HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
Zavod za znanstveni rad u Varaždinu
i
URŠULINSKI SAMOSTAN U VARAŽDINU

300 GODINA URŠULINKI U VARAŽDINU

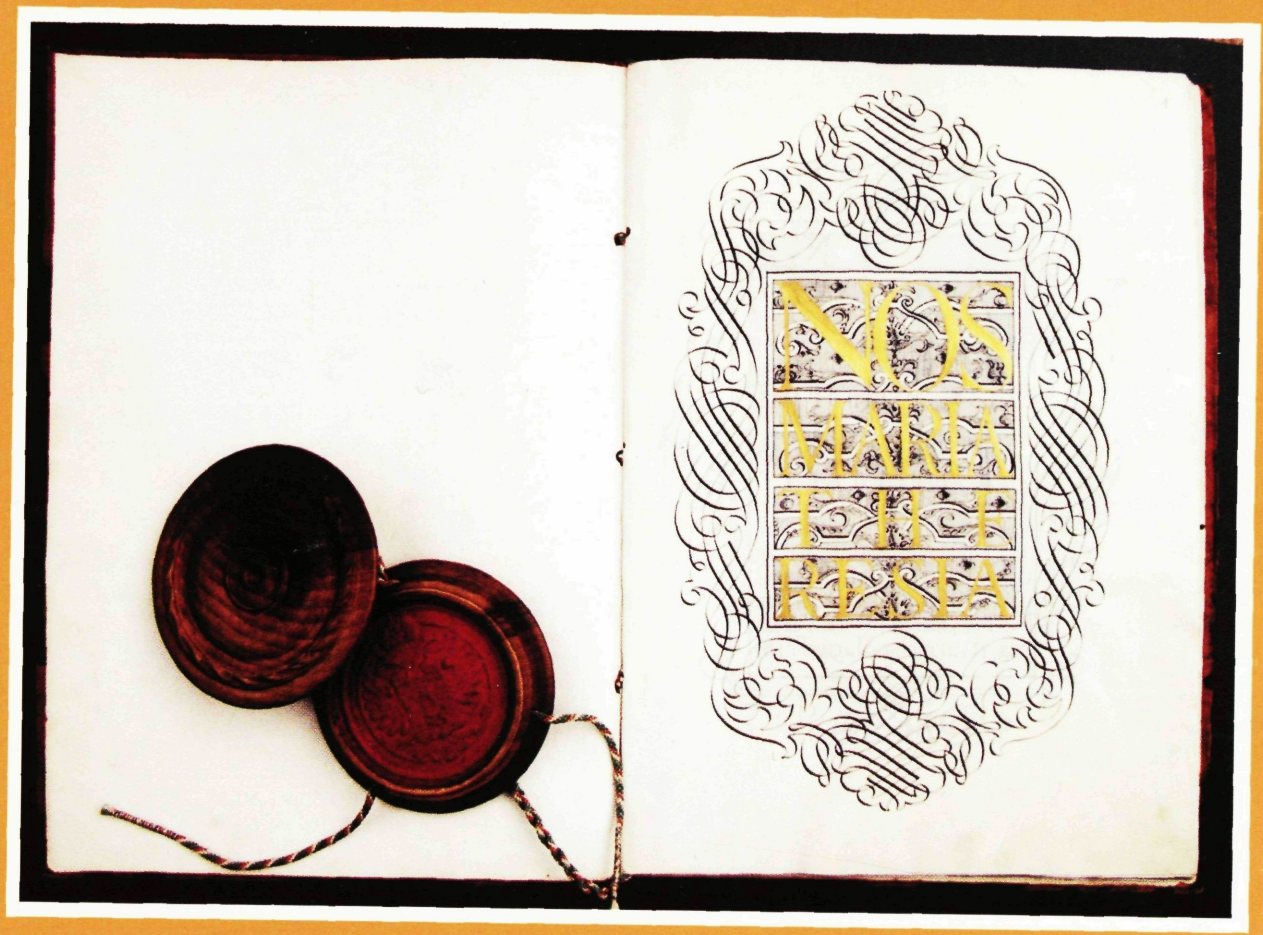

ZAGREB – VARAŽDIN
2003.

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
Zavod za znanstveni rad u Varaždinu
i
URŠULINSKI SAMOSTAN U VARAŽDINU

300 GODINA URŠULINKI U VARAŽDINU

Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa
održanog 18. listopada 2003. godine u Varaždinu

Zagreb – Varaždin, 2003.

Organizatori znanstvenog skupa

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zavod za znanstveni rad u Varaždinu

Uršulinski samostan u Varaždinu

Programski odbor

Akademik Miroslav Šicel
Akademik Jerko Bezić
Mons. Marko Culej
Dr. sc. Ivan Čehok
Sestra Mihaela Dumbović
Dr. sc. Slobodan Kaštela
Sestra Elvira Krišto
Dr. sc. Zvonimir Sabati
Akademik Franjo Šanjek

Organizacijski odbor

Nada Bengeri, dipl. polit.
Ljiljana Biškup, adm. tajnik
Klaudija Đuran, s. uršulinka
Mr. sc. Ivan Grabar
Mr. sc. Josip Herceg
Mr. sc. Miroslav Huđek
Dr. sc. Vjera Katalinić
Dr. sc. Janko Pavetić
Akad. slikar Darko Sačić
Dr. sc. Stanislav Tuksar
Mr. sc. Eduard Vargović

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica – Zagreb

UDK 271-055.2 Uršulinke (497.5 Varaždin) (063)

MEĐUNARODNI znanstveni skup Tristo godina uršulinki u Varaždinu (2003 ; Varaždin)

300 godina uršulinki u Varaždinu : zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog 18. listopada 2003. godine u Varaždinu / <urednici Eduard Vargović... et al.>. – Varaždin : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad : Uršulinski samostan, 2003. – (Posebno izdanje ; knj. 12)

Bibliografija. – Summary.

ISBN 953-154-602-9 (HAZU)

I. Uršulinke -- Varaždin -- Zbornik

431009027

ISBN 953-154-602-9

Objavljeno novčanom potporom Ministarstva znanosti i tehnologije, Ministarstva kulture, Ministarstva prosvjete i športa, Varaždinske županije i Grada Varaždina

SADRŽAJ

Predgovor

Đurđica Cesar
Političke i kulturne prilike u Hrvatskoj krajem 17. i početkom 18. stoljeća 1

Ljubica Radović
Društvene i gospodarske i kulturne prilike u Varaždinu na početku 18. stoljeća 15

Marija Jasna Kogoj
Ustanovitev in razvoj uršulinskega reda ter njegovo mesto v cerkvi 33

Mirian Latakova
Sociálno-cirkevný kontext, z ktorého prichádzajú uršulínky z Bratislavy do Varaždína 47

Jaroslav Pecnik
Splet društvenih i crkvenih prilika u vrijeme dolaska uršulinki iz Bratislave u Varaždin 1703. godine 59

Magdalena Lončarić
Podrške i potpore plemstva uršulinkama u Varaždinu 67

Alojz Jembrih
Prva povijest varaždinskih uršulinki 79

Klaudija (Ana) Đuran
Najpoznatije uršulinke varaždinskog samostana 93

Damir Hrelja / Ladislav Volić
Varaždinski Uršulinski samostan u arhivskoj građi 129

Željko Trstenjak
Zaštitni radovi na Uršulinskom samostanu u Varaždinu 143

Ljiljana Matković –Vlašić
Književna djelatnost sestara uršulinki 147

Ivan Zvonar
Književno djelo časne sestre Bogoljube Cifrek 153

Stanislav Tuksar
Rane tiskovine u glazbenoj zbirci Uršulinskog samostana u Varaždinu 171

Vjera Katalinić
Glazbeni arhiv Uršulinskog samostana u Varaždinu 193

Ennio Stipčević
Ivan Werner (1852.-1886.) i njegove skladbe u samostanu uršulinki u Varaždinu 203

Spomenka Težak
Povijesni pregled varaždinskih škola u 18. stoljeću 211

Mihaela Ankica Dumbović
Obrazovno odgojno djelovanje varaždinskih uršulinki 227

Siniša Horvat
Suradnja uršulinskih samostanskih škola i varaždinske gimnazije 243

Marija Ancilla Presečki
Odgojna načela Svete Anđele Merici 253

Vid Lončarić
Stipendijske zaklade u konviktu uršulinske djevojačke škole 263

Beata Prkačin
Uršulinke vjeroučiteljice u osnovnim i srednjim školama u Varaždinu danas 273

Nikola Batušić
Portret jedne uršulinske gojenice (1890.-1894.) 285

Biserka Belicza
Tjelesno zdravlje, bolesnička njega, ljekarništvo, liječništvo, i skrb za osobe s posebnim potrebama u djelovanju redovnica Družbe Sv. Uršule u Varaždinu u razdoblju od 18. do 20. stoljeća 289

Mirjana Dučakijević
Sestre uršulinke – baštinice umjetnosti 317

Sanja Cvetnić
Album sanctorum varaždinskih uršulinki – problem predložaka i ikonografije 323

Marija Mirković / Vitomir Belaj
Višeslojna rječitost uršulinske zbirke svetačkih sličica 339

Mirjana Repanić – Braun
Problemi autorstva nekih baroknih slika u varaždinskom Uršulinskom samostanu i njihova provinijencija 371

Miroslav Klemm
Predmeti umjetničkog obrta u samostanu uršulinki u Varaždinu 383

Ljerka Šimunić
Sakralno ruho Uršulinskog samostana u Varaždinu 391

Ljerka Perči
Zbirka pečatnjaka u samostanu Sv. Uršule u Varaždinu 397

Klaudija (Ana) Đuran / Gracija Rajković
Stanje arhiva, muzeja i knjižnice Uršulinskog samostana u Varaždinu 409

Tomislav Hitrec
Tradicija i suvremenost: vjerski turizam u svijetu i kod nas 417

PREDGOVOR

Zbornik radova sa znanstvenog skupa «300 godina uršulinki u Varaždinu» rezultat je višegodišnjeg znanstvenog i stručnog rada tridesetak autora koji su se prije dvije godine odazvali pozivu Zavoda za znanstveni rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Varaždinu i Uršulinskog samostana u Varaždinu da prezentiraju svoja istraživanja i spoznaje o jednom od najznačajnijih aktivnosti ženskih družbi u vrijeme socijalnog preustroja Europe.

U bogatoj varaždinskoj povijesti crkveni redovi zauzimaju posebno mjesto. Pavlini, isusovci, franjevci, kapucini, uršulinke nezaobilazni su u tumačenju i razumijevanju povijesne baštine Varaždina, a i njihove crkve, samostani, škole, ljekarne, knjižnice, arhivska građa i muzejsko blago potvrđuju to danas na najbolji mogući način.

Znanstveni skup i radovi u ovom Zborniku imaju za cilj prezentirati *«izuzetne zasluge Reda uršulinki na području višestoljetne vjerske, znanstvene, pedagoške i kulturne djelatnosti na tlu sjeverozapadne Hrvatske»* ***(akademik Andre Mohorovičić** u Programskim zadacima znanstvenog skupa).*

Prve uršulinke dolaze u Varaždin 3. prosinca 1703. godine na poziv grofice Magdalene Drašković (rođene Nadažd). Razlog je taj što je njezina kći grofica Katarina Drašković (pod redovničkim imenom Ana Julijana) i sama bila uršulinka. Grofica je u jeku Rakoczyjeve bune pozvala i ostale sestre uršulinke da se iz Požuna (Bratislave) presele u naš grad. Spomenute godine dvanaest uršulinki došlo je u Varaždin, točnije u Klenovnik, jer u gradu nije bilo samostana. Natpis nad ulaznim vratima dvorca Draškovića u Klenovniku kao da je zauvijek odredio sudbinu djelovanja uršulinki: **"Stet domus haec, donec fluctus formica marinos ebibat et totum testudo perambulat orbem"** ***"Nek stoji dom ovaj dok mrav ne ispije more i dok kornjača ne obiđe svijet".*** Ubrzo po svom dolasku uršulinke se počinju sustavno baviti odgojnim radom. To je tada bio njihov osnovni zadatak. Uršulinska zajednica jača, djelatnost redovnica sve je raznovrsnija, rezultati sve respektabilniji. Njihov *dom* stoji eto i danas.

Pažljivi čitatelj vrlo će brzo upoznati izniman rad varaždinskih ušulinki u proteklih tristo godina. Njihova uloga i utjecaj prelaze okvire Varaždina i pravi su uzor za djelovanje uršulinki u cijeloj Hrvatskoj pa i šire.

Predviđeni znanstveni skup i publikacija radova donosi nove spoznaje, pruža odgovore na mnoga pitanja, ali istovremeno postavlja i nove teme. To je i njegov zadatak. Zbornik koji podarujemo znanstvenoj, stručnoj i kulturnoj javnosti dokaz je da je potrebno uložiti još mnogo truda da bi se bogatstvo Uršulinskog samostana istražilo, sistematiziralo i postalo dostupnim najširoj javnosti. Riječ je o arhivskoj građi, knjižnici, golemoj muzejskoj građi, umjetničkom blagu i vrlo bogatoj glazbenoj baštini. Teme koje su obrađene nisu rezultat tek interesa istraživača, već su dokaz koliko je bogatstvo stvoreno u radu uršulinki tijekom triju stoljeća njihova djelovanja u Varaždinu.

Odlukom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti organizacija znanstvenog skupa i tiskanje Zbornika povjerena je Zavodu za znanstveni rad Hrvatske akademije u Varaždinu u suradnji s Uršulinskim samostanom u Varaždinu.

Svoju zahvalnost upućujemo prije svega autorima čiji rad je nemjerljiv i čijim se rezultatima radujemo, ali i mr. sc. Eduardu Vargoviću u Akademijinom Zavodu u Varaždinu i sestri Klaudiji Đuran iz Uršulinskog samostana koji su cijelo vrijeme bili na raspolaganju istraživačima i tako omogućili ostvarenje ovog velikog projekta. Sve to ne bi bilo moguće

bez potpore Ministarstva znanosti i tehnologije, Ministarstva kulture, Ministarstva prosvjete i športa, Varaždinske županije i Grada Varaždina, te brojnih uglednih sponzora.

Varaždin, rujna mjeseca 2003. godine

Uredništvo Zbornika

ĐURĐICA CESAR[1]
Varaždin

UDK: 94»17» (497.5)
Stručni članak
Professional Paper

POLITIČKE I KULTURNE PRILIKE U HRVATSKOJ KRAJEM XVII. I POČETKOM XVIII. ST.

Ratovi s Turcima pred kraj XVII. st.

Posljednja desetljeća XVII. st. i početak XVIII. st. nagovještaj su velikih političkih promjena u ovom dijelu Europe. Ključni događaj bilo je povlačenje Turaka s teritorija Habsburške monarhije, što je za posljedicu imalo postepeno oslobađanje ugarskih i hrvatskih područja od vlasti Osmanskog carstva.

Habsburškom monarhijom u to je vrijeme vladao car Leopold I. (1658. – 1705.), koji je u mladosti bio odgajan za duhovnu službu, ali je nakon smrti brata Ferdinanda (1654.g.) postao prijestolonasljednikom. Odmah je bio priznat u Austriji i Češkoj, te okrunjen za ugarsko – hrvatskog kralja.

U Francuskoj je u to vrijeme vladao Luj XIV. koji je na svaki način želio oslabiti Leopolda, jer su Habsburgovci ugrožavali dominaciju Francuske u Europi. Zato je Luj XIV. često podupirao Turke, ali i ugarske ustanike u borbi protiv Habsburške monarhije.

Leopold I. je u razdoblju 1663. – 1664. g. ratovao s Turcima (I. turski rat), u kojem je nakon početnih neuspjeha carski vojskovođa Montecuccoli postigao značajnu pobjedu 1664. kod Mogersdorfa, sjeverno od St. Gottharda na Raabi. No, Vasvarski mir, tada sklopljen, nije odgovarao pobjedi, jer je turski vazal Apafi i dalje bio gospodar Erdelja, a Turcima je predan «novčani dar» i prepušteni su im Veliki Varadin i Neuhäusel.

Zbog ishoda ovog rata u Hrvatskoj i Ugarskoj je zavladalo nezadovoljstvo koje je preraslo u poznatu zavjeru čiji vođe su bili hrvatski velikaši ban Nikola Zrinski, a nakon njegove tragične smrti, Petar Zrinski, te Fran Krsto Frankopan. Bili su povezani s ugarskim nezadovoljnicima, među kojima je bio i ugarski palatin Franjo Wesselenyi. Cilj zavjere bilo je ograničenje apsolutizma i po mogućnosti uklanjanje habsburške vlasti. Zavjera je trajala od 1664.do 1671.g. Nakon što je saznao za njihove namjere, Leopold I. ih je dao uhititi, a nakon duge istrage vođe urote bili su proglašeni veleizdajnicima i smaknuti 30. IV. 1671. g. Imovina im je bila konfiscirana, a članovi njihovih obitelji bili su pozatvarani kao sudionici u veleizdaji. Nakon toga te će dvije najmoćnije hrvatske velikaške obitelji postupno nestati.

Nakon novog pokušaja uvođenja apsolutizma slijedi još jedan ustanak u sjevernim ugarskim županijama (Gornja Ugarska) – sukobljavali su se ustanički «kuruci»[2] s kralju vjernim «labancima»[3] - u kojem je ustanički (kuručki) vođa grof Emerik (Imre) Tököly[4] u borbi protiv Leopolda I. imao podršku Turaka. Sultan ga je 10. VIII. 1682. imenovao *«kraljem sjeverne Ugarske»*, no Tököly je odbio tu titulu, a zadržao je samo naslov *«kneza*

[1] Đurđica Cesar, Varaždin, na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirala povijest i arheologiju; stalno zaposlena u Gimnaziji Varaždin kao profesor povijesti; povremeno prigodno objavljuje stručne radove s područja regionalne povijesti i povijesti Gimnazije.

[2] Podrijetlo riječi «kuruc» vodi do križarskih ratova protiv Turaka, a potječe od latinskog cruciatus

[3] «Labanci» - prohabsburška stranka, protivnica kuruca – porijeklo riječi možda od njemačkog Landsknecht

[4] Emerik Tököly bio je drugi muž Jelene Zrinske, najstarije kćeri Petra Zrinskog i udovice Franje Rákóczyja – s njim je poslije velikog turskog rata pošla u progonstvo i umrla u Maloj Aziji (1703.g.)

Gornje Ugarske». Luj XIV., koji je bio u sukobu s Habsburgovcima, rado je podupirao ustanak.

Bečka je vlada bila prisiljena na popuštanje i obećavala potpunu promjenu politike prema Ugarskoj. Tököly je imao dosta razloga sumnjati u dobre namjere Beča, a osim toga želio je osamostaliti Ugarsku, pa je nastavljao s borbom. Pri tome je trebao saveznika, a kako su se Francuzi nagodili s carem, preostali su mu jedino Turci. Nadao se turskoj pobjedi, nakon koje bi mogao dobiti čitav teritorij Ugarskog kraljevstva. Međutim, on je pogrešno procijenio snagu Turaka, vjerujući da su jači nego što su uistinu bili.

Novi rat izbio je 1683. g., nakon vrlo ozbiljnih priprema u Osmanskom carstvu, gdje se namjeravala obnoviti stara politika prema zapadu. Zato je Leopold I. organizirao odlučnu obranu usprkos nastojanju Francuza da to spriječe.

Turske su snage (250 000 vojnika s brojnim topništvom) pod vodstvom velikog vezira Kara Mustafa - paše krenule preko Hrvatske i Ugarske ravno na Beč, koji se sustavno pripremao za obranu[5]. Beč je morao izdržati opsadu – o tome je ovisio daljnji ishod borbe.

Obrani Beča priključio se poljski kralj Jan III. Sobjeski koji je znao prepoznati opasnost koja bi zaprijetila Poljskoj ukoliko bi Austrija bila poražena. U sastavu poljske vojske borio se, i pod Bečom poginuo 1683. g., istaknuti hrvatski polihistor i politički zanesenjak, isusovac Juraj Križanić.

Otpor Turcima podupirao je i papa Inocent XI. koji je za tu namjenu izdvojio znatna financijska sredstva i 1864. g. stvorio Svetu ligu – savez Austrije, Poljske i Venecije. Novčanu potporu dale su i druge države[6], a vojnu pomoć je nakon dužih pregovora pristalo pružiti nekoliko manjih carskih državica, dok je Brandenburg zbog francuskog utjecaja ostao po strani.

Carske čete vodio je vojvoda Karlo Lotarinški koji je tijekom borbi dobio pojačanje jer su prispjeli pomoćni kontingenti, a velik doprinos uspjehu dati će Jan III. Sobjeski, koji je nominalno preuzeo glavno zapovjedništvo nad udruženim kršćanskim vojskama.

Odlučna bitka vodila se 12. IX. 1683. g. tijekom koje je Beč oslobođen. Nakon pobjede oslobodilačka vojska koju je vodio vojvoda Lotarinški krenula je u protunapad. Otvorile su se realne mogućnosti da se planski vođenim ratom konačno Austrija i Zapad oslobode stalne turske prijetnje, a konačni uspjeh značio bi i vrlo neugodan udarac francuskoj politici prema Austriji. Leopold I. je s tim ozbiljno računao, a Sveta liga će sljedećih godina nizati sjajne vojne i političke uspjehe.

Osim na području Ugarske, borbe su se vodile i u Hrvatskoj, gdje je banskom vojskom zapovijedao ban Nikola Erdödy uz svesrdnu pomoć domaćih hajdučkih četa u Slavoniji, te u Dalmaciji gdje je ratovala mletačka vojska sastavljena od domaćih četa.

Uoči turskog napada na Beč, još dok je Turska vojska pod zapovjedništvom velikog vezira Kara Mustafe bila na području Slavonije, Hrvatski se sabor sastao na poziv bana Nikole Erdödyja koji je izvijestio o uspjehu svog boravka u Beču, gdje je Leopold I. naložio da se Hrvatskoj odobri pomoć u oružju kojim će opskrbiti vojsku.[7]

Također je i grof Franjo Erdödy od štajerskih staleža u Grazu ishodio kupnju oružja i municije u vrijednosti 1 000 rajnskih forinti uz pretpostavku da će kralj Leopold I. odrediti da račun podmiri Austrijska dvorska komora.

---

[5] Obranu čini 11 000 vojnika i 5 000 Bečana; vođa obrane je grof Ernst Rüdiger; gradonačelnik Andreas Liebenberg požrtvovno se brine za građane – umire od dizenterije kao i mnogi mu sugrađani (Erich Zöllner, Therese Schüssel, Povijest Austrije, B.A.R.B.A.T, Zagreb, 1997., str. 172.)

[6] Savoja, Toscana, Genova, Španjolska , Portugal

[7] Radilo se između ostalog o 2 000 pari pištolja s tokama za taneta i 2 000 karabinki (Zapisnici hrvatskih sabora, knjiga III. str. 383 – 384 – prema R. Horvat, Povijest grada Varaždina, Vžd. 1993., str. 204 – 205)

Koruški su se staleži odazvali na zamolbu baruna Sigismunda Rattkaya, poslanika Hrvatskog sabora, i obećali dopremiti u Zagreb olovo i barut i drugi potreban materijal koji su darovali za obranu Hrvatske[8].

Obećana pomoć svjedoči o važnosti područja Hrvatske i Slavonije u ratu protiv Turaka.

Godine 1686. bio je oslobođen Budim nakon dvomjesečne krvave opsade, a sljedeće je godine bila ostvarena sjajna pobjeda kod Mohača, dok je napredovanje vojske u Erdelju također bilo uspješno. Iako je veći dio «kuruca» tijekom rata prišao carskoj vojsci, ta mogućnost nije pružena Tökölyju, pa je on ostao na Turskoj strani. Carska ga je vojska primorala da zauvijek napusti zemlju.

Do 1687. g. najveći dio Ugarske, Slavonije i Hrvatske je bio oslobođen, a carske su čete doprle do Beograda. Sjajne vojne uspjehe koji su bili postignuti i jak dojam koji su ti uspjesi ostavili u tadašnjoj Europi, bečki je dvor iskoristio i za političko jačanje. Na Požunskom državnom saboru 18. X. 1687. g. proglašeno je nasljedno pravo Habsburgovaca u muškoj lozi po primogenituri u Ugarskoj i Hrvatskoj. Ujedno su se hrvatski i ugarski staleži odrekli starog prava na otpor.[9] Tako je izborna vlast Habsburgovaca u Hrvatsko – ugarskom kraljevstvu postala nasljedna.

Carske su čete u svom napredovanju dospjele do Dunava. Bavarski knez izbornik Maksimilijan Emanuel koji je naslijedio vojvodu Lotarinškoga kao vrhovni zapovjednik, osvojio je Beograd i ušao na turski teritorij sve do Kosova. Upravo je tada francuski kralj Luj XIV., u nastavku svojih političkih razmirica s Leopoldom I., počeo anektirati njemačke teritorije, a 1688. g. prodro je u Rajnsku Falačku (Falački rat 1688. – 1697.) To će rezultirati odustajanjem Austrije od daljnjeg osvajanja na području Osmanskog carstva, pa se carska vojska morala povući 1690. g. iz Srbije, a s njome se povlači i velik broj srpskih izbjeglica (36 000 porodica) koji će se naseliti u južnoj Ugarskoj.

Već sljedeće godine, 1691., markgrof Badenski pobijedio je Turke pod vodstvom sultana Sulejmana III. kod Slankamena. U toj je bitci kao časnik sudjelovao Adam Zrinski, sin Nikole Zrinskog. Poginuo je od topovskog taneta, koje ga je pogodilo s leđa, pa se zbog toga pretpostavljalo da je tane bilo iz austrijskog topa i da se tako bečki dvor pobrinuo da nestane još jedan Zrinski čijih se posjeda tada domogao. Odlučujuću pobjedu kod Sente 1697. g. ostvario je princ Eugen Savojski koji je te godine preuzeo zapovjedništvo u carskoj vojsci u koju je ušao nakon što mu u rodnoj Francuskoj nije bila omogućena vojnička karijera.

Nakon ovih austrijskih uspjeha započeli su pregovori o miru, što je i jednoj i drugoj strani bilo interesantno – Osmanlijama jer su vojno bili iscrpljeni, a Austriji jer se pojavilo pitanje španjolskog prijestolonasljednika, koje je sve drugo trenutno stavilo u drugi plan.

Mir između Austrije i Venecije s jedne strane i Osmanskog carstva s druge strane bio je sklopljen 26. I. 1699. g u Srijemskim Karlovcima. Uvjeti pod kojima je sklopljen u potpunosti su odgovarali vojnim uspjesima koje su Habsburgovci ostvarili: dobili su Ugarsku s Erdeljem, Hrvatsku do Une i južnog Velebita i cijelu Slavoniju, osim jugoistočnog Srijema. Venecija je dobila sve ono što je u tom ratu osvojila, naime krajeve oko Knina, Vrlike, Sinja, Vrgorca i na te se krajeve tada prenijelo dalmatinsko ime.

Uspjesi koje je Austrija tada postigla učinili su je velesilom, a time je bila slomljena francuska nadmoć u Europi.

---

[8] Zapisnici hrvatskog sabora, knjiga III. str. 384. - prema R. Horvat, str. 205.

[9] Dokida se 31. članak Zlatne bule iz 1222. g. koji se tumačio kao pravo na dizanje bune u obranu ustava

Uloga fra Luke Ibrišimovića pri oslobađanju Slavonije

Tijekom ovog rata carska je vojska imala veliku podršku od domaćih snaga u Hrvatskoj i osobito Slavoniji, gdje je izuzetnu ulogu odigrao fra Luka Ibrišimović Požeški.

Rođen je u Požegi oko1620. g., a tu je završio i osnovnu školu. Stupio je u franjevački red, a zaređen je bio u Mađarskoj 1649. g. Teologiju je studirao u Ferarri, Rimu i Napulju i stekao solidno obrazovanje, pa se u svom svećeničkom radu isticao kao vrstan propovjednik.

U Budimu je u razdoblju od 1659. do 1662. g upravljao samostanom, a gvardijan franjevačkog samostana u Velikoj bio je od 1672. do 1675. g. Tada je bio imenovan generalnim vikarom zagrebačkog biskupa za tursku Slavoniju i tu dužnost je obavljao do kraja života (1698.g). Ujedno je bio član uprave franjevačke provincije Bosne Srebrene (1675. – 1681.). Sljedeće godine se preselio u Požegu, gdje će odsada trajno boraviti. U svom radu veliku pažnju je posvećivao redovitom obilasku župa radi upoznavanja stanja u Slavoniji pod turskom vlašću, o čemu je izvještavao zagrebačke biskupe.[10]

Osobito značajno razdoblje njegovog života vezano je uz predvođenje narodnog ustanka u razdoblju od 1684. do 1691., a proslavio se u obrani svog grada Požege u ožujku 1688.g. na brdu Sokolovac[11], pa sve do konačne pobjede 1691.

Hrvatska nakon oslobođenja od Turaka

Nakon mira u Srijemskim Karlovcima, hrvatski staleži su nastojali točno označiti i popisati hrvatske pravice i privilegije kraljevstva, osobito one koji su bile zabilježene u zapisnicima Sabora, te ih objaviti u jednoj knjizi ili spisu. Na sjednici Hrvatskog sabora koja se održala u Varaždinu 30. VIII. 1701. g., staleži su zaključili *«da se artikuli koji su više potrebiti za javno dobro, iz akata kraljevstva povade, te za štampu predadu»*.[12] Tada je bilo izabrano povjerenstvo koje je trebalo taj zadatak izvršiti, a u njega su ušli predstavnici četiriju staleža: od velikaša bio je izabran grof Sigismund Rattkay, od svećenstva kanonik i kustos zagrebački Ivan Znika, od plemstva podžupan Juraj Završki i zaprisegnuti županijski bilježnik Ivan Stjepanić, dok je iz građanskog staleža izabran Matija Patačić. [13]

Knjiga je bila tiskana 1702. g. u Zemaljskoj tiskari, kojom je upravljao Pavao Ritter Vitezović. Iako se djelo nije sačuvalo, pretpostavlja se da joj je naslov bio «Articuli regni Slavoniae, Zagabriae 1702.»[14]

S obzirom da je carska vojska nesmiljeno razarala po Slavoniji, fra Luka Ibrišimović se vrlo negativno izjašnjavao o ponašanju generala i zapovjednika pobjedničke vojske koji su od naroda otimali novac i žito u ime danka, zbog čega su mnoge porodice bile prisiljene napustiti Slavoniju. Pritužbe je slao Leopoldu I., a preko svojih pouzdanika i hrvatskim velikašima.

Kad je Slavonija bila oslobođena od Turaka, postavilo se pitanje crkvene vlasti u Slavoniji. Naime, kad su slavonski katolici bili pod turskom vlašću, zagrebački biskupi su imenovali generalne vikare koji su ih na tom području zamjenjivali sve do oslobođenja

[10] Dragocjeni podaci o tom vremenu u Slavoniji sačuvani su u pismima zagrebačkim biskupima (J. Barbarić, fra Miljenko Holzleitner, Pisma Luke Ibrišimovića zagrebačkim biskupima 1672. – 1697.)

[11] Nadimak fra Luke bio je Sokol – brdo je dobilo ime po njemu

[12] Vjekoslav Klaić, Hrvatski sabori do g. 1790., Zbornik Matice Hrvatske, 1925. , str. 295.

[13] N.dj.., str.295. – 296.

[14] isto

Slavonije od Turaka i njezina sjedinjenja sa Zagrebom. To su redovito bili franjevci, koji su i inače na hrvatskom području pod turskom vlašću bili zaslužni za očuvanje vjere.[15]

Prvog vikara, fra Petra Nikolića, imenovao je zagrebački biskup Petar Petretić, a kako je već ranije bilo rečeno, tu funkciju obavljao je i fra Luka Ibrišimović.

U nastojanju da oslobođenu Slavoniju poveže sa Zagrebačkom biskupijom, on se sukobljavao s bosanskim biskupom Nikolom Ogramićem[16] koji je težio crkvenoj vlasti i u Slavoniji, tj. od biskupa Martina Borkovića (1667. – 1687.) tražio je da mu prepusti slavonske župe. S obzirom da se fra Luka Ibrišimović tome protivio i nastojao da se slavonski franjevci odvoje od bosanskih, čak je 1680.g. dospio u turski zatvor, ali ni tada nije odustao od obrane prava Zagrebačke biskupije. S biskupom Ogramićem izmirio se pred smrt 1698. g., no interesima Zagrebačke biskupije ostao je vjeran do kraja života.

Kad je na stolici zagrebačkih biskupa sjedio Stjepan Selišćević (1694. – 1703.) područje Slavonije s Požegom, Brodom i Našicama potpalo je pod Zagrebačku biskupiju.

Hrvatska u vrijeme rata za španjolsko nasljedstvo

S obzirom da su i Austrija i Francuska bile zainteresirane za španjolsko prijestolje nakon smrti zadnjeg španjolskog Habsburgovca Karla II., te su dvije države vodile rat koji je trajao od 1701. do 1714. g. i poznat je kao rat za španjolsko nasljedstvo. Iako su i Leopold I. i Luj XIV. bili oženjeni španjolskim princezama, austrijski zahtjevi bili su povijesno utemeljeniji nego francuski, no francuska politika više nije bila sklona prihvatiti ni jednog Habsburgovca za susjeda na svojim južnim granicama. U tom ratu je na strani Austrije ratovao Brandenburg, čiji je knez tada dobio titulu kralja Pruske (Friedrich I.), zatim Hannover, a od 1702. g. i pomorske sile, Engleska[17] i Nizozemska.

S druge strane Bavarska i Köln ratovali su na strani Francuske, a u početku i Portugal i Savoja, no te su zemlje tijekom rata prešle na stranu Austrije.

Borbe su se vodile na četiri europska bojišta: u Italiji, na Rajni, u Nizozemskoj i u Španjolskoj, ali pomorske sile vodile su borbe u francuskim i španjolskim prekomorskim posjedima.

Leopold se za vojnu pomoć obratio i Hrvatskom saboru s molbom da mu se pošalje 1200 vojnika koje je u roku od šest tjedana trebao preuzeti hrvatski povjerenik. Sjednicu Hrvatskog sabora koji je trebao donijeti odluku o tome, sazvao je ban grof Adam Batthyany u Varaždinu za 12. VI. 1702. g. Sabor je istaknuo da bi to bio pretežak teret za Hrvatsku koja i sama ima velikih troškova za svoju upravu i za uzdržavanje Vojne Krajine. No, na prijedlog bana, i u želji da pokažu svoju lojalnost kralju, odlučili su poslati 1200 pješaka. U tu će svrhu po jednog vojnika dati od svakog «fuma» (tj. porezne jedinice) na svojim imanjima: ban Batthyany, zagrebački biskup Stjepan Selišćević, zagrebački Kaptol, obitelj grofova Erdödy, grof Ivan Drašković i grof Stjepan Orehovečki. Svi će oni na svoj trošak opremiti vojnike oružjem i odjećom. Ostali hrvatski velikaši i plemići moraju umjesto vojnika od svakog «fuma» na svojim posjedima platiti 20 rajnskih forinti u gotovini. Taj su novac bili dužni u roku od dva tjedna dostaviti u Zagreb, Varaždin ili Križevce, gdje će podžupani sabrani novac predati kraljevom povjereniku. Za zapovjednika vojnih snaga bio je imenovan ban Adam Batthyany. [18]

---

[15] Još nakon turskog osvajanja Bosne fra Anđeo Zvizdović je od Mehmeda II. dobio povelju kojom se katolicima garantira siguran opstanak i ispovijedanje vjere, a franjevcima vršenje pastirske službe. Na toj povelji se zasnivala sva kasnija franjevačka borba protiv napada na stečena prava katolika.

[16] Sjedište bosanskih biskupa od XIII. st. je u Đakovu

[17] Nakon promjene vlade u Engleskoj, gdje je torijevsko ministarstvo smijenilo vigovsko, mijenja se i vanjska politika - počinju tajni pregovori s Francuskom.

[18] Zapisnici Hrvatskog sabora, knjiga IV. str. 336 –346 (prema R. Horvat, Povijest grada Varaždina, str. 220)

Rat je završio kompromisom: Filip V. Bourbon dobio je Španjolsku i kolonije, Austrija je dobila španjolsku Nizozemsku (tj. Belgiju i Luxemburg), Napulj, Sardiniju (koju su nakon nekoliko godina zamijenili za Siciliju) i Milano.

Teritoriji koje je Austrija dobila ovim ratom na zapadu nisu se doduše mogli usporediti s onima na istoku, ali su ipak Austriji povećali moć i ugled.

Pobuna Franje II. Rákóczyja

Tijekom ovog rata za Austriju je vrlo opasna bila ugarska pobuna pod vodstvom Franje II. Rákóczyja, sina Jelene Zrinski iz prvog braka s Franjom Rákóczyjem – dakle bio je unuk (jedini) umorenog hrvatskog bana Petra Zrinskog. On je ustao protiv habsburškog ugnjetavanja koje je uslijedilo ubrzo nakon prestanka turske vladavine u Ugarskoj.

Kao časnik carske vojske 1700.g. počeo je kontaktirati s francuskim kraljem Lujem XIV. koji ga je htio okrenuti protiv Leopolda I.. Rákóczyjeva pisma francuskom kralju nosio je kapetan Longueval, koji je čitavu stvar napokon odao bečkom dvoru. Austrijska je vojska zbog toga napala na Rákóczyjev dvorac u Nagysárosu u sjevernoj Ugarskoj u travnju 1701. g. i on je bio uhapšen i zatočen u Bečkom Novom Mjestu – kao i njegov djed Petar Zrinski prije 30 godina. Tu je očekivao smrtnu presudu, ali je, zahvaljujući potkupljivosti kapetana Lehmanna koji je bio zadužen za osiguranje zatvora, uspio u studenom 1701. g. pobjeći u Poljsku. Smrtna je osuda s konfiskacijom imovine bila proglašena (u odsustvu) tek u travnju 1703. g. No kako se u sjevernoj Ugarskoj spremao novi ustanak protiv bečkog dvora, «kuruci» su se obratili Rákóczyju s molbom da ih vodi. Tako je on stao na čelo pobune protiv Habsburgovaca, te je 7. VI. 1703. g. proglasio neovisnost Ugarske. Da bi ostvario svoje ciljeve, Rákóczy se obraćao na sve strane tražeći pomoć. Njegovi su se izaslanici obraćali Švedskoj, Pruskoj i Danskoj, pregovarali su s Poljacima i s papom. Potpora koju je tada dobio bila je samo verbalna. Nitko nije bio voljan uči u sukob s Habsburgovcima radi Mađara.

Rákóczy je u siječnju 1704. pozvao i hrvatske staleže da se pridruže pobuni protiv Habsburgovaca, pri čemu je istaknuo svoje hrvatsko porijeklo po majci Jeleni Zrinskoj, te podsjetio i na sudbinu Zrinskih i Frankopana, koje je, kaže, uništila austrijska pohlepa, i učinila ih mučenicima. Međutim odaziva ni u Hrvatskoj nije bilo, naprotiv hrvatski su staleži okupljeni na saboru *«u logoru između Ormoža i Varaždina»* zajedno s novim banom grofom Ivanom Palffyjem odgovorili da oni kao katolici ostaju vjerni *«Bogu, kralju, kraljevstvu i kruni»*[19], te su iskazali svoju vjernost i lojalnost bečkom dvoru i to ne samo riječima, nego i konkretnom pomoći. Naime, po odluci Hrvatskog sabora, Leopoldu je 1704. g. poslana vojna pomoć protiv ugarskih pobunjenika.

Također je novi ban grof Ivan Palffy [20], koji je, između ostalih svojih funkcija, bio imenovan i generalom konjaništva, uspio poraziti «kuručke» čete koje su provalile u Međimurje i tu pustošile u potezu od Dravskog Središča do Ormoža, a također sjeverno od Ljutomera do Novog sela u Prekmurju[21], odakle su namjeravale krenuti i dalje u sjevernu Hrvatsku.

---

[19] Vjekoslav Klaić, Hrvatski sabori do g. 1790., Zbornik Matice Hrvatske 1925., str. 295.

[20] Imenovan je za bana 24. I. 1704. g., a u bansku ga je službu svečano uveo, kao kraljev povjerenik, biskup Martin Brajković na Hrvatskom saboru u Varaždinu 15. III. 1704. g. (Zapisnici, knj. IV. str. 354 i 357. i 359. – 361. – prema R. Horvat – str. 222)

[21] Mirko Androić, Vladimir Bayer , Eugen Pusić, Slobodan Štampar, Varaždin u XVIII. st. i Političko – kameralni studij, Zagreb – Varaždin, 1972. str. 52.

Franjo II. Rákóczy ratovao je protiv bečkog dvora sve do 1707. g., pri čemu je imao podršku Luja XIV., i postepeno je učvrstio vlast u cijeloj gornjoj Ugarskoj. No, u kolovozu 1708. g. porazio ga je carski general grof Heister u bici kod Trencséna, nakon čega se više nije oporavio. Iscrpljenost, gospodarske poteškoće, čak i epidemija kuge učinili su svoje: ustanak je bio ugušen. U svibnju 1711. konačno su počeli mirovni pregovori između pobunjenika i Leopoldovog nasljednika Josipa I.[22] u Szatmáru. Kako je kralj iznenada umro, pregovore je nastavio u njegovo ime hrvatski ban grof Ivan Palffy. Pobunjenici su dobili potpunu amnestiju, a Beč se obvezao zadržati ugarsku feudalnu ustavnost i slobodu vjere u zemlji. Prvog svibnja 1711. g. «kuruci» su konačno položili oružje, a mir je potpisala carica udovica Eleonora, majka Josip i Karla. Rákóczy nije priznao taj mir jer on nije jamčio državnu samostalnost. Zato je otišao u dobrovoljno izgnanstvo u Poljsku, a nakon toga na francuski dvor, a napokon je otišao u Tursku. Umro je 1735. g. u Rodostu na Mramornom moru, a bio je pokopan uz majku Jelenu Zrinsku u Galati kod Carigrada.[23]

Nakon Karlovačkog mira i povlačenja Turaka iz Ugarske i Hrvatske, počinju se javljati novi elementi u politici ugarskih staleža prema Hrvatskoj: naime, prvi se put javlja težnja da se Kraljevina Hrvatska jače poveže uz oslobođenu i proširenu Ugarsku. Prvi korak u tom pravcu učinjen je na području zakonodavstva. Tako su 1708. ugarski staleži donijeli zaključak da bude *«kralju dopušteno potvrđivanje hrvatskih prava, statuta i privilegija, ali samo toliko, koliko se ne kose s pozitivnim zakonima Ugarskog kraljevstva»*[24].

Hrvatski saborski poslanici su se tome usprotivili i uputili predstavku kralju, no spor o tom pitanju nije riješen, jer je kralj Josip I. raspustio sabor.

Hrvati će odsada nastojati da se na što jasniji način emancipiraju od Ugarske, a to će se između ostalog očitovati i u pokušaju zagrebačkog biskupa Martina Brajkovića (1703. – 1708.) da Zagrebačka biskupija postane nadbiskupijom. On je stoga poslao u Rim papi Klementu XI. kanonika Nikolu Gotala, ali ga je u konačnoj realizaciji tog cilja spriječila smrt.

Hrvatska u vrijeme pragmatičke sankcije

Nakon smrti Josipa I. kao car naslijedio ga je Karlo VI. (1711. – 1740.), (Karlo III kao ugarsko – hrvatski kralj). On je bio posljednji živi muški član dinastije Habsburg, i zbog toga je težio reguliranju nasljednog prava, jer bi se inače Austrija našla u velikim problemima. On je najprije bio nasljednik španjolske krune, ali mogućnost da se Španjolska i Austrija ujedine pod istim vladarom, bitno bi poremetila ravnotežu sila u Europi. Zato je nađeno kompromisno rješenje, kako je već gore bilo navedeno, a Karlo VI. tada se s najvećom pažnjom posvetio unutrašnjoj politici, te je 1713. g. objavio nedjeljivost i nerazdvojivost svojih zemalja. U slučaju izumiranja muške loze, krunu su trebale naslijediti njegove kćeri (tada još nerođene), a nakon njihova izumiranja, kćeri Josipa I. Te odredbe nazvane su «pragmatička sankcija» i po njima je Austrija trebala postati stvarna unija, a ne više personalna unija nasljednih zemalja. Car je u svojoj daljnjoj politici uložio velike napore da pragmatičku sankciju priznaju europske sile i to je uglavnom određivalo cjelokupnu politiku Austrije na zapadu.

Ta je situacija Hrvatima donijela mogućnost samostalnog djelovanja u odnosu prema Mađarima. Novi je kralj Karlo III sazvao ugarski sabor u Požun za 3. IV. 1712. g. na

[22] Josip I. (1705. – 1711.)

[23] Posmrtni ostaci Jelene Zrinske, Imre Tókólyja, i Franje II. Rákóczyja su početkom XX. st. o trošku ugarske vlade preneseni u Košice

[24] V. Klaić, Hrvatski sabori do g. 1790., str. 296.

kojem se trebalo objaviti njegovo krunjenje, a ujedno je pozvao i Hrvatski sabor da se izaberu zastupnici za Ugarski sabor. Zagrebački biskup Emerik Esterházy je kao banski namjesnik (ban Ivan Palffy je bio odsutan) sazvao Hrvatski sabor u Zagreb za 9. III. 1712. g., te mu je predsjedao. Nakon dulje rasprave, Hrvatski sabor je 11. III. 1712. zaključio *«da će se povjeriti onoj i onakvoj ženskoj lozi austrijskog roda koja će posjedovati ne samo Austriju nego i Štajersku, Korušku i Kranjsku, a stolovati u Austriji»* (tj. koja će kao zakoniti nasljednik baštiniti austrijske nasljedne zemlje koje su se smatrale posjedom habsburške porodice – saborski zaključak – članak VII.). Taj zaključak je bio stvoren na prijedlog biskupa Esterházyja, a poduprli su ga grof Ivan Drašković, grof Franjo Ks. Delišimunović i protonotar Juraj Plemić od Otoka. Bio je obznanjen kralju u adresi koju su mu predali, kao izaslanici hrvatskih staleža, biskup Emerik Esterházy, grof Ivan Drašković i protonotar Juraj Plemić Otočki[25], a u kojoj se objašnjava taj potez Hrvatskog sabora: između ostaloga naglašava se da su Hrvati u prošlosti slobodnom voljom izabrali ugarskog kralja, ali da se zato nisu podložili ugarskom narodu. Ugarskog kralja Hrvati priznaju dok on bude i gospodar Austrije. Ako to više ne bude, Hrvati se ne smatraju dužnima i dalje slijediti njihov izbor, jer: *«Slobodni smo a ne robovi!»* naglašavaju u adresi upućenoj kralju.[26]

Taj saborski zaključak nazvan Hrvatska pragmatička sankcija jasno pokazuje da državna zajednica Hrvata i Mađara počiva na osobi vladara. Ukoliko taj uvjet nestane, državna se zajednica dovodi u pitanje.

Na tajnoj konferenciji koja se sastala 27. IV. raspravljalo se o tom hrvatskom saborskom zaključku, koji je bio prihvaćen kao mogućnost da se njime djeluje i na ugarske staleže. Bio je tada izrađen i koncept kojim se odobrava i s poštovanjem prihvaća taj zaključak Hrvatskog sabora, te obećava izvršavanje hrvatskih prava.[27]

No, sve je ostalo na tome, jer kralj nije potpisao sankciju koncepta iz obzira prema ugarskim staležima koji su se tada žestoko protivili tom zaključku Hrvatskog sabora, a osobito su se okomili na biskupa Esterházyja (i sam je bio Mađar)[28].

No, godinu dana nakon što je Hrvatski sabor svojim člankom VII. potaknuo pitanje nasljedstva u ženskoj lozi, Karlo III. je 19. IV. 1713. g. predložio kućni zakon o redu nasljedstva u habsburškoj dinastiji, gdje se još računalo s kćerima Josipa I. s obzirom da Karlo još nije imao djece, ali je on istaknuo pravo primogeniture kojim je želio sačuvati nasljedstvo svojim (eventualnim) potomcima. Taj zakon nazvan je *«Pragmatička sankcija»*.

Iako su se isprva tome protivili, jer su htjeli zadržati pravo slobodnog izbora nakon izumiranja muške loze Habsburgovaca, ugarski su staleži ipak bili primorani 1722. g. priznati Pragmatičku sankciju, po kojoj će baštinik (ili baštinica) habsburške kuće biti okrunjen kao kralj Ugarske i njoj pridruženih dijelova kraljevina ili zemalja, koji se također imaju smatrati kao nerazdruživi. Taj je ugarski zakon Karlo III. sankcionirao.

Hrvatski sabor održan 9. III. 1712. g. bio je značajan i po svom članku 14. koji je bio uperen protiv velikaša koji su, otkad su mogli ulaziti u Gornji dom Ugarskog sabora, zapostavljali svoje sudjelovanje u Hrvatskom saboru, gdje su morali vijećati s nižim plemstvom. Postepeno su počeli izmicati banskoj vlasti i sudu domaćih prvostepenih oblasti (prima instantia) i u svemu su se podređivali Ugarskom saboru. Hrvatski sabor to ocjenjuje kao gaženje i omalovažavanje hrvatskih prava i zabranjuje takav postupak: *«onaj pak, pa ma kojega staleža i zanimanja, koji bi se drznuo protivnim činom ovaj članak kršiti, postaje već tim činom nepodobnim da uživa prava kraljevstva, protiv kojih je radio.»*[29]

---

[25] Audijencija je bila 24. ili 25. IV. 1712. g. (Ferdo Šišić, Pregled povijesti hrvatskog naroda, 330. str.)

[26] Čitav tekst adrese donosi Kukuljević u Iura regni II.. 105. – 107. – (Ferdo Šišić, Pregled povijesti hrvatskog naroda, 329. str.)

[27] Kukuljević, Iura regni, str. 109.-111.; Šišić, Pregled, str. 330.

[28] Šišić, n. dj. str. 330.

[29] V. Klaić, n. dj. str. 297.

Ovaj je saborski zaključak imao za cilj spriječiti utjecaj Ugarskog sabora na unutrašnje poslove Hrvatskog kraljevstva, koji je bio omogućen upravo takvim ponašanjem velikaša. No ta opasnost je postala još veća kad je Karlo III. 1723. g. osnovao Kraljevsko namjesničko vijeće za Ugarsku kao najvišu upravnu oblast u zemlji, što je prihvatio Ugarski sabor na osnovu članka 97. Iako se kompetencije tog vijeća nisu se smjele protezati na Hrvatsku, to se ipak događalo, ali uz uporno opiranje Hrvatskog sabora, koji je u više navrata otvoreno ustao protiv svakog oblika presizanja u unutrašnje poslove Hrvatskog kraljevstva. Tako se na primjer, 12. IV. 1725. g. na sjednici Hrvatskog sabora, koji je sazvao banski namjesnik grof Ivan Drašković, Sabor ogradio od jednog dopisa tog vijeća u pitanju uređenja granica Ugarske i Hrvatske prema Štajerskoj (4. i 5. članak sabora).[30]

U nastojanju da se uplitanje Ugarskog namjesničkog vijeća što više ograniči, Hrvatski je sabor počeo vršiti i pravo sastavljanja proračuna , a također i pravo raspisivanja i skupljanja određenih daća za pokrivanje troškova. Prvi tako sastavljeni proračun potječe iz 1729. g. i sačuvan je u zapisniku banske konferencije od 30. VIII. te godine.[31]

Kad je Karlo III. bana Ivana Palffyja imenovao vrhovnim sucem kraljevske kurije, Hrvatska je dobila novog bana. Bio je to grof Ivan Drašković, koji je više godina obnašao dužnost namjesnika banske časti i predsjedao saborima 1723.,1725 i 1728. g., a od 1726. g. je i vršio svu vlast bana. Svečana instalacija za bana bila je u Varaždinu 18. II. 1732. g. Kraljev povjerenik za taj čin bio je biskup Juraj Branjug.[32]

Nastavak ratovanja s Turcima

Karlo III. je vodio dva rata s Turcima: najprije se 1716. g. uključio u rat na strani Venecije koja je ratovala još od 1714. g.. Borbe su trajale do 1718. g., a mirom u Požarevcu Austrija je uz ostalo dobila ostatak Srijema i Banat, te sjevernu Bosnu i sjevernu Srbiju, što je bio najbolji rezultat što su ga Habsburgovci ostvarili u dotadašnjim ratovima s Osmanskim carstvom. No područje Sjeverne Bosne i Srbije Austrija je izgubila u novom ratu (1736. – 1739.) mirom u Beogradu 1739.g.

Tijekom ovog rata hrvatsku je vojsku vodio ban Josip Esterházy (1733. – 1741.) . On je u novoj utvrdi Glini, gdje je bio u očekivanju daljnjih operacija, okupio staleže i redove «kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije» i tu je doneseno nekoliko važnih zaključaka. Osobito je bio važan članak 11. u kojem se zahtijeva da Hrvatska bude zastupana pri sklapanju ugovora s Turcima: »*Pošto je pismo uzvišenoga vojnog vijeća u Beču, pisano preuzvišenom gospodinu banu, gospodi staležima i redovima priopćeno, razabraše iz njega, da će u kraljevini Poljskoj, u mjestu Niemirow, ugovori o miru s otomanskom portom...uskoro započeti.*»[33] Pri tome staleži se pozivaju na sličan slučaj kod sklapanja mira u Požarevcu 1718. g. kad je tamo bio prisutan tadašnji banski namjesnik grof Ivan Drašković.

U članku 12. Hrvatski sabor je istaknuo svoje historijsko pravo na neke krajeve tadašnje Bosne koji su nekad pripadali Hrvatskoj, te se navodi da su se «*protezale nekad međe ove kraljevine do Vrbasa*» i traži se od bana neka zatraži od kralja «*da se spomenutim ugovorom mira protegnu granice ove kraljevine barem dotle ako ne dalje!*» [34]

Nakon smrti Karla III. nasljednica prijestolja bila je po Pragmatičkoj sankciji njegova najstarija kći Marija Terezija. Hrvatski staleži su se 1. XII. 1740. g. sastali u Varaždinu na

[30] N. dj. str. 300.

[31] Za tu godinu izdaci Kraljevstva su iznosili 25 170 forinti, a prihodi 25 718 forinti- N. dj. str. 300.

[32] Već sljedeće godine 1733. ban Ivan Drašković je umro – pokopan je u isusovačkoj crkvi u Varaždinu

[33] V. Klaić, n. dj. str. 301.

[34] N. dj. str. 302.

poziv bana Esterházyja i izjavili da je priznaju za svoju kraljicu, a pozvali su se na saborski članak 7. od 9. III. 1712. g i istaknuli da su upravo njihovi prethodnici bili ti koji su prvi priznali nasljedstvo Habsburgovaca u ženskoj lozi.

Pregled kulturnih zbivanja u Hrvatskoj pred kraj XVII. i na početku XVIII. st.

Kultura ovog razdoblja, s obzirom na okolnosti, izuzetno je bogata. Ovo je prilika za kratki osvrt na ostvarenja, koja su ostavila svoj trag u sjećanju hrvatskog naroda, a odnosi se na razdoblje kraja XVII. i početka XVIII. st., no naravno bez ambicija da se dade cjelovit prikaz svih dostignuća na tom polju.

Na kulturu je veoma utjecala katolička obnova (protureformacija), koju su poticali osobito isusovci kao nositelji te obnove. U svojim su zavodima odgajali mlade ljude u novom protureformacijskom duhu, a osnivali su i gimnazije u kojim su podučavali po tada najsuvremenijim metodama. Gimnazije su osnovali u Zagrebu, Varaždinu, Križevcima, Požegi, Rijeci.

U isusovačkom kolegiju na Griču 1633./34. utemeljena je bila katedra za moralnu teologiju, a ubrzo i katedra za filozofiju. Rektor kolegija Filip Kaušić uspio je postići da je Leopold I. (23. IX. 1669.), a onda i Hrvatski sabor (3 XI. 1671.), proglasio kolegij Akademijom koja je u povlasticama bila izjednačena sa sveučilištem. Osim teološkog odsjeka na Akademiji, zaslugom protonotara kraljevstva osniva se i katedra kanonskog i građanskog prava.

U tom su smislu i pavlini dali veliki doprinos. Naime, postigli su da je filozofsko – teološki studij, koji su osnovali uz gimnaziju još 1582. g., bulom pape Klementa X. 3. IV. 1671. g. i reskriptom Leopolda I. (23. I. 1674.) postao «studium generale», sa svim karakteristikama visokoškolske ustanove.[35]

Osobito mjesto u hrvatskoj kulturi na prijelazu iz XVII. u XVIII. st. zauzima Pavao Ritter Vitezović (7. I. 1652. – 20. I. 1713.), književnik, povjesničar, vojnik, zastupnik rodnog grada Senja u saboru u Požunu i Beču, leksikograf i nakladnik. Tijekom gimnazijskog obrazovanja napustio je Zagreb i otišao u Rim [36], a tu je u Hrvatskom zavodu upoznao Ivana Lučića. To poznanstvo, a osobito ono kasnije s Ivanom Weikhardom Valvasorom (Janez Vajkard Valvasor), odredilo je njegov daljnji život, jer je pod njihovim utjecajem (osobito Valvasora) počeo izučavati domovinsku povijest i zemljopis, a također i tiskarsko umijeće. Kad se kasnije trajno naselio u Zagrebu, uz pomoć biskupa Aleksandra Mikulića, koji je bio njegov gimnazijski kolega, osposobio je tiskaru koja je zaboravljena ležala u biskupskom dvoru, i u njoj je ubrzo počeo tiskati kalendare i letke. Po odluci Hrvatskog sabora 11. XI. 1694. g. bio je imenovan upraviteljem tiskare. Sad ju je mogao prenijeti u svoj dom na Griču i počeo je tiskati vrijedna djela na hrvatskom i latinskom jeziku. Tu je bila 1700. g. tiskana i *«Croatia Rediviva»*, njegovo najpoznatije djelo, koju neki smatraju prvim hrvatskim historiografskim djelom u službi aktualne politike – istovremeno je to bio i znanstveni rad i patriotski istup[37]

G. 1684. u Linzu je tiskao *»Odiljenje Sigetsko»* o junačkoj pogibiji Nikole Zrinskog kod Sigeta, ali djelo je nastalo kao reakcija na pogibiju Petra Zrinskog, koji je pao voljom Leopolda I., a bilo je posvećeno Adamu Zrinskom, koji će također biti žrtva politike bečkog dvora – izuzetno hrabar potez u vrijeme kad je Leopold I. postajao moćan politički faktor u Europi!

---

[35] Franjo Šanjek, Kršćanstvo na hrvatskom prostoru, str.270.

[36] Neki misle da je to bilo zbog simpatija prema uroti Zrinskog i Frankopana (Ivan Strižić, Pero ili mač (hrvatski politički esej, str.93.)

[37] F. Šišić, Hrvatska historiografija, JIČ, I. 1936. str. 44.

Od njegovih historiografskih djela poznata su još: *Kronika aliti spomen vsega svieta vikov*, *Porobljena Bosna*, *Prijepis iz Ivana Lučića i još nekih provjerenih povjesnika o hrvatskim knezovima koji bijahu od roda Gušića* itd. Autor je i latinsko – hrvatskog rječnika *(Lexicon latino – illyricum*[38]*)*, a od velike važnosti mu je rad na pravopisu i jeziku. Rasprava *«Ortgraphia Illyricana»*nije sačuvana, ali je spominje u predgovorima svojih djela (Kronika, Plorantis Croatiae saecula duo). No, bez obzira na to, Vitezović je ovdje položio temelje monografemskog sustava na bazi dijakritičkih znakova i po tome je prethodnik stvaranja hrvatskog književnog jezika.[39]

Nakon njegove smrti, rukopise je preuzela Ugarska kancelarija, a po zapovijedi Marije Terezije bili su vraćeni u Zagreb i predani Adamu Baltazaru Krčeliću, da mu posluže za povijesna istraživanja.

Važno mjesto u likovnoj umjetnosti Hrvatske do sredine XVIII. st. zauzeo je Ivan Ranger (1700. – 1753.), pavlin i poznati slikar – iluzionist koji je freskama ukrašavao unutrašnjosti pavlinskih i drugih crkava: crkvu sv. Marije u Lepoglavi, crkvu sv. Ivana u Gorici iznad Lepoglave, kapelicu sv. Jurja u Lepoglavskoj Purgi, svetište crkve sv. Jelene u Kamenici, unutrašnjost crkve Majke Božje Snježne u Belcu, crkvu sv. Jeronima u Štrigovi i crkvu Marijina Uznesenja u Olimju. Poznati su mu rad i zavjetne freske u Remetama kraj Zagreba, a oslikao je i prostoriju franjevačke ljekarne u samostanu u Varaždinu.

U lepoglavskoj je crkvi oslikao korske klupe s obje strane svetišta. Deset je sjedala preneseno u crkvu sv. Nikole u Varaždinu, a kasnije u crkvu Uznesenja B .D. Marije na nebo, današnju varaždinsku katedralu.

SAŽETAK

Redovnice reda sv. Uršule, koje su došle u Varaždin 1703. g., bile su suvremenice važnih povijesnih previranja. Najvažnije je svakako postupno oslobođenje hrvatskih zemalja od turske vlasti tijekom rata od 1683. do 1699. g., kad je vraćena gotovo čitava Slavonija, te Hrvatska do Une i južnog Velebita. Karlovačkim mirom koji je tada sklopila, Austrija je postala velesila. Vojne uspjehe Austrija je iskoristila i za to da Hrvatsko – ugarskom kraljevstvu nametne nasljednu vlast. Nakon ovog rata Austrija je vodila još dva rata s Turcima (1716. – 1718. i 1737. –1739.), nakon čega se ustalila granica Hrvatske prema Bosni.

U Hrvatskoj se pred kraj XVII. st. javlja potreba za popisivanjem hrvatskih pravica i privilegija, pa se 1702. tiska takva knjiga u Zemaljskoj tiskari.

Tada se postavlja i pitanje crkvene vlasti u Slavoniji i javlja se želja za povezivanjem Slavonije sa Zagrebačkom biskupijom, što se konačno i dogodilo kad je biskupom postao Stjepan Selišćević.

Početkom XVIII. st. Austrija se s Francuskom sukobila zbog španjolskog prijestolja, pri čemu su Hrvatski sabor i ban Adam Batthyany odobrili vojnu pomoć Bečkom dvoru. Svoju lojalnost Bečkom dvoru Hrvatska je iskazala i tijekom mađarske pobune protiv središnje vlasti pod vodstvom Franje II. Rákóczyja, kad su aktivno pomagali oko ugušenja te pobune.

S obzirom da su Mađari u to vrijeme sve jasnije pokazivali namjeru da se politički nametnu Hrvatskoj, na neki je način trebalo istaknuti hrvatsku samostalnost u odnosu na Mađare. Tako je npr. biskup Martin Brajković želio osamostaliti Hrvatsku u crkvenom

[38] Od njegovog velikog leksikografskog pothvata (hrvatsko – latinski i latinski – hrvatski rječnik), sačuvan je samo taj rukopis. Hrvatski staleži obećali su, a onda povukli potporu za tiskanje tog djela, a pomoć nije dobio ni od pape Klementa XI., zato se velik dio građe izgubio (Ivan Strižić, n. dj. str 98.)

[39] Milan Moguš, Povijest hrvatskog književnog jezika, str. 92.

pogledu, težeći da zagrebačku biskupiju uzdigne u nadbiskupiju. Hrvatski je sabor također pokušao iskoristiti izumiranje muške loze Habsburgovaca, ističući 1712. g. Hrvatsku pragmatičku sankciju, tj. priznanje ženske loze habsburške kuće, čime je pretekao Mađare, ali i sam Bečki dvor.

SUMMARY

THE POLITICAL AND CULTUREL CIRCUMSTANCES IN CROATIA AT THE END OF 17TH AND THE BEGINNING OF THE 18TH CENTURY

The nuns of the Order of St Ursula, who came to Varaždin in 1703. witnessed some important historical turmoils. The most important one was certainly the gradual liberation of Croatian lands from the Turks during the 1683 – 1699 War, when Croatia regained almost all Slavonia and the territory reaching as far as the Una River and the southern Velebit. It was at that time that Austria became a superpower, by signing the Karlovac Peace Treaty. Austria also took advantage of its military success in order to impose the hereditary rule on the Croatian – Hungarian Kingdom. After this war, Austria waged two other wars against the Turks (1716 – 1718 and 1737 – 1739), after which the border between Croatia and Bosnia was consolidated.

In Croatia at the end of the 17th century, there arose a need to make a list of the Croatian ancient rights and privileges, and the first book of that kind was printed in the District Printing House in 1702.

Another issue was the Church authority in Slavonia and there was a wish to unite Slavonia with the Zagreb Bishopric, which was finally brought about when Stjepan Selišćević became the bishop.

At the beginning of the 18th century Austria entered into a conflict with France concerning the Spanish throne, and the Croatian Parliament and the ban Adam Batthyany ratified a military support to the Vienna Court. Croatia testified its loyalty to the Vienna Court also during the Hungarian rebellion against the central authority, which was led by Francis II Rákóczy: Croatia helped crush that rebellion.

Concerning the fact that, at the time, the Hungarians increasingly demonstrated their intention to impose upon Croatia politically, it was necessary to stress in some way the Croatian independence of the Hungarians. Thus, for instance, the bishop Martin Brajković wanted to establish the church autonomy of Croatia, by struggling to elevate the Zagreb Bishopric to the level of an archbishopric. The Croatian Parliament also made an attempt to take advantage of the extinction of the Habsburg male line of descent, by stressing the Croatian Pragmatic Sanction in 1712, that is, the recognition of the Habsburg female line of descent: by doing so, it preceded the Hungarian attempts, but also those of the Vienna Court itself.

LITERATURA

Erich Zöllner, Therese Schüssel, Povijest Austrije, B.A.R.B.A.T, Zagreb, 1997.

Péter Hanák (i suradnici), Povijest Mađarske, B.A.R.B.A.T, Zagreb, 1995.

Ferdo Šišić, Pregled povijesti hrvatskog naroda, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1975.

Trpimir Macan, Povijest hrvatskog naroda, Nakladni zavod MH, Zagreb,1992.

Franjo Šanjek, Kršćanstvo na hrvatskom prostoru, Kršćanska sadašnjost, 1991.

Rudolf Horvat, Povijest grada Varaždina, Varaždin, 1993.

Ivan Strižić, Pero ili mač (hrvatski politički esej), DoNeHa, Zagreb, 2001.

Josip Barbarić, fra Miljenko Holzleitner, Pisma fra Luke Ibrišimovića zagrebačkim biskupima (1672. – 1697.), Naklada Slap, 2000.

Jaroslav Šidak, Kroz pet stoljeća hrvatske povijesti, Školska knjiga, Zagreb 1981.

Vjekoslav Klaić, Hrvatski sabori do 1790., Zbornik MH 1925.

LJUBICA RADOVIĆ*
Varaždin

UDK: 338 »17»(497.5)
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

DRUŠTVENE, GOSPODARSKE I KULTURNE PRILIKE U VARAŽDINU U PRVOJ POLOVICI 18. STOLJEĆA

UVOD

Povijest Varaždina kao i povijest drugih europskih gradova obilježena je nizom političkih i gospodarskih uspona i padova.

O kakvim je usponima i padovima riječ neka nam kažu arhivski dokumenti i materijalni spomenici koje su nam ostavile generacije naših prethodnika.

ORGANIZACIJA GRADSKE VLASTI U VARAŽDINU

Uredbe, pravilnici, zakoni i statuti reguliraju organizaciju gradske vlasti , stanje u gospodarstvu, zdravstvu i kulturi. Dok uredbe i naredbe izdaju vladini organi, dotle samoupravne jedinice (to su najčešće gradovi) donose statute.[1]

Tijekom 17. i 18. st. komisionalni (povjerenstveni) statuti su redovna pojava. Oni sadrže propise o gradskoj upravi, predstavnicima te uprave, njihovu izboru i odnosima gradske uprave prema građanstvu i gradskom vijeću.[2]

Prvi komisionalni statut u Varaždinu donosen je 1699. a vezan je kaže Josip Kolanović uz izbor gradskog suca i zloporabu tog položaja.

Koristeći položaj u gradskoj upravi pojedinci za sebe često pribavljaju korist, a na štetu varaždinskih građana, što stvara veliko nezadovoljstvo među stanovnicima, koji posežu za nasilnim uklanjanjem gradskog suca i drugih izabranih tijela.[3]

Jedno takvo smjenjivanje gradske uprave događa se 1668. godine. Varaždinski građani zbacuju suca Matiju Marića i imenuju Jurja Kalandera . Ovo smjenjivanje gradskog suca potaklo je Hrvatski sabor da provjeri odakle tolika nepravilnost u radu Varaždinskog magistrata. Brigu za stanje u Varaždinu pokazao je i ban Adam grof Batthyani koji je 1.veljače 1698. osobno došao u Varaždin, da provjeri stanje u gradskoj upravi. Pred bana je tada došlo izaslanstvo varaždinskih građana, sastavljeno od sirotinje, udovica i drugih bijednika i potužilo mu se na ponašanje Varaždinskog magistrata i pojedine članove gradskog poglavarstva, koji nad njima vrše nasilje, otimlju im pokretnu i nepokretnu imovinu i dijele između sebe.

Ova optužba uznemirila je prisutne pa i samog bana, zato odluče da će izabrati povjerenstvo koje će utvrditi krivnju Magistrata i pojedinih članova Gradskog poglavarstva. U povjerenstvo su izabrani: Pavao Češković, prepošt Kaptola zagrebačkoga, Juraj Završki podžupan Županije zagrebačke i Juraj Plemić, podžupan Županije varaždinske.

---

* profesor povijesti u mirovini

[1] Milan Smrekar, Priručnik za političko upravnu službu u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, (Knjiga I), Zagreb, 1899.,str.12.

[2] Statut grada Varaždina, Varaždin, 2001., str.44.-45.

[3] Statut grada Varaždina, Varaždin, 2001., str.45.

Osim što će ispitati učestale tužbe protiv Magistrata, povjerenstvo će kazniti krivce novčanom kaznom, a oštećenima nadoknaditi štetu.[4]

Juraj Plemić podžupan Županije varaždinske, dužan je usuglasiti uređenje Varaždinske gradske uprave s uređenjem uprave drugih slobodnih gradova.[5]

Poslije ispitivanja niza okolnosti podžupan Juraj Plemić pristupa 1699. izradi "Statuta" kojim će uvesti "bolji red u sudbenim, političkim i gospodarskim poslovima grada".[6]

Iz teksta Statuta (1699.) vidljivo je da su istragu inicirali varaždinski plemići koji su željeli postići dvije stvari:onemogućiti utjecaj građana na gradsku upravu i osigurati sebi utjecajno mjesto u toj istoj upravi.

Tako pri izboru gradskog suca imaju prednost senatori i literati, a tek poslije njih u obzir dolaze ugledniji građani. Pravo glasa imaju članovi gradskog poglavarstva, gradski fisk, gradski župnik, svi cehmeštri i kaštelan tvrđave. Pravo glasa ima i svaki građanin plemić koji želi sudjelovati na izborima. Sucu i gradskim dužnosnicima određena je stalna plaća.

Ovaj statut jednoglasno prihvaća gradsko vijeće i poglavarstvo jer "da se njime uvodi bolji red u sudbenim, političkim i gospodarskim poslovima grada".[7]

Pedeset godina poslije spomenutog statuta, izrađen je novi povjerenstveni statut grada Varaždina (1749.). Povod donošenju novog statuta kaže Baltazar Adam Krčelić su ponovne pritužbe građana na ponašanje gradskih senatora.

Po riječima varaždinskih građana, senatori međusobno dijele sve prihode, a građani bez njihove dozvole ne smiju ni stoku na svojim imanjima pasti. Svojevoljno mijenjaju mnoge akte pa čak i oporuke građana.

Zbog ponovnih pritužbi građana protiv senatora, u Varaždin je po drugi put upućeno povjerenstvo, na čelu s Ivanom Nepomukom grofom Erdödyjem, savjetnikom Ugarske dvorske komore iz Požuna (današnje Bratislave) s ciljem da utvrdi istinitost spomenutih tužbi. Ako se krivica dokaže, senatore se mora ukloniti iz senata, a svaki od njih mora platiti pet tisuća (5000) forinti globe. Krivica je dokazana, senatori su uklonjeni iz senata i platili su globu.[8]

Osim zloporabe položaja od strane senatora, povjerenstvo treba ispitati i utvrditi i ostale propuste u gradskoj upravi, kao što je rastrošno vođenje javnih poslova, stanje u pravosuđu i gospodarstvu, jer u grad se treba konačno vratiti mirno stanje.

Novi statut odobrila je kraljica Marija Terezija 30. srpnja 1750. Predajući ga gradskom poglavarstvu Kraljica ističe "da ga poštuju kao svetinju, skupa sa zasebnim naputcima".[9]

Statut sadrži 47 točaka kojima se regulira cjelokupan život grada. Preveden je na hrvatski jezik. Zlatko Herkov pozivajući se na spis grada Varaždina L-187. navodi da je prijevod 1757. nestao.

Statut propisuje izborni postupak i utvrđuje datum održavanja izbora za gradsko poglavarstvo i druge niže službe. Izbori će se održavati svake godine na Blagdan sv.Jurja (24. travnja).[10]

---

[4] Rudolf Horvat, Povijest grada Varaždina (HAZU zavod za znanstveni rad Varaždin), Varaždin, 1993. str.214.-215.

[5] Zlatko Herkov, Organizacija uprave grada Varaždina i njezin djelokrug od 15.do 18.st, Varaždinski zbornik, Varaždin, 1983., str.223.

[6] Zlatko Herkov, Organizacija uprave grada Varaždina i njezin djelokrug od 15.do 18.st, Varaždinski zbornik, Varaždin, 1983., str.223

[7] Statut grada Varaždina, Varaždin, 2001., str.44.

[8] B.A.Krčelić, Annuae ili historija 1748. do 1767., knjiga 3., str.20.

[9] Statut grada Varaždina, Varaždin,2001. str.47.

[10] Statut grada Varaždina, Varaždin, 2001. str.75.

Sjednice gradskog poglavarstava i sudovanje gradskih vijećnika održavat će se u određeno vrijeme, uz napomenu da su svi vijećnici dužni sudjelovati u radu sjednice. Nijedan član poglavarstva bez opravdanog razloga i prethodne najave gradskom sucu ne može sa sjednice izostati. Ni gradski sudac ne može izostati bez razloga, a o razlogu izostanka mora izvjestiti gradsko vijeće.[11]

O kaznama

Govoreći o kaznama statut ističe da je do sada Poglavarstvo s građanima samovoljno gospodarilo i nezasluženo ih globilo i zatvaralo. Od sada mora najprije istražiti razloge za neposlušnost građana pa tek onda im odmjeriti kaznu.

Građanima se preporuča da moraju biti poslušni i ne smiju vrijeđati dužnosnike Poglavarstva, psovkama i uvredama, nego im se trebaju obraćati s poštovanjem.

Povrijeđeni ima pravo osobno ili uz pomoć pučkog pravobranitelja obratiti se Poglavarstvu i sačekati konačnu odluku.[12]

Sudovi

Sudovi moraju uredno i na vrijeme izricati kaznu. Povjerenstvo im preporučuje da s postupkom ne odugovlače, nego ga rješavaju što brže, budući da im najviše molbi podnose udovice, siročad i siromasi, a oni imaju prednost pred ostalim strankama.[13]

Gradski nameti

Nitko pa ni gradski dužnosnici, ni plemići ne smiju biti oslobođeni redovitih i izvanrednih nameta koji spadaju u gradske nadležnosti. Poglavarstvo kaže se u Statutu neka ima na umu "da sve one terete koje nose ostali građani, neka u buduće i sami podnesu, te stvarno podaju što treba podavati, a gospodu plemiće koji posjeduju gradske posjede, neka natjera kao i ostale građane na nošenje zajedničkog tereta, te neka ih snagom poglavarske vlasti na prikladan način prisili na dužno poštivanje svih poglavarskih odredaba donesenih ili koje će se donijeti glede gradskih posjeda".[14]

Da bi građani bolje razumjeli sadržaj statuta, bilježnik je dužan prevesti ga na pučki jezik.

Sukobi grada i tvrđe

Česti i dugotrajni sukobi varaždinskih građana s vlastelom dovodili su više puta do intervencije Bečkog dvora i Hrvatskog sabora. Nasljedni župani Županije varaždinske iz porodice Erdödy često brane građanima pristup šumi i pašnjacima koji se nalaze na teritoriju grada. Grad traži da župani poštuju povlastice koje ima kraljevski grad i da im vrate kuće, okućnice i poljoprivredno zemljište koje su zauzeli feudalci. Grad se spori sa županima i oko vinotočja.

Iz arhivskog dokumenta vidimo da grad Varaždin traži od plemićkog podsudca Gabriela Dominića da opomene provizora varaždinske Tvrđe da odmah zabrani točenje

[11] Statut grada Varaždina, Varaždin, 2001. str.94.-95.

[12] Statut grada Varaždina, Varaždin, 2001.str.91.

[13] Statut grada Varaždina, Varaždin, 2001.str.111.

[14] Statut grada Varaždina, Varaždin, 2001.str.84.

vina vinciliru u vinogradima koji pripadaju Tvrđi a nalaze se na gradskom teritoriju. Kako bi se provizor Tvrđe često oglušio na ove molbe, sukobi i napetosti stalno su se povlačili.[15]

Da su sukobi varaždinskih građana i plemstva česti potvrdio je i zagrebački kaptol, koji tvrdi da je grad Varaždin pred njim prosvjedovao zbog toga što ljudi Jurja grofa Erdödyja suca kraljevske kurije, na gradskom teritoriju grade kuće i tako varaždinskim građanima zatvaraju javne putove koji vode prema njihovim livadama.[16]

GOSPODARSTVO

Temelji varaždinskog gospodarstva u prvoj polovini 18.st. počivaju na zemljoradnji i stočarstvu s jedne strane, te obrtu, trgovini i pojavi prvih manufaktura s druge strane. Svaka od ovih grana vrši određenu gospodarsku funkciju pa se često međusobno dopunjuju.[17]

Poljoprivreda

U Statutu grada Varaždina (1750.) zapisano je : da je stanje na zemlji nešto poboljšano, ali se osjeća potreba za gnojivom i zbog toga treba odmah nabaviti sitno blago, prvenstveno ovce za koje ima dosta paše, a ovčinjak se može urediti u selu Sračincu. Gradska polja i vinograde treba propisno obrađivati. Samo dobrim gospodarenjem dobivaju se veći prinosi, a njihovom prodajom poboljšava se položaj proizvođača i svih građana, jer se po niskim cijenama mogu snabdjeti robom. Iz poreza koji građani plaćaju na svoje proizvode novac dospijeva u gradsku blagajnu, a ona može tim sredstvima financirati popravak gradskih pločnika, gradskih kuća, zidina i kula.[18]

Obrt i trgovina

Obrtnici i trgovci su nositelji gospodarskog, društvenog, a često i političkog života u Varaždinu.[19]

Obrtnici u prvoj polovini 18.st. žive i rade u okvirima cehovskih pravila koja su često kočnica njihovom bržem razvoju, zato će ta pravila doživjeti promjene kako bi odgovorila duhu vremena.[20]

Varaždinski lončari 1717. nadopunjuju novim pravilima statut iz 1589. Za njega se kaže da je pravi "Pravilnik o radnim odnosima i nagrađivanju po učinku zaposlenih radnika u pećarsko-lončarskim poslovima" u 18.st. Pravilnik obvezuje majstore lončare da se moraju udružiti u ceh, jer u protivnom ne mogu obavljati svoju dužnost.[21]

---

[15] Državni arhiv Varaždin, Radikalni arhiv (u daljnjem tekst DAV i RA). Dokumentacija je preregistrirana i nalazi se pod novim (N) i starim (S) brojem), N-321 S-493(sv.XXXII-XXXVII) 22. srpnja 1747. Knjiga inventara. str.155.

[16] DAV,RA. N-326 S-499(sv.XXXII-XXXVII) Zagreb, 11. kolovoza 1748. Knjiga inventara. str.157.

[17] Ivan Erceg, Kratak osvrt na gospodarsku strukturu Zrinsko-Frankopanskih veleposjeda, Radovi zavoda za znanstveni rad HAZU 12.-13., Varaždin-Zagreb, 2001.,str.32.

[18] Statut grada Varaždina, Varaždin, 2001., str.127.

[19] Ljubica Radović, Političke, gospodarske i kulturne prilike Varaždina u 17.st., Radovi zavoda za znanstveni rad HAZU, Varaždin, 2001.(br.12-13), str.91.

[20] M. Androić, Neke značajke razvoja Varaždina u 18.st., Varaždinski zbornik, Varaždin, 1983., str.213.

[21] M. Androić., Prilozi poznavanju društvenih i gospodarskih prilika grada Varaždina u 18.st. M.Androić-V.Bajer-E.Pusić-S.Štampar, Varaždin u 18.st. i političko kameralni studij, Zagreb-Varaždin, 1972..str.34

Da bi naučnik – djetić, postao majstor – obrtnik, mora naukovati i po nekoliko godina. Majstor ga smatra članom svoje obitelji, hrani ga i odijeva do završetka naukovanja. Po završetku naukovanja postaje kalfa, a ako položi majstorski ispit, za koji je uvjet načiniti samostalan rad i platiti ispitno povjerenstvo može postati samostalni majstor.[22]

Da bi postao majstor, lončar mora izraditi lonac s dvije ručke određene visine i širine i vrč od 12 pinti s poklopcem.

Odnosi majstora prema pomoćniku i obrnuto utvrđeni su cehovskim pravilima, a ono glasi: ako se pomoćnik ne slaže s pravilima ceha ne može se zaposliti u Varaždinu. A ako prihvati pravila ceha, radno vrijeme traje mu od 5^h ujutro do 19^h navečer, uz prekid za jelo, a hrani se kod poslodavca. I majstor je dužan poštivati pravila ceha, ukoliko ih se ne pridržava oduzima mu se pomoćnik. Majstori i pomoćnici moraju se moralno vladati, ne smiju se opijati, svađati, psovati ili družiti se s nepoštenim ženama.

Članove ceha potiče se na druženje i poslije radnog vremena, a majstorima se preporuča da svaki od njih jednom godišnje pripremi ručak za sve članove ceha.[23]

Polovinom 18.st. u Varaždinu djeluje i nekoliko srebrnarskih i zlatarskih majstora. Arhivski dokumenti spominju argentfabera Franju (Franciscusa) Ederera koji živi i radi u Varaždinu do smrti 1753.

O djelovanju Antuna (Antoniusa) Szartorija svjedoče nam dva vrlo dobro očuvana kaleža iz 1748. koji se nalaze među crkvenim posuđem župne crkve Svetog Nikole i kapele Svetog Florijana. Kaleži su srebrni s pozlatom, jednostavni su i skladno oblikovani.[24]

Od zlatarskih majstora spominje se Martin (Martinus) Eszmery koji uz svoju djelatnost obavlja i dužnost varaždinskog senatora. Umro je 2. prosinca 1764. i pokopan je u crkvi Svetog Nikole.[25]

Varaždinski zlatari i srebrnari nisu izrađivali samo crkvene predmete nego i predmete za svakodnevnu upotrebu: srebrne čaše, zdjele, ogrlice, ukrasnu dugmad i dr.[26]

Koliko je obrt vrlo važna gospodarska grana govori nam sljedeći podatak: u prvoj polovini 18.st. u Varaždinu djeluje 270 majstora, 284 njihova pomoćnika i 103 naučnika, ukupno 657 osoba što je puno za to vrijeme, jer grad broji 1221 odraslog muškarca. [27]

U Varaždinu se otvaraju i manje manufakturne radionice. Grad je 1724. postao vlasnik ciglane.[28]

---

[22] Franjo Šanjek, Razvoj obrta i manufakture, Franko Mirošević-Franjo Šanjek, Hrvatska i svijet od V.-XVIII. st., Zagreb, 1994.,str.95.-96.

[23]M. Androić., Prilozi poznavanju društvenih i gospodarskih prilika grada Varaždina u 18.st.

M.Androić-V.Bajer-E.Pusić-S.Štampar, Varaždin u 18.st. i političko kameralni studij 1769.-1969.,Zagreb-Varaždin, 1972.str.36.

[24] Ivo Lentić, Varaždinski zlatari i pojasari, Zagreb, 1981., str 18.-23.

[25] Ivo Lentić, Varaždinski zlatari i pojasari, Zagreb, 1981., str.19.-20.

[26] Ivo Lentić, Varaždinski zlatari i pojasari, Zagreb, 1981., str.18.

Prilozi poznavanju društvenih i gospodarskih prilika grada Varaždina u 18.st.

[27] M.Androić-V.Bajer-E.Pusić-S.Štampar, Varaždin u 18.st. i političko kameralni studij 1769.-1969., Zagreb-Varaždin, 1972.,str.33.

[28] M. Androić, Neke značajke razvoja Varaždina u 18.st., Varaždinski zbornik 1181.-1981., Varaždin, 1983., str.213.

Trgovina

Gospodarsko jačanje grada vezano je uz razvoj trgovine, što će ponukati Hrvatski sabor u 17.st. da donese odluku o otvaranju posebnih trgova na kojima će stranci kupovati izvoznu robu.[29]

Varaždinska izvozna trgovina u 18.st. usmjerena je u dva pravca, glavni ide prema Ugarskoj, Tirolu , Njemačkoj i Štajerskoj, a drugi prema moru, što se vidi iz naredbe Marije Terezije , u kojoj stoji da je potrebno očistiti korito rijeke Kupe i Save kako bi se roba što brže prevozila. Izvozni artikli su : žito, goveda, svinje, voće i rakija. Među najpoznatije varaždinske trgovce spadaju Joannes Friedrich i Daniel Jaccomini. [30]

Da bi se zaštitili od prodora stranih trgovaca i njihove jeftinije robe, domaći trgovci udružuju se u cehove. Između domaćih trgovaca uključenih u ceh i stranaca van cehovskog udruženja nastaju sve veće nesuglasice što dovodi do otvorenih sukoba.

Trgovac iz Graza Gaspar Hessel zatražio je 1736. građansko pravo i bio primljen među varaždinske građane, uredno je platio taksu i položio zakletvu. Odmah potom otvorio je trgovinu željeznom robom. Do 1740. mirno trguje, najednom protiv njega udruženje varaždinskih trgovaca počelo je pravu hajku.

Hessel se pismeno žali Franji Lendvaju administratoru komornih prihoda za Hrvatsku. U žalbi navodi da mu varaždinski trgovci žele zatvoriti trgovinu, a time će smatra Hessel nanijeti štetu ne samo njemu nego i državnom budžetu. Na ovu tužbu reagirala je Ugarska dvorska komora i složila se s tužiteljem da bi zbog zatvaranja trgovine bila oštećena državna blagajna, zato traži od Varaždinskog magistrata da je izvijesti o daljnjim događanjima.

Varaždinski magistrat u svom izvješću Dvorskoj komori kaže: da sve izneseno u tužbi je točno, ali da se Hessel nije sporazumio s cehom varaždinskih trgovaca i da nije uplatio 80 zlatnih dukata u cehovsku blagajnu. To je razlog nesporazuma spomenutih stranaka zaključuje izvješće Varaždinski magistrat.[31]

Kraljevsko-komorsko povjerenstvo opominje varaždinske trgovce zbog neposluha i navodi : da je zabranjeno trgovati nedjeljom i blagdanom, a gradsko poglavarstvo poziva da pazi na one koji ne poštivaju božje i crkvene zapovijedi. Prekršitelje treba kazniti globom u skladu s veličinom prijestupa, a od naplaćene globe jedna polovina pripada župnoj crkvi, a druga gradskoj blagajni.[32]

Na česte tužbe građana da trgovci i obrtnici svojevoljno nameću visoke cijene pojedinim proizvodima, oglasio se 12. prosinca 1702. Hrvatski sabor i optužio zbog visokih cijena kožare, postolare i čizmare, te odlučio da će od sada pravednu cijena robi određivati podžupani, koji su dužni u roku 15 dana izraditi pravilnik o cijenama.

Podžupanovoj odredbi ne smije se suprotstaviti ni gradski sudac ni Magistrat. U slučaju da odbiju podžupanov nalog grad će biti kažnjen globom od pedeset rajnskih forinti. Ako obrtnici ili trgovci prekrše odredbu i zatraže povećanje cijena, treba im oduzeti robu.[33]

---

[29] Josip Adamček, Sukobi grada Varaždina i varaždinske vlastele u 16. i 17. st., Varaždinski zbornik, Varaždin, 1983., str.239.

[30] Ivy Lentić-Kugli, Obrt i trgovina u Varaždinu, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske br.3., Zagreb, 1977., str.32.

[31] M. Androić., Prilozi poznavanju društvenih i gospodarskih prilika grada Varaždina u 18.st.

M.Androić-V.Bajer-E.Pusić-S.Štampar, Varaždin u 18.st. i političko kameralni studij 1769.-1969., Zagreb-Varaždin, 1972.,str.39.-40.

[32] Statut grada Varaždina, Varaždin, 2001. str.84.-85.

[33] R. Horvat, Povijest grada Varaždina, Varaždin, 1993., str.219.

Osim regulacijom cijena domaći trgovci pogođeni su i odlukom Gradskog poglavarstva koja kaže, da će i oni poput stranih trgovaca morati plaćati vagovinu.

Protiv ove odluke trgovci se žale Gradskom poglavarstvu i upozoravaju ga, da oni snose sve obaveze kao i drugi varaždinski građani, pa nije u redu da plaćaju vagovinu. Gradsko zastupstvo 4.ožujka 1718. oslobađa ih plaćanja vagovine.[34]

Novac

Krajem 17. i početkom 18. stoljeća na području Varaždina osjeća se velika nestašica sitnog novca. Pomanjkanje ovog novca utječe na opadanje dnevnog prometa i trgovine. Svoj spas vidjeli su stanovnici sjeverne Hrvatske u pojavi dubrovačkog sitnog novca(denarića).

Denarić se kuje na tlu Dubrovačke republike od 1626.-1761. odatle se širi po cijelom Balkanskom poluotoku i Turskom carstvu.

Kad su velike količine sitnog novca zapljusnule hrvatske krajeve i poremetile opticaj novca u susjednim austrijskim pokrajinama zabrinuo se i sam kralj Karlo VI. Habsburgovac (1711.-1740.) i zatražio od Hrvatskog sabora da zabrani upotrebu tog novca.

Sa sjednice u Varaždinu, Hrvatski sabor 1731. upućuje predstavku Bečkom dvoru u kojoj navodi da se je denarić iz nužde pojavio u sjevernoj Hrvatskoj, jer drugog sitnog novca nije bilo, pa ako se zabrani njegova upotreba, narod neće imati čime plaćati životne namirnice. Zato predlaže Bečkom dvoru da odgodi ovu zabranu dok se ne nađe zamjena za drugi sitni novac. Karlo VI. donekle je uvažio ove razloge, ali ipak požuruje Hrvatski sabor da obustavi upotrebu denarića. Hrvatski sabor ne samo što odugovlači s provođenjem ove naredbe nego i prigovara austrijskoj vladi da je sama kriva za kolanje ovog novca jer je dopustila njegovu upotrebu u Vojnoj krajini, Kranjskoj i Štajerskoj pa se novac s tog područja lako prebacuje na hrvatsko tlo.

Prepirke između Hrvatskog sabora i Bečkog dvora traju sve do 1760. kada Marija Terezija zabranjuje kovanje sitnog srebrnog novca i zamjenjuje ga bakrenim novcem. Kraljičinu naredbu u Hrvatskoj provodi u djelo 26. listopada 1762. ban Franjo Nadasdy.[35]

Dr. Zlatko Herkov tvrdi da je srebrni novac na tlu Hrvatske i dalje kolao do kraja 18.st. i da su se njime služili i službeni krugovi pa i Kraljevsko vijeće za Kraljevinu Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju.[36]

Ova financijska naredba odrazit će se negativno na varaždinsku trgovinu i na cijelo hrvatsko gospodarstvo.

Požari

Osim financijskih naredbi, nevolje varaždinskom gospodarstvu u prvoj polovini 18.st. donijeli su i požari 1745.i 1748.

U požaru 1745. izgorjelo je dosta kuća. Požar su izazvali vojnici pukovnije Vetess zbog čega su kažnjeni zatvorom. Ogorčeni zbog kazne prijete varaždinskim građanima da će po izlasku iz zatvora zapaliti cijeli grad. Ove prijetnje izazivlju strah kod stanovnika, pa će neki od njih prodati imanja i napustiti grad.

---

[34] R. Horvat, Povijest grada Varaždina, Varaždin, 1993., str.230.

[35] Vinko Foretić, Odnosi Dubrovnika sa sjevernom Hrvatskom, Varaždinski zbornik, Varaždin, 1983., str.471.

[36] Dr. Zlatko Herkov, "Horvacki novac" – hrvatska novčana jedinica,JAZU, Zagreb, 1952.,str.145.-146.

Južni dio predgrađa, neke zgrade Kapucinskog samostana i kapela Svetog Vida izgorjele su u požaru 7. travnja 1748. Obnova kapele počela je odmah. Kapucini mole kraljevskog komesara Ivana grofa Erdödyja da se zauzme za obnovu i ostalih izgorjelih objekata.[37]

ZDRAVSTVO

Počeci službene medicine vezani su uz crkvene redove, pa će se i u Varaždinu medicina razvijati u samostanima zapisao je Gustav Piasek.

Potrebu za boljom organizacijom zdravstvene službe uvjetuju dugotrajni i česti ratovi, pred čijim udarima bježi stanovništvo, iz pojedinih krajeva, i nastanjuje se u bolje zaštićenim područjima. Kako se broj stanovnika u zaštićenim područjima povećava, to je nužno poboljšati zdravstvenu zaštitu da bi se spriječilo širenje zaraznih bolesti.

Od zaraznih bolesti najveću opasnost za stanovništvo predstavlja kuga, koja na tlo Hrvatske prodire iz Bosne preko Slavonije ili iz Ugarske.

Zabrinut za zdravstveno stanje građana, Gradski magistrat poduzima razne mjere, da suzbije širenje zaraznih bolesti, jer izvori zaraze nalaze se i u samom gradu.

Najveća opasnost vreba iz graba i kanala koji su napunjeni vodom, a u vrijeme turske opasnosti trebali su poslužiti gradu kao obrambeni zid. Kad je turska opasnost prestala, grabe i kanale nitko ne čisti već u njih baca smeće, što je moglo svaki čas dovesti do širenja zaraznih bolesti.

Na zasjedanju Hrvatskog sabora 1708. u Zagrebu stališi i redovi kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije nalažu gradu Varaždinu da je dužan kao i druga mjesta kroz koje teče Dravica popravljati njezino korito i obalu besplatno.[38]

Kako se građani na naredbe često ogluše, Gradski magistrat 1726. donosi odluku kojom zabranjuje ubacivanje smeća u gradske opkope, smeće se ne smije ostavljati ni na ulicama, nego ga treba odvoziti daleko na polje i zakopati ga duboko.[39]

I pored niza poduzetih mjera opasnost od kuge ne prestaje, 1709. zahvatilo je Ugarsku i Slavoniju. Od straha da se ne proširi i na ostale dijelove zemlje, Hrvatski sabor zabranjuje održavanje sajmova, a prema Slavoniji određuje granicu od Koprivnice do Križevaca koja se ne smije prelaziti. Iste godine u Koprivnici, Križevcima i Varaždinu osnovani su lazareti (karantene) za putnike koji dolaze iz Ugarske. Vojnici ne smiju dozvoliti nikom s područja Međimurja da uđe u Varaždin.[40]

Kuga je ponovno 1712. poharala Ugarsku. U strahu da će i njih ugroziti varaždinski građani se zavjetuju da će izgraditi kapelu u čast svetom Roku ako ih oslobodi ove opake bolesti. Nitko nije obolio, građani su zavjet ispunili i 1715. završili kapelu.[41]

Da bi se lakše suzbijale zaraze i liječili bolesnici potrebno je imati osposobljene i učene liječnike koji svoju dužnost obavljaju marljivo i pošteno na što ih obvezuje Požunsko pravilo iz 1557. i Konfirmacija Karla VI. iz 1724. Iako su ovo dva dokumenta nastala u različito vrijeme po sadržaju se malo razlikuju.

U članku 26. Karlovih konfirmacija kaže se: za kirurga se traži 3 godine naukovanja, a mogu biti primljeni samo mladići koji su dozreli za to zvanje. Svjedodžbe im moraju imati cehovski pečat.

---

[37] Ivy Lentić-Kugli, Požar i njegove posljedice s naročitim osvrtom na graditeljstvo Varaždina, Varaždinski zbornik, Varaždin, 1983., str.200.

[38] DAV,RA N-296 S-402(sv.XXXI-XXXVI) Zagreb, Knjiga inventara. str.141.

[39] Gustav Piasek, Zdravstvo Vaaždina do konca 19.st.,Varaždin, 1996., str.60.

[40] Gustav Piasek, Zdravstvo Varaždina do konca 19.st.,Varaždin, 1996., str.74.

[41] Rudolf Horvat, Povijest grada Varaždina, Varaždin, 1993., str.227.

Članak 66. uvodi za majstore kirurge "Numerus clausus" i tako nastaje jedan broj privilegiranih majstora kirurga koji će moći svoje mjesto prodati ili pokloniti drugom ranarniku.[42]

U prvoj polovini 18.st. spominje se u Varaždinu: Ivan Friedrich Kern (Ioanannus Friedericus Kern) od 1710.-1714., koji obavlja dužnost šefa pograničnog vojnog saniteta.[43]

Ivan Leopold Payer od 1706.-1720. pisac je najstarije knjige o Varaždinskim Toplicama.[44]

12.prosinca 1769. Hrvatsko kraljevsko vijeće objavljuje da pravo na liječenje ima samo liječnik ili fizik koji je stekao diplomu u Pragu ili Beču.[45]

Hospital ili xenodohij

Gledajući razvoj hospitala zaključit ćemo da su to ustanove koje su osnovali pojedini redovi, pa su se u početku nalazile u blizini crkve, samostana ili gradskih vrata. U njih su navraćali prolaznici, putnici i siromasi, pa ne možemo reći da su bolnice, iako je među spomenutim bilo i bolesnih.

Institucija hospitala vezana je i uz karitativnu djelatnost. Štićenici hospitala u početku dobivaju stan, a za hranu i odjeću se sami brinu. Kako se imovinsko stanje hospitala s vremenom poboljšava, tako i njegovi štićenici dobivaju kruh i meso.

Sredstva hospitalu daje, dio grad, a dio dobivaju od prodaje nekretnina onih građana koji nisu imali nasljednika. Tu su i darovi bogatih pojedinaca. Neki samci i udovice prodali bi posjed i došli živjeti u hospital i sa sobom bi donijeli i sredstva.

Posljednji hospital (nemoćnica) bila je smještena u Prešernovoj ulici na broju 10., a srušena je 1982. Za nju je upotrijebljen naziv bolnica, pa stari Varaždinci i danas tu ulicu nazivaju Bolničkom ulicom.[46]

O životinjskoj kugi

Zarazne bolesti ne ugrožavaju samo ljude već i životinje po selima i okolici Varaždina. O životinjskoj kugi, po nalogu grofa Ivana Draškovića raspravlja Hrvatski sabor 24.rujna 1731. i zaključuje : da treba zabraniti trgovanje stokom i tako spriječiti da se kuga prenosi u ona sela koja još nisu zahvaćena tom opakom bolesti.

Ako ovu uredbu prekrši domaćin koji prodaje stoku ili mesar koji je kupuje, platit će 6 forinti globe.[47]

Okolicom Varaždina ponovo od 1743. do 1771. hara stočna kuga. Iako su poduzete mnoge zaštitne mjere ona nije prestajala. Ban Franjo Nadasdy 13.lipnja 1763. objavljuje naredbu kraljice Marije Terezije o suzbijanju stočne kuge. U naredbi se kaže da se zdrava stoka mora strogo odijeliti od bolesne. Uginulu stoku treba duboko zakopati. Određeni nadglednici i gradski kirurg moraju paziti na mesnice i pregledati govedo prije klanja.[48]

---

[42] Đuro Antauer, Aktivnost kirurga i razvoj kirurgije na području Varaždina, Varaždinski zbornik 1181.-1981., Varaždin, 1983., str.398.

[43] Gustav Piasek, Nuzzvanja i posebni interesi starih varaždinskih liječnika, Acta medicorum 1987., str.60.

[44] Gustav Piasek, Zdravstvo Varaždina do konca 19.st.,Varaždin, 1996., str.44.

[45] Gustav Piasek, Zdravstvo Varaždina do konca 19.st.,Varaždin, 1996., str.48.

[46] Gustav Piasek, Hospitali i bolnice, Zdravstvo Varaždina do konca 19.st.,Varaždin, 1996., str.13.-14.

[47] Rudolf Horvat, Povijest grada Varaždina, Varaždin, 1993., str.234.

[48] Gustav Piasek. Zdravstvo Varaždina do konca 19.st..Varaždin. 1996.. str.75.

Ljekarne

Samostanske ljekarne javljaju se od najstarijih vremena po cijeloj Europi, a vezane su uz djelovanje raznih crkvenih redova. Osnivači ljekarni uz crkvene redove bili su i pojedinci. Ljekarnu u Varaždinu 1603. otvorio je Sebastijan Grübner i nazvao ju je "K zlatnom anđelu", da bi ju 1611. prodao i otišao iz Varaždina. Uz Grübnera spominje se Ivan Baptist Donino I Talijan Karlo Sardena(Sardegna). Njegovo ime nalazimo u zapisnicima gradskog poglavarstva krajem 17. st. na više mjesta. Karlo Sardena (Sardegna) i supruga mu Ana Trupaj kupuju kuću i zemljište od gradskog vijećnika Karla Ruesza za 25 rajnskih forinti.[49]

O kupnji druge kuće i posjeda zapisnici bilježe da su Matija Kučić i njegova supruga Elizabeta Horvat prodali kuću, zemljište i vrt Karlu Sardeni (Sardegni) varaždinskom ljekarniku za 34 ugarske forinte i 60 denara.[50]

Još za života Sardena prodaje jednu ljekarnu s inventarom svome pomoćniku ljekarniku Ivanu Korziskom, koji stupa u franjevački red i uzima ime Maksimilijan. U prizemlju samostanske zgrade smješta 1677. ljekarnu i u njoj nastavlja rad.[51]

Franjevačka ljekarna dugo je snabdjevala lijekovima građane Varaždina i okolice. Kako su u nekim gradovima u Austriji vrlo rano otvorene svjetovne ljekarne to je Bečki dvor 1564. zabranio samostanima da izdaju lijekove. Ovu odluku potvrdit će 1748. Marija Terezija Kraljevskim dvorskim dekretom. Dolaskom sestara uršulinki u Varaždin 1703. radom je počela njihova ljekarna. Iz te ljekarne snabdijevaju se redovnice, njihove štićenice i varaždinski građani. Uršulinke su mogle nastaviti radom, ali su se morale stručno osposobiti i završiti trogodišnje naukovanje kod izučenog ljekarnika, položiti pred povjerenstvom ispit i tek tada dobiti potvrdu za vođenje kućne ljekarne. O spravljanju lijekova postoji više knjiga recepata. Zahvaljujući popisu prodanih lijekova, danas znamo od kojih su se bolesti ljudi liječili. U uršulinskoj ljekarni pored recepata sačuvan je i veći broj stručnih knjiga.[52]

Da lijekovi nisu svemoćni upozorava nas natpis na ljekarnama "Smrt nema lijeka" (Mors non habet medicinum).[53]

KULTURA

Na kulturni život Varaždina krajem 17. i početkom 18. stoljeća utječe duh novog vremena koji je zahvatio mnoge europske prijestolnice poput Pariza,Beča i drugih gradova.

Varaždin je središte kulturnog života, u njemu nalazimo začetke kazališta i tiskarstva, kajkavske književnosti i glazbe.

Početak kazališta vezan je uz početak rada varaždinske Gimnazije koju su 1636. otvorili isusovci. Predstave uglavnom priređuju učenici amateri. Osim u Gimnaziji predstave, koncerti i plesovi priređuju se i u plemićkim kućama.

Književnost

Zasluga za književnost pripada najvećim dijelom gimnazijskim profesorima, koji osim što podučavaju, ujedno i pišu gramatičke priručnike i djela kajkavske književnosti.

---

[49] Zapisnici poglavarstva grada Varaždina sv.VIII. 1672.-1684., Varaždin, 2000., str.42.

[50] Zapisnici poglavarstva grada Varaždina sv.VIII. 1672.-1684., Varaždin, 2000., str.339.

[51] Gustav Piasek, Zdravstvo Varaždina do konca 19.st.,Varaždin, 1996., str.29.-30.

[52] Marija-Asumpta Svalina, Ana-Klaudija Đuran, Hrvatske uršulinke, Varaždin, 1979., str.137.

[53] Gustav Piasek. Zdravstvo Varaždina do konca 19.st..Varaždin. 1996.. str.35.

Nikola Plantić napisao je "Kratko vpeljavanje k dijačkomu govorenju", to je gramatički priručnik hrvatskog kajkavskog jezika po uzoru na latinsku gramatiku.[54]

Ignacije Szentmartoni (1718.-1806.) jezikoslovac i matematičar. Njegova gramatika hrvatskog književnog jezika "Einleitung zur Kroatische Sprachlehre für Deutsche" najznamenitije je njegovo djelo.[55]

Osim spomenutih djela tiskaju se u ono vrijeme i pučke knjige i koledari, jer cilj Prosvjetiteljstva je prosvijetliti i podučiti široke narodne slojeve.[56]

Glazba

Najvrjednija sačuvana glazbena baština iz prve polovine 18.st. po mišljenju Ladislava Šabana je glazba franjevačkog baroka. U to vrijeme u Varaždinu djeluju glazbenici Ivan Werner, Leopold Ebner, Jan Vanhal i orguljaš Konrad Potočnik.[57]

Iz pisanih dokumenata saznajemo da u gradu povremeno borave i glazbenici iz drugih krajeva. Smatrajući da ugrožavaju njihovu materijalnu opstojnost, varaždinski glazbenici dvaput traže od Magistrata da protjera pridošlice.[58]

Slikarstvo

Marija Mirković kaže da Varaždin početkom 18.st. nije imao jake umjetničke snage. Iz Zagreba 1715. dolazi slikar Joakim Shidt koji uz pomoć svojih učenika radi na pozlati oltara kod franjevaca. Isusovci su angažirali slikara Blaža Grubera, koji je u sakristiji dovršio 1727. ciklus fresaka.[59]

Najznačajnija ličnost baroknoga slikarstva u 18.st. bio je Ivan Ranger (rođen 1700. u Tirolu- umro 1753. u Lepoglavi). U Lepoglavu dolazi kao formirani majstor. Oslikao je mnoge crkvene prostore u Sloveniji i sjeverozapadnoj Hrvatskoj među njima i ljekarnu franjevačkog samostana u Varaždinu. Njegovi učenici nastavljaju raditi na njegov način pa je u mnogim djelima teško prepoznati njegov udio.[60]

Graditeljstvo

Opća nesigurnost, česti sukobi među feudalcima i turska osvajanja (XV.-XVII.st.) uvjetovali su gradnju mnogih gradina na uzvisinama, uz jarke i vodotoke rijeka.

Među bolje očuvane gradine u nizinskom području spada i varaždinski Stari grad. Gradine u nizinskom području zaštićene su opkopima koje treba čistiti i dobro održavati.[61]

---

[54] Ernest Fišer, Značajne i zaslužne ličnosti varaždinske Gimnazije, Gimnazija-SC Gabriel Santo, 1636.-1986., Varaždin,1986.,str.263.

[55] Ernest Fišer, Značajne i zaslužne ličnosti varaždinske Gimnazije, Gimnazija-SC Gabriel Santo, 1636.-1986., Varaždin,1986.,str.264.

[56] Franko Mirošević, Hrvatska i svijet u 18. i 19.st., Zagreb, 1993., str.43.

[57] Ladislav Šaban, Glazba u franjevačkom samostanu u Varaždinu, Varaždinski zbornik, Varaždin, 1983., str.324.-325.

[58] M. Androić., Prilozi poznavanju društvenih i gospodarskih prilika grada Varaždina u 18.st.
M.Androić-V.Bajer-E.Pusić-S.Štampar, Varaždin u 18.st. i političko kameralni studij 1769.-1969., Zagreb-Varaždin, 1972.,str.53.

[59] Marija Mirković, Umjetnička strujanja u baroknom slikarstvu Varaždina, Varaždinski zbornik, Varaždin, 1983., str.345.

[60] Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture, Zagreb, 1980., str. 512.

[61] Andre Mohorovičić, Graditeljstvo u Hrvatskoj, HAZU, Zagreb, 1992., str.82.-83.

Poslije prestanka turske opasnosti i povlačenja generalata iz Varaždina, sve manja pažnja posvećuje se obrambenom sustavu grada, a sve više gradska vlast i pojedinci okreću se izgradnji novih zgrada i palača koje niču na temeljima nekadašnjih drvenih kuća. Grad se širi i van gradskih zidina. Uz svjetovna grade se i sakralna zdanja.[62]

Početkom 18.st. počinje izgradnja kapucinskog samostana i crkve. Juraj grof Erdödy, župan Županije varaždinske (1690.-1713.) poklonio im je zemljište za crkvu i samostan. Kamen temeljac kapucinskoj crkvi postavio je 1701. zagrebački biskup Stjepan Seliščević, a posvetio ju je 1706. biskup Martin Brajković.[63]

Sestre uršulinke dolaskom u Varaždin, službu božju obavljaju u dvije drvene crkvice. Prolazeći kroz Varaždin zagrebački kanonik Juraj Šubarić posjetio je uršulinsku crkvu, videći je u bijednom stanju, odluči pokloniti 7000 forinti za gradnju nove crkve. Njegov nasljednik zagrebački kanonik Sigismund barun Sinnersperg o svome trošku izgradio je crkveni zvonik i započeo izgradnju uršulinskog samostana.[64]

Iz arhivskih dokumenata vidljivo je da su i pojedinci obećavali novčanu pomoć u korist samostana uršulinki. Kristina Falusi preuzima jamstvo da će gradu Varaždinu platiti gradsku daću za samostan sestara uršulinki u iznosu od 400 forinti uz običajne kamate.[65]

Uršulinska crkva i njezin vitki zvonik, predstavljaju najljepše građevine baroknog Varaždina.

Osim sakralnih objekata, u to vrijeme grade se i mnoge svjetovne palače van gradskih zidina, a zato su zaslužne plemićke porodice Erdödy, Keglevići, Patačići i drugi.

Osim sakralnih i plemićkih zdanja ljepotom se ističu i dvije građanske kuće: barokna jednokatnica obitelji Jaccommini i palača obitelji Ritz.[66]

Novo podignute građevine ukrasili su vrsni majstori 18.st. i stvorili od Varaždina najbarokniji grad u Hrvatskoj.

Školstvo i vjerske prilike

Govoreći o školstvu Mira Ilijanić kaže da je u 16.st. u Varaždinu postojala škola koja ima posjede i kmetove, a poznata su i imena stalnih učitelja, to su : Nikola Kolarić zvan Cena, Gabrijel Pridojević i Blaž Draškić koji je 1588. imenovan upraviteljem škole. U dužnost ga uvode poznata imena : literata Blaž Škrinjarić, svećenik Mijo Zedenić, učitelj Nikola Kolarić Cena i drugi. Ovakav broj uglednika koji uvode novog upravitelja govori nam dvije stvari: da je gradska uprava poklanjala veliku pažnju školi i da je u gradu bilo dosta školovanih ljudi.[67]

Dolazak isusovaca u Varaždin pada u vrijeme širenja protestantizma u Europi. Protestanski pokret zahvatio je Njemačku, Sloveniju, a prodro je i u hrvatske krajeve. Kako bi suzbila širenje protestantizma katolička crkva povjerava škole i odgoj mladeži ocima isusovcima.

---

[62] Mirko Androić, Neke značajke Varaždina u 18.st., Varaždinski zbornik, Varaždin, 1983.,str.210.

[63] Ljubica Radović, Političke, gospodarske i kulturne prilike Varaždina u 17.st.,Radovi zavoda za znanstveni rad HAZU, Varaždin, 2001.(br.12-13), str.96.

[64] M. Androić., Prilozi poznavanju društvenih i gospodarskih prilika grada Varaždina u 18.st.

M.Androić-V.Bajer-E.Pusić-S.Štampar, Varaždin u 18.st. i političko kameralni studij 1769.-1969., Zagreb-Varaždin, 1972.,str.23.

[65] DAV,RA. N-294 S-482(sv.XXXI-XXXVII) 20. lipnja 1708. Knjiga inventara. str.141.

[66] Mira Ilijanić, Prilog istraživanju kulturne povijesti Varaždina,Urbanizam, graditeljstvo i kultura, Zbornik radova Varaždin, 1999., str.20.-21.

[67] Mira Ilijanić, Prilog istraživanju kulturne povijesti Varaždina,Urbanizam, graditeljstvo i kultura, Zbornik radova Varaždin. 1999.. str.102.-103.

Oni otvaraju nekoliko gimnazija u prvoj polovini 17.st. po hrvatskim krajevima (Zagreb, Rijeka, Dubrovnik), među njima i gimnaziju u Varaždinu s kojom upravljaju od 1636. do 1773.

U duhu 17.st. ova škola otvara vrata muškoj mladeži. Polaze je osim Varaždinaca i mladići iz drugih krajeva. Među njima ističe se niz talentiranih učenika koji će varaždinskoj gimnaziji priskrbiti svjetsku slavu, a time i svojoj domovini koja se tada doduše nalazi pod vlašću različitih gospodara.

Spomenimo samo neka imena onih koji su u 18. st. polazili gimnaziju:

Ferdinand Košćak (Varaždin,1703.- Meksiko, 1759.). O njemu Miroslav Vanino piše "da se kraljevski slobodni grad Varaždin može ponositi ovim svojim slavnim sinom". Poduzeo je nekoliko znanstvenih putovanja, istraživao istočnu obalu Kalifornije do ušća rijeke Kolorado. Kao misionar proveo je 27 godina u Kaliforniji.[68]

Andrija Jambrešić (Cesargrad, 1706.- Varaždin, 1758.) Gimnaziju polazi u Varaždinu. 1731. na njoj radi kao profesor. Napisao je djelo "O državnom pravu Hrvatske " (Municipale Croatiae Ius). Hrvatsku znanost zadužio je tiskanjem i redakcijom latinsko-hrvatsko-njemačko-mađarskog rječnika. Iako je u njega unio mnoge promjene i dopune, nije svojatao autorstvo.[69]

Dok su muškoj mladeži otvorena vrata za daljnje školovanje, ženskoj mladeži namijenjeno je vođenje kućanstva i odgoj djece. Početkom 18.st. situacija sa školovanjem ženske djece u Varaždinu se mijenja, na to utječe 1703. dolazak sestara uršulinki u Varaždin.

Kako su imale dugogodišnju praksu u poučavanju po Europi i Americi, tako se odmah po dolasku otvorile školu, a 1707. i djevojački konvikt uršulinskog samostana.[70]

Redovnice podučavaju žensku mladež čitanju, pisanju i šivanju. Izvori bilježe da je ovu školu 1749. polazilo 60 vanjskih učenica, uglavnom plemićkih i građanskih kćeri, dok je 15 učenica živjelo u konviktu. Vanjske učenice nisu plaćale školarinu, njihovi roditelji su samo nabavljali ogrjev za školu. Konviktice plaćaju uzdržavanje prema materijalnim prilikama roditelja, neke je samostan besplatno uzdržavao i školovao.[71]

Uršulinski samostan u Varaždinu najstariji je ženski samostan u sjevernoj Hrvatskoj. O ovome samostanu i školi vodi se velika briga, o čemu nam svjedoči slijedeći podatak: 11.kolovoza 1714. generalni vikar opat Nikola Gotal izvršio je kanonsku vizitaciju škole i samostana i prenio uršulinkama naredbu crkvenog poglavarstva u kojoj stoji : da djecu uz njemački trebaju učiti čitati i pisati na narodnom tj. hrvatskom jeziku. Tom odredbom crkveno poglavarstvo preteklo je Kraljevsko vijeće kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije koje će odluku o učenju narodnog jezika u školi donijeti tek 24. kolovoza 1778.[72]

Kapucini

Kraj 17.st.i početak 18.st. obilježio je dolazak otaca kapucina (1699.) u Varaždin. Vrsni misionari i pučki propovjednici s velikom ljubavi i požrtvovnošću pomažu bolesnima, prate ratnike na bojnim poljima, pomažu stanovništvu spašavati imovinu u vrijeme vremenskih nepogoda, zapisao je o njima Z.T.Tenšek.[73]

---

[68] Pavao Kurtek, Gimnazija-SC Gabriel Santo 1636.-1986., Varaždin, 1986., str.300.-301.

[69] Ivo Zvonar, Gimnazija-SC Gabriel Santo 1636.-1986., Varaždin, 1986., str.293.

[70] M.-Asumpta Svalina, A.-Klaudija Đuran, Hrvatske uršulinke, Varaždin, 1979., str.90.

[71] M.-A. Svalina, A.-K.Đuran, Hrvatske uršulinke, Varaždin, 1979., str.91.

[72] M.-A. Svalina, A.-K. Đuran, Hrvatske uršulinke, Varaždin, 1979., str.90.

[73] Zdenko Tomislav Tenšek, Kapucini, katolički red u svijetu i kod nas, Radovi zavoda HAZU, br.12.-13., str.109.

DRUŠTVENI ŽIVOT VARAŽDINA

Suvremeni način života razvijene Europe nalazi plodno tlo i u Varaždinu.

Potkraj prve polovine 18.st. velikaši i plemići masovno dolaze u grad. Njihovim dolaskom u grad mnoge stare navike i običaji ustupaju mjesto novim dostignućima.[74]

Razdoblje baroka obilježeno je čežnjom za zabavama, plesovima, flertovima, kazalištem, modom i dr.[75]

U ladanjskim kurijama i gradskim palačama provodi se raskošan život. Suvremenici bilježe: da prilikom raznih svečanosti jela i pića služe se u najfinijem srebrnom posuđu.[76]

Uz bogato jelo gostima se serviraju skupa francuska vina. Grofica Erdödy otvara 1749. prvi javni ples u Zagrebu.

Raskošnu odjeću, plesove i zabave od polovine 18.st. preuzima Varaždin u kojem će boraviti (od 1767.-1776.) Kraljevsko vijeće za političko-gospodarske i vojničke poslove Hrvatske. Uz cimbale vole plesati i građani i plemstvo.

Vrijeme muzike i plesa je ograničeno do 11^h (23^h), a poslije te ure ne smije se remetiti javni red i mir.

Kako bi građani mogli mirno spavati i sutradan biti odmorni za posao pobrinuo se gradski magistrat, koji je početkom 18.st. angažirao pored gradskih stražara i veći broj noćobdija koji imaju zadatak da u svako doba godine prolaze ulicama i hvataju one koji remete noćni mir.

Odredbe o kretanju noću krše mnogi građani, pa i članovi Gradskog poglavarstva, za što ih Varaždinci optužuju da ne poštuju uredbe koje su sami donijeli.[77]

Krajem prve i početkom druge polovine 18.st. Franciscus Pompeati otvorio je u donjem dijelu zgrade gradske vijećnice prvu kavanu. Poslije njegove smrti iako uz velike poteškoće vođenje kavane nastavlja njegova udovica Ivana Barbara rođena Prioretti. U kavani se održavaju plesovi s glazbom koje posjećuju uglavnom plemići. Gradski magistrat 1775. zaključuje da prostore vijećnice neće više izdavati za kavanu.[78]

Grof Adam Oršić u svojim memoarima o prilikama u Varaždinu zapisao je : pogubna raskoš prelazi gospodarsku moć Varaždina zbog toga su mnogi plemići upropašteni i propali, a među njima grof Franjo Patačić.[79]

ZAKLJUČAK

Varaždin je u 18.st. doživio veliki gospodarski i politički uspon. za gospodarski uspon treba zahvaliti svom marljivom stanovništvu prvenstveno obrtnicima i trgovcima kao i svom geografskom položaju.

I u političkom i u javnom životu Hrvatske igrao je važnu ulogu. U njemu se povremeno održavaju sjednice Hrvatskog sabora, instalacije Bana, postaje sjedište Kraljevskog vijeća za političko-gospodarske i vojničke poslove Hrvatske (od 1767.-1776.).

---

[74] Ivy Lentić-Kugli, Društveni i javni život Varaždina u II.oj polovini 18.st., Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatsek, Zagreb, 1978.,godina 27., str.21.

[75] Lujo Pichler, Poklade i plesovi u 18.st., Varaždinske novosti br.328. od 12.3.1936.

[76] Jaroslav Šidak, Historijska čitanka za hrvatsku povijest, Zagreb, 1952., str.166.

[77] Lujo Pichler, Iz staroga Varaždina, Varaždinske novosti br.328., god. 1936., str.1.-3.

[78] Ivy Lentić-Kugli, Društveni i javni život Varaždina u drugoj polovini 18.st., Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, Zagreb, 1978.,godina 27., str.26.

[79] Jaroslav Šidak, Historijska čitanka za hrvatsku povijest, Zagreb, 1952., str.166

I pored toga što ga je 1776. požar opustošio, grad se gospodarski brzo oporavlja, ali politički više nikad nije dostigao uspon kakav je imao u 18.st.

SAŽETAK

Samoupravne jedinice (najčešće gradovi) među koje ubrajamo i Varaždin, u 17.st. i prvoj polovini 18.st. donose razne odredbe, naredbe i statute kojima reguliraju stanje u gradskoj upravi i sudovanju. Svi kojih se statutarne odluke tiču moraju ih se strogo pridržavati. Sudovi su dužni na vrijeme izricati kazne, a s postupkom ne smiju odugovlačiti. Nitko, pa ni gradski dužnosnici ne mogu biti oslobođeni nameta koji spada u gradsku nadležnost.

Članove Gradskog magistrata i Poglavarstva koji pribavljaju za sebe korist, a na štetu građana, treba ukloniti s vlasti makar i nasilno.

Župani Erdödy dužni su poštivati povlastice slobodnog i kraljevskog grada Varaždina. Njegovim građanima moraju dozvoliti da koriste šume i pašnjake na teritoriju grada, te im vratiti oteta poljoprivredna zemljišta, kuće i okućnice.

Politički ugled Varaždina u 18.st. na zavidnoj je visini. U njemu se održavaju banske instalacije i sjednice Hrvatskog sabora, a od 1767. do 1776. sjedište je Kraljevskog vijeća za političko-gospodarske i vojničke poslove.

Dok u političkom životu grada veliku ulogu igra plemstvo, u gospodarskom tu ulogu preuzimaju obrtnici i trgovci. Zastarjele cehovske pravilnike mijenjaju i nadopunjuju novim suvremenim pravilima kojih se mora pridržavati i majstor i pomoćnik.

Gospodarskom jačanju pridonosi i odluka Hrvatskog sabora da se na tlu Varaždina otvore posebni trgovi na kojima će stranci kupovati izvoznu robu.

Problem i stranim i domaćim trgovcima stvara nestašica sitnog novca koja negativno utječe na promet roba. Iz novčane krize, varaždinski trgovce spašava pojava sitnog dubrovačkog novca (denarića) koji je bio u upotrebi po Turskom carstvu i Balkanskom poluotoku.

Priliv velike količine denarića poremetio je optjecaj novca u austrijskim pokrajinama što navodi 1760. kraljicu Mariju Tereziju da zabrani upotrebu denarića i zamijeni ga bakrenim novcem. Zlatko Herkov kaže: da je i pored zabrane ovaj novac kolao na tlu Hrvatske do kraja 18.st.

Na kulturni život grada utječe duh novoga vremena koji je zahvatio europske prijestoljnice. U Varaždinu nalazimo začetke kazališta, on je sjedište kajkavske književnosti, glazbe i slikarstva. U njemu borave ugledni pisci i jezikoslovci Nikola Plantić i Ignacije Szentmartoni, tu su glazbenici Ivan Werner i Leopold Ebner. Svoje djelo ostavili su slikari Blaž Gruber i Ivan Ranger.

Graditelji su ostavili niz sakralnih objekata i plemićkih palača koje su ukrasili razni majstori u 18.st. i od Varaždina stvorile najbarokniji grad u Hrvatskoj.

Mira Ilijanić navodi da je u 16.st. u Varaždinu postojala škola koja je raspolagala posjedima i kmetovima, a poznata su i imena stalnih učitelja to su. Nikola Kolarić (Cena), Blaž Draškić i drugi. Varaždinsko plemstvo u prvoj polovini 17.st. poziva i materijalno pomaže isusovce kako bi mogli podučavati njihove sinove. U jesen 1636. isusovci otvaraju gimnaziju i s njom upravljaju do 1773. Osim domaćih sinova u njoj će se obrazovati i veliki broj mladića iz drugih zemalja Habsburške monarhije.

Dolaskom sestara uršulinki 1703. u Varaždinu otvara se škola i za djevojke. Polaze je plemkinje i građanske kćeri, a poučavaju ih čitanju, pisanju i šivanju.

Zbog manjka učenih liječnika, Hrvatski sabor 1641. donosi odluku da u zemlji moraju biti dva državna liječnika, jedan u Zagrebu, a drugi u Varaždinu gdje žive mnoge plemićke

obitelji. Poboljšati zdravstvene prilike u Varaždinu treba iz više razloga, grad je preplavljen ranjenicima koji se vraćaju iz ratova, zarazne bolesti osobito kuga stalna su prijetnja gradu, a grabe i kanali nisu dovoljno čišćeni pa iz njih vreba stalna opasnost.

Osim za bolesne i ranjene vlast brine i za socijalno ugrožene. Kako bi im pomogla otvara u blizini gradskih vrata, crkvi ili samostana hospitale* u koje navraćaju putnici, prolaznici i siromasi među kojima ima i bolesnih. Posljednji hospital srušen je 1981., a nalazio se je u Prešernovoj ulici 10. Za nju je prvi put upotrijebljen naziv bolnica.

Bolesne i ranjene snabdijevale su lijekovima samostanske i svjetovne ljekarne. U Varaždinu 1603. spominje se svjetovni ljekarnik Sebastijan Grübner. Važnu ulogu u liječenju varaždinskih građana odigrala je franjevačka ljekarna od 1667. do 1772. koja je naredbom Marije Terezije zatvorena (1772.). Mjesto samostanskih ljekarni po mišljenju Bečkog dvora treba otvarati svjetovne ljekarne koje moraju biti dobro opskrbljene lijekovima i apotekarskim pomoćnicima. Gdje nema svjetovnih ljekarni građani se mogu snabdjevati u samostanskim ljekarnama.

O društvenom životu u Varaždinu grof Adam Oršić piše: u 18. st. po Hrvatskoj se širi pogubna raskoš koja prelazi snagu gospodarstva, a naročito dolazi do izražaja u Varaždinu gdje je sjedište Banskog vijeća. Tamo se vide sjajne kočije, raskošne livreje, srebrno posuđe, francuski kuhari i ukočene društvene zabave.

Ukratko Varaždin bijaše mali Beč.

SUMMARY

SOCIAL, ECONOMIC AND CULTURAL CONDITIONS IN EARLY 18th CENTURY VARAŽDIN

In the 17th and in the first half of the 18th century the autonomous districts(mostly cities), including the city of Varaždin, passed various regulations, orders and statutes thus regulating the state of the municipal administration and jurisdiction. These statutary orders had to be obeyed strictly. Courts of justice were obliged to pronounce the sentences without delay of the procedure. Nobody, even the city officials were not free of taxes concerning the municipal competence.

The members of the town-council and municipal authorities who derived profit for themselves, at the expense of the citizens, were forced to withdraw from their position, even by force if necessary.

The prefects Erdödy were obliged to respect the privileges of the free and royal city of Varaždin. They had to allow the citizens to use the woods and pasture-grounds on the territory of Varaždin , and to give them back their fields, houses and estates.

Varaždin had a high political reputation in the 18th century. There took place the occasions such as the pronouncing of the civil governors and the sessions of the Croatian Parliament (Sabor), and from 1767 to 1776 it was the centre of the Royal Council for political, economical and military affairs.

While in the life of the city the gentry played an important role, craftsmen and merchants dominated in the economical life. They changed the old guilds and supplemented them with the new regulations that had to be obeyed by masters as well as their assistants.

Croatian Parliament founded special places where the foreigners would buy exported goods contributing to the economical strenghtening of Varaždin.

* M.Ilijanić hospital naziva ubožnicom ili nemoćnicom

The lack of small change was the problem to the foreign and local merchants thus negatively affecting the trade. The use of small change (denarići) from Dubrovnik, which was in use in the Turkish Empire and the Balkans, helped to solve the crisis.

The use of large quantities of that money influenced the circulation of money in the Austrian provinces, which made the Queen Maria Theresa to impose the ban to the use of denarići in 176O and replace them with copper coins. Mr Zlatko Herkov states that in spite of the ban, denarići circulated in Croatia until the end of the 18th century.

The spirit of the new time which grasped the European capitals affected the cultural life of Varaždin. There were the beginnings of the theatre, Varaždin became the centre of the kaikavian literature; it was also the centre of music and painting. Famous writers and linguists Nikola Plantić and Ignacije Szentmartoni, musicians Ivan Werner and Leopold Ebner, and painters Blaž Gruber and Ivan Ranger lived in Varaždin.

The architects biult some great sacral monuments and palaces decorated by some well- known masters of the 18th century.Varaždin became the greatest barroque city in Croatia.

Mrs Mira Ilijanić says that in the 16th century there was the school governing the estates and the serfs. Some of the teachers were Nikola Kolarić(Cena), Blaž Drašković. In the first half of the 17th century the gentry in Varaždin financially helps the Jesuits to educate thrie sons. In the autumn of 1636, the Jesuits founded the first Gymnasium running it until 1773. Besides the local students, a large number of young men from Habsburg Monarqy were educated there.

With the arrival of the sisters Ursulines to Varaždin in 1703, the girls' school was founded. It was attended by noblewomen and townsgirls. They were taught to read, write and sew.

Because of the lack of educated doctors , in 1641 the Croatian Parliament made a decision to appoint two state doctors, one in Zagreb, another in Varaždin, where many noble families lived. The health conditions had to be improved for various reasons.The town was full of wounded people coming back from the wars, infectious diseases, especially the plague, were a constant threat, ditches and the sewers were not regularly cleaned.

The authorities took care for the wounded and sick as well as for the nedeed. To help them «hospitales» were established near the city portals, churches or monasteries where travellers, the poor and the wounded could come. The last hospital, which was situated at 10, Presenova Street, eas pulled down in 1981. It was called hospital for the first time.

The wounded and the poor could get the medications in conventual and secular pharmacies. In 1603 the secular pharmacist, Sebastian Grubner lived there. From 1667 until 1772 the important role had the Franciscan pharmacy which was closed by the order of Maria Theresa in 1772. The Viennese Government thought the secular pharmacies should be established instead of the covnentual ones, and they had to be well-supplied by medications and pharamcists. Only there where there were no state pharmacies, people could go to the conventual ones.

About the social life of Varaždin the count Oršić wrote:» In the 18th century the perilous luxury spreads and surpasses the economic strength.It is especially vivid in Varaždin, the centre of Ban Council.(Ban= the civil governor of Croatia).There you can see luxurious carriages, lustrous livery servants, silver dishes, French cooks and shining formal parties.

In short, Varaždin was Vienna in miniature.

---

* Mrs Ilijanić considers hospital as almshouse or charity home.

LITERATURA

Rudolf Horvat, Povijest grada Varaždina, Varaždin, 1993.

Trpimir Macan, Povijest hrvatskog naroda, Zagreb, 1992.

Jaroslav Šidak, Historijska čitanka za hrvatsku povijest I, Zagreb, 1952.

Grupa autora, Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture, ŠK, Zagreb, 1980.

Grupa autora, Gimnazija - SC Gabriel Santo 1636.-1986., Varaždin, 1986.korišteni tekstovi:Ivana Zvonara i Ernesta Fišera.

Grupa autora, Varaždinski zbornik (korišteni tekstovi Z.Herkova,Mirka Androića, Đure Antauera), Varaždin, 1983.

Marija-Asumpta Svalina, Ana-Klaudija Đuran, Hrvatske uršulinke, Varaždin, 1979.

Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin, Zagreb-Varaždin, 2001., br. 12.-13.

Mira Ilijanić, Urbanizam, graditeljstvo i kultura, Zbornik radova, Varaždin, 1999.

Gustav Piasek, Zdravstvo Varaždina do konca 19.st.

Statut grada Varaždina,Varaždin, 2001.

Baltazar Adam Krčelić, Annuae ili historija 1748.-1767.JAZU Zgb 1952.

Milan Smrekar, Priručnik za političko upravnu službu u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji (knjiga I), Zgb.1903.

Zlatko Herkov, "Horvacki novac" hrvatska novčana jedinica , Zagreb, 1952.

Zapisnici Poglavarstva grada Varaždina,(svezak VIII) 1672.-1684.

Ivo Lentić, Varaždinski zlatari i pojasari, Zagreb, 1981.

Mr. s. MARIJA JASNA KOGOJ[1]
Izola, Slovenija

UDK: 271-055URS
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

USTANOVITEV IN RAZVOJ URŠULINSKEGA REDA TER NJEGOVO MESTO V CERKVI

Uvod

V petnajstem in šestnajstem stoletju je zajela Evropo globoka kulturna sprememba, ki so jo zgodovinarji poimenovali renesansa. Istočasno se je z Lutrom razmahnila tudi velika verska revolucija, reformacija. To je bil čas poln nasprotnih si osebnosti, institucij in dogodkov, obdobje presenetljivih nasprotij luči in senc, razcveta in razkroja, silovitih vojsk in z njimi povezane moralne bede v družbi in v sami Cerkvi.[2] Velika želja po resnični reformi pa je rodila tudi prave svetniške like, ki so znotraj Cerkve, ne z razdiralno kritiko, blatenjem ali ločevanjem od nje, temveč z močnim pričevanjem svojega Bogu posvečenega življenja ter s svojim delovanjem tiho, a vztrajno in z veliko ljubeznijo prenavljali njeno obličje.

Med njimi zavzema odlično mesto ustanoviteljica Družbe sv. Uršule Angela Merici (1474–1540).[3] Brescia, kamor je l. 1516 iz rodnega Desenzana prišla Angela, je bila nekdaj cvetoče mesto duhovnega življenja, pravo žarišče svetništva in verske prenove. V tem času pa sta mesto močno prizadela vojna pustošenja ter moralni in duhovni propad.[4] Materialne in moralne posledice vojn so najbolj boleče občutile družine, predvsem žene in dekleta.

Čeprav je bilo to stoletje velikih odkritij, ko je bil človek ves prevzet od nenavadnih dosežkov na mnogih področjih, je imela žena podrejen položaj in je ostajala na robu družbe. Živeti je morala pod varuštvom, kakor ga izraža rek *»aut maritus aut murus«*. Starši so imeli za svojo hčer na voljo samo dva načina življenja: zakon ali samostan. Dekle navadno ni smelo odločati samo po svoji svobodni izbiri, ampak je moralo slediti odločitvi staršev ali skrbnika. Za vstop v samostan je bila potrebna dota, ki je revni niso premogli. Nekatera dekleta bi se rada posvetila Bogu, a se niso hotela zapreti v klavzuro. V Cerkvi je manjkala neka struktura, ki bi izpolnila vrzel med zakonom in klavzuro.

---

[1] Magister teologije s specializacijo v zgodovinsko-patrološki skupini, raziskovalka zgodovine Rimske unije Reda sv. Uršule, predstojnica uršulinskega samostana v Izoli.

[2] Prim. Philip McNair, Semena preroda, v: A Lion Handbook, The history of Christianity, Lion Publishing 1990, prevod v slovenščino Zgodovina krščanstva, Ognjišče, DZS, Ljubljana 1992, 252–254.

[3] Vir podatkov za njen obširnejši življenjepis in bibliografijo glej predvsem: L. Mariani–E. Tarolli–M. Seynaeve, *Angela Merici, Contributo per una biografia*, Ŕncora, Milano 1986 (v nadaljevanju MTS); L. Mariani, *Angela Merici fra storia e legenda*, v: Vita Consacrata 10–11 (1990), 760–779, 855–871; »Processo Nazari« 1568, v: Atti del Processo di Canonizzazione, Arhiv generalata uršulink Rimske unije; L. Mariani–M. B. Rio, *Contro vento al soffio dello Spirito*, Ŕncora, Milano 1988. Poleg teh študij, sad najnovejših raziskav, obstajajo še mnogi starejši življenjepisi sv. Angele Merici n. pr. K. Kastelec, *Sveta Angela Merici in njeno delo. Spominska knjiga ob štiristoletnem jubileju uršulinskega reda 1535–1935*, Ljubljana 1935; P. Guerrini, *Santa Angela Merici e la Compagnia di S. Orsola nel IV centenario della fondazione*, Brescia 1936; T. Ledóchowska, *Angčle Merici et la Compagnie de Ste. Ursule*, Roma–Milano 1968; ista, *Angela Merici*, v: Dizionario degli Istituti di Perfezione, I, Paoline, Milano 1974, 631–643.

[4] Prim. C. Cairns, *Introduzione. Sant'Angela Merici nel suo tempo*, v: Mariani–Tarolli–Seynaeve, n. d., XIII–XXII.

Ustanovitev Družbe sv. Uršule

Angela Merici je bila poklicana, da izpolni to vrzel. Kot protagonist zgodovine je iznašla novo obliko življenja, ki je bila drugačna od tedaj poznanih struktur. Z njo je hotela združiti obe dimenziji svojih namenov: posvetitev in apostolat. Z drzno odločitvijo bo svoje hčere pustila v svetu ter jih izročila varstvu sv. Uršule, device in mučenke, ki ni bila redovnica. Hkrati pa bo od njih zahtevala popolno podaritev samih sebe, popolno posvetitev Bogu kot pri redovnicah. Cozzano, Angelin tajnik, ki je zelo dobro poznal njeno misel in namene, je takole opisal način življenja prvih članic Družbe sv. Uršule: *»Aktivne, toda z duhom vedno v nebesih... Stojijo sredi sveta ter v aktivnem življenju uživajo kontemplativno. Na ta način čudovito združujejo oba načina življenja. Vzvišenost kontemplacije ne ovira njihovih del, pa tudi njihova dejavnost jih ne ovira pri uživanju nebeškega. Pa tudi nebeška luč ne zatre njihovih del...«*[5]

Tako je Angela ustanovila prvo obliko posvečenega življenja za žene v svetu po zgledu devic iz prvih stoletij krščanstva. Zahteva po pravici do svobodne izbire vsake osebno, brez kakršnekoli prisile, je pomenila za tisti čas pravo revolucijo in resnično promocijo žene v tedanji družbi; promocijo tudi v tem smislu, da so prav vse, naj izhajajo iz kakršnegakoli položaja na družbeni lestvici, poklicane k veliki časti, da so *»prave in deviške neveste Božjega Sina«*.[6]

Angela ni predložila svojim hčeram nobene skupne dejavnosti, ne apostolske v ožjem pomenu besede, ne socialne ali dobrodelne. Predložila je samo vsaki posebej in vsem skupaj, naj služijo »njegovemu božjemu Veličastvu« in to s srcem neveste: popolna posvetitev Jezusu Kristusu iz ljubezni, prostovoljno, za vedno. Naloga tistih, ki so se ji pridružile, je bila, da živijo v svetu na tak način, da širijo ideal posvečenega življenja po evangeliju ter da je vse njihovo vedenje in delovanje za zgled drugim. Apostolska dimenzija mora prežemati vse njihovo življenje.

Z ustanovitvijo Družbe sv. Uršule je Angela prelomila s sistemom, ki je bil do takrat v navadi, in je predložila alternativo redovnemu življenju v samostanih.[7] Naredila je za tisti čas še nekaj nezaslišanega: vodstvo Družbe sv. Uršule je bilo popolnoma laično - v njem ni bilo nobenega klerika -, žensko in kolegialno.

Mnogi se vprašujejo, zakaj je Angela izročila svojo Družbo v varstvo sv. Uršuli. Odgovor najdemo v njenem Pravilu, Naročilih in Testamentu. V teh spisih so dani poudarki tistim vrednotam, ki jih je občudovala pri tej mučenki in jih hotela vpisati tudi v življenje svojih hčera. To so: dostojanstvo neveste Božjega Sina, iz katerega izvira popolna posvetitev duše in telesa, ki jo je treba varovati tudi za ceno mučeništva, drznost v izvršitvi Božjih načrtov, vera in zaupanje Božjemu klicu, apostolsko poslanstvo, medsebojna edinost, veselje in neomajna zvestoba Cerkvi. Te značilnosti meričijanske karizme so odsev tistih vrlin, ki jih je imela takrat zelo poznana in češčena devica in mučenka prvih krščanskih stoletij sv. Uršula.[8]

Družba sv. Uršule je bila ustanovljena 25. novembra 1535. Naslednje leto je bilo na škofijski ravni potrjeno njeno Pravilo. Angela, ki je bila izvoljena za vrhovno mater Družbe, je umrla l. 1540. Z bulo papeža Pavla III. *»Regimini Universalis Ecclesiae«* je Cerkev 9.

---

[5] Gabrielle Cozzano, Risposta contro quelli persuadono la clausura alle Vergini di Sant' Orsola, v: MTS, n.d. 643: »...attiva,perň sempre con la mente ...nel Cielo...Et cosě, stando nel mezzo del mondo et di essa vita attiva, gustan della contemplativa. Et a fozza mirabile viveno congiontamente in l'una et l'altra. L'altezza della contemplatione non leva le fazzende, né le fazzende impedissen il giusto celeste. Né la luce celeste toglie le opere.«

[6] Sv. Angela Merici, Pravilo, Naročilo, Oporoka, prevod, Ljubljana 1994.

[7] M. Bénédicte Rio, La vie de Ste Angčle en bref, Rome 1992, tipkopis.

[8] Prim. Rabič–Bizjak, Sv. Angela Merici, ustanoviteljica uršulink, v: Leto svetnikov 1, januar–marec, Celje 1999; Luciana Mariani, Relation entre Sainte Angčle Merici et Sainte Ursule, Rome 1974, 9–11, tipkopis.

junija 1544 priznala Družbo sv. Uršule kot bratovščino in ji obenem naklonila privilegije, ki so jih imele redovne skupnosti.[9]

Širjenje Družbe sv. Uršule

Z novo obliko posvečenega življenja je bila Družba pristen odgovor na nujne potrebe tistega časa. Zato se je naglo širila po škofijah severne Italije. Škofje so sicer Angelino Pravilo prilagajali potrebam v svojih škofijah in se na ta način bolj ali manj oddaljevali od originala.

Milanski škof Karel Boromejski je kmalu po nastopu svoje službe dobil v roke Pravilo iz Brescie, ki pa ga je za milansko Družbo sv. Uršule tako zelo priredil in prilagodil potrebam svoje škofije, da je imelo zelo malo skupnega s tistim, ki ga je napisala sv. Angela. Še posebno velja to za poglavje o vodstvu. Članice Družbe so poučevale krščanski nauk v nedeljskih šolah. Nekatere pa so bile vzgojiteljice deklic v milanskih orfelinatih. Zaradi uspešnejšega apostolskega delovanja so se združile v skupnem življenju.[10]

L. 1587 je škof iz Ferrare Paolo Leone vpeljal Družbo sv. Uršule v svojo škofijo, in sicer s pravilom, ki je bilo od vseh dotedanjih najbližje prvotnemu Angelinemu Pravilu. Vsebuje elemente zaročniške duhovnosti, radikalnost v prakticiranju evangeljskih svetov in vodstvo v rokah samih članic. Kot specifično opravilo predpisuje poučevanje krščanskega nauka.

Tako je le nekaj desetletij kasneje ustanova sv. Angele skoraj neopaženo dospela do take oblike življenja, ki juridično usklajuje oba izraza meričijanske usmeritve: kontemplacijo in apostolat. Članice Družbe so vedno bolj odkrivale duhovne in funkcionalne prednosti skupnega življenja. Aplikacija norm tridentinskega koncila je privedla uršulinke do tega, da so se dokončno grupirale in zavestno sprejele juridično obliko kongregacije in kasneje reda. Ali je bila to izdaja Angeline prvotne zamisli? Nikakor ne, saj je bila Družba živ organizem, ki je rasel, se razvijal in se prilagajal konkretnim potrebam svojega časa. Ustanoviteljica sama je namreč naročila svojim hčeram: *»Če bi časi ali potrebe zahtevali, da se kaj novega odredi ali kaj spremeni, storite to pametno in po dobrem preudarku in vaše glavno zatočišče naj bo vedno pri nogah Jezusa Kristusa....On vas bo razsvetljeval in učil kot pravi in dobri Učenik o tem, kar morate storiti.«*[11] Opirajoč se na te besede ustanoviteljice, so uršulinke v vseh časih smelo podvzemale potrebna prilagajanja in istočasno ostale zveste njeni karizmi.

Prehod v Francijo

Ob koncu 16. stoletja so se Angeline hčere začele zelo hitro širiti tudi zunaj Italije in sicer najprej v Franciji. Grofija Venaissin z mestom Avignon je bila pod upravo Svetega sedeža, zato je bila povezava med Italijo in tem mestom zelo močna. Škofje, ki so si sledili na škofovskem sedežu, so bili po rodu Italijani. Po enem izmed njih je Pravilo iz Ferrare prišlo na francoska tla. Tako se je v Avignonu v devetdesetih letih šestnajstega stoletja začelo novo gibanje, ki je v naslednjem stoletju razširilo Angelino ustanovo čez vso Francijo, Evropo in zelo hitro doseglo tudi Ameriko.

Začetnica tega gibanja Françoise de Bermond je s skupino deklet poučevala krščanski nauk. Škof Dominik Grimaldi je videl, da iščejo svojo pot, zato jim je predlagal, da bi

[9] Prim. MTS, n.d. 609-610; tudi T. Ledóchowska n.d. II, 393–396.

[10] Prim. n. d. 72–78.

[11] Sv. Angela Merici, n.d.

postale uršulinke, po načinu tistih iz Italije. Seznanile so se s Pravilom iz Ferrare in sklenile, da bodo formirale Družbo sv. Uršule, ker so v tem Pravilu našle izraz svojega ideala popolne posvetitve Bogu in apostolata vzgoje.

Prve francoske uršulinke so najprej živele v svojih družinah, kaj kmalu pa so se združile v skupnosti. L.1594 so odprle prvo hišo, kjer so začele s skupnim življenjem. Že naslednje leto so odprle drugo hišo.

L. 1597 je Françoise de Bermond dala natisniti v Tournonu francoski prevod Pravila iz Ferrare. Pravilu je dodala še izvleček iz pisma Landinija[12] in pismo papeža Gregorja XIII. Izbor teh dveh tekstov je važen. S papeževim pismom je hotela dati Pravilu, ki ga je objavila, več avtoritete. Landinijevo pismo pa vsebuje kratko biografijo Angele Merici, njen sloves, zgodovino ustanovitve in tri epitafe, ki jih je Landini videl na grobu ustanoviteljice. V francoski izdaji Pravila je dodana še pesnitev, ki jo pripisujejo Françoise de Bermond. V njej je jasno izraženo dejstvo, da so prve francoske uršulinke stopile pod zastavo sv. Angele, da so resnično poznale in priznale svojo povezanost z njo, njen zaročniški odnos do Kristusa in češčenje sv. Uršule.[13]

V tej obliki so se uršulinke bliskovito širile po Franciji. Njihovo delo je namreč odgovarjalo kričečim potrebam časa. Privlačil pa je tudi njihov način življenja: bile so žene molitve, popolnoma posvečene Bogu in hkrati popolnoma na razpolago drugim. Pravilo iz Tournona je formiralo vse kongregirane francoske uršulinke. S širjenjem Družbe sta se širila tudi duh in sporočilo sv. Angele.

Do l. 1612 je bilo ustanovljenih že 26 hiš kongregiranih uršulink, v naslednjih dvajsetih letih pa še šestdeset. Te uršulinke niso imele javnih zaobljub in tudi ne klavzure.

Da bi bolje osvetlili zgodovinsko ozadje razvoja uršulink v Franciji, moramo upoštevati, da so deželo v tem času reformacije pretresale verske vojne med katoličani in hugenoti.[14] Znotraj katoliške obnove po Tridentinskem koncilu se je pojavila francoska duhovna šola, na katero so vplivale znamenite osebe. Oživeli so tradicionalni redovi menihov, nastali pa so tudi povsem novi, ki so se posvečali vzgoji, poučevanju in negi bolnikov.

Dekreti Tridentinskega koncila so urejali tudi redovno življenje. Ženskim redovnim skupnostim je bila naložena stroga klavzura in slovesne zaobljube. Frančišek Saleški je moral npr. svoje redovnice vizitatinke zapreti v klavzuro, medtem ko se je Vincencij Pavelski za svoje duhovne hčere raje odpovedal cerkvenim normam redovnega življenja, samo zato, da so lahko opravljale apostolat pri bolnikih.[15]

Transformacija v monastično obliko

Na pobudo škofa Henrija de Sourdisa je bil l. 1606 ustanovljen uršulinski samostan v Bordeauxu. V svojem pastoralnem pismu l. 1609 je škof čudovito poveličeval način življenja v Družbi. Zato je videti njegova prošnja Svetemu sedežu l. 1618, naj spremeni njihovo

[12] Francesco Landini je bil spovednik uršulink v Bresciji. Imenovano pismo je napisal 21.decembra 1566 frančiškanskemu patru Franceschinu Visdominiju, ki se je na prošnjo Karla Boromejskega pripravljal, da ustanovi Družbo v Milanu; prim. MTS, n.d. 593-594

[13] Prim. T. Ledochowska n-d. 165–171; prim. tudi M.Marie de Chantal Gueudrč O.S.U.: Histoire de l'Ordre de Ste Ursule en France, Paris 1957 I, 24–25, 142; prim. tudi A. Conrad, Zwischen Kloster und Welt. Ursulinen und Jesuiten in der katolischen Reformbewegung des 16/17. Jahrhunderts, Mainz 1991, 192–194.

[14] O ozadju razvoja uršulink v Franciji glej tudi: Nouvelle histoire de l'Eglise, sous la direction de L.J. Rogier, A. Aubert, M. D. Knowles, vol. 3, Reforme et Contre-Rreforme, Paris 1968, 255–313; Histoire de la France religieuse, sous la direction de J. Le Goff et R. Remond, vol, 2, Paris 1988, 321–359.

[15] Prim. U. Borkowska, Uršulinke v 17. in 18. stoletju, v: Tristo let ljubljanskih uršulink, Ljubljana 2002, 22–24.

redovno hišo v samostan s strogo klavzuro, protislovna. Toda to je storil v duhu pokorščine Cerkvi in v istem duhu so uršulinke sprejele monastični način življenja. Pri tem jih je vodilo priporočilo sv. Angele, naj bodo poslušne temu, kar zapoveduje sv. mati Cerkev.[16] Papeška bula je bila izdana 5. februarja 1618. Uršulinke so tedaj morale opustiti Pravilo iz Tournona in sprejeti eno od štirih odobrenih pravil, Bazilijevo, Avguštinovo, Benediktovo ali Frančiškovo. Odločile so se za Avguštinovo Pravilo, ki je bilo po duhu najbližje Angelinemu. Pravila pa so morale dopolniti s konstitucijami, ki so jih pomagali sestavljati predvsem jezuiti.

Uršulinke se s tem niso odrekle Angelini duhovni dediščini, ampak so vtkale njene bistvene prvine v konstitucije. V njih je bila vedno izražena duhovnost sv. Angele, ki daje poseben poudarek kontemplaciji Kristusa Ženina in ljubečem prizadevanju redovnic, da bi mu kot njegove prave neveste ugajale z vsem svojim življenjem in delovanjem. Iz te notranje povezanosti s Kristusom izvira potreba, da bi še druge pripeljali k njemu. Iz medsebojnega prežemanja zaročniškega odnosa in duhovnega materinstva, kontemplacije in apostolata, izvira rodovitna ustvarjalnost v vzgojnem poslanstvu Cerkve.[17]

Prvi monastični samostan uršulink s Pravilom sv. Avguština, strogo klavzuro in slovesnimi zaobljubami je bil ustanovljen v Parizu z bulo Pavla V. 25. septembra 1612. S tem je bila izvršena preobrazba iz Družbe v Red sv. Uršule. Uršulinke so sicer sprejele monastično obliko, niso pa hotele opustiti poučevanja in vzgoje deklic. Na videz je bilo to nezdružljivo s strogo klavzuro. Toda papeška bula je zaščitila apostolsko naravo uršulink in poučevanje deklic določila kot specifični namen Reda. Pariške uršulinke so naredile poleg treh običajnih zaobljub še četrto, ki jim je nalagala dolžnost poučevanja in vzgoje.[18]

Povezanost posvetitve Bogu v popolni ločenosti od sveta z vzgojnim poslanstvom se je zelo dobro obnesla in se izkazala tudi kot nadvse dinamična, saj so se prav v tej strogo monastični obliki uršulinski samostani kot blisk razširili po vsem svetu. Ta proces je bil posledica reform, ki so sledile tridentinskemu koncilu in odlokom francoskih škofov, krepila pa ga je tudi miselnost 17. stoletja, da je življenje klavzurnih redovnic na popolnejši način posvečeno Bogu.

Nekateri samostani so postali pravi centri, iz katerih so izšli mnogi drugi samostani, ki so imeli isto bulo in iste konstitucije, vendar popolno avtonomijo. S samostanom, iz katerega so izšli, niso imeli nobene juridične povezave, ampak le duhovno. Tako je nastalo v prvi polovici 17. stoletja osem tako imenovanih monastičnih uršulinskih družin, ki nosijo ime samostana, od koder izvirajo. Me uršulinke jih po tradiciji imenujemo »kongregacije«. Med njimi sta bili najmočnejši bordojska in pariška, ki sta se s svojimi značilnimi razlikami, med katerimi je tudi četrta zaobljuba, najbolj razširili preko meja Francije.

Samostan iz Bordeauxa je kmalu ustanovil celo vrsto novih samostanov in ti so prav tako nadaljevali z novimi fundacijami. Ob koncu 17. stoletja je bilo v Franciji preko 300 uršulinskih samostanov, razširili pa so se tudi po Evropi v Belgijo, na Nizozemsko, v Nemčijo, v dežele centralne in vzhodne Evrope in celo v Rim. Glavni vzrok za to bliskovito širjenje uršulinskih samostanov je bila kvaliteta njihovih šol in odlična krščanska vzgoja ženske mladine.

Že v prvi polovici 17. stoletja so se uršulinke kot prve redovnice misijonarke podale tudi čez Atlantik. Marija od Učlovečenja (Marie Guyart Martin 1599-1672), uršulinka iz Toursa, velika francoska mistikinja, je odšla l.1639 v Kanado kot prva misijonarka sploh. Iz samostana v Québecu, ki ga je ona zgradila, so izšli še drugi samostani v Kanadi in v

[16] Sv. Angela Merici, n. d. Pravilo, O pokorščini.

[17] I. Platovnjak, Duhovnost uršulink na Slovenskem, v: Tristo let ljubljanskih uršulink, Ljubljana 2002, 140-142.

[18] Prim. M. A. Jégou, Les Ursulines au faubourg St. Jacques ŕ Paris 1607–1662, Paris 1981, 48.

Združenih državah Amerike.[19] V naslednjih stoletjih se je misijonska dejavnost uršulink izredno razmahnila in se razširila na vse kontinente.

Postavlja se vprašanje, ali je pomenil ta prehod v monastično obliko življenja prekinitev ali kontinuiteto.

Glede na kanonsko strukturo gotovo pomeni prekinitev: nujnost zamenjave Pravila (Avguštinovo pravilo, sestava konstitucij); stroga klavzura (prej so hodile iz samostana k ljudem, sedaj pa so morale kot strogo klavzurne redovnice sezidati penzionate in šole v okviru samostana, ki so postali na ta način središče apostolata in prave vzgojne hiše); dota, ki so jo po cerkvenih predpisih morale prinesti ob vstopu v samostan.

Če pa pogledamo globlje, vidimo, da je notranji način življenja, ki ga je navdihovala karizma ustanoviteljice, dejansko pomenil kontinuiteto. Bistveni element Angelinega Pravila je radikalnost posvetitve Kristusu. Ta pa je s slovesnimi zaobljubami koreniteje izražena. Služba besede, ki jo je Cerkev z vzgojnim poslanstvom zaupala uršulinkam in z bulami ter konstitucijami priznala kot specifično za uršulinski red, je v duhu sv. Angele, ki je *»vsem oznanjala vero v Najvišjega Boga«*.[20]

Isto lahko trdimo za pedagoško področje, kajti načela uršulinske pedagogike so vzeta iz tekstov sv. Angele. Meričijanska pedagogika je modra, poosebljena, inteligentna in primerna vsakemu času.

Tudi skupno življenje ima svoje temelje pri Angeli, ki je svojim hčeram večkrat ponavljala, kako važna je medsebojna povezanost, edinost in sloga. Značilna je njena beseda »insieme«, skupaj, ki jo pogosto srečamo v njenih spisih.

Kontemplacija, apostolska razgibanost in skupno življenje postanejo na nov način značilnost duha ustanove sv. Angele, velike kontemplativke in izredne vzgojiteljice.

Uršulinke v srednji Evropi

Pri gibanju za katoliško obnovo kot odgovor na reformacijo so imele v srednji Evropi posebno mesto nove redovne ustanove, med katerimi je bil tudi uršulinski red. Iz Ličga (Lüttich) v Belgiji se je le-ta razširil v Nemčijo. Prvi uršulinski samostan na nemških tleh je bil l. 1639 ustanovljen v Kölnu, mestu, ki ima za zavetnico sv. Uršulo. Kölnske uršulinke so pomagale pri ustanovitvi samostana v Pragi l. 1650.[21]

V avstrijskih deželah 17. stoletja so se uršulinske ustanove širile predvsem po zaslugi Habsburžanov. Najpomembnejša osebnost v zvezi z uršulinkami je bila v tem času in prostoru vsekakor cesarica Eleonora von Gonzaga iz Mantove, vdova cesarja Friderika III. (u.1657). Visoko izobražena, temperamentna in predvsem pobožna gospa, ki je zelo ljubila umetnost, se je l. 1651 poročila z že dvakrat ovdovelim cesarjem. Rodila mu je štiri otroke. Po moževi smrti je s posebno gorečnostjo pospeševala nove redovne ustanove.

L. 1660 je poklicala uršulinke iz Ličga na Dunaj. Samostan je hitro zacvetel in s cesaričino podporo so se uršulinke kmalu razširile še v druga mesta.[22] V Celovec so prišle l. 1670, v Gorico 1672, v Bratislavo 1676, v Linz 1679, v Graz 1686 in v Salzburg 1695. Iz Gorice so l. 1702 uršulinke prišle v Ljubljano.

Tudi v Kroniki uršulink iz Bratislave beremo, da je bil samostan ustanovljen v tesnem sodelovanju s cesarsko hišo Habsburžanov. Ustanovile so ga redovnice iz dunajskega

[19] Prim. G. M. Oury, Marie de l'Incarnation, vol. 1–2, Québec–Solesmes 1973.

[20] P. Nassino, Registro di molte cose seguite, v: MTS, n.d. 582: »Questa Madre sur Anzola a tutti predicava la fede del sumo Dio, che tutti se innamorava di lei«.

[21] Prim. Die Ursulinen in Klagenfurt, 325 Jahre im Dienste der Erziehung und Bildung, Klagenfurt 1995, 34.

[22] Prim. n. d. 38 in 47.

samostana skupaj s sestrami iz Ličga in Kölna. V svojih šolah so vzgajale žensko mladino madžarske, češke in nemške aristokracije. Samostan je gostil tudi cesarsko družino v času slovesnosti kronanj madžarskih kraljev in kraljic iz habsburške dinastije. Slovesnosti so potekale v stolnici, praznične pojedine pa so imeli v uršulinskem samostanu..

Tudi ta samostan je v teku let ustanovil več novih redovnih hiš: l. 1698 v Košicah, l. 1703 v Varaždinu,[23] l.1724 v Trnavi, 1726 v Győru in 1733 v Oradea Mare. Vsi ti kraji so takrat pripadali madžarski kraljevini, ki je bila v osebni zvezi z Avstrijo. Danes se našteti kraji nahajajo na ozemlju štirih dežel: Slovaška, Hrvatska, Madžarska in Romunija.

Iz Bratislave so odšle l. 1682 prve uršulinke tudi v Šlezijo, najprej v Klodzko in nato l. 1686 v Breslau/Wroclaw. Wroclaw je postal materna hiša vseh drugih šlezijskih in kasneje v 19. stoletju tudi poljskih uršulink.[24]

Božja previdnost se je poslužila upora kneza Rakoczya in nemirov, ki so vstali v deželi, da je 3. decembra 1703 pripeljala prve uršulinke v staro hrvaško mesto Varaždin.

Stiki med avtonomnimi samostani

Dopisovanja med samostani, predvsem tistimi, ki so izhajali iz iste kongregacije, so bila dokaj redna. Posebno živahno pa je bilo v času beatifikacije (1768) in kanonizacije (1807) sv. Angele. Postulatorica Angeline zadeve uršulinka M. Maria Luisa di San Giuseppe Schiantarelli, ki je živela v rimskem samostanu v ulici Via Vittoria, je v tem času ustvarjala med skupnostmi po svetu in rimskim samostanom močne vezi. Obveščala jih je o poteku procesa, pošiljala dokumente, posredovala relikvije ustanoviteljice in bila na uslugo za razne druge prošnje, ki so prihajale iz samostanov. Rimski samostan je tako nehote postajal vedno bolj naravno središče drugih uršulinskih samostanov. Dominantna misel, ki se ponavlja v vseh pismih in se usmerja k sestram v rimski skupnosti, je, da one živijo blizu sv. očeta, v središču Cerkve, v srcu katoličtva. Iz pisem veje močna ljubezen do Cerkve in papeža, tistega papeža, ki je prihajal od časa do časa na obisk v rimsko skupnost.[25] Tako so se uršulinke skozi eno stoletje navajale skupaj gledati proti Rimu.

Z rimskim samostanom je bil v stikih tudi francoski duhovnik F. P. Richaudeau (1806-1880), spiritual uršulink v Bloisu. Ta si je na različne načine prizadeval za večjo medsebojno povezanost in poznavanje med uršulinskimi samostani po svetu. Med drugim je predlagal, da bi med samostani krožile triletne okrožnice, ki bi jih seznanjale z življenjem in apostolatom uršulink po svetu. Na to pobudo je med leti 1876 in 1880 odgovorilo okrog 200 skupnosti. Takrat je bilo vseh skupaj 311 samostanov s 36 podružnicami, ne da bi šteli manjše skupnosti škofijskih uršulinskih kongregacij, ki so prav v tem stoletju nastale v Belgiji, Nemčiji, Združenih državah Amerike in Franciji. Na Richaudeaujevo povabilo so odgovorili tudi naši samostani, varaždinski in oba slovenska. Pisateljica varaždinske okrožnice je v njej podala okvirno zgodovino samostana, predstavila skupnost, njihove šole, pobožnosti, ki so v navadi v samostanu, ter posebej spregovorila o molitvah za pokojne sosestre.[26]

S temi okrožnicami se je želja po dejanski in trajni, ne le duhovni in občasni povezanosti med samostani vedno bolj krepila in postajala vse bolj živa. V njih se lepo zrcali družbena in politična podoba tistega časa. Iz vseh teh pisem močno izstopa središčna

[23] Prim. Svalina-Đuran, Hrvatske uršulinke, Varaždin 1979, 39-42.

[24] Prim. U. Borkowska, n. d. 27.

[25] Prim. M. Marie-Vianney Boschet, Les origines de l'Union Romaine, Rome 1951, 91, 103, 127.

[26] Arhiv uršulinskega samostana v Ljubljani, f. 11,57, Sammlung von Circular-Schreiben des ersten Trienniums von 1876 bis 1879. Okrožnica iz Varaždina nosi datum 1. oktober 1878; podpisana je M. Theresia, Oberin. To je bila m. Terezija Hinterreiter, po rodu Tirolka, ki je vodila samostan od l. 1876 do 1882.

skrb vseh uršulink: vzgoja mladine. Pojavlja pa se že, čeprav zelo boječe, a vztrajno, tudi misel o združitvi: postati ena sama družina. V vseh okrožnicah izstopa jasna smer: središče krščanstva Rim.

Pomoč ogroženemu rimskemu samostanu

Morda bi vse ostalo samo pri lepih željah, da ni Bog posegel na način, ki je za našo človeško naravo in logiko tako težko sprejemljiv, pa je vendar čisto na ravni evangelija: s preganjanjem. Dejansko so preganjanja v zgodovini Cerkve od apostolskih časov do današnjih dni prava konstanta.

L. 1871 se je Cerkev v Italiji in z njo redovne ustanove, znašla v težkem položaju.V drugi polovici 19. stol. je začel častitljivi rimski samostan v Via Vittoria doživljati agonijo. Po osvojitvi papeške države se je začelo ropanje rimskih cerkva in samostanov. Papež Pij IX. je postal jetnik v Vatikanu. Tudi uršulinkam ni bilo prizaneseno. Stari častitljivi samostan v Via Vittoria je začel doživljati svojo agonijo.[27]

1. novembra 1873 je skupnost dobila odlok o razlastitvi in ukaz, da mora zapustiti samostan. Takojšnja izselitev je bila sicer odložena, vendar so morale uršulinke postopoma prepuščati svoje prostore Kraljevski glasbeni akademiji.[28] Prepovedano je bilo sprejemati novinke, da bi na ta način počasi izumrle. Toda samostan iz Bloisa v Franciji je od l.1877 prevzel odgovornost, da v svoje registre vpiše imena rimskih postulantk.

7. februarja 1878 je umrl Pij IX. Za njim je prišel na Petrov sedež papež Leon XIII., ki je na poseben način vstopil v zgodovino uršulinskega reda.

Kljub vsej materialni in moralni pomoči, ki jo je prejemal od svojih sosester iz drugih dežel, je bil rimski samostan vedno bolj ogrožen. V času svojega priorata sta predstojnici iz Bloisa M. Marie de Saint Julien Aubry (1882-1888; 1894-1899) in M. Sainte Aurélie Gaudicheau (1888-1894) sklenili bolj učinkovito pomagati rimskim uršulinkam. L. 1896 so zanje našle v mestu novo bivališče v Viale della Regina 87. V tem času je tudi skupnost iz Calvija v Umbriji, ki se je znašla v podobnem položaju kot rimska, zaprosila za pomoč. Predstojnica iz Bloisa je tudi tej skupnosti priskočila na pomoč.[29]

Unija: Blois-Rim-Calvi

Budini, podtajnik Kongregacije za škofe in redovnike, je opozoril, da je kanonski položaj samostanov v Rimu in Calviju postal nepravilen, ker sta bila glede članic in financ odvisna od samostana v Bloisu; ta pa je bil avtonomen.[30] Konzultor na Kongregaciji za škofe in redovnike Battandier in generalni prokurator oblatov Brezmadežne Lemius sta predlagala, naj se zadeva uredi tako, da se med tremi samostani ustanovi unija z vrhovno predstojnico. Stvari so se sedaj začele odvijati zelo hitro. 9. julija 1898 je Kongregacija za škofe in redovnike izdala dekret o ustanovitvi Unije treh samostanov Blois-Rim-Calvi. Protektor unije je postal kardinal Francesco Satolli. M. Saint Julien Aubry je bila imenovana za generalno predstojnico.

S tem dogodkom je vpliv Bloisa postal vodilen med samostani. M. Saint Julien je o vsem tem obveščala tudi druge uršulinske skupnosti po svetu. Ozračje je bilo nabito z

[27] Boschet, n.d. 127; prim. tudi Jégou-Kogoj, L'Union Romaine des Ursulines, Une marche vers l'unité, 1900-1926, Rome 1999, 7.

[28] Boschet n.d. 123-129; Jégou-Kogoj, n.d. 7.

[29] Prim. Boschet, n. d. 314-324; Jégou-Kogoj, n.d. 7-8.

[30] prim. Boschet, n. d. 357.

idejo o združenju vseh uršulink. Na prizorišču so bile že vse tiste osebe, ki so ob ustanovitvi igrale pomembno vlogo: obe redovnici iz Bloisa, kardinal Satolli, Lemius, Budini in Battandier in ne nazadnje sam papež Leon XIII., ki je izrazil željo, da bi se uršulinke vsega sveta združile. Kardinal Satolli je naročil M. Saint Julien, naj to papeževo željo posreduje vsem samostanom po svetu.

Ustanovitev Rimske unije uršulink

3. januarja 1899 je M. Saint Julien napisala okrožnico, v kateri je objavila novico o novoustanovljeni uniji Blois-Rim-Calvi ter sporočila papeževo željo glede splošne unije uršulink.[31] Papeževa beseda, beseda Cerkve, ki so jo toliko časa pričakovali, je bila izgovorjena. Reakcije nanjo so bile različne. Vodilnim samostanom, kot sta bila npr. Clermont-Ferrand ali Innsbruck, se je način, kako je bila sporočena papeževa želja, zdel tuj in nenavaden. Dejstvo, da papež te želje ni sporočil preko Kongregacije za škofe in redovnike ter krajevnega ordinarija do predstojnikov, ki potem ukrepajo, je v nekaterih samostanih zbudilo dvom, celo odpor, drugi pa so bili polni veselja, navdušenja in so izrazili popolno pripravljenost, da se podredijo papeževi želji.[32]

To ni bilo samo trenutno navdušenje. Redovnice so se dobro zavedale, da je izpeljava tega načrta ne le nekaj prečudovitega, ampak predvsem nekaj težkega in da se to more zgoditi samo s posebno Božjo milostjo pod vodstvom Svetega Duha. Red sv. Uršule je bil tako močno razvejan, da so nekateri zelo dvomili, da bi moglo priti do edinosti. Predstojnica samostana v Quebecu v Kanadi je pisala predstojnici v Trois–Rivieresu, da je različnost dežel, jezikov, mentalitet, pa tudi različnost glede klavzure in četrte zaobljube tolikšna, da onemogoča Unijo med tristotimi samostani.[33]

Konec januarja 1899 je bila na Dunaju škofovska konferenca, ki se je ukvarjala tudi z vprašanjem uršulinskih samostanov. Pri razpravi o predloženem načrtu Unije, so bili vsi, razen škofa Jegliča iz Ljubljane in Schusterja iz Gradca, proti temu načrtu.

Iz pisem mnogih uršulinskih skupnosti jasno izstopa namen, zaradi katerega so soglašale z ustanovitvijo unije: kot prave hčere sv. Angele, ki je tako močno priporočala, da naj jih pri vseh odločitvah navdihuje in vodi samo ljubezen do Boga in gorečnost za duše, hočejo v zvestobi in poslušnosti Cerkvi z veseljem odgovoriti na njen klic, na željo sv. očeta, da se bo na ta način še bolj pospeševala Božja slava in zveličanje duš, posebno mladine.

Število samostanov, ki so pozitivno odgovorili na okrožnico M. Saint Julien, je bilo dovolj veliko, da je prefekt Kongregacije za škofe in redovnike kardinal Vannutelli 21. julija poslal 1899 pismo vsem škofom, ki so imeli v svojih škofijah uršulinske samostane, da bi v spoštovanju do svobode oseb in skupnosti spoznali mnenje škofov in redovnic.[34] V pismu naroča škofom, naj seznanijo uršulinke z načrtom Unije, naj tudi sami pretehtajo ta predlog in posredujejo Kongregaciji svoje mnenje in mnenje vsake redovnice. Da bi bila zagotovljena svoboda redovnic, je Kongregacija priporočila: *»Ker je zelo važno, da bo mnenje redovnic v tej pomembni zadevi dano v vsej svobodi, je prav, da se jim da določen čas, da morejo o tem dobro premisliti pred Bogom; šele potem naj vsaka od njih izrazi svoje mnenje s popolnoma tajnim glasovanjem.«*

---

[31] Arhiv generalata uršulink Rimske unije (v nadaljevanju AGURU), Okrožnica, Rim, 3. januar 1899, 19 strani.

[32] N.m., Cb 2-6, Cc 4 f.

[33] Arhiv uršulinskega samostana v Watervillu (ZDA), III B 1, pismo m. Antonije Gagnon m. Mariji Jezusovi, predstojnici v Trois-Rivičresu, Québec, 20. februar 1899, kopija.

[34] AGURU. Cc–7.

Nekateri škofje na pismo sploh niso odgovorili, velika večina pa se je odzvala. Ti odgovori, ki so shranjeni v arhivu Kongregacije za redovnike, so zelo zanimivi in pestri.[35] Iz njih je tudi razvidno, da iz različnih vzrokov nekateri škofje svojih uršulink sploh niso vprašali za mnenje, ampak so kar sami odgovorili. Tudi nadškof iz Zagreba Posilović je naredil tako, ker je sodil, da za varaždinske uršulinke unija v tistem trenutku ni možna.[36]

V iskrenem iskanju Božje volje je vsaka skupnost naredila to, kar je spoznala, da je zanjo takrat in v tistih okoliščinah najboljše.[37]

Kardinal Satolli je naročil M. Saint Julien Aubry, naj predstojnicam samostanov, ki so v soglasju s svojimi škofi pozitivno odgovorili na pismo Kongregacije, sporoči papeževo željo, da bi se načrtovana zveza uršulinskih samostanov pospešila. M. Saint Julien je 18. avgusta 1900 napisala okrožnico, v kateri je posredovala papeževo željo, da pridejo predstojnice v Rim, kjer bodo na grobovih apostolov prejele milosti svetega leta ter se posvetovale in sporazumele o vseh podrobnostih glede načrtovane zveze.[38]

Edinost v različnosti

V Rimu so se zbrale zastopnice samostanov z vsega sveta: iz Združenih držav Amerike, Brazilije, Jave, Anglije, Francije, Italije, Nemčije, Avstro-Ogrske in Nizozemske. Iz tedanje Avstro-Ogrske so prišle delegatke iz Ljubljane, Škofje Loke, Bratislave in Trnave. Vse so bile odločene, da kljub različnosti narodnosti, jezikov, kultur in mentalitet odgovorijo klicu časa in Cerkve, da konkretneje uresničijo Angelino naročilo, da bi bile njene hčere *»cor unum et anima una«*. Ta notranji duh edinosti, ki je po posebni milosti skozi stoletja združeval izolirane uršulinske samostane, je postal temelj Rimski uniji.

Uradna posvetovanja o ustanovitvi kanonične Unije so se začela 15. novembra 1900.

Ko so delegatke preštudirale načrt Unije in osnutek bodočih konstitucij, so bile 21. novembra postavljene pred odločitev: izraziti svojo privolitev ali odklonitev. Vsaka zastopnica je zapisala na svoj listek: *»Jaz, predstojnica skupnosti iz ... privolim (ali: za sedaj ne privolim) v kanonično unijo uršulink.«*[39]

Oseminštirideset uršulink, ki so zastopale dvainšestdeset samostanov, je pristopilo k uniji, osem pa se jih je izreklo proti. Te so po glasovanju zapustile zasedanje.

Morda se bo kdo vprašal, kako da se je od več kot 300 samostanov odzvalo le 62? Odgovor je samo eden: Bog daje vsakemu svobodno voljo. To je razumela tudi sv. Angela, ko je zapisala, da nam je Bog dal svobodno voljo in noče nikogar siliti. To svobodo je pustil samostanom tudi papež Leon XIII.

28. novembra 1900 je papež Leon XIII. ustno odobril kanonično Unijo uršulink.[40] Zaradi zaostrenih političnih razmer v Franciji je izdajo dekreta odložil na primernejši čas.

Naslednji dan se je začel prvi vrhovni kapitelj. Na njem so najprej glasovali za generalno predstojnico. Sveti oče si je imenovanje generalnega vodstva pridržal zase, delegatkam, zbranim na kapitlju, pa je dal možnost, da predlagajo tri imena za generalno predstojnico in prav tako tri imena za vsako od štirih generalnih svetovalk, za tajnico in ekonomo. 3. decembra je Battandier razglasil imenovanja za generalni svet. Za generalno predstojnico je bila imenovana M. Saint Julien Aubry.[41]

---

[35] Arhiv Sv. Kongregacije za škofe in redovnike (v nadaljevanju ASCER), T–30/2, 3, 4.
[36] N. m., T–30/2, 19. oktober 1899.
[37] N.m. T–30.
[38] Prim. AGURU, Cd-1, 18. avgust 1900, 3 strani.
[39] N.m., Cd–5.
[40] Prim. Jegou-Kogoj, n.d. 350: Il Santo Padre approva l'unione dalle 63 case, cosí fu deliberato dalle Superiore e delegate delle medesime. (Razlika med številom 62 in 63 je zaradi hiše generalata, ki še ni bil vzpostavljen).
[41] Jégou–Kogoj, n.d. 35–39.

Tako je ob zori 20. stoletja na starem častitljivem deblu Družbe sv. Uršule pognala nova mladika, pripravljena, da z obnovljeno življenjsko močjo pod vodstvom Svetega Duha, zakoreninjena v zdravi tradiciji Cerkve in odprta novim izzivom deluje na nov način. Začela se je nova stran zgodovine.

Kanonična unija uršulink je temeljila na spoštovanju svobode redovnic,[42] na prilagoditvi potrebam časa,[43] na soglasju odposlank na prvem kapitlju in spoštovanju tradicije samostanov na ta način, da se vzpostavi pravo ravnotežje med potrebnimi spremembami in ohranjevanjem pravil in običajev v vsakem samostanu.[44] Eno in isto poslanstvo – vzgoja mladine – je pripeljalo v različnih zgodovinskih obdobjih in v različnih deželah do potrebnih sprememb in prilagoditev. Ob združitvi v Unijo je prav ta različnost predstavljala na eni strani bogastvo, na drugi strani pa vir težav, s katerimi se je bilo potrebno soočiti in jih premostiti.

Uršulinke, ki se niso priključile Uniji, so ob vsej odprtosti za prilagoditev dejansko hotele ohraniti krajevni značaj svojih samostanov, odvisnost od krajevnega škofa, ki je omogočala hitrejše odločitve pri reševanju problemov. Nekatere so se bale sprememb, izgube vrednot, ki so se jim zdele bistvene. Pri mnogih pa je bila odločilna bojazen pred možno reakcijo političnih oblasti, npr. v Franciji in Nemčiji izguba šol, izgon. Postopoma pa so se leto za letom pridruževali Uniji vedno novi samostani.

Organizacija Rimske unije uršulink

Generalna predstojnica je imela pred seboj težko nalogo: vzpostaviti zunanjo strukturo Unije in istočasno graditi notranjo edinost. Ta preobrazba je zahtevala velike žrtve, odpovedi in prilagoditve. Nekatere skupnosti so bile na to že pripravljene in so jih sprejemale v duhu vere in pokorščine, pri drugih pa so povzročile odpor in nezadovoljstvo. Unija je rasla v senci križa.

17. julija 1903 je Leon XIII. tik pred svojo smrtjo z dekretom pisno potrdil Rimsko unijo.[45] Njegov naslednik Pij X. pa je 14. septembra istega leta odobril njene konstitucije.

Generalni svet je bil zaradi odhoda dveh generalnih svetovalk v svoje skupnosti okrnjen. Zato je generalna predstojnica M. Saint Julien Aubry prosila Sveti sedež, naj na to mesto imenuje M. Angelo Naše Gospe Lorenzutti, redovnico iz Škofje Loke, in M. Metilde presv. Srca Graziosi, teto poznejšega papeža Pija XII.[46] Izpopolnjen generalni svet se je takoj dal na delo ter preštudiral razdelitev Rimske unije na osem provinc. Ta predlog je 8. novembra 1905 potrdil Sveti sedež.[47] V januarju 1906 so bila imenovana provincialna vodstva in ustanovljeni provincialni noviciati.

V tem času so se priključile Rimski uniji še uršulinke iz Gorice in Linza. Tako so avstro-ogrsko provinco sestavljali samostani iz Bratislave, Gorice, Linza, Ljubljane s podružnico v Mekinjah, Škofje Loke in Trnave. Sedež province je bil v Ljubljani, provincialni noviciat pa v Mekinjah.[48]

---

[42] AGURU, Cc-7, pismo prefekta Kongregacije za škofe in redovnike kardinala Vanutellija škofom, ki imajo v svojih škofijah uršulinske samostane, 21. julija 1899.

[43] prav tam.

[44] prav tam.

[45] N.m. Cc-9.

[46] N.m., dosje M. Angela N.G.Lorenzutti, dekret št. 20441/15, 31.julij 1905 in dosje M. Metilde Graziosi, dekret št. 20441/15, 10. oktober 1905.

[47] N.m. Eb-1, 235

[48] Jégou–Kogoj, n.d. 174-175.

Delo prve generalne predstojnice je nadaljevala njena naslednica M. Angela Naše Gospe Lorenzutti. Za njeno vodstvo je značilno, da ga navdihuje močno molitveno življenje. Za geslo Rimske unije je izbrala Angeline besede *Cor unum et anima una* in tudi oblikovala njen prvi grb. Poglabljala je notranjega duha Ustanove in s svojimi okrožnicami, v katerih je sistematično razlagala konstitucije, vztrajno oblikovala in utrjevala sestrinske vezi ter vodila redovnice Unije k notranji edinosti src. Posebno skrb je posvetila formaciji novih članic. Izdelan je bil program za noviciate, predložene so bile mesečne duhovne vaje, zasnovan je bil načrt za hiše študija za mlade redovnice, postavljeni so bili zametki tretje probacije. V obdobju njenega mandata je pristopilo k Uniji še 69 samostanov.

V tem času je Rimska unija doživela tudi nov misijonski razmah z ustanovitvijo misijonov v Swatovu na Kitajskem (1922) in v Bangkoku na Tajskem (1924).[49]

Ob razpadu avstro-ogrske države po prvi svetovni vojni so l. 1921 iz te province nastale tri nove province: avstrijska, madžarsko-čehoslovaška in jugoslovanska. To leto so namreč vstopili v Unijo še štirje avstrijski samostani. V jugoslovanski provinci so bili samostani: Gorica, Ljubljana, Škofja Loka in Mekinje. Mesto Gorica je bilo sicer priključeno italijanski državi, toda sestre so prosile, da ostanejo v jugoslovanski provinci.[50]

Priključitev varaždinskega uršulinskega samostana

Tudi varaždinske uršulinke so bile seznanjene z gibanjem za Unijo in z vsem, kar se je v zvezi s tem dogajalo. Takratna predstojnica m. Alojzija Neuner (1882–1900) bi bila rada odgovorila na povabilo, naj pride v Rim, toda 5. maja 1900 je sporočila M. Saint Julien Aubry, da je škof proti Uniji, ker se boji, da sestre ne bodo zadovoljne z novo ureditvijo.[51]

Kljub temu, da še niso vstopile v Unijo, so bile varaždinske uršulinke ves čas v stikih z generalno predstojnico, prejemale so informacije, dopisovale pa so si tudi z drugimi uniranimi in neuniranimi samostani Avstro-Ogrske ter se posvetovali glede pristopa k Uniji.[52] Ko je papež Pij X. 8. maja 1905 izdal *motu proprio*, s katerim je vabil samostane, naj se priključijo Uniji, ter spodbujal škofe, naj podprejo skupnosti uršulink v tej odločitvi, je jezuit Merschner odločno svetoval sestram, naj odgovorijo na željo sv. očeta in se

[49] N.d. 291-292.

[50] ASCER, T–30/4, indult št. 7137/21, 14. december 1921; AGURU, Ja 96/3864, 3876, 3887.

[51] AGURU, Cb–182/1,2.

[52] Prim. n.m., Ja-36/5610, pismo m. Marguerite-M.Blanquios M. Saint Julien Aubry, Varaždin, 12. oktober 1905 in odgovor M. Saint Julien 23. oktobra 1905; prim tudi Arhiv uršulinskega samostana Varaždin, pismo m. Terezije Heidrich m. Pauli Škrober, Ljubljana 17 november 1905: Wohlerwürdige Frau Oberin! Sehr gerne entspreche ich Ihrem gerechten Wünsche und berichte Ihnen über die Union. Der hl. Vater wünscht und bestätigt sie, das soll uns genügen. Getrost können wir uns den Anordnungen der Stellvertreter Gottes fügen und dann den hl. Segen erwarten, dessen gehorsame Seelen niemals entbehren. Ich kann Ihnen beweisen, daß die Union reichliche Früchte trägt. Bei uns war besonders gegen Chorgebet die größte Klage; und jetzt, da wir es trotzt der vielen Schulen fleißig pflegen, sind mit ganz geringer Ausnahme alle zufrieden. ...Wir bekommen bald eine Provinzialpriorin, welche die Oberaufsicht über die Klöster die österreichischen Provinz haben wird; die wird meiner Meinung nach das Binderglied zwischen der Provinz und Rom sein. Daß dies alles der Natur etwas schwer fällt, läßt sich nicht leugnen; doch, wenn Gott etwas verlangt, so muß es geopfert werden...Auch jene Ursulinen, die sich hartnäckig widersetzen, täuschen sich, denn die Ehrwürdigste Generaloberin schrieb mir, wir brauchen den Widerstand und die Hindernisse, die gegen alle Werke Gottes stürmen, nicht zu fürchten; 'denn', sagte sie, 'ich weiß was ich rede, niemals wird der hl. Vater eine andere Union bestätigen'....Ich habe niemals einen Bericht an den Hochw. H. Beichtvater abgehen lassen; aber mit unserem Hochw. H. Spiritual ist er in Korrespondenz, auch hat sich dieser geäußert, er habe nach Warasdin geschrieben, sie mögen sich wehren, solange es möglich ist. Ich aber rate Ihnen, sich anzuschließen; denn immer noch ist besser mit vereinten Kräften dem Ziele zustreben, als allein dastehen. Ich will Ihnen, Wohlehrw. Mutter, in jeder Beziehung behiflich sein, wenn das überhaupt notwendig sein wird. Indessen werde ich Ihre Anliegen recht dringend dem Herrn empfehlen...

priključijo Uniji.[53] Toda tudi tokrat ta prizadevanja iz različnih vzrokov niso uspela. Treba je bilo počakati na ugodnejši trenutek.

M. Klaudija Boellein je bila predstojnica (1915–1921) v težkih časih prve svetovne vojne in po njej, ko ni bilo mogoče misliti na Unijo. Njena naslednica Francozinja M. Marguerite-Marie Blanquios (1921–1928), ki je vsa ta leta vzdrževala stike z Rimom, je bila orodje v rokah božje Previdnosti, ki je po mnogih prizadevanjih srečno pripeljala varaždinsko skupnost v naročje Rimske Unije 3. septembra 1927.[54] Takrat je bila na krmilu Rimske unije tretja generalna predstojnica M. Marie de St. Jean Martin.

Varaždinski samostan je bil vključen v jugoslovansko provinco, medtem ko je goriški od tedaj dalje spadal v italijansko provinco.

Dolga leta so si varaždinske uršulinke želele, da bi odprle svojo hišo tudi v prestolnici Hrvaške, v Zagrebu. Po dobroti zagrebškega nadškofa Bauerja se jim je želja l. 1933 uresničila.[55] Ko so v drugi polovici 20. stoletja odprle še druge samostane, so bili dani pogoji za ustanovitev lastne province.[56] Tako sta l. 1972 iz jugoslovanske province nastali dve samostojni provinci: hrvaška in slovenska.

Rimska unija uršulink šteje danes sedemindvajset provinc in tri skupnosti, ki so neposredno pod generalno upravo.

Sklep

Zgodovina uršulink od začetka do današnjih dni kaže, da spada apostolsko življenje k sami naravi ustanove in da je bilo apostolsko vzgojno-izobraževalno delo vedno v središču njihove pozornosti.[57] Tudi vse papeške bule, ki so bile izdane v zvezi z uršulinkami, so poudarjale, da je glavni namen uršulinske ustanove izobrazba in vzgoja ženske mladine.[58] V soglasju z najstarejšim uršulinskim izročilom ima izmed vseh sredstev za krščansko vzgojo najodličnejše mesto kateheza. Zato ji redovnice v svojem apostolskem delu dajejo prednost.[59]

Konstitucije Reda in drugi dokumenti so podrobneje izdelali lik uršulinke – vzgojiteljice, njen osebni materinski odnos do vsake učenke po zgledu Jezusa Kristusa, in vključevali povzetek učnega načrta. Splošni učni oris uršulinskih šol nam kaže povezanost s pedagoško metodo sv. Angele. Pri njej je bistven poudarek na osebnem zgledu vzgojiteljice. Njena beseda mora biti v skladu z njenim življenjem: *»Tako živite in tako ravnajte, da boste ogledalo svojim hčeram. In kar hočete, da one storijo, storite najprej same.«*[60]

Uršulinke so si vedno prizadevale za celostno vzgojo mladega človeka - vzgojo razuma, volje in srca -, ki temelji na trdnih krščanskih načelih. V teku stoletij so vzgojile mnoge učiteljice, pedagoginje, umetnice, predvsem pa dobre krščanske družinske matere.

---

[53] Prim. arhiv uršulinskega samosta Varaždin,opomba p. Marschnerja SJ, Varaždin, 31. julij 1905; prim. tudi pisma p. Marschnerja m. Pauli Škrober 5. in 14. avgusta 1905.

[54] AGURU, Fa – 16.

[55] Prim. Svalina-Đuran, n.d., 221-222; M. Klementina Kastelec, Sv. Angela Merici in njeno delo, Ljubljana 1935,134.

[56] Prim. Svalina-Đuran, n. d. 233-259.

[57] Prim. Konstitucije Rimske unije reda sv. Uršule, 1984, čl.94.

[58] Prim. Päpstliche Bestätigung des Ursulinenordens, v: Beitrage 2, 1927, 1 – 31; prim. tudi P. Annaert, Les collčges au feminin, Les Ursulines aux 17 et 18 sičcles, Namur 1992; prim. tudi Du XVII sičcle ŕ l'Union Romaine. Choix de textes de l'Ordre de Sainte Ursule, Paris 1979, 9 – 18.

[59] Prim. Konstitucije, čl.100.

[60] Angela Merici, Pravilo – Naročilo . Oporoka, Provincialat slovenskih uršulink RU, Mekinje 1994, 45.

Tudi danes nadaljujejo poslanstvo, h kateremu jim je utrla pot ustanoviteljica in zveste nauku Cerkve so s svojim apostolatom v najrazličnejših oblikah soudeležene pri njenem vzgojnem poslanstvu.[61]

SUMMARY

FOUNDATION AND DEVELOPMENT OF THE URSULINE ORDER AND ITS PLACE IN THE CHURCH

In 1535 St Angela Merici founded the Company of St Ursula with the new form of consecrated life as the answer to the situation of the society and the Church in the pre-tridentine period. The bishops of Italy realized immediately that Angela's idea corresponds to the needs of the time, that's why they introduced her Rule, adapted to the needs of the place, into their dioceses. The Rule from Ferrara which has most kept the merician elements, came into France in 1597, where several centres of congregated Ursulines were soon established. In the beginning of 17th century the Church elevated them to Order with monastic form, solemn vows and papal clausure. Apostolate they had exercised outside, was transferred in the convent. Here schools and overseas. They were appreciated especially owing to their apostolate – education and instruction of girls. In 1660 they arrived to Vienna. The convent in Vienna established several new convents, among others the one in Bratislava in 1676. From here the first Ursulines came also to Varaždin in 1703.

In spite of the fact that autonomous convents were independent one from another, they had friendly bonds all the time. In the 2nd half of the 19th century started the movement towards the union which was realized 28th November 1900 by establishing the Roman Union of the Order of St Ursula. The convents – 63 in number – which at that time united in the canonic union, were along the years followed by others. In 1927 also the Ursulines from Varaždin joined the Union and were aggregated to the Yugoslav province. The opening of other convents made possible the foundation of the independent Croate province in 1972.

In the example of St Angela who preached the faith in God to everybody, the apostolic educational-instructional work was all along the history of the ursuline Order always in the centre of the attention. Among all the means of Christian education, catechetical activity has the most distinguished place.

61 Prim.Konstitucije, čl. 95 in 99.

Prof. Alenki Klemenc se iskreno zahvaljujem za lektoriranje teksta.

Sr. MIRIAM LÁTAKOVÁ, OSU
Bratislava

UDK: 271(497.5)
Izvorni znanstveni rad
Original Scientific Paper

SOCIÁLNO- CIRKEVNÝ KONTEXT, Z KTORÉHO PRICHÁDZAJÚ URŠULÍNKY Z BRATISLAVY DO VARAŽDINA

Bratislava a jej miesto v historickom kontexte toho obdobia.

V dejinách sa mesto Bratislava skrýva pod rôznymi názvami. Prvýkrát sa v roku 907 spomína v Salzburských análoch v súvislosti s bitkou medzi Bavormi a Maďarmi pod názvom Brezalauspaur. Neskôr toto miesto nazvali po lat. Possonium, maďarsky Poszony, nemecký Pressburg, v slovenčine označovaný ako Prešpork. Až v roku 1837 slovenský vzdelanec Pavol Jozef Šafárik používa pre toto miesto prvotný názov odvodený od mena slavónskeho kniežaťa Braslava a po vzniku Československa vyhláseného 28. 10. 1918 sa až v roku 1919 dostáva Bratislava svoje oficiálny názov.

V strednej Európe má strategickú pozíciu, lebo sa nachádza na brehu Dunaja len 65 km od Viedne a 180 km od Budapešti, čo v dejinách zohralo tiež svoju úlohu. V stredoveku napr. v roku 1189 bolo na bratislavskom hrade zhromaždenie 3. križiackej výpravy, kde sa stretol francúzsky kráľ Filip II. August, anglický kráľ Richard I. – Lvie srdce a nemecký kráľ Fridrich Barbarossa. Tu sa tiež v roku 1207 narodila dcéra maďarského kráľa Ondreja, známa dnes ako sv. Alžbeta Durínska alebo Uhorská. V roku 1291 získava privilégia slobodného kráľovského mesta a v roku 1467 za panovania Mateja Korvína sa stáva sídlom univerzity Istropolitana.

Jej význam vzrastá po bitke pri Moháči v roku 1526. Budín obsadili Turci, a tak uhorský snem odhlasoval Bratislavu za hlavné mesto Uhorska. Do roku 1830 tu bolo korunovaných 11 kráľov a 8 kráľovien, medzi nimi napr. Mária Terézia. Prvým kráľom, ktorý tu bol korunovaný bol Maximilián II. Počas jeho vlády prichádzali presídlenci z Chorvátska, ktorí hľadali útočište pred Turkami. Tak boli založené obce ako Chorvatský Grob, Devínska Nová ves, Záhorská Bystrica, Dúbravka, Lamač. Mnohé z nich sú už dnes súčasťou Bratislavy.

1. Obdobie reformácie a rekatolizácie

Obr. č. 1 *Habsburská monarchia v druhej pol. 17. stor.*

Myšlienky reformácie prinášali do Bratislavy nemeckí obchodníci ešte pred bitkou pri Moháči. Uhorská šľachta sa spočiatku stavala odmietavo proti týmto myšlienkam, avšak uprázdnené biskupské stolce, nízke teologické vzdelanie kňazov, šíreniu len napomohli. Keďže Ostrihom tiež padol za obeť Turkom, uhorský prímas – ostrihomský arcibiskup sa presťahoval do Trnavy. Vďaka ostrihomskému arcibiskupovi Mikulášovi Oláhovi (1553-1568),

ktorý sa snaží výsledky Tridentského koncilu uviesť do praxe, nastáva určitý zvrat. Bratislavský evanjelický zbor sa utvoril až v roku 1606 po Viedenskom mieri. Nemožno však nespomenúť povstanie Gabriela Bethlena, ktorý túžil získať uhorskú korunu a ktorého podporovali vojská Juraja Rákocziho. Zároveň však chceli dať výstrahu katolíkom a nekatolíkom dodať odvahu, aby ho podporovali. Pred týmito povstalcami uteká do Viedne aj ostrihomský arcibiskup 7. 9. 1619 tak padli za obeť ostrihomský kanonik Marek Križin pôvodom z chorvatského mesta Križevca (jeho pozostatky sú umiestnené v uršulínskom kostole v Trnave) a dvaja pátri jezuiti Štefan Pongrác a Melichar Grodiecki známi pod spoločným menom ako traja košickí mučeníci. Všetkých troch kanonizoval sv. Otec Ján Pavol II. pri svojej návšteve Slovenska v roku 1995. V roku 1621 bolo toto povstanie potlačené. Veľký vplyv na cirkevný a kultúrny rozvoj života mal uhorský prímas - ostrihomský arcibiskup Peter Pázman (1616-1637), ktorí rozvíja spoluprácu s jezuitmi. Dovtedy pastoračnú činnosť z rehoľných spoločností zabezpečovali len františkáni, ktorí tu pôsobili už od 13. storočia.

V roku 1635 zakladá v Trnave univerzitu. V Bratislave v roku 1626 otvorili jezuiti katolícke gymnázium, kde začalo chodiť aj 33 chorvátskych chlapcov a v roku 1642 seminár sv. Imricha – Collegium Emericanum určené pre výchovu chlapcov, budúcich kňazov. Otvorili tiež tlačiareň. Tak bolo postarané o výchovu chlapčenskej mládeže. Pred myšlienkami protestantizmu bolo potrebné chrániť aj dievčenskú mládež.

Napriek odporu katolíckeho kléru, vplyv evanjelikov začal veľmi narastať. Mali veľkú podporu v mestskej rade, a tak začali stavať svoj kostol. Napriek urgenciám, ktoré sa dostali až k predsedovi komory a kráľovi, mestská rada od svojho rozhodnutia neupustila. V roku 1638 bol za pomoci milodarov tento chrám dokončený a posvätený. V tomto chráme sa konali bohoslužby v nemeckom, maďarskom i v slovenskom jazyku, ale aj tak nepostačoval. Preto v roku 1658 richtár mesta Andrej Szegner sa rozhodol dať postaviť ešte jeden kostol, tentoraz pre maďarské a slovenské bohoslužby. Bol postavený bez povolenia a vyvolalo to mnohé nepokoje.

V rokoch 1666-1685 uhorským prímasom bol ostrihomský arcibiskup Juraj Pohronec Szelepcsényi, ktorý chcel, aby Bratislava bola úplne katolíckou. V roku 1671 bolo odhalené a práve na bratislavskej pôde malo dohru Wesselényiho sprisahanie uhorských stavov. Ku nim patril aj chorvátsky bán Peter Zrínsky, ktorý bol zaťom Františka I. Rákociho. Na čele sprisahanie stáli hlavne katolíci, ale museli si to odniesť aj evanjelici. Szelepcsényi sa odvolával na zákaz stavby evanjelického kostola z roku 1636. Keďže evanjelici mu kľúče od kostolov vydať nechceli, ich predstavitelia boli uväznení. Z Viedne bolo povolaných 1200 vojakov. Rozhodujúcim dňom bol 18. júl 1672, keď prišiel aj komorný radca gróf Leopold Kolonič, biskup Viedenského Nového mesta, s kanonikmi z bratislavskej kapituly a na ich rozkaz násilím boli evanjelikom odňaté oba kostoly. Evanjelickí mešťania boli uväznení a pustení na slobodu len pod podmienkou, že zaplatia výkupné od 150 do 25 tisíc zlatých. V rokoch 1673 a 1674 boli v Bratislave mimoriadne súdy, ktoré zbavili takmer všetky zbory ich duchovných predstavených. Veľký kostol dostali do správcovstva jezuiti. Malý kostol bol posvätený 14. septembra 1672 a zasvätený Panne Márii Loretánskej. Biskup Kolonič predpokladal, že by ho mohli dostať uršulínky.

Obr. č. 2 *Kostol Panny Márie Loretánskej – uršulínsky kostol v Bratislave*

Príchod a činnosť uršulínok

Ostrihomský arcibiskup Juraj Szelepcsényi si uvedomoval, ako je potrebné chrániť mládež pred novým učením, najmä dievčatá, z ktorých mali vyrásť dobré a zbožné katolícke matky. Preto sa spojil s biskupom Viedenského Nového Mesta Leopoldom Koloničom, ktorému oznámili, že cisárovná Klaudia, manželka Leopolda I., chce v meste založiť uršulínsky kláštor. Uršulínky v tom čase boli veľmi známe svojou výchovou nielen chudobných dievčat, ale aj dievčat zo šľachtického rodu. Po analýze situácie prišli biskupi k záveru, že z hľadiska záujmov a potrieb katolíckej Cirkvi by bolo lepšie, keby sa uršulínky usadili v Bratislave ako v prvom meste Uhorska. Naliehavosť dôvodov presvedčili cisárovnú Klaudiu i jej manžela, aby požiadali o pomoc pri založení uršulínky z Viedne. Nakoľko tieto sestry tesne predtým založili nové kláštory v Grazi - v r. 1670 a v Klagenfurte - v r. 1672, nemali dostatok sestier na ďalšie nové založenie. Preto sa cisárska žiadosť dostala do kláštora uršulínok v Kolíne.

Obr. č. 3 *Fotografia poverovacej listiny*

Znenie ako je priložené v preklade pri originále listiny:

Maximilián Henrich, arcibiskup kolínsky, ríšsky kürfüst, vicekancelár pápežského stolca, knieža z Lütichu a Wildesheimu, atď. poveruje dve členky rádu sv. Uršule v Kolíne nad Rýnom – Máriu Ignáciu a Máriu Agnes na založenie nového kláštora uršulínok v Bratislave. V Kolíne 24. marca 1673.

Spečatené arcibiskupským spirituálom na L.S. (neoverený odpis)

Založením nového kláštora boli teda poverené matka Mária Ignatia a matka Mária Agnesa Otília Schalthausen od Všetkých svätých, ktoré sa v roku 1673 vydali na cestu. Až neskôr sa ukázalo riadenie Božej Prozreteľnosti. Je to práve Matka Agnes, ktorá mala rozhodujúcu úlohu na formovanie života uršulínok v Bratislave, a tým napomohla aj ich rozšíreniu. Ich cesta však skončila vo Viedni, lebo cisárovná Klaudia zomrela a v Bratislave neboli vykonané žiadne prípravy na založenie nového kláštora. Po návšteve predstavenej z viedenského kláštora, ktorá prijala, že malý evanjelický kostol pripadne uršulínkam, mohli sem 13. 6. 1676 prísť prvé sestry. Viedenský kláštor si veľmi cenil Matku Agnes a navrhol jej, aby tam zostala. Ona však odpovedala: „Ja som nezanechala svoj milý kolínsky kláštor pre iný cieľ, ako pre nové založenie v Bratislave – pre rozšírenie Božej cti.“[1] Niekoľko dní po usadení rehoľníčok, navštívil ich sám uhorský prímas Juraj Scelepcsényi a dovolil, aby sa v meste usadili a šírili sa po celom Uhorsku. Toto bolo potvrdené aj listinou nasledovného znenia:

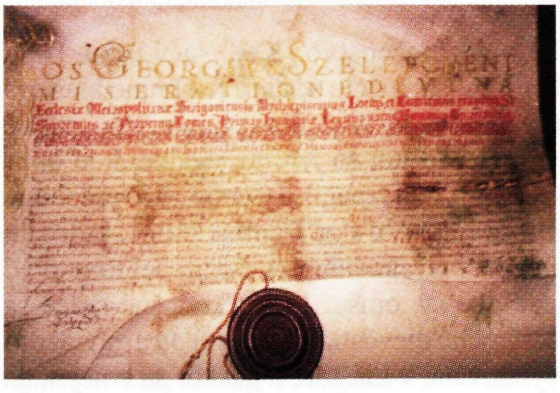

Obr. č. 4 *Listina arcibiskupa Szelespcenyiho*

Juraj Szelepcsényi, ostrihomský arcibiskup vydáva ako prímas Uhorska a so súhlasom

[1] Matka Agnes Schalthausen – zakladateľka uršulínskeho kláštora v Bratislave – spracované na základe údajov z kroniky v roku 1985 ako samizdat str. 15

panovníka Karola VI. pre Rád sv. Uršule toto rozhodnutie:

a) dovoľuje sa Rádu sv. Uršule usadiť sa v Uhorsku a špeciálne v meste Bratislava,

b) povoľuje v zhode s podmienkami a regulami mesta Bratislavy vystavať kláštor a kostol,

c) v tomto kláštore podľa pravidiel Rádu sv. Uršule venovať sa výchove a vzdelávaniu dievčat a panien civilného stavu

d) povoľuje sa v priestoroch novopostaveného kláštora a k nemu patriacim budovám konať sv. omše,

e) pre tento kláštor podľa Regule Rádu sv. Uršule platí prísna klauzúra (teda zákaz vstupu mužov) s výnimkou vyššie uvedeným otcom jezuitom, otcom spirituálom, lekárom a chirurgom a iným, ktorým sa to dovolí osobitným povolením pre potreby kláštora.

Dátum v arcibiskupskej kúrii v Bratislave 6. júla 1676

podpisy. Juraj Szelepcsényi, ostrihomský arcibiskup

Ján Lapšanský, kancelár arcibiskupa

Spečatené pečaťou arcibiskupa v drevenej miske, privesenej na bieločervenej šnúre. Originál, perg., lat.

Uchovávané v kláštore v Bratislave

Čoskoro po príchode mali prvých 17 chovaniek. V roku 1678 poctil kláštor návštevou samotný cisára Leopold spolu s cisárovnou Magdalénou a princom Jozefom. Matka Agnesa si ich získala nielen svojou hudbou, ale aj skromnosťou, že nežiadala žiadne hmotné zabezpečenie, ani peniaze.

Všimneme si zvlášť túto mladú 27 ročnej matku Agnes Otíliu Schalthausen. Poznali ju ako všestranne činnú, intelektuálne na úrovni, ale aj zručnú v manuálnych prácach, zároveň nenáročnú, ochotnú obetovať sa. Zachovali sa slová jej otca šľachtica von Schalthausen, ktorý odmietal jej odchod z Kolína: „Na taký krok nikdy nedám svoje požehnanie“.[2] Avšak Matka Agnesa Otília si viac cenila plnenie Božej vôle. Bola to ona, ktorá po smrti prvej predstavenej Matky Márie v roku 1679 preberá túto zodpovednú funkciu a zostáva v nej až do svojej smrti v roku 1705. Ona je formátorkou sestier, ktoré budú prvotinami nových kláštorov. A že to nemali ľahké, dosvedčuje pár udalostí z ich života.

Už v roku 1679 museli čeliť moru, ktorý sa rozšíril a na ktorý zomrela jedna sestra vrátnička a sestra Alojzia bola vďaka veľkej dôvere Matky Agnes Otílie, ktorá sa modlila k sv. Františkovi Xaverskému uzdravená.

Uršulínsky kláštor neobišlo ani turecké nebezpečenstvo. Keď sa v roku 1683 približovali Turci, matka Agnes už mala povolenie na evakuáciu sestier. K obrane kláštora zostali len 3 členky: jedna z nich nemohla cestovať a dve jej zostali na pomoc. Pre ostatné sestry najala Matka Agnes Otília dom v Stayeri, ale dostali sa len do Viedne, kde opäť pocítila starostlivú ruku biskupa Koloniča, ktorý im zabezpečil bývanie. Pri prechode Turkov bola zasiahnutá veža kostola a začala horieť. Vďaka františkánom, ktorí ho spozorovali a prišli uhasiť nenastal veľký požiar. Na poďakovanie za Božiu ochranu pred Turkami dala matka Agnes každoročne odslúžiť dve sv. omše. Jej veľkodušné srdce sa prejavilo v tom, že z Viedne privádza so sebou šesťročné dievčatko, ktorému otca zavraždili Turci a matku odvliekli. Toto dievčatko bolo vychované v kláštore a neskôr sa z nej stala rehoľná sestra Angela.

[2] Judák V.: Priatelia Boží. Lúč. Bratislava 1995. str. 112

Keď aj toto nebezpečenstvo pominulo, mohli naplno rozvinúť svoj rehoľný aj apoštolský život. Budova však bola malá a tak s dovolením Jeho Eminencie sa pustili do stavby. Počas jedného roka pripravovali materiál, ráno začínali už o 4. hodine, novicky sa učili katechizmus pri nosení kameňov. Čo mohli, robili samé, len aby ušetrili peniaze. Matka Agnes Otília však dbala aj na to, aby mladé rehoľníčky boli dobre vzdelané. Sama ich učila hrať na husle, spev. Hovorievala, že hudba a spev zošľachťuje srdce. K upevneniu ich zbožnosti dala v kostole postaviť aj dva oltáre: ku cti sv. Anny, ktorej odporúčala celú domácnosť a vonkajšie školy a druhý ku cti sv. Augustína s prosbou o vernosť rehoľníčok.

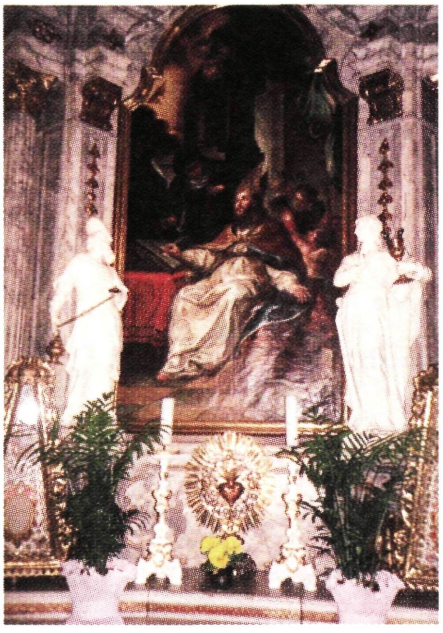

Obr. č. 5 *Oltár sv. Augustína*

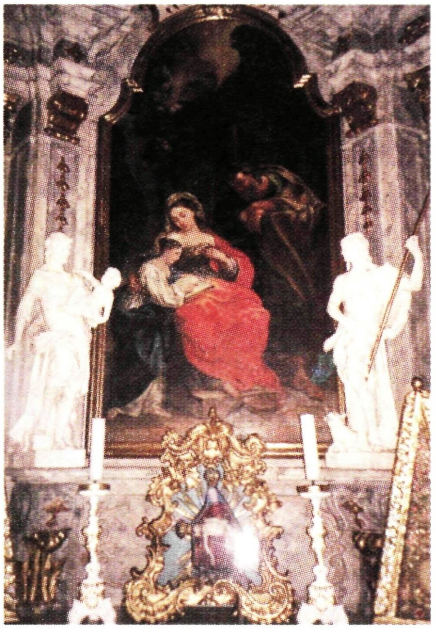

Obr. č. 6 *Oltár sv. Anny*

Bola tiež pozorná na hnutia srdca a dobre poznala duše. Vedela, koho prijať i napriek ťažkostiam. Jednou z tých, ktorá zakúsila túto dobrotu, bola aj sestra Mária Juliana od Božského Srdca, rodená grófka Draškovičová. V roku 1685 zložila dočasné sľuby, hoci musela mať 5 rokov noviciátu, kým sa neusporiadali jej časné záležitosti. A práve túto sestru nachádzame ako prvú na zozname tých, ktoré odchádzajú do Varaždína.

Pozorná láska Matky Agnes Otílie pre potreby iných sa prejavila aj tým, že posielala sestry do nových kláštorov a to už v roku 1983 do Sliezska do mesta Klodsko. Tu sa mohli usadiť len po veľkých intervenciách biskupa Koloniča, nakoľko nemali povolenie od pražského arcibiskupa, ktorému Sliezsko podliehalo. Neskôr založili kláštor vo Wroclave. V roku 1697 vyhovela prosbám jágerského biskupa a v roku 1698 odchádzajú sestry založiť kláštor do Košíc. Z nových komunít sa úprimne tešila, lebo prinášali i pre svoje prostredie požehnanie.

Okrem rozširovania Božieho Kráľovstva, starala sa aj o hmotné potreby. Zaumienila si urobiť prestavbu a rozšírenie kláštora, aby sem mohli vstupovať všetky dievčatá zo šľachtického rodu, ktoré sa tu hlásili. Bola pre ne skutočnou vodkyňou, povzbudzovala ich k dôvernosti s Kristom najmä vo svätostánku. Už vtedy boli presvedčené, že tam je prameň našej duchovnej plodnosti pre svet, plodnosti nášho apoštolátu.

Koncom 90. rokov bolo tu 60 chovaniek zo šľachtického rodu. Pre zvýšenie ich kultúrnej úrovne zaviedla do internátu francúzštinu a kvôli tomu povolala dve slečny z belgického Monsu. Okrem šľachtických škôl boli tu ešte tri školy:

- „Malá škola“, do ktorej chodili chudobné deti a deti niektorých remeselníkov, v ktorej sa učili čítať tlačené písmená, pliesť a háčkovať. Neučili sa písať.
- Škola pre deti mešťanov, remeselníkov. Tu sa učili čítať a písať, háčkovať umelecké krajky, vyšívať a šiť bielizeň.
- V treťom type školy sa učili čítať a písať.

Matka Agnes Otília nezabúdala ani na zdravie sestier. V jej životopise sa nám zachovalo, že rok 1699 bol požehnaný na ovocie, ktoré dostávali sestry na prilepšenie si stravy. V pôste nejedávali nič teplé. Teplú polievku dostali iba novicky, ktoré ešte nemali 20 rokov. Sama tiež zakúšala slabosť svojho zdravia. Vyvrcholilo to v roku 1702, kedy ju zachvátila veľká mdloba, predzvesť mozgovej príhody. Ale neochvejná dôvera sestier v Božiu pomoc pomohli Matke Agnes Otílie, aby pokračovala v diele, ktoré jej Pán zveril.

Odchod do Varaždína.

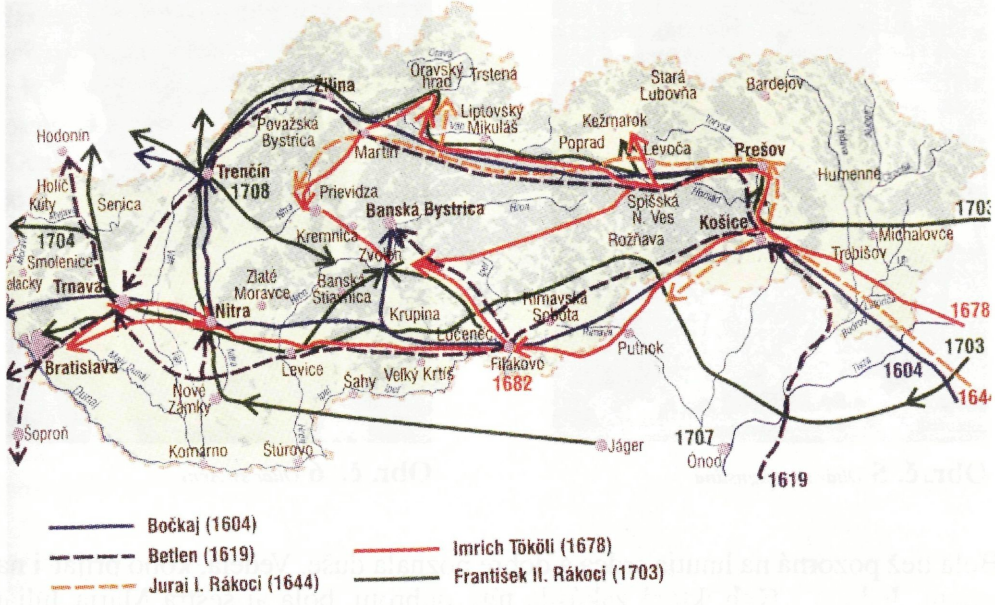

Obr. č. 7 Protihabsburgovské povstania v 17. stor. na Slovensku

Do pokojného života rehoľníčok veľmi rušivo zasiahlo povstanie Františka II. Rákocziho. Mnohí nespokojní sedliaci a drobní šľachtici sa vydali za ním do Poľska, kde bol v exile a vyzvali ho, aby sa postavil na čelo ozbrojeného povstania proti Viedni. Túto ponuku ihneď neprijal, ale začal sa ňou vážne zaoberať kvôli presadeniu vlastných záujmov, svojho vysokého spoločenského postavenia, ktoré stratil, lebo odhalili jeho tajné rokovania s nepriateľmi Viedne. Povzbudením bola pre neho vzbura v Zátisí v máji roku 1703. Preto neváhal a 16. júna 1703 vyrazil z Poľska do Uhorska a začal rozvíjať vojenské akcie proti viedenskému dvoru. Čoskoro ovládli takmer celé Zátisie, značnú časť Sedmohradska, východné Slovensko i stredoslovenské banské mestá a približovali sa k Bratislave. Bratislava bola oporným bodom úzkeho pruhu najzápadnejšej časti uhorského štátu, ktorá nepadla do rúk povstalcov. Bol i dôležitým článkom v styku s cisárskou pevnosťou v Leopoldove. Bratislava sa preľudnila cisárskym vojskom, ktoré bolo treba ubytovať i živiť. Mestská pokladnica sa vyprázdnila. Koncepcia obrany Bratislavy, ako každého iného mesta , bola, aby sa ubránila bez cudzej pomoci. Staré mesto bolo obohnané múrmi, vysokými 6-7 metrov a hrubými vyše dvoch metrov. Vojenská sila kurucov bola nepochybne slabá na dobytie Bratislavy. Avšak podobne ako za Thökölyho povstania využívali

protihabsburskú atmosféru. Heslá o slobode vlasti, náboženskej slobode všade našli svojich prívržencov a tí donútili mestské rady, aby im otvárali brány bez boja.

V povedomí ľudí zostali ešte živé spomienky na prvé kurucké povstanie z 25. júla 1683. Kuruci spojení s Turkami prepadli pri Čeklíse (dnešné Bernolákovo) cisárske vojská o sile 300 mužov, ktoré dobili. To bol začiatok plienenia, ktoré malo byť oslavou ich víťazstva. Kuruci rabovali, podpaľovali obsadené časti mesta. Vďaka nemeckým žoldnierom, ktorí prišli spolu s Thökölym, zvyšok Bratislavy zostal uchránený.

Na tieto udalosti si nemohla nespomenúť matka Agnes. Jej prezieravosť ako aj materinská starostlivosť sa znova ozvali. Pod refektóriom dala urobiť malú pivnicu s padajúcimi dverami a mramorovou prikrývkou. Tam skryla najhodnotnejšie drahocennosti, ornáty.

Podľa údajov „Bolo vtedy v bratislavskom kláštore asi 50 rehoľníčok, ktoré chcela rozdeliť a tak uchrániť pred blížiacim sa nebezpečenstvom.

Vyprosila pre ne od bývaleho biskupa, teraz už kardinála a uhorského prímasa Leopolda Koloniča povolenie, aby mohla 12 sestier poslať do Varaždína v Chorvátsku a tam po upokojení založiť kláštor. Boli to nasledovné sestry:

1. matka Mária Juliana od Božského Srdca, rodená grófka Draškovičová
2. matka Mária Alžbeta od svätých 12 apoštolov, rodená grófka Keglevičová
3. matka Mária Benedikta, od sv. rán Ježiša Krista, rod. von Batthorszky
4. matka Mária Magdaléna od Ježišovho ukrižovania, rod. Königsacker
5. matka Dorothea od korunovania Panny Márie, rod. Schönlein
6. matka M. Bernardína, od sv. troch kráľov, rod. grófka Esterházyová
7. matka Constancia, od sv. Karola Boromejského, rod. barónka Majthényi
8. matka M. Viktória, od sv. Anjela strážcu, rod. barónka Wallenstein
9. matka Mária Leopoldína, od sv. Matky božej, rod. barónka Viezdom
10. matka Mária Dominica, od Máriinho dieťaťa Ježiš, rod. Gradwoll
11. matka Mária Augustína, od Ježišovho ukrižovania, rod. Hartner
12. sestra Anna Mária, od sv. pastierov, laická sestra.“[3]

Týchto 12 rehoľníčok vybavila tým najnutnejším, ako bolo šatstvo, knihy, nejaké domáce zariadenie. V predvečer odchodu, ktorý bol stanovený na 27. novembra prosili za odpustenie, rozlúčili s komunitou a svoju drahú matku Agnes Otíliu prosili o požehnanie. Odchádzali na druhý deň. ráno o 7. h. Na jednej strane nepokoje, na druhej strane nedostatok prostriedkov, mali so sebou len 660 florénov, boli prvé ťažkosti, ktoré sa im stavali do cesty.

Už čoskoro sa prejavilo, že ich odchod nebol zbytočný. Už 4. decembra bola dobytá Trnava a v roku 1704 pocítil toto povstanie aj kláštor. Do kláštora sa ubytovala manželka povstalca grófka Berecsényiová aj so svojím služobníctvom, kde bola až do skončenia povstania, Odtiaľ potom odišla so svojím manželom do Turecka.

Rok 1704 bol poznamenaný striedavými úspechmi raz jedných inokedy druhých. Napr. 20. 3. 1704 cisársky generál Heister porazil kurucov pri Eisenstade, kuruci po pripojení grófa Antona Esterházyho porazili zasa cisárske vojská pri Smoleniciach. Pre Bratislavu bol prvý náznak uvoľnenia, keď cisársky generál uštedril 11. augusta 1705 citeľnú porážku pod Červeným hradom, ktorý sa nachádza neďaleko Bratislavy. Definitívnu porážku utrpeli kuruci 3. augusta 1708 pri Trenčíne, pri ktorej sa zasa vyznačil generál Heister. Vtedy sa mohlo už definitívne povedať, že nehrozí nebezpečenstvo.

[3] Kurze beschreibung der Entstehung des Nonnen-Klosters der Gesellschaft der Heiligen Ursula in Pressburg und der Schicksalsschläge, welche dasselbe während seines zweihundertjährigen Bestandes trafen. Pressburg 1876, archív Bratislavy č. v-2740, str. 21-22

Toho sa už naša milá matka Agnesa však už nedožila. V roku 1705 dostala pozvanie do Otcovho domu cez ťažkú chorobu. K čomu celý čas viedla svoje sestry, prízvukovala aj vo svojich posledných chvíľach: dbať na dodržiavanie nadprirodzenej lásky, pokoja a pevnej jednoty, tak drahej našej Matke Angele. 8. mája 1705 o 14. hodine v kruhu svojich spolusestier odovzdala svoju dušu svojmu Stvoriteľovi v 60 roku svojho veku a v 41. roku svojej profesie.

Za svojho pôsobenia v Bratislave prijala 60 členiek. Tak mohla šíriť Božiu slávu i novými založeniami, ktoré brala ako veľké požehnanie. Sama kládla sestrám na srdce verné zachovávanie pravidiel a predpisov, lebo od toho závisí Božie požehnanie pre komunitu. Preto vládlo v komunite ovzdušie duchovnej radosti a vzájomnej dôvery, čo pomáhalo odstraňovať melancholiu a mrzutosti. Sestry tak s radosťou plnili Božiu vôľu, veď ona im v tom išla príkladom. Len pre dokreslenie pripájam, že v roku 1707, kedy sa robila v krypte úprava, otvorili jej hrob, našli jej telo neporušené. To sa zopakovalo v dejinách ešte dvakrát a to v roku 1711 a v roku 1908. Že by Pán potvrdil jej čnostný život aj touto formou?

Hier ruhet in Gott,
die w. Mater Agnes
Oberin 26 – alt 60 Jahr
obiit Anno.
MDCCV.

Tu odpočíva v Bohu,
ctihodná matka Agnes
predstavená 26 rokov;
vo veku 60 rokov,
zomrela v roku 1705

Obr. č. 8 *Náhrobná tabula matky Agnes Otílie Schalthausen*

Obr. č. 9 *Fotografia originálu listiny zoznamu zomrelých sestier v Bratislave (krížikom je označená matka Agnes)*

Druhou významnou osobnosťou, ktorá pretkáva túto časť dejín uršulínok, ktorý sa vlastne zaslúžil o príchod uršulínok do Bratislavy a postaral sa aj o ich rozšírenie, či do Klodska, či do Varaždína, bol biskup, neskôr kardinál Leopold Kolonič. Je pochovaný v jezuitskom kostole v Bratislave a o jeho veľkosti hovorí aj náhrobný kameň:

Eminentissimo S(anctae) R(omanae) E(cclesiae) Cardinali
LEOPOLDO a KOLONICS
Eq(uiti) Melit(ensi), Nitr(iensi) Neost(adiensi) Jaur(iensi) Episcopo
Coloc(iensi) et Strigon(ensi) Archiep(iscopo)
qui
***zelo** pro Deo et Eccl(esia) indefesso*
Turc(orum), Jud(aeorum), Schism(aticorum) Haeret(icorum) MCC
Christo adduxit.
***fide** in regem et patriam integerrima*
aerar(ium) regium procuravit et auxit,
***charitate** in proximum singulari*
vinctos, orphanos, viduas, aegros, milites
aere, victu, hospitio, donavit, aluit, fovit.
Principi de omnibus optime merito
nat(o) Comarom(i) MDCXXXI denat(o) MDCCVII Vienae
urbe a peste cura sua, ab hoste aere defensa,
ob templum hoc S(anctissimi) Salvatoris et gymnasium
a(nno) MDCLXXII jubente magno Leopoldo Caes(are)
cum vitae periculo reae haeresi ereptum,
collegium e fundamentis erectum,
assertori, vindici, parenti suo hic condito
Soc(ietas) Jesu Poson(iensis) grat(a) mon(umentum) pos(uit) 1737

Obr. č. 10 ***Náhrobný kameň kardinála Leopolda Koloniča***

Jeho Eminencii Svätej rímskej cirkvi kardinálovi
Leopoldovi Koloničovi,
maltskému rytierovi, nitrianskemu (viedensko) novomestskému a rábskemu biskupovi,
kaločskému a ostrihomskému arcibiskupovi,
ktorý
vo svojej neúnavnej horlivosti za Boha a Cirkev
priviedol ku Kristovi 1200 Turkov, Židov, rozkolníkov a bludárov,
vo svojej bezúhonnej vernosti voči kráľovi a vlasti
zabezpečil a zveľadil kráľovskú pokladnicu,
vo svojej neobyčajnej láske voči blížnemu
peniazmi, poživňou a pohostinným prístreším obdaril, nasýtil, prichýlil
uväznených, siroty, vdovy, chorých, vojakov.
Kniežaťu s veľkými zásluhami a všetkých,
narodenému v Komárne 1631 a zomrelému vo Viedni 1707,
potom, čo uchránil mesto od moru svojou starostlivosťou a od nepriateľa kovom[4]
za to, že tento chrám Najsvätejšieho Spasiteľa a gymnázium
roku 1672 na príkaz veľkého cisára Leopolda
vyrval s ohrozením života heréze, ktorá bola postavená pred súd,
a že dal od základov postaviť kolégium.
Svojmu osloboditeľovi, obrancovi a otcovi tu pochovanému
dala postaviť pamätník vďačná bratislavská Spoločnosť Ježišova 1737.

[4] môže ísť o kov zbraní (kanónov), ale aj peňazí

Materský kláštor nebo ľahostajný voči sestrám, ktoré odišli do Varaždína. Keďže sestry museli zápasiť s nedostatkami, v priebehu roku 1707 im poslali 2000 a neskôr 8000 zlatých, aby si kúpili potrebný dom pre kláštor, alebo aby ho začali stavať. Toto malo slúžiť aj keby uršulínky z Bratislavy museli znova odísť vplyvom rôznych bojom niekde do exilu.

Nebola to posledná pomoc. V kronike nachádzame ešte zmienku z roku 1711, kedy Bratislava znova podporila svoj dcérsky kláštor sumou 1000 zlatých.

Snáď by sme mohli ukončiť posolstvom, ktoré nám zanechala matka Agnes a ktoré nestráca nič na aktuálnosti ani dnes, či už v Bratislave alebo aj vo Varaždíne:

„Keď úbohé siroty v dome, žobráci pri bráne a duše v očistci nebudú opustené, nebude nám chýbať hojnosť Božieho požehnania.“[5]

Obr. č. 11 *Kláštor uršulínok v Bratislave dnes*

[5] Kroniky z archívu sestier uršulínok, str. 60

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. Bartl J., Kačírek Ľ., Otčenáš M.: Dejepis – Národné dejiny, SPN, Bratislava 2002
2. Česko-Slovenská historická ročenka, 2001
3. Dvořák P.: Dejepis – Slovensko v stredoveku a na začiatku novoveku, Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava 2001
4. Historická revue - ročník VIII 10/97
5. Hroch M.: Evropa Historické události, Mladá fronta, Smena, Naše vojsko, Praha 1980
6. Judák V.: Priatelia Boží, Lúč, Bratislava 1995
7. Krapka E., S. J., Mikula V., S. J.: Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku, Dobrá kniha, Cambridge, ON., Canada 1990
8. Kroniky z archívu sestier uršulínok
9. Kurze beschreibung der Entstehung des Nonnen-Klosters der Gesellschaft der Heiligen Ursula in Pressburg und der Schicksalsschläge, welche dasselbe während seines zweihundertjährigen Bestandes trafen. Pressburg 1876, archív Bratislavy č. v-2740
10. Lacika J.: Bratislava, Dajama 2000
11. Matka Agnes Schalthausen – zakladateľka uršulínskeho kláštora v Bratislave – spracované na základe údajov z kroniky v roku 1985 ako samizdat
12. Špiez A.: Dejiny Bratislavy - Bratislava v 18. storočí, Tatran, Bratislava 1987

JAROSLAV PECNIK[1]
Osijek

SPLET DRUŠTVENIH I CRKVENIH PRILIKA U VRIJEME DOLASKA URŠULINKI IZ BRATISLAVE U VARAŽDIN 1703. GODINE

Bratislava i njeno mjesto u povijesnom kontekstu

Ime Bratislave skrivalo se u povijesti pod različitim nazivima. Prvi put ono se spominje 907. godine u Salzburškim analima pod nazivom Brezalauspaur, a u svezi vojnog sukoba između Mađara i Bavaraca. Nedugo potom grad dobiva latinski naziv Possonium, ili u mađarskoj izvedenici Poszony, njemačkoj Pressburg, a u slovačkom se naziv prevodi kao Prešpork. Slovački intelektualac Pavel Josef Šafarik zaključio je 1837. godine kako je ime Bratislava zapravo izvedeno od imena slavenskog kneza Braslava, te je po osnivanju Čehoslovačke 28.10.1918. godine grad dobio i svoj službeni naziv Bratislava.

Grad se nalazi u srednjoj Europi i ima izrazit strategijski položaj jer se proteže uz Dunav, samo 65 kilometara od Beča i 180 kilometara od Budimpešte, što je tijekom povijesti imalo značajnu ulogu. Tako je, na primjer u srednjem vijeku (1189. g.) u bratislavskom zamku održan treći križarski skup, gdje su se sastali francuski kralj Filip II. August, engleski kralj Richard I. Lavljeg srca i njemački kralj Fridrich Barbarossa. Na istom mjestu, 1207. godine, rodila se i kćerka mađarskog kralja Andrije, poznata danas kao Sv. Alžbeta (Elizabeta) Durinska ili Ugarska. Godine 1291. Bratislava dobiva privilegije slobodnog kraljevskog grada, a potom 1467. g., za vrijeme vladavine Matije Korvina, postaje i sjedištem sveučilišta Istropolitana.

Njezino značenje izrasta nakon bitke kod Mohača 1526. godine. Kada su Turci držali Budim pod opsadom, ugarska je skupština proglasila Bratislavu za svoj glavni grad. Do 1830. g. tu je bilo okrunjeno jedanaest kraljeva i osam kraljica, a među njima i Marija Terezija. Prvi kralj koji je okrunjen u Bratislavi bio je Maximilian II. Za vrijeme njegove vladavine na ove prostore dolaze i izbjeglice iz Hrvatske, koje su tu potražile utočište pred turskom opasnošću. Tako su bila osnovana naselja: Chorvatsky Grob, Devinska Nova ves, Zahorksa Bystrica, Dubrava, Lamač; mnoga od ovih naselja danas su sastavnim dijelom Bratislave.

Vrijeme reformacije i rekatolizacije

Ideje reformacije u Bratislavu su donosili njemački trgovci još prije bitke na Mohačkom polju. Ugarsko plemstvo u početku je odbijalo prihvatiti ove ideje, ali nepopunjeno biskupsko mjesto i niska teološka obrazovna razina svećenstva samo su pridonijeli širenju reformacijskih ideja. Kada je Ostrogon pao pod vlast Turaka, ugarski primas, esztergomski nadbiskup preselio se u Trnavu. Zahvaljujući ostrogonskom nadbiskupu Nikoli Olahu (1553.-1568.), koji je nastojao zaključke Tridentskog koncila primijeniti u praksi, nastao je određeni preokret. Bratislavski evangelistički zbor oformio se 1606. godine, nakon Bečkog mirovnog sporazuma. Također, nije moguće ne spomenuti

[1] Jaroslav Pecnik, profesor na Evanđeosko-teološkom fakultetu u Osijeku. Zahvaljujemo prof. Pecniku na prijevodu sa slovačkog tekst sestre M. Latakove.

ustanak Gabriela Bethlena, koji je za sebe želio pridobiti ugarsku krunu i kojega je podupirala vojska Jurja Rakoczija. Također je htio opomenuti katolike, a osnažiti nekatolike kako bi ga ovi podržali u njegovom nastojanju. Pred ustancima ostrogonski je nadbiskup pobjegao u Beč, nakon čega su kao žrtve stradali ostrogonski kanonik Marko Križevčanin, porijeklom iz hrvatskog grada Križevaca (njegovi posmrtni ostaci pohranjeni su u uršulinskoj crkvi u Trnavi), te isusovci Štefan Pongrac i Melichar Grodiecki, poznati pod zajedničkim nazivom kao trojica mučenika iz Košica. Svu trojicu sv. Otac Ivan Pavao II. kanonizirao je prilikom svoje posjete Slovačkoj, 1995. godine. Godine 1621. spomeuti ustanak je bio ugušen. Velik utjecaj na razvoj crkvenog i kulturnog života imao je ugarski primas, ostrogonski nadbiskup Peter Pazman (1616. – 1637.), koji je razvio suradnju s isusovcima. Do tada, pastoralnu djelatnost iz redovničkih zajednica osiguravali su samo franjevci, koji su na ovom prostoru djelovali još od XIII. stoljeća.

Sveučilište u Trnavi osnovano je još 1635. godine. U Bratislavi su 1626. g. isusovci otvorili katoličku gimnaziju, koju su pohađala i trideset i trojica hrvatskih učenika. Godine 1642. osnovali su seminar Sv. Imricha; tzv. Collegium Emericanum, specijaliziran za izobrazbu budućih svećenika. Osnovana je također i tiskara, te je sve bilo učinjeno za bolju izobrazbu mladeži. Međutim, pred idejama protestantizma bilo je potrebno zaštititi i žensku mladež.

Usprkos otporu katoličkog klera utjecaj evangelika znatno je počeo rasti. Imali su veliku potporu u gradskom vijeću te su počeli graditi svoju crkvu. Unatoč urgencijama koje su stizale čak do predsjednika gradske komore, pa i samog kralja, gradsko vijeće nije željelo odstupiti od svojih odluka. Na koncu, 1638. g., uz pomoć milodara, crkva je bila dovršena i posvećena. U ovom hramu bogoslužje se vršilo na njemačkom, mađarskom i slovačkom jeziku, ali potrebe su prerasle prostorne mogućnosti crkve. Stoga je 1658. godine načelnik grada Andrej Szegner odlučio izgraditi još jednu crkvu, ovaj put samo za vršenje bogoslužja na mađarskom i slovačkom jeziku. Kako je crkva bila izgrađena bez dozvole, to je izazvalo mnoge nesporazume i nemire.

U razdoblju 1966.-1685. ugarski je primas bio ostrogonski nadbiskup Juraj Pohronec Szelepcsenyi, koji je želio pretvoriti Bratislavu u posvema katoličku sredinu. Godine 1671. , upravo na bratislavskom području, stvorena je tzv. zavjera Wesselenyija. Njoj se pridružio i hrvatski ban Petar Zrinski. Na čelu zavjere nalazili su se uglavnom katolici. Szelepecsenyi se pozivao na zabranu izgradnje evangeličke crkve iz godine 1636. Kada mu evangelici nisu željeli predati ključeve crkve, njihovi predstavnici su bili utamničeni. Iz Beča je bilo pozvano 1200 vojnika, a odlučujući dan je bio 18. srpnja 1672. godine kada je u grad došao savjetnik komore grof Leopold Kolonič, biskup Bečkog Novog Mjesta, s kanonicima bratislavskog kapitula, te su na njegovu naredbu evangelicima nasilno bile oduzete obje crkve. Evangelici Bratislave bili su uhićeni, a potom pušteni na slobodu, ali pod uvjetom da plate otkup u visini od 150 do 25.000 zlatnika. U Bratislavi su bili osnovani i izvanredni sudovi (1673.-1674.) kojima su sve evangeličke zajednice bile «oslobođene» njihovih duhovnih predstavnika. Velika crkva došla je pod upravu isusovaca, a mala crkva, koja je bila posvećena 14. rujna 1672. i zavještena Majci Božjoj Mariji Loretanskoj, na preporuku biskupa Koloniča, dodijeljena je uršulinkama.

Dolazak i djelatnost uršulinki

Ostrogonski nadbiskup Juraj Szelepcsenyi bio je svjestan kako je nužno čuvati mladež od novog učenja, posebno djevojke, koje bi trebale postati dobre i pobožne katoličke majke. Zato je uspostavio vezu s biskupom Bečkog Novog Grada Leopoldom Koloničem kojem je prenio vijest da carica Klaudia, supruga Leopolda I., želi u gradu osnovati uršulinski samostan. U to vrijeme uršulinke su bile vrlo poznate po svom odgoju ne samo siromašnih djevojaka već i djevojaka plemićkog roda. Nakon analize tog stanja biskupi su

zaključili da je za interese i potrebe katoličke crkve najbolje uršulinke stacionirati u Bratislavi, kao prvom gradu Ugarske. Potrebiti razlozi uvjerili su caricu Klaudiu i njenog supruga da tijekom osnivanja potraže pomoć od uršulinki iz Beča. Kako su ove sestre neposredno prije toga osnovale nove samostane u Grazu – 1670. g. i u Klagenfurtu – 1672. g., nisu imale dovoljno sestara za sljedeće novo osnivanje. Stoga je carska molba došla u samostan uršulinki u Kölnu.

Sadržaj koji je priložen u prijevodu uz originalnu listinu:

Maximilian Henrich, nadbiskup kölnski, carski izborni knez, vicekancelar papinske stolice, knez iz Luticha i Wildesheima, itd. povjerava dvije članice reda Sv. Uršule u Kölnu na Rajni – Mariju Ignaciju i Mariju Agnezu za osnivanje novog samostana uršulinki u Bratislavi. U Kölnu, 24. ožujka 1673. Zapečaćeno nadbiskupskim spiritualom na L. S. (neovjereni prijepis)

Osnivanje novog samostana bilo je dakle povjereno majci Mariji Ignaciji i majci Mariji Agnezi Otiliji Schalthausen od Svih svetih, koje su godine 1673. krenule na put. Tek kasnije se pokazalo vodstvo Božje providnosti. To je upravo Majka Agneza, koja je imala odlučujuću ulogu u formiranju života uršulinki u Bratislavi i time je pomogla njihovom širenju. Njihov put pak je završio u Beču jer je carica Klaudija umrla, a u Bratislavi nisu bile napravljene nikakve pripreme za osnivanje novog samostana. Nakon posjeta poglavarice iz bečkog samostana, koja je pristala da mala evangelistička crkva pripadne uršulinkama, mogle su ovamo 13.06.1676. doći prve sestre. Bečki samostan jako je cijenio Majku Agnezu i ponudio joj da tamo ostane. Ona pak je odgovorila: «Nisam ostavila svoj dragi kölnski samostan za drugi cilj, već za novo osnivanje u Bratislavi – za širenje Božjeg štovanja.»[2] Nekoliko dana nakon dolaska redovnica posjetio ih je sam ugarski primas Juraj Szelepcsenyi i dozvolio je da ostanu u gradu i da se šire po cijeloj Ugarskoj. To je bilo potvrđeno i listom sljedećeg sadržaja:

Juraj Szelepcsenyi, ostrogonski nadbiskup, izdaje kao primas Ugarske i sa suglasnošću vladara Karla VI. za Red Sv. Uršule ovu odluku:

a) dozvoljava se Redu sv. Uršule nastaniti u Ugarskoj, a specijalno u gradu Bratislavi,
b) dozvoljava se u skladu s uvjetima i regulacijama grada Bratislave izgraditi samostan i crkvu,
c) u ovom samostanu po pravilima Reda Sv. Uršule valja se posvetiti se odgoju i obrazovanju djevojaka i djevica civilnog stanja
d) dozvoljava se u prostorima novog izgrađenog samostana i njemu pripadajućim zgradama služiti svete Mise,
e) za ovoj samostan prema Reguli Reda Sv. Uršule vrijedi stroga klauzura (dakle zabrana ulaska muškaraca) s iznimkom gore navedenoga oca isusovca, oca spirituala, liječnika i kirurga i dr. kojima se to dopušta posebnom dozvolom za potrebe samostana.

Datum u nadbiskupskoj kuriji u Bratislavi 6. srpnja 1676.
potpisi: Jurraj Szelepcsenyi, ostrogonski nadbiskup
Jan Lapšansky, kancelar nadbiskupa
Zapečaćeno pečatom nadbiskupa u drvenoj posudici, obješenoj na bijelocrvenoj špagi.
Original, perg., lat.
Čuvano u samostanu u Bratislavi

[2] Majka Agnes Schalthausen, osnivačica uršulinskog samostana u Bratislavi – priređeno na osnovi podataka iz kronike godine 1985. str. 15.

Uskoro nakon dolaska imali su prvih 17 štićenica. Godine 1678. samostan je posjetio sam car Leopold zajedno sa caricom Magdalenom i princom Josipom. Majka Agneza ih nije pridobila samo glazbom nego i skromnošću, jer nije tražila nikakvu materijalnu sigurnost ni novac.

Pogledajmo posebno ovu mladu 27-godišnju majku Agnezu Otiliju Schalthausen. Poznavali su je kao svestrano djelujuću osobu, intelektualku, ali i spretnu u manualnim radovima, istodobno skromnu i spremnu da se žrtvuje. Očuvane su riječi njenoga oca plemića von Schalthausena, koji se protivio njenom odlasku iz Kölna: «Na takav korak nikada neću dati blagoslov».[3] No Majka Agneza Otilija više je cijenila izvršavanje Božje volje. Ona je bila ta koja je, poslije smrti poglavarice Majke Marije g. 1679., preuzela ovu odgovornu funkciju i vršila ju sve do svoje smrti g. 1705. Ona je formirala sestre koje će biti prve u novim samostanima. To nije bilo nimalo lako, što svjedoči nekoliko događaja iz njihova života.

Već 1679. g. morale su se boriti protiv kuge koja se bila raširila i od koje je umrla sestra vratarka, a sestra Alojzija je ozdravila zahvaljujući velikom povjerenju Majke Agneze Otilije koja se bila molila sv. Franji Ksaverskom.

Uršulinski samostan nije zaobišla ni turska opasnost. Kad su se g. 1683. Turci približavali, majka Agneza već je imala dozvolu za evakuaciju sestara. Braniti samostan ostale su samo 3 članice: jedna od njih nije mogla putovati, a dvije su ostale da joj pomognu. Za druge sestre iznajmila je majka Agneza Otilija dom u Stayeru, ali došli su samo do Beča, gdje je ponovo osjetila brižljivu ruku biskupa Koloniča koji im je osigurao smještaj. Tijekom prodora Turaka toranj crkve je počeo gorjeti. Zahvaljujući franjevcima, koji su ga opazili i došli ugasiti, nije izbio velik požar. U znak zahvalnosti za Božju zaštitu od Turaka majka Agneza je svake godine dala služiti dvije sv. mise. Njeno velikodušno srce očitovalo se i u tome što je iz Beča dovela šestogodišnju djevojčicu kojoj su Turci ubili oca, a majku odveli. Ova je djevojčica bila odgojena u samostanu, a kasnije je postala sestra redovnica Angela.

Kada je i ova opasnost prošla, mogle su sestre u potpunosti razviti redovnički i apostolski život. Zgrada pak je bila mala i tada su s dopuštenjem Njegove Eminencije počeli graditi. Za vrijeme jedne godine pripremali su materijal, ujutro su počinjali u 4 sata, novakinje su učile katekizam dok su nosile kamenje. Što su mogle, to su radile same kako bi uštedjele novac. Majka Agneza Otilija brinula se i za to da mlade redovnice budu i dobro obrazovane. Sama ih je učila svirati violinu i pjevanje. Govorila je kako glazba i pjevanje oplemenjuje srce. Za učvršćenje njihove pobožnosti dala je u crkvi izgraditi dva oltara: za štovanje Sv. Ane, kojoj je preporučivala cijelo domaćinstvo i vanjske škole, i drugi za štovanje Sv. Augustina s molbom za vjernost redovnica.

Također je bila pažljiva za otvorena srca i dobro poznavala duše. Znala je koga treba primiti i unatoč teškoćama. Jedna od njih, koja je osjetila tu dobrotu, bila je sestra Marija Julijana od Božjeg Srca, rođena grofica Draškovićeva. Godine 1685. položila je privremene zavjete, iako je morala imati pet godina novicijata da bi se sredile njezine redovničke obveze. Upravo ovu sestru nalazimo kao prvu na popisu onih koje odlaze u Varaždin.

Pažljiva ljubav Majke Agneze Otilije za potrebe drugih očitovala se i u tome što je slala sestre u nove samostane, i to već od godine 1683. u Sliezsku u grad Klodsko (Poljska). Tu su one mogle ostati samo nakon velike intervencije biskupa Kolonića jer nisu imale dozvolu od praškog nadbiskupa kojemu je Sliezska pripadala. Kasnije su osnovale samostan u Wroclavu. Godine 1697. udovoljila je molbama jagerskog biskupa, a godine 1698. sestre odlaze osnivati samostan u Košice. Novim zajednicama iskreno se radovala, jer su one donosile blagoslov i svojoj sredini.

[3] Judak V. : Prijatelj Božji, Luč, Bratislava 1995, str. 112

Osim širenja božjeg kraljevstva majka Agneza Otilija brinula se i o materijalnim potrebama. Zalagala se za preuređenje i proširenje samostana, te da bi ovamo mogle pristupiti sve djevojke plemićkog roda koje su se javljale. Bila im je stvarni vođa. Poticala ih je k ufanju u Krista, posebno u svetohraništu. Već su tada one bile uvjerene da je tamo izvor naše duhovne plodnosti za svijet, plodnosti našeg apostolata.

Krajem devedesetih godina tu je bilo šezdeset novakinja plemićkog roda. Za podizanje njihove kulturne razine uvela je u internat francuski i zbog toga pozvala dvije gospođice iz belgijskog Monsa. Pored plemićkih škola tu su bile još tri druge škole:

- «Mala škola», u koju su išla siromašna djeca i djeca nekih obrtnika; u njoj su učili čitati tiskana slova, plesti i kačkati. Nisu učili pisati.
- «Škola za djecu građana, obrtnika». Tu su učili čitati i pisati, kačkati umjetničke čipke, vesti i šiti rublje.
- U trećem tipu škole učili su čitati i pisati.

Majka Agneza Otilija nije zaboravljala ni za zdravlje sestara. U njenom životopisu sačuvao se podatak da je godina 1699. bila blagoslovljena za voće koje su sestre dobivale za bolju ishranu. Za vrijeme posta nisu jele ništa toplo. Toplu juhu dobile su samo novakinje koje još nisu imale dvadeset godina. Sama je također iskusila slabost svog zdravlja. Kulminiralo je to godine 1702. kad ju je zahvatila velika nesvijest, nagovještaj moždanog udara. No, jaka vjera sestara u Božju pomoć pomogla je Majci Agnezi Otiliji da nastavi djelo koje joj je Gospodin povjerio.

Odlazak u Varaždin

Miran život redovnica bio je vrlo narušen ustankom Franje II. Rakocija. Mnogi nezadovoljni seljaci i sitni plemići otišli su za njim u Poljsku, gdje je on bio u egzilu, i pozvali ga da stane na čelo oružane pobune protiv Beča. Ovu pobunu Franjo II nije odmah prihvatio, ali počeo ju je ozbiljno razmatrati jer je htio povratiti svoj visoki društveni položaj koji je izgubio, kad su otkrili njegovu tajnu zavjeru s neprijateljima Beča. Poticaj mu je bila pobuna u Zatisi u svibnju godine 1703. Zato se nije dvoumio i 16. lipnja 1703. iz Poljske je otišao u Ugarsku te počeo razvijati vojne akcije protiv Beča. Uskoro su zavladali skoro cijelim Zatisjem, velikim dijelom Sedmogradska, istočnom Slovačkom, srednjoslovačkim radarskim gradovima i približavali se Bratislavi. Bratislava je bila potporna točka uskog pojasa najzapadnijeg dijela ugarske države koja nije pala u ruke ustanika. Bila je i važna veza s carskom utvrdom u Leopoldovu. U Bratislavu je došao vrlo velik broj carske vojske kojoj je trebalo osigurati smještaj i hranu. Gradska blagajna se ispraznila. Koncepcija obrane Bratislave, kao i svakog drugog grada, bila je ta da se obrani bez tuđe pomoći. Stari grad je bio opasan zidinama visokim 6-7 metara, a debelim više od dva metra. Vojna sila ustanika (*kuruca)* bila je slaba za osvajanje Bratislave. No, slično kao kod Thokolyhovog ustanka, iskorištavala se protuhabsburška atmosfera.

Gesla o slobodi domovine, slobodi vjeroispovijesti su svugdje našli svoje pristaše koji su primorali gradska vijeća da im otvore kapije bez borbi.

U svijesti ljudi ostale su žive uspomene na prvi kurucki ustanak iz 25. srpnja 1683. Kuruci su zajedno s Turcima kod Čeklise (današnje Bernolakovo) napali carsku vojsku od 300 muškaraca i pobijedili su ju. To je bio početak pljenidbe, koja je trebala biti proslavom njihove pobjede. Kuruci su krali, potpaljivali zauzete dijelove grada. Zahvaljujući njemačkim vojnicima, koji su došli zajedno s Thokolym, ostatak Bratislave je sačuvan.

Ove događaje spominjala je majka Agneza. Njena pronicavost kao i majčinska briga ponovno su se pokazale. Ispod refektorija izgradila je mali podrum s padajućim vratima i mramornim pokrivačem. Tamo je sakrila najvrjednije dragocjenosti, ornate.

Prema podatcima «Bilo je tada u bratislavskom samostanu oko 50 redovnica koje je htjela razdvojiti i tako spasiti od približavajuće opasnosti.

Od bivšeg biskupa, sada već kardinala i ugarskog primasa Leopolda Kolonića isprosila je dozvolu da može dvanaest sestara poslati u Varaždin u Hrvatsku i tamo, kad se uspostavi mir, osnovati samostan. Bile su to ove sestre:

1. majka Marija Julijana od Božjeg Srca, rođena grofica Drašković
2. majka Marija Elizabeta od Svetih 12 apostola, rođena grofica Keglević
3. majka Marija Benedikta od Sv. rana Isusa Krista, rođena von Batthorszky
4. majka Marija Magdalena, od Isusovog raspeća, rođ. Königsacker
5. majka Dorothea od krunjenja Djevice Marije, rođ. Schönlein
6. majka M. Bernardina, os Sv. tri kralja, rođ. grofica Esterhazy
7. majka Constancija, od Sv. Karla Boromejskog, rođ. barunica Majthenyi
8. majka M. Viktorija, od Sv. Anđela čuvara, rođ. barunica Wallenstein
9. majka Marija Leopoldina, od Sv. Majke Božje, rođ. barunica Viezdom
10. majka Marija Dominica, od Marijinog djeteta Isusa, rođ. Gradwoll
11. majka Marija Augustina, od Isusovog raspeća, rođ. Hartner
12. sestra Anna Marija, od Sv. pastira, sestra laik.»

Ovih dvanaest redovnica opskrbila je onim najnužnijim, kao što je bila odjeća, knjige, neke kućne naprave. U predvečerje odlaska, koji je bio određen za 27. studenog sestre su molile za oproštenje, oprostile se sa zajednicom i svoju dragu majku Agnezu Otiliju molile za blagoslov. Otišle su drugi dan ujutro u 7 sati. Na jednoj strani nemiri, na drugoj strani nedostatak sredstava, imale su kod sebe samo šestošezdeset florena, bile su to prve poteškoće koje su im se pojavile na putu.

Uskoro se pokazalo da njihov odlazak nije bio uzaludan. Već 4. prosinca bila je osvojena Trnava, a godine 1704. ustanak je zahvatio i samostan. U samostanu se nastanila supruga ustanika grofa Berecsenyija sa svojim slugama, i tu je bila do kraja ustanka. Odande je poslije sa svojim mužem otišla u Tursku.

Godina 1704. bila je obilježena naizmjeničnim uspjesima: jednom jednih, drugi put drugih. Na primjer, 20.03.1704. carski general Heister pobijedio je kuruce kod Eisenstadta, a kuruci su nakon priključenja grofa Antona Esterhazyja opet pobijedili carsku vojsku kod Smolenica. Prvi znak olakšanja za Bratislavu bio je kad je carski general 11. kolovoza 1705. godine kod Crvene tvrđave, koja se nalazi nedaleko od Bratislave, spriječio poraz.. Definitivan poraz kuruca bio je 3. kolovoza 1708. godine kod Trenčina, za što je bio zaslužan general Heister. Tada se definitivno moglo reći da više ne prijeti opasnost.

To naša draga majka Agneza nije doživjela. Godine 1705. dobila je preko teške bolesti poziv u Očev dom. Ono što je čitavo vrijeme poučavala svoje sestre, istaknula je i u svojim zadnjim trenucima: paziti na održavanje natprirodne ljubavi, mira i čvrstog jedinstva s dragom našom majkom Angelom. 8. svibnja 1705. u 14.00 sati u krugu svojih susestara predala je dušu svojemu Stvoritelju u 60. godini svog života i u 41. godini svog zvanja.

Za vrijeme svog djelovanja u Bratislavi primila je 60 članica. Tako je mogla širiti Božju slavu također novim osnutcima, koje je primala kao veliki blagoslov. Sama je sestrama u srce usađivala vjerno očuvanje pravila i propisa, jer od toga ovisi Božji blagoslov za zajednicu. Zato je u zajednici vladalo ozračje duhovne radosti i uzajamnog povjerenja, što je pomoglo otklanjanju melankolije i mrzovoljnosti. Tako su sestre s radošću vršile Božju volju. Ona im je u tome pokazala primjer. Tomu dodajem, da bude vjerodostojnije, da je godine 1707., kad se u kripti radilo preuređenje, otvoren njezin grob i da su njeno tijelo našli sačuvano. To se u povijesti ponavljalo još dva puta, i to godine 1711. i 1908. Je li Gospodin potvrdio njezin krepostan život i na ovaj način?

Ovdje počiva u miru Božjem
časna majka Ages
poglavarica 26 godina;
stara 60 godina,
umrla 1705. godine.

Druga značajna osobnost, koja je upisana u ovom dijelu povijesti uršulinki, bio je biskup, kasnije kardinal, Leopold Kolonić. On je zapravo zaslužan za dolazak uršulinki u Bratislavu i pobrinuo se za njihovo širenje sve do Varaždina. Sahranjen je u isosovačkoj crkvi u Bratislavi, a o njegovoj veličini govori i nadgrobni kamen.

Samostan majki uršulinki brinuo se i za sestre koje su otišle u Varaždin. Kako su se one morale suočiti s nedaćama, tijekom godine 1707. su im poslali 2000 i kasnije 8000 zlatnika, da mogu kupiti potrebnu kuću za samostan, ili da ga počnu graditi. To je trebalo služiti i u slučaju kada bi uršulinke zbog raznih borbi iz Bratislave morale ponovno otići nekud u izbjeglištvo.

Nije to bila zadnja pomoć. U kronici nalazimo još podatak iz 1717. godine kad je Bratislava svotom od 1000 zlatnika ponovno pomogla samostanu kćeri u Varaždinu..

Možda bismo mogli završiti porukom koju nam je ostavila majka Agneza, a koja ne gubi na aktualnosti ni danas bilo u Bratislavi ili u Varaždinu: «Kad jadna siročad u domu, prosjaci kod vrata i duše u čistilištu ne budu napuštene, ne će nam nedostajati ni punina Božjeg blagoslova.»[4]

[4] Kronike iz arhiva sestara uršulinki. str. 60

MAGDALENA LONČARIĆ*
Varaždin

UDK:271(497.5)
Izvorni znanstveni rad
Original Scientific Paper

PODRŠKE I POTPORE PLEMSTVA URŠULINKAMA U VARAŽDINU

Dolazak uršulinki u Varaždin

Dolazak redovnica uršulinki u Varaždin neraskidivo je vezan uz zbivanja u Habsburškoj monarhiji početkom 18. stoljeća, posebno pak uz pobunu ugarskih feudalaca protiv kralja Leopolda I. i uz ime obitelji Drašković.[1]

Na čelu pobune u Ugarskoj bio je Franjo Rakoczy II. (1676.-1735.), erdeljski vojvoda, sin Franje Rakoczyja I. i Jelene, kćerke hrvatskog velikaša Petra Zrinskog.[2] Kako se ta pobuna uskoro proširila po cijeloj sjevernoj i srednjoj Ugarskoj, do 1703. su pobunjeničke čete došle i u blizinu grada Požuna.[3] U požunskom Uršulinskom samostanu boravila je u to vrijeme kao redovnica, već od 1678., sestra Ana Julijana, krsnim imenom Elizabeta, kćerka hrvatskog velikaša grofa Ivana Draškovića i Magdalene rođ. grofice Nadasdy.[4] (v. Prilog 1)

Kako se grofica Drašković zabrinula za sudbinu svoje kćerke, zamolila je kardinala Kolonića, primasa crkve u Ugarskoj i Hrvatskoj, da dozvoli njezinoj kćeri da se s nekoliko uršulinki preseli u Varaždin. Grofica je kardinalu obećala da će uršulinkama osigurati sklonište i da će nastojati da im se u Varaždinu podigne samostan i crkva.[5] Istodobno se grofica obratila i na glavaricu požunskog samostana s molbom da njezina kći može s nekoliko redovnica doći u Varaždin gdje će moći osnovati samostan. Ta se želja Magdalene Drašković podudarala i s željom tadašnje poglavarice majke Agneze Schalthaus. Ona je već razmišljala kamo bi sklonila redovnice, kojih je u to vrijeme u požunskom samostanu bilo pedeset, da ih zaštiti od eventualne pogibelji. Kako je grofica Drašković velikodušno obećala svoju pomoć i zaštitu, pristala je poglavarica na tu molbu, računajući da će tako zaštiti svoje redovnice, a ujedno će se osnutkom novog samostana "uvećati slava Božja".[6]

Grofica Drašković osigurava sestrama smještaj

Kako su se poklopile želje grofice Drašković, majke koja je brinula za sigurnost svoje kćerke, sa željom poglavarice samostana da zaštiti svoje sestre, nakon odobrenja

* *Magdalena Lončarić, viši kustos, Povijesni odjel, Gradski muzej Varaždin*

[1] Draškovići su bili jedna od najznačajnijih velikaških obitelji u Hrvatskoj. Čak četiri člana obitelji bila su hrvatski banovi, a mnogi članovi obnašali su visoke vojne ili crkvene dužnosti.

[2] Šišić F. Pregled povijesti hrvatskog naroda. Zagreb: Nakladni zavod MH, 1975., str. 327.

[3] Horvat R. Povijest grada Varaždina. Varaždin: HAZU, Zavod za znanstveni rad Varaždin, 1993. - str. 221. Dalje: Horvat R. PGV

[4] Horvat T. Povijest uršulinskoga samostana u Varaždinu. Varaždin, 1960. Rukopis u Uršulinskom samostanu u Varaždinu, str. 4. Dalje: Rukopis

[5] Horvat R. PGV, str. 221

[6] Rukopis, str. 5

crkvenih vlasti krenulo je iz Požuna za Varaždin dvanaest redovnica.[7] S kočijom su krenule iz Požuna 27. studenog i za sedam dana, 3. prosinca 1703., stigle su u Varaždin.[8] Grofica M. Drašković smjestila ih je za prvo vrijeme u dvorac Klenovnik, u to vrijeme glavnu

Marija Magdalena Drašković rođ. Nadasdy; Muzej Dvor Trakošćan

[7] Izvještaj o višoj i nižoj pučkoj djevojačkoj školi za šk. god. 1907.-8. Dalje: Izvještaj za 1907.-8.
[8] Izvještaj za 1907.-8.

rezidenciju obitelji Drašković, a tada najveći velikaški dvorac u Hrvatskoj. Kako Klenovnik nije bio prikladan za njihov rad, on je sestrama trebao biti samo prolazno mjesto dok im se u Varaždinu ne pripremi odgovarajući smještaj.[9] Za vrijeme njihovog boravka u Klenovniku, grofica Magdalena Drašković opskrbljivala je sestre uršulinke sa svim potrebnim stvarima.[10] Kad su pak sestre shvatile da za njih u Varaždinu neće skoro biti sagrađen samostan, njih se šest otputilo u Maribor da ga ondje pokušaju osnovati.[11] Kako u Mariboru, međutim, nisu dobile dopuštenje za osnivanje redovničke kuće, vratile su se natrag u Požun.[12] U Varaždinu pak su od redovnica ostale grofice M. Julijana Drašković, M. Elizabeta Keglević i M. Bernardina Esterhazy te sestre M. Magdalena Königsacker, M. Leopoldina barunica Viczdom i laik-sestra Ana Marija. One će uskoro "po skrbi i ljubavi stare grofice Magdalene Drašković" preseliti iz Klenovnika u Varaždin. U Varaždinu ih je grofica smjestila u svoju kuću u predgrađu, izvan gradskih zidina. I tu je Grofica nastavila brinuti o časnim sestrama šaljući im svaki tjedan svježeg kruha i ostale živežne namirnice, a plaćala im je i jednog oca pavlina da im služi misu i da ih ispovijeda.[13]

Počeci u Varaždinu – tri grofice dobročiniteljice

U spomenutoj kući izvan gradskih zidina ostale su sestre godinu dana, a zatim ih je grofica Drašković smjestila u jednoj kući u blizini Isusovačkog kolegija, u koju su se uselile 1705. god.[14] Ta je kuća bila na kat, a "nalazila se nasuprot dvorišta pavlinske crkve, preko ulice".[15] Prema najstarijoj kronici Samostana, grofica Drašković smjestila ih je u stan, "in das Tüsenische Haus, gleich neben den Jesuitern". Nastanile su se u gornjem katu i tu su živjele oko šest godina u velikoj bjedi i nestašici.[16]

Sada se uključila i Grofica Palffy, hrvatska banica, koja je plaćala stanarinu za smještaj redovnica i to u visini od 100 for. godišnje tijekom četiri godine.[17] Osim toga ona im je pomagala živežnim namirnicama i drugim potrebnim stvarima, a skupljala je milostinju za njih i kod drugih osoba.[18]

Svojom su revnošću u poučavanju mladeži uršulinke pomalo postale omiljele kod plemstva, ali i u cijelom Gradu. Uz spomenute grofice Magdalenu Drašković i banicu groficu Palffy naročito im je sklona bila i grofica Kohary.[19] Vjerojatno je da se radi o ženi grofa Žigmunda Keglevića, koja je živjela od 1674.-1763., uglednoj i bogobojaznoj ženi. Ona je kao udovica već od 1707. živjela prema pravilima sv. Pavla, a pokopana je u Krapini kod franjevaca.[20]

Tri su se spomenute grofice zauzele najprije kod Gradskog poglavarstva da sestre uršulinke ostanu u Varaždinu i da dobiju mjesto za gradnju crkve i samostana. Potom su kod zagrebačkog biskupa Martina Brajkovića isposlovale da redovnice primi u svoju biskupiju te da im obeća svoju zaštitu.[21] Izabravši majku Julijanu Drašković za svoju prvu

[9] Hrg M. Uršulinke u Varaždinu. Rukopis u Uršulinskom samostanu.- Dalje: Hrg, rkp.
[10] Rukopis, str. 6
[11] Izvještaj za god. 1907.-8.
[12] Hrg, rkp.
[13] Rukopis, str. 7
[14] Rukopis, str.7
[15] Rukopis, str. 8
[16] Rukopis, str. 7-8
[17] Rukopis, str. 8-9
[18] Grofica Palffy bila je žena Ivana Palffyja koji je za hrvatskog bana instaliran u Varaždinu 15.03.1704.
[19] Rukopis, str. 9
[20] Krčelić A.B. Annuae ili historija. Zagreb: JAZU, 1952., str. 466.
[21] Rukopis, str. 9

varaždinsku poglavaricu, sestre su se nadale da će tako lakše doći do vlastitog doma. Izborom svoje zasebne poglavarice u Varaždinu, one su se zapravo odijelile od matičnog samostana u Požunu, pa se taj više nije smatrao obvezatnim da im pomaže. Stoga je i taj čin redovnicama u Varaždinu, što se tiče materijalnog položaja, otežao stanje te im je "iz dana u dan bilo sve teže".[22]

Plemkinje opremaju prvu uršulinsku kapelu

Da bi mogle što uspješnije djelovati, uršulinke su nastojale osigurati zemljište u Gradu i na njemu sagraditi samostan i crkvu.

Stoga je poglavarica majka Julijana predala molbu na Gradsko poglavarstvo za odobrenje kupovine dviju drvenih kuća i pet gradilišta u blizini varaždinske tvrđe. Nakon ponovljene molbe, Poglavarstvo im je konačno odobrilo kupnju uz određene uvjete.[23] Prikupljenim dobrovoljnim prilozima te novcem od sestrinskog miraza mogle su uršulinke konačno kupiti potrebno zemljište za gradnju samostana. Nakon što je stiglo odobrenje Poglavarstva, najprije su kupile spomenute dvije kuće sa zemljištem.[24]

Kao prave redovnice, sestre su se dale najprije na gradnju drvene kapelice koju su posvetile Blaženoj Djevici Mariji od Jaslica. Potom su se i same preselile u kupljene drvene kućice.[25] Nakon preseljenja nastavile su podučavati žensku mladež, a dolazile su im na pouku i odrasle djevojke. Na molbu građana poučavale su i dječake, a javilo im se i nekoliko konviktica, tako da su konačno redovnice imale i kakav-takav stalni prihod.[26] No njihov je materijalni položaj i dalje bio vrlo težak, kako svjedoče njihova pisma iz tog vremena biskupu Esterhaziju.[27]

Kapelicu je posvetio zagrebački biskup grof Mirko Eszterhazy, a u njezinom opremanju sudjelovale su brojne plemkinje, grofice i barunice, koje su tada živjele u Varaždinu. Tako je, primjerice, glavni oltar i jednu pokaznicu dala izraditi barunica Prasynsky rođ. Klein. Grofica Kohary dala je glavnicu od 150 for. za vječno svjetlo, a barunica Neophily darovala je ciborij. Grofica Atems darovala je samostanu 300 for. i lijepo misno odijelo. Mnoga dobra činila je svakodnevo samostanu i barunica Kristina Patačić rođ. Fallassy, udova baruna Matije Patačića.[28]

Dobrotvor samostana Sigismund Sinersperg

S obzirom da su njihove drvene kućice s vremenom postajale sve trošnije, sestre uršulinke odlučile su se na gradnju nove zgrade. U plan gradnje uključeni su samostan, crkva i prostorije za konvikt te za vanjsku školu. Nakon što su riješile pitanje zemljišta s Gradskim poglavarstvom i skupile određenu svotu novca za početak gradnje, 1712. i 1713. se započinje sa zidanjem samostana. Nakon osam godina gradnja je prekinuta zbog pomanjkanja novca, a nastavljena je tek za dvadeset i više godina, točno 14.7.1746. uz svesrdnu potporu baruna Sigismunda Sinersperga (v. prilog 2). Sinersperg je već od 1723. god. u više navrata obavljao kanonske vizitacije u Samostanu, ali se i brinuo za Samostan

[22] Rukopis, str. 9
[23] Hrg, rkp.
[24] Rukopis, str. 20
[25] Rukopis, str. 22
[26] Rukopis, str. 23
[27] Rukopis, str. 28
[28] Rukopis, str. 22-26

Sigismund barun Sinersperg; Uršulinski samostan Varaždin

i redovnice. Financirao je gradnju Samostana do krova, krovnu konstrukciju i radove na fasadi, zapravo sveukupne troškove završetka samostana.[29]

Sinersperg je bio jedan od najvećih dobročinitelja Uršulinskog samostana.[30] Umro je u 74. god. života i 51. god. svećeništva. Za života je u dobrotvorne svrhe podijelio oko

[29] Svalina M.A., Đuran A.K. Hrvatske uršulinke. Varaždin, 1979., str. 44. Dalje: Hrvatske uršulinke

[30] Rukopis, str. 82

200.000.- for. Oporučno je ostavio razne legate za altarije i darove crkvama. U dijelu pak svoje oporuke koja se odnosi na varaždinske uršulinke navodi: "... Sve svoje pokretne stvari i novac... ostavljam časnim redovnicama sv. Uršule u Varaždinu. Njih imenujem baštinicama" i nadovezuje razloge "... uršulinke su naime vrlo korisne domovini, a najviše ženskom spolu, jer ga poučavaju u knjizi, krepostima i poslovima...".[31]

Darom od 7000.- for. kanonika Grgura Šubarića uršulinke su 1722. započele s gradnjom nove crkve Rođenja Isusovog. S tim novcem sagrađena je Uršulinska crkva do zvonika, a sam zvonik je dao podići također Sigismund Sinersperg.[32] Tu se Sinersperg zapravo prvi put pojavljuje kao dobročinitelj Uršulinskog samostana i to će ostati do svoje smrti. Stoga ne čudi što je iznad ulaza u crkvu postavljen Sinerspergov grb. Izradbu propovjedaonice u Uršulinskoj crkvi financirao je đakovački biskup Gabrijel Patačić koji je svojedobno bio varaždinski župnik.

Oporuka Katarine Patačić von Freinfeld

Uz uršulinskog dobrotvora baruna Sinersperga kao dobrotvorka koja je pripomogla dovršenju samostana i njegovom unutrašnjem uređenju i opremanju istakla se grofica Katarina PATAČIĆ von FREINFELD, udovica grofa Aleksandra Patačića.[33] (v. Prilog 3)

Zadnje godine života Katarina Patačić von Freinfeld provela je u samostanu, a u oporuci je izrazila želju da bude pokopana u odori redovnica uršulinki i sahranjena u njihovoj grobnici ispod crkve. Za troškove pokopa i *requiem* ostavila je 200.- for. Njezina je oporuka od 20.1.1759. sačuvana u uršulinskom samostanskom arhivu. Potpore u pobožne svrhe, *pia legata*, ostavila je raznim crkvama. Za svotu od 6000.- for., koja je uložena u banku, određuje da se preda poglavarici uršulinskog samostana, koja se ima brinuti da se kamate s te glavnice namijene prema njezinim nakanama. Od kamata koje idu uršulinskom samostanu moraju se u crkvi služiti dvije mise tjedno, jedna za njezinu dušu, a druga za muža. Jedan dio se mora davati majci Augustini Patačić, koja je redovnica u Uršulinskom samostanu u Varaždinu, za njezine osobne potrebe. Ona pak mora od tog dijela svaki mjesec dati služiti misu za pokoj njezine duše. Dio kamata namijenjen je ocima kapucinima da se služi svaki mjesec misa za njezinu kćerku Beatricu.

Uršulinskom samostanu ostavila je grofica Katarina i kuću s majurom i 3000.- for. uvjetujući da Samostan primi njezinu sobaricu Mariju Dietl, ili pak neku drugu siromašnu djevojku, ako Marija ne bi htjela, kao tzv. kornu redovnicu.

Osim toga grofica je Samostanu ostavila sve pokretnine koje su se nalazile u njezinoj kući u Vrbovcu, namjenjujući sav srebrni i zlatni nakit izradbi crkvenog posuđa. Od obilne količine srebra, kojeg je bilo preko osam kilograma, načinjen je kasnije jedan kalež s pliticom te velika kadionica i lađica za tamjan. Od prodanog su pak srebra načinjeni oltarnici i crkveno ruho. Treba spomenuti i to da su dijamantni križ i još neke druge dragocijenosti prodane za ukupnu svotu od 2.765.- for.[34]

I Kraljevska kuća pomaže uršulinkama

Na kraju treba spomenuti još i gradnju Uršulinskog konvikta, kao sastavnog dijela uršulinskog samostankog kompleksa, koju je potpomoglo plemstvo, a najviše kraljica Marija Terezija.

Vizitatator biskup Thauszy preporučio je još 1761. sestrama uršulinkama da bi bilo potrebno sagraditi novu zgradu konvikta, jer tadašnja, koja služila smještaju ženske mladeži,

[31] Rukopis, str 84. i Hrvatske uršulinke, str. 45

[32] Rukopis, str. 58

[33] Izvještaj za god. 1907.-8.

[34] Rukopis, str. 88-91

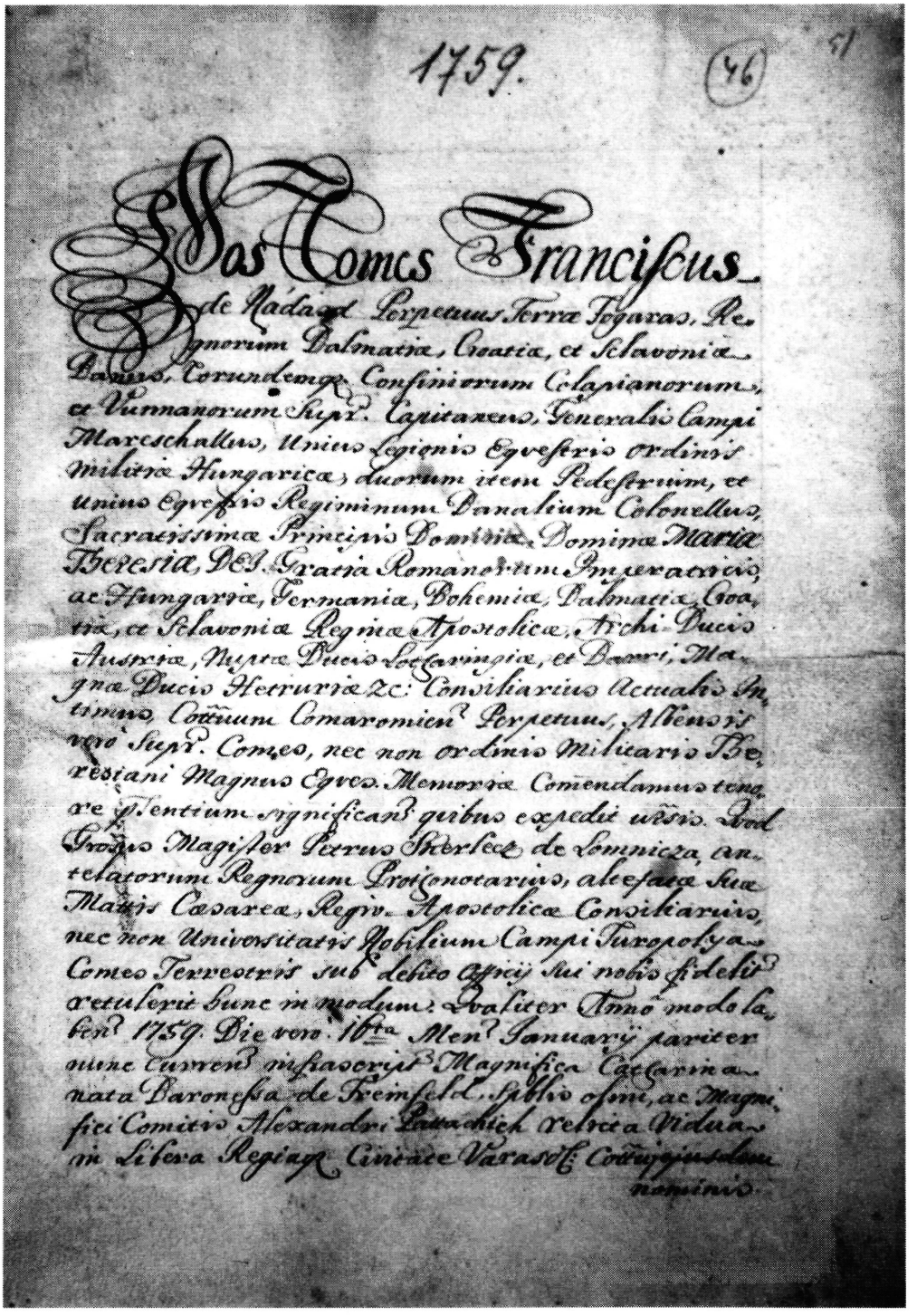
1759. (46)

Nos Comes Franciscus

Faksimil oporuke grofice Katarine Patačić von Freinfeld; Uršulinski samostan Varaždin

nije više zadovoljavala osnovnim potrebama. Naravno da novaca za gradnju nije bilo. Biskup Thauszy je doduše poslao 1000 for. za gradnju, ali to nije bilo dovoljno niti za početak radova. God. 1772. obratit će se stoga poglavarica Samostana majka Kajetana na samu kraljicu Mariju Tereziju za pomoć. Kraljica se odazvala i poslala pomoć od 2500.- for. te je s tim novcem započeta gradnja. Kako je taj novac vrlo brzo potrošen, redovnice se ponovno obraćaju Kraljici za pomoć. Nakon podnošenja iscrpnog izvještaja o gradnji i utrošenim novcima, Kraljica je ovaj put odobrila čak 10.000.- for. pomoći za nastavak

gradnje konvikta. Prije završetka zgrade sestre su još jednom tražile potporu od 2700 for., te je tako zgrada konvikta završena 1775. god. Kraljica se, međutim, nije zadovoljila samo time da je podigla zgradu konvikta, već je u Samostanu utemeljila zakladu za osam stipendijskih mjesta. Poslije M. Terezije i drugi vladari iz kuće Habsburg su povrmeno pomagali ili određivali stalne novčane potpore.[35]

ZAKLJUČAK

Dovršenjem zgrade Uršulinskog konvikta zaokružena je izgradnja kompleksa samostanskih zgrada Uršulinskog samostana u Varaždinu. Cjelokupna izgradnja kompleksa potrajala je gotovo sedamdeset godina. Tijekom tog i razdoblja poslije toga varaždinske sestre uršulinke postale su nezamjenjiv subjekt na području odgoja i izobrazbe ženske mladeži ne samo ovoga Grada već i cijele Hrvatske.

Dolasku uršulinki u Varaždin, njihovom ostanku i opstanku u ovom Gradu, izgradnji njihovog samostana, crkve, škole i konvikta - u velikoj mjeri pridonijelo je plemstvo, možemo čak reći da je uloga tog plemstva bila presudna. Izgradnjom Uršulinskog kompleksa ne prestaje pomoć koju će samostan dobivati i dalje od plemića i plemićkih obitelji, ali i od drugih građana dobročinitelja.

SAŽETAK

Autorica istražuje i razmatra zasluge koje su plemićke obitelji imale za dolazak uršulinki u Varaždin kao i potpore plemstva redovnicama kod gradnje cjelokupnog uršulinskog kompleksa tj. samostana, crkve i konvikta. S obzirom da su se redovnice godinama nakon dolaska u Varaždin borile s materijalnom oskudicom, za njihov je opstanak i djelovanje bila presudna pomoć i potpora koju su im pružali pojedinci i obitelji, poglavito one plemićke. Kako su u Varaždinu imale svoje kuće brojne velikaške obitelji, mnoge su od njih pomagale sestrama uršulinkama. Posebne su zasluge u tom pogledu stekle obitelji Drašković i Patačić, a od osoba poglavito grofice Magdalena Drašković i Katarina Patačić, te barun, zagrebački kanonik i prepošt, Sigismund Sinersperg. Njihova pomoć uršulinkama nije bila samo materijalna, već se ona protezala i na moralno i duhovno područje.

SUMMARY

SUPPORT AND HELP GRANTED (TO THE URSULINES) BY THE NOBILITY

The author is examining and considering the role that nobility played in the arrival of St Ursula's Order to Varaždin, as well as their assistence in building of the whole Ursuline complex - the convent, the church and the boarding school. This help and support, given by individuals as well as by some families, particularly nobility, was vital for the existence of the Order, since the Ursulines had to struggle with dire poverty in the first few years after their arrival to Varaždin. Many of the noble families had houses in town and they would help the Ursulines. The most deserving ones were the families of Drašković and Patačić, particularly countesses Magdalena Drašković and Katarina Patačić, as well as Baron Sigismund Sinersperg, a canon and a prior from Zagreb. Their assistence to the Ursulines was not only material, but also moral and spiritual.

[35] Rukopis, str. 110-116

PRILOZI

1. Marija Magdalena DRAŠKOVIĆ (1647.*-1717.) - Važniji biografski podaci**

Kćerka je ugarskog dvorskog suca Franje Nadasdyja, koji je pogubljen 1671. kao sudionik Zrinsko-frankopanske urote, i Ane Julijane Esterhazi, a žena dvorskog suca Ivana IV. Draškovića (oko 1630.-1692.), podmaršala. S obzirom da je Ivan IV. bio blizak krugu zrinsko-frankopanskih urotnika, posjedovao je kompromitirajuća pisma, zbog kojih je neko vrijeme bio u nemilosti Bečkog dvora. Neki mu historici čak pripisuju nečasnu prokazivačku ulogu u vezi s urotom.

Godina / Podaci

1647. - rođena
1664. - udala se za Ivana Draškovića
1667. - Magdalena je zajedno s mužem sagradila jedno krilo dvorca Klenovnik
1669. - rodio joj se sin, budući hrvatski ban, Ivan V. Drašković, koji će biti instaliran 18. veljače 1732. u Varaždinu kao četvrti ban iz obitelji Drašković
1685. - dala je sagraditi Lauretansku kapelu uz Isusovačku crkvu u Varaždinu
1690. - obdarila je Lauretansku kapelu liturgijskim predmetima
1696. - tiskana je u Zagrebu njezinim zalaganjem i potporom knjižica "Sobotni kinč blažene Device Marije" koju je s mađarskog preveo jedan isusovac
1698. - ponovno oprema Lauretansku isusovačku kapelu u Varaždinu
1703. - dolaze iz Požuna i smještaju se u Varaždinu njezinim zalaganjem sestre uršulinke među kojima se nalazi i njezina kćerka Ana Julijana
1714. - umire u Uršulinskom samostanu u Varaždinu Magdalenina kćerka, sestra Ana Julijana
1718. - također zalaganjem i o trošku Magdaleninom izlazi u Beču knjižica "Žitek dveh verneh Kristuševih službenic Marte i Marije Magdalene..." koju je na hrvatski preveo poznati pavlin Ivan Krištolovec.

* prema podacima s portreta koji se nalazi u Muzeju Dvor Trakošćan (inv. br. 999) rođena je 1647., a udala se 1664. god.

** Podaci su preuzeti iz:

1. Drašković, Marija Magdalena. U: Hrvatski biografski leksikon. – Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 1993. – Str. 596-597
2. Lončarić M. Plemstvo županije varaždinske: Portreti, grbovi, grbovnice, rodoslovlja. – Varaždin: Gradski muzej Varaždin, 1996. – Str. 19

2. Sigismund SINERSPERG (1685.-1755.) (pisano i: Szinersperg, Sinnersperg, Sinersberg, Szinerspergh) - Važniji biografski podaci*

Godina / Podaci

1685. - rođen u Petrinji kao sin podzapovjednika Petrinjske tvrđe
1689. - Hrvatski je sabor oglasio plemstvo Wolfganga Szinerspergha, oca(?) Sigismundova
1698. - prisegao je za Zagrebački seminar i Bečki kolegij

1704.- primio je više redove i prisegao za župu Vidovec kod Varaždina
1710.- zagrebački ga je biskup Eszterhazi imenovao kanonikom
1714.- postaje prepozit "de Vaska inferiori"
1716.- vizitirao je, umjesto Franje Magjara koji je poslan za rektora kolegija u Bologni, Varaždinski arhiđakonat, a...
1717.- je postao varaždinskim arhiđakonom te je u godinama...
1718.- 1721. i 1723. vizitirao Varaždinski arhiđakonat
1723.- postaje lektor iza Nikole Gotala
1724.- postaje iza Pavla Češkovića zagrebački prepozit, prepošt, i Vranski prior
1725. i 1727. vizitirao je Gorski, a od...
1729.-1734. Zagorski arhiđakonat
1729.-1749. bio je generalni vikar Zagrebačke biskupije
1740.- je sagradio Crkvu sv. Marije u Zagrebu koja je prigodom požara 1786. izgorjela
1748.- iza smrti biskupa Branjuga Kaptol ga je kraljici Mariji Tereziji predložio na prvom mjestu za zagrebačkog biskupa, ali do imenovanja nije došlo;
1748.- 1753. bio je ravnatelj zaklada
1755.- se razbolio na posjedu Gore odakle je dopremljen u Zagreb gdje je umro u 74. god. života i 51. godini svećeništva.

Financirao je obnovu više kurija na Kaptolu, pomagao je izgradnju crkve Majke Božje Jeruzalemske na Trškom vrhu kod Krapine, a posebno pak je obilato novčano pomagao Uršulinski samostan u Varaždinu.

---

* Podaci su preuzeti iz:

1. Ivančan L. Podaci o kanonicima: Svezak IV: 1677.-1765. – Strojopisni rkp u Metropolitani NSK Zagreb. - Str. 710-714
2. Zaključci Hrvatskog sabora: I: 1631.-1639. – Zagreb: Državni arhiv Hrvatske, 1958. – Str. 512
3. Horvat T. Povijest uršulinskog samostana u Varaždinu. – Varaždin, 1960. – Rukopis u Uršulinskom samostanu u Varaždinu. – Str. 82-90
4. Valentić M., Prister L. Zbirka kamenih spomenika: II. dopunjeno izdanje. – Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 2002. – Str. 38

3. Herula Marija Katarina PATAČIĆ (+1758.) - Važniji biografski podaci*

U "Testamentu" se navode njezini osobni podaci: (a) latinski: ... Magnifica Catharina nata Baronessa de Freinfeld, spectabilis olim ac magnifici Comitis Alexandri Patachich relicta vidua in libera regiaque civitate Varasdiensi...
(b) njemački: ... Katharina Gräfin Patachich gebohr(e)ne Baronin von Freinfeld...

Godina / Podaci

(?) - rođena Herula Maria Katharina Freinfeld
1719.- vjenčana u Mannheimu s Aleksandrom Patačićem (1697.- 1747.)

(?) - sin Antonius Alexandar Maria (Matasović)
(?) - kćerka Beatrica (Bojničić, i u Testamentu)
1735.- obitelji Patačić podijeljeno grofovstvo
(?) - muž Aleksandar Patačić bio je savjetnik Ugarske dvrorske kancelarije i komornik kraljice M. Terezije. Umro je u Beču ne ostavivši muškog potomka.
1758.- ... umre u Varaždinu udovica grofa Aleksandra Patačića. Ona ostavi svu svoju imovinu varaždinskom kolegiju uršulinki... (Krčelić)

---

* Podaci su preuzeti iz:

1. Matasović J. Prilog genealogiji Patačića. – U: Narodne starine. – Zagreb: Tipografija, 1930. – Str. 426
2. Krčelić B.A. Annuae ili historija: 1748.-1767. – Zagreb: JAZU, 1952. – Str. 368.
3. Bojničić I. Der Adel von Kroatien und Slavonien: Bd. 4, Abt.13 der Ausgabe: J. Siebmachers großes und allgemeines Wappenbuch. – Nürnberg: Verlag von Bauer und Raspe, 1899. – Reprint: Zagreb: Golden marketing, 1995. – Str. 141
4. Testament der Gräfin Patacic (aus dem Jahre 1758). – Izvornik u Uršulinskom samostanu u Varaždinu.

ALOJZ JEMBRIH*
Zagreb

UDK: 271 (497.5)
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

PRVA POVIJEST VARAŽDINSKIH URŠULINKI (1803.)

Kod sestara uršulinki 4. prosinca 1803. godine obilježena je prva stoljetnica njihova dolaska u Varaždin. Tom je prigodom u njihovu samostanu bilo jubilejski svećano i veselo. Naime, u vezi s obilježavanjem spomenuta jubileja, koji je u crkvi popraćen i odgovarajućim obredima, u rukopisu *Povijesti samostana uršulinskoga 1703.-1900.*, uz ostalo čitamo: « (...) Crkva je za tu zgodu bila svečano okićena. Gorjelo je na oltaru 120 svijeća, koje su bile složene u obliku piramide. Na svečanost su došli bivši oci Isusovci i Pavlini, obližnji župnici i svećenici, 3 zagrebačka kanonika i mnogi svjetski (svjetovni, A. J.) odličnici. Zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac nije mogao doći, ali je poslao prepošta i kanonika zagrebačkoga Kaptola Franju Kosa, da on vodi funkcije. U predvečerje proslave bio je u našoj crkvi svečani *Vesperae* i blagoslov sa *Presvetim*, kojeg je odslužio zagrebački kanonik Josip Šipušić. Na sam dan proslave bila je u 8 sati sv. misa sa izloženim *Presvetim Sakramentom*, koju je također odslužio spomenuti kanonik. U 9 sati bila je njemačka propovijed, koju je održao o. Andrija Purolić. Ne spominje se kojem je redu pripadao. U 10 sati bila je svečana sv. misa, koju je u ime zagrebačkog biskupa odslužio prepošt Franjo Kos. Na koru su, uz orgulje, svirala i druga glazbala. U 3 sata popodne svečani *Vesperae*, kojeg je vodio kanonik Šipušić. U 4 sata bila je hrvatska propovijed, koju je izrekao *Otac Blaž*, kapucin. Iza toga bio je svečani blagoslov uz sviranje raznih glazbala. Na koncu svečani *Te Deum.*« [1]

Izrečena je propovijed tiskana 1804. godine u Zagrebu s naslovom:

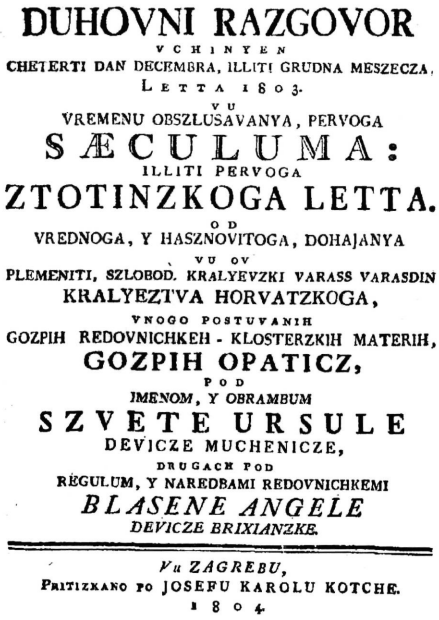

DUHOVNI RAZGOVOR
V CHINYEN
CHETERTI DAN DECEMBRA, ILLITI GRUDNA MESZECZA,
LETTA 1803.
VU
VREMENU OBSZLUSAVANYA, PERVOGA
SÆCULUMA:
ILLITI PERVOGA
ZTOTINZKOGA LETTA.
OD
VREDNOGA, Y HASZNOVITOGA, DOHAJANYA
VU OV
PLEMENITI, SZLOBOD. KRALYEVZKI VARASS VARASDIN
KRALYEZTVA HORVATZKOGA,
VNOGO POSTUVANIH
GOZPIH REDOVNICHKEH - KLOSTERZKIH MATERIH,
GOZPIH OPATICZ,
POD
IMENOM, Y OBRAMBUM
SZVETE URSULE
DEVICZE MUCHENICZE,
DRUGACH POD
REGULUM, Y NAREDBAMI REDOVNICHKEMI
BLASENE ANGELE
DEVICZE BRIXIANZKE.
Vu ZAGREBU,
PRITIZKANO PO JOSEFU KAROLU KOTCHE.
1804

DUHOVNI RAZGOVOR
včinjen
ČETERTI DAN DECEMBRA ILITI GRUDNA MESECA
LETA 1803.
VU
VREMENU OBSLUŽAVANJA PERVOGA
SAECULUMA
ILITI PERVOGA
STOTINSKOGA LETA
OD
VREDNOGA I HASNOVITOGA DOHAJANJA
VU OV
PLEMENITI, SLOBOD. KRALJEVSKI VARAŠ VARAŽDIN
KRALJESTVA HORVATSKOGA
VNOGO POŠTUVANIH
GOSPIH REDOVNIĆKEH – KLOŠTERSKIH MATERIH
GOSPIH OPATIC
POD
IMENOM I OBRAMBUM
SVETE URŠULE
DEVICE MUČENICE
DRUGAČ POD
REGULUM I NAREDBAMI REDOVNIČEKEMI
BLAŽENE ANGELE
DEVICE BRIKSIANSKE
Vu ZAGREBU
PRITISKANO PO JOŽEFU KAROLU KOTČE
1804.

Kao što se razabire, u samome naslovu se ne iskazuje autor propovijedi, pa je on sve do danas bio nepoznat. No, zahvaljujući navedenom zapisu u rukopisu povijesti varaždinskog uršulinskoga samostana, sada smo sigurni da je autor *Duhovnoga razgovora* otac Blaž, kapucin, odnosno Blaž Juraj Dvorski (umro u Varaždinu 8. siječnja 1840. u 63. godini redovništva kao kustos/provincijal).[2]

Budući da je spomenuti tekst propovijedi, prigodom «pervoga stotinskoga leta», pisan hrvatskim književnim jezikom kajkavske osnovice, kojim su se u nastavi i svakidašnjici služile varaždinske uršulinke, kao i ostali redovnici u Varaždinu, to je ujedno dragocjeni književnojezični spomenik i zapravo *prva tiskana povijest (1703.-1803.)* uršulinki i njihova samostana u Varaždinu na hrvatskokajskavkome jeziku s početka 19. stoljeća. Stoga je, s opravdanim razlogom i s. Klaudija Đuran, OSU, u pismu od 12. kolovoza 2001. što mi ga je uputila, uz ostalo, zapisala: «Rekli ste nam da ste u jednoj knjižnici naišli na tiskanu knjižicu DUHOVNI RAZGOVOR o prvoj stogodišnjici dolaska uršulinki u Varaždin te da Vam se jako svidjela gledom na jezik i sadržaj. Budući da je taj nagovor održan na hrvatskom jeziku, smatram da je to djelce tim vrednije, jer pokazuje da su se uršulinke, iako nisu uvijek bile Hrvatice, trudile uživjeti u naš narod te da su i nastavu velikim dijelom održavale na narodnom jeziku. Zahvalne smo Crkvi u Hrvata što je nedugo po našem dolasku, točnije 11. kolovoza 1714., za vrijeme kanonske vizitacije samostana i škole po generalnom vikaru, opatu Nikoli Gottalu,[3] odredila da djeca, uz službeni njemački jezik, uče čitati i pisati na hrvatskom jeziku. Tako je Crkva, upravo u našoj školi, predusrela i odluku Kraljevskog vijeća iz 1778. o hrvatskom jeziku za 64 godine (...).»[4]

Upravo i zbog te činjenice, odlučio sam svoje izlaganje posvetiti *Duhovom razgovoru* (1803./1804.), to više što je ta knjižica, u dosadašnjoj literaturi o uršulinkama u Hrvatskoj ostala nezapažena, iako sadržava vjerodostojnih podataka kakve nalazimo u kasnijim napisima o istim redovnicama. No, ipak u *Bibliografiji hrvatskoj*, dio prvi, Zagreb, 1860., 141 pod br. 1639, Ivan Kukuljević Sakcinski navodi skraćeni naslov našeg *Duhovnog razgovora*. Isto tako, u poglavlju *Predigten, Homilien* u knjizi Paul Jos. Šafarik's *Geschichte der Illirischen und kroatischen Literatur...*, objavio Josef Jireček, Prag, 1865., 361, naveden je isti naslov kao i u Kukuljevića, dakle bez imena autora. (Vidi primjerak u NSK, Zagreb, *sign. R II D-8° – 259*).

Kao što se iz strukture i sadržaja, *Duhovnoga razgovora* razabire, autor propovijedi bio je dobar znalac Biblije čijim se tekstom iz Staroga zavjeta obilno služi i stilsko-govornički uvrštava u slijed svojega izlaganja, posebno onda kad je riječ o izgradnji Jeruzalemskoga Hrama. Uostalom, kapucini su i tada bili poznati kao dobri propovjednici.

Na početku *Razgovora* (propovijedi, sadrži 30 str, vel. 22 x 17 cm), otac Blaž, kapucin, navodi sadržaj o kojem će biti riječ, pa kaže da će prikazati razlog dolaska «vnogo poštuvaneh gospih redovničkeh, klošterskeh materih, gospi opatic» u plemeniti, slobodni kraljevski grad Varaždin. Zatim će prikazati način izgradnje samostana i crkve i, napokon, prikazat će materijalnu i duhovnu korist boravka i djelovanja uršulinki za čitav grad, Hrvatsku i kraljevstvo. Kao moto uzeta je rečenica iz Biblije (Stari zavjet), iz knjige proroka Hagaja, 2, 18-19,[5] (otisnuto 19 i 20).

Duhovni razgovor propovjednik počinje iskazom svoje radosti i sreće što može govoriti pred tako velikim mnoštvom ljudstva, kako duhovnoga staleža – «svetom redovničkoga, klošterskoga», tako i «ljudstva svetskoga, jednoga i drugoga spola (...) mudroga zvučenoga, plemenitoga i preštimanoga». Kao što je u autorovoj bilješci /a/ i /b/ očito, na obilježavanju stoljetnice dolaska uršulinki u Varaždin prisutni su bili tri kanonici zagrebački i jedan čazmanski, neki svećenici, oci nekadašnjega reda Družbe Isusove i reda sv. Pavla prvoga pustinjaka – pavlini i tadašnji oci redovnici: franjevci i kapucini.

Što se pak prisutnosti svjetovne plemenite gospode tiče, autor propovijedi kaže da zahvaliti treba *Spravišču orsačkomu* što je svjetovne gospode bilo i iz «drugeh mest i orsagov sim dohađajuč». U naslovu je već navedeno da je *Duhovni razgovor* održan (izgovoren) 4. prosinca (grudna meseca) godine 1803. pa bi valjalo saznati je li u Varaždinu bilo tada kakvo Orsačko spravišče.

Povijesni kontekst dolaska uršulinki u Varaždin

Poznavajući historijsku pozadinu, u prvom dijelu *Duhovnoga razgovora*, autor prikazuje događaje u doba vladanja Leopolda I. (1640.-1705.) kad su se, kaže spomenuti

otac Blaž, «pred sto i nekulikemi letmi bili podignuli veliki i vnogi tabori vu Španjolski, Franceski i Latinski zemlji[6] proti ovomu rečenom cesaru Leopoldu, ono isto vreme bila se je zdignula puntarija vu Vugerski zemlji proti ovomu kakti kralju vugerskomu, tak da ves Orsag Erdelj iliti Transilvanija bil se je spuntal z Rakocijem velikem plemenitašem i gosponom svojem lastovitem zemeljskem.» Ili kako je zapisano u *Pridavku* (1762.) *Kronike aliti spomenek vsega sveta vekov* (1744.): « 1703. /.../ Poklam bi bil Rakoci 1701. iz vuze Neoštadianske vu Poloniju vušel, 28. dan klasna, na Vugersku i Poljsku zemlju došel je i puntarije početek začel je» (*Pridavek*, str. 225).[7] Rákóczi je bio osuđen na doživotni zatvor u Bečkom Novom Mjestu /Wiener Neustadt (vuza Neoštadianska) otkuda je pobjegao zahvaljujući tadašnjemu čuvaru Gottfriedu Lehmannu koji mu je omogućio bijeg u Poljsku.

Upravo ustanak Franje II. Rákóczija (1695.-1735.) bio je razlogom dolaska sestara uršulinki iz Bratislave (Požona) u Varaždin; i od tada počinje njihova povijest u istome gradu, a ona je sačuvana i predočena u propovijedi - stilu *Duhovnog razgovora* (1803./ 1804.) oca Blaža, kapucina.

Dolazak i smještaj uršulinki

Zasluga za dolazak uršulinki u Varaždin, prije svega, pripada plemićkoj obitelji Drašković iz koje se, kao uršulinka, Ana Julijana nalazila u samostanu uršulinki u Bratislavi (Požonu, osnovan 1676., u Beču osn. 1663.). Usput, spomenimo da je u Beč uršulinke pozvala udovica cara Ferdinanda III., /1608.- 1675./, Eleonora Gonzaga od Mantove. «Vdovica alduvala se je čisto službi božji, obrambi pomoć potrebneh ljudih, daruvanju cirkvih i kloštrov vu Beču. Jeden zmed najlepšeh činov njejneh bil je, da leto 1660. opatice od sv. Uršule iz varaša Lütthi dojti včinila je, njim stana vu vuljici sv. Doroteje odredila i na to njim kloštra vu vuljici sv. Ivana podigla, gde ove pobožne sestre dan današnji (1823.) Bogu služiju i purgarsku decu ženskoga spola školaju», zapisao je u svojoj propovijedi, župnik sv. Petra u Orehovcu, Filip Smolec prigodom blagoslova kapele sv. Antuna u Guščerovcu, što ju je dala izgraditi *Eleonora Patačić*).[8]

Rákóczijeva pobuna samo je ubrzala spomenuti dolazak uršulinki u Varaždin. Naime, grofica Magdalena Drašković rođ. Nadásdy (1647.-1718.), /čiji je otac Franjo Nadásdy, 1671. u Bečkom Novom Mjestu bio pogubljen s Petrom Zrinskim i Franjom Krstom Frankopanom /, pobojala se za život svoje kćeri da ne bi ona «vu ruke kervoločneh puntarov došla i tak zevsema, vu živlenju i na duši nesrečna postala». Zato je grofica Magdalena Drašković[9] poželjela da se u Varaždinu osnuje «ov sveti Red opatički, pod imenom sv. Uršule.»[10]

Nakon što je grofica pisala časnoj majci uršulinki Agnezi Otiliji Schalthaus u Bratislavu te ugarskome primasu kardinalu Leopoldu Koloniću (1631.-1707.)[11], grofici Magdaleni Drašković molba je bila uslišana, a u *Duhovnom razgovoru* zapisano: «ter tak dvanajst vnogo poštuvanih gospih materih opatic iz kloštra požonskoga ob svojeh lastoviteh stroškeh[12], pervič vu klenovnički grad došlo je.»[13] Ili kako čitamo u monografiji *Uršulinke u Hrvatskoj*, Varaždin, 1979., 40: «U srijedu – dvadest sedmoga studenoga 1703. godine u pola sedam sati ujutro krenulo je iz Bratislave u kočijama (...) 12 uršulinki i nakon sedmodnevne vožnje stigle su Varaždin u utorak 3. prosinca.» Te je godine, 3. lipnja zagrebačkim biskupom postavljen Martin Brajković (biskup do 1708.). *Duhovni razgovor* bilježi kako su među prispjelim uršulinkama bile i «tri glasovitoga roda, najmre vnogo poštuvana mater Julijana grofica Draškovička, vnogo poštuvana mater Elizabeta, rođena grofica Keglevič i vnogo poštuvana mater Bernardina rođena grofica Esterházy.» Ostalih devet uršulinki bile su: M.(ajka) Benedikta rođ. ple.(menita) Batthorsky, M.(ajka) Doroteja Schönlein, M.(ajka) Magdalena rođ. Königsacker, M.(ajka) Konstancija rođ. barunica Wallenstein, M.(ajka) Viktorija rođ. barunica Viczdom, M.(ajka) Dominika rođ. Gradwoll, M.(ajka) Augustina rođ. Hartner i sestra laikinja Ana Marija Neubauer.

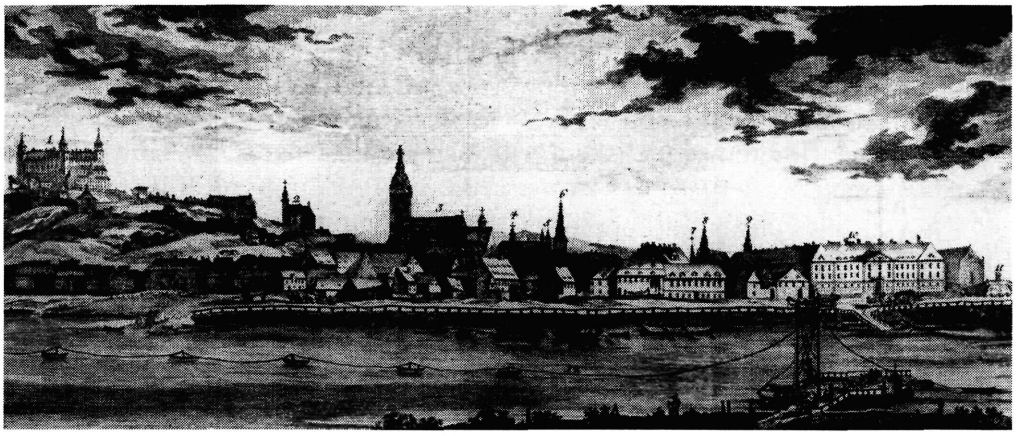

Bratislava (Pressburg, Posony), 1780.
(Bildarchiv: Österreichische Bibliothek, Wien)

Neke od spomenutih sestara bile su smještene u dvorac Draškovića u Klenovniku, a to je bilo uvjetovano činjenicom što u Varaždinu za sve uršulinke nije odmah bilo odgovarajućeg stana, ili kako to *Duhovni razgovor* navodi: « ali kajti videle su da kesno bude za nje napravljen klošter vu Varaždinu, zato izmed oveh dvanajst, odišlo je njih šest vu Marburg štajerski varaš, druge pako šest, osebujno ove rečene tri visoko rođene grofice, iz Klenovnika, po skerbi i ljubavi stare grofice Drašković (Magdalene), vu Varaždin potlam došle i pervič zvan varaša, vu hižah rečene grofice stanuvale.» Iz Klenovnika su, uz sponute tri, došle M. Magdalena Königsacker, Leopoldina Viczdom i sestra laikinja Ana Marija.[14] Grofica Magdalena Drašković, uz svu potrebnu opskrbu koju im je pružala, «plačala je jednoga vnogo poštuvanoga patra pavlina, koji je vsaki dan za nje sv. mašu služil, spovedal i vu drugeh potrebočah duhovneh na pomoč bil.» Nakon godinu dana provedena života «zvan varaša», uršulinke su se preselile «vu nuternji varaš» u jednu svjetovnu kuću blizu isusovačkoga Kolegija, «navodi se neka Tišenićeva kuća, *Tüssenische Haus*»,[15] dakle u centru grada. Dolazak uršulinki u središte grada diktirala je pragmatika života. Naime, sjeverne zidine Staroga grada, iza kojih se nalazio posjed Magdalene Drašković i kuća u kojoj su boravile sestre uršulinke, dolazak na sv. misu u grad bio je, glede puta, dalek, jer su morale obilaziti opkope do sjevernih tzv. *Bečkih vratiju* kroz koja su i ušle dolazeći iz Požuna. Za taj smještaj u centru grada plaćala je sto rajnički godišnje «visoko rođena grofica» supruga grofa Ivana Pálffyja (1704.-1732.)[16], koja je po gradu «vu peršoni svojoj sama hodila» kod plemića i proseći skupljala za spomenute uršulinke sve što im je bilo potrebno.

Prva poglavarica varaždinskih uršulinki

Osim toga, sestre su svojim pobožnim i uzornim životom te neumornim poučavanjem djece svakog staleža osvojile naklonost Varaždinaca koji su i sami sada željeli «da bi ove vnogo poštovane gospe redovničke, ovde ostale». U toj želji pripomogle su grofice: Pálffy, Drašković i Kóhary,[17] koje su se zauzimale «pri velikašeh, pri plemeniteh i varaških magistratualski gospodi[18] da bi se ove klošterske gospe ovde zderžale i njim se mesto za cirkvu i klošter odlučilo». Godine 1708. zagrebački biskup Martin Brajković[19] (biskup od 1703. do 1708.) službeno prima sestre uršulinke u svoju biskupiju i «vsu svoju pomoč njim obečajući». Tek sada, kad su bile sigurne za svoj opstanak u Varaždinu, «zebrale su med sobum za pervu poglavaricu vnogo poštuvanu majku Julijanu, rođenu groficu Drašković»,[20] koja tada traži prikladno mjesto za gradnju samostana i crkve. Tako prvu kuću kupuje dobrovoljnim prilozima 28. veljače 1708. za 340 rajnički, a drugu 28. travnja za 508 rajnički[21]. «Jedna od tih kuća služila im je kao samostan, a druga kao škola i konvikt za učenice. Do njih su sagradile drvenu crkvicu u čast Blažene Djevice Marije kod jaslica.»[22]

Budući da se u arhivu uršulinskoga samostana u Varaždinu i danas nalazi, rukom pisana, molba majke Ane Julijane grofice Drašković tadašnje poglavarice, pisana hrvatskim jezikom kajkavske osnovice, upravljene gradskom sucu Jurju pl. Pavešiću upravo spomenute godine 1708., držim da je ovom prigodom opravdano tekst predočiti u transkripciji to više što je to bio hrvatski jezik kojim su poučavale sestre uršulinke svoje učenice. Tekst spomenute molbe glasi:

Služba naša zavezana da je Gosponu Rihtaru,
plemenitom Magistratušu,
Fiskušu i občine ponizno preporučena.

Ne dvojimo da bi prošnja naša ponizna po agensu našemu zaradi mesta iliti gruntov ovden vu ovom nutrašnjem slobodnom Kraljevskom Varašu budučih naimre gruntov k hiži Kovačeve i Cimermanove slišajučih i hiž spomenuti zavkupa ne bila obznanjena, na koterom mestu z dopuščenjem, ter k tomu privolenjem ovoga plemenitoga varaša hotele bi si, najpervo na hvalu Božju, na diku pako varaša ovoga jednu cirkvu Božju, i s kloštrom, in quadriangulum vučiniti, postaviti podajnkom, dohodkom i terhu in genere vsakojačkomu, na kuliko bi se gruntov ovih proporcionaliter dostojati moglo, da hočemo mi i za nami priduče vsegdar pokorne biti obznanujuč i zavezujuč se.

Odkud ponizno se preporučamo Gosponu rihtaru, plemenitomu Magistratušu, fiskušu i Občine, da bi nam vu tom poniznu prošnju prijemši, pobožno nakanjenje naše secunderati, ter k tomu ako je moguče, ako i ni vezda konec sukcešu temporis, ako bi gda na odaju bil vert pokojnoga Gospodina Prašinskoga, za vertno mesto priklopiti dopustiti dostojali, koju milošču ako mi z molitvami našemi i z navukom dece koteroga plemenitom varašu naklanjamo, moguče ne bi bile zadovoljno zahvaliti, Bog vsamoguči z blagoslovom svojim svetim plemenitomu varašu nadomestiti hoče. Zato povolnoga se nadejajuč odlučka i resolutiu milostivnu ostajemo

Gospona rihtara, plemenitoga
Magistratuša fiskuša i Občine
Službenice pokorne red Sv. Uršule, device
i mučenice Residentiae
Varaždinske Mater Abatiša
Anna Juliana Societett Sanctae
Ursulae Draskovičin [23] .

Kod Rudolfa Horvata čitamo kako su tri grofice: Magdalena Drašković, grofica Pálffy i grofica Kóhari «sabrale dobrovoljne prinose kojima su uršulinke god. 1708. kupile 2 drvene kućice u nutarnjem Varaždinu. U tim se kućama one nastaniše dok ne smognu sredstva za gradnju svoga samostana. Pokraj tih kuća podigoše i drvenu kapelu sv. Ivana Krstitelja, koju je posvetio zagrebački biskup Mirko grof Eszterházy,[24] nasljednik Martina Brajkovića.» Rudolf Horvat, *Povijest grada Varaždina*, Varaždin, 1993., 221. Spomenuta je kupovina, vjerojatno, slijedila nakon pozitivnog rješenja Gradskoga poglavarstva, ovdje predočene zamolbe majke Ane Julijane Drašković.

Časna majka Ana Julijana Drašković, što zbog bolesti, što zbog želje za mirnim duhovnim i poniznim redovničkim životom, ubrzo se zahvalila na obnašajućoj časti poglavarice. Na njezino je mjesto iz Bratislave došla majka Ivana Gloss koja je i započela izgradnju samostana i crkve. «(...) došla je vu Varaždin, gde nemajuča jošče kloštra. (...) skerbela se je, kak najberže cirkvu i klošter iliti stan redovnički napraviti», piše u *Duhovnom razgovoru* (1803./1804.). I danas je moguće zamisliti, koliko je samo trebalo novaca i građevinskoga materijala za crkvu i samostan.[25] Svega toga ne bi bilo da se na djelu nije iskazala dobrotvorna ruka varaždinskoga plemstva i građana.

Uostalom o tome čitamo u *Duhovnom razgovoru* u kojemu propovjednik gradnju uršulinske crkve uspoređuje s gradnjom Božjega Hrama od kralja Davida, odnosno za vrijeme Mojsija i Arona, te navodi primjer kako je narod sudjelovao s osobnim prinosima pomogavši izgradnju. Isto tako su učinili i Varaždinci «pobožni naši Domordci Horvati i vu ovom našem varašu stanujuča druga gospoda, velikaši i plemeniti, bogati i premogučneši priprosti, muške i ženske glave, kada su začuli i videli da se počimlje ovde delati cirkva na čast Božju, vsi ada nekoji peneze, nekoji drevja, nekoji težake, nekoji druga potrebna davajuč, pripomogli jesu da se je pervič napravila jedna primala drevena cirkva», ističe otac Blaž, kapucin.

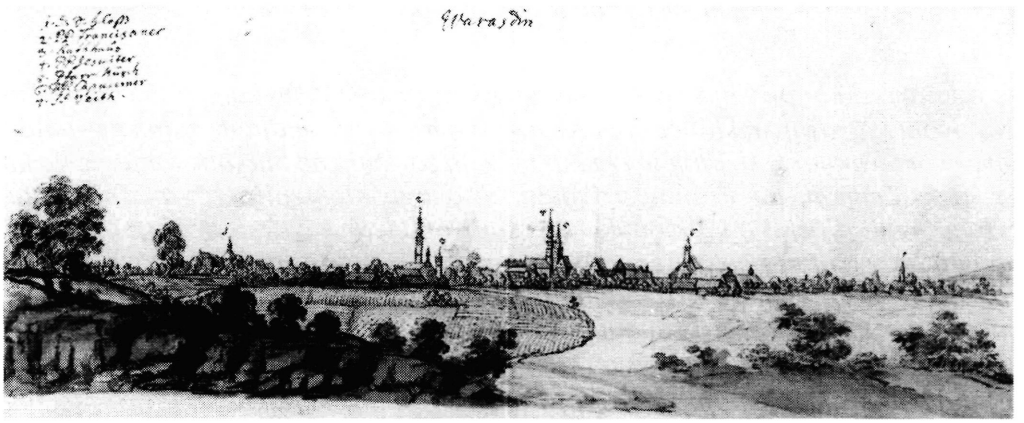

Veduta Varaždina 18. st. (pogled sa sjeverne strane)
(Bildarchiv: Österreichische Bibliothek, Wien)

Ostali dobrotvori

Kao što se razabire iz slijeda izlaganja našega propovjednika, oca Blaža kapucina, svoju «osebujnu pomoč dale jesu glasovite i hvale vredne pobožne peršone, najmre, gospa baroneša Prašinski, rođena Klain[26] koja je dala dogotoviti altar, dala napraviti monštranciju (...). K tomu (...) jednako druga gospa baroneša zvana Neofili, dala je napraviti veliki kelih iliti posudu zvanu ciborium (...). Včinila je vnogo dobra za cirkvu i gospa grofica zvana Kóhary, koja je dala pedeset rajnički na olje za goreti vu lampašeh po dnevu i po noči vu cirkvi (...), i gospa grofica zvana Atems (...) vu penezih za cirkvu i za zderžavanje, za klošter vnogo je pomogla.» Uz spomenute gospe, «takajše osebujna dobročinitelica bila je gospa baroneša pokojnoga Matijaša Patačiča,[27] ostavlena vdova, koja vu čem najviše je mogla, vsaki dan dobra je činila kloštru.» Nadalje, uršulinskom samostanu pomogli su oci isusovci kao na primjer rektor sjemeništa glasoviti pater Otto Paumgarten (1653.-1712.)[28] i rektor Kolegija pater Nikola Genova (1674.-1734.).[29] Nakon izgrađene crkve i samostana, sestre uršulinke «počele su jošče verneše za dečicu škole deržati, vu pobožnosti, vu kerščanskom navuku, vu čtenju, pisanju, šivanju i vu drugom dobrom navučati, ter tak vsem na hasen biti», naglašava otac Blaž, kapucin.

Bilo je to tzv. prvo razdoblje od dolaska uršulinki u grad Varaždin i njihova smještaja pa do izgradnje crkve i samostana.

Drugo razdoblje počelo je povećanjem broja sestara uršulinki i novo pridošlih učenica što su ih poučavale, pa se je ukazala nova potreba za većim samostanskim prostorom.

Tako je nakon priprema i odluke započela 14. srpnja 1746. nadogradnja istočnog dijela samostana.[30] O tome će nam također predočiti sliku autor *Duhovnog razgovora,* povezujući i taj posao s biblijskom slikom izgradnje porušena Jeruzalemskoga Hrama. Budući da je uršulinska «cirkva i s kloštrom skupa dugo vremena ovak priprosteša bila i ova iz priprostoga samo drevja za silu napravlena», potaknuo je Gospodin Bog «mogučneh duhovneh i svetskeh dobročinitelov serca i volju na napravljanje novoga zidanoga

cirkvenoga i klošterskoga mesta» - kaže propovjednik 1803. u *Duhovnom razgovoru.* Od duhovnih osoba svoje su mecenatstvo velikodušno iskazala dvojica zagrebačkih kanonika i to Juraj Šubarić (u Ivančana se iskazuje *Gregorius: «Budući nije poznat kanonik Gjuro* (Juraj) *Šubarić, to je možda krstno ime krivo upisano Georgius umjesto Gregorius.»* (O njemu vidi Ivančan, *nav. dj.*, II., 682-683), dakle, Grgur Šubarić «prevredni i pobožni kanonik slavnoga Kaptoloma glasovite Biškupije zagrebečke» koji je za gradnju crkve podario 7000 forinti.[31] «I tak genjen rečeni prepoštuvani gospodin kanonik Grgur Šubarič[32], počel i skoro vsu ovu i druga poleg vu kloštru dokončal, ter dohodke svoje na delanje hiže Božje potrošil.» Drugi je kanonik «po vnogeh varašeh, orsageh i kraljestvih razglašen, presvetli i prepoštuvani gospodin Žigmund Sinersperg»,[33] opat i prepozit zagrebačkoga Kaptola, koji je «financirao gradnju samostana do krova, krovnu konstrukciju, a i izvođenje radova na fasadi», ili kako čitamo u *Duhovnom razgovoru*: «(...) ov preglasoviti prepušt Sinersperg, prevelike svojega očinstva dohodke i svoje lastovito iz cirkvenih imanjih skup spravil, z njimi pervič zevsema turen zidani i druga pri cirkvi potrebna napravil, (...) ovu stran kloštra od cirkve do vrat proti vulici zezidal i dokončal.»[34] O Sinerspergu je Ivančan, uz ostalo zapisao: «bio je veliki dobrotvor uršulinskoga samostana u Varaždinu, kojemu je za života darovao do 30 000 for. Za popravak samostana i podignuće tornja». Spomenutim kanonicima pridružila se je «vnogo zvišena i glasovita familija Patačičijanska, iz koje familije gospa grofica hižna tovarušica, pokojnoga Aleksandra Patačiča,[35] k ovom zidanju veliku pomoč dala». Gradnju crkve uršulinke su započele 15. travnja 1722. a dovršena je bila 1729. Do konačne bogoslužne uporabe crkve proteklo je još mnogo godina, jer sve dok crkva nije bila iznutra posve uređena, nije bila posvećena. Njezinu je posvetu obavio 7. lipnja 1750. zagrebački biskup Franjo Klobušicki (biskup od 1748. do 1751.). «Ova ada zidanja stanja vu boljši i lepši red postavlena i skoro kak se vezda vidiju, zadnjič pred pedesetemi letmi, posvetil je presvetli i prepoštuvani gospodin Klobušicki, za onda biškup zagrebečki»[36] - kaže naš propovjednik otac Blaž, kapucin (1803.) u *Duhovnom razgovoru.*

Budući da se je jubilej stoljetnice dolaska sestara uršulinki u Varaždin i uopće u Hrvatsku slavio 1803., propovjednik u *Duhovnom razgovoru* nije mimoišao ni tadašnjega živućeg i djelatnoga zagrebačkog biskupa Maksimilijana Vrhovca (1752.-1827.)[37] kojega spominje u sljedećem kontekstu. «Ali zaisto naplatil /je/ Gospodin Bog obilno na ovom i drugom svetu tak njim kak njihovomu odvetku, pokolenju, varašu, orsagu, kraljestvu, koji tak pobožno, tak verno pomagali jesu /ovu/ njegovu svetu cirkvu i stan duhovni redovnički napravljati, ter ne samo tak verno naplati onem, koji do vezda tuliko dobra i pomoči jesu davali cirkvi i kloštru ovomu, nego i onem, koji vezda činiju i potlam činili budu, izmed kojeh vezda najviše dobra činečeh milošču spoznava ova vnogo poštuvana klošterska skupščina, jesu osebujno njih ekscelencije presvetli i prepoštuvani gospodin Maksimilijan Verhovac, vezdašnji biškup zagrebečki i konciliariuš, iliti tolnačnik cesarski kraljevski etc.»[38] Uz biskupa Vrhovca, još se spominju kanonici, braća Mirko Rafaj (1753.-1830.) i Franjo Rafaj (1751.-1820.)[39] koji su se iskazali kao dobrotvori varaždinskih uršulinki. Potom se spominju, u svojstvu dobročinitelja, tadašnja supruga Karla Erdödya rođ. Kóhary, zatim, još jednom, plemićke obitelji Patačić[40] i Drašković koje su u Varaždinu pomagale u drugim samostanima.

U drugome dijelu svojega izlaganja, autor *Duhovnoga razgovora* (1803./1804.), otac Blaž, kapucin govori o koristi uršulinskoga samostana, tj. o duhovnoj i svjetovnoj koristi. Spominje redom sve dotadašnje poglavarice kojih je «od početka ovoga kloštra bilo vezda sedem». Na prvome mjestu spominje majku Julijanu Drašković «našu domorođakinju» rođenu u Klenovniku.[41] Druga je bila majka Johana Gloss, «koja perva počela je cirkvu i klošter zidati», treća je bila majka Cecilija Šveglerin,[42] četvrta majka Angela Wintershofferin, peta majka Kajetana Erdreich – Hortnaj. Šesta je bila Johana Patačić i sedma majka Suzana Pelagija Mihanović.[43] Nadalje saznajemo da je sestara uršulinki do tada (1803.) u samostanu bilo 88 koje su potjecale (potječu) «vnoge iz velikeh, glasoviteh, bogateh, plemenitešeh, baronskeh, grofofskeh familijih». U tijeku sto godina njihova postojanja, u Varaždinu su umrle 64 sestre, živuće su bile (1803.) još 24 sestre.

Kao što čitatelj razabire, autor *Duhovnoga razgovora* ističe ono u čemu je najveća korist sestara uršulinki. One su «na veliku hasen duhovnu svojeh bližnjeh, k tomu i na hasen vremenitu za pomagati druge za dobro i hasnovito za se i za druge, na ovom svetu živlenje. Osebujno hasnovite varašu, orsagu i vsemu kraljestvu našemu Horvatskomu, Dalmatinskomu i Slavonskomu». To je napose razvidno u izobrazbi djevojčica, jer uršulinke «priproste varaške divojčice, vu školah, skupa i gospodske, plemenite gospodične, vu kloštru med sobum navučaju vu pobožnosti, vu dobrom kerščanskom navuku i živlenju. Navučaju čteti, pisati, šivati i drugo hasnovito i potrebno, poleg svojega stališa, dostojno delo.»[44] Takav se odgoj još uvijek odražava kod onih djevojaka koje su «zvučene bile od oveh vnogo poštuvaneh gospih klošterskeh». Osim toga, uršulinke su svojim odgojem i školskom izobrazbom priskrbile «osebujnu hasen i veliku pomoč za dobro celoga varaša i kraljestva našega, osebujno horvatskoga», ističe otac Blaž kapucin u *Duhovnom razgovoru*.Ta pomoć i korist vidljiva je u tome što je «pokojna, vekivečnoga spomenka vredna, cesarica i kraljica naša Marija Terezija» dodijelila stipendiju, «fundaciju za zvučiti vu kloštru ovom, četiri divojčice ovoga plemenitoga varaša i za četiri plemenite gospodične iz celoga kraljestva.»[45] Bila je to caričina zaklada koju i dalje preuzimaju: car Josip II., Leopold II., kao i tadašnji (1803.) car Josip I.

Uršulinke - osebujna dika Varaždina

Uršulinke su u Varaždinu, osim spomenute koristi, pomagale mnogim siromašnim osobama kojima su olakšale život. Osobito od koristi bile su siromašnim đacima koji su kod njih imali prehranu i druge potrepštine, tako da su mogli završiti svoje školovanje i neki od njih postali članovi redovničke zajednice. Korist od uršulinskoga samostana imali su također mnogi trgovci, obrtnici, «mešterski ljudi koji za svoje vnoge mešterske posle, vrednu plaču zadobivaju, k tomu od ovud vnogi takajše težački i služeči ljudi se zderžavaju.»[46] I još je nešto samostan varaždinskih uršulinki polučio. Naime, svojim je radom priskrbio slavu i glasovitost gradu i kraljevstvu. «Osebujnu diku i veliki glas zadobil je varaš i kraljestvo naše po ovom vnogo poštuvanom klošterskom mestu, zbog kojega vnogo poštuvanoga kloštra i po drugeh varašeh, orsageh, kraljestvih i po vsem nemškom cesarstvu varaš i orsag naš razglašen je, tak da reči se more: Ti, o skupčina vnogo poštuvana redovnička, ti si dika varaša našega varaždinskoga! Ti, o mesto vnogo poštuvano klošterskо, o stan i prebivališče, vnogo poštuvanih gospih redovničkih, ti poštuvanje i dalek odičeni glas, stoječi ovde, vre skoro sto let, spravil jesi ljudstvu i kraljestvu horvatskom!»

Zahvalnost

Svoj *Duhovni razgovor* /propovijed/, izrečen prigodom prve stoljetnice dolaska uršulinki u Varaždin (1703.-1803.), propovjednik otac Blaž, kapucin (Juraj Dvorski), završava radosnom zahvalom. Taj *epilogus iliti dokončanje*, kad se iznova čita, nije moguće ne reći, da takav izričaj u cijelosti, i danas, posve dobro pristaje u prigodi tristoljetnice (2003.) dolaska sestara uršulinki u Varaždin. Jasno, danas bi se u jednoj takvoj svečanoj propovijedi našlo mjesta i za sva ona postignuća na duhovnom i materijalnom polju djelatnosti uršulinki u zadnjima dvama stoljećima. Propovjednik, otac Blaž, kapucin, završavajući *Duhovni razgovor*, potiče na zahvalnost: «k tomu vse skupa duhovno i svetsko ljudstvo z vsemi stanovniki varaša ovoga plemenitoga, zahvali se vredno velikom mašniku Božjemu i za namestnikom Kristuševem svetem Ocem Papum, najvekšemu poglavaru i duhovnomu i prepoštuvanomu gospodinu Maksimilijanu Verhovac biškupu zagrebečkomu (...)». Budući da je biskup Vrhovac tada bio spriječen drugim obvezama, nije mogao osobno prisustvovati varaždinskom uršulinskom jubileju, već je poslao « prepoštuvanoga gospodina Ferenca Kos, kanonika slavnoga Kaptoloma,[47] glasovite Biškupije zagrebečke (...) tolnačnika Stola duhovnoga Biškupije.» U *Duhovnom razgovoru* spominju se još dva zagrebačka kanonika, koji su u vrijeme održavanja «orsačkoga Spravišča» u Varaždinu na

spravišču sudjelovala: Ignacije Pokajzen[48] (1753.- 1815.) i Jožef Šipušič (1749.-1820.),[49] Ti su se kanonici svojim pastoralnim službama tada uključili u pobožnost održavanu u crkvi uršulinki. Oni su, naime, «vu svojeh peršonah deržali večernice i popevane juterne meše služili», zapravo onako kako je opisano u rukopisu *Povijesti samostana uršulinskoga 1703.-1900.* na početku ovoga izlaganja. Stoga se i njima valja zahvaliti – ističe propovjednik. *Duhovni razgovor*, završava pozivom na molitvu za povečanje Božje slave i širenje vjere i crkve katoličke, za Sv. Oca Papu i biskupa zagrebačkoga. Zatim, za «cesara i kralja našega Ferenca drugoga, skupa i za vsu zmožnu i pobožnu Hižu Austrijansku, da Njim Bog naj srečno, mirovno i veselo kraljuvati, kraljuvanje Njihovo na diku Božju, na radost Njihovu i hasen vsega ljudstva razširi.» Dakle, iste molitvene želje još i danas aktualne, u našim vremenima u kojima se, prigodom važnijih crkvenih blagdana, moli i za državnike i njihovo što razboritije upravljenje državom na korist čovječanstva, gledano nacionalno i globalno.

Duhovni razgovor (1803.), u prigodi prve stoljetnice dolaska uršulinki u Varaždin, doista je prava riznica duhovne izražajnosti i povijesti samostana. Stoga je posve opravdano da se toga teksta, iznova u 2003. sjećamo i vrjednujemo ga. A to smo, eto, učinili i objavljivanjem čitava teksta *Duhovnog razgovora*, na korist današnjem naraštaju i onima koji će u budućnosti obilježavati slične obljetnice varaždinskih sestara uršulinki.[50]

SAŽETAK

PRVA POVIJEST VARAŽDINSKIH URŠULINKI (1803.)

Pisati cjelovitu povijest grada Varaždina, znači, prije svega, u njegova određena razdoblja uvrstiti i povijest crkvenih redova: franjevaca, isusovaca, kapucina, pavlina i sestara uršulinki. Sve te redovničke zajednice integralni su dio varaždinske povijesti. S tom činjenicom složit će se svaki povjesničar to više što su spomenuti redovi svojim primjerenim radom dali neizmjeran doprinos na duhovnom, obrazovnom, književnom i kulturnom polju svoje djelatnosti. U krug takve djelatnosti ulazi i tristoljetna djelotvorna prisutnost sestara uršulinki u Varaždinu. Stoga, u prigodi visokog jubileja – tristoljetnice (1703.-2003.) dolaska uršulinki u Varaždin, autor u ovome radu svoju pozornost posvećuje analizi prve jubilarne propovijedi izgovorene na dan obilježavanja prve stoljetnice njihova dolaska u Varaždin (4. prosinca 1803.). Budući da je propovijed tiskana 1804. u Zagrebu (30 str., vel. 22 x 17 cm), pisana hrvatskim jezikom kajkavske osnovice, u literturi o hrvatskim uršulinkama, njezin se tekst nije referencijalno spominjao, iako sadrži relevantnih podataka za povijest uršulinki u Varaždinu, pa već i zbog toga zavrjeđuje naziv *prve povijesti* varaždinskih uršulinki. Analitičkim prikazom *Duhovnog razgovora...*, kako je propovijed naslovljena, autor, komentirajući njezin sadržaj, bilješkama proširuje povijesno obzorje života i djelovanja uršulinki u Varaždinu. Osim toga, autor priloga otkriva i autora *Duhovnog razgovora*, koji je tu propovijed izrekao; bio je to otac Blaž, kapucin iz Varaždina. S pravom bi se moglo reći da je ovim radom predočena povijest prve povijesti varaždinskih uršulinki u prvom stoljeću njihova djelovanja u gradu Varaždinu.

SUMMARY

THE FIRST HISTORY OF THE VARAŽDIN URSULINES (1803)

To write a comprehensive history of the city of Varaždin means, first of all, to include the histories of holy orders such as the Franciscans, the Jesuits, the Capuchins and the Ursulines in respective historical periods. All of these clerical communities present an integral part of the Varaždin history. This is what every historian will agree with, moreover

due to the fact that diligent work of the mentioned holy orders largely contributed to the development of their spiritual, educational, literary and cultural activities. Furthermore, these activities include a 300-year-old presence of the Ursulines in Varaždin. Therefore, for the occasion of such an important anniversary – 300 years since the arrival of the Ursulines in Varaždin (1703 to 2003) – in his work the author focuses on the analysis on the first memorial sermon given on the day of the 100th anniversary of the nuns' arrival (4 December 1803). Since the sermon was printed in Zagreb in 1804, on 30 pages sized 22 x 17 cm, and written in Croatian language based on kajkavian, the text had not previously been referred to, although it contained relevant information on the history of the Ursulines in Varaždin. This is why it fully deserved the title of *The First History* of the Varaždin Ursulines. Through an analytical essay entitled *The Spiritual Discourse,* the author comments on its content and by offering numerous notes he has expanded historical horizons of life and work of the Ursulines in Varaždin. Apart from that, he also discloses the true author of *The Spiritual Discourse* who gave the sermon. It was Father Blaž (Blaise), a Capuchin from Varaždin.

It would be right to say that this work presented the history of the first history of the Varaždin Ursulines for the period comprising the first one hundred years of their active life in Varaždin.

BILJEŠKE

* Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, dr.sc. slavenske filologije, izvr. prof. Hrvatske književnosti starijeg razdoblja, povijesti hrvatskoga jezika.

[1] Rukopis u Arhivu sestara uršulinki u Varaždinu. Zahvaljujem s. Klaudiji Đuran, OSU u Varaždinu što mi je na uvid dala spomenuti rukopis. Vidi još: *Hrvatske uršulinke*, priredile. S. Marija Assumpta Svalina, OSU i s. Ana Klaudija Đuran, OSU, Varaždin, 1979.

[2] Da je doista riječ o Blažu Jurju Dvorskom (Juraj mu je krsno ime), varaždinskom kapucinu, potvrdio je to o. Bono Zvonimir Šagi, kapucin u Varaždinu, koji je Dvorskog našao među članovima varaždinske kapucinske zajednice. I ovom prigodom zahvaljujem o. Boni za spomenute podatke, na temelju kojih je sada riješena enigma oko autorstva *Duhovnog razgovora* (1803./1804.). Isto tako zahvaljujem fra Mirku Kemivešu, OFMCap, koji me je uputio na arhivske dokumente, u kojima se spominje kapucin Blaž Dvorski kao svećenik, propovjednik i kustos, i to: *Martuarium provinciae O. F. M. Capucinorum Provinciae Styriae, 1960; Catalogus Fratrum Minorum provinciae Styriae, conscriptus anno 1771,* na str. 84 piše: *Blasius Varsdinensis, dies investitionis 21. Juny 1777.* To je datum ulaska u novicijat – oblačenja redovničkoga odijela. *Chronographia provinciae P. P capucinor. Styriae, et anno 1783 ab ea avulsae Custodiae Maritimo-Croaticae, postmodum in Provinciae Croaticae electae, Series A.R.P.P. Custodum* i tu čitamo: *6. Blasius Varasdinensis, electus Flumine, die 1. Maji an. 1806. usque 30. Maji 1809.* (= Blaž iz Varaždina, izabran je u Rijeci za Kustosa 1. svibnja 1806., službu vršio sve do 30. svibnja 1809.). Spomenuti dokumenti pohranjeni su u Arhivu Hrvatske kapucinske provincije u Zagrebu. Kapucini su došli u Hrvatsku: najprije u Rijeku 1610., u Zagreb 1618., u Varaždin 1699. Više o tome vidi: Mirko Kemiveš, *Dolazak kapucina u Varaždin i znameniti kapucini tijekom 300 godina varaždinskog samostana*, Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin, br. 12-13, Zagreb-Varaždin, 2001., 123-146. U istim *Radovima* o kapucinima pišu: Zdenko Tomislav Tanšek, 105-114; Jure Šarčević, 115-121; Vinko Škafar, 147-163; Bono Zvonimir Šagi, 165-174.

[3] U vezi s njegovom vizitacijom u rukopisnoj *Povijesti samostana uršulinskoga 1703.-1900.*, I. dio, str. 41, čitamo: »(...) Na svršetku vizitacije dao je vizitator neke odredbe iz kojih vadimo glavne misli. Ponajprije rekao je našim Majkama, budući da sada borave u Hrvatskoj, da je potrebno, da nauče hrvatski jezik. Do sada to znade samo jedna, pa se zato nije posvećivala tolika briga hrvatskoj kao njemačkoj djeci. U buduće treba da se djeca u školi uče čitati i pisati ne samo njemački, nego i hrvatski. Potrebno je da sva djeca razumiju hrvatski, da mogu razumijeti svećenika, koji im svake subote daje exhortu.» Prema tome, sestre uršulinke su bile prave čuvarice i širiteljice hrvatskoga jezika kajkavske osnovice sve do 20. stoljeća. O Nikoli Gotalu vidi: Ljudevit Ivančan, *Podaci o zagrebačkim kanonicima* ..., tipkopis , knj. II., 668-671, Arhiv HAZU, Zagreb, sign. II. d. 243, isto u Kaptolskom arhivu, Zagreb.

[4] Pismo kod autora ovoga rada.

[5] Prema *Bibliji* u izdanju Kršćanske sadašnjosti, Zagreb, 2000.

[6] Tu se misli na Italiju.

[7] To je zapravo kajkavska verzija Vitezovićeve *Kronike* (1696.) s dodatkom. Taj *Pridavek* je uvezan zajedno s prvim dijelom *Kronike aliti spomenek vsega sveta vekov na tri dele razdelen (...),* vidi primjerak u NSK, Zagreb, *sign. R II D-8°-195a.*

[8] Propovijed je tiskana u Zagrebu s naslovom: *Prodečtvo na dan blagoslovlenja kapele sv. Antona vu Guščerovcu po Njih gospoctva gospi grofici Eleonori rođeni Patačič od Zajezde i Zarand (...) podignjene (...),* cit. na str. 5. Filip Smolec umro je 8. kolovoza 1828.

[9] Magdalena Drašković rođ. Nádasdy (1647.-1718.) kćerka je spomenutoga Franje Nádasdyja. Udala se je 1664. za grofa Ivana IV. Draškovića (oko 1630.-1692.). Uz to, što je zaslužna za dolazak uršulinki u Varaždin, u povijesti hrvatske (kajkavske) knjige također je ostavila svoj trag kao dobročiniteljica. Naime, njezinom su novčanom potporom tiskane dvije knjige u čijim se naslovima iskazuje i njeno ime, *Sobotni kinč Blažene Device Marije, ali pobožnost za sobotne vsega leta dneve (...). Vezda pak na horvatski jezik včinila jest prevesti presvetla i milostivna, gospa Marija Magdalena Nadasdi, presvetloga gospodina Draškovič Januša ostavljena vdova.* Knjiga je tiskana 1696. u Zagrebu u tiskari kojom je upravljao Pavao Vitezović (1652.-1713.). Primjerak knjige vidi u NSK, Zagreb, *sign. R II D-8°-165.* O Vitezoviću vidi: Vjekoslav Klaić, *Život i djelo Pavla Rittera Vitezovića (1652.-1713.)*, Zagreb, 1914.; Lelja Dobronić, *Vitezovićeva tiskarska djelatnost u Zagrebu*, Senjski zbornik, god. 21., Senj, 1994.,117-126. Drugoj knjizi, čije je tiskanje spomenuta grofica Drašković također pomogla, i koja je tiskana u Beču, a autor joj je poznati lepoglavski pavlin Ivan Krištolovec (1658.-1730.), naslov glasi: *Žitek dveh verneh Kristuševih službenic Marte i Marije Magdalene, zdavnja vre vsakojačkim jezikom popisan, sada pako na naš horvatski iliti slovenski jezik obernjen. (...) na najvekšu zveršenost stališa duhovnoga štampati vučinjen po presvetle (...) gospe grofice Magdalene Nadasdy (...) pokojnoga (...) gospodina grofa Draškovič Januša od Trakoštana, cesarove i kraljeve svetlosti generala ostavlene vdove i njih ekscelencije alduvan.(...).* Vidi primjerak te knjige u NSK, Zagreb, *sign, R II. D-8°-201.* O tom Krištolovčevu djelu vidi u knjizi: Alojz Jembrih, *Na izvorima hrvatske kajkavske književne riječi*, Čakovec, 1998.,147-150. O obitelji pl. Drašković pisao je Ivan Kukuljević Sakcinski, *Glasoviti Hrvati prošlij vjekova*, Zagreb, 1886., 152-205, 261-263; vidi također *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 3, Zagreb, 1993., 576-598. Vidi još: *Plemstvo Županije varaždinske*, katalog istoimene izložbe, Gradski muzej Varaždin, 5. siječnja – 3. ožujka 1996. Tekst kataloga i izbor ilustracija Magdalena Lončarić, Varaždin, 1996. Vidi još: Bartol Zmajić, *Postanak i razvitak roda Draškovića*, u časopisu: Kaj, V., br. 11, Zagreb, 1972., 53-59. Usput, kad je riječ o grofici Mariji Magdaleni Drašković rođ. Nádasdy, «doznajemo da je bila vrlo poslovna žena. S uspjehom je vodila sve imovinsko-pravne poslove još za života svoga muža, grofa Ivana IV. Draškovića.» Martin Modrušan, *Nekoliko ženskih likova iz obitelji Drašković*, u časopisu: Kaj, V., br. 11, Zagreb, 1972., 60-69, odnosno 60. Ovdje treba korigirati tvrdnju Marka Bedića koji piše da je «Ivan Drašković IV. treći ban iz tzv. *banske grane*, oženio Mariu Katarinu groficu Brandis iz Tirola (...).» Kao što se može vidjeti, supruga Ivana IV. Draškovića bila je Marija Magdalena Nádasdy. Grofica Marija Katarina Brandis bila je supruga Ivana V. Draškovića, sina Ivana IV. Draškovića i Marije Magdalene rođ. Nádasdy. Usp. Marko Bedić, *Velikaška obitelj Draškovići Trakošćanski*, u časopisu: Kaj, XXXV., br. 4, Zagreb, 2002., 99-79, odnosno 71. Držim da nije suvišno spomenuti još nešto u vezi s majkom Julijanom Drašković varaždinskom uršulinkom. Naime, u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu nalazi se rodoslovno stablo obitelji pl. Drašković. Pozornog promatrača likova, naslikanih u tom rodoslovlju, zbunit će ime *Katarina* koja se spominje kao kaluđerica i nalazi se na rod. stablu odmah ispod oca i majke. Na temelju te pozicije, uršulinku Anu Julijanu neki su zvali i krsnim imenom Katarina. Očito je riječ o zamjeni s Katarinom klarisom (samostan klarisa u Zagrebu osn. 1646.) iz obitelji Drašković koja je bila redovnica u Štajerskoj. Naša Ana Julijana, u rodoslovnom. stablu krije se pod krsnim imenom Jelisava (autorov naziv iz 19. st.) = Elizabeta. Dakle, redovničko je ime Ana Julijana uzela, vjerojatno na uspomenu starije sestre Julijane ili prema baki s majčine strane, Ani Julijani grofici Nádasdy rođ. Eszterházy. Usp. *Sjaju poput sunca...*, 11, bilj. 10. Grofica Magdalena Drašković, rođ. Nádasdy, uz spomenute zasluge, također je zaslužna i za dolazak otaca kapucina u Varaždin: ona se je i pismeno obratila kralju Leopoldu I. u kojem je izjavila da želi u Varaždinu na svoj trošak podići kapucinski samostan. O tome vidi: Mirko Kemiveš, *Dolazak kapucina u Varaždin...*, Radovi Zavoda za znastveni rad HAZU Varaždin, br. 12-13, Zagreb-Varaždin, 2001.,123-146 i dalje.

[10] U naslovu *Duhovnog razgovora* (1803./1804.) otac Blaž spominje opatice «pod imenom i obrambum svete Uršule device mučenice, drugač pod Regulum i naredbami redovničkemi blažene Angele device Brixianske». Pridjev *brixianski* (briksianski) odnosi se na Bresciu (Brescia /Brešija) u Italiji, odakle je rodom Angela Merici (1474.-1540.) utemeljiteljica uršulinki. Usp. Otto Wimmer – Hartmann Melzer, *Lexikon der Namen und Heiligen*, Tyrolia-Verlag, Innsbruck-Wien-München, 1982., 134, 813-815. Više o Angeli Merici vidi u monografiji *Hrvatske uršulinke*, Varaždin, 1979., 9-24, 151-157. Za ovu prigodu navest ću kraći njemački tekst o *sv. Uršuli* iz: *Herders Kleines Lexikon der Heiligen*: «Ursula, Hl. Erlitt mit ihrem Gefährtinnen / Aurelia, / Cordula, / Kunigunde zusammen mit „11000 Jungfrauen „ das Martyrium. Ausgangspunkt ihrer Verehrung ist Köln. Nach der Legende war Ursula die Tochter eines britischen Königs. Sie und ihre Gefährtinnen starben vor Köln – durch heidnische Soldaten, die die Stadt belagerten – den Martyrertod für Glauben und Reinheit. Köln aber wurde durch sie von seinen Belagerern befreit, die nach der grausamen Tat flohen. Die Zahl 11 000 beruht wahrscheinlich auf einem Lesefehler. Die ersten Zeugnisse der Ursulaverehrung stammen aus dem 8. Jahrhundert. Von Köln aus breitete sie sich über ganz Europa aus. Im 16. Jahrhundert stellte / Angela Merici ihre neue Gründung der Ursulinen unter den Schutz der hl. Ursula. Patronin der Jugend und verschiedener Universitäten. Dargestellt mit Pfeil und Palme, mit Kreuzesfahne, Mantel und Krone, auch als Schutzmantelfrau. Fest 21. Oktober.“ Vidi: *Herders Kleines Lexikon der Heiligen*, Herder-Bücherei, Bd. 326, Freiburg im Breisgau 1968., 210. Uz prethodni citat, o *Uršuli* više vidi u *Leksikonu ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb, 1979., 575-576.

[11] O tom je Koloniću 1939. zapisao Josip Predragović, uz ostalo, i ovo: « (...) Grof Leopold Karlo Kolonić *(Kollonitsch, Kollonitz, Kollonich, Collonicz)* markantna je ličnost austrijskoga crkvenog i političkoga života. Kolonići su austrijska plemićka obitelj, koja je nastala u 13. stoljeću u Hrvatskoj. Rodio se je 26. listopada 1631. u Komornu. Kao malteški vitez odlikovao se je g. 1651. kod Krete, a g. 1655. u Dardanelima. Postao je g. 1668. svećenik, g. 1669. biskup u Njitri, g. 1670. biskup u Bečkom Novom Mjestu, g. 1672. predsjednik ugarske dvorske komore. Za opsade Beča g. 1683. istaknuo se je srčanošću i dobrotvornošću. Godine 1685.

postao je biskup u Đuru (Raab, Györ), g. 1686. kardinal, g. 1688. nadbiskup u Kalocsi, g. 1692. ministar, g. 1695. nadbiskup ostrogonski i mađarski primas. Umro je u Beču g. 1707., a pokopan ja na vlastitu želju u isusovačkoj crkvi u Požunu (Bratislavi).» Cit. Alojz Jembrih, *Kratka Azbukvica iz 1696. godine. Prilog povijesti hrvatskih početnica,* Književni jezik, god. 17., broj 4, Sarajevo, 1988., 199-213, odnosno 204-205; isto s pretiskom *Azbukvice* u časopisu: Vrela i prinosi, Zagreb, 1987/88., 3-51, odnosno 11; vidi također u mojoj knjizi: *Hrvatski filološki aspekti,* Mala teorijska biblioteka 39, izd. Centar «Revija Osijek», Čakovec, 1990., 128-145.

[12] Dobile su 600 forinti (rajnskih florena) za putni trošak i za prve potrebe. Usp. Antun Cuvaj, *Građa za povijest školstva ...,* knj.1, Zagreb, 1910., 305.

[13] Usp. Magdalena Lončarić, *Klenovnik i hrvatski banovi iz obitelji Drašković,* u zborniku: Klenovnik 750 godina 1244.-1994., Klenovnik, 1995.,40-45; Zdenko Balog, *Dvorac Klenovnik – rezidencija obitelji Drašković,* u istom prethodnom zborniku:, Klenovnik, 1995., 47-57.O obitelji pl. Drašković vidi: Marijana Schneider, *Portreti 16-18. stoljeća,* Zagreb, 1982., 75-84. Kad je riječ o dolasku uršulinki u Klenovnik, valja imati pred očima i ovo. Naime, s. Klaudija Đuran, OSU, drži da je šest uršulinki otišlo u Klenovnik, a šest ih je bilo smješteno u kući grofice Magdalene Drašković u Varaždinu «izvan gradskih zidina, sjeverno iza Staroga grada, iza današnjega (2003.) Centra za socijalnu skrb u Nazorovoj ulici, sjevernije prema Dravi. U tom posuđenom domu odmah su otvorile dva razreda, jer dokumenti govore da su počele sa školskim radom već 1703. g. To je vjerojatno, jer misionari-apostoli ne čekaju izvanredne uvjete, nego odmah stupaju u dodir s Božjim narodom. »Vidi interni tipkokopis knjige: *Sjaju poput sunca u Kraljevstvu Očevu. Nekrolozi sestara uršulinki*, priredila s. Klaudija Đuran, OSU, Varaždin, 2002., 15. (tipkopis u Arhivu uršulinki u Varaždinu). Međutim moramo imati na umu da je to bio 3. prosinca 1703., vrijeme pred Božić; jesu li se uršulinke doista odmah dale na školski rad, trebali bismo vidjeti u izvorima ako o tome u njima ima kakvih vijesti.

[14] Majka Leopoldina Wiczdom će se kasnije vratiti u Požun, dok će Majka Augustina Hartner doći natrag iz Maribora – nju sa sobom dovodi majka Ivana Gloss koja dolazi 1707. iz Bratislave u Varaždin. Usp. *Sjaju poput sunca...*, 14, 16.

[15] Cit. u: *Sjaju poput sunca ...*, 15.

[16] Za hrvatskoga bana ustoličen je 1704. u Varaždinu. Pálffy je više od 20 godina izbivao iz Hrvatske (u Beču, Ugarskoj) pa ga je zamjenjivao banski namjesnik biskup Martin Brajković, zatim biskup Mirko Eszterházy te od 1726. Ivan III. Drašković. Pálffy je 1732. postao vrhovnim sucem kraljevske komore. Godine 1741. postao je palatin, a 1742. vrhovni zapovjednik ugarske vojske. Usp. Vid Lončarić, *Hrvatski sabori u Varaždinu (1526 -1848)*, HAZU, Radovi Zavoda za znanstveni rad, knj. 6-7, Varaždin, 1994., 147-159.

[17] Grofica Kóhary bila je tada udovica grofa Žigmunda Keglevića. Umrla je 1763. u 89. godini života. Adam Baltazar Krčelić (1715.-1778.) o njoj zapisuje u svojim Annuama: «Bila je ugledna i bogobojazna žena, a kao udovica živjela je prema propisima sv. Pavla.» Usp. *Annuae ili Hisotrija 1748-1767,* preveo Veljko Gortan, Zagreb, 1952., 466.

[18] Misli se na članove Gradskoga poglavarstva. Na čelu je magistrata tada bio Juraj Kalander koji je obavljao poslove prema Statutu grada Varaždina iz 1699. No, taj je Statut zamijenjen novim koji je kraljica Marija Terezija odobrila, a grad ga je dobio 30. srpnja 1750. godine. Danas su dostupna oba Statuta u latinskom i hrvatskom prijevodu. Vidi: *Statut grada Varaždina*, preveli i priredili *Josip Kolanović i Mate Križman*, Državni arhiv u Varaždinu, Varaždin, 2001.Vidi još: Zlatko Herkov, *Organizacija uprave grada Varaždina i njezin djelokrug od 15. do 18. stoljeća,* Varaždinski zbornik 800. godišnjica grada 1181.-1981., JAZU i Skupština općina Varaždin, Varaždin, 1983., 219-232.

[19] Martin Brajković je, uz ostalo, kao zagrebački biskup radio na tome da njegova biskupija postane nadbiskupija neovisna o ugarskoj crkvi. No, smrt ga u tome spriječi, iako je imao potporu pape Klementa IX. (papa 1700.-1721.) i cara Leopolda I. (1640.-1705.). Biskup Brajković umro je u Hrvatskom kolegiju u Beču u čijoj je kronici 1708. zabilježeno: «Dne 4. lipnja te godine u 3 sata poslije podne umro je ovdje u Beču zagrebački biskup Martin Brajković, nakon što je već prije načinio oporuku koja se čuva ovdje u zavodu. Budući da nije mogao pisati, oporuku potpisaše prisutni svjedoci bosanski biskup Juraj Patačić i grof Ivan Drašković.» Cit. Kamilo Dočkal, *Hrvatski kolegij u Beču 1624 – 1784.*,Wien – Zagreb, 1996., 244. O biskup Martinu Brajkoviću v. Andrija Lukinović, *Zagreb – devetstoljetna biskupija,* Glas Koncila, Zagreb, 1995., 229-232; Ante Sekulić piše također o tom biskupu u knjizi: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi,* Školska knjiga, Zagreb, 1995., 377-381. O Brajkoviću vidi još kod Ivančana, *nav. dj.,* II., 686-688.

[20] Usp. *Hrvatske uršulinke*, Varaždin, 1979., 41-42.

[21] U vezi s nazivom i vrijednošću novca rajniček = rajnski floren, zlatnik; usp. Zlatko Herkov, «*Horvacki novac*» - *hrvatska novčana jedinica XVIII. stoljeće*, Starine JAZU, knj. 44, Zagreb, 1952., 1952., 95-199.

[22] *Hrvatske uršulinke*, Varaždin, 1979., 42.

[23] Vidi: Arhiv samostana uršulinki u Varaždinu; kupoprodajni ugovor Facs. I., br. 5 i 6.

[24] O njemu vidi: Ante Sekulić, *Mirko Esterhazy 1708-1722*, Zagrebački biskupi i nadbikupi, Zagreb, 1995., 383-391.

[25] U knjizi *Sjaju poput sunca...*, 16, s. Klaudija Đuran, OSU zapisuje, pozivajući se na kroniku sestara uršulinki u Bratislavi: «Redovnice u Varaždinu još uvijek nemaju vlastiti dom (1706.) i moraju se boriti s bijedom, te ih je matični samostan (u Bratislavi) darežljivo pomagao. Tako je jednom poslao 2000 guldena, kasnije 8000, kako bi se mogao tamo (u Varaždinu) kupiti ili izgraditi samostan, tako da ukoliko bi zbog ratnog nemira požunske redovnice morale biježati, da naiđu na sestrinski prijam u Varaždinu.»

[26] Bila je to supruga Antuna Petra baruna Prašinskog koji je u Varaždinu imao svoju palaču.

[27] Vjerojatno je to bila Kristina Falussy udata za potpukovnika Matiju Patačića koji je umro 1715. Imali su sina također Matiju. Vidi: Josip Matasović, *Prilog genealogiji Patačića,* Zagreb, 1930., 12 (poseban otisak iz Narodne starine). U *Duhovnom razgovoru* spominje se i «gospa Jankovička vice-komešica, vdovica». To je bila Ana Janković udata za Franju I. Draškovića (1750.-1817.) kojemu je Josip Vračan (1786.-1849.) posvetio hrvatski prijevod latinskoga prjedloška igrokaza *Sv. Bernard* Kazimira Bedekovića (1727.-1782.), Usp. Alojz Jembrih, *Kazimir Bedeković. Teološki, filozofski i dramski pisac 18. stoljeća*, Beč-Ludbreg-Varaždin-Zagreb, 2001.

[28] Paumgarten potječe iz Maribora; o njemu vidi: Lukács Ladislaus, *Catalogus Generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Jasu (1551-1773)*, II., Romae, 1980., 1163-1164.

[29] Rodom je iz Rijeke; o njemu v. također Lukács, *nav. dj.*, I., Romae, 1987., 410.

[30] O tome v. *Hrvatske uršulinke*, Varaždin, 1979., 44, 91- 94. Nije suvišno pročitati, u vezi s gradnjom uršulinskoga samostana u Varaždinu i ovo: « Premda se gradio novi samostan, 15. srpnja 1716. godine kupljeno je za 130 forinti zemljište od Josipa Fodrocija i Dore Bužanić. I na tom terenu sagrađen je prvi zidani konvikt. Zgrada je bila podignuta na jedan kat. U prizemlju je bila blagavaonica i prostorija za glazbala, a u prvom katu bila je škola konviktica i spavaonica. Poznato je da je 1730. godine u konviktu bilo 14 konviktica koje su učile katekizam, hrvatski i njemački jezik, glazbu i razne vrste ručnog rada.» Cit. *Hrvatske uršulinke*, Varaždin, 1979., 91.

[31] Isto, 46.

[32] Subarich = Šubarić. Usp. Dočkal, *nav. dj.*, 385; Ljudevit Ivančan, *Podaci o zagrebačkim kanonicima od god. 1193. do 1924.* (rukopis u Arhivu HAZU i Kaptolskom arhivu u Zagrebu, knjiga II., 682-683).

[33] Kanonik Sinersperg bio je inače na glasu kao veliki dobrotvor. Sagradio je crkvu sv. Marije na Dolcu u Zagrebu, bio je mecena Jurju Mulihu (1694.-1754.) kod izdavanja njegovih knjiga. Usp. Alojz Jembrih, *Na izvorima hrvatske kajkavske književne riječi,* Čakovec, 1998., 163-177; vidi o njemu kod Ivančana, *nav. dj.*, II.,731-734.

[34] Koliko se je kanonik Sinersperg brinuo za samostan sestara uršulinki u Varaždinu, svjedoči i njegova oporuka: «(...) Sav ovaj novac, bilo iz prodaje ili sav drugi, ostavljam časnim redovnicama sv. Uršule u Varaždinu. Njih imenujem baštinicama, kojima je poznata moja nakana. Uršulinke su, naime,vrlo korisne domovini, a najviše ženskom spolu, jer ga poučavaju u knjizi, krjepostima i poslovima koji su prikladni njihovom zvanju da se kod kuće ne daju na dokolicu koja je postelja vragu.» Cit. *Hrvatske uršulinke,* Varaždin, 1979., 45.

[35] Aleksandar Patačić (1697.-1747.) bio je sin baruna Baltazara Patačića (1663.-1719.). Vjenčao se 4. travnja 1719. u Mannheimu s Herulom Marijom Katarinom baronesom od Freinfelta. Vidi: Josip Matasović, *Prilog geneologiji Patačića,* Zagreb, 1930., 18-20.

[36] Franjo Klobušicki bio je zagrebački biskup od 1748. do 1751. Njegov je predšastnik bio Juraj Branjug (biskup 1724.-1748.). O Klobušickome u *Pridavku Kronike...* (1762.) za godinu 1748. piše: «13. velikoga travna od presvetle kraljice Marije Terezije za biškupa zagrebečkoga imenuvan je baron Ferenc Klobušicki od Seteny, drugač biškup erdelski.» Cit. *Pridavek,* 26, vidi također str. 32. O biskupu Klobušickom piše Mijo Korade u knjizi: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995., 399-402.

[37] O njemu vidi: Juraj Kolarić, *Maksimlijan Vrhovac 1787-1827,* Zagrebački biskupi i nadbiskupi, Zagreb, 1995., 427-445.

[38] Maksimilijan je u svome dnevniku, 11. veljače 1803., u vezi s varaždinskim uršulinkama zapisao: «Posjetih grofa bana. Malo zatim dođe on k meni. Primio sam pismo od nadstojnice varaždinskih redovnica, isto tako od djevojke Šule. (NB. Ta je djevojka zarobljena u Turskoj, odanle oslobođena, odgaja se u samostanu varaždinskih redovnica na trošak Njegova Veličanstva) /na trošak cara, vjerojatno uživa onu stipendiju što ju je utemeljila Marija Terezija, A.J./. «Objema sam otpisao u smislu dobrostive naredbe.» Cit. Maksimilijan Vrhovac, *Dnevnik - Diarium*, svezak 1 (1801-1809). Latinski tekst priredili, na hrvatski preveli, te komentar i kazala sastavili Metod Hrg i Josip Kolanović, uredio Dragutin Pavličević, Zagreb, 1987., 294-295. U bilješci-komentaru, uz navedeni citat, čitamo: »Djevojku Josipu Šule u dobi od 5 godina oteo je turski dizdar iz Mostara Hadži Omerović i odredio svome sinu za udaju. Odgajao ju je u islamskoj vjeri, naučio čitati i pisati turski. Kad joj je bilo 16 godina, trebala se za nj udati, no tada je majka upozna s njezinim kršćanskim porijeklom. Ona uteče od dizdara i pješice pođe u Dalmaciju te u studenom 1802. stiže u Imotski. Tu ju je primio župnik i podučavao u vjeri. Župnik ju je preporučio makarskom biskupu Blaškoviću koji se obratio Göessu, komesaru u Dalmaciji i tražio pomoć od cara za njezin odgoj. Po carevu ovlaštenju djevojka je najprije poslana u Zadar, a zatim u Varaždin k uršulinkama. Bolest ju je spriječila da dođe u Varaždin prije prosinca 1803. godine. U Varaždinu je poučena u vjeri, njemačkom jeziku i ženskim poslovima (šivanje, vezenje, aranžiranje cvijeća), crtanju, glasoviru i plesu. Budući da je u samostanu imala ostati do 14. VI. 1808., kako bi još upoznala njemački jezik, car odredi da na državni trošak može ostati i dulje. Nakon toga će je poglavarica odvesti biskupu u Zagreb i on će se dalje brinuti o njoj.», Cit. Maksimilijan Vrhovac, *Dnevnik-Diarium...*, Zagreb, 1987., 295. Uz to valja spomenuti da je biskup Vrhovac 1818. osnovao zakladu za dvije učenice na tri godine, zatim biskup Josip Schrott 1846. za jedno mjesto, zakladu na šest godina. Isto tako kardinal i zagrebački nadbiskup Juraj Haulik 1855. i 1856. osnovao je zakladu za sedam učenica na tri godine boravka u konviktu s mogućnošću produljenja na četiri godine. Zanimljivo je vidjeti koji se podaci navode o djevojačkoj školi kod uršulinki u Varaždinu za godinu 1802. u Šematizmu Zagrebačke biskupije *Zagrabiense calendarium Dioecesanum ad annum communem Jesu Christi* M.DCCCII. (...), Zagrabiae. U popisu: *Scholae Nationales Districtus Zagrabiensis. – in comitatu Varasdiensi- Ibidem Puellaris Schol. Monial, S. Ursulae*, kao učiteljice iskazuju se: D. Magdalena Augustič, Nepomucena (Ivana) Küperinn, Anna Sophia Festenauer, Alojzija Šestič.

[39] O Franji Rafaju (1751.-1820.) i Ljudevit Ivančan piše sljedeće: «Franjo Rafaj bio je stariji brat Emerika Rafaja, koji je također bio zagrebački kanonik od g. 1782. do 1816., a poslije đakovački biskup, do 1830. Franjo Rafaj učio je humaniora u Zagrebu, zatim godinu dana u bečkom Hrvatskom kolegiju, teologiju završio u germansko-ugarskom kolegiju u Rimu gdje je polučio doktorat filozofije i teologije. Najprije je bio župnikom u Sv. Križu Začretju, a 1786. prisegao je za župu sv. Nikole u Varaždinu. Poslije je postao čazmanski kanonik (...) 6. X. 1793. zagrebačkim kanonikom. (...) Godine 1801. bi imenovan opatom sv. Jelene de Podborje. Umro je 29. III. 1820. u 69. svoje dobe.» Cit. Ljudevit Ivančan, *Čazmanski Kaptol (1232.-1932.)*, Croatia sacra. Arkiv za crkvenu povijest Hrvata, god. 2, ur. Miroslav Vanino, Zagreb, 1932., 101-149, odnosno 138-139. U kazalu imena u prvom svesku Vrhovčeva *Dnevnika (1801.-1809.)*, Zagreb, 1987., 716, uz podatke o Franji, o njegovu bratu Mirku Rafaju čitamo: «Mirko Karlo (1753.-1830.), đakovački biskup. Filozofiju studirao u Beču, teologiju u Rimu, 1777. profesor logike i matematike na Zagrebačkoj akademiji. Od 1782. zagrebački kanonik, (...) 1806. naslovni biskup hvarski i veliki prepošt zagrebački, 1816. đakovački biskup.» U vezi sa studijem obojice braće Rafaj u Rimu vidi: Andreas Veress, *Matricula et acta Hungarorum in Universitatibus Italiae Studentitium, volumen secundum: Roma: Collegium Germanicum et Hungaricum I., Matricula (1559-1917)*, Budapest, 1917., 219, 220. Usp. Ljudevit Ivančan, *Podaci o zagrebačkim kanonicima...*, III., 888-889, 910-911. Mirko Rafaj autor je djela tiskana 1804. u Biskupskoj, odnosno Novoselskoj tiskari: *Prodečtvo vu priliki vpelevanja redovnikov od miloserdnosti zvaneh vu iz nova podignjen za vboge i betežnike občinski špital vu Zagrebu. Na dan dvadeset i trejti meseca Velikomešnjaka MDCCCIV. Povedano od Imbriha Karola Raffay opata od Triskay, Stolne cirkve zagrebačke kanonika i istoga slavnoga Kaptoloma lektora. Pritiskano z slovami Novoselskemi.* (Vidi primjerak u NSK, Zagreb, sign. *R II D – 8° – 241*). Naslov djela, kao i svi naslovi koji se ovdje u radu navode, predočeni su u transkripciji, tj. u suvremenoj latiničnoj grafiji.

[40] U monografiji *Hrvatske uršulinke*, Varaždin, 1979., 45, čitamo da je « unutarnji inventar nadograđenog dijela samostana financirala Katarina grofica Patačić *cvijetak ljepote i umnosti među hrvatskim aristokratkinjama*. I ona je bila velika dobročiniteljica samostana. Poznata je kao hrvatska pjesnikinja. Spjevala je *Pesme horvatske 1781.* godine u duhu baroknog doba. Bila je kćerka Petra grofa Keglevića i Ane rođene grofice Drašković, a žena grofa Franje Patačića.» Spomenute *Pesme horvatske* Katarine Patačić dostupne su danas u tiskanom obliku. Za tisak ih je priredio i pogovor napisao Alojz Jembrih, izd. *Kajkaviana* Donja Stubica i Nacionalna sveučilišna biblioteka, Zagreb-Donja Stubica, 1991.

[41] Usp. *Hrvatske uršulinke*, Varaždin, 1979., 170-174.

[42] «Majka Cecilija Schwegler iz Bavarske, bila je osoba izvanrednih mnogostranih sposobnosti. Uvela je pod bogoslužjem pjevanje uz pratnju gusala i orgulja, a poučavala je i djevojke u internatu.» Cit. *Hrvatske uršulinke*,Varaždin, 1979., 131.

[43] U vezi sa Suzanom Pelagijom, u rukopisnoj *Povijesti samostana uršulinskoga 1703.-1900.*, str. 150, čitamo: «Naše Majke imale su velike teškoće sa obrađivanjem zemlje, jer nisu mogle same nadzirati rad na polju. Pogotovo je to bilo ako je ta zemlja bila daleko od samostana, pa nisu mogle dobiti ni svoga zamjenika, da nadgledava. Tako su naše Majke imale 9 rali oranice, daleko od samostana. Kad je Mater Suzana Pelagija vidjela da se to ne može s korišću obrađivati, prodala je tu zemlju 4. travnja 1802. U aktu o prodaji kaže ovako: *Kako ja premišljavajuč, da zemlje orane kloštra mojega vu polju iliti hataru slobodnoga i kralevskoga varaša varaždinskoga ležuče, zaradi dalekoče prav i z hasnem obdelavati moguče ne, poštuvanomu Mikule Novaku slobodnjaku slavne Varmeđije varaždinske i sinom njegovem Jakobu i Mikule za rajniškov tristo vekivečnom načinom ze vsum jakostjum i pravicum, s kojima do vezda kloštra ovoga mojega predji i ja do vezda, rečene zemlje vživala jesem, prodajem i zručam.* To je u transkripciji predočeni zapis. Navedeni zapis pokazuje kako su uršulinke u Varaždinu doista pisale i govorile književnim hrvatskim jezikom kajkavske osnovice sve do preuzimanja štokavske osnovice, nakon 1836.

[44] Uz priručnu literaturu, iz koje su se kod uršulinki učile djevojčice, bila je i nezaobilazna Mulihova knjiga *Škola Kristuševa* (1744.) u kojoj se nalaze *Regule roditelov i drugeh starešeh* te *Regule dvorjanstva*. To je zapravo najstariji hrvatski bonton. Danas su i te regule dostupne čitatelju. Vidi: Juraj Mulih, *Regule roditelov i drugeh starešeh. Regule dvorjanstva*. Za tisak priredio, tekst transkribirao, rječnik sastavio i pogovor napisao Alojz Jembrih, Zagreb, 2002.

[45] Usp. *Hrvatske uršulinke*, Varaždin, 1979., 91, 94-95, 284-287; Matija Berljak, *Pravni vid Zaklade Marije Terezije za najstariju žensku obrazvnu ustanovu u Hrvatskoj*, u istoj monografiji, str. 290-298;

[46] Za ovu prigodu zanimljivo je i ovo znati: «Godine 1705. bila je u Varaždinu nadnica 10 do 12 *novaca*. Žeteoci primali su uz hranu 2 groša (= 8 *novaca*). Za hranu prima fruštuk i obed k večere ništar drugo neg falat kruha». Cit. Zlatko Herkov, *nav. dj.*, 1952., 140.

[47] Franjo Kos (umro 1812.) o njemu vidi: Ljudevit Ivančan, *Podaci o zagrebačkim kanonicima...*, rkp., III., Zagreb, 1924., 904-905.

[48] Ignacije Pokajzen (1753.- 1816.); o njemu vidi kod Ivančana, *Podaci o zagrebačkim kanonicima...*, III., 923-924. Vidi također: Petar Grgec, *Požežanin Ignacij Pokajzen...*, pogovor Đuro Kuntarić, Slavonska Požega, 1969., 1-16.

[49] Josip Šipušić (umro 1820.) o njemu vidi kod Ivančana, *Podaci o zagrebačkim kanonicima...*, III., 925-926.

[50] Vidi. *Povijest ili prva stoljetnica uršulinki u Varaždinu (1703.-1803.)*, za tisak priredio i pogovor napisao Alojz Jembrih, Zagreb-Varaždin, 2003.

S. KLAUDIJA (ANA) ĐURAN[1]
Varaždin

UDK: 271(497.5)
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

NAJPOZNATIJE URŠULINKE VARAŽDINSKOG SAMOSTANA

Uvod

Bježeći pred Rakoczyjevom pobunom, 12 požunskih uršulinki krenulo je u Varaždin, kamo su stigle 3. prosinca 1703. g.

Nisu nam poznate neprilike s kojima su se susretale na tom dugačkom putu, što su sve proživljavale, kakvi su ih osjećaji obuzimali; koliko im je kočija bilo na raspolaganju, a koliko teretnih kola za prtljagu. Bilo bi zanimljivo znati koji su pravac putovanja odabrale, koliko su se puta zaustavile i izmijenile zapregu i kočijaše. Možemo pretpostaviti da su se tim ljudima, naviklima na sve nepogode, smilile te nježne plemkinje izložene studeni, gladi i svakojakim neugodnostima. Osmi su dan konačno stigle kroz Glavna, Sjeverna ili Bečka vrata na odredište, u palaču Drašković, grofici Magdaleni koja je sa zebnjom iščekivala svoju kćerku i njezine pratilice.

Obitelj Ivana IV. i Magdalene Drašković i uršulinke

Groficu Mariju Magdalenu Drašković, rođ. Nadasdy, majku utemeljiteljice uršulinskog samostana u Varaždinu, Časne majke Ane Julijane, hrvatska javnost uglavnom dobro pozna. Pročitajmo ipak sljedeći karakterističan odlomak:

"Za groficu Mariju Magdalenu Drašković doznajemo da je bila vrlo poslovna žena. S uspjehom je vodila sve imovinsko-pravne poslove još za života svoga muža, grofa Ivana IV. Draškovića, s kojim je zajedno izdavala i potpisivala različite dokumente o kupnji, prodaji, zamjeni ili darovanju zemljišta... Osobito veliku aktivnost pokazala je...poslije smrti svojega muža, što je vidljivo po velikom broju sačuvanih poslovnih spisa tzv. gornih listova, koje je izdavala svojim podanicima od 1686. do 1711... Po brojnim gornim listovima datiranim i potpisanim u Klenovniku zaključujemo da ... najviše ondje boravi, no zadržava se i u Varaždinu, Zagrebu i Rečici.... Svoje dokumente grofica... piše hrvatskim jezikom, potpisuje ih vlastoručno i potvrđuje obiteljskim pečatom. To je dokaz da se služila hrvatskim jezikom, a ne mađarskim ili njemačkim..."[2]

Spomenimo zanimljivu crticu iz njezina života zabilježenu u samostanskom Nekrologu, gdje grofica posreduje kod ostvarenja jednog divnog zvanja. Radi se o **Elizabeti pl. Mihačević** iz Karlovca. Bila je bila odgajana kod uršulinki u Klagenfurtu. Otac, graničarski kapetan, doveo ju je kući. Djevojka je željela biti uršulinka, no roditelji nisu htjeli niti čuti zbog njezina nježnog zdravlja. Posjetivši groficu na njezinu imanju u Rečici kraj Karlovca, kapetan joj je pričao i o svojoj kćeri i njezinoj želji. Grofica mu predloži da

[1] Rođena sam 1. svibnja 1941. u Slavonskom Brodu. God. 1960. stupila sam u Uršulinski red; profesor sam francuskog i latinskog jezika. Bavim se prijevodima za potrebe Hrvatske provincije uršulinki, a povremeno i prijevodima knjiga za razne izdavačke kuće. Nekoliko posljednjih godina imam na brizi samostanski arhiv.

[2] Prof. Martin Modrušan: *Nekoliko ženskih likova iz obitelji Drašković,* KAJ, časopis za kulturu i prosvjetu, br. 11-12, Zagreb, 1972., str. 60-61.

djevojku dovede k njoj, jer joj je kćerka glavarica u Varaždinu. I otac je pristao. Grofica je sama odvela Elizabetu u Varaždin i predala ju uršulinkama 1711. g. Elizabeta je bila obučena 1712. g., uzevši ime **Magdalena** iz zahvalnosti prema dobroj grofici, posrednici njezine sreće. Bilo je to drugo zvanje nakon dolaska sestara u Hrvatsku. Što god je m. Magdalena započela, donosilo je blagoslov. Kako nisu imale hrane, jedne je godine, unatoč slabašnoj tjelesnoj građi, sama obrađivala vrt da su sestre i konviktice imale svega. Obavljala je razne dužnosti i u zajednici i kod djevojaka, od kojih je mogla tražiti sve što je htjela, jer su je jako voljele, iako je bila vrlo zahtjevna. Unatoč silne zaposlenosti, duge je sate molila. U susretima s njom mnoge su osobe doživjele utjehu, a događala su se i velika obraćenja. Puna zasluga i s istinskom radošću pripremala se na smrt, koja ju je odvela u Domovinu 27. studenoga 1737. godine. Bila je tek u 44 godini života.

Otac m. Ane Julijane, **grof Ivan IV. Drašković** (cca 1630-1692), bio je vrlo učen čovjek. Studirao je u Bologni. Istaknuo se u ratovanju s Turcima Iako ga je Car obasuo raznim naslovima, rijetko je dobivao carsku pomoć. Na svoj trošak držao četu vojnika u Klenovniku. Imao je velike posjede. Prema pisanju I. Kukuljevića Sakcinskog, ukoliko nisu puke klevete stvarane često iz zavisti, kao da nije bio uvijek ravan i pošten, posebno u Zrinsko-Frankopanskoj uroti. Navodno je Dvoru odavao namjere urotnika, što je doista teško povjerovati, tim više što je među njima bio i njegov punac, **grof Franjo Nadasdy, s** čijom je kćerkom, groficom Marijom Magdalenom, bio već godinama u braku. Prema pisanom rodoslovnom stablu u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu vidljivo je da je s njom imao petero djece: dva sina: bana **Ivana V. i Petra II.**[3] i tri kćeri: **Julijanu,** udatu za grofa Eszterhazyja, **Katarinu**, koja je umrla posve mlada (1672-1692), te **"Jelisavu kaluđericu".** Jelisava (Elizabeta) bilo bi, dakle, krsno ime utemeljiteljice samostana, M. Ane Julijane[4].

Njihov sin, ban **Ivan V.**, učen čovjek, zbog zasluga bio je ljubimac hrvatskog naroda, što je posebno pokazala njegova sjajna instalacija za bana na saboru u Varaždinu 17. veljače 1732. godine od strane biskupa Jurja Branjuga. Još kao banski namjesnik, u odsutnosti bana Palfija (Pavlovića), predsjedao je hrvatskom saboru 1723., 1725. i 1728. godine. Kao brat M. Julijane, pomagao je novo utemeljenje uršulinki, budući da su se one odmah pokazale korisnima napaćenom narodu, jer su došle na pustoš, tek četiri godine nakon izgona Turaka iz Hrvatske. Kako u ovim krajevima još nije bilo škola niti za dječake, a kamoli za djevojčice, nije čudo da su redovnice zatekle situaciju koja im se činila kao "Mala Indija" i da su odmah, primale u školu i dječake, a ne samo djevojčice. Kasnije će ih primati povremeno. Izvori govore da se većina dječaka tih početaka posvetila svećeništvu.

---

[3] Brat M. Julijane, Petar, bio je veliki župan vukovarski i baranjski, a oženio se s Katarinom, groficom Erdödy. Njihova jedinica kći Katarina udala se za grofa Petra Keglevića. Budući da je umrla mlada, grof Petar Keglević oženio se njezinom sestričnom, Anom Marijom, kćerkom bana Ivana V., drugog brata M. Julijane. Imali su sina *svećenika Josipa, župnika sv. Marije u Zagrebu, utemeljitelja carskog konvikta,* velikog rodoljuba i borca protiv mađarskog jezika. Kada je Petar umro, Ana Marija se udala za grofa Petra Troila de Sermage. Jedan od tih grofova, imenom Denis (Dionizije), bio je slikar. Samostan ima njegov mali vrlo lijepi crtež Madone. Ana Marija bila je majka poznate pjesnikinje, **grof. Katarine udate Patačić,** koja je kao unuka bana Ivana V., bila velika dobročiniteljica samostana. Opremila je novosagrađeni samostan inventarom te uspostavila i dva zakladna mjesta za odgoj dviju dobrih djevojaka, i to između najsiromašnijih, koje osjećaju poziv. Oporučno je ostavila samostanu veliki novac. No kako je bila dužna gradskom sucu, taj je pokrenuo parnicu protiv nas, i dobio je, jer je prvo trebalo namiriti njegov dug. Grofica Katarina sahranjena je prema svojoj želji u našoj grobnici ispod crkve (Gruftu).

[4] Na naslikanom rodoslovnom stablu u Državnom arhivu Hrvatske u Zagrebu ispod roditelja m. Ane Julijane nalazi se lik redovnice imenom Katarina, te se mislilo da je to bilo njezino krsno ime. No dužnosnici Arhiva rekli su s. Assumpti Svalina da je to ime stavio slikar u 19. st., jer mu je bilo važno predočiti redovnicu, a ne naglasiti ime. Prema pisanom pak rodoslovnom stablu u Arhivu, postoji jedna druga Katarina kaluđerica, no ona je bila očeva sestra, klarisa. Tu se vidi da se M. Julijana nazivala **JELISAVA.** Redovničko ime Ana Julijana vjerojatno je uzela prema svojoj starijoj sestri Julijani, udatoj Eszterhazy, ili, još vjerojatnije, prema baki s majčine strane, Ani Julijani grofici Nadasdy, rođ. Eszterhazy. Neke podatke o Draškovićima dobili smo 1889. g. od grofa Karla Draškovića i baruna Falka Gagerna, arhivista u Beču.

Ukratko ćemo izabrati po stoljećima tek neke značajnije redovnice, iz ove «duhovne galerije» od njih 262 u ovih 300 godina s naglaskom na njihov duhovni lik, jer je duhovnost oduvijek bila značajka Uršulinskog reda, «u kojem se kontemplacija i apostolat međusobno prožimaju i oživljuju» (Konstitucije, t. 1.). Opsežnije je obrađen samo lik javnosti nepoznate Utemeljiteljice samostana, Časne majke Ane Julijine, grofice Drašković.

I. 18. stoljeće: REDOVNICE GRADITELJICE I U PROCESU REFORMI

Majka Ana Julijana, Jelisava, grofica Drašković Trakošćanska

Majka Ana Julijana dovela je svoju grupicu sestara kao utemeljiteljica novog samostana. Požunska Kronika za 1703. godinu piše ovo:

"Te je godine buknula nesretna Rakocijeva pobuna, te se Časna majka[5] *našla u tisuću tjeskoba. Mislila je kako da živo blago kuće, svoje duhovne kćeri, stavi na sigurno. Zamolila je stoga dopuštenje od kardinala i tadašnjeg primasa Leopolda Kolonića da pošalje u Varaždin 12 sestara, kako bi se tamo nakon uspostave mira osnovao samostan. Bilo je na to izabrano 12 redovnica, a to su bile ove:*

1. Mater Marija Julijana od Božanskog Srca Isusova, rođena grofica Drašković,

2. M. Marija Elizabeta od Dvanaest Apostola, rođena grofica Keglević,

3. M. Marija Benedikta od Svetih Rana Kristovih, rođena pl. Batthorsky,

4. M. Marija Magdalena od Raspetog Krista, rođena Königsacher,

5. M. Doroteja od Marijina Krunjenja, rođena Schönlein,

6. M. Marija Bernardina od Sveta Tri Kralja, rođena grofica Eszterházy,

7. M. Marija Konstancija od sv. Karla Boromejskog, rođena barunica Majthényi,

8. M. Marija Viktorija od Svetog Anđela Čuvara, rođena barunica Wallenstein,

9. M. Marija Leopoldina od Svete Bogorodice, rođena barunica Viczdom,

10. M. Marija Dominika od Isusa i Marije, rođena Gradwoll,

11. M. Marija Augustina od Raspetog Krista, rođena Hartner,

12. Sestra Ana Marija od Svetoga Pastira, (rođ. Neubauer – op.) sestra lajka[6]

Tih je 12 redovnica bilo u velikoj žurbi opskrbljeno najpotrebnijim stvarima, odjećom, kućnim potrepštinama, slikama i knjigama. U predvečerje putovanja oprostile su se od zajednice, ponizno molile za oproštenje i zamolile blagoslov Časne majke. Za sljedeći dan, blagdan sv. Barlaama i Jozafata, tj. 27. studenoga 1703., bile su naručene kočije za pola 7 sati ujutro, u koje su se uz mnoge suze uspele naše drage susestre i odvezle prema svojem nepoznatom odredištu."

Situacija je na početku bila više nego teška. Možda je sestrama bilo teško shvatiti kako je grofica Drašković već ranije željela njihovu prisutnost u Varaždinu, a sada ih ništa nije dočekalo pripravno. Ona je upravo tih godina istrošila pomažući gradnju crkve i samostana otaca kapucina koji su došli 1699. g. Tko može zamisliti frustraciju sestara! Ni gradu nije bilo svejedno prihvatiti toliki broj za tada još nepoznatih žena bez određena posla, bez sigurnih prihoda za budućnost. Tko zna je li gradski magistrat išta znao o uršulinkama Monarhije. Kako provjeriti njihovu stručnost? Je li grad bio sposoban priskrbiti im sredstva i povjeriti im školu koju žele? S čime i odakle početi? Sve ukazuje na to da im nije pokazao prijateljsko lice, te su manje-više morale sve terene i kuće same kupovati da

[5] Časna majka požunskog samostan, Agneza Otilija Schalthaus.

[6] Redovnice otisnute masnim slovima ostale su u Varaždinu, dok su ostale otišle u Klenovnik, zatim u Maribor. te se vratile u Požun.

bi mu bile od koristi. Živjele su na vlastiti račun i plaćale vlastitom osobom. Ali same su sebi postavile ideal: naličiti na siromašnog Isusa u štali, pred čiji su rođendan došle.

Možemo sa sigurnošću pretpostaviti da je samo šest sestara, Grofica odmah poslala u Klenovnik, gdje im je davala sve potrebno, štoviše, plaćala je jednog pavlina da im služi sv. misu. Druge je odmah smjestila u svojoj kući izvan gradskih zidina. To je bila kuća-majur iza Staroga grada[7]. Potvrdu da je ovih šest od početka ostalo u Varaždinu nalazim u činjenici da su u tom «posuđenom» domu odmah ***otvorile dva razreda,*** jer dokumenti govore da su počele sa školskim radom već 1703. g. Uršulinska povijest pokazuje da redovnice nisu nikada čekale izvanredne uvjete, nego su odmah, kao žene rizika, počele djelovati kako su mogle. Tu im je grofica svaki dan slala svježi kruh. I tu im je jedan pavlin služio misu. Kasnije, nakon otprilike jedne godine, smjestile su se unutar gradskih zidina, blizu isusovaca. Navodi se izvjesna Tišenićeva kuća, "Tüssenische Haus"[8].. U toj su kući već ***1707. imale i mali internat,*** tako da neki netočno uzimaju tu godinu kao početak školskog djelovanja, a neki još netočnije pišu da su tek tada došle u Varaždin. U toj su kući ostale otprilike četiri godine. Stan je za njih plaćala grofica Drašković zajedno s banicom, groficom Palfi, a velika im je dobročiniteljica bila i grofica Kohary.

Požunska kronika za 1706. g. piše ovo:

"Redovnice u Varaždinu još uvijek nemaju vlastiti dom i moraju se boriti s bijedom, te ih je matični samostan darežljivo pomagao. Tako je jednom poslao 2000 guldena, kasnije 8000, kako bi se tamo mogao kupiti ili izgraditi samostan, tako da ukoliko bi zbog ratnog nemira požunske redovnice morale bježati, da naiđu na sestrinski prijam u Varaždinu."

Tek je treća faza bila kupovanje dviju drvenih kuća na našem današnjem terenu, 1708. g., kad ih je biskup Martin III. Brajković službeno primio u zagrebačku biskupiju. Jedna je kuća bila "samostan", iz kojeg su zimi izbacivale snijeg i kojemu je za koju godinu prijetila opasnost urušavanja krova, a druga je služila za školu i internat. Tako su stekle simpatije stanovništva, a posebno plemstva i svećenstva, te njihovim darovima, pozajmljenim novcem iz Požuna i osobnim mirazima, počinju kupovati zemljišta i drvene kuće, koje zamjenjuju zdanjima iz čvrstog materijala[9].

Matični je samostan pomagao i slanjem novih članova. No kad su 1708. g. definitivno primljene u biskupiju, njegova pomoć je izostala, a novac su morale vraćati. Sve te nevolje uvećavale su brige i križeve M. Julijane. Zasigurno joj je bila vrlo teška ovisnost o Bratislavi. S druge pak strane, nije željela da njezina moćna obitelj preuzme vlast u tom novom utemeljenju, jer se naslućuje da je grofica Magdalena željela pomoći, ali na svoj način. O m. Ani Julijani ista požunska Kronika piše sljedeće:

---

[7] Zahvaljujem za ovaj podatak mr. sc. Eduardu Vargoviću i prof. Ljerki Perči. Majur je bio iza današnjeg Centra za socijalnu skrb, sjevernije prema Dravi. Naselje izvan zidina širilo se uglavnom prema tom sjevernom dijelu, zvanom ranije Novaki.

[8] Ili možda Doseny – Došen. Tu je kuću još zatekla M. Terezija Horvat dok je pedesetih godina istraživala podatke, ali kad se pisala knjiga "Hrvatske uršulinke" (1978. g.), više nije postojala. Zahvaljujem prof. Magdaleni Lončarić za podatak o lokaciji te kuće iza današnjeg Ordinarijata, na ivici parka, blizu križanja ulice J. Habdelića i A. Stepinca.

[9] Grupa iz Klenovnika, tog luksuznog dvorca, kako u njemu nije našla prikladno ozračje za redovnički život, a još manje za apostolat, nakon kraćeg zadržavanja otputila se u Maribor. Ne znamo tko ih je tamo pozvao ni kada su tamo stigle. Prema izjavi jednog mariborskog sada već pokojnog svećenika slovenskoj uršulinki, s. Snežni dr. Večko, ponuđen im je bio teren izvan grada, u današnjem naselju Starše. Slično mi je spomenuo i prof. Andrej Hozjan iz Maribora. Budući da su bile na osami, za redovnice to nije bilo prihvatljivo. Ipak su tu provele četiri godine te su se vratile u Bratislavu. Spomen na njihov boravak ostao je u toponimu «Uršulin gozdič». O tom boravku postoji spomen i u knjizi kanonskih vizitacija, točnije prve vizitacije od 14. kolovoza 1714. g. A Kronika nas obavješćuje da je m. Ivana Gloss, na putu za Varaždin, po odredbi kardinala Kolonića, bila u Mariboru da sredi stvari utemeljenja, jer se situacija nije micala s mrtve točke, kao ni u Varaždinu. Oduševljeno njezinom pojavom, gradsko poglavarstvo Maribora ponudilo joj je crkvu sv. Magdalene, ali ipak nije prihvatilo njezine uvjete. Stoga je ona otposlala pet sestara u Požun, a sa sobom je dovela m. Augustinu Hartner.

"Ona je s drugim susestrama mnogo pomagala kod gradnje samostana[10]*. Kad je tako jednom žurno nosila opeku, pala joj je sa skele na ruku greda i jako je ranila. Odmah su je odnijeli u postelju. Zahvaljujući brižnoj njezi, brzo se oporavila. Inače je učila djecu vjeronauk, čitati i pisati. Bila je vrlo nadarena osoba, razumjela se u umjetnički ručni rad, u rad s perlicama, izrađivala je cvijeće iz raznog materijala. Lijepo je pjevala i svirala te je vjerojatno u tome sama poučavala mlade sestre."*

Unatoč nadarenosti i plemstva, osobno ostaje ponizna i skromna, služeći sestrama i djeci poput brižne majke. Već ranije poduzima gradnju drvene crkvice, a u nju su «odmah» postavljene elegantne «orgulje vrlo ugodnoga zvuka s drugim glazbenim instrumentima» (zapis vizitacije). A same još žive u trošnoj kući!

M. Julijana je rođena 1656. g., vjerojatno u Klenovniku, a sa 22 g. stupa uršulinkama u Bratislavu. Zavjete položila je 1685. g. U tom tada glavnom ugarskom gradu Draškovići su imali palaču, a tamo su bili sahranjeni njezin djed i pradjed. Uršulinke su u njemu uspostavile zajednicu 13. lipnja 1676. g. a već sljedeće godine imale su 100 konviktica! Ona nije izgubila ništa od svog žara ni nakon 25 godina, kad je te 1703. g. prenijela novi cijep te bujne loze u svoju Domovinu. Udarila je čvrste temelje ne samo samostanu, nego i njegovoj duhovnosti ali odgojno-obrazovnom djelu. Kakve li smionosti otvarati školu u «podstanarskim» uvjetima! Bila je glavarica od početka do 1712. g. Ovdje je proživjela nešto više od deset i po godina. Nije vidjela završen samostan. Nestala je tiho i samozatajno, kako je i živjela. Umrla je na dan sv. Ane, 26. srpnja 1714. g. i sahranjena u obiteljskoj grobnici uz isusovačku crkvu, današnju katedralu.

S m. Julijanom započeo je niz velikih glavarica duga mandata 18. st., žena uma i srca, žena molitve i djela, koje su uz duhovno animiranje zajednice vodile gradnje samostana, škole s internatom i crkve, odgovarajući na se sve veće izazove školstva. Neke su bile plemkinje, ali su radile kućne pa i druge teške fizičke poslove povezane s gradnjom, koja je trajala skoro 75 godina. Među graditeljicama posebno se ističu četiri:

a) Majka Johanna, Sofija Gloss

Konvertirala je s protestantizma i stupila u požunski samostan. Nakon položenih zavjeta, bila je revna učiteljica na vanjskoj školi. Znala je pridobiti dječja srca, jer je poznala umjetnost ispravnog postupanja. Bila je izrazito molitvena duša, što joj je pomoglo da bude pogodno oruđe za nove zadatke u Varaždinu. Došla je 1707. g. i dala se na posao s M. Julijanom. Nakon drvene *crkvice Isusova rođenja* počele su graditi *južno krilo samostana* do ulaza (1714.-1719.) g. Kad je M. Julijana umrla, ona nastavlja sama, da bi 1716. počela graditi zidanu jednokatnicu za *konvikt.* Umrla je 9. ožujka 1735., u 72. godini života.

b) Majka Bernardina, Barbara, grofica Eszterhazy de Galantha

Došla je u Varaždin s prvim sestrama. Potekla je iz obitelji uglednih mađarskih velikaša, ali se posve stopila sa siromašnim hrvatskim življem. U najtežim časovima početaka, kad još nisu imale ničega svoga i kada je njihovo siromaštvo graničilo s bijedom, obraćala se dirljivim pismima za pomoć svojem bratiću -naša tradicija govori da joj je bio rođeni brat - biskupu Emeriku, koji je bio pavlin te zagrebački i vesprimski biskup, a od 1725. primas i nadbiskup u Ostrogonu. I on je zdušno pomagao.

Za vrijeme njezina mandata izgrađena *crkva,* od 1722. do 1729. g. Bog je poslao svoje vjerne prijatelje i naše dobrotvore: kanonika ***Grgura Šubarića,*** koji je inicirao gradnju crkve davši 7000 forinti! i ***Sigismunda baruna Szinersperga,*** kanonika i velikog prepošta zagrebačkog kaptola, koji je podigao najelegantniji zvonik u gradu. M. Bernardina je bila

[10] Samostan je bio već u gradnji za vrijeme kanonske vizitacije, 14. kolovoza 1714. g. M. Julijana je umrla tri tjedna ranije. Jedan dokument spominje da se počeo graditi već 1712/13., tj. počela se prikupljati građa. Dakle, sve je pripremila, i valjda je radila do zadnjega. Ne znamo od čega je umrla, jer je umrla relativno mlada: imala je tek 58 godina!

samozatajna, skromna i ponizna, te nitko izvana ne bi mogao niti naslutiti iz kakve je sredine potekla. Kažu da svoju obitelj nikada nije spominjala, a kad bi je drugi uzdizali, da se znala zacrvenjeti od neugodnosti. Nije gubila vrijeme, te je stoga mogla načiniti tolike stvari. Nakon isteka mandata (1722-1730), posvetila se bespridržajno novakinjama i konvikticama. Umrla je 2. rujna 1733. g.

c) Majka Cecilija, Uršula **Schwegler**

Rođena je u Bavarskoj oko 1698. g. Stupila je u požunski samostan i bila obučena 17. svibnja 1717. g. Budući da nakon smrti m. Benigne Wopfner 1716. g., kod nas nije bilo orguljašice, ona je ovdje nastavila novicijat i položila zavjete. Divno je svirala orgulje i gusle (violinu). Uz to je lijepim altom oplemenjivala liturgiju. Bila je dobra glavarica pune 22 godine, poštovana i u gradu. Vizitator ju je nazvao «mulier prudens». Dala se na gradnju *istočnog pročelja samostana* od ulaznih vrata do crkve (1746.-1752.). Opat Szinersperg oporučno je u potpunosti namirio troškove, 20.207 for. Već je ranije dovršila popunjavanje crkve namještajem, te je crkva bila posvećena 7. lipnja 1750. M. Cecilija je umrla 1770. g., ali je tradicija sačuvala spomen na nju još i u 20. st.

d) M. Kajetana, Ana Erdreich-Hortnaj

M. Kajetana, rođena u Švapskoj, primljena je kao glazbenica bez miraza. Lijepo je svirala orgulje i na bubnjiće. Bila je učiteljica u konviktu do g. 1758., kada je izabrana za glavaricu. Tu je službu obavljala 18 godina, do smrti. Njezinim je nastojanjem, g. 1768., svečano proslavljen događaj beatifikacije sv. Anđele. Dala je izraditi seriju od šest velikih slika s prizorima iz njezina života. Zahvaljujući njoj, i danas imamo autografe skladbi Ivana Wanhalla kojima je obogaćivao liturgiju i druga slavlja.

M. Kajetana odvažno se dala na izgradnju novoga većeg *konvikta,* 1772. g. pod vodstvom županijskog inženjera Antona Prennera i s izvođačem radova, majstorom Jakovom Erberom. Pomogli su biskupi i plemstvo, ali najviše carica Marija Terezija, nakon što su bili ispunjeni svi njezini zahtjevi. Nedugo nakon što je zgrada bila 1775. gotova, m. Kajetana preselila se u vječnost, 6. veljače 1776. g.

Gradnja je završena. Sljedeće glavarice s kraja 18. i cijelog 19. st. hvatale su se u koštac sa sve većim zahtjevima obrazovanja i odgoja, te s duhom vremena, odgajajući i sestre i djevojke za zrele, odgovorne i obrazovane žene na svim područjima, koje će svojim produhovljenim stavovima djelovati na svoju okolinu i oplemeniti je.

Majka Ivana Nepomucena, Antonija grofica Patačić

Ona je novu internatsku zgradu opremila namještajem. Za njezina mandata (1776-1787) carica Marija Terezija posegnula je dubinski u naše školsko djelovanje: dne 14. studenoga 1777. izdala je povelju utemeljenja «Carskog konvikta» sa zakladom za osam djevojaka, te za uzdržavanje samostanske zgrade. Naša je konviktska škola te 1777. g. bila podignuta na rang više djevojačke u trajanju od šest godina, a njoj je bila pridružena tzv. glavna škola za odgoj učiteljica za cijelu Hrvatsku. No trebalo je prilagoditi odgojno-prosvjetni rad, posebno u konviktu, Caričinim zahtjevima. Carica je tražila izvješća, slala nadzornike, izdavala dekrete. Samostan je na sreću prihvaćao prilagodbe, te je ostao pošteđen u «čistkama» njezina sina, cara Josipa II.[11]. Dne 24. kolovoza 1778. odredilo je Kraljevsko vijeće da se u školama mora učiti narodni jezik, što je kod nas, nakon vizitacije

[11] Nasljednica m. Nepomuke, **m. Suzana Pelagija pl. Mihanović,** u svojem dugom mandatu od 33 godine (1787-1820), morat će se boriti protiv duha jozefinizma, koji je početkom 19. st. bio na svojem vrhuncu. Carske odredbe jako su pogađale samostanski red i stegu u cijeloj Monarhiji. Car je naređivao izlaske redovnica u vidu očuvanja zdravlja, u nekim su samostanima išle na odmor i izvan samostana, u kupališta, vozile se u kočijama, i sl. Kod nas nije bilo takvih zloporaba, ali je bila muka što je car ulazio u klauzuru, a s njim i njegova pratnja. Jednom je zaključao sve sestre u zajedničku sobu dok je on sam obilazio sobe i pregledavao prostorije. Car je umro 1790. g., ali njegove su ideje još dugo živjele kod crkvenih osoba bez Božjeg duha. Pod tim utjecajima i kod nas su se neke odlične gospođe bile navikle da nepozvane ulaze u klauzuru te je s njima bilo dosta muke, dok jedna odlučna glavarica nije tome stala na kraj.

generalnog vikara Nikole Gottala[12] 1714. g., već bilo u praksi, istina, uz izvjesne nedostatke zbog njemačkih učiteljica.

M. Nepomucena bila je naobražena žena. Unatoč plemićkog porijekla, živjela je siromašno i skromno sa svojim sestrama, o čemu svjedoči izvješće o materijalnom stanju samostana, koji je uputila 1784. na zahtjev gradske uprave. U računima je bio manjak. Ona završava: «Da se ti izdaci ne uvećaju, nego dapače uklone, pomoći će nam redovničko siromaštvo, tako da budemo pripravne da pomanjkanje onoga što je potrebno snosimo ravnodušno, pače i radosno.» Umrla je za vrijeme mandata, dne 9. veljače 1787. g. u 48. g.

II. 19. stoljeće: REDOVNICE U PROCESU REFORME ŠKOLSTVA

Majka Florijana, Ana Karger

Jedna je od najznačajnijih glavarica 19. st. Potječe iz ugledne zagrebačke obitelji vojnog suca Kargera[13]. M. Florijana bila je žena silnih umnih i duhovnih sposobnosti, pronicava i oštroumna, ali se znala svakome približiti. Stoga nekrolozi pišu da je velikom revnošću radila na odgoju konviktica, a škole da su vrlo napredovale. «Svjetski su je ljudi veoma poštovali, pa ju je i samo kraljevsko Veličanstvo odlikovalo zlatnim križem s krunom, iako je ona bila skromna i ponizna u najvećoj mjeri.»[14] Bila je glavarica 39 godina, do smrti, 1759. g. Primila je 38 članova, izvrsnih učiteljica[15], koje je trajno usmjeravala na trajni osobni rast na svim područjima. Bila je žena odnosa: dopisivala se s mnogim samostanima i izvan Monarhije. Samo od praške glavarice sačuvana su 34 pisma.

M. Alojzija, Sofija Neuner

Ova je velika glavarica u svojem mandatu (1882.-1900.) zadužila i samostan i školu brojnim zahvatima. Imala je velikih neprilika, jer su protukatolički elementi htjeli ukinuti našu višu djevojačku školu. Ona se nije dala smesti, štoviše, škola je 1893. dobila i pravo javnosti. U to je vrijeme dogradila *sporedno školsko krilo*. Bila je vrsna i stručna bolničarka i druge sestre priučavala vještini liječenja. I ona je imala poseban dar povezivanja s drugim samostanima, te kad se 1900. g. stvarao međunarodni institut uršulinki, ***Rimska unija,*** bila je jedna od žarkih pobornica da joj se pridruži i naš samostan. Uvidjela je blagodati povezanosti među samostanima, kako na duhovnom, tako i na odgojno-obrazovnom polju. No umrla je 26. travnja 1900. g., a ostvarenje Unije zbilo se 28. studenoga.

---

[12] Usp. A. Svalina-K. Đuran: Hrvatske uršulinke, str. 97-98 i 90.

[13] Brat Tito bio je odlikovan što je pronašao krunu sv. Stjepana. Od njega imamo vrlo dragocjen pomorski dalekozor. Sačuvano je i njegovo odlikovanje, Križ za zasluge.

[14] Samostan čuva portret M. Florijane, jedan od najljepših radova Stjepana Lypoldta, koji je naslikan nakon što je 1857. g. primila odlikovanje. Tom prigodom joj je skladatelj Peter Witek von Salzberg posvetio jednu skladbu na čast Bezgrješnoj, jer je taj veliki događaj odlikovanja slavio čitav grad.

Uz m. Florijanu g. 1865. dobila je jednako odlikovanje i **m. Agneza Guštek** za dugogodišnji rad u školi i konviktu. Ona je provela u Redu 56 godina, a gotovo cijeli taj vijek bila je prefekta konvikta. Odgojila je i majku Ivane Brlić-Mažuranić, Henriettu Bernath, sestre Ksavera Šandora Gjalskog, Kukuljevićke, Jagićke i tolike druge. God. 1902. bila je odlikovana Jelisavinom kolajnom za 44 godišnji rad u školi i **m. Antonija Volčić,** tadašnja glavarica.

[15] M. Florijana imala je čast ugostiti u samostanu i našeg bana Josipa Jelačića, da bi mu se iste 1848. godine obratila sa žarkom molbom da nas zaštiti od gradske uprave koja je naš nama darovani posjed već stavila na bubanj da ga proda, želeći na tom dijelu izgraditi kaznionicu. Imanje bi za dva sata bilo na dražbi i prodano, da skoroteča nije pravovremeno donio obustavu tog za nas kobnog čina. Naše su se sestre radovale novoj slobodi Domovine da su ispjevale na čast banu jednu veliku odu na njemačkom jeziku.

III. 20. stoljeće: Do 1945.: REDOVNICE NA VRHUNCU OBRAZOVNO-ODGOJNOG DJELA

M. Margarita, Louise Blanquios

Ovu nam je divnu redovnicu poklonio sam Bog. M. Alojzija Neuner tražila je kod francuskih sestara učiteljicu njihova jezika. Javila se maturantica Lujza, i krenula 1892. g. u nepoznato. Ubrzo je bila obljubljena u konviktu, postala uršulinka s imenom m. Margarita, te je kao dugogodišnja prefekta odgojila generacije. Poučavala je u francuskom i odlične gospođe u gradu jednako kao i sestre. Za bolji duhovni život konviktica ustanovila je 11. lipnja 1899. g. Marijinu kongregaciju za djevojke, 1910. za gospođe, a 1911. za djevojčice. Među svima širila je pobožnost Srcu Isusovu. Na mnogo je načina unapređivala obuku i odgoj u školi i konviktu, tako da se za njezino ime znalo u cijeloj Hrvatskoj[16]. Ostala je povezana s mnogim učenicama, o čemu svjedoče sačuvana pisma. Najveće je njezino djelo bilo pripojenje samostana spomenutoj međunarodnoj obitelji, **Rimskoj uniji Reda sv. Uršule,** kojoj i danas pripadaju sve zajednice hrvatskih uršulinki. Bilo je to 3. rujna 1927. g. Od tada je naš autonomni samostan proširio svoje horizonte, a u Hrvatskoj se počeo širiti[17].

Za tako veliko djelo trebalo platiti i veliku cijenu. M. Margarita je već ranije pobolijevala, a sada ju je zahvatila i vodena bolest sa slabošću srca. Zadnjih mjeseci je jako trpjela, a kad je došla kriza, sestre su se dane i noći izmjenjivale u kapeli da im je Bog sačuva. Svi su rekli da se nikada nije toliko molilo za jednu osobu. Molile su i učenice. Ali Bog je imao drugačiji plan: umrla je već 12. prosinca 1928. g. Imala je veličanstven sprovod, jer su došle bivše konviktice i iz najudaljenijih krajeva zemlje da ju isprate i reknu joj hvala.

S. Gertruda, Barbara Kovačević

Bila je to jedna skrovita sestra, poznata samo po svojoj neobično velikoj ljubavi prema sestrama i učenicama, kojima je služila kako god je mogla. Rođena je 5. veljače 1866. kraj Slunja. Zavjete je položila 8. rujna 1896. Sestre su je duboko cijenile i voljele, te su o njoj svjedočile neobične stvari. U Nekrologu čitamo da je bila izvanredna duša. Za velikih blagdana, osobito Marijinih, bila je često u izvanrednim stanjima, i to na raznim mjestima i u razno vrijeme, posebno kod molitve, sv. mise i pričesti. Klečala je ukočena, očiju širom otvorenih, kao da gleda sjajno svjetlo, a lice joj je bilo užareno i pomlađeno kao u djeteta. Činilo se kao da očima prati neke događaje, a nekim bi osobama znala reći što Bog od njih traži. Nekada je «gledala» život Bl. Djevice Marije, ili pak neke buduće događaje. No uvijek je ostala skromna, svima na uslugu. 19 godina požrtvovno je služila kao bolničarka. Bezbrojne je noći provela kraj teško bolesnih i umirućih. I je sama oboljela od kostobolje: noge i ruke sasvim su joj se iskrivile. Ležala je 14 mjeseci nepomično na leđima, a zadnje vrijeme na otvorenim ranama, no ne bi pokazivala ni znaka nestrpljivosti. Svima koji su je nagovorili bila je mila i prijazna, bezazlena. Vrlo je malo govorila; šuteći bi motrila Raspetoga i činilo se da s njime vodi tajanstvene razgovore. Konačno je Isus došao po nju. Umrla je 11. lipnja 1937. g. Mnoge su joj se sestre molile i doživjele njezinu pomoć.

M. Stanislava, Alojzija Vanino

Bila je sestra učenog i kreposnog isusovca i poznatog povjesničara, o. Vjekoslava Vanina, kojega je odmalena privikavala na samozataju i poniznost. Tek kad je njega

[16] Godine 1915. bila je izabrana za glavaricu, no kako je bila Francuskinja, Dvor nije pristao na taj izbor, te je nadbiskup Bauer imenovao m. Klaudiju. Nakon dvostrukog mandata m. Klaudije, god. 1921. bila je izabrana ona, a ostala je na toj dužnosti do svoje smrti.

[17] Tako je već 1933. g. otvorena kuća u Zagrebu-Vlaška; 1957. u Slavonskom Brodu i na majuru u Varaždinu-Brezje; g. 1967. u Zenici, a 1972. u Zagrebu-Gračani, te u Rovinju, te 1981. g.

otpremila u sjemenište, mogla je i sama ostvariti svoje zvanje. Rođena je u Zagrebu 1868. g, a obučena je zajedno s m. Margaritom Blanquios. Bila je pojam za stare Varaždince, a svim redovnicama uzor. Skromna i samozatajna, točna u svemu, nadasve poslušna cijeli život «kao novakinja». S nje se odražavao duh poštovanja prema svima. Kao vrsna bolničarka tijekom 20 godina spasila mnoge mlade sestre od tuberkuloze, a kao učiteljica ručnog rada predavala je na uršulinskoj građanskoj i privatnoj stručnoj školi. Svoje je učenice odgajala strogo kršćanski. No najviše se pamti po ljubavi prema najmanjima, u zabavištu. Ono je raslo i raslo, i u času ukinuća bilo je preko 80 djece. Djeca su je silno voljela, a i roditelji su se hvalili da im idu m. Stanislavi. Između njih niklo je nekoliko svećeničkih zvanja. Taj apostolski žar i plodnost proizlazili su iz njezine duboke, duge i žarke molitve. Kad je oboljela od raka, glavarici na upit o zdravlju odgovarala bi: «Ne znam čime sam zaslužila da smijem toliko trpjeti... Hudo mi je, ali dobro je tako... Idemo u domovinu... Zadovoljna sam.» Preminula je 1.X.1951.

Ako je ikoja redovnica sama sebi otpjevala Requiem, i to tri puta, petnaest sati prije voje smrti, to je bila draga i vesela **m. Bernarda Kutnjak,** o kojoj su godinama sestre prepričavale anegdote. S 19 godina svojom je inteligencijom privukla pažnju m. Alojzije Neuner, te ju je poslala u školu ss. milosrdnica u Zagreb da tamo bude slobodna za učenje. U 4 godine završila je 4 razreda građanske i učiteljsku školu! Odmah je svom dušom prihvatila rad kod djece. Bila je vrsna učiteljica. Razred joj je uvijek blistao od čistoće. Sve se odvijalo u ozračju velike radosti, tako da su je djeca jako voljela. Pored školskih obaveza zasadila je i mnoge voćke, radujući se kako će novi naraštaji imati obilno voća[18].

Zagrepčanka, **M. Bonaventura, Ljubica Tepeš,** osvojila je naše učenice svojom zaraznom vedrinom i dobrotom. I danas se još na nju spominju. Predavala je računovodstvo i gimnastiku. Praktična u svemu, uvijek je u velikim džepovima pregače imala kliješta, čekić, čavle. Sve je u kući popravljala. Bila je slikarica i pjesnikinja. I sestre još i danas rado spominju dragu «mater Bonu». Umrla je još mlada od raka, 26. prosinca 1959., u 49. godini.

Pozvani na svetost: Majka Klaudija, Jerina Boellein

Hrvatska je javnost već prilično upoznata s ovom velikom kćerkom Domovine. Rođena je u Đakovu 17. siječnja 1875. u obitelji Janka Boelleina i Slave rođ. Hrvat. Dok je djed Dragutin Boellein, gimnazijski drug biskupa Strossmayera i upravnih biskupskih imanja, bio žarki Hrvat i vjernik, djed Mirko Hrvat, predsjednik Hrvatskog sabora, bio je mađaron i liberal po uvjerenju. Tog uvjerenja bila joj je i majka, lijepa i otmjena žena, ali hladna i prestroga u odnosu prema Jerini[19]. S dvanaest godina Irena-Jerina prima prvu pričest i doživljava mistični dar Božje prisutnosti. U 30. godini, 4. travnja 1904. dolazi u Varaždin i dobiva ime Klaudija. Nakon zavjeta predavala je njemački jezik, te crkveno i narodno pjevanje, glasovir. Mnoge je naučila divno svirati. Sestre su zajedno s djecom osjetile u njoj produhovljenu osobu koja je zračila Bogom, koja je magnetski privlačila. Svi su k

[18] U staračkim se danima šalila na svoj račun, te se na smrt pripremala niz godina jakim duhom vjere. Kad su joj tih zadnjih dana molili uzdahe: «Isuse, vjerujem u te!» odgovorila je: »To On zna!» Isto je tako rekla i kod čina ufanja i ljubavi, čime je pokazala doista da živi ono što je druge učila. Umrla je bez smrtne borbe 27.X.1959. Imala je 88 godina. I nakon smrti sestre su imale priliku vidjeti kako Gospodin naplaćuje vjernu poniznost: na licu je imala tako blaženi smiješak, kao smiješak zadovoljnog djeteta u naručju svoje majke. Bila je lijepa da je se nisu mogle nagledati.

[19] Kad je od tri godine ostala bez oca, utjeha joj je bio djed Dragutin, koji ju je nježno odgajao te je mogla izdržati sve nedaće dječjeg i mladenačkog života. Majka se preudaje za natporučnika, Ljubomira pl. Radojkovića, koji je 1903. dobio plemstvo za zasluge. Grbovnica mu se čuva u Povijesnom muzeju u Varaždinu, dok je pečatnjak u samostanu. Dok je djed Mirko bio predsjednik Hrvatskog sabora, očuh joj je bio zaštićen u Zagrebu, no kad je 1893. umro, očuh se selio na razne strane. I kad su bili u Budimpešti, Jerina je posve jasno shvatila da je pozvana u samostan.

njoj dolazili po savjet i utjehu, o čemu postoje brojna zaprisegnuta svjedočanstva bivših učenica i redovnica: m. Klaudija je sveta; sva je uronjena u Boga. No ona je zapažala i najmanju potrebu svakog djeteta, a tužnima je njezin pogled pun blagosti i topline u hipu ulio utjehu i povjerenje u život, da ga nikada nisu zaboravili. U kasnijem životu učenice su i same primjenjivale na svoju djecu one odgojne metode kakve je ona upotrebljavala prema njima.

Bila je vrlo praktična[20]. Za učiteljice je odredila pedagoške sastanke za izmjenu iskustva, a za djevojke nakon završene škole organizirala je u samostanu tzv. «patronaže», tj. okupljanja nedjeljom kako bi nešto korisno naučile i lijepo se zabavile. Učile su krojenje i šivanje te razne tehnike ručnog rada, a razvijale su i umjetničko izražavanje. Sama m. Klaudija bila je pjesnička duša, te je dala ton brojnim školskim i samostanskim svečanostima i za njih pripremala tekstove prodahnute Sv. pismom. U osobnom životu bila je velika moliteljica i pokornica, prema drugima sama blagost. Umrla je 3. veljače 1952. g. Mnoge joj se osobe utječu u svojim potrebama. Postoje brojna svjedočanstva o ozdravljenjima, izmirenju, promjeni života na bolje. I ona je među kandidatima oltara.

IV. ZAJEDNIČKE KARAKTERISTIKE REDOVNICA NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA

Redovnice su 1945. g. jednim valom zla bile otrgnute od drage djece, od škole, od vanjskog apostolata. Katastrofa na prvi pogled. No Duh Sveti ih je napunio nevjerojatnom snagom i mudrošću da su se snašle. Jedne su se predale prijevodima, druge su obrađivale zemlju, ostale su izrađivale crkvena odijela, pravile ručne radove. Sve su se pak složile u dubokoj molitvi i žrtvi za Domovinu i Crkvu. Anđela im je ostavila neprolaznu riječ: ***«Vaše glavno utočište neka bude do nogu Isusa Krista, i tu sve žarko molite. Jer će tako, bez sumnje, Isus Krist biti među vama, prosvjetljivat će vas i poučavati kao pravi i dobri Učitelj ono što vam je činiti.»***[21]

Upravo su se u tim godinama pokazivali snažni karakteri sestara, a posebno odgovornih glavarica, jer ih ništa nije moglo slomiti u zvanju, niti udaljiti od Gospodina. Ni jedna sestra istupila iz samostana unatoč osjetnog siromaštva, gubitka tolikih građanskih prava, ponekad i javno izraženog prezira. Evo tek nekih likova, iako bi svaka zaslužila zasebnu studiju.

M. Anuncijata Matejowski

Bila je izvrsna glazbenica, solistica, slikarica, profesorica na našim školama, no prvenstveno profinjena sestra puna miline i dobrote prema svima. U toj egzistencijalnoj ugroženosti samostana, ona je, ne štedeći se unatoč teške bolesti, s ekipom sestara izrađivala crkveno ruho, ali nadasve, trošila se za stvar Crkve i Domovine. Sestre su svjedoci da joj je glavarica, m. Ignacija Galijan, izmolila 15 godina života nakon teške operacije. Umrla je 1968. g.

M. Pija, Stanka Lončar

Bila je svestrano nadarena osoba: profesorica, glazbenica, pjesnikinja, slikarica, vjeroučiteljica. Nakon završene preparandije 1915. g., stupila u naš samostan. Primila ju je u samostan m. Klaudija i upućivala u duboki duhovni život. Djelovala je na našim školama i potpuno se predala dušama žrtvujući se za njih doslovno danonoćno. Iako je

[20] Kad je bila glavarica (1915-1921), zanimala se za sve moguće sprave kako bi sestrama olakšala poslove, jer su sluge bili na ratištu. Za djecu je nabavila koze i pčele da imaju zdravo mlijeko i med umjesto šećera koji se nije mogao dobiti.

[21] Sv. Anđela Merici, Spisi, Zadnja ostavština, 3-5.

bila vrlo stroga i radikalna u odgojnim načelima, duše su se u većini posve prepuštale njezinu vodstvu. Kad su bile oduzete škole, katehizira sve kategorije: predškolske, prvopričesnike[22], mladež, gospođe, koje su karitativno djelovale. Svi su postajali apostoli. Posebna pak kategorija bili su «ministranti m. Pije». Ona im je bila autoritet! U osobnom životu bila je samoprijegorna do najvišeg stupnja. Kad se u gradu 11. prosinca 1971. pročulo da je umrla, govorionica i hodnik odjekivali su od glasnog plača. Svi su plakali: djeca, ministranti, djevojke, gospođe, mladi muževi, sirotinja za koju se brinula., a ta se slika ponovila i na veličanstvenom sprovodu[23].

M. Terezija, Dragica Horvat

Stupila je k nama kao gotova učiteljica, te je radila na našim školama od 1921. do 1945. Kao ravnateljica škole doživjela je mnoge nepravde jugoslavenskog režima. Posebno se brinula da siromašna djeca dobiju odijelo, obuću, prehranu. Ima dirljivih svjedočanstava o tome. Čim se nakon 1953. g. moglo katehizirati, i ona je, unatoč godinama, pješice išla na vjeronauk u Biškupec, te je po pobožnosti prvih petaka tu župu sa sestrama duhovno obnovila. U samostanu je okupljala djecu, srednjoškolke putnice, studentice. Odgajala ih je za velike apostole izgrađena karaktera. Svima je bila uzor, te djevojkama nije nipošto smetala njezina duboka starost. Nije posezala za nekim novim metodama, nego se koristila iskušanim sredstvima odgoja. Održavala je kontakt s učenicama i kad su završile školu. Prije smrti umnožila je za njih 90 oproštajnih pisama. Bila je žena velike vjere. Umrla je 1975. g. u 86. godini.

Upornim radom uspostavila je izgubljenu «Povijest samostana» do 1900. g., a napisala je i nekrologe sestara. Sa s A. Trobentar i s. M. Šurjan izdaje prvi tiskani životopis m. Klaudije.

M. Marija, Štefanija Forst

Kod nas je završila pučku i građansku školu, a nakon završene učiteljske škole u Zagrebu, stupila je u naš samostan 1919. g. za vrijeme priorata m. Klaudije. Bila je to vitka slabašna ljepotica, ali čelične volje i neslomljiva u načelima. Njezin je primjer bio svijetao i za sestre i za učenice, poticajan, no mnogima nedostiživ. Koliko se puta onesvijestila od migrene, a za koji čas bi se digla i išla hrabro na svoju dužnost. Bila je profesorica na našoj gimnaziji i ravnateljica u učiteljskoj školi do 1945. g. Nakon rata posvećuje se odgoju mladih sestara, da bi g. 1956. postala glavaricom u vrlo teškom času traženja novih mogućnosti apostolata: počela je s radom po župama: Sv. Josip u Brezju, Biškupec, sv. Nikola u gradu, Kneginec, kasnije i Lepoglava.. U isto su vrijeme (1956.) k nama došle i naše prognane sestre iz Slovenije.

Radila je dok je mogla, a mogla je i onda kada bi svaka druga već davno mislila da više ne može. Bila je vrlo strpljiva u bolesti. Gospodin je došao po nju 20. siječnja 1979.g.

M. Anđela, Marija Zemljak

Ova je Varaždinka stupila je u naš samostan 1904.g. Postaje prva suradnica prefekte konvikta, m. Margarite Blanquios. Nju nasljeđuje kao glavarica. Učenice su je jako voljele. Zapazila ju je i Generalna glavarica te je ju 1932. uzela u Rim za Generalnu asistenticu slavenskih zemalja. Znala je nekoliko jezika i razumjela sve slavenske. Kasnije je bila glavarica zajednice Generalata, glavarica u Beču, profesorica njemačkog u Lyonu. Svagdje je iza sebe ostavila svijetli trag.

---

[22] U nestašici religioznih predmeta i sadržaja, rukom je načinila tisuće i tisuće raznih velikih ili malih slika i sličica, crtajući, lijepeći fotografije koje je sama snimala iz postojećih razglednica i sama razvijala.

[23] O njoj je napisala lijepa sjećanja Rajka Divić-Vidrač, usp. Svalina-Đuran, "Hrvatske uršulinke", str. 196-203.

Kad se 1963. g. vratila se u Domovinu, imala je već 74 godine, ali je nastavila svoj aktivni život u zajednici. Kod odmora sve su je sestre pozorno s poštovanjem slušale. Svaka joj je riječ bila mudrost. Ostalo je vrijeme intenzivno radila. Poučavala je mlade sestre u francuskom jeziku u vidu lakšeg komuniciranja s Rimom. Od srca se radovala svačijem uspjehu. Gorjela je od želje da se Bog proslavi po m. Klaudiji Boellein, koju je poznavala od kandidature te bila svjedok njezinih herojskih krijeposti, što je i zakletvom potvrdila. Mnogo je pisala o sv. Anđeli, o Uršulinkama-Mučenicama Francuske revolucije, o blagdanima Rimske unije. Mnogo je prevodila. Bila je žena širokih crkvenih pogleda, žena velike kulture. Gospodin je došao po nju na blagdan sv. Anđele, 27. siječnja 1979. g. Bila je u 90. godini.

M. Ignacija, Antonija Galijan

M. Ignacija umrla je 11 lipnja 1980. g., u 85. g. života. Došla je k nama kao gotova učiteljica s velikim iskustvom, te je potom studirala i predavala kao profesor na našim školama. Bila je glavarica u nekoliko zajednica. Mandat u Varaždinu od 1946. g. zadao joj je velikih boli: oduzimanje zemljišta i škole sa svim onim što su redovnice velikim marom, ljubavlju i odricanjem stjecale stoljećima. Još joj je teže bilo kad su u listopadu 1945. trgali od sestara djecu koja su jaukala i na glas plakala cijelim putem do državne škole, da su prolaznici rekli da je to bila kao sprovodna povorka[24].

Doživjela je duboku starost i do zadnjega bila je prava oranta, provodeći duge sate u kapelici, posve uronjena u molitvu, klečeći unatoč svoje dobi i slabosti. Njezinom smrću kuća je izgubila veliku moliteljicu, ali je zadobila vjernu zagovornicu.

S. Josipa, Anka Bratko

Na Sve Svete 1986. ugasila se svjetiljka ovozemnog života s. Josipe, ali je neusporedivo jačim sjajem zasvijetlila ona nebeska. Bila je kod uršulinki od predškolske dobi, kada je već primila prvu sv. pričest, do završetka školovanja. Cijeli je život provela u Varaždinu. Bila je njegov «inventar». Poznavala je sve ulice, trgovine, tolike ljude. Za Varaždince je bila pojam. Svi su je voljeli, i ona je znala iskoristiti to povjerenje: bila su joj otvorena sva vrata kad je trebala nešto za svoje siromahe ili zagovarati samostan. Za djecu je uvijek nosila bombone, i ona su za njom trčala. Sve je razveseljavala, tješila i razbijala tugu. Iz nje je izvirala radost što je u Božjoj službi. Zajednica joj je bila na srcu, i nije bilo te žrtve koju ona ne bi pridonijela za njezin boljitak.

Bila je paralizirana više od godinu dana, te su se svi zanimali kako joj je: svugdje im je nedostajala. Sva predana u Božju volju, dočekala je radosno Njegov dolazak. Ispraćaj je bio veličanstven: uz 14 svećenika slile su se stotine kojima je činila dobro.

M. Emanuela, Anastazija Križanović

Prije stupanja u samostan, u Osijeku je kao izvrsni agronom s poznatim stručnjacima usavršavala i pronalazila nove sorte pšenice, «šišulju» i druge. Njezin ju je bivši profesor smatrao za «najsposobnijeg i najpoštenijeg agronoma». God. 1945. poslao nam ju je sam Gospodin u času kada je samostan živio isključivo od poljoprivrede. Stručno je podigla razinu obrade zemlje i uvela primjenu novih kultura, tako da je zemlja davala maksimalno, što je bilo potrebno posebno u vrijeme kada je u samostanu bilo preko 70 osoba. M. Emanuela je dugo vremena bila ekonoma, te je nabavljala razne sprave, a najveća je pomoć bila traktor. Ona je osposobila i neke sestre koje su ušle u poslove poljoprivrede kao

[24] Jedan od najtežih časova svakako je bila «parada» koju je upriličila grupa od nekih dvjestotinjak ljudi u školskom dvorištu iza Božića 1946., kada su navješćivali smrt opaticama, razbijali prozore, lupali kamenjem o vrata. Sestre su bile spremne na sve, jer nikoga nije bilo tko bi im mogao pomoć. Srećom, postojale su čvrste rešetke i učvršćena vrata. Bog je svakako bdio na zaručnicama svoga Sina.

priučeni agronomi[25]. Zbog svoje produhovljenosti, inteligencije i znanja obavljala je razne odgovorne dužnosti u kućama Provincije i u odgoju članova. U tri navrata sudjelovala je kao izaslanica na Generalnom kapitulu Reda. Pridonijela je osnutku i razvitku samostalne Hrvatske provincije. Njezina prijateljica piše za nju: «Ona je vedro slijedila svoj životni poziv i odlučno svladavala poteškoće. Uvijek je bila otvorena, iskrena, vedra, odlučna i dosljedna. Za onim što je spoznala da je Božja volja, išla je ravno i nepokolebljivo. Smetala ju je polovičnost, neodlučnost, kolebljivost, neiskrenost... Možda je koji put bila i stroga u svojim sudovima, ali nikad neistinita i neobjektivna i lična.» Umrla je 21. studenoga 1986.

M. Margarita, Ana Labrtić

Došla je kao gotova učiteljica 1930. g. Uvijek je bila tiha, vrlo marljiva, ozbiljna i savjesna. Pokazivala je veliku inteligenciju i pronicljivost u svemu. Bila je profesorica na našim školama, prefekta konvikta, a i u kući je imala niz obaveza. Djeci se davala bez pridržaja. Kao psiholog, vodila je o svakoj konviktici brižnu evidenciju. Nakon prestanka rada škola, i m. Margarita je išla okretati sijeno, vaditi krumpir. Radi, moli, trpi za Crkvu, za Hrvatsku, za duše. Kao glavarica kuće studija u Zagrebu od 1949. g., razvija tihi ali dubinski apostolat okupljajući studentice. Na poziv biskupa Stjepana Bäuerleina, s još pet redovnica utemeljuje kuću u Slav. Brodu. Stigle su 2. siječnja 1957. g. Orale su s ***Gospom brze pomoći*** tvrde brazde; danas je to veliko svetište, . Brod, nekoć «Mala Moskva», dao je Crkvi brojna zvanja.

U listopadu 1967. i u Zenici osniva novu postaju, i opet pod okriljem Gospe brze pomoći, a onda se definitivno vraća u Varaždin. Tu se posvećuje Karitasu pod najrazličitijim vidovima. Uz to katehizira i daje pouke iz francuskog jezika. Troši se i ne štedi, te strpljivo podnosi bolest do 27. rujna 1989., kada ju je Otac pozvao po nagradu.

Otajstvena prisutnost ljubavi

Tijekom ova tri stoljeća naše prisutnosti u Varaždinu živjele su brojne sestre koje nisu predavale u školama, ali koje su bile nevidljivo srce i samostanskog života i školskog djelovanja. One su svoje osobe ugradile u zajedničko djelo odgoja služeći, žrtvujući se i ljubeći, poput dragih majki u obitelji, kojima je posve naravno lomiti se kao kruh koji se blaguje, a da se ponekad i ne uvidi veličina uložene ljubavi od koje se živi. Uz molitvu, davale su i svoj osobni prilog, svaka na svojem području. Mislim na tolike kuharice, od prve koja je došla s utemeljiteljicom m. Anom Julijanom, do današnjih dana. Ta je prva bila **s. Marija Ana od Dobroga Pastira Neubauer.** Bila je i postolar. Radila je i preko svojih sila svagdje gdje je trebalo olakšati i uljepšati život prvih sestara i konviktica. Planula je poput meteora. Ona je prva uršulinka umrla u Hrvatskoj već 9. svibnja 1713. g. Kolike su kuharice vršile tu dužnost i nekoliko desetaka godina, kao ss. Arzenija i Baptista Košar, s. Agata Zöllner, s. Klara Gräbin, a takve su i današnje, koje s ljubavlju dočekuju mladež na duhovnim vježbama ili u drugim djelima apostolata. Nekada su sestre pekle same kruh. Koliko li je trebalo ispeći za desetke konviktica i za zajednicu. Obično su iste sestre u ostale dane prale rublje djeci i sestrama. Dva i po stoljeća prale su na ruke i same su pravile lug i sapun. Druge su opet djeci ložile peći, držale red i čistoću u školi, nosile vodu za pranje i na 2. kat, u vrijeme kad još nije bilo vodovoda. Zabilježeno je da su zimi polijevale dio igrališta da djeca mogu uživati na zraku u klizanju. I na taj su način čuvale djeci zdravlje. Prave ili priučene ljekarnice brinule su se za sve članove samostana i škole svojim domaćim pripravcima i požrtvovno bdjele nad bolesnima. Kolike su vratarice,

[25] God. 1996. g. imanje smo predali Zajednici Cenacolo, tj. mladićima koji su se ranije drogirali, kako bi na osami mogli u molitvi i radu ostvariti novi život dostojan čovjeka.

skromne, uglađene i diskretne osobe, bile na raspolaganju djeci i roditeljima pri dolasku i odlasku! Zahvaljujući sakristankama, djeca su nosila u život spomen na sveto po lijepo urešenoj crkvi posebno za blagdane.

Kronika spominje da je samostan dobivao od grada tkaninu za siromašne učenice. Sestre krojačice su im krojile i šivale da se prištedi novac za njihove ostale potrepštine. Druge su se sestre posvetile vrtu, ili voćnjaku, ili radu kod životinja, da djeci priskrbe dostatnu hranu. Ne možemo ne spomenuti grupu «dragovoljaca» nakon 1945. godine, grupu tih naših herojskih sestara koje su se velikodušno stavile na raspolaganje poglavarima da će tvrdim radom obrađivati njivu da samostan ima najnužnije. Neke još i danas žive. I nije to bio samo rad za preživljavanje: bio je to rad najsvetijeg apostolata, rad kao molitva i pokora za duše, za obraćenje onih koji su Crkvi i Domovini nanijeli veliku duhovnu štetu. Duboko su se utkale u tkivo Otajstvenoga Tijela, Crkve.

ZAKLJUČAK

Moglo bi se napisati još mnogo stranica o ostalim sestrama koje su umrle zadnjega desetljeća: o provincijalkama s. Ivi Čulina i Celestini Kerovec, o poduzetnoj s. Emiliji Gorzo, o skromnim i požrtvovnim sestrama Klotildi Lažansky i Ambroziji Linarić, o apostolu Srca Isusova, Gonzagi Metzger, o misionarkama: s. Anastaziji Trobentar, s. Amadeji Brčić i s. Jozefini Kostanjevec, o vjernim bolničarkama ss. Ksaveriji Hribernik i Severini Naglić te medicinskoj sestri Kristini Kunštek. Tu su još cvjećarice, ss. Euzebija Horvat i Anđelina Plaftak, kuharice ss. Inocencija Dumbović i Brigita Novaković, poznata katehistica Elekta Željko te kroničarka samostana, s. Assumpta Svalina. Spomenimo svima dragu s. Anzelmu Gračanin, koja je za svoj 92. rođendan dobila tiskanu knjigu «Iz ljekarne varaždinskog samostana uršulinki», što ju je sama napisala kao plod osobnog 50-godišnjeg iskustva, na korist brojnih osoba. I na kraju završimo sa s. Anastazijom Trobentar, profesoricom na našim školama. Bila je revna misionarka u Brazilu i utemeljiteljica suvremene katehetike u toj velikoj katoličkoj i misijskoj zemlji, te neumorna djelatnica za upoznavanje svetosti m. Klaudije. Za njezinu je kauzu napisala tezu o njezinim herojskim krepostima i time zadobila stupanj magisterija.

Sve ove spomenute i tolike nespomenute sestre upotpunjuju divni mozaik od živih kamenčića koji su se u velikom skladu ugradili u «duhovnu galeriju» koja već 300 godina bogati duhovnim plodovima ovaj grad. One su 262 živa portreta nebeskog Jeruzalema koji sada slavi slavlje uz Oca svjetlosti. One su, živeći na zemlji, svaka na svoj način, prošle poput Isusa čineći dobro svojem hrvatskom narodu i Crkvi u njemu.

SAŽETAK

Autorica je prikazala tek neke likove dugačke uršulinske povijesti u Varaždinu. Svaki je lik tako jedinstven, neponovljiv, a ipak se sve te Sestre daju svesti na nekoliko zajedničkih oznaka: one su svim srcem ukorijenjene u ovu zemlju, poduzetne su i napredne, a istodobno su i velike orante s geslom: Moli i radi! One su zatvorene u klauzuru, ali su im horizonti široki koliko i svijet. One su članice mnogobrojnih duhovnih udruga diljem Monarhije. One su vrlo zahtjevne, ponekad i stroge, ali su uvijek nježne majke koje imaju povjerenja u svoje kćeri te se između njih tka vez dubinske ljubavi. One su, zajedno sa svojim učenicama, iz raznih zemalja: Austrija, Njemačka, Češka, Slovačka, Mađarska, Slovenija, Italija, Francuska, te iz različitih dijelova Hrvatske; one govore različitim jezicima, ali ih ujedinjuje ista ljubav prema dobru, te tu dobrotu šire na druge, a učenice ju nose u svijet u kojega će ju presaditi.

Ta opisana povijest može se podijeliti prema stoljećima ovako: 18. stoljeće: vrijeme gradnje samostana, škole, crkve; prva snažna reforma škole,

19. stoljeće: višestruke školske reforme, nadogradnja škole, pravo javnosti za škole,

20. stoljeće: zahuktavanje školskog života i rada i njegov brutalan prekid; traženje novih mogućnosti i načina služenja Crkvi i Domovini – u nepokolebljivoj ljubavi.

Na takvo služenje i na takav put ljubavi pozvane su i uršulinke 21. stoljeća, u 4. stoljeću svojeg postojanja u Domovini.

SUMMARY

THE MOST FAMOUS URSULINES OF VARAŽDIN CONVENT

The author portraits only a few characters from the long history of Ursulines in Varaždin. Each of the characters is unique and inimitable yet all of them possess some mutual characteristics: they are all deeply rooted in the earth, ambitious and progressive and at the same time great orantes with a slogan: "Pray and work!" They are in enclosure but their horizons are as wide as the world. They are members of many spiritual associations all across the Monarchy. They are very demanding, sometimes very strict, but always tender mothers who trust their daughters and have loving relationships with them. Together with their students they are from different countries: Austria, Germany, Czech, Slovakia, Hungary, Slovenia, Italy, France and from different parts of Croatia. They speak different languages but are united by the same love, love for good, which they are spreading on others and their students take that love into the world.

Described history can be divided through centuries:

18th century – time of building the convent, school, church; 1st school reform

19th century – multiple school reforms, expansion school, accreditation of school

20th century – further development of the school life and work and its brutal annulment; searching for new possibilities and ways of serving the Church and the country with undying love

Ursulines of the 21st century and in 4th century of their existence in this century are also invited to that kind of service and path of love.

VRELA I LITERATURA

Arhiv i knjižnica Uršulinskog samostana

Knjiga kanonskih vizitacija od 1714.-1776.; prijepis na latinskom

Kronika samostana, 6 knjiga

Dopune Kronici raznih sestara: m. Margarite Blanquios, m. Filipine Čeh, m. Anđele Zemljak; bilježnice

M. Gabrijela Orešković: Regesti pisama glavarica 18. i 19. st.; 1 bilježnica

M. Gabrijela Orešković: Regesti pisma biskupa samostanu od 1821. do 1903.; 1 bilježnica

M. Gabrijela Orešković: Povijest naše crkve i samostana; 2 bilježnice

M. Terezija Horvat: Nekrolozi redovnica do 1974.; 1 bilježnica

M. Terezija Horvat: Prijepis pisama prvih triju glavarica biskupima; 1 bilježnica

S. Assumpta Svalina: Nekrolozi redovnica od 1975.-1996.; 1 bilježnica

S. Assumpta Svalina – S. Klaudija Đuran: 'Hrvatske uršulinke, Varaždin, 1979.

S. Klaudija Đuran: Sjaju poput sunca u Kraljevstvu Očevu, prošireni nekrolog redovnica; Varaždin, 2002.; kompjuterska obrada i umnoženo.

Knjige oblačenja i zavjeta u samostanu

Grupa autora: Znameniti Hrvati, o Draškovićima, Zagreb, 1925.

Grupa autora: KAJ, o Draškovićima, časopis za kulturu i prosvjetu, br. 11-12, Zagreb, 1972.

Niz članaka i prospekata o Draškovićevim dvorcima kao Klenovnik, Trakošćan, Rečica, Bisag-grad...

Ivan Kukuljević Sakcinski: GLASOVITI HRVATI PROŠLIH VJEKOVA, naklada MH, Zagreb, 1886.

Butorac-Ivandija: POVIJEST KATOLIČKE CRKVE MEĐU HRVATIMA, Zagreb, 1973.

Dragutin Pavličević: POVIJEST HRVATSKE, Zagreb, 1994.

Pisma grofa Karla Draškovića, baruna Falka Gagerna, prof. Ladislava Šabana, samostana u Bratislavi

POPIS REDOVNICA URŠULINSKOG SAMOSTANA U VARAŽDINU OD 1703. DO 2003.

Red. broj	Redovničko ime, "predikat", tj. dopuna redovičkom imenu, te krsno ime i prezime	Datum i mjesto rođenja	Datum zavjeta	Dužnosti u samostanu	Datum smrti	**Dob i godine života u samostanu**
1	S. Marija Ana od Dobroga Pastira, (?) NEUBAUER	**Došla 03.12.1703. g. iz Bratislave**		Kuharica, postolar, briga za konviktice	09.05.1713.	
2	**ČASNA MAJKA Ana Julijana od Božanskog Srca Isusova, Jelisava grofica DRAŠKOVIĆ**	1656., Klenovnik? **Došla 03.12.1703. iz Bratislave u VŽ kao UTEMELJITELJICA SAMOSTANA**	**Stupila** u samostan u Požunu **1678.,** 2 g. nakon nj. utemeljenja	**Primila redovničko odijelo** 25.03.1682; **Položila zavjete** 25.03.1885. Glavarica, graditeljica, glazbenica, vezilja	26.07.1714.	58/36
3	M. Benigna od Presv. Rana Isus., Katarina WOPFNER	1657., Töly, Mađarska	1679.	Bolničarka, glazbenica, učiteljica kuhanja, vratarica, pivničarka	28.09.1716.	59/37
4	M. Marija Roza od sv. Franje Ksaver., barunica Poliksena GASTREN (GAFRON)	26.09.1678., Koruška	2. vazmena nedjelja 1711.	Ravnateljica vanjske škole, bolničarka, nadstojnica kuhinje, pivnice i rušnice	20.10.1724.	46/14.
5	M. Terezija od Dobrog Pastira, Klara SCHRÖCKENSTEIN	Štajerska. Stupila starija u samostan s diplomom ljekarnice!	Položila zavjete 24.04.1723.	Prva poznata ljekarnica u samostanu, potpisana kao „Theresia Detzin, Apothekerin" u "Gasophylaciumu" iz 1709. g.	01.11.1724. Od miraza kupljen teren za crkvu	/18 mjeseci zavjeta
6	S. Apolonija od Tri Pastira, Katarina BRUNER	1694., Totsberg, Štajerska	1717.	Kuharica, službe u konviktu, bolničarka	16.06.1725.	31/8
7	Sr. Franciska od sv. Alojzija, Katarina ROGL, *novakinja*	Tirol	18.06.1728.	*Zavjete položila tri dana prije smrti!*	21.06.1728.	..../ 3 dana
8	Sr. Ana Uršula od sv. Josipa, Helena ACH		13.03.1719.	Učiteljica u konviktu, sakristanka, švelja, vezilja	17.06.1730.	32/11
9	**M. Bernardina od sv. Tri kralja, Barbara grof. ESTERHASZY De GALANTHA**	Mađarska, **došla 3.12.1703. iz Bratislave**	29.08.1695.	Glavarica, prefekta konvikta, učiteljica vanjske škole, savjetnica, učiteljica novakinja, graditeljica	02.09.1733.	58/38
10	**M. Johanna (Ivana) od Utjelovljenja, Sofija GLOSS**	1661., Požun. Došla iz Požuna 1707. g.	22.12.1681.	Glavarica, učiteljica, učit. nov., graditeljica, vezilja, sakristanka	09.03.1735.	74/54

11	S. Marta od Isusova bičevanja, Sabina DONAUER	Bavarska		Kuharica	20.10.1737.	44/26
12	M. Magdalena od Isusa s Križem, Elizabeta pl. MIHAČEVIĆ	13.12.1694, Karlovac	Obučena 1712.; zavjeti: 06.01.1717.!	Asistentica, prefekta konvikta, učiteljica, nadstojnica kuhinje, pivničarka, ekonoma	27.11.1737.	43/20
13	Sr. Antonija od Presvetog oltarskog sakramenta, Rozalija EGGER	Salzburg?	13.06.1736.	Nadstojnica kuhinje	05.11.1738.	31/3
14	Sr. Agneza od sv. Alojzija, Eva Doroteja MAYER, *konviktica, novakinja!*	Osijek	26.12.1739.	*Najmlađa profesa: 16 godina!* Žarko je željela biti redovnica te je zavjete položila na samrti!	28.12.1739.	16/2 dana!
15	Sr. Alojzija od Utjelovljenja, Marta pl. SKERLEZ	05.09.1717., u okolici Varaždina	1735.		04.10.1743.	27/10
16	M. Ivana Nepomucena (?), Kristina pl. JELAČIĆ		02.05.1725.	Učiteljica, vratarica	02.02.1743.	39/21
17	M. Katarina Josipa od Presv. Srca Isusova, Euzebija barunica SCHNEEBURG	Arad (?), Mađarska	28.08.1718.	Učiteljica, prefekta konvikta, savjetnica, učiteljica novakinja, vratarica	17.04.1744.	46/28
18	Sr. M. Terezija od Duha Svetoga, Ana AUER	Salzburg	21.10.1741.	Glazbenica	20.02.1747.	30/8
19	S. Barbara od Isusova krunjenja, Elizabeta JEGERSTETER	Bavarska	09.02.1727.	Vrtlarica	1747.	46/23
20	Sr. Marija Ana od sv. Franje Borg., Barbara DEPOCZY	Karlovac	13.06.1745.		1750.	28/8
21	M. Mar. Magdalena od svetog Augustina, Terezija WALT	Varaždin	21.10.1740.	Učiteljica, bolničarka (Otac joj je bio ljekarnik!)	1751.	33/13
22	M. Josipa od Muke Isusove, Margareta pl. MALEK	Sv. Petar, Donja Štajerska, Slovenija	14.09.1725.	Vratarica, službe u konviktu, glazbenica	1752.	49/29
23	S. Marta od Bož. Srca Isusova Helena BERGHOFFER	Beč	29.07.1748.	Kuharica	26.01.1758.	37/11
24	M. Aleksija Generoza od sv. Uršule, Magdalena pl. JAGUŠIĆ	Krapina	29.10.1725.	Vratarica, ekonoma	17.12.1758.	58/37
25	S. Kordula od Isus. Krvavog znoja, Ana GLOGER	Bavarska	09.02.1727.	Kuharica	04.02.1759.	56/34

26	S. Ignacija od Presv. Trojstva, Katarina MICHEL	Bavarska	15.10.1722.		04.11.1760.	63/41
27	M. Franciska od Isus. Rođenja, Marija Ana DE PONTE	Križevci	22.11.1735.	Nadstojnica kuhinje, vratarica, sakristanka	27.02.1761.	45/28
28	M. Stanislava od Srca Mar., Ana BAUMSTIGEL	04.10.1702., Stanz, Štajerska	21.10.1722.	Učiteljica, vratarica, sakristanka, asistentica, savjetnica	05.05.1762.	60/42
29	M. Leopoldina od Bož. ljub., Magdalena pl. RAUCH	Gregurevac, Zagorje	05.02.1743.	Učiteljica, pomoćna magistra u konviktu	30.01.1767.	44/20
30	M. Uršula od Bož. Srca Isus., Gertruda LUCAYER	Colberg, Salzburg	21.10.1758.	Glazbenica (otac vrhovni sudac, provizor i vojni savjetnik)	07.02.1767.	31/13
31	M. Agata od Presv. olt. sakr., Helena pl. RINSBERG	Graz	05.08.1743.	Rano se razboljela, pomagala je koliko je mogla u školi	1770.	56/29
32	**M. Cecilija od Isusova djetinjstva, Uršula SCHWEGLER**	Oko 1698., Merling, Bavarska	02.07.1719.	Glavarica, glazbenica, učiteljica, učiteljica novakinja, asistentica, savjetnica, bolničarka, sakristanka, graditeljica	1770.	72/53
33	S. Monika od Isusova krunjenja, Sabina FÜRST	Bavarska	21.11.1753.	Kuharica, pomoćna sakristanka	1771.	47/25
34	M. Franciska od Presv. Trojstva, Terezija KAMPUS	Graz	21.11.1765.		1773.	32/11
35	Sr. Izabela od Zaštite sv. Josipa, Julijana PUTZ	Brdovec	21.10.1767.		1771.	29/
36	S. Ksaverija od Isusovih Jaslica, Marija MICHL	Bavarska	02.07.1719.	Kućni poslovi	1775.	72/44
37	**M. Kajetana od sv. Josipa, Ana ERDREICH-HORTNAJ**	Maiding, Švapska	22.07.1734.	Glavarica, glazbenica, graditeljica, učiteljica u konviktu	06.02.1776.	63/44
38	M. Vincencija Paulska od Božanske providnosti, Ernestina pl. TOTH	Salzburg	05.08.1743.	Učiteljica u vanjskoj školi i u konviktu	1782.	62/42
39	M. Augustina od sv. Gabrijela, Barbara grofica PATAČIĆ		16.01.1742.	Učiteljica u konviktu (otac graničarski konjanički kapetan)	1782.	61/42
40	M. Josipa od sv. Tri kralja, Barbara CHRISTL	Linz	03.02.1754.	Glazbenica, učiteljica vanjske škole	1784.	52/32
41	M. Alojzija od Djeteta Isusa, Marijana barunica REIN	Graz	20.11.1746.	Sakristanka, vratarica, savjetnica	05.02.1787.	65/43

42	**M. Ivana Nepomucena od Bezgrj. Začeća; Antonija grofica PATAČIĆ**	Pisanica	30.10.1763.	Glavarica, graditeljica, učiteljica u konviktu	09.02.1787.	48/26
43	M. Aleksija od Isusa, Marije i Josipa, Barbara GATINGEN	Friedheim	07.08.1764.	Glazbenica (orgulje i gusle)	09.02.1787.	44/25
44	M. Rozalija od Bezgrješnog začeća, Josipa GUT	Kaniža, Mađarska	10.05.1740.	Nadstojnica rušnice, savjetnica	14.02.1787.	69/49
45	**M. Marija Anđela od Mar. Uznes., Rozalija barunica WINTERSHOFFER**	Drachenburg, Štajerska	19.07.1728.	Glavarica, učiteljica u konviktu, učiteljica novakinja, admonitorica, bolničarka	16.02. 1787.	77/49
46	M. Katarina Josipa od sv. Ivana Nepomuka, Marija Ana DIETL	Graz	07.06.1761.	Bolničarka, briga za blagovaonicu	19.02.1787.	57/27
47	M. Ana Sofija od sv. Franje Ksav., Marijana pl. FONTON	Maribor	22.11.1748.	Glazbenica, vratarica, ekonoma	13.09.1787.	65/41
48	S. Ana od Isusa Prijatelja, Elizabeta NIMMERWOHL	Austrija	21.11.1761.	Pomoćna kuharica i rušničarka	06.06.1788.	59/29
49	M. Terezija od Utjelovljenja, Margareta CHEGECZ	Zagreb	21.10.1763.	Učiteljica u vanjskoj školi i u konviktu	19.03.1789.	53/38
50	M. Karolina od sv. Notburge, Marijana FEINFELTNER	Keltheim, Bavarska	05.11.1761.	Glazbenica, nadstojnica kuhinje i rušnice	15.06.1789.	52/30
51	S. M. Marta od sv. Ane, Barbara SCHWIGER	Beč	08.02.1761.	Kuharica, pomoć u konviktu	30.09.1789.	53/30
52	M. Antonija od Žal. Majke Božje, Regina PATSCHOCK	Weilheim, Bavarska	12.02.1743.	Glazbenica (gusle, pjevanje), učiteljica na vanjskoj školi	22.07.1791.	77/50
53	M. M. Roza (?), Uršula ZUGSEISEN	Salzburg	20.01.1771.	Glazbenica (gusle), učiteljica na višoj djevojačkoj školi (otac joj je bio glazbenik na dvoru)	09.10.1791.	41/22
54	S. Laurencija od Muke Isusove, Helena PAVIĆ	Biškupec	21.10.1753.	Vrtlarica, kućni poslovi	24.08.1794.	69/43
55	S. M. Kordula (?), (?) STAHUS			Kuharica i pomoć u konviktu	26.05.1795.	47
56	S. Krescencija od Imena Isus. Katarina STEINDORF	Manon, Gornja Austrija	04.02.1770.	Kuharica i kućni poslovi	07.06.1795.	52/27
57	S. M. Emerika (?), (?) Salopek				15.05.1800.	

58	S. M. Notburga (?), (?) NIZLNADER	Tirol		Kuharica, službe u konviktu	03.06.1800.	60
59	S. Barbara od 7 Mar. radosti, Terezija KNEIDINGER	Lembac, Austrija	08.02.1761.	Kuharica, službe u konviktu	17.03.1802.	68/44
60	M. Ignacija od Smrtne muke Is.; Terezija DIEFENBACH	Beč	28.08.1765.	Učiteljica njemačkog jezika u konviktu	17.03.1802.	69/40
61	S. Alojzija od Bezgrj. Začeća, (?) ŠESTIĆ				15.02.1803.	
62	M. Elizabeta, (?), Josipa LANG	Beč	31.05.1788.		03.08.1803.	/15
63	M. Katarina (?), Krescencija HUBER	Bavarska	21.10.1791.?		24.12.1805.	/16
64	M. M. Anđela (?) Terezija PÖSCHL	Beč	10.10.1793.?		08.05.1806.	
65	Sr. M. Alojzija (?), Katarina LONČAREVIĆ	Petrinja	10.06.1806.?	Glazbenica	10.05.1808.	23/4
66	S. Ana od Uznesenja Marijina, Terezija KIRCHMEIER		02.02.1791.		1808.	50/19
67	M. Magdalena (?), Rozina AUGUSTIĆ		21.11.1772.?		19.08.1808.	58/38
68	M. M. Antonija (?), Terezija PICHLER	Maribor	1803.?		28.11.1808.	/7
69	M. Agneza od Ark. Mihaela, Marta pl. LEPOSZY	Jalžabet	21.10.1752.		16.04.1811.	78/61
70	S. M. Kordula (?), Uršula NEURANTER	Tirol	14.01.1806.?		14.05.1812.	34/8
71	M. M. Pulherija (?), Terezija NEUHOLD		24.06.1796.?		25.07.1812.	39/18
72	M. Ana Uršula od sv. Fr. Ks., Marija Antonija GÖSSNER	Ptuj			27.03.1816.	58/36
73	M. Franciska Salezija od Presv. Srca Isusova, Josipa grofica PEJAČEVIĆ	Osijek	16.08.1767.	Vratarica, pomoćna učiteljica	20.11.1816.	73/51
74	M. M. Cecilija (?), (?) KORDON			Pomoćna učiteljica, briga za blagovaonicu	23.11.1816.	57/37

75	M. Stanislava od Preč. Srca Mar., Konstancija GRATL	Tirol	21.11.1765.	Glazbenica (orgulje, harfa i drugi instrumenti), pomoćna učiteljica, asist., bolničarka, učit. novakinja,	28.04.1817.	75/54
76	**M. Suzana Pelagija od sv. Alojzija, Josipa pl. MIHANOVIĆ**		15.01.1769.	Glavarica, učiteljica u konviktu, jača sestre protiv jozefinizma u samostanu, prilagodba novim školskim zakonima	22.04.1820.	72/55
77	S. M. Monika (?), Marija Ana WEIGERSDORFER	Austrija	20.01.1804.?		22.04.1821.	57/20
78	M. Ignacija (?), Terezija TONETSHUEBER	Passau	16.05.1810.?	Ljekarnica	11.04.1821.	36/13
79	S. Marija Magdalena (?), (?)				27.07.1824.	
80	M. Nepomucena (?), Julijana KÜPER	Graz	21.10.1789.		13.09.1826.	63/39
81	M. Augustina (?), (?)				23.10.1826.	
82	M. Terezija (?), Marija HORN (NEUHOLDER)	Kolberg	24.06.1791.?		24.02.1828.	68/30
83	S. Marta (?), Katarina GERLIN	Kundratitz, Češka			03.03.1828.	67/37
84	S. Karolina (?), (?) SCHIN				30.03.1829.	
85	M. Ksaverija od sv. Anđele, Franciska SCHULMEISTER	Egenburg, Gornja Austrija	01.06.1794.		06.04.1830.	70/38
86	S. M. Roza od sv. Ivana Nep., Ana KATKIĆ		06.07.1806.		15.11.1830.	46/26
87	S. Marija Ana (?), (?)				21.12.1830.	
88	M. Josipa Pulherija od Presv. oltarskog sakramenta, Magdalena KÖRBLER	Krems	21.06.1879.	Kućna prefekta (asistentica)	29.01.1831.	75/46
89	Sr. Salezija od sv. Alojzija, (?)		15.10.1828.		10.03.1833.	
90	M. Aleksija od sv. Fr. Sal., (?)	Varaždin	31.05.1825.		01.04.1835.	40/16

91	Sr. M. Ludmila od Presvetog Trojstva, (?)		17.05.1835.		28.09.1836.	/4
92	S. Apolonija od sv. Magdalene, Terezija DIETL	Krems	25.07.1798.		18.06.1837.	62/41
93	M. Ana Sofija od 7 Žal. Mar., Terezija FESTENAUER	Beč	25.10.1794.		19.08.1839.	69/50
94	S. M. Josipa od sv. Tri kralja, (?) MAHEK (Macheck)		16.05.1833.		24.01.1840.	/9
95	S. Franciska od Presv. Troj., (?) RÖSSLER		23.06.1816.		13.03.1840.	/26
96	M. Paula od sv. Franje Ksav., Terezija PETZ	Beč	25.11.1794.	Ispitana ljekarnica, učiteljica, ekonoma, prefekta, pripremala druge sestre za ljekarništvo	12.02.1842.	70/50
97	M. Alojzija od Bezgrj. Začeća, Viktorija BUKAL	24.12.1797. Varaždin	06.10.1818.		29.05.1843.	47/29
98	S. M. Tekla od Isusa, Marije i Josipa, Elizabeta FORSCHER	Tirol	24.05.1807.		27.11.1844.	68/39
99	S. Barbara od sv. Franje Seraf., Elizabeta SCHINDLER	Allacht, Austrija	12.05.1805.		20.06.1848.	83/45
100	M. Vincencija od sv. Lucije, Marija PISSANELLI	11.04.1815., Gorizia	29.06.1840.	Učiteljica	03.04.1850.	35/12
101	S. Antonija od Presv. Srca Is., Marija Ana PAYR (BAIER)	29.05.1797. Nassreit, Tirol	06.01.1823.	Kuharica	01.06.1851.	54/31
102	S. Ivana od Milosrđa Božjeg, ? STIFTER	Pustertal, Tirol	13.11.1827.	Bolničarka	07.06.1851.	51/26
103	M. Emerika od sv. Barbare, Doroteja LAZAR	30.10.1780. Križovljan	10.06.1804.	Učiteljica, vratarica, nadstojnica gospodarstva	10.04.1852. Uskrs!	72/50
104	M. Anđela od Presv. Trojstva, Katarina VRAČAN	12.01. 1789. Zagreb	31.05.1810.	Vratarica, sakristanka, učiteljica, asistentica	22.04.1852.	62/44
105	S. Notburga od Presv. Srca Is., Ivana SCHÖPF	19.08.1770. Langenfeld	1804.?	Pekarica I pralja	05.11.1853.	84/49
106	M. Maksimilijana od Pet Rana Isus., Mar. GFÖLLER	07.06.1799. Beč	29.06.1825.	12 godina bolovala!	17.04.1857.	58/24
107	Sr. M. Matilda (?), Agneza WOSTREBAL	07.09.1823. Reichenau, Češka.	1854.?		28.10.1858.	35/6

108	**M. Florijana od sv. Arkanđela Mihaela, Ana KARGER**	1777. ili 1878. Zagreb	02.02.1801.	Glavarica 39 godina, prefekta konvikta; odlikovana medaljom za zasluge u odgoju 1857. g.; njezin brat Tito pronašao krunu sv. Stjep.	28.03.1859.	82/62
109	S. Nikolaja (?), Elizabeta PORENTA	18.11.1830. Stara Loka	16.05.1858.		02.01.1861.	31/5
110	Sr. Arzenija, Marija LUČIĆ, *novakinja*	23.01.1837. Zagreb	14.03.1861. na smrtnom času	Glazbenica, poznavanje jezika	14.03.1861.	24/9 mjeseci novakinja
111	M. Katarina od Navještenja, Julijana MALARIĆ	12.02.1801. Varaždin	15.101821.	Sakristanka, učiteljica novakinja, asistentica	10.10.1861.	61/45
112	M. Uršula od Presv. Srca Isus., Julijana GUŠTEK	03.01.1801. Varaždin	15.10.1821.	Nadstojnica kuhinje i gospodarstva, vratarica	02.06.1862.	62/45
113	M. Karolina od Isusova Rođenja, Ana grofica BRANDL	1812., Varaždin	16.05. 1833.	Glazbenica (orgulje), učiteljica franc. jez. u konviktu i 3. r. vanjske škole, nadstojnica kuhinje, sakrist.	02.06.1863.	51/32
114	M. Ksaverija od Duha Svetoga, Ana BAUM	04.05.1811. Češka	17.05.1835.	Vrsna učiteljica i glazbenica (violina i pjevanje), literarno nadarena	01.11.1864.	56/34
115	Sr. Filipina (?), Ivana JAMNIK	1843. Škofja Loka	23.05.1867. na smrtnom času	Došla kao učiteljica, vodila 4. r. vanj. šk. i radila 7 g. u konviktu	23.05.1867.	24/7
116	M. Agneza od Pet Rana Isus., Elizabeta GUŠTEK	11.10.1794. Varaždin	16.10.1814.	Prefekta konvikta gotovo čitav život; odlikovana 1865. godine za odgojni rad; *zadnja sahranjena u kripti*	20.06.1867.	73/56
117	M. Stanislava od Prečistog Srca Marijina, Terezija KUSTER	09.10.1808. Varaždin	04.10.1829.	Učiteljica 1. razreda *Prva sahranjena na gradskom groblju.*	30.01.1868.	60/41
118	Sr. Uršula, Amalija MALETIĆ, *novakinja*	Karlovac	Došla kao učiteljica 11.09.1864.	Učiteljica 3. r.; položila zavjete na smrtnom času, 31.01.1868.	31.01.1868.	/4
119	S. Marta od Isusa s križem, (?) HOFER	Sv. Vid u Sloveniji	21.09.1842.	Pekarica, pralja	27.10.1868.	59/28
120	S. Agata od Presv. Trojstva, Agneza KOPP	Tirol	16.01.1825.	Kuharica, bolničarka, sakristanka	05.02.1869.	69/46
121	S. Rozalija (?), Marija MILZ	Škofja Loka		Sakristanka, pralja, švelja, bolničarka	01.03.1870.	39/18

122	M. Nepomucena od 7 Žal. BDM; Marija BRAUN	18.08.1818. Tirol	17.05.1835.	Učiteljica ručnog rada, učiteljica novakinja	27.03.1870.	57/37
123	**M. Kajetana od Presv. oltar. sakramenta, Ana HASELWANTER**	01.12.1799.Obenperfes, Tirol	31.05.1819.	Glavarica, ispitana ljekarnica od 1824., učiteljica u konviktu	01.08.1870.	71/51
124	S. Rafaela od Presv. Srca Isus. i Mar., Suzana pl. ŠVAGEL	Varaždin	27.05.1860.	Kuharica, bolničarka	01.08.1871.	39/14
125	S. Franciska (?), Katarina BENKO	Varaždin	13.09.1865.?	Kuharica i bolničarka; obučena 13.09.1863.	25.08.1871.	32/8
126	M. M. Gabrijela od Isusova krunjenja; Barbara RISZAR		23.10.1831.	Vratarica, nadstojnica kuhinje i rušnice	14.12.1871.	63/42
127	Sr. M. Gabrijela, Marija SLUGA, *novakinja*	Ljubljana	11.10.1874. na smrtnom času	Učiteljica u konviktu tri godine	11.10.1874.	21
128	Sr. M. Kajetana od Presv. Srca Isusova i Marijina, Julija LEŠČANEC	Čakovec	17.05. 1874.	Učiteljica vanjske škole	25.03.1875.	25/5
129	Sr. M. Agata, Ana BRATKO, *novakinja*	Štajerska	21.07.1875.?	Obučena 25.05.1873., zavjete položila na smrtnom času	21.07.1875.	26/3
130	S. Barbara od Bezgrj. Začeća, Terezija REINER	Štajerska	17.05.1874.	Kuharica	1876.	29/6
131	**M. Josipa od Presv. Krvi Isusove, Katarina KIRCHMEIER**	Obenhofen, Tirol	04.05.1845.	Glavarica, ispitana ljekarnica 1847., učiteljica vanjske škole, učiteljica novakinja, ekonoma	08.02.1876	59/34
132	S. Marta od Presv. olt. sakr., Gertruda ŠUTAK	Štajerska	30.05.1872.	Kuharica	14.04.1877.	30/7
133	Sr. Gertruda od Pr. Srca Isus. i Marijina, Alojzija PANGEL	Tirol	06.10.1877.	Učiteljica u konviktu	11.02.1879.	26/5
134	S.Ana od sv. Joakima, Marija NEUKOMER		14.04.1833.	Pekarica, pralja	11.01.1880.	73/49
135	M. Aleksandra od sv. Josipa, Katarina BAYER	04.01.1816. Graz	01.07.1838.	Učiteljica konvikta i vanjske škole	01.03.1881.	65/45
136	Sr. Serafina od Bezgrj. začeća, Josipa BEDJANIĆ	Južna Štajerska	13.05.1883.	Učiteljica 3. razr. glavne škole	14.07.1886.	28/9
137	M. Bernardina od Presv. oltar. sakram., Paulina BRANDT	Magdeburg	15.05.1858.	Glazbenica (orgulje)	01.08.1886.	57/31

138	S. Magdalena od Is. s križem, Elizabeta JENEWEIN	Jodack, Tirol	17.04.1835.	Kuharica, pralja	18.01.1887.	81/54
139	M. Anđela od Žal. Majke B., Adamina NEOGRAFY	Mađarska	15.11.1854.	Pralja i učiteljica ručnog rada	27.01.1887.	87/35
140	Sr. M. Josipa od Presv. Srca Isusova, Terezija REICH	Donja Štajerska	15.10.1885.	Pomoćna ljekarnica i pomoćna učiteljica	20.04.1887.	28/5
141	M. Mihaela od Bož. Srca Is., Rozalija KARBA	08.08.1808. Varaždin	04.10.1829.	Prefekta konvikta i kućna pref., učitelj. 3. i 4. r., slikarica učiteljica risanja, vrsna vezilja	24.06.1890.	82/64
142	M. Margareta od Presv. Srca Isusova i Marijina, Elizabeta PETERNEL	Eisner, Gornja Kranjska	09.09.1860.	Učiteljica, tajnica glavarice	07.03.1891.	54/31
143	S. Viktorija od Preč. Srca Mar., Agneza PETERNEL	Blizu Škofje Loke	08.09.1846.	Kućni poslovi	26.06.1891.	69/45
144	Sr. Aleksija od Presv. Srca Isus. i Mar.; Julija STEJNKO	Donja Štajerska	22.06.1886.	Obučena 22.06.1884.; vratarica, pivničarka, nadst. gospodarstva	20.09.1891.	/8
145	Sr. Uršula, Barbara MALETIĆ, *novak.*	Kistinje (Kistanje ?)	03.12.1891. na smrtnom času		03.12.1891.	24
146	M. Ivana od Isusa i Marije, Veronika KEGL	Tirol	30.06.1872.	Ljekarnica, nadstojnica kuhinje, vratarica	11.05.1892.	46/20 **Dalje: godine zavjeta**
147	M. Karolina od Presv. 5 Rana Kristovih, Terezija WILD	Innsbruck	17.05.1874.	Vratarica, pivničarka, vezilja i švelja	22.11.1893.	56/19
148	S. Ignacija od Dobroga Pastira, Krescencija GANG	Tirol	21.11.1882.	Službe u konviktu	28.11.1893.	41/11
149	S. Florijana od Žal. Majke B., Rozalija HOFER	Sv. Vid, Štajerska	04.05.1847.	Pralja	26.12.1893.	73/46
150	S. Marta (?), Ana KEFFER	Tirol	2.10.1883.?	Obuč. 02.10.1881.; kućni poslovi	21.02.1896.	/12
151	M. Roza od Presv. Sr. I. i M., Marija ALTENBACH	Štajerska	24.04.1882.	Učiteljica novakinja, sakristanka, savjetnica, vezilja	26.12.1896.	44/15
152	S. Apolonija od Smrt. Muke Isus., Gertruda PRAEZEL	Sv. Ivan Štajerska	29.06.1840.	Kuharica	30.01.1897.	86/56
153	M. Filomena od Presv. Srca Isusova; Marija WINDING	06.12,1823. Taufers, Tirol	17.04.1856.?	Obučena 17.04.1854.;umjetnička vezilja, učit. novakinja, sakrist.	09.02.1898.	74/42

154	S. Viktorija (?) (?) HREŠĆ	Nedelišće	13.05.1896.?	Obučena 13.05.1894.	20.04.1898.	32/2
155	Sr. Bernardina od Is., Mar. i Josipa, Amalija LEHPAMER	Rude, Samobor	08.11.1896.	Sakristanka	19.07.1898.	27/2
156	S. Notburga od Žal. Majke B., Ana TODTENMOSSER	18.04.1848. Bruneck, Tirol	17.05.1874.	Službe u konviktu	10.02.1899.	54/25
157	M. Anđela od sv. Josipa, Lucija RUŽIĆ	04.11.1857. Dolac, Travnik	08.09.1889.	Učiteljica	04.08.1899.	42/10
158	Sr. Mihaela od Presv. Srca Isus.; Terezija HALUZA	Ruma, Srijem	16.04.1899.	Glazbenica (glasovir, orgulje), nadzor kod djece	16.03.1900.	26/1
159	**M. Alojzija od Presv. Srca Is. i Marijina, Sofija NEUNER**	16.04.1827. Biberbier, Tirol	27.07.1853. obučena. 27.7.851.	Glavarica, ljekarnica 1862., pomoćna učitelj., ekonoma, nadstojnica kuhinje, graditeljica	26.04.1900.	72/47
160	S. Barbara od Svete Obitelji Magdalena ZVER	Štajerska	13.11.1898.	Službe u konviktu	23.06.1901.	30/3
161	M. Ana Sofija (?), Eva TKALČEC	17.12.1819. Varaždin	07.10.1846.	Učiteljica, vratarica, savjetnica	28.11.1901.	85/55
162	S. Agneza od Presv. Srca Isusova i Marijina, Marijana JENKO	Kranj	08.09.1900.	Kuharica	05.08.1902.	/2
163	Sr. Ivana od Presv. Srca Isus. i Mar., Elizabeta MURŠIĆ	Južna Štajerska	08.09.1900.		03.06.1905.	30/5
164	Sr. Anđela od Muke Isusove, Marija KOROTAJ	Ormož, Slovenija	08.09.1904.	Bolničarka	30.08.1905.	24/1
165	Sr. Ana Valerija od Presv. Srca Isusova, Anđela PAVLIĆ	01.09.1877., Sveta Marija, Međimurje	28.08.1901.	Učiteljica	27.07.1907.	30/6
166	S. Florijana od sv. Josipa, Agneza VANDEKAR	Rusnica, Taborsko	30.08.1903.	Kućni poslovi	22.04.1908.	39/5
167	S. Franciska od Djeteta Isusa, Katarina MASTEN	01.11.1864. Ormož, Slovenija	13.05.1894.	Kućni poslovi	14.02.1909.	45/15
168	Sr. Julijana od Kraljice presv. Krunice, Josipa ŽUMAN	14.03.1886. Šafarsko, Štrigova	08.12.1908.	Učiteljica, slikarica, vezilja	07.06.1909.	24/1
169	S. Tekla od sv. Josipa, Marija MURŠIĆ	13.01.1851. Štrigova	27.06.1875.	Kuharica, pekarica	20.02.1910.	59/35
170	M. Marija od Bezgrj. Začeća, Josipa STANJKO	20.02.1870. Vugričevci, Slovenija	06.01.1898.	Učiteljica viših razreda, vezilja	11.12.1911.	42/14

171	M. Nepomucena od Presv. Srca Isusova i Marijina, Natalija HOST	17.12.1875. Rijeka	08.09.1902.	Krojačica, nadstojnica rušnice	15.05.1913.	38/11
172	S. Ignacija od Presv. Srca Is., Antonija PUKLAVEC	Radislavci, Slovenija	08.09.1900.	Službe u konviktu	13.03.1914.	51/14
173	S. Benedikta od Predrag. Krvi, Isusove, Rozina KOCH	13.01.1861.Eibiswald, Štajerska	19.08.1886.	Pomoćna vratarica, pivničarka, pralja	26.05.1914.	53/28
174	**M. Antonija od Imena Isusova i Marijina, Getruda VOLČIČ**	30.03.1838., Reteče, Stara Loka, Slovenija	09.09.1860. odlikovana Jelisav. Medaljom 1902. g.	Glavarica, učiteljica, učiteljica novakinja, ekonoma, savjetnica, admonitorica (briga za glavaricu)	29.01.1915.	77/55
175	S. Vincencija od Isusa i Djevič. Majke, Matilda ČELHAR	12.03.1889., Pristranik, Slovenija	15.08.1914.	Kućni poslovi	26.01.1916.	27/2
176	**M. Terezija od Presv. S. Is., Marija HINTERREITER**	02.02.1830., Schwatz, Tirol	15.08.1853.	Glavarica, učiteljica pučke škole i konvikta, asistentica, bolničarka	23.05.1916.	87/63
177	S. Dominika od Presv. Srca Isusova i Marijina, Ivana PFINGSTEL	18.12.1867., Iltz, Štajerska	11.09.1892.	Kućni poslovi; Umrla i sahranjena kod ss. milosrdnica u bolnici u Zagrebu	01.10.1916.	49/25
178	M. Pelagija od Isusa, Marije i Josipa, Anka KORASIĆ	15.11.1885?, Prevršće Kostajnica	08.12.1908.	Učiteljica, slikarica, vezilja	13.11.1916.	31/8
179	S. Agneza, Julija ŠČAVNIĆAR, *novak.*	01.01.1896., Štrigova	26.04.1918. na smrtnom času		26.04.1918.	23
180	M. Katarina od Presv. oltarsk. sakr., Marija DOBROTIĆ	02.02.1849., Varaždin	25.05.1873.	Glazbenica (orgulje), učiteljica više i niže škole	17.03.1919.	70/46
181	S. Augustina od Presv. Rana Krist., Uršula MARKUN	10.10.1839., Mače, Katzendorf –Kranjska	13.09.1863.	Bolničarka, sakristanka	13.04.1920.	81/57
182	M. Alojzija od Rane Presv. Srca, Marija OHNELEITNER	28.10.1880., Zagreb	08.12.1905.	Glazbenica (citra, orgulje), pjesnikinja, učiteljica više škole, vezilja	28.06.1920.	40/15
183	**M. M. Alojzija Josipa od Isusa, Marije i Jos., Aurelija Zlata KÖRÖSKENYI**	07.03.1872., Varaždin	21.01.1896.	Glavarica, prefekta konvikta, , učiteljica ručnog rada	21.10.1920.	49/25
184	S. Alfonza od Presv. Imena Is. i Mar., Ivana KOCH	18.05.1857., Eibiswald, Štajerska	21.11.1882.	Bolničarka, kuharica	25.12.1920.	64/39
185	M. Ksaverija od Presv. Troj., Katarina LEŠČANEC	31.10.1845. Čakovec	06.11.1870.	Učiteljica, prefekta konvikta, kućna prefekta, vezilja	17.11.1921.	72/52

186	S. Augustina, Marija VUKOVIĆ, *novakinja*	16.03.1904. Selnica, Međimurje	16.05.1922. na smrtnom času	Obučena 10.9.1922.	16.05.1923.	19
187	M. Blandina od Muke Krist. Julija SKIBOVSKY	17.04.1864., Pruska, Allenstein	18.10.1885.	Vezilja, švelja	10.02.1924.	60/39
188	Sr. Karmela od Raspetog Is. Genoveva Apolonija ŽUMAN	08.02.1901. Šafarsko, Štrigova	06.03.1925., na samrti.	Učiteljica	19.03.1926.	26
189	S. Rafaela od Ljubavi Isusove Katarina KIRIĆ	19.11.1887., Macinec, Međimurje	18.12.1910.	Vratarica, blagovaonica	22.04.1928.	41/18
190	**M. MARGARITA OD PRESV. SRCA IS. I MAR., LUJZA BLANQUIOS**	08.08.1870, Merles, Francuska	31.05.1896.	**Glavarica koja je ostvarila PRIKLJUČENJE RIMSKOJ UNIJI, prefekta konvikta, utemeljiteljica Marijine kongregacije 1899. godine**	12.12.1928.	58/33
191	M. Hildegarda od Gospe Lurd., Klara KUBAN	25.07.1859. Bitkow, Šleska	18.10.1885.	Glazbenica (orgulje), učiteljica	30.03.1929.	70/44
192	S. Agata od Presv. Srca Isusova Terezija ZÖLLNER	14.09.1854. Sv. Bartolome, Slov.	07.10.1883.	Kuharica	14.03.1934.	80/54
193	S. Borgija od Utjelovljenja, Agneza STEGEL	29.12.1893. Riberaõ Preto, Brazil	27.08.1916.	Kuharica, pralja	18.05.1934.	41/18
194	M. Mihaela od Presv. oltarskog sakram., Alojzija BRATUŠA	07.05.1882., Vugriče-vci, Ljutomer	08.09.1904.	Sakristanka	30.03.1936.	54/32
195	S. Gertruda od Bezgrj. Začeća, Barbara KOVAČEVIĆ	05.02.1866. Taborište Gornje	08.09.1896.	Bolničarka, švelja, obdarena posebnim darom predviđanja događaja u Crkvi	11.06.1937.	72/41
196	S. Boromeja od Muke Kristove Ivana ČELHAR	25.04.190. Pristranek	27.08.1916.	Pralja	12.06.1937.	47/21
197	S. Marta od Presv. Srca Isus., Katarina BASSA	05.11.1876., Beletinec, Slovenija	28.08.1901.	Švelja, blagovaonica	05.11.1938.	62/37
198	S. Mehtilda od Bezgrj. Začeća, Agneza PEVEC	21.01.1871. Koračica,Štajerska	13.11.1899.	Pekarica, pralja	07.10.1940.	70/41
199	M. Antonija od Euharistijskog Srca Isusova, Zora VRANIĆ	19.01.1897. Vrbovsko	06.01.1921.	Učiteljica pučke škole, vezilja, odgojiteljica juniorki	07.11.1941.	45/21
200	S. Klara od Djeteta Isusa, Alojzija GRÄBIN	17.08.1860. Eibiswald	21.11.1882.	Kuharica	29.05.1943.	82/61
201	**M. Paula od Svih Svetih, Julijana ŠKROBER**	16.01.1863. Varaždin	13.05.1885.	Glavarica, učiteljica, glazbenica (violina), administracija, vezilja	16.01.1946.	83/61

202	S. Tadeja od Isusa i Marije, Elizabeta ŠČAVNIĆAR	18.11.1892. Štrigova	15.08.1914.	Bolničarka, rad na majuru	06.06.1946.	54/32
203	Sr. M. Modesta (?), Herta RIFFEL	23.03.1918., Zemun	20.04.1941.	Profesorica, ali umire od srca nedugo nakon diplomiranja; glazbenica (violina)	29.03.1949.	32/8
204	M: Evanđelista od Raspetog Isusa i Djevičanske Majke, Marija Terezija MURŠIĆ	01.10.1899. Nedelišće	06.01.1914.	Nastavnica, glazbenica (citra), vezilja	12.01.1951.	62/38
205	M. Augustina od Srca Isusova, Marija RUŽIČKA	08.09.1877. Linz	31.08.1900.	Nastavnica, slikarica, rezbar	17.04.1951.	74/51
206	M. Stanislava od Presv. Srca Is. i Marijina, Alojzija VANINO	16.05.1868. Zagreb	31.05.1896.	Vrsna vezilja, bolničarka, učiteljica ručnog rada, odgojiteljica u zabavištu	01.10.1951.	84/56
207	**M. Klaudija od Bezgrješnog Začeća, Jerina Matilda (Irena) BOELLEIN**	17.01.1875. Đakovo	08.09.1906.	Glavarica, glazbenica (glasovir), ravnateljica, učiteljica njemačkog jezika, crkvenog i narodnog pjevanja, literarno nadarena; umrla na glasu svetosti	03.02.1952.	77/46
208	M. Uršula od Djeteta Isusa, Klotilda BRATOLJIĆ	12.11.1869. Zagreb	13.11.1898.	Slikarica, nastavica, ravnateljica	12.04.1952.	83/54
209	M. Viktorija od Presv. oltar. sakram., Julijana HANL	30.03.1876. Zagreb	08.09.1906.	Glazbenica (glasovir, violina), učiteljica	23.12.1953.	78/47
210	M. Filipina od Presv. oltar. sakram., Magdalena ČEH	29.10.1875. Kovnice kraj Brna, Moravska	09.09.1900.	Nastavnica, posebno francuskog jezika	07.04.1955.	80/55
211	M. Cecilija od naše mile Gospe, Danica pl. GETZ	01.11.1895. Popovača	06.01.1918.	Nastavnica, vezilja, slikarica, sakristanka, nadstojnica kuhinje i rušnice	19.07.1955.	60/37
212	S. Apolonija od Presv. Srca Is. i Mar., Antonija HABIČ	28.04.1874. Hum, Ormož	30.08.1903.	Službe u konviktu, rublje	03.12.1955.	82/51
213	S. Ivana od Raspetog Isusa, Aleksandra GORUP	05.04.1893. Gorjakovo, Pregrada	18.09.1927.	Turijera (nabavljala sve za vrijeme stroge klauzure), kuharica, pralja	11.07.1956.	64/29
214	M. Bernarda od Srca Isusova i Marij., Filomena KUTNJAK	01.11.1871. Rac Kaniža	28.08.1901.	Učiteljica, vezilja, nadstojnica ekonomije	27.10.1959.	88/58
215	M. Gabrijela od Is., Mar. i Jos., Marija pl. OREŠKOVIĆ	19.07.1883., Miroslavlje, Karlovac	15.08.1912.	Učiteljica u konv., bolničarka, ekonoma, administracija	25.11.1959.	77/46

216	S. Aleksija od Svete Obitelji, Terezija BRATUŠA	07.05.1882. Vugričevci, Ljutomer	08.09.1904.	Pralja, rad na majuru	06.12.1959.	78/56
217	M. Bonaventura od Raspetog Isusa, Ljubica TEPEŠ	21.03.1910. Zagreb	30.08.1936.	Slikarica, učiteljica, nastavnica trgovačkih predmeta, gimnastike, pjesnikinja	26.12.1959.	50/23
218	S. Monika od Svetog Križa, Marija BUKVIĆ	13.10.1883. Sredice, Bjelovar	22.09.1907.	Rad na majuru	11.01.1962.	79/55
219	**M. Magdalena od Kalvarije, Terezija PESERLI**	28.10.1880. Zagreb	08.12.1905.	Glavarica, učiteljica, asistentica, vezilja	18.04.1962.	82/57
220	M. Filipina od Presv. Srca Is. i Marijina, Sofija MESARIĆ	14.05.1886. Goričan	08.12.1908.	Bolničarka (Kneipp-metoda!), švelja	20.12.1962.	77/55
221	M. Georgija od Srca Is. i Žal. Gospe, Marija pl. OSTOIĆ	13.10.1882. Osijek	01.01.1913.	Glavarica u Zagrebu, glazbenica, učiteljica, prefekta konvikta, submagistra, ekonoma	20.06.1963.	81/51
222	S. Arzenija od Presv. oltar. sakr. i Gospe Lurdske, Marija KOŠAR	06.01.1888. Šafarsko, Štrigova	18.12.1910.	Kuharica, služenje u konviktu	23.12.1965.	78/56
223	M. Augustina od Anđela Čuvara, Julijana ŠČETINEC	23.01.1897. Koprivnica	31.08.1925.	Ekonoma, nadstojnica kuhinje	12.01.1966.	69/41
224	S. Benedikta od Presv. oltar. sakr. i Gospe Lurdske, Štefanija ŠUPERINA	17.04.1892. Rijeka	08.09.1919.	Kuharica, bolničarka, švelja, izrada madraca	21.02. 1967.	75/48
225	M. Ana od Djeteta Isusa, Magdalena RAČIĆ	28.01.1892. Bosanski Brod	15.08.1918.	Učiteljica pučke i građanske škole, prefekta konvikta, voditeljica križarica	05.02.1968.	73/50
226	M. Anuncijata od Djeteta Isusa i Svetog Lica, Marija MATEJOWSKY	01.02.1907. Varaždin	28.02.1929. Bratislava	Glazbenica (orgulje), prof. glazbe i na drž. školi, nastavnica ručnog rada, vezilja, švelja crkvenog ruha, sakristanka, odgojiteljica juniorki	03.03.1968.	62/20
227	M. Pija Assumpta od Ljubavi Isusove i Bezgrj. Začeća, Stanka LONČAR	23.09.1896. Zagreb	06.01.1918.	Glazbenica (orgulje i kompozicije), nastavnica, slikarica, pjesnikinja, ravnateljica građanske škole	11.12.1971.	76/54
228	**M. Alojzija od Milosrđa Božjeg, Anka LUKAČEVIĆ**	06.12.1893. Klakar, Slav. Brod	05.07.1928. Bratislava	Glavarica, učiteljica, učiteljica novakinja, asistentica	18.04.1973.	80/45

229	S. Kazimira od Raspetog Isusa, Marija ARH	17.03.1909. Trbežari, Tršće, Gorski Kotar	03.03.1938.	Turijera, švelja	29.09.1974.	66/37
230	**M. Terezija od naše Dobre Majke, Dragica HORVAT**	24.08.1891. Zagreb	03.01.1921.	Glavarica, učiteljica, ravnateljica, knjižničarka, arhivistica, kroničarka, katehistica	08.10.1975.	85/54
231	**M. Marija od Isusa, Štefanija FORST**	20.08.1899. Varaždin	11.09.1921.	Glavarica, profesorica, ravnateljica, pjesnikinja voditeljica probacije, magistra juniorki, provinc. savjetnica, katehistica	20.01. 1979.	80/58
232	**M. Anđela od Presvetog Srca Isusova i Marijina Marija ZEMLJAK**	08.09.1889. Varaždin	18.12.1910.	Generalna asistentica za slavenske zemlje u Rimu, glavarica u Vž., u Generalatu i Beču, prof. njem. jez. u Lyonu, nastavnica više djevoj. škole, prefekta konvikta, voditeljica probacije, pjesnikinja, prevodit.	27.01.1979.	89/68
233	**M. Ignacija od Milosrdne Ljubavi; Antonija GALIJAN**	06.02.1896. Beograd	29.02.1929 Bratislava	Glavarica, provinc. savjetnica, učiteljica, profesorica, ravnateljica, učiteljica juniorki, asistentica	11.06.1980.	84/51
234	S. Baptista od Ljubavi Isusove i Bezgrješnog Začeća, Genoveva KOŠAR	22.12.1890. Šafarsko	01.01.1913.	Kuharica, bolničarka, vrtlarica, službe u konviktu	09.11. 1981.	91/68
235	S. Boromeja od Kraljice na nebo uznesene, Ana OREJAŠ	05.06.1920. Gornja Rijeka, Križevci	25.08.1940.	Službe u konviktu, bolničarka, kuharica, turijera, rad na majuru	01.02.1983.	63/43
236	S. Paskalija (?), Doroteja STROJKO	22.01.1909. Križovec, Čakovec	25.08.1933.	Kuharica, pralja	11.03.1986. Umrla u Varaždinskim	78/58 Toplicama
237	S. Josipa (?) Ana BRATKO	21.04.1915. Varaždin	20.04.1939.	Turijera, vratarica, briga za pčele, gospodarstvo, vinograd, apostol siromaha u Varaždinu	01.11.1986.	71/47
238	**M. Emanuela od Milosrdne Ljubavi, Anastazija KRIŽANOVIĆ**	15.04.1916. Subotica	31.05.1947.	Glavarica, magistra kandid. i juniorki, voditeljica probacije, ekonoma, unapređuje gospodarstvo kao inžinjer agronomije.	21.11.1986.	70/39

239	S. Tarzicija (?), Ljubica MRKOCI	01.04.1900., Mače Tribotinja	28.01.1932.	Turijera, dvorba svećenika, vratarica, voćarica	31.03.1988.	88/56
240	M. Margarita od Poniženog Isusa, Ana LABRTIĆ	14.03.1908. Komletinci	03.04.1936.	Glavarica u Zagrebu, graditeljica, utemeljiteljica kuće u Sl. Brodu i Zenici, prof. na uršul. gimnaziji, ravnateljica, prefekta konvikta, katehistica, voditeljica Karitasa	27.09.1989.	81/53
241	S. Klotilda od Presv. olt. sakr. i Bezgrj. Začeća, Marija LAŽANSKY	11.11.1897. Pitomača	15.08.1925.	Glavarica u Zagrebu, učiteljica, voditeljica domaćinskog tečaja, ekonoma, švelja, nadglednica gospodarstva	09.10.1991.	94/69
242	S. Severina (?), Milka NAGLIĆ	11.05.1914. Srednja Draga, Tršće, Čabar	03.03.1938.	Turijera, bolničarka, rad na majuru, pravljenje krunica, umjetničko pletenje	12.10.1991.	77/53
243	S. Imelda (?), Rozalija MALEK	15.08.1902. Prelog	28.01.1932.	Kuharica, pralja, bolničarka	13.01.1992.	90/60
244	S. Ambrozija od Krista Kralja, Gizela LINARIĆ	03.10.1905. Prijedor, Bosna	28.01.1932.	Glazbenica (orgulje), učiteljica glasovira, vezilja, švelja	11.02.1992.	87/60
245	S. Anastazija od Euharistijskog Srca Isusova, Ivanka TROBENTAR	07.02.1913. Knežina, Vlasenica, Bosna	03.03.1938.	Prof. na uršul. gimn. i učit. školi, prof. na gimnaziji "Marianum" u Zagrebu, misionarka u Brazilu. Kao odgovorna za kauzu M. Klaudije, postigla je magisterij na "Regina Mundi"; predavač na raznim skupovima; katehistica, član Katehet. vijeća pri BKJ	28.02.1993. (Nakon moždanog inzulta, prevezena u teškom stanju iz Zagreba u Vž., 19.11.1992.)	80/55
246	S. Ksaverija od Milosrdnog Srca Isusova, Antonija HRIBERNIK	29.08.1900. Trate kraj Velesova, Kranj	15.08.1930.	Dužnosti u konviktu, bolničarka	26.03.1993.	93/63
247	**S. Vianeja od Djeteta Isusa, Ružica BARILOVIĆ**	01.05.1911. Bili Brig, Nova Kapela	19.08.1937.	Glavarica, učiteljica, katehistica, ekonoma, vezilja	10.11.1993.	82/56
248	S. Gonzaga od Presvetog Srca Isusova, Lijerka METZGER	15.10.1914.	20.04.1941.	Učiteljica, katehistica, odgojiteljica u dječjem vrtiću, poučavala Rome, hendikepirane, pojedinačne slučajeve.	16.08.1995.	81/54

249	**S. Iva od Raspetog Isusa, Iva ČULINA**	20.11.1926. Drinovci, Ljubuški	26.10.1955.	Provincijalna i lokalna glavarica, provinc. savj. i tajnica, profesor njemačkog jezika u nadbiskupskom sjemeništu na Šalati, odgojiteljica kandidatkinja i juniorki, katehistica, vodit. prob., privatna učiteljica djece austrij. konzula	20.08.1995.; **Umrla u Vž., prevezena u Zagreb na Mirogoj**	69/40
250	S. Amadeja (?) Danica BRČIĆ	19.07.1917. Varaždin	1939.	Kao misionarka u Grčkoj, dugi niz godina profesorica jezikâ na gimnaziji u Ateni, generalna tajnica u Rimu i provincijalna u Grčkoj, lokalna savjetnica, djelatnica ekumenizma.	05.11.1995. Vratila se u Hrvatsku 29.lipnja 1995.	78/56
251	S. Franciska od Bezgrj. Srca Marijina, Marija LACKO	17.02.1930. Trnovec Varaždin	21.10.1957.	Vratarica, sakristanka, kućni poslovi	19.05.1996.	66/39
252	S. Euzebija (?), Gabrijela HORVAT	19.03.1912. Poljanec, Martijanec	25.08.1938.	Dvorba svećenika, pomoć u kuh., vrtlarica, cvjećar., majur, pletenje	28.09.1996.	85/58
253	S. Anzelma od Preč. Srca Mar., Marija GRAČANIN	08.09.1904; Skelani, Srebrenica, Ist. Bos.	30.08.1936.	Učiteljica, priučena ali vrsna ljekarnica, asistentica, savjetnica	18.01.1997.	92/61
254	**M. Celestina od sv. Josipa, Monika KEROVEC**	04.05.1913. Goričan	20.04.1939.	Učiteljica i profesorica na uršulinskim školama, katehistica, provincijalka, glavarica u Zenici i u Zagrebu, prov. savjetnica i tajnica, učiteljica novakinja	05.02.1997.	84/58
255	S. Elekta od Krista Kralja, Albertina ŽELJKO	09.01.1940. Karlovac	26.04.1963.	Glavarica u Zenici i Zagrebu, odgojiteljica juniorki, provinc. savjet., lokalna ekonoma, savjetnica i tajnica, katehistica, glazbenica (orgulje), šoferica	14.02.1997.	57/34
256	S. Kristina - ; Marija KUNŠTEK	10.09.1958. Križovljan, Ludbreg	15.08.1983.	Medicinska sestra, orguljašica, katehistica, šoferica	02.03.1997.	38/14
257	S. Inocencija od Male Gospe, Barbara DUMBOVIĆ	30.12.1911. Cerje Tužno, Varaždin	30.08.1936.	Kuharica, pralja, službe u konviktu, pečenje hostija	08.07.1997.	88/61

258	S. Emilija od Majke dobroga savjeta, Blanka GORZO	30.07.1914., Vinkovci	20.04.1939.	Učiteljica i profesor na uršulin. školama, provinc. i kućna ekonoma i savjetnica, glavarica u Varaždinu, Zagrebu i Slavon. Brodu, magistra juniorki i kandidatkinja, graditeljica	01.03.1998.	83/58
259	S. Anđelina (?), Jelena PLAFTAK	10.05.1925. Pušćine, Nedelišće	27.01.1947.	Turijera, izvrsna cvjećarica, gospodarski poslovi	25.05.1998. Umrla u boln. u Klenovniku	73/51
260	S. Brigita od Bezgrj. Začeća Marija NOVAKOVIĆ	04.06.1941. Brodski Varoš, Slav. Brod	21.10.1962.	Kuharica, pralja, gospodarski poslovi; umrla u riječkoj bolnici,	19.05.2001. sahranjena na Mirogoju.	60/39
261	S. Jozefina od Raspetog. Isusa i Žalosne Gospe Katarina KOSTANJEVEC	03.02.1938. Crkovec, Ivanec	01.05.1959.	Misionarka u Senegalu, katehistica i voditeljica tečajeva na promaknuću žene u Africi. Umrla kao katehist. u Rovinju,	28.12.2001. i prevezena na varaždinsko groblje.	64/42
262	S. Marija Assumpta od Presv. Trojstva, Marija SVALINA	05.09.1928.Crivac, Split	22.02.1954.	Učiteljica, nastavnica, katehistica., kroničarka, arhivistica, slikarica, briga za samostanske starine	01.09.2002. Umrla bolnici u Varaždinu.	74/48

DAMIR HRELJA
LADISLAV VOLIĆ[1]
Varaždin

UDK: 271.(497.5)
Stručni članak
Professional Paper

VARAŽDINSKI URŠULINSKI SAMOSTAN U ARHIVSKOJ GRAĐI

Arhivsko gradivo, koje se čuva u više od 1000 fondova i zbirki Državnoga arhiva u Varaždinu, nezaobilazni je povijesni izvor za obradu bilo koje teme iz prošlosti Varaždina, ali i šireg područja sjeverozapadne Hrvatske. Izuzetak ne predstavlja ni istraživanje povijesti crkve i crkvenih ustanova, koje su djelovale na spomenutom području. Tako u arhivskom gradivu DAVŽ-a pronalazimo vrijedne podatke o ivanovcima, franjevcima, isusovcima, pavlinima, kapucinima, pa napokon i uršulinkama, koje dolaze u Varaždin 1703.g. Pritom je potrebno naglasiti, da se gradivo koje se odnosi na red i samostan časnih sestara uršulinki u Varaždinu može, radi lakše percepcije, podijeliti u dvije skupine:

A) Fondovi čiji su stvaratelj varaždinske uršulinke, a odnose se na školstvo i odgojno djelovanje ovoga Reda. To su fondovi pod rednim brojevima:

253. Uršulinska ženska realna gimnazija s pravom javnosti (1940/1945.)
269. Uršulinska viša djevojačka škola (1899/1944.)
301. Uršulinska djevojačka osnovna škola s pravom javnosti (1920/1945.)

B) Fondovi i zbirke raznih provenijencija, koji sadrže gradivo o varaždinskom uršulinskom samostanu

U želji da u prikazu gradiva, koje je predmet našeg interesa, poštujemo kronološki redoslijed, najprije dajemo prikaz najznačajnijih arhivskih izvora o varaždinskom uršulinskom samostanu iz fondova raznih proveniencija, a zatim i prikaz onih fondova čiji su stvaratelj upravo časne sestre reda Sv. Uršule.

Dokumenti o prvim desetljećima boravka uršulinki u Varaždinu

Za starije razdoblje, točnije za vrijeme od dolaska uršulinki u Varaždin pa sve do kraja 19. stoljeća, najvrednije ćemo izvore pronaći u fondu Poglavarstvo grada Varaždina (1209-1848.), odnosno Gradsko poglavarstvo Varaždin (1848-1918.). Unutar navedenih fondova svojim se značajem posebno ističe serija Isprava takozvanog Radikalnog arhiva, serija Redovni spisi, te Zapisnici poglavarstva grada Varaždina. Gradivo sadržano u ovim serijama bilježi gotovo sve značajnije događaje u gradskom životu, a ujedno pruža mogućnost proučavanja gradske svagdašnjice i života običnog varaždinskog građana. Stoga pomalo začuđuje činjenica da o samom dolasku sestara uršulinki u Varaždin ništa ne bilježe

[1] Damir Hrelja, Državni arhiv u Varaždinu, profesor povijesti i diplomirani arheolog. Radio na gimnaziji u Varaždinu i Gradskom muzeju u Varaždinu. Od 1992.g. zaposlen kao arhivist u Državnom arhivu u Varaždinu, gdje od 1996.g. obnaša dućžnost ravnatelja.

Ladislav Volić, Državni arhiv u Varaždinu, arhivist, diplomirani teolog. Rsadio kao profesor latinskoga jezika u SRC Vladimir Nazor u Vrbovcu. Od 1993. zaposlen kao arhivist-informatičar u Državnom arhivu u Varaždinu.

ni Redovni spisi ni Zapisnici poglavarstva grada Varaždina. Iako će uršulinke boraviti u Varaždinu od 1703.g. na prvi spomen uršulinki u arhivskom gradivu koje se čuva u DAVŽ-u nailazimo tek 1708.g. Naime, 20. lipnja 1708.g. Kristina Falussi, udovica Matije Patačića, preuzima jamstvo da će gradu Varaždinu platiti 400 forinti kao polog za izvanredne daće za nekretnine u vlasništvu pripadnica reda Sv. Uršule, koje se u to vrijeme privremeno nalaze bilo u Beču, bilo u Požunu[2]. Budući da su upravo te godine, i to u mjesecu veljači, odnosno travnju, uršulinke kupile kuće od Konstancije Andkauer i Vida Pauera, to se i spomenuti polog odnosi bez sumnje na davanja u vezi s tim nekretninama. U dokumentu se navodi da su u Varaždin uršulinke došle na poziv pokojnog grofa Ivana Draškovića i njegove supruge Magdalene Nadasdy[3]. Već se iz sadržaja ovog dokumenta može posredno iščitati da će redovnice u Varaždinu naići na poteškoće kod pribavljanja zemljišta potrebnog za izgradnju samostana i samostanske crkve, te da će gradsko poglavarstvo nastojati ograničiti širenje samostanskog kompleksa, odnosno uvjetovati njegovo daljnje širenje plaćanjem za pojedinu nekretninu uobičajenih gradskih daća.

Godine 1712. "...conventus tovarustva szvete Ursulae vu Varasdinu..." iznosi pred gradsko poglavarstvo molbu da im Grad ustupi "...ieden mali falat zemlye y tak prazen sztoiech plemenitomu varszu na haszen nie..."[4]. Spomenuti komadić zemljišta potreban im je kako bi mogle samostanski kompleks zatvoriti zidom. Budući da, se spomenuto zemljište nalazilo na samom rubu unutrašnje varoši, uršulinke se obvezuju gradu da u slučaju dolaska neprijatelja i njegovog opsjedanja grada, grad može "...zidom pocheti. kai goder na varasku haszen y obrambu potrebno budesze videlo..."[5]. Na kraju izražavaju nadu da će im grad izaći u susret, a "...mi pako za thu nam vuchinenu Gratiu za poglaviti Magistratus y vszu varosku obchinu vu nasseh Maleh Molitvah y pri Boghu prosniah vszegdar szpomenek imati hochemo, y polag Instituta nasega vu navuku decze plemenitomu varaszu na szlusbu biti."[6]. Da li su gradski oci tom prilikom udovoljili zamolbi sestara uršulinki nije nam poznato. No, njihova želja da se podignućem zida pronađe zaklon od neželjenih pogleda radoznalih susjeda[7]., uskoro se našla na meti susjeda- vojnog kovača, koji je "...izraven vu nass kloster oblok napravil...[8]. Čini se da onodobne građevinske regule nisu zabranjivale otvaranje prozora prema susjednom dvorištu, te su sestre uršulinke, ne mogavši ishoditi zatvaranje prozora, a "...nasse klosterzke y opatichke

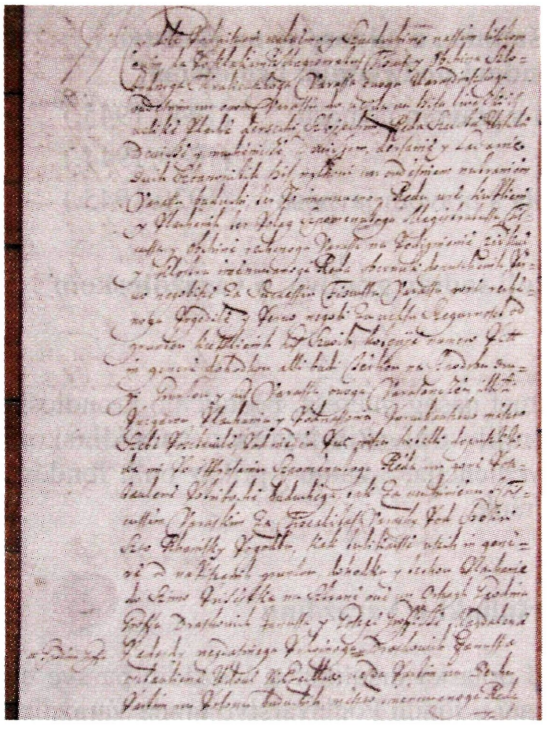

[2] Državni arhiv u Varaždinu (DAVŽ), Poglavarstvo grada Varaždina (PGV), Radikalni arhiv XXXI-294a

[3] Isto

[4] Isto, Redovni spisi, I-1, XLVIII-96

[5] Isto

[6] Isto

[7] U zamolbi za ustupanje zemljišta potrebnog za podizanje ogradnog zida uršulinke će kao razlog navesti i "... kak bi nam nische nemogel vu kloster, vert y dvorische videti..."

[8] Isto, I-1, XLVII-74

Reputatiae pakoj takaj za vrata poszaditi illiti zahititi nemoremo...",[9] odlučile su ispred spornog prozora podići drvenu ogradu višu od prozora. No, tesare koji su počeli kopati jame za stupove napao je kovač.

Jamstvo Kristine Falusi, 20. 06. 1708."...z golem Mechem hotechi ie poshechy y szkonchati na nassem fundussu ako taki ne presztanu sztupov posztavliati..."[10]. Sestre uršulinke mole gradsko poglavarstvo da ih zaštiti od samovolje spomenutog kovača i omogući im da na svom zemljištu podignu ogradu. Iako ni u ovom slučaju nemamo sačuvane odluke gradskog poglavarstva, možemo pretpostaviti da je bila sukladna zamolbi uršulinki. To je vrijeme u kojem je već sagrađeno južno i dio istočnog samostanskog krila, a predstojala je dogradnja dijela istočnog samostanskog kompleksa, koje će poslužiti za potrebe konvikta. No, da bi ovo bilo uopće moguće bilo je potrebno doći u posjed zemljišta koje se nalazilo južno od samostana, odnosno samostanskog vrta, a pripadalo je poručniku Ivanu Holleru i njegovoj obitelji. Kada je negdje početkom 40-tih godina 18.st. poručnik Holler umro, njegova udovica Marija Franciska je zbog neimaštine prisiljena ovo zemljište prodati. Samostan uršulinki pojavljuje se kao prvi zainteresirani kupac, ali njihova želja nije dobro prihvaćena od varaždinskog gradskog poglavarstva. Stoga će se kao zagovornik uršulinki pojaviti Aleksandar Patačić. Iz pisma upućenog varaždinskom gradskom poglavarstvu 19.prosinca 1742.g. saznajemo da se Patačić već i ranije obratio gradskom poglavarstvu s preporukom u korist uršulinki, ali od strane poglavarstva nije učinjeno ništa. Stoga Patačić izražavajući svoje čuđenje zbog pasivnosti poglavarstva piše: "...zato onda zopet prosim lepo Plemenite Magistratus y obchinu, da povolnu resolutiu jos za ovoga meszecza od Sebe dadu"[11]. Patačić navodi da će na taj način poglavarstvo učiniti dobro i korisno djelo za grad i za "...Decze nihove haszen..."[12]. Na kraju će zaključiti: "...akoli pak dalje stimanya nebi posluhnjen bil, tak potrebuiem ov liszt y perva Interpositia menise nazad poszalje ar verhu takove kossare trak ostaviti..."[13]. Samosvjestan velikaš finom je ironijom upozorio da će

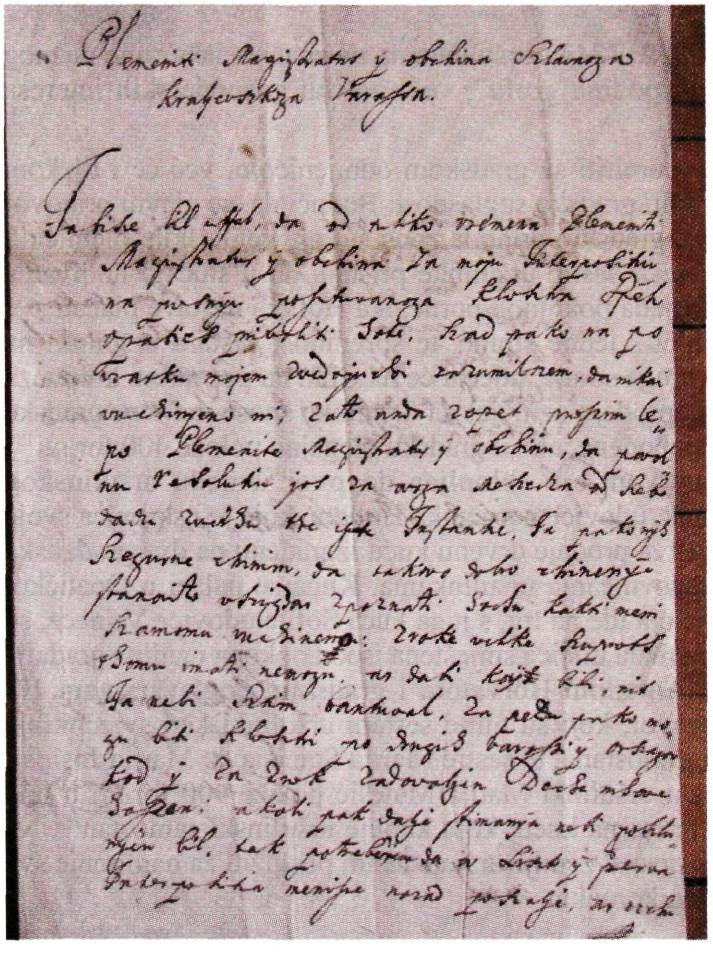

[9] Isto

[10] Isto

[11] Isto, I-1, LXXIX-98

[12] Isto

[13] Isto

neposluh grada držati kao osobnu uvredu, koju će znati uzvratiti. Grad se ovaj put nije jednostavno oglušio o grofovu preporuku, već će odgovoriti uljudnim, opširnim pismom u kojem iznosi podatke o zemljištima koje su u gradu Varaždinu već u posjedu da se uršulinkama proda i posjed udovice poručnika Hollera. Kao jedan od glavnih razloga navodi se činjenica da je u samom gradu mnogo velikaških i crkvenih posjeda od kojih gradska blagajna ne ubire nikakve poreze, što se odražava i na opće siromašenje gradske zajednice. Zbog toga uskraćivanje suglasnosti na prodaju spomenute kuće i zemljišta sestrama .

Pismo Aleksandre Patačić, 19. 12. 1742. uršulinkama ne znači neiskazanje dužnog poštovanja prema "presvijetlom gospodinu grofu", već zaštitu gospodarskih interesa grada[14].

Ipak, sestre uršulinke se neće pomiriti sa gradskom odbijenicom, već će i tijekom prve polovice 1743.g. pokušati ishoditi gradsku suglasnost. Budući da, se glavni prigovor grada odnosio na stalno smanjivanje gradskih prihoda zbog širenja velikaških, plemićkih i crkvenih posjeda u unutarnjoj varoši, sestre uršulinke pristaju da u slučaju dobivanja gradske suglasnosti za kupovinu posjeda pokojnog poručnika Hollera nastave plaćati sve gradske poreze. Ugledni zagovornici s jedne strane, te spremnost sestara uršulinki na uvažavanje gradskih argumenata s druge strane, utjecat će na Grad da početkom kolovoza 1743.g. pristane na predloženu kupoprodaju uz uvjet da uršulinke snose redovne gradske terete, a glede izvanrednih bit će oslobođene, ako u gradsku blagajnu polože 400 forinti[15]. Stoga će pred gradskim poglavarstvom biti sklopljen dogovor između uršulinskog samostana i Marije Franciske Perhnik, udovice poručnika Hollera, koja je i skrbnica svoje malodobne djece. Ona zbog siromaštva prodaje drvenu kuću izgrađenu na dva građanska zemljišta za 800 rajnskih forinti redovnicama uršulinkama. Kuća se nalazi u Opatičkoj ulici, te joj je s istočne strane ulica koja ide na trg, s juga kuća Sofije udovice Vainecz, sa sjevera dvorište opatica, a sa zapada mala uličica smještena ispod opkopa i zidina grada[16]. O tome će pred gradskim sucem Antunom Horvatom i gradskim poglavarstvom 17. kolovoza 1743.g. biti sklopljen ugovor, koji su uime sestara uršulinki kao svjedokinje potvrdile Marija Cecilia, glavarica samostana, te sestre Marija Stanislava, Marija Josipa i Marija Anđela. Istovremeno kapelan uršulinki Matija Malešić polaže 400 forinti u ime samostana kao otkup izvanrednih tereta na kuću, koju kupuje uršulinski samostan[17]. Na taj su način sestre uršulinke došle u posjed zemljišta koje će im poslužiti za namirenje sve većih prostornih potreba uršulinskog konvikta.

Svjedočanstva o odgojno-obrazovnom radu i održavanju samostanskog kompleksa do sredine 20. stoljeća

Sredinom 18. stoljeća uršulinski će samostan doći u posjed zemljišta i na području vanjske varoši, odnosno izvan gradskih zidina. Dio spomenutog zemljišta uršulinke dobivaju od svojih osvjedočenih dobročinitelja, obitelji Patačić. Iz dopisa kojim se kraljica Marija Terezija obraća gradu Varaždinu 26. ožujka 1759.g. saznajemo da je udovica Aleksandra Papačića ostavila neko imanje izvan gradskih zidina uršulinskom samostanu, a grad im pravi smetnje u prenošenju tog zemljišta u njihovo vlasništvo. Stoga kraljica nalaže gradu da to više ne čini[18].

[14] Isto, Radikalni arhiv, XXXII-313
[15] Isto, I-1, LXIV-63
[16] Isto, I-1, LXXII-30
[17] Isto, Radikalni arhiv, XXXII-317
[18] Isto, Radikalni arhiv, XXXIII-355

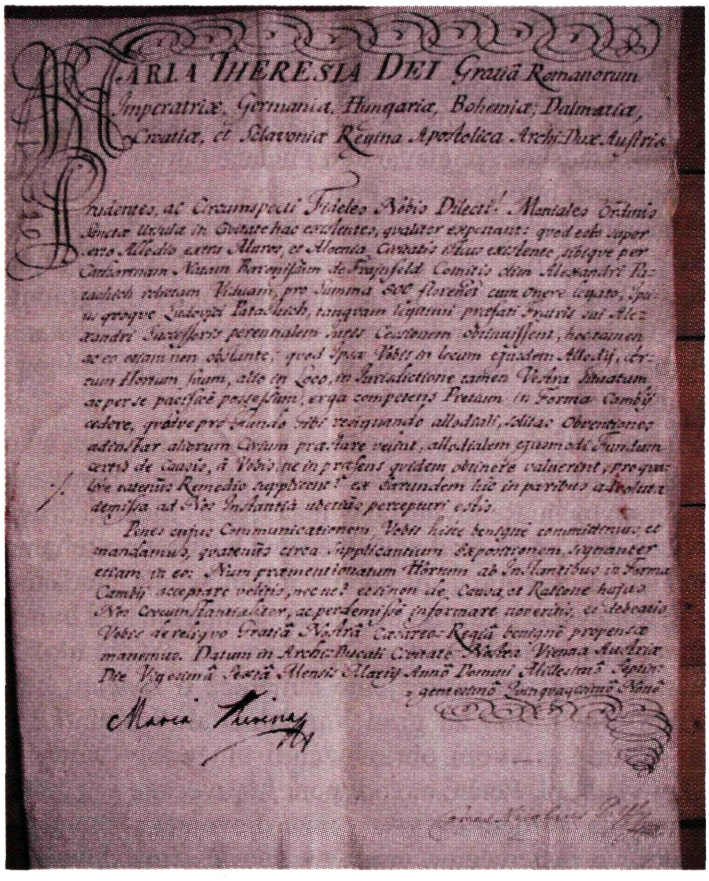

Popisi građana i njihovih i njihovih posjeda od 1770.g. kao vlasništvo samostana uršulinki bilježe 9 fundusa unutar gradskih, a nešto manje od 4 fundusa zemljišta izvan gradskih zidina.

Već prvih godina nakon dolaska u Varaždin uršulinke počinju s odgojno-obrazovnim radom. O tome posredno govori i dopis Aleksandra Patačića u kojem on svoju preporuku obrazlaže činjenicom da je djelovanje uršulinki korisno za djecu varaždinskih građana[19]. Preporuku zbog uzgoja djevojačke

Nalog kraljice Marije Terezije gradu 26. 03. 1759.,Radikalni arhiv, XXXIII-335

Preporuku zbog uzgoja djevojačke mladeži u katoličkom duhu uputit će 1764.g. varaždinskom gradskom poglavarstvu i barun Sigismund Szinersperg,kanonik i veliki prepošt zagrebačkog kaptola[20].

Posebnu će podršku odgojno-obrazovnom radu sestara uršulinki u Varaždinu pružiti Marija Terezija, koja će novčano pomoći izgradnju novog konvikta, ali i godine 1777. ustanoviti osam zakladnih mjesta u konviktu, i to za četiri djevojčice iz plemićkih i četiri djevojčice iz građanskih obitelji. U svezi sa djelovanjem ove zaklade u fondu Poglavarstvo grada Varaždina, i to seriji Redovnih spisa, pronalazimo iz godine u godinu obavijesti pokrajinskih inspektora pučkih škola o upražnjenim mjestima Zaklade kraljice Marije Terezije za školovanje u uršulinskom konviktu[21].

U seriji Redovnih spisa Poglavarstva grada Varaždina, odnosno Gradskog poglavarstva Varaždin tijekom 19. i 20.st. pronalazimo i podatke o troškovima popravaka i obnove bilo zgrade samostana, bilo uršulinske crkve. Tako u razdoblju od 1810. do 1814.g. pronalazimo podatke o tome kako je vojska, kojoj uršulinke ustupaju neki skladišni prostor u samostanskom kompleksu, devastirala taj prostor, ali i vrt uršulinskog samostana. Zato je po nalogu Ugarskog namjesničkog vijeća u travnju 1813.g. formirano mješovito vojno-civilno povjerenstvo. Ono će utvrditi da je šteta doista učinjena, te da bi osim nužnih poravaka, koji će biti izvedeni na trošak vojske, trebalo podići i ogradni zid oko uršulinskog vrta, što bi trebao financirati grad Varaždin[22]. Vrijednost izvedenih zidarskih, pećarskih, bravarskih i staklarskih radova iznosila je 378 forinti[23].

[19] Vidi bilj.br. 10

[20] PGV, Redovni spisi, L-66

[21] Isto, Redovni spisi, 765/1810., 1350/1811., 1573/1812. i dalje

[22] Isto, 788/1813.

[23] Isto, 1604/1813.

Krajem 30-tih godina 19. stoljeća uršulinke poduzimaju znatnije zahvate na obnovi i uređenju crkve i samostana, pa je tom prigodom više slika za samostan naslikao Stjepan Lypoldt. Budući da, su ovi radovi zahtijevali znatnija novčana sredstva, uršulinke se obraćaju s molbama za financijsku podršku na razne adrese, pa i na Ugarsko namjesničko vijeće. Ovo pak se obraća varaždinskom gradskom poglavarstvu i nalaže mu da pomogne uršulinkama bilo građevinskim materijalom, bilo novcem. Pritom se u dopisu Ugarskog namjesničkog vijeća posebno naglašavaju zasluge uršulinki u obrazovanju djevojačke mladeži[24]. No, na sjednici gradskog zastupstva zaključeno je da je gradska blagajna ispražnjena, a nema ni viška građevinskog materijala, jer je grad pomogao u izgradnji pučkih škola. Gradsko se poglavarstvo stoga obraća kralju s molbom za pomoć samostanu časnih sestara uršulinki, budući da grad nije u mogućnosti pomoći i zbog teških okolnosti izazvanih dugom i neuobičajenom sušom[25].

Slične zamolbe uršulinskog samostana upućene na varaždinsko gradsko poglavarstvo radi dobivanja pomoći u novcu ili građevinskom materijalu za izvođenje nužnih poravaka na samostanskom kompleksu pronalazimo među Redovnim spisima GPV-a i tijekom druge polovice 19. i prve polovice 20. stoljeća. Pritom će grad najčešće izaći u susret potrebama sestara uršulinki. Zahvaljujući činjenici da će 1906.g. prigodom izjašnjavanja gradskog zastupstva o oslobađanju uršulinskog samostana plaćanja uvoznine i maltarine kod uvoza brašna, mošta i vina za potrebe samostana, gradski zastupnik Stjepan pl. Peičić uložiti "votum separatum" protiv spomenutih povlastica, saznajemo činjenice o značaju koji uršulinski samostan početkom 20. stoljeća ima za grad Varaždin, ali i podatke o materijalnom položaju samostana. Naime, u svom obrazloženju uloženog "votuma separatuma", koje upućuje zemaljskoj vladi, pl. Peičić navodi ponešto uvećane i netočne podatke o imovini uršulinskog samostana, tvrdeći da viša i niža djevojačka škola pri uršulinskom samostanu ne znači nikakvo rasterećenje grada, budući da ima dovoljno slobodnih mjesta u gradskoj nižoj i višoj djevojačkoj pučkoj školi. Uz to navodi da grad sa značajnim sredstvima tj. iznosom od 4000 kruna sudjeluje u financiranju uršulinskih škola[26]. U očitovanju gradskog zastupstva na tvrdne pl. Peičića detaljno se analiziraju gospodarske prilike i prosvjetni značaj uršulinskog samostana. Navodi se da samostan uršulinki osim samostanskih zgrada nema nikakvih drugih nekretnina. Samostan posjeduje 78 jutara zemljišta, od čega je 5 jutara neplodno. U samostanu djeluje četverorazredna pučka djevojačka škola s pravom javnosti u kojoj je 238 učenica, te opetovnica, koju pohađa 29 učenica. Ove se škole održavaju isključivo o trošku uršulinskog samostana, dok grad pomaže njihovo djelovanje sa svega 1600 kruna godišnje. Gradsko zastupstvo ističe da u slučaju da ne bi djelovale škole u samostanu, grad ne bi imao u gradskim školama mjesta za sve učenice. Stoga bi grad morao sam sagraditi i opremiti novu školsku zgradu. U dopisu se ujedno navodi da za svoje uzdržavanje samostan treba godišnje 25 000 kruna[27].

Dopisi kojim se uršulinke povremeno obraćaju varaždinskom gradskom poglavarstvu ukazuju na zavidnu brigu, koju uršulinke poklanjaju opskrbi učenica slabijeg imovnog stanja. Iz godine u godinu pronalazimo popise siromašnih učenica za koje uršulinski samostan pribavlja potrebne školske knjige, pisanke, crtanke i materijal za ručni rad. Godine 1906. od 238 učenica niže djevojačke škole uršulinke će opskrbiti potrebnim knjigama i školskim priborom njih 32, a od 29 polaznica opetovnice njih 4[28]. Sve do ukinuća uršulinskih škola 1945.g. predmet službene prepiske varaždinskog gradskog poglavarstva i uršulinskog samostana bit će rješavanje raznih pitanja u svezi s održavanjem nastave,

[24] Isto, 2243/1839.
[25] Isto, 2326/1839.
[26] Isto, 84/1906.
[27] Isto, 1959/1906.
[28] Isto. 13532/1906.

opskrbom učenica, te izvješćima o nastavnim programima niže i više djevojačke škole. Pritom valja naglasiti da je sačuvano i gradivo koje sadrži podatke o osposobljavanju sestara uršulinki za učiteljsku službu u nižim pučkim školama i polaganju ispita pred ispitnim povjerenstvom[29].

Podaci o održavanju nastave, godišnja izvješća o radu niže i više djevojačke škole, izvješća o neophodnim radovima na održavanju samostanskog kompleksa s povremenim zamolbama za pomoć u građevnom materijalu ili pak novcu predstavljaju uobičajene predmete službene prepiske između varaždinskog gradskog poglavarstva i samostana sestara uršulinki sve do 1945.g. kada nestaje institucije gradskog poglavarstva, a samostan časnih sestara uršulinki biva potisnut iz službenog, javnog života grada. Službena politika isključivanja uršulinki iz javnog života očitovat će se najprije u odluci Okružnog narodnog odbora – Prosvjetnog odjela od 29. rujna 1945.g. br. 19677 o "likvidaciji uršulinskih škola u Varaždinu", a zatim i Rješenju izdanom 23. siječnja 1960.g. od strane Komisije za nacionalizaciju pri Narodnom odboru općine Varaždin o nacionalizaciji dijela samostanskog kompleksa u kojem su nekad djelovale uršulinske škole[30].

Odgoj i obrazovanje

«Allez enseigner toutes les nations-Idite, naučavajte sve narode»

Ovaj natpis stoji napisan u Rimu u dvorani generalne kuće Reda sv. Uršule na karti svijeta. No, ovaj natpis stoji zapisan i u srcima svake sestre koja pripada sv. Uršuli i ona ga svjesno nosi sa sobom gdje god krene i s velikim oduševljenjem taj moto provodi u život.

Već je na samom početku rečeno o fondovima i gradivu, koje se nalazi u DAVŽ-u, a koje su same sestre Uršulinke stvarale svojim radom. Upravo takva vrsta arhivskoga gradiva je najvjerodostojniji izvor istine o osobama i ustanovama, o njihovom radu i životu u sredini gdje su živjeli. Školska Izvješća, imenici, Ispitna izvješća te zapisnici sjednica nastavnoga zbora neiscrpno su vrelo života i rada Uršulinki na području odgojno-obrazovnoga sustava. Ti izvori nam kazuju iz kojih su sve krajeva bile učenice, kakav je bio sastav učenica. Dolazile su iz svih krajeva Hrvatske, pa i izvan Hrvatske. Bila su to djeca obrtnika, činovnika, vlastele, vojnih časnika, gradskih redara, seljaka...itd. Sva su ona našla istu ljubav, istu skrb, isti majčinski postupak. Međusobno su bili povezani pomažući se u svemu. Spomenuti fondovi se odnose na rad sestara Uršulinki na odgojno-obrazovnom području i upravo na tom polju su doprinijele svojim radom vrlinu koja je nedostajala gradu Varaždinu. Radom sa ženskom mladeži dale su neizbrisivi pečat dijelu povijesti hrvatskoga bića, kako u samom Varaždinu tako i u cijeloj Hrvatskoj.

No, prije nego bilo što kažem o njihovom radu u samom Varaždinu bilo bi nepravedno preskočiti bitna načela koja su vodila ovaj Red u njihovom radu s mladima, koja im je usadila njihova prečasna majka Anđela Meerici.

Tijekom povijesti odgojnoga rada Reda uršulinskoga uvijek je bila naglašena prilagodljivost osobama, vremenu, metodama i sadržajima, te su se tražili i još uvijek traže putovi i nove metode kako bi riječ Božja mogla trčati i proslavljati se. (usp.. Sol. 3.1.).

Vjerska pouka bila je «atmosfera u kojoj su djeca rasla u ljubavi i vršenju obveza svetoga krštenja»! – rekao je Postel. Nadahnute primjerom, Utemeljiteljice i Uršulinke su tijekom stoljeća posvećivale mnogo vremena molitvi iz koje su crpile snagu i motivaciju za apostolat. Koliko im je značila molitva najbolje govore i uršulinske konstitucije: «Da

[29] Isto, 8717/1919., 10934/1919., 10975/1919.

[30] Narodni odbor općine Varaždin, Komisija za nacionalizaciju, N-207/1-1959

Bog blagoslovi njihovo djelovanje i da s plodom porade oko odgoja mladeži, redovnice trebaju nastojati doći do visokoga stupnja molitve....kao i do uskoga sjedinjenja s Bogom.»[31]

U skladu sa svojim pozivom imale su već 1652. godine izrađene tzv. «Regelments des Ursulines», tj. Upute i pravila Uršulinki za odgojno-obrazovni rad, metodološki i metodički priručnik. Ta su pravila analogna isusvačkom «Ratio studiorum», koji predstavlja nacrt studija u srednjim i visokim školama, plod 50-godišnjega rada najkompetentnijih pedagoga i učenjaka što je Družba imala.[32]

Prema ovim općenitim principima odgoja radile su i i varaždinske uršulinke u svojim školama i konviktu skromno i tiho preko dva i po stoljeća. Uršulinke su već radile u Europi i Americi u odgoju i poučavanju ženske mladeži prije nego je osnovan varaždinski samostan, jer taj red je poznat kao odgojna ustanova. Papinske bule govore jasno i i određeno o toj njegovoj zadaći. Već je i u Bratislavi bio razvijen rad u poučavanju i odgoju mladeži, stoga su i na ovom terenu nastavili raditi u tomu pravcu.

U času njihova dolaska nije bilo nikakve poduke u gradu, barem one organizirane. Pučke škole u Hrvatskoj nisu bile uređene, iako se prema nekim podacima već 1509. godine spominje neka škola, a godine 1588., se spominje neki Blaž Škrinjarić, kao rektor neke crkvene škole. Glavni nastavni jezik bio je latinski. No, u času dolaska Uršulinki nije bilo osnovne škole. Školstvo je bilo na niskom stupnju, jer se smatralo da škole nisu potrebite.[33] Suprotno tim stavovima Uršulinke ih otvaraju. bila je to velika novost kada su one počele poučavati i baviti se djevojkama. Budući u Varaždinu nije bilo ništa pripremljeno za dolazak Uršulinki, prvo su otišle u Maruševec, ali su se brzo vratile u Varaždin. Već u "Izkazu" o stanju privatne više pučke djevojačke u licej preustrojene škole," za godinu 1897/1898. stoji da je škola utemeljena 1703.godine. Iskaz nam govori da je škola ženski licej s djevojačkim konviktom uršulinskoga samostana. Ovu tezu potvrđuje i A. Cuvaj pročuvajući školstvo u Hrvatskoj gdje veli: "Kako je poznato, otpočele su one svoje djelovanje u Varaždinu godine 1703."[34]

Redovnice su poučavale žensku djecu, dok su još stanovale u privatnoj kući u pisanju, čitanju i šivanju. U zapisima stoji da su odmah otvorile dva razreda. Godine 1749. ovu školu pohađa 60 djevojaka, plemićkih i građanskih uz još 15 konviktica. Vanjske učenice nisu plaćale školarinu, no roditelji su nabavljali ogrjev za školu. Konviktice su plaćale uzdržavanje ovisno o materijalnom stanju pojedinih, a bilo je uvijek i onih koje je samostan besplatno uzdržavao i školovao[35].

Pri vizitaciji 1761. utvrđeno je da je konvikt premalen, te je potrebito izgraditi veći. Tada je u konviktu bilo 17 polaznika. Uskoro se uz pomoć biskupa iz Zagreba i carice Marije Terezije počeo graditi novi konvikt. Uz velike teškoće, molbe i požrtvovnost sestara i dobrih ljudi konvikt bi izgrađen i uređen.

U sklopu konvitka djelovala je i GLAVNA DJEVOJAČKA ŠKOLA, prema regulama "Ratio educationis" od 22. kolovoza 1777. godine. Prema tomu su se dekretu osnivale nove i preuređivale već postojeće škole, a posebna se sprema tražila od učiteljskoga kadra. Dekret se u praksi nije provodio jednako u svim dijelovima monarhije. I redovnice su se morale potruditi da mu što bolje udovolje. U tomu smislu i A. Cuvaj piše:"Od godine 1777. bila je u samostanu jedina javna glavna djevojačka škola u Hrvatskoj i Slavoniji."[36] Ovdje je bitno napomenuti, da su glavne škole pripremale učitelje. "Ratio educationis"

---

[31] S. M. Assumpta i S. A.K. Đuran, Hrvatske uršulinke, Varaždin, 1979., str.80.

[32] Isto, str. 80.

[33] Josip Hercerg, Povijest školstva varaždina do 1918. godine, rukopis referata, Varaždin, str. 5.

[34] A.Cuvaj, Građa za povijest školstva, I, str. 216; Zagreb, 1907.

[35] S. M. Assumpta i S. A.K. Đuran, Nav. dj. str. 91.

[36] A.Cuvaj, nav. dj. I. str. 523

bio je pripravljen nizom manjih odluka, te je tako bila poznata i ona od 03. rujna 1776., prema kojoj su sve srednje i pučke škole bile podređene naukovnoj komisiji.[37]

I u uršulinskomu samostanu djelovala je glavna škola iz koje su svršetkom XVIII. i početkom XIX. stoljeća izlazile učiteljice za područje cijele Hrvatske. U odnosu na grad, koji dobiva glavnu školu za dječake, nakon samostanske, sestre Uršulinke već imaju vrlo izgrađen nastavni sistem, jer su po svojim pravilima međunarodnoga karaktera povezane ne samo s Europom, nego i s Amerikom. Uvijek su mogle ići ispred pozitivnih državnih zakona i učenicama davati solidniju i opsežniju naobrazbu od propisane kao siguran i čvrst odgoj. Same mole caricu da mogu omogućiti učenicama produženo školovanje: "da bi se mogli naučiti svi potrebiti predmeti kao u drugim samostanima.» I dok glavna škola po državnom zakonu traje 4 godine, u samostanu je trajala 6 godina. Samostanska knjižnica svjedoči što su sve učenice morale učiti za vrijeme školovanja, kao npr. razni katekizmi, bontoni, moralne pouke, beletristika s gramatikom njemačkoga jezika, francuskog i talijanskoga, kao i ostale knjige pojedinih predmeta.

U školskom Izvješću od 17. svibnja 1784. godine stoji da u konviktu ima 33 gojenice, a o toga broja je osam stipendistica.[38] Već godine 1845. kada su školskim zakonom bile preustrojene škole, Uršulinke su imale oko 300 vanjskih učenica i oko 30 unutarnjih. Tada je uz prvi razred postojao i razred za početnice kao priprava za školu. U to vrijeme u gradu još uvjik nema ženske pučke škole, te je sva ženska mladež dolazila Uršulinkama. Tako se 1850. godine spominje da je samo za I. razred bilo 130 djece, te je jedna samostanka govornica bila pretvorena u razred. Iz Ispitnog izvješća iz 1846/7. godine može se iščitavati predmeti koji su se učili, te se spominju: "..mitologija, geografija, prirodopis, risanje...itd. Nastavni jezik bio je njemšćina, a kasnije hrvašćina. Iz nutarnje odgojne škole u kojoj su se odgajale i naobražavale konviktice Uršulinskoga samostana ustrojila se "Viša djevojačka škola" u ono doba, kad su se osnovale slične škole u drugim krugovima naše monarhije."

Prvo sačuvano ispitno izvješće pisano hrvatskim jezikom datira iz 1862. godine, dok je ono sačuvano iz 1844. popunjeno latinskim i s latinskim naslovima, a «Classification der Schuellerinen....» iz 1838. godine tiskano je u Varaždinu na njemačkom jeziku. Iz izvješća se vidi da je te godine školu polazilo 196 učenica. Iz hrvatskoga izvješća se vidi da je tada bilo 359 učenica, a 1857. u 4 niža razreda bilo ih je 388. Broj učenica je varirao.

No, sestre Uršulinke ne samo da su posvećivale pozornost učenicama, već i samom permanentnom odgoju redovnica. Naime 20. travnja 1875. godine ispite pred posebnim povjerenstvom polažu: S. Agneza Binder, S. Katarina Dobrotić, SS. Katarina i Ksaverija Lešćanec i s. Uršula Škrober. Neke susrećemo na ispitima i kasnije, vjerojatno zbog toga da mogu predavati na školi višeg stupnja.

Velika pozornost se posvećivala da se učenicama nabave sve potrebite sprave i priručna sredstva, kako bi nastava bila što zornija.

Godine 1890. broj učenica je vrlo velik, dok se broj gojenica kreće između 40 i 50, pa se konvikt morao proširiti, što svjedoči "Izkaz" iz 1890. «...Samostan je dao prizidati još novu školsku sgradu sa šest uređenih izstoku obrnutih školskih soba..Tako imade sad samostanski djevojački zavod 9 školskih soba na raspolaganju za Višu djevojačku učionu, a 4 za Niže pučke škole i još nekoje u rezervi za druge školske svrhe.» Troškove nadogradnje većim dijelom pokrio je zagrebački biskup Josip Mihalović.

Pored sve škole, sestre nisu zapostavljale niti tjelesni odgoj učenica. Prvi podaci o takvom odgoju su zapisani u Izkazima 1890/1891. gdje se odgoj predaje od V.-VIII. razreda. Tjelesni odgoj obuhvaćao je gimnastiku i ples. Pod pojmom plesa smatralo se: " naobrazba na poduku estetske gimnastike i pristojnosti, tečaj za omladinu i starije. Osnovi

[37] A.Cuvaj, nav. dj. I., str. 373.

[38] S.M.A.Svalina i S.K.Đuran, nav.dj. str. 102.

poduke obuhvaćaju: temeljni poduk plesne umjetnosti, nauka o pristojnosti držanja i vladanja, dvoranski i narodni plesovi.»[39]

U zavodu nastava tjelesnoga odgoja postaje obligatan predmet školske godine 1893, a ples i estetske gimnastika je neobligatan. Iste godine prva nastavnica tjelesnoga odgoja je gđa. Marija Šebašinović, koju je naslijedila Lujza Chevalier.

Izvješće za školsku godinu 1893/94. govori o dobrom zdravlju učenica tijekom cijele godine, čemu u prilog ide i prostrano gombalište u samostanskoj bašči, te nastavlja: "Skrbi se za tjelesno zdravlje čemu služe igre i tjelovježba na igralištu i gombalištu u samostanskomu vrtu, šetnja svakoga tjedna izvan samostana, kupanje u ljetno doba. Gimnastika se poglavito sastoji u izvođenju narodnih igara i u redovnim vježbama pogledom na pravilno držanje tijela i hodanje. Igre gdje se što više giblje.[40]

Predavači godine 1895/1896. bili su: (podaci prepisani iz Izvješća za godinu 1895/96.)

I. Na nižoj pučkoj školi:

- Vlč. Ivan Malančec – vjeroučitelj u I.-IV- razredu
- Č.m. Paula Škrober, prava učiteljica u IV. razredu
- Č.s. Marija Stanjko, parava učiteljica u III. razredu
- Č.m. Antonija volčić, namjesna učitlejica u II. razr.
- Č.m. Hildegarda Kuban, namjesna učiteljica u I. razredu

II. Na nižem ženskom liceju:

a) u obligatnim predmetima

Red. br.	Ime i svojstvo učiteljskoga osoblja	Predmet	Razred	Sati	Bilješka
1.	Vl.Ivan Malančec kateheta	vjeronauk	I.-IV.	8	razrednik II. razreda
2.	dr. Križan Josip gimn. profesor	matemarika i geometrija fizika higijena	III. i IV. III. i IV. IV.	4 4 1	čuvar fizik. zbirke
3.	Novotni Vjekoslav gimn. profesor	hrvatski jezik	V. samo u 2. proljeću	4	-
4.	M. Fr. Xaverija Leščanec prava učiteljica	hrvatski matem. i geometr. risanje	II. A) i II. I. i. IV.	4 6 12	nastojnica konvikta, razrednica III. razreda
5.	M. Katarina Dobrotić učiteljica	hrvatski njemački zemljopis povijest	I. III. i IV. III. i IV. II. III. i IV. III. i IV.	10 6 4 4	nastojnica IV. razreda., knjižničarka
6.	Gdč. Foller Jelka prava učiteljica	njemački povijest	II II	3 2	
7.	S. Josipa pl. Köröskeny, prava učiteljica ženskog ručnoga rada	njemački zemljopis prirodopis ručni rad	I. I. I. i II. I.-IV.	3 2 5 10	nastojnica I. razreda

[39] S. M. Assumpta i S. A.K. Đuran, nav. dj. str. 105.

[40] Godišnje izvješće Više djevojačke škole u Niži licej preustrojene i Niže pučke škole s pravom javnosti u samostanu Duvnah sv. Uršule, šk. godine 1893/1894. str.

8.	S.M. Blanqios prava učiteljica za francuski jezik	francuski jezik	III. i IV.	10	
9.	S. Stefanija Korušec učiteljica glazbe	pjevanje	I. i II.	2	
10.	S. Roza Lopatni	krasopis gimnastika	I. I.-IV.	2 4	
11.	G. Ante Stöhr Profesor glazbe	pjevanje	III. i IV.	2	

b) u neobligatnim predmetima

Red. br.	Ime i svojstvo učiteljskoga osoblja	Predmet
1.	G. Ante Stöhr profesor glazbe	Glasovir i gusle
2.	Gdč. Therese de Chauvier	Glasovir i francuski
3.	S. Stefanija Korušec učiteljica glazbe	Glasovir i mađarski
4.	S.M. Blanqios prava učiteljica za francuski jezik	francuski jezik
5.	Slavoljub Eihler	ples gimnastiku

III. U internatu napose

Red. br.	Ime i svojstvo učiteljskoga osoblja	Predmet
1.	Č.m. Blandina Skibovski	šivanje i krojenje haljina
2.	Gdč. Marija Niedergesäss	umjetnim galantnim radnjama

Izvješće također donosi neiscrpne izvore, o pohađanju škole, glede broja učenica, mjesta odakle dolaze, stalež, pa i vjeroispovijesti. Tako stoji zapisano u Izvješću za 1895/ 1896. da je bilo: «... učenica rimokatoličke vjere 278, a grčko-istočne 1, zatim iz Hrvatske učenica je bilo 249, iz Slavonije 11, iz Ugarske 9, iz Cislajtanije 10.....iz Varaždina 231.....po stališu: djeca : posebnika 2, obrtnika, trgovaca i kramara 11, državnih i zemaljskih činovnika 132, općinskih i privatnih činovnika 20, odvjetnika, liječnika i priv. mjernika 24, ... seljaka 6 ,sluga i nadničara 63...»[41]

Koliko su se sestre posvećivale odgoju učenica svjedoče i primljena odlikovanja o kojima i sam A. Cuvaj piše:;» ...Uršulinke su djelovale uspješno na polju javne nastave. Godine 1857. podijelio je Njeg. vel. kralj Franjo Josip...Majci Florijani pl. Karger, uvaživši njezine zasluge stečene za odgoj ženske mladeži, tijekom mnogo godina zlatni krst za zasluge s krunom.»[42] Isto odlikovanje primila je: M. Agneza Gustek. Za svoj 44-godišnji rad u školi Jelisavinom kolajnom nagrađena je M. Antonija Volčić, tadanja glavarica.

[41] usp. Godišnje Izvješće više djevojačke u niži licej preustrojene i Niže pučke djevojačke škole u samostanu Uršulinka u Varaždinu na koncu školske godine 1895/6., Varaždin, 1896., str.24. i 25.

[42] A. Cuvaj, nav. dj. II., str. 504.

Uz pučku školu, tj. nižu osnovnu školu od I. do IV. razreda, imale su Uršulinke i nedjeljnu Opetovnu školu, i to odmah kako je ova vrsta škole godine 1816. postala obveznom. Nastava se odvijala nedjeljom i Četvrtkom.[43]

Iz školskih Izvješća može se dakle, vidjeti da se nastavi posvećivala velika pozornost i da je škola imala «...više nastavnih sredstava, a osim obligatnih predmeta omogućivala je svojim učenicama učenje neobligatnih ili relativno obligatnih predmeta. Tako je 1919/ 20. njemački jezik učilo 6 učenica, francuski jezik 28, talijanski dvije, ručni rad 5, slikanje 21, pjevanje 3, gusle 6, gitaru 9, glasovir 52 kao neobvezne predmete.» [44]

Viša djevojačka škola u Uršulinskomu samostanu 1924. godine pretvorena je u građansku školu. O mjestu i ulozi građanskih škola u školskom sistemu stare Jugoslavije vrlo ilustrativno govori okružnica koju je Ministarstvo prosvjete preko prosvjetnog odjeljenja u Zagrebu uputilo svim gradskim poglavarstvima 20. ožujka 1928. s preporukom da otvore ili prošire rad ovih škola...»...Građanske škole razvijaju smisao za praktičan život i razvijaju smjelost da se nešto sama poduzme....Isti pisac nastavlja...»...zanimljivo je da su učenice već u višoj djevojačkoj školi u varaždinskom samostanu naučne izlete imale u Ptuj, Maribor, Ivanec...itd., a tijekom školske godine i više botaničkih šetnji.»[45]

Svrha odgoja mladeži kod sestara Uršulinka i njihova Internata-konvikta najbolje se vidi iz prospekta iz godine 1940. gdje se veli:

«S*vrha je Uršulinskoga internata da nadomjesti učenicama, koliko je najviše moguće, dom i roditeljski odgoj. Stoga se nad gojenicama bdije majčinskom ljubavi i brigom da postignu što bolji uspjeh u naucima i da im se duh, srce i cijeli karakter izgradi po Kristovim načelima, a tijelo ojača i sačuva zdravo. U zavod se se primaju u č e n i c e koje žele polaziti:*

1. *Uršulinsku osnovnu školu*
2. *Uršulinsku građansku školu*
3. *Uršulinsku realnu gimnaziju*
4. *Dvogodišnji trgovačko-domaćinski tečaj uz Uršulinsku građansku školu*
5. *Sve ove škole imaju pravo javnosti i uživaju prema tome ista prava kao i sve državne škole.»*

Stranica prospekta Uršulinskoga internata iz 1940.

Građanska škola je u samostanu uzela trgovački smjer. Godine 1939. otvoren je uz ovu školu dvogodišnji produžni tečaj, te se djevojkama pružila prilika da se usavrše u teoretskom i praktičnom znanju trgovačkih predmeta: knjigovodstva, stenografije, daktilografije. Uz to imaju i praktične vježbe u kućanstvu, krojenju, šivanju i umjetničkom ručnom radu. Taj ih tečaj osposobljava za namještenja u uredima kao i za dobre kućanice.

Stalnim naporom, pisanjem molbi i marljivim i ustrajnim radom, sestre dobivaju veliku satisfakciju kada se 12. ožujka 1940. godine Uredbom otvorila ženska realna gimnazija. Tim je datumom gimnazija objavljena u «Narodnim novinama» i dobila pravo javnosti. U njoj su predavale redovnice uz pomoć nekih profesora. Obuka je počela 14. rujna 1940. U prvi razred upisane su 32 učenice, od kojih je bilo 11 gojenica. Gimnazija je djelovala do 1945. kada je odlukom Okružnog narodnoga odbora od 20. listopada ukinuta, zajedno s drugim školama. Njoj je bila priključena i građanska škola 7. lipnja 1945., no, kako se kasnije ispostavilo nije bila duga vijeka. Posljednje školske godine 1944/45. otvoren

[43] S. M. Assumpta i S. A. K. Đuran, nav.dj.,str. 113.

[44] Isto, str. 121.

[45] J. Pavetić, Povijest školstva Varaždina između dva rata, 1918.-1941., diplomski rad; rukopis, Varaždin, 1976.. str. 23.

je i V. razred u koji su se upisale sve djevojke koje su se našle u zajedništvu već u I. godini. U I. razred se upisalo 105 učenica, u II. 97, u III. 94 učenice. Sve u svemu 5 razreda, 9 odjeljenja i oko 40 učenica.

Unatoč stresova od ratnih razaranja i strahota učenice su dočekale i dan kada će položiti ispit zrelosti koji je trajao od 26. travnja do 5. svibnja 1945. Ispitu su pristupile 24 učenice, od kojih je 8 prošlo odličnim, 9 s vrlodobrim, i 7 s dobrim. No, tim ispitom zrelosti završio je zapravo i cjelokupan rad Uršulinki na području škole.

Čini mi se da su sada same morale polagati ispit zrelosti, koji se trebao očitovati u novom snalaženju i u potpuno novim prilikama,.Nakon više od dva i pol stoljeća plodnoga rada na polju prosvjete u Hrvatskom narodu, ideologija je uništila ono što se stvaralo stoljećima. Zabranjen je rad svim školama. Učionice su opustjele, a mnogo toga je Komisija za nacionalizaciju predala drugim vlasnicima. sestre Uršulinke su vraćene u zidove samostana, čekajući novi znak od Boga što im je činiti. No, vjerne svomu pozivu, ovaj put su pronašla novi oblik rada. Katehizacija je bilo novo područje oblikovanja mladeži. Danas sestre Uršulinke ponovno idu svojim putem, gledajući svoju zvijezdu svetu Anđelu koja im poručuje: «Ja sam vazda među vama s Isusom, mojom i vašom ljubavlju.»

SAŽETAK

U Hrvatsku sestre Uršulinke dolaze 1703. godine, ma prvo ime je sjedište Varaždin. Na poziv grofice Magdalene Drašković u Varaždin te godine, dolazi 12 sestara Uršulinki iz Bratislave. Od samoga dolaska u Varaždin nailaze na velike poteškoće u osiguranju prostora za svoj rad. Podaci koji se nalaze u Radikalnom arhivu, te Redovnim spisima Gradskoga poglavarstva, Državnoga arhiva u Varaždinu zorno svjedoče o rješavanju toga problema. Tijekom 20-tih godina XVIII. stoljeća grade crkvu Porođenja Isusova, te je tijekom prve polovice XVIII. stoljeća etapno izgrađen i samostanski kompleks.

U Varaždinu sestre Uršulinke stječu najveće zasluge na područja odgoja i obrazovanja ženske mladeži. Od samoga početka poučavaju žensku mladež. Arhivskko gradivo ovih odgojno-obrazovnih ustanova, koje se čuva u DAVŽ-u pruža neiscrpne podatke o radu u školama sestara Uršulinki. Tu ćemo pronaći: Glavne imenike, Upisnice, Školska izvješća, razredne kataloge, poslovne zapisnike, te pokoji Zapisnik sjednica. Gradivo je sačuvano fragmentarno, no ipak nebrojene činjenice pružaju istraživaču dostojan prikaz rada sestara Uršulinki.

SUMMARY

THE URSULINE SISTERS IN THE ARCHIVAL MATERIAL OF THE STATE ARCHIVES IN VARAŽDIN

Ursuline sisters came in Croatia in 1703 and their first residence was in Varaždin. On the invitation of the countess Magdalena Drašković 12 Ursuline nuns came from Pozsony that year. Since their arrival to Varaždin they had encountered many difficulties in providing a place for their work. The data found in the Radical archives and the Regular records of the City Hall, which are kept in the State Archives in Varaždin, bear witness to the solution of this problem. During the second decade of the 18th century they built the church of the Birth of Christ and during the first half of the 18th century the conventual complex was also built.

The greatest merit the Ursuline nuns earned in Varaždin was in the field of schooling and education of the female youth. From the very beginning they educated young women.

The archival material of those educational institutions preserved in the State Archives in Varaždin holds inexhaustible data about work in the schools of the Ursuline sisters. Here we can find main registers, entry books, school reports, class catalogues, business minutes and a few session protocols. The archival material is preserved only fragmentary but still offers the researcher countless data that give worthy review of the work of the Ursuline nuns.

ŽELJKO TRSTENJAK[1]
Varaždin

UDK: 271(497.5)
Izlaganje sa znanstv. skupa
Conference Paper

ZAŠTITNI RADOVI NA URŠULINSKOM SAMOSTANU I CRKVI U VARAŽDINU

Konzervatorski odjel, Uprave za zaštitu kulturne baštine u Varaždinu, Ministarstva kulture Republike Hrvatske osnovan je u listopadu 1990. godine pod imenom Zavod za zaštitu spomenika kulture u Varaždinu.

Nakon kratkog upoznavanja terena i problematike vezane uz zaštitu spomenika kulture prihvatili smo se jedne od najznačajnijih zadaća u konzervatorskom poslu, provođenja zaštitnih radova.

Ministarstvo kulture svake godine raspisuje javni natječaj za financiranje potreba u kulturi, a unutar toga i za zaštitne radove na spomenicima kulture. Zaštitni radovi, kao što im i samo ime govori, provode se radi svekolike zaštite spomenika kulture, odnosno kulturnih dobara, kako ih naziva novi Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara iz 1999. godine. Dokumentiranje, istraživanje, izrada tehničke dokumentacije, konzerviranje, restauriranje, rekonstrukcija, konstruktivna sanacija, najčešće su provođeni zaštitni radovi. Konzervatorska struka pokušava te radove provoditi stručno najopravdanijim redoslijedom, koji bi uvijek trebao započeti dokumentiranjem, istraživanjem i izradom tehničke dokumentacije. No ponekad se zbog ugroženosti kulturnog dobra mora odustati od takvog pristupa, pa se primjerice zbog zaštite građevine od daljnjeg propadanja najprije izvodi najnužnija obnova krova.

Među najveće i najvrjednije spomeničke komplekse, koji su u nadležnosti Konzervatorskog odjela u Varaždinu, spadaju građevine u sklopu Uršulinskog samostana u Varaždinu. U ovom prikazu osvrnut ću se kronološki na najznačajnije zaštitne radove, izvedene u periodu od 1990. godine do danas.

Uršulinski samostan u Varaždinu obnavljao se i prije 1990. godine, ali o tome nemamo podataka u Konzervatorskom odjelu. Spomenut ću samo vrlo značajne radove iz 1989. godine, kada je obnovljeno istočno i južno pročelje samostana, te radove iz 1990. godine na krovovima crkve i samostana. Kod obnove pročelja pronađeno je dovoljno podataka na osnovi kojih su stručnjaci Hrvatskog restauratorskog zavoda predložili izvedbu izvornog oslika fasada..

Već 1991. godine Konzervatorski odjel u Varaždinu uključuje se u zaštitne radove na samostanu, pa je te godine izmijenjeno tridesetak dotrajalih prozora na dvorišnim pročeljima, a nabavljene su i nove police za knjižnicu. Osim toga, te godine sestre uršulinke obnavljaju na prvom katu sedam soba u bolesničkom traktu i opremaju ih sanitarnim čvorom.

Nakon 1991. godine nastupa pauza u investiranju, do 1996. godine kada se izvode nove elektroinstalacije i rasvjeta u crkvi. Zbog uočenih pukotina na svodu crkve 1998. godine pristupilo se konstruktivnoj sanaciji. Prema tehničkoj dokumentaciji ugrađene su poprečne i uzdužne zatege, injektirane su pukotine, očišćene su i ponovno zapunjene sljubnice cigle u svodu itd.

[1] Pročelnik Konzervatorskog odjela u Varaždinu

1999. godine na red je došao zvonik. Pregledana je drvena konstrukcija i obloga kape tornja bakrenim limom. Zaključeno je da lim za sada ne treba mijenjati, a da drvenu konstrukciju treba ojačati ugradnjom Andrijinih križeva iz ariša te okivanjem spojeva čeličnim elementima. Uz te radove obnovljen je i pristup vrhu tornja, pa su ugrađene nove stube i podesti. Te godine napravljen je i fotogrametrijski snimak istočnog pročelja i čelne strane zvonika. Izrađeni su nacrti u mjerilu 1:50 i pohranjeni su zajedno s 3D podacima fotogrametrijske izmjere na disketu. Fotogrametrijska izmjera napravljena je stoga jer je kapa tornja vrlo komplicirana i nedostupna za klasično arhitektonsko snimanje. Fotogrametrijski snimak omogućit će u budućnosti lakši pristup obnovi, a u slučaju neke kataklizme moguće je na osnovi njega izraditi repliku tornja.

Tijekom 2000. godine došao je na red posao koji je trebao biti obavljen na s amom početku obnove. S Hrvatskim restauratorskim zavodom ugovorena je izrada arhitektonskog snimka postojećeg stanja samostana i svećeničke kuće. Tijekom 2001. godine izvršeno je snimanje na terenu, a kompjutersko iscrtavanje završeno je početkom 2002. godine. Na žalost, zbog nedostatka novaca, snimanje crkve i školske zgrade odložili smo za neku od sljedećih godina.

Tijekom 2001. godine obnavljaju se pročelja zvonika i istočno pročelje crkve. Skinuti su i restaurirani svi kameni kipovi, te zidna slika Sv. Uršule. Iste godine obnovljeni su podovi u prvom i drugom katu samostana postavljenjem kamenih ploča.

Donja zona pročelja obnovljena je tijekom 2002. godine. Najznačajniji dio tog segmenta obnove je restauriranje kamenih elemenata.

Osim gore navedenih zaštitnih radova na građevini samostana i crkve, Konzervatorski odjel u Varaždinu sudjelovao je 2001. godine u inventiranju tekstilnih predmeta u sklopu akcije «Istraživanje i dokumentiranje pokretnih spomenika kulture u vlasništvu vjerskih zajednica».

Na kraju, zahvaljujemo u ime konzervatorske službe časnim sestrama uršulinkama na trudu kojim su očuvale izuzetno vrijednu kulturnu baštinu. Čast nam je bilo surađivati s njima.

Detalji obnove Uršulinskog samostana u Varaždinu

LJILJANA MATKOVIĆ - VLAŠIĆ[1]
Zagreb

UDK: 271:82
Stručni rad
Professional Paper

KNJIŽEVNA DJELATNOST SESTARA URŠULINKI

O književnoj produkciji sestara uršulinki, koje su već 300 godina u Hrvatskoj, mogla bi se napisati čitava jedna knjiga, ne zato što je ta produkcija bila velika, nego u prvom redu zato što ona zaslužuje pozornost i dublju analizu. U ovoj jubilarnoj godini prilika je da se na to podsjeti i dade poticaj kako bi se to u budućnosti i učinilo. No, sada zbog kratkoće vremena ograničit ćemo se na recentna djela i na nekoliko imena koja se najviše ističu. To ujedno može poslužiti kao svojevrsna paradigma uršulinske spisateljske djelatnosti na našim prostorima. Na žalost, moramo odmah reći, da hrvatska literarna kritika, nije s njome upoznata. U nedavnoj prošlosti omalovažavalo se i prešućivalo ono što je dolazilo iz kršćanskih krugova, a danas zapravo i nema kritike koja bi budnim okom pratila sve što izlazi na knjižarskom tržištu. O knjigama se piše selektivno, odnosno pretežito o onima koje su nagrađivane ili koje su na bilo koji način pobudile pozornost, ali bez pravih evaluacijskih kriterija. Mnoge vrijedne knjige izgube se u šarenilu naslova koji preplavljuju knjižare. Tako ni knjige sestara uršulinki nećemo naći na policama knjižara, možda uz izuzetak onih specijaliziranih kršćanskih. Nekako izgleda, a to je nepravedno, da su one samo za internu uporabu, možda kolaju među drugim redovničkim zajednicama i tek ih pokoje predstavljanje na tren otkriva široj publici. No to nipošto ne govori o njihovoj većoj ili manjoj vrijednosti.

Za mene je čast da mogu reći nekoliko riječi o knjigama sestara uršulinki koje sam imala prilike pročitati i koje su bez sumnje samo dio onoga što su one u ova tri posljednja stoljeća stvarale. Može se kao neko pravilo reći da je upravo pedagoški rad vrlo često povezan s književnom djelatnošću. Dobri pisci često su po zanimanju učitelji, pedagozi, prosvjetni djelatnici. Uršulinska zajednica, slijedeći primjer svoje utemeljiteljice Anđele Merici, genijalne pedagoginje, usmjerena je prvenstveno na odgoj, pa je to vjerojatno utjecalo na činjenicu da je i hrvatska uršulinska zajednica iznjedrila i u novije vrijeme nekoliko značajnih spisateljica. Odgojna djelatnost vrlo je široka i obuhvatna pa zahvaća mnoga područja ljudskoga znanja. Zato bih odmah na početku istaknula značajnu znanstveno-stručnu knjigu dokumentarnog karaktera iz pera s. Marije Assumpte Svaline i s. Ane Klaudije Đuran: "Hrvatske uršulinke" koja je izašla u povodu 275- godišnjice osnutka uršulinskog samostana u Varaždinu 1979. godine (Izdavač: Provincijalat hrvatskih uršulinki). Na 300 stranica uz brojne fotografije i sa sažetkom na francuskom jeziku knjiga donosi cjelokupnu uršulinsku povijest na našem prostoru. I ova knjiga pokazuje da bez uršulinki Varaždin ne bi bio ono što jest, nije pretjerano reći, najuljuđeniji hrvatski grad. Autorice vrlo pomnom akribijom donose u pojedinostima povijesni i kulturološki kontekst uršulinske djelatnosti od samoga početka u Varaždinu, pa ovu knjigu ne bi smjela zaobilaziti kako povijesna znanost tako ni znanost povijesti umjetnosti. Iz knjige saznajemo kakvu kulturnu i umjetničku baštinu krije uršulinski samostan, ali isto tako upoznajemo i uršulinsku duhovnost temelj koje je postavila sv. Anđela Merici, genijalna pedagoginja, bez sumnje preteča suvremenih pedagoških dostignuća. Možda je ova knjiga jedinstveni primjer predstavljanja redovničke zajednice na tako obuhvatan način, a kako je pisana jasnim i svakom razumljivim jezikom (čita se kao zanimljivi roman!), dostupna je široj

[1] Profesor francuskog i njemačkog jezika i magistar lingvistike

čitalačkoj publici, a ne samo stručnjacima, pa i tu činjenicu valja pozdraviti. Tu ćemo već naći umetnute neke pjesme poznatih suvremenih uršulinskih pjesnikinja na djelo kojih ćemo se još posebno osvrnuti: s. Bogoljube Cifrek i s. Ancile Presečki, a nećemo prešutjeti simpatične stihove na kajkavskom s. Bonaventure Tepeš (+ 1959.). u kojima metaforom malog hrasta koji postaje snažno stablo govori o mukotrpnom ali uspješnom razvoju uršulinske zajednice: "Vu suncu i zlatu nareslo je drevo, i hrastek je HRASTOM postal". I prigodno pisane pjesme mogu biti ugodno umjetničko iznenađenje.

Kada su uršulinke došle iz Požuna u Varaždin, znale su da odgajanje mladih djevojaka kojim će se baviti, znači posvetiti se kompletnoj osobi što uključuje i njezino zdravlje. Tako je varaždinski samostan imao svoju ljekarnu koja je služila ujedno i cijelome gradu. S. Anzelma Gračanin (rođ. 1904.) prikupila je na osnovi vlastitih zapažanja, narodnog iskustva i iskustva najpoznatijih svjetskih autora višestoljetno iskustvo u liječenju prirodnim sredstvima, pa je tako 1999. g. izašla njezina knjiga: "Iz ljekarne varaždinskog samostana uršulinki" (Izdavač: Poglavarstvo grada Varaždina) sa zbirkom recepata i savjeta za liječenje najraznovrsnijih zdravstvenih tegoba. Ta pregledno pisana knjiga s fotografijama u boji najvažnijih ljekovitih biljaka i upravo bibliofilski opremljena pokazuje uršulinski doprinos ljekarničkoj i medicinskoj struci, a s obzirom na suvremeno valoriziranje svega što je izvorno prirodno od posebne je koristi poklonicima zdravog načina života i liječenja.

Među stručne knjige svakako se ubraja i "Bit ćete mi svjedoci" s. Mirjam-Magdalene Šurjan (Izdavač: autorica). Na jednostavan, pristupačan način ova knjiga pruža temeljno vjersko znanje, nužno za sakrament Potvrde. Nastala je iz višegodišnjeg stjecanja iskustva u pripremanju za taj važni sakrament i pokazuje kako iz odgojnog rada, dakle iz životne prakse, nastaju korisne knjige. Polazeći od Biblije, od Staroga i Novoga zavjeta i zadržavajući se na bitnim događajima iz povijesti spasenja, autorica potvrđuje svoju početnu tezu da vjerovati ne znači samo prihvatiti određen skup istina, nego s ljubavlju prihvatiti Boga koji nam se u tim istinama objavljuje. Kao i sve uršulinske knjige i ovu obilježava jasnoća, preglednost i konciznost, a to je rezultat pedagoškog rada i iskustva. Nije čudno da je upravo ta knjiga doživjela brojna izdanja.

Među ostalim literarnim ostvarenjima uršulinske zajednice treba spomenuti biografije s. Klaudije (1875. - 1952.) koja je živjela i umrla na glasu svetosti. Prvu biografiju napisale su zajednički tri sestre uršulinke: Terezija Horvat, Mirjam Šurjan i Anastazija Trobentar pod naslovom "Pšenično zrno - Dobra Majka Klaudija (Izdavač: Vianeja Barilović, Varaždin 1972.). Ta knjižica primjer je kako se sažeto, ne izostavljajući ništa bitno, može dati vjerni portret sestre koja je izazivala divljenje ne samo svoje zajednice nego i varaždinskog pučanstva. Jerina Boellein, kasnije s. Klaudija od Bezgrešnog začeća, prošla je ponajviše zbog majčinog nerazumijevanja mukotrpan put do varaždinskog samostana u kojem je ostvarila u punini 'ljubav suotkupiteljskog žrtvovanja'. I nešto opsežnija biografija koju je kasnije napisala s. Anastazija Trobentar: "Majka Klaudija" (izdavač: Samostan ss. Uršulinki, Vlaška 75, Zagreb 1981.) temelji se najvećim dijelom na svjedočenjima sestara uršulinki, Klaudijinih suvremenica, s težištem na njezinim posljednjim godinama obilježenim bolešću, patnjom i potpunim predanjem Božjoj providnosti. Ako usporedimo ove dvije biografije s biografijom iz 1975. godine iz pera Ante Katalinića: "Klaudija svjedoči - Majka Klaudija, uršulinka, svjedok prisutne ljubavi živoga Boga 1875.-1952.", koja je više romansirana, onda nam prve dvije djeluju pomalo šturo, bez uljepšavanja, temeljene na golim činjenicama, bez želje da se dopadnu čitateljima, samo u službi istine i konačno kao dragocjen materijal za Klaudijinu beatifikaciju. No, one nas isto tako upoznavaju s uvjetima samostanskog života u teškim ratnim godinama u prvoj polovici XX. stoljeća.

Spomenut ćemo i kratku biografiju francuske uršulinke blažene Marije od Utjelovljenja (Guyart) (1599. - 1665.), misionarke u Kanadi, koju je napisala s. Stela Bubanj pod naslovom "Mala povijest velike žene" (Izdavač: Župa bl.Marka Križevčanina, Zagreb 1967.). U vrijeme kada je izašla ta biografija na tridesetak stranica, bilo je u nas

malo vjerskog štiva, tek je bila utemeljena "Kršćanska sadašnjost" i započela je pokoncilska obnova, pa upoznavanje te uršulinke na glasu svetosti iz XVII. stoljeća svakako predstavlja značajan iskorak. Nekoliko desetljeća kasnije kršćanske su poruke dospjele na radio i na televiziju pa je tako i uršulinka Ljiljana Radošević u emisiji "Duhovna misao" zagrebačkog radija nekoliko godina obogaćivala jutra slušatelja svojim meditativnim razmatranjima koja su g. 1995. izašla u izdanju Teovizije pod naslovom "Biti čovjek". Nadahnuta prije svega evanđeljem i mislima velikih ljudi (Richard Bach, L. Baff, Phil Bosmans, A. Brunet, Mak Dizdar, J. Galot, Willi Hoffsümmer, M. Scott Peck, K. Rahner, Tin Ujević, R. Tagore, Jörg Zink) s. Ljiljana Radošević kratkim meditativnim tekstovima, namijenjenim rješavanju svakodnevnih nedoumica i poteškoća, pomaže ljudima i tješi ih u običnosti njihova života. Pruža nadu u patnji, liječi usamljenost, potiče na praštanje, na dobro ispunjavanje vremena, uvodi u smisao korizme, u Veliki tjedan, poziva na novost života, na put iz ropstva u slobodu, iz zrelosti do svetosti. I ta je knjiga u tradiciji uršulinske duhovnosti koja odgaja čovjeka za život ispunjen Bogom, ispunjen smislom.

Nije čudno da je upravo u ozračju te duhovnosti mogla nastati poezija s. Ancile Presečki i s. Bogoljube Cifrek koja u nekim svojim segmentima dosiže antologijske vrijednosti.

Boraveći šezdesetih godina u uršulinskom samostanu u Slavonskom Brodu i boreći se protiv pobačaja osvješćivanjem slavonskih žena, s. Ancila je pripremila prikaz pobožnosti "Našoj Gospi od brze pomoći" pod naslovom "Marija, Majka brze pomoći" (Izdavač: Uršulinski samostan, Slavonski Brod). U toj knjižici opisuje razvitak te pobožnosti u Americi, gdje je ona i započela, pa zatim kod nas, zahvaljujući uršulinskoj zajednici u Slavonskom Brodu. Tu su navedene posebne molitve za razorene obitelji, za majčinstvo, za one koji se bore u akciji spasavanja nerođenih života u čemu je prednjačila upravo s. Ancila. Valja spomenuti i zborne recitacije pod naslovom "Majci svete Crkve" koje je s. Ancila objavila 1971. Tijekom svoga boravka u Slavonskom Brodu. Te su zborne recitacije u kojima sudjeluju i djeca, posebno krštenici, prvopričesnici i krizmanici uspješan način uključivanja mladih u liturgijska slavlja.

Za s. Ancilu poezija je trajni pratilac dubokih mističnih iskustava što se najbolje vidi u zbirci poezije "Pred Tobom i s Tobom, Bože moj" (Izdavač: Provincijalat hrvatskih uršulinki, Zagreb 2000.).Ona se ne okreće Bogu da bi pobjegla od svijeta, nego, naprotiv, svijet takav kakav jest sa svim svojim ljepotama i čarima vodi je ususret Bogu, ususret zvanju koje je izabrala. Zato i može uskliknuti: "O čuda! Svijet me razočarao nije!" Spoznavanje Boga poprima čak kozmičke dimenzije, pa s cijelim svemirom želi slaviti Boga u "kliktaju zahvalnosti svoje". No, čovjekovo stanje na ovome svijetu nije lišeno rastrzanosti. Isto tako ljepota duhovnog zvanja ne znači rješenje za životne probleme nego neprestano približavanje Bogu kao apsolutnom idealu, kao pravoj istini. To će lijepo izreći metaforom "lađice" koja spremno prihvaća neizvjesnost svoga kretanja kad kaže Bogu: "Povezi se u meni nepredvidivim pravcima svojih želja ...". Tko vjeruje u Boga i Bogu, taj ne može biti gubitnik. Unatoč težini odluke upravo iz čvrste vjere dolaze završni stihovi "Lađice": "Evo me, tu sam: posve raspoloživa Tvojoj ljubavi. Krenimo odmah!" Pa ipak, ni božanska ljubav nije uvijek uzvraćena i to je najporaznije iskustvo svih nas. S. Ancila izrazit će to ovim riječima: "Raspeti je živo svjedočanstvo da se i najveća božanska Ljubav može smrtonosno mrziti." Zapanjeni smo pred tom istinom koja se nažalost svakodnevno pokazuje u današnjem svijetu. S. Ancila spas traži u osluškivanju vječita dijaloga, u "svečanoj šutnji šume" koja "zelena, šarena, ogoljena moli i daje se sva". Zavapit će u svojim stihovima: "Moj Gospodine, molim te, uroni me u šutnju koja je osluškivanje, prihvaćanje, predanje. U šutnju koja je Ljubav!" Teško je ljepše i jednostavnije progovoriti o ljubavi pisanoj velikim početnim slovom. Sve biva lakše kad možemo zajedno sa s. Ancilom reći: "O, Kriste, stavi svoju ruku na me!" ili ponoviti onaj njezin antologijski stih upućen Bogu: "Nauči me puštati dušu da se sunča na svjetlu Tvoje istine ..." To je

mogao izreći samo netko za koga je "život bitak, svjetlo, snaga, rast ..." Možemo zaključno reći da je s. Ancila Presečki svojim suptilnim pjesničkim postignućima znatno obogatila duhovnu baštinu uršulinske zajednice, a svoje čitatelje učinila dionicima one tajanstvene životne radosti i punine koje samo iskrena vjera može pružiti.

Ovaj više-manje fragmentarni prikaz literarne djelatnosti hrvatskih uršulinki završit ćemo njihovom najplodnijom suvremenom spisateljicom, rasnom pjesnikinjom s. Bogoljubom Cifrek. Rođena 1946. u Hrvatskom Zagorju (Makojišće Gornje) s. Bogoljuba je upravo na svom rodnom kajkavskom dijalektu stvorila možda svoje najvrijednije pjesničko ostvarenje : "Otud sem doma" (Izdavač: Uršulinski samostan, Varaždin 2001.). Ova bibliofilski opremljena knjižica je pravo poetsko remek-djelo, kadro do suza potresti svog čitatelja. Komentari i tumačenja nisu potrebni. Dostatno je reći da je svijet djetinjstva, vrijeme sreće i bezbrižnosti, a kasnije nostalgije, pretočen takvim majstorstvom u ritam i zvučnost riječi, ponegdje u spontane rime, da je nemoguće čitati tu poeziju bez dubokog suosjećanja i prave potresenosti. Tu je s. Bogoljuba, ako tako možemo reći, potpuno autohtona, a autohtonost poeziji daje i najveću vrijednost. ("Otud sem doma/ de šume šumiju,/ de sonce najtopleše greje,/ de se bregi jen drugom naklanjaju i veliju/: kak se imamo rad ... de se ljudi živeti ne žuriju i veliju: čovek je čoveku brat!) Malo je tko u našoj književnosti dao topliji, vjerniji, dirljiviji portret oca, od s. Bogoljube. ("Tatek! Tak stiha živi,/ tak stiha zdihava,/ tak stiha moli ...)

U zbirci pjesama "Obuci me u svjetlo" (Izdavač: Uršulinski samostan, Varaždin 2001.) s. Bogoljuba kreće dalje strmim putem vlastitog spoznavanja, a vjera joj je izvor žive vode na kojem se neprestano krijepi. Zato i može reći svome Spasitelju: "Prorijedi moju guštaru i načini prostor za druge"ili "Iščupaj me iz moje zemlje i presadi me u svoju!" ili "Ne dopusti da ikada više sjednem na sudačku stolicu". Zgusnutim izrazom izriče velike spoznaje.

Na kraju treba svakako upozoriti na još dvije njezine značajne knjige: "Anđelin sjaj" (Izdavač: Provincijalat hrvatskih uršulinki, Varaždin 1999.) i "Gdje si" (Izdavač: Sestre uršulinke, Varaždin 2001.). "Anđelin sjaj" je prikaz života sv.Anđele Merici na poetsko meditativan način s čvrstim oslanjanjem na njezinu duhovnost i odgojnu djelatnost. To, dakle, nije klasično pisana biografija u kojoj bi se kronološki uz mnoštvo pojedinosti, od rođenja do smrti, opisao život utemeljiteljice uršulinskoga reda. Težište je na njezinu sjaju, kojim je obasjavala ljude oko sebe, kako slikovito kaže autorica. Za sv. Anđelu nema odgoja bez ljubavi, a to je ono što danas u svojim knjigama ističu svi pedagozi, psiholozi, pa i psihijatri. Omogućiti drugome da raste ne samo fizički nego i duhovno srž je prave ljubavi, a za sv. Anđelu svatko je važan i neponovljiv. S. Bogoljuba u drugom dijelu svoje knjige donosi odlomke iz djela sv.Anđele "Pravilo, spomeni i ostavštine". Svaki je taj odlomak nadahnjuje za meditiranje. Samo ako nekoga cijenimo, možemo ga i voljeti i odgajati - jedna je od temeljnih poruka sv. Anđele, iz koje proizlaze svi ostali njezini pedagoški savjeti. S. Bogoljuba posjeduje također bogato pedagoško iskustvo pa se ono stapa s iskustvom sv. Anđele. Sve to daje ovoj knjizi uz umjetnički doživljaj i aktualnu primjenu. Na sličnom se tragu kreće i knjiga "Gdje si". U predgovoru autorica kaže: "Čovjek je nešto najljepše što se Bogu moglo dogoditi. ... Putujući kroz dane svoje, čovjek traži sličnost sa svojim Stvoriteljem." Upravo onima koji tragaju za Bogom i koji se žele suoblikovati s Licem živoga Boga posvećena je ova knjiga molitava i meditacija. Pisana jednostavno, ali nipošto banalno, nadasve nadahnuto ona pruža svom čitatelju obilje duhovne snage za svakodnevan život. Zajedno sa s. Bogoljubom možemo na kraju reći: "Znam da su Božja obećanja istinita i vjerujem da će ih On ostvariti prema mjeri mojega uvjerenja i ljubavi. Kako je divno znati da nad tobom bdije ljubav!"

SAŽETAK

Autorica u svom uvodu naglašava povezanost pedagoškog rada i književnog stvaralaštva. Uršulinke koje se po uzoru na svoju utemeljiteljicu Angelu Merici pretežito bave odgojem to potvrđuju ne samo u prošlosti nego i u sadašnjosti. U izlaganju se poimence navode najistaknutije suvremene književnice, posebno pjesnikinje, iz hrvatske uršulinske zajednice. Izražava se i žaljenje što suvremena hrvatska književna kritika ne posvećuje pozornost tom stvaralaštvu koje u nekim svojim segmentima dosiže vrhunsku kvalitetu

SUMMARY

LITERARY WORK OF THE URSULINE SISTERS

The author puts in the introduction a special emphasis on the correlation between educational and literary work. This correlation has been in the past and in the present alike proved by the Ursuline sisters, who are primarily engaged in educational activities, following the example of the founder of their rank, Angela Merici.

The most prominent modern female authors are listed here, especially the poetesses, coming from the Ursuline community. The regret over the fact is expressed that insufficient attention is devoted by modern Croatian literary critics to this creative capacity, which in some segments achieves the highest quality-level.

LITERATURA

1. s. Stela Bubanj: Mala povijest velike žene, Zagreb, 1967.
2. s. Bogoljuba Cifrek: Obuci me u svjetlo, Varaždin, 2001.
3. s. Bogoljuba Cifrek: Otud sem doma: Varaždin, 2001.
4. s. Anzelma Gračanin: Iz ljekarne varaždinskog samostana uršulinki, Varaždin, 1999.
5. sestre Terezija Horvat:/ Anastazija Trobentar/ Mirjam Šurjan: Pšenično zrno, Varaždin, 1972.
6. Ante Katalinić: Klaudija svjedoči – Majka Klaudija, uršulinka, svjedok prisutne ljubavi živoga Boga 1875.-1952.
7. s. Ancila Presečki: Pred Tobom i s Tobom, Bože moj, Zagreb, 2000.
8. s. Ancila Presečki: Majci svete Crkve, Slavonski Brod, 1971.
9. s. Ancila Presečki: Marija, Majka brze pomoći, Slavonski Brod
10. s. Ljiljana Radošević: Biti čovjek, Teovizija, Zagreb, 1995.
11. s. Marija Assumpta Svalina OSU: / s. Ana Klaudija Đuran: Hrvatske uršulinke, Varaždin, 1979.
12. s. Mirjam-Magdalena Šurjan: Bit će te mi svjedoci (izdavač autor)
13. s. Anastazija Trobentar: Majka Klaudija, Zagreb, 1981.
14. **** Anđelin sjaj, Varaždin, 1999.
15. **** Gdje si, Varaždin, 2001.

IVAN ZVONAR[1]
Varaždin

UDK: 271055URS:82
Izvorni znanstveni rad
Original Scientific Paper

KNJIŽEVNO DJELO ČASNE SESTRE *BOGOLJUBE CIFREK*

Postpozitivistički je pristup književnosti kao umjetnosti autorovu građansku osobu potisnuo u drugi plan, ne donoseći često ni osnovne biografske podatke, a svu je pažnju usmjerio prema djelu kao vrijednosti samoj po sebi.

Kako takva isključivost može biti nedostatna, najbolje pokazuje nevelik po broju stranica, ali iznimno vrijedan po sadržaju i poetskim značajkama, književni opus časne sestre Bogoljube Cifrek.

Radi se o pet samostalnih knjižica od kojih tri predstavljaju pjesničke zbirke, a dvije biografsku i meditativnu prozu, mjestimice obogaćenu i stihovima.

Svim je tim knjigama autorica dala izraziti pečat svoje osobnosti, pa interpretacija njezinih literarnih ostvarenja ne bi bila ni znanstvena ni objektivna bez uvažavanja barem najbitnijih biografskih podataka i osnovnih naznaka njezina životnog opredjeljenja.

Zbog toga će i ovaj prikaz početi kratkim spisateljičinim životopisom koncipiranim na temelju njezinih osobnih zapisa.

Sestra je Bogoljuba (krštenim imenom Katica) Cifrek rođena od oca Josipa i majke France, kao pretposljednje od šestero djece, 30. travnja 1946. u Makojišču Gornjem (općina Novi Marof).

Tri su joj se starije sestre udale dok je još bila dijete, a i stariji je brat po završetku učiteljske škole pošao svojim putem, pa je najljepši dio djetinjstva provela s mlađim bratom.

Sretni i relativno bezbrižni dječji dani uz majku kućanicu i skrbnog oca koji je, unatoč teškim vremenima neposredno poslije Drugog svjetskog rata, uspijevao svojoj djeci osigurati normalno odrastanje (pa i školovanje), ostavit će neizbrisiv trag u njezinoj duši i naći primjetno mjesto među pjesničkim inspiracijama.

Osnovnu je školu završila u Novom Marofu, a gimnaziju, već po tradiciji, kao đak putnik, u Varaždinu.

Još je, kako sama kaže, za gimnazijskih dana »čula Božji poziv«, ali nije htjela napustiti teško bolesnu majku, koja će i umrijeti 1967. u pedeset i četvrtoj godini.

Tek poslije majčine smrti Katica će, po dogovoru s ocem, kao punoljetna i zrela osoba, 1968. stupiti u vrlo strogi duhovni red, Red sestara uršulinki.[2]

Potekla iz pobožne obitelji, u kojoj se ipak u crkvu u dosta dalekom Mađarevu odlazilo po vlastitoj volji, a ne pod roditeljskim pritiskom, i sklona duhovnom životu, relativno je lako prihvatila samostanske norme i obveze.

Časne su je sestre poslale u Zagreb u kandidaturu, odakle se nakon šest mjeseci vratila u Varaždin u novicijat. Tu je imala vrlo sposobnu, sada već pokojnu, učiteljicu

[1] Autor je ovog teksta profesor književnosti i radi pri Strojarskoj i prometnoj školi u Varaždinu. Dosad je objavio više kritičkih i književnopovijesnih radova. Trenutno mu traje četrdeset i peta godina neprekidnog staža u prosvjeti.

[2] Premda sama autorica naziv svog duhovnog reda često piše s velikim slovom (Uršulinke), mi ćemo se u ovom radu držati pravila koje preporuča suvremena pravopisna praksa (dakle uršulinke).

novakinja sestru Celestinu Kerovec, pa je vrijeme novicijata prošlo brzo i bez posebnih potresa. Uskoro ponovo odlazi u Zagreb gdje je najprije završila dvogodišnji studij na Katehetskom, a potom i na Filozofsko-teološkom Institutu Družbe Isusove.

Cijelo je vrijeme studija radila s djecom u župi sv. Ivana apostola u novozagrebačkim četvrtima Utrine i Zapruđe.

U Rovinj je premještena 1977., ali se, zbog teže bolesti, morala vratiti u Zagreb.

Od osamdesetih godina, usporedo s katehizacijom, predvodi duhovne obnove za mlade u ljetnim mjesecima, uglavnom u Varaždinu. Taj je posao njezina najveća ljubav.

Vodeći druge k Bogu, i sama je sazrijevala u svom odnosu prema njemu.

Na osobnom je planu 1996. doživjela još jedan gubitak. Umro joj je i otac, u osamdeset sedmoj godini, nadživjevši, kao udovac, pokojnu majku punih dvadeset i devet godina.

Premda je počela pisati još za gimnazijskih dana, poseban je poticaj za tu djelatnost dobila u radu s djecom. Ipak je uvijek pisala za vlastitu dušu i iz nje.

Čvrstih književnih planova nema, a stvara »po nadahnuću koje joj daruje Božja riječ«, neovisno o tome hoće li njezini radovi biti objavljeni ili ne.

I danas radi u uršulinskom apostolatu kao voditeljica duhovnih obnova, a trenutno boravi u Rovinju.

Iz ovog se, relativno kratkog, ali preciznog životopisa lako mogu iščitati glavna vrela spisateljičinih književnih inspiracija. Stoga jedino on može biti sigurno polazište u tumačenju i valorizaciji njezina književnog djela.

Svoju prvu zbirku pjesama *Obuci me u svjetlo* (Samostan ss. uršulinki Zagreb, 1980.) sestra je Bogoljuba objavila relativno kasno, u trideset četvrtoj godini života. Možda upravo zbog toga sama knjižica u poetskom smislu djeluje tako zrelo.

Stotinjak se što dužih, što kraćih pjesama već nakon prvog čitanja nameće svojom lapidarnošću i jasnoćom iskaza. Njihova se autorica pokazala kao zrela poetesa, s vrlo istančanim smislom za korištenje ekspresivne snage hrvatskih riječi i izraza. Sve su te pjesme, bez obzira na broj stihova, potpuno zaokružene, samostalne cjeline, pa ne dopuštaju ni najmanju intervenciju u izrečeno. Vjerojatno su nastajale u jednom dahu, ali ostavljaju dojam da su rezultat dugotrajnog dotjerivanja. Neosporivo je da su u njima sadržaj i vanjska forma u idealnom jedinstvu, a tu značajku respektiraju mnogi kritičari pri procjeni književnog djela.

Svi su poetski ostvaraji u zbirci tiskani bez naslova, a odvojeni su samo zvjezdicama.

Djelo se posebno nameće svojim motivsko-tematskim svijetom, a on ide od sentencija, preko vrlo uspjelih lirskih pjesama, do molitava koje na nekim mjestima poprimaju oblik klasičnog psalma.

Autorica se u čitavoj zbirci kreće vrlo uskom putanjom između tjelesnog i duhovnog, pa niti simbolični naslov »Obuci me u svjetlo« ni posljednji stihovi uvodne pjesme:

Htjela bih davati ljubav nesebičnu,
čistu,
htjela bih k radosti,
svjetlu,
htjela bih KRISTU!

ne bi bili dostatni za potpuno otkrivanje umjetničke namjere lirskog subjekta kad se već iz životopisnih podataka ne bi znalo da je njihova autorica potpuno predana duhovnom životu i pozivu za koji se opredijelila svjesno i svojevoljno.

Sve što je iskazano u tim pjesmama zapravo je titanska borba za odmak od tjelesnog, ovozemaljskog, iskorak prema Bogu.

Posebno impresionira spisateljičina jasna svijest o tome što po prirodi jesi, a što bi svojom dušom i osjećajima želio postati:

Htjela bih taknuti azur neba,
a uvijek ponovo dodirujem blato.
Mislila sam da mi više ništa ne treba,
a vidim da još uvijek cijenim zlato.

Sazrijevanje je na tom putu duhovnosti dug i težak proces, a sama zbirka i ne daje odgovor je li u potpunosti moguć ili, pak, ostaje samo vječno traženje:

Oče!
Maštom djeteta tražim trenutke sreće.
Željom nadilazim samu sebe
i tražim čas povjerenja.

Jednako su impresivni i stihovi:

Pomozi mi, Isuse,
da u svom lutanju
ne promašim izvor žive vode.

Dovoljno je tek nekoliko riječi da se iskaže duboki duševni nemir zbog posrtaja u vjeri, bez obzira na to što je on prije izazvan okolinom negoli slabošću pjesnikova osobnog ja:

Ja nosim u sebi
nemir proljetnih vjetrova
što dodiruju propupale grane,
i zapretanu toplinu sunca
koja je tu za život,
a umirem od hladnoće
zbog pepela koji je prekrio žar.

Odmah nakon toga slijedi i presudno pitanje utemeljeno na dubokom, općeljudskom promišljanju smisla i mogućnosti preseljenja u vječnost:

Hoću li imati snage
da prihvatim
svoje vlastito umiranje?

Odgovor se i izlaz iz teške, na prvi pogled nerješive, dileme može naći jedino u neograničenu pouzdanju u Boga:

Upravi moje korake
na svoju stazu.

I nešto dalje:

Ti jedini poznaješ moju borbu.
Ne molim te da mi udijeliš pobjedu,
nego da mi pomogneš ustrajati.

Posebno su bremeniti sadržajem vrlo kratki iskazi, u svega dva retka, koji izlaze iz okvira duhovnog i postaju odraz brojnih individualnih nastojanja i neuspjeha. Oni i nose oblik sentencija – tih prastarih oblika izricanja ljudske mudrosti.

Svoje sam sjemenje bacila u vjetar,
zato nemoj očekivati plodove – u jesen.

Tko se barem jednom nije prepoznao u toj rečenici.
Jednako će tako svaki čovjek, ako je iskren, ponoviti za autoricom:

Oprosti što poput kradljivca
grabim komadiće sreće.

Mnogi su ponosni na sitna davanja i vjeruju da su time ispunili svoju altruističku obvezu. A pjesnikinja uvjereno tvrdi:

Ništa nisam dala
ako nisam dala sve.

U zasebnu bi se cjelinu mogle svrstati duže lirske pjesme od kojih su neke pravi biseri ljubavne poezije. Da ih nije potpisala časna sestra Bogoljuba, mogle bi se tumačiti kao najiskreniji izrazi tjelesne ljubavi. Tek će autoričina osobnost uputiti čitatelja i na onu posebnu sastavnicu jednog vrlo kompleksnog svijeta ljudske osjećajnosti – ljubav prema Bogu.

Kad dodirneš moje granice,
u meni se sve uzvitla.
Da me ne ljubiš,
znam da nikad ne bi ulazio
u moj začarani krug.
Vjerujem da si mi prijatelj
jer me želiš probuditi iz ovog sna
za svjetlo novog života.

Isto govore i stihovi:

Šutnjom ljubavi uđi
ako želiš osušiti suze

na požutjelim obrazima
i vratiti mir
neprospavanim noćima,

ako želiš razvedriti nebo jecaja
i vratiti nadu u šator očajnika.

Jedino se u sklopu autoričina cjelokupnog poimanja čovjekova odnosa prema Bogu može protumačiti pjesma:

Ne plaši se ljubavi
zato što je vatra.
Neka izgori sve
na tom plamenu iskonskom,
nek plane i u tebi
i neka te nosi!
Ne plaši se ljubavi!

Ipak će, odmah nakon toga, da bi se otklonila svaka sumnja i da bi sve ostalo u granicama metafizičkog i spiritualnog, uslijediti poetski tekst, i formom i sadržajem vrlo blizak psalmu, što će reći molitvi, koji usklađuje sve što je već priopćeno te uspostavlja potpunu ravnotežu između tijela i duha.

Blagoslovljen budi
u tami mojoj sadašnjoj,
blagoslovljen
u tjeskobi srca!
Blagoslovljen budi, Bože,
u nemiru ljubavi moje,
blagoslovljen
u žaru vatre njezine!

Čitava će ova, iznimno temperamentna, zbirka pjesama i završiti tek nadom u Kristovo milosrđe:

Hvala ti, Kriste,
što svoju snagu očituješ
praštanjem.

Nakon niza emotivnih dilema, kojima je okupiran lirski subjekt, tako jasno izraženih riječima: kuda, kada, zašto, kako i koliko, slijedi očitovanje:

Ne pitam ništa, Isuse,
jer ti želim pokloniti
potpuno povjerenje.

Je li želja i kraj? U poetskom smislu ne. Čitatelj će poželjeti dokaz o njezinu ostvarenju ili o iznevjerenoj nadi. U tom je smislu izvjestan i nastavak.

Drugo je, pak, pitanje može li autorica još jednom ponoviti i jezični izraz ostvaren u knjizi *Obuci me u svjetlo*.

Odgovor je sadržan u novoj zbirci pjesama *Na božjem dlanu* (Karitativni fond UPT Đakovo, 1997., ali će se na nj čekati punih sedamnaest godina.

Ta je knjižica u motivsko-tematskom pogledu izravni nastavak na prvu. Drugačiji je, međutim, doživljaj i svijeta i života.

Vremenski je razmak između dviju poetskih zbirki bio dovoljan da smiri i najburniji temperament. Lirskom je subjektu dao priliku da sazrije u sebi, da definitivno odredi smjer svog životnog puta. I premda se živ i aktivan čovjek ne može odreći svjetovnih obveza, posebno ne onih koje ga dovode u vezu s bližnjima, osnovnom preokupacijom ostaje odnos prema Bogu, a taj se odnos ostvaruje u potpunom povjerenju i predavanju.

Stoga će i šezdesetak novih pjesama u prvom redu isticati poetesinu želju da se smiri »na Božjem dlanu«, toj nepatvorenoj slici cjelokupne ljudske povijesti, slici čovjeka kao bića kojemu će i sam Sin Božji pokloniti svoju najveću žrtvu.

Svi putujemo,
svaki sa svojim teretom pijanstva,
a ON je došao
da nam oduzme teret.

Više nema nikakve dileme. Bog jest, a čovjek je samo toliko čovjek koliko je u Bogu.

Iz tog sjedinjenja Boga i čovjeka proizlazi mir u kojem se brišu razlike između ovozemaljskog i vječnog. Baš zato, premda stalno svjestan prolaznosti, lirski će subjekt i protjecanje vremena prihvatiti kao bogomdanu pojavu koja tek upozorava pojedinca na svrhovitost ovozemaljskog postojanja.

Iz utrobe majke
u utrobu zemlje,
a između tih utroba
nekoliko trenutaka
u smijehu i suzama.

Samo nešto dalje stoje stihovi:

Pitam dane svoje:
»Gdje je slava Gospodnja?«
U što ste se obukli?

I ta će prividna dilema, međutim, nestati onog trenutka kad se uvaži smisao postojanja:

Svaki dan namaži srce nježnošću
za susrete
da se ne zadrže grubosti
u ranama srca.

Tek tu i tamo i u ovoj će se zbirci javiti proplamsaji unutrašnjeg nemira, inače tako očiglednog u zbirci *Obucu me u svjetlo*.

Sve je mirno!
Spavaš li?
Sam sam!
Voljela bih te čuti!
Vidjeti te, bila bi
prevelika radost!

Drugi će dio pjesme, povezan s autoričinom osobom, odmah otkloniti svaku dilemu u interpretaciji iskaza.

Pa ipak, još uvijek sve nije završeno jer proces sazrijevanja u svojim fragmentima traje i dalje:

Stvori mi vrijeme, Bože!
Meni treba vremena
vremena za čišćenje
za gledanje,
za sazrijevanje
i vremena za ljubav!

Još se ponegdje, ali samo ponegdje, može postaviti znak pitanja:

Unatoč svoj buci u meni
Ti mi prilaziš na vršcima prstiju
ne bi li privukao moju pažnju!
Hoćeš li uspjeti?

Vjerojatno su i zbivanja devedesetih godina ostavila zamjetan trag u autoričinoj duši jer se pojam mira, o kojem govori više pjesama, ne može svesti samo na duševni mir pojedinca. To je mir u najpotpunijem smislu riječi, a stihovi što su mu posvećeni i danas, nažalost, ne gube svoju aktualnost.

Samo nek bude mir
sunce i mir
radost i mir
ljubav i mir
vjera i mir
samo nek bude
mir i mir!

Logična je stoga i *Molitva* koja pojam mira sagledava u svim njegovim značajkama:

Molim te za one koji će večeras
leći

razočarani, prezreni, ojađeni,
umorni i gladni.
Molim te i za sve one
koji će ostati sami,
žalosni, zaplakani,
na smrt bolesni.

Kad govori izravno o sebi, lirski se subjekt često poistovjećuje s djetetom, ponekad nestašnim, ali u biti uvijek nevinim i čistim.

U meni duboko
dijete jedno drijema
prpošno i čisto
ko sva djeca svijeta
radosno i nježno
ko krila leptira...

I nešto dalje:

Ispod svojih godina
svi smo samo djeca
željna radosti
željna pažnje
sigurnosti i ljubavi.

Simbolika je jasna.Tko barem jednom nije poželio da se pred grubom životnom stvarnošću skloni u sigurnost djetinjstva. I ne samo to. Ništa ne može zamijeniti dječju iskrenost. Jedino se u djeteta obistinjuje prastara uzrečica: »Što na srcu, to i na jeziku.«

U želji da se ostane dijete svakako je sadržana i želja da se prihvati djetinja neposrednost pjesničkog izraza, bez obzira na to što mnogi stihovi u zbirci predstavljaju plodove dubokog promišljanja jedne zrele osobe koja je na najboljem putu da do kraja odredi svoj svjetonazor:

Sve na ovom svijetu
samo su koraci
za vječnost.

Tragično je kad se mnogi ljudski problemi čine nerješivima, a rješenje je tako blizu:

... a trebalo bi samo
pustiti ljubav
da uđe!

Poanta je čitave zbirke ipak u stihovima:

Na Tvom dlanu pronađoh sebe
pod Tvojim pogledom.

Na jednom se osobnom životnom putu, dakle, ostvaruje i cilj ili je njegovo ostvarenje barem izvjesno. A što dalje? I tu je poruka jasna:

Pazi da svoje dane ne obojiš crno.
Svijetle mîsli misli,
govori svijetle riječi,
djela nek su ti od svjetla tkana!

Veći je broj pjesama i formom i sadržajem blizak molitvama, a neke to i jesu, iskrene i doživljene. Zbog toga su recenzenti skloni čitavu zbirku smatrati knjižicom molitvenih pjesama. Nema dileme. Radi se samo o osobnim razlikama u doživljavanju pojedinih sadržaja i poruka.

Jezik je i u ovoj zbirci lapidaran, jasan, lišen suvišne metaforičnosti, a stihovi su i unatoč tome, ili možda baš zato, čitki. Ritam je skladan i primjeren sadržaju.

Štoviše, bez obzira na krajnju umjerenost u korištenju jezičnih sredstava, autorica i sama u nekim primjerima postiže lirsku ljupkost nenadmašne biblijske *Pjesme nad pjesmama*:

Ti si iznutra
u meni
prisutan u suzama srca
i snovima,
prijatelj moj,
blaguješ moje tajne
piješ riječi
s usana mojih
u predvečerje.

Ako se i učini da je jedan tematski krug na tom mjestu zatvoren, demantirat će to dvije nove knjige koje će ga na specifičan način aktualizirati i razmaknuti.

Najprije je, 1999. godine, u izdanju Provincijalata Hrvatskih uršulinki, ugledala danje svjetlo meditativna proza *Angelin sjaj*, u svojoj suštini životopis utemeliteljice Reda sestara uršulinki Angele Merici (Anđele Meriči).

Već su, međutim, recenzenti zapazili, a i sama autorica to ističe u *Uvodu*, da se ovdje ne radi o životopisu u klasičnom smislu riječi.

Iz uobičajene forme iskače već »Proslov« koji predstavlja iznimno uspjelu stihovanu invokaciju, inače karakterističnu za velika epska djela.

Zaziv je to Božje pomoći za ostvarenje zadatka koji stoji pred majkom Angelom, ni lakog ni jednostavnog, u svakom slučaju u mnogočemu pionirskog.

Ispod stihova se same pjesme u dobroj mjeri očituje i autoričina osoba, koja također želi ostvariti svoj životni poziv, a konačnica će biti jednaka i za jedan i za drugi subjekt:

Kad pjesma u meni preraste granice
mog srca i mog uma,
uzet ćeš me k sebi.

Nakon *Proslova* slijedi prvi dio knjige *Sjaj života* sastavljen od šest što dužih, što kraćih filozofskih traktata u kojima su sadržani i osnovni biografski podaci Angele Merici.

Traktat *Dani* promišlja i prosuđuje ulogu svakog dana u ljudskom životu s naznakom da su neki dani plodni, dok drugi ostaju bez ploda. Ipak je temeljna misao sadržana u tvrdnji: »Najvažniji i najvredniji je dan današnji.« On je nova mogućnost da se ostvari ono što nije ostvareno jučer. U tom se kontekstu promatraju i Angelini dani koji su se prelijevali dobrotom i bili su »radionice ljubavi«.

Svojom se zanimljivošću nameće traktat *Temelj* koji razmatra filozofiju korijena i utemeljenosti s osnovnom porukom da čovjek mora biti utemeljen, a njegov temelj čvrst i prikladan za teret dana koji dolaze.

Svaki pojedinac ostavlja trag, dobar ili loš. Oblači li svoje misli u svjetlo, u ljubav i strpljivu nadu, trag će biti svjetlo za ljude i svemir. Odijeva li, pak, svoje misli u crno, trag će mu biti tama.

Angela je ponudila pravi temelj, bezgraničnu ljubav koju je Isus donio među ljude. Ona je ljudima dala naslutiti nešto što svatko barem jednom u životu želi čuti i osjetiti: »Ne ostavljaš me ravnodušnom. Važan si mi. Volim te takvog kakav jesi. Ne želim te mijenjati po svojoj zamisli, jer po njoj nisi ni postao.«

Traktat *Zvijezde* donosi usporedbu zvijezda s ljudima. Svaka ima svoj sjaj i svoj put kao i čovjek. Od svega su potrebniji ljudi na Zemlji koji su spremni postati »sjajni«, koji su spremni postati zvijezde. Jedna od »sjajnih« bila je Angela, žena koja je živjela i svijetlila na prijelazu iz 15. u 16. stoljeće. Njezin se sjaj uspoređuje sa sjajem »neizrecive božanske providnosti«.

Iz tog se teksta doznaju i najosnovniji biografski podaci o Angelinu rođenju i mladosti.

Rođena je 1474. (u knjižici *Gdje si?* navedena je godina 1470., o.p.) u gradiću Desenzanu na obali Gardskog jezera (Lago di Garda, o.p.), u obitelji s petero djece.

Rano je shvatila da svoj život želi posvetiti Bogu i ljudima.

U šesnaestoj je godini izgubila sestru, nakon čega je uslijedila i prva vizija. »Vidjela« je sestru sretnu u povorci anđela.

Uskoro joj umiru i roditelji, pa se seli k ujaku u gradić Solň, gdje prvi put postaje svjesna svoje tjelesne ljepote, ali ju nastoji prikriti. Bila je to njezina reakcija na sve što bi moglo stati između nje i Isusa.

Pokojna joj je sestra prenijela Božju želju da osnuje Družbu djevica. Put je do ostvarenja tog naloga bio dug i trnovit, a nastavlja se u traktatu *Brescia* koji govori o njezinu životu u tom, ratom poharanom, gradu. Tu prvi put prijateljuje, i to u najpotpunijem smislu riječi, s dva muškarca. Sada je već smatraju Majkom (Madre) koja je znala u čovjeku razviti ono neponovljivo, ono po čemu je originalan.

U Cremoni povjerava Gabrijelu Cozzanu da napiše njezinu *Oporuku* i, po njezinu kazivanju, *Pravila* za Družbu.

U šestom, završnom traktatu s naslovom *Majka* opisano je i osnivanje Družbe koje je uslijedilo 1535., a pristupilo joj je dvadeset i osam djevica koje su se već dvije godine družile s Majkom.

Autorica traktata posebno plastično opisuje Angelinu unutrašnju borbu prije donošenja odluke da se djevojkama ponudi potpuno nova forma života.

Sama je svečanost osnivanja bila vrlo skromna. Buduće su članice prisustvovale misi, a nakon toga je svaka upisala svoje ime u knjigu Družbe i svečano obećala vjernost.

Družba je dobila ime po mučenici sv. Uršuli, a utemeljena je na tri načela: čistoći, siromaštvu i poslušnosti.

Sva su ta načela u tekstu do kraja osmišljena i protumačena. Ona znače čistoću srca od svake zle misli, siromaštvo »u duhu« – da se sve stavi u službu drugima, i poslušnost Božjim zapovijedima.

Unatoč svim teškoćama, vanjskim i unutrašnjim, Družba je opstala, a u trenutku Angeline smrti 1540. broj se članica povećao na sto pedeset.

Tako je svoj životni put završila žena pred čijim su se kontemplativnim pogledom, prema životopiscu Landiniu, otvarali nebeski svjetovi.

Oduševljenje Angelinom fizičkom i duhovnom osobnošću čini bitan dio autoričina cjelokupnog svjetonazora iz kojega su potekle i pjesme u prvim dvjema zbirkama. Nakon čitanja netom interpretiranih traktata ta veza postaje očiglednom.

Na kraju se prvog dijela donosi i podatak da su sestre uršulinke došle u Varaždin iz Bratislave 1703., a dan je i kratak pregled njihova djelovanja u Hrvatskoj u protekla tri stoljeća.

Drugi dio, simbolično naslovljen kao *Sjaj savjeta*, obuhvaća autoričina tumačenja i komentare citata iz Angelinih *Spomena*.

Svi se ti komentari odlikuju iznimnom aktualnošću. Moglo bi se čak reći da predstavljaju transpoziciju Angelina 16. stoljeća u današnjicu.

Zaista je zanimljivo pitanje što danas znači deviza: »Cijeniti čovjeka!« Može li netko u našoj svakodnevici otići, poput majke Angele, do srži, »...tamo gdje je čovjek ono što jest, bez obzira na sve ostalo«?

Može onaj tko shvati da cijeniti drugog zato što je čovjek znači imati trajni razlog cijene.

Indikativna je poruka majke Angele sestrama: »U ovim opasnim i kužnim vremenima nećete naći drugog utočišta negoli pribježište do nogu Isusa Krista...«

Bilo je to kužno 16. stoljeće, vrijeme bolesti, ratova, vjerskih zabluda, tlačenja i ponižavanja žena.

»Nije li i naše vrijeme kužno?« pita se autorica. Nije li to vrijeme u kojem se osjećamo neprihvaćenima, vrijeme pitanja bez odgovora...

Nikada to pitanje nije bilo aktualnije od trenutka u kojem nastaju ovi redci. Angela će reći: »Neka ti Isusova ljubav bude utočište onda kada te rani neuzvraćena ljubav...«

Koliko je ljudi danas spremno povjerovati u Isusa i njegovu ljubav? Nije li današnje vrijeme kužnije od Angelina 16. stoljeća.

»Ne klonite duhom...«, kaže se u *Uvodu* u *Spomene*.

Kako ne klonuti duhom u bezizlaznim okolnostima?

»Ako ne možeš vjerovati, moliti možeš«, kaže sestra Bogoljuba.

Blago vjernicima koji prihvaćaju taj savjet. A što će biti s drugima?

Čitav je niz egzistencijalnih pitanja otvoren u tom dijelu knjige. Niti jedno nije ostalo bez odgovora. Drugi je problem, međutim, u broju pojedinaca koji se mogu zadovoljiti tim odgovorima i uspostaviti svoj duševni mir.

Sve što izlazi iz autoričina poimanja vjere i predanosti Bogu rađa strah. Zaključak je jednostavan: ne vrati li se čovjek nekim iskonskim vrijednostima, čeka ga katastrofa.

Slagao se pojedinac ili ne slagao sa svime što je napisano u knjizi *Angelin sjaj*, motivirano životom jedne iznimne žene, ostat će činjenica da se u suvremenoj hrvatskoj literaturi teško može naći djelo s područja filozofije i etike koje bi tako dosljedno i uvjerljivo branilo kršćanskoteistički pogled na svijet i barem dijelu čitatelja ponudilo mogući izlaz iz, na prvi pogled nerješivih, životnih problema. U tome je njegova veličina i vrijednost.

Nasuprot mnogim sličnim teorijskim djelima koja su redovito pisana teže razumljivim stilom, ovdje je iskaz potpuno jasan, a dorečenost se ponovo javlja kao jedna od bitnih sastavnica autoričina načina pisanja. Stječe se dojam da se tekstu ne može ništa ni dodati ni oduzeti, a da se ne pokvari njegova arhitektura.

Godinu dana kasnije pojavila se, u izdanju Sestara uršulinki u Varaždinu (Varaždin, 2000.), nova knjiga sestre Bogoljube pod naslovom *Gdje si?*

Zbirka je to meditacija i molitava, oblikovanih u prozi i stihu, koja se svojom spisateljskom manirom izravno nastavlja na knjigu *Angelin sjaj*. No dok je u prvoj knjizi osnovno polazište svjetovna i duhovna osobnost utemeljiteljice Reda sestara uršulinki Angele Merici, ovdje je polazište *Sveto pismo*.

Već simbolika naslova *Gdje si?* asocira na Božje pitanje Adamu nakon počinjenog grijeha. I baš zato što je Adam tek tim grijehom postao čovjek, svoje će breme prenijeti na čitav ljudski rod, a to će reći da niti jedan član ljudske zajednice ne može pobjeći pred pitanjem: »Gdje si?«

U filozofskim će se osmišljavanjima čovjekova bitka nakon prvog nužno postaviti i druga pitanja: »Tko si?« i »Što si?«

Svoj će osobni stav prema čovjeku autorica iznijeti u kratkom, ali to sadržajnijem uvodu: »Čovjek je nešto najljepše što se Bogu moglo dogoditi.« I dalje: »Bog se, dakle, odrazuje u čovjeku, više ili manje. Putujući kroz dane svoje, čovjek traži sličnost sa svojim Stvoriteljem.« Stoga tekstove u knjizi *Gdje si ?* i posvećuje »... svima onima koji traže, svima koji čeznu za Licem Boga Živoga, svima koji se trude biti sve sličniji Onome koji ih je svojim srcem oblikovao.«

Izgleda da su brojni čitatelji shvatili citiranu poruku, jer je prvo izdanje bilo razgrabljeno već u godini tiskanja, što je svojevrstan presedan u našem kulturnom podneblju. Stoga je već 2001. tiskano drugo, prošireno izdanje.

Pojava drugog izdanja u tako kratkom vremenskom razdoblju upućuje na činjenicu da poruci knjige nije potreban opširniji komentar. Preostaje, dakle, samo potreba da se detaljnije opiše građa koja se u njoj donosi.

Kao svojevrsni motto čitavom djelu na početak je stavljena pjesma s naslovom i pitanjem *Gdje si?* Odgovor je već u prvom stihu: *Tamo kuda me odvelo moje ludo srce!*

Poantu, međutim, sadržava zadnji dvostih:

Gdje god me nađeš,
budi moj Spasitelj, Bože moj!

Odatle izvire i provodni motiv koji čitatelja prati od početka do kraja knjige. To je autoričin »Credo ut intelligam« (»Vjerujem da bih spoznao«).

Iznijetu će tvrdnju dokazati već na sljedećim stranicama otisnuto tumačenje smisla molitve koje počinje konstatacijom: »Molitva je susret.« Temelj joj je u vjeri »... da je Bog tu za mene i da me sluša, da ne govorim u prazno«.

Dalje će uslijediti viđenja i pojašnjenja čitavog niza dužih ili kraćih citata i psalama iz *Biblije* koja autorica donosi u maniri iskusnog teologa, ali jezično uvijek tako oblikovana da budu pristupačna i čitatelju skromnije naobrazbe. Vjerojatno tu leži tajna popularnosti ove knjige.

U sadržaj su mjestimice umetnuti i autoričini molitveni tekstovi koji svojim ritmom asociraju na pjesme, ali su po sadržaju molitve u punom smislu te riječi. Neki su toliko u skladu s ovovremenim socijalnim i političkim prilikama i toliko bliski čitatelju da predstavljaju realnu sliku naše svakodnevice. To se posebno odnosi na tekst *Psalam svakodnevni*. Pjesma će *Sveta ura* potvrditi drevnu latinsku uzrečicu: »Sua cuique hora« (»Svakom njegov čas«), koja se podjednako odnosi na Sina Božjeg kao i na obična čovjeka.

Potom će uslijediti i presudno pitanje: »Zašto živiš?« (u pjesmi *Dođe mi da Te pitam*), jedno od rijetkih koje do kraja knjižice ostaje bez odgovora. Ne olakšavaju ga ni stihovi:

Pitam se: »Ne bi li ipak
sve trebalo biti laganije,
ljudskije i božanskije u nama,
među nama...«

Da, trebalo bi, ali kako to postići. Kome je dano da mu se ostvari vizija iz pjesme *Ušao si*:

Ušao si
neviđen, nečujan
u moj stan.
Iznenada, kao zraka svjetla,
poput melodije srca.

Za rješenje ostaje samo jedna mogućnost: ili vjeruješ – ili ne vjeruješ.

Na kraju je dodano još nekoliko proznih i stihovanih molitava.

Prikaz, međutim, ne bi bio potpun bez osvrta na pjesmu *In memoriam*. Ona je posvećena svoj nerođenoj djeci koja su bila žrtve nasilnog prekida trudnoće. Zaista je teško naći djelo što s toliko topline i suosjećanja govori o ljudskim bićima kojima je suđeno već u majčinoj utrobi.

Za našu su poetesu i svi ti dječaci i djevojčice živi u Bogu. Živi su i čekaju:

Čekaju svoja imena,
čekaju braću svoju i sestre,
čekaju matere svoje
koje ih nisu rodile.

Autorica ne zaboravlja ni utemeljiteljicu Reda sestara uršulinki Angelu Merici, pa i tu donosi osnovne podatke iz njezina života i posvećuje joj posebnu molitvu.

Cjelokupno je štivo u knjižici toliko dinamično da već tim svojstvom može privući i one čitatelje kojih se poimanje svijeta i života bitno razlikuje od stavova sestre Bogoljube. Ako ništa drugo, morat će prihvatiti barem one životne devize koje podjednako vrijede za sve ljude, bez obzira na njihov socijalni status i odnos prema vjeri.

Sestra je Bogoljuba već do tog stupnja izbrusila svoje spisateljsko pero da po vještini baratanja jezikom može stati uz bok najboljim suvremenim hrvatskim piscima.

Ipak, osnovnu i najvredniju značajku njezina književnog opusa predstavlja dosljednost u poimanju ljudskih i Božjih vrijednosti od koje, barem dosad, nije bilo odstupanja. Duboko vjerujemo i u njezinu postojanost. Paralelno je s knjigom *Gdje si?* nastajalo još jedno poetsko djelo sestre Bogoljube koje će se pojaviti pred čitateljima iste 2000. godine, da bi i ono već 2001. doživjelo ponovljeno izdanje. Radi se o zbirci pjesama *Otud sem doma* (u izdanju Uršulinskog samostana Varaždin), ovaj put na kajkavskom govoru autoričina rodnog kraja.

Već su, naime, stihovi iz zbirke *Na Božjem dlanu*:

Mir!
Stablo oraha
pred kućom očevom

nakićeno zvijezdama
svjetlima s neba.

pokazali i dokazali neprekinute veze lirskog subjekta s najužim zavičajem i roditeljskim domom, pa je bilo samo pitanje vremena kada će i ta duševna povezanost dobiti svoj materijalni oblik u zapisanim stihovima.

Sva su djela do te zbirke strogo usmjerena prema razmatranju odnosa Boga i čovjeka i nose u sebi zamjetnu filozofsku potku.

Nasuprot tome, tematika je poetskog štiva obuhvaćenog naslovom *Otud sem doma* mnogo slobodnija. Emotivna je veza s ishodištem naprosto natjerala već potvrđenu spisateljicu da propjeva svojom rodnom kajkavštinom, pa je tako nastalo četrdesetak (točnije: trideset osam) dužih i kraćih pjesama što asociraju na profinjeno tkanje u kojem je svaka nit odraz proplamsaja jedne plemenite i, kao što je već dokazano, iznimno tankoćutne lirske duše.

Premda su pjesme u zbirci već podijeljene u četiri manje sadržajne cjeline: *Otud sem doma*, *Tak mefki...*, *Čovek med ljudmi*, *Zmislim se...*, njezin je tematski svijet širi i raznovrsniji od naznačenih krugova.

Provodni se motiv prolaznosti, koji ujedinjuje sve što slijedi, diskretno najavljuje već u proznom uvodu: »Na kraju, se se potroši. I sam život se dotraja. Jeni još ostaneju, a drugi otideju tam otkud se nišče ne vrne nazaj.«

U naslovnom su se ciklusu (*Otud sem doma*) skupile i oživjele najljepše slike iz poetesina užeg zavičaja. Tu »šumiju« šume i kuruznica, krave se glase, djeca viču u bezbrižnoj igri, osjeća se miris kiselog zelja i kukuruznog kruha, jednom riječju, to je seoski život kojega odraz u sebi čuva svaki senzibilniji pojedinac primoran, stjecajem okolnosti, da napusti rodni dom i da svoj život usmjeri prema drugom cilju. Stoga će naglašena nostalgičnost ostati tragičnom značajkom svih prvih generacija koje su prisiljene da seosku idilu zamijene svjetlima velegrada, tvorničkim dimnjacima i vječnom žurbom u stjecanju materijalnih vrijednosti.

Ali ni samostanski mir ne može prekinuti one niti koje čovjka povezuju s ishodištem.

Nije stoga čudno što je lirski subjekt i u ovom slučaju gotovo opsjednut »bregima i breščecima« koji su »kak lasi počesani«, »posejani na gosto«, »nori kak dečeci«, »gosto se preslačiju i kitiju«.

Pa ipak, već spomenuti motiv prolaznosti ostavlja svoje tragove i u ditirampski prikazanom krajoliku:

Nekak je tenjša
ta stara hiža.
Vogliči popuščaju...
- - - - - - - - - - - - - - - -

Štala je prijek prignjena
- - - - - - - - - - - - - -
Se je drugač
samo je nebo isto.

Tematski krug *Tak mefki...* donosi već poznate poetesine meditacije motivirane nastojanjem da pronikne u vječni problem neostvarivog uspostavljanja potpunog sklada između čovjeka i Boga, jer i na kraju svega čovjek ostaje čovjek, a Bog bog unatoč svojoj nesebičnoj žrtvi na križu.

I tu se nudi rješenje u potpunom predavanju vjeri: »Oče, tvoja volja budi!«

Odnos je čovjeka prema ljudima već u naslovnoj pjesmi tog ciklusa (*Človek med ljudmi*) označen konstatacijom: »Človek med ljudmi se zgubi!« Odatle je samo korak do zatvaranja u svijet vlastite intime. Tako će čitatelj upravo iz tog ciklusa, ako za to nije imao prilike već prije, najviše saznati o osobnim autoričinim preokupacijama. Tu su lirskom subjektu »pred nosom zaprli vrata«, njegovo bi se srce najradije do sitosti isplakalo, ali:

Kaj mu to hasni?
Šte ga bo žalil,
če je saki med hiljadami sam!

Razmišljanja idu i dalje, od »zametenih steza«, preko kontrasta između izrazito svijetlih i izrazito tamnih trenutaka u vlastitoj duši te naglašene potrebe za samoćom i prikrivanjem suza koje nezaustavljivo teku, do nezadovoljstva svojom osobnošću koja se efektno uspoređuje s glinenom posudom u Božjim rukama:

Od mene si Bog moj,
štel napraviti
liepu široku posudu
kaj bi vu nju
smieh svoj mogel deti.
- - - - - - - - - - - - - - - -
Niesem posuda
kakvu si štel.
Pokjena sem stara zdela,
ka je navek svoje štela.

I upravo na tom mjestu počinje ono ljudsko, uvijek svjesno potiskivano, a nikada do kraja potisnuto:

Vu jenem dihu su tekle
te moje misli stekle.
Kaj su mi rekle?
Nemrem reči na glas!
Kak je bilo mene sram,
tak bi bilo i vas.

Povišenog se unutrašnjeg naboja, izazvanog spoznajom da svaka lijepa java postaje tek san, moguće osloboditi samo pjesmom:

To je ona pesem stara
kaj ju saki rad popeva,
to je ona radost prava
kaj se z srca
v srce zleva.

Završnim tematskim krugom u zbirci (*Zmislim se...*) dominiraju motivi bolne spoznaje o neizbježnosti raspadanja idilične seoske obitelji.

Nekada vedra, bezbrižna i nasmijana djeca sada postupno napuštaju roditeljski dom, mati je prerano umrla, otac udovac ostaje sam.

Upravo je osamljenom ocu, tateku, posvećeno nekoliko najsnažnije doživljenih pjesama. Svaki je dodir s njim, bilo stvaran, bilo preko pisama, melem na ranu. Tu je, međutim, i jasna spoznaja da nakon njegove smrti više ništa neće biti kako je bilo.

Prirodne se datosti ne mogu izbjeći, a utjeha se prividno ostvaruje tek u blagoj rezignaciji.

Kaj mi je ostalo?
Samo diel neba.
Pak više mi ne treba.

I ova je zbirka pjesama iskrena ispovijed svoga tvorca pretočena u već poslovično čitke, naprosto pitke stihove, jednim svojim dijelom i svjesno zasnovane na poetici usmene kajkavske lirike.

S druge, pak, strane, tu je i više uspjelih lirskih minijatura koje otkrivaju zavidnu autoričinu artističku razinu i kada je riječ o korištenju kajkavskog jezičnog izraza.

Neka bude dopušteno da se na ovom mjestu u cijelosti citira barem jedna od njih:

Kaj se skrivaš
med jalšami
bledi mladi mesec?
Kaj si morti nekaj kriv?
Plašljiv si kak dečec.

Kajkavski je govor novomarofskog kraja u ovoj zbirci još jednom doživio svoje zvjezdane trenutke, i to upravo u vrijeme postupnog, ali nezaustavljivog odlaska s povijesne pozornice. Ostat će ipak činjenica da je svoju ulogu odigrao časno i da je otišao dostojanstveno.

Sve su dosad objavljene knjige sestre Bogoljube i likovno izvrsno opremljene, a posebno su efektna rješenja nađena za naslovne stranice.

I što reći na kraju ovog prikaza? Jedino to da s nestrpljenjem očekujemo nova djela jer je izvjesno da autoričina stvaralačka vrela još nisu presahnula.

SAŽETAK

Časna sestra Bogoljuba (Katica) Cifrek pripada Redu sestara uršulinki u koji je ušla 1968., u dvadeset i drugoj godini života. Završila je studij na Filozofskom fakultetu Instituta Družbe Isusove u Zagrebu, a nakon toga radi u uršulinskom apostolatu kao voditeljica duhovnih obnova.

Književnim se radom bavi od gimnazijskih dana, ali joj je prva zbirka pjesama *Obuci me u svjetlo* (na hrvatskom jezičnom standardu) objavljena tek 1980. Skup je to lirskih minijatura, protkanih tek ponekom dužom pjesmom, poteklih iz jedne osjetljive duše koja je definitivno odredila svoj životni put, ali koja je ostala svjesna svih zapreka što ih život

postavlja jednom tjelesnom biću na putu prema potpunom sjedinjenju s Bogom. S jedne strane predanost vjeri, a s druge spoznaja vlastitih slabosti dvije su krajnje točke oko kojih se lome razmišljanja lirskog subjekta od prve do posljednje stranice tog djela.

Druga joj je samostalna poetska zbirka *Na Božjem dlanu* ugledala danje svjetlo tek 1997. To je doslovno iščitavanje života duboko urezanog u Božji dlan. Iz šezdesetak pjesama zrači nezaustavljivi proces dozrijevanja, od djetinjstva oblikovanog asocijacijama na roditeljski dom, pa sve do dana kada prestaju ovozemaljske brige, a čovjek ponovo postaje dijete, ali pred Bogom.

Dvije godine kasnije (1999.) pojavit će se lirski životopis utemeljiteljice Družbe sestara sv. Uršule Angele Merici pod naslovom *Angelin sjaj*. Podaci su o Angelinom životu i radu poslužili autorici da u nekoliko uspjelih filozofsko-teoloških traktata iznese svoje poglede na ljudski bitak, smisao čovjekova života i mogućnost ostvarivanja trajnog sjedinjenja s Bogom. Neki su od tih traktata, premda inspirirani »kužnim« 16. stoljećem, toliko aktualni da predstavljaju vjernu sliku prilika u kojima živi suvremeni čovjek.

Zbirka *Gdje si?* iz 2000. godine već nakon četiri mjeseca doživljuje i drugo izdanje (2001.). Rukovet je to što proznih, što stihovanih meditacija i molitava namijenjenih svima onima »... koji čeznu za licem Boga živoga, svima koji se trude biti sve sličniji Onome koji ih je oblikovao.«

Već su prethodne zbirke pokazale čvrstu autoričinu emotivnu vezu s njezinim ishodištima, pa je bilo samo pitanje vremena kada će se darovita poetesa javiti i na svojoj rodnoj (novomarofskoj) kajkavštini. Dogodilo se to iste 2000. godine u zbirci *Otud sem doma*, koja je također već sljedeće godine doživjela i drugo izdanje. Radi se o iskrenoj ispovijedi lirskog subjekta pretočenoj u čitke stihove o roditeljskom domu, ali i o sudbini koja mu je odredila onaj neizbježni odmak od vlastitih korijena. Pjesme su te zbirke jednim dijelom svjesno zasnovane na poetici kajkavske usmene lirike, no više uspjelih lirskih minijatura otkriva i zavidnu artističku razinu svog tvorca.

Za pretpostaviti je da autoričina stvaralačka vrela nisu presušila i da se u dogledno vrijeme može očekivati još koje vrijedno književno djelo.

SUMMARY

SISTER BOGOLJUBA CIFREK'S LITERARY WORK

Sister Bogoljuba (Katica) Cifrek belongs to Ursuline sisters holy order which she joined in 1968, at twenty-two years of age. She graduated at the Faculty of Philosophy, the Institute of Society of Jesus in Zagreb. After that she has been working at Ursuline apostolate leading spiritual charge. She has been engaged in literary work since High School although her first collection of poems *Obuci me u svjetlo (Dress Me in Light)* (written in Croatian standard language) was issued in 1980. It is a collection of lyric miniatures interwoven with some longer poem coming out as a sensible soul who definitely traced her way of life, remaining conscious of all life barriers put in front of a physical being on her way towards a complete uniting with God. On one hand devotion to religion and on the other hand the awareness of her own weakness are two extreme points about which the lyric subject's thoughts break from the first to the last page of this work.

The other independent collection *Na Božjem dlanu (On the Palm of God)* appeared even in 1997. It is a strict reading of life carved deeply into the palm of God. About sixty poems point out nonstoppable process of maturity, from childhood formed by associations to parents' home continuing to the day when the troubles of this world stop and one becomes a child again, but in front of God.

Two years later (1999) a lyrical biography of the founder of the Order of Ursuline sisters, St.Ursula Angela Merici appeared under the title of *Angelin sjaj (The Glow of Angela).* The author used the information about Angela's life (in a few tractates) to present her points of view upon human Being, the sense of human life and the possibility of reaching permanent uniting with God. Some of these tractates, although inspired by «tained» 16th century, are so actual that they give a true picture of the conditions in which a contemporary person lives.

The collection *Gdje si?(Where are you?)* issued in 2000 has reached its second edition after only four months (in 2001). It is a handful of either prossaic or verse meditations and prayers intended for all those " ..... who long for the face of living God, for all those who try to be as similar as possible to the One who created them."

The previous collections have already shown a strong emotional connection of the author with her roots. It was only the matter of time when this gifted poetess was to appear with the piece of work written in her native kajkavian dialect (originating from Novi Marof). It happened in the same year 2000 in the collection *Otud sem doma (Here I am from)* which, a year after, appeared in its second edition. It goes for a sincere confession of lyric subject pored into readable verses about parents' home, but also about the destiny which traced her an avoidable moving away from her own roots. The poems from this collection are partly consciously based on poetics of kajkavian oral lyrics, but some successful lyric miniatures discover a high artistic level of their creator.

It is to be supposed that creative sources of the author have not run dry and that, in a certain time, we can expect some other worth literary piece of work.

STANISLAV TUKSAR[1]
Zagreb

UDK: 271-055URS:78
Izvorni znanstveni rad
Original Scientific Paper

RANE TISKOVINE U GLAZBENOJ ZBIRCI URŠULINSKOG SAMOSTANA U VARAŽDINU

U Uršulinskom samostanu u Varaždinu nalazi se omanja, no vrijedna i važna zbirka starijih muzikalija iz 18. i 19. stoljeća, o kojoj je već pisano u hrvatskoj glazbenoj i općoj historiografiji nekoliko puta od početka 1970-ih.[1] Prvi je u novije vrijeme na njezino postojanje upozorio Krešimir Filić, a Ladislav Šaban je zbirku sredio, signirao i inventarizirao.[2] Dosada se smatralo da se sastoji od 119 arhivskih brojeva s (neprecizno!) oko 130 skladbi,[3] a notni materijali sačuvani su u rukopisnom i tiskanom obliku. Među tiskovinama i litografijama uz tri ostale (inv. br. 85, 86 i 87) nalazi se i šest jedinica s ukupno 19 tiskanih izdanja. To su: 1) inv. br. 114, 5 izdanja: a-e; 2) inv. br. 115, 3 izdanja: a-c; 3) inv. br. 116, 4 izdanja: a-d; 4) inv. br. 117, 2 izdanja: a-b; 5) inv. br. 118, 2 izdanja: a-b; 6) inv. br. 119, 3 izdanja: a-c.[4] Ta izdanja predstavljaju svojevrsnu cjelinu i predmet su ovoga napisa. Kao cjelinu su ih do sada prepoznali i o njima pisali u spomenutim radovima i Filić i Šaban,[5] iznijevši na uglavnom općenit i lapidaran način niz tvrdnji, napomena i pretpostavki u vezi sa stanjem, provenijencijom i mogućom uporabom tih materijala. U ovom ćemo se napisu na njih osvrnuti te pokušati donijeti i neke nove spoznaje i pretpostavke kako o već iznesenim tako i dosad neobrađenim aspektima ovih glazbenih artefakata.

Provenijencija i datacija tiskanih muzikalija

Devetnaest navedenih izdanja čine jednu cjelinu nizom svojih karakteristika, od kojih su dvije one koje se tiču provenijencije i datacije. Naime, svih 19 izdanja tiskano je u tiskarama bavarskih gradova Augsburga (ukupno: 16), Regensburga (2) i Burghausena (1). Od toga je svih 16 augsburških izdanja proizašlo iz tiskare Johanna Jakoba Lottera (ukupno: 9) ili njegovih nasljednika (ukupno: 7). Oba regensburška izdanja objavio je tiskar Johann Baptist Lang, a burghausenško izdanje objavio je tiskar Johann Jacob Luzenberger.

Johann Jakob Lotter st. (1683-1738) bio je jedan od najjačih izdavača katoličke crkvene glazbe u Bavarskoj. Posao je nastavio njegov istoimeni sin, koji je 1760-ih i

---

[1] Evo najvažnijih napisa poredanih kronološki: Krešimir Filić, *Glazbeni život Varaždina*, Muzička škola Varaždin, Varaždin1972, 45-47, 53-56, 568-571; Ladislav Šaban, Izvješće o uređivanju dvaju notnih arhiva u Varaždinu i jednoga na Košljunu (otok Krk) 1972. godine, *Arti musices*, 1974, 5: 121-134 (posebno: 126-129); Ladislav Šaban, Glazbene mogućnosti Varaždina u 18. i u prvoj polovici 19. stoljeća, *Rad JAZU*, knj. 377, 129-194 (posebno: 134-145); *Hrvatske uršulinke. Povodom 275-godišnjice osnutka Uršulinskog samostana u Varždinu*, prir. M. A. Svalina i A. K. Đuran, Provincijalat hrvatskih uršulinki, Varaždin 1979, 126-133.

[2] Inventarska knjiga u prijepisu Zdravka Blažekovića nalazi se u sâmom samostanu, a njezina kopija u zbirci inventarskih knjiga hrvatskih glazbenih arhiva u Odsjeku za povijest hrvatske glazbe Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU u Zagrebu.

[3] Usp. L. Šaban, Izvješće o uređivanju dvaju notnih arhiva u Varaždinu ..., 126, te L. Šaban, Glazbene mogućnosti Varaždina ..., 134.

[4] Za njihovu potpunu bibliotečnu specifikaciju vidi Prilog ovome napisu.

[5] Filić je i prvi donio nepotpun popis tih tiskovina u prilogu svojoj navedenoj knjizi na str. 568-571.

1770-ih objavio i neke značajne tiskovine s djelima C. Ph. E. Bacha, W. A. Mozarta i L. Mozarta,[6] te Lotterovi nasljednici. Izdavači iz Regensburga (J. B. Lang), inače jakog bavarskog glazbeno-izdavačkog središta, i Burghausena (J. J. Luzenberger) manja su i danas potpuno zaboravljena tiskarska imena.

Svih 19 djela tiskano je u 18. stoljeću, u rasponu od 1728. do 1763. godine, dakle u razdoblju od 35 godina. Ritam njihova izdavanja je sljedeći: 1728. (1 izdanje), 1733. (1), 1740. (1), 1741. (1), 1743. (2), 1744. (2), 1749. (2), 1750. (1), 1751. (1), 1752. (1), 1753. (2), 1756. (1), 1762. (2) i 1763. (1). Moguće je ustanoviti da okvirno postoje četiri manja razdoblja iz kojih potječu ova izdanja: 1) 1718-33 (2); 2) 1740-44 (6); 3) 1749-56 (8); 4) 1762-63 (3); nema podataka i ne može se sa sigurnošću utvrditi jesu li ove tiskovine i nabavljane u četiri navrata, češće ili čak samo pojedinačno. Spoje li se podaci o provenijenciji tiskara i datumima tiskanja dolazi se do sljedeće strukture:

1) 1728. – Lotter (Augsburg);
2) 1733. – Lotter (Augsburg);
3) 1740. – Lang (Regensburg);
4) 1741. – Lang Regensburg);
5) 1743. – Lotter (Augsburg); Luzenberger (Burghausen);
6) 1744. – Lotter (Augsburg) (2);
7) 1749. – Lotterovi nasljednici (Augsburg) (2);
8) 1750. – Lotter (Augsburg);
9) 1751. – Lotterovi nasljednici (Augsburg);
10) 1752. – Lotterovi nasljednici (Augsburg);
11) 1753. – Lotterovi nasljednici (Augsburg) (2);
12) 1756. – Lotterovi nasljednici (Augsburg);
13) 1762. – Lotter (Augsburg) (2);
14) 1763. – Lotter (Augsburg).

Ova struktura ne otkriva nikakvu pravilnost u odnosu na izdavače pri nabavci tiskovina pa se može zaključiti da na nabavku nisu utjecali nikakvi odnosi spram pojedinih tiskara, nego da su ju vodili drugi razlozi. Kako je za većeg dijela razdoblja objavljivanja i (najvjerojatnije) nabavke ovih tiskovina glavarica Uršulinskog samostana bila podrijetlom Bavarka Cecilija Schwegler (1698-1770), jasna je veza sa širom lokacijom (Bavarska) odakle je nabavljen zapravo kronološki prvi glazbeni repertoar novoutemeljenog samostana za glazbene potrebe njegove crkve. Možda je tek posljednja skupina muzikalija iz 1762. i 1763. nabavljena za razdoblja glavarice i istaknute glazbenice Kajetane Hortnaj (glavarica 1764-76), također podrijetlom iz Bavarske. Već je K. Filić naslutio[7] da je ovaj notni materijal vrlo vjerojatno nabavljen posredno (kupnjom ili poklanjanjem) preko starijeg Uršulinskog samostana u bavarskom gradu Landshutu. Ova nam se pretpostavka čini plauzibilnom jer je vrlo logična: Uršulinke u Varaždinu potrebuju aktualnu katoličku crkvenu glazbu određenog stilskog karaktera i izvoditeljskog profila, obraćaju se putem osobne glavaričine veze već etabliranom bavarskom sestrinskom samostanu, a ovaj nabavlja (način nabavke nije toliko bitan) glazbu vodećih, poznatih i popularnih južnonjemačkih crkvenih skladatelja (prije svih Königspergera), tiskanu u bavarskim tiskarama i objavljenu kod bavarskih

[6] Usp. Josef Mancal, Augsburg – C. Stadt – 5. 'Frei' Berufe – b. Musikaliendruck, u: *Die Musik in Geschichte und Gegenwart* (dalje: *MGG*), 2. izd., ur. L. Finscher, Sachteil, sv. 1, st. 1021.

[7] «... to nam potvrđuje također cijeli niz malih sličica Marije od Landshuta, koje se nađoše u varaždinskom samostanu, pa su poklonom ursulinki došle u gradski muzej, gdje se i sada čuvaju». K. Filić, *op. cit.*, 47.

izdavača. No, postoji, barem teoretski, i druga mogućnost. Naime, L. Šaban je ustanovio da su autori varaždinskih tiskovina «... sve autori koje dobrim dijelom susrećemo na popisu muzikalija isusovačkog kolegija u Požegi...».[8] S druge pak strane, u Varaždinu je između 1632. i 1773. postojao Isusovački kolegij, koji je u većem dijelu svojega postojanja bio glavno središte crkvenog muziciranja u gradu. Taj je kolegij bio imućan, glazba je u crkvi kolegija «... činila važan sastavni dio raznih oblika bogoslužja, dok je u auli kolegija uveličavala svečanost proslava ili kazališnih priredbi»,[9] a isusovci su u «... te svrhe stalno izdavali znatna novčana sredstva, bilo za plaće glazbenika, bilo za nabavu instrumenata i nota».[10] Istodobno, od «muzikalija isusovačkog (pavlinskog) samostana nije se sačuvalo ni jedan jedini list notnog papira ... pa treba smatrati da je sve propalo nakon dokidanja isusovačkog reda (1773), odnosno njegova nasljednika pavlinskog reda (1784)»[11]. Moguće je postaviti hipotezu, potaknutu argumentima: a) istog autorstva glazbe u isusovaca u Požegi, b) reprezentativnog tipa glazbe donekle priličnijeg isusovcima nego uršulinkama, c) fizičkim stanjem materijala (o tome nešto više dalje u tekstu), da je možda (ali s malim stupnjem vjerojatnosti) ovaj uršulinski stariji bavarski repertoar tiskovina zapravo posljednji i jedini sačuvani dio varaždinske isusovačke glazbene baštine, tek pohranjen kod uršulinki nakon ukinuća reda (kao što je to uostalom bio slučaj i s nekim umjetničkim slikama).

Autori skladbi

Autori skladbi (verzije imena kako se pojavljuju na naslovnicama tiskovina) u ovih 19 tiskovina su: Benedict Fasold, Benedict Geisler, Alberich (P. Alberico) Hirschberger, Joannes Antonius Kobrich, Marianus Königsperger, Johann Valentin Rathgeber i Gregorius Rösler. Tragajući za njihovim identitetom u suvremenoj leksikografiji došlo se do zanimljivih rezultata. Dvojica autora dobro su poznati (Königsperger, Rathgeber), dvojica znatno manje (Kobrich, Rösler), a o trojici (Fasold, Geisler, Hirschberger) ne postoje podaci u suvremenim glazbenim enciklopedijama nego samo popisi rukopisnih skladbi i podaci o godinama života u datoteci RISM-a,[12] pa su lapidarni podaci s naslovnica jedini koje poznajemo o tim skladateljima.

Marianus Königsperger (Roding kraj Regensburga, 1708 – Prüfening kraj Regensburga, 1769), pravim imenom Johann Erhard. Njemački benediktinac, skladatelj, orguljaš i zborovođa, djelovao je cijeli život u benediktinskoj opatiji u Prüfeningu, danas dijelu Regensburga, gdje je i umro. Autor mnogobrojnih crkvenih djela, pisao je i simfonije i komade za glazbala s tipkama. Dobrom prodajom svojih tiskanih sakralnih skladbi kroz tridesetak godina omogućio je svojem samostanu proširenje starih i nabavku novih orgulja, kupnju knjiga za samostansku knjižnicu i objavljivanje znanstvenih radova svojih sudrugova redovnika. Bio je dobar orguljaš i jedan od najpopularnijih i najplodnijih skladatelja svoje generacije u južnoj Njemačkoj, a izdavač većine njegovih djela J. J. Lotter smatrao ga je kamenem temeljcem prosperiteta svoje izdavačke tvrtke. Iako su mu neka djela dugo ostala popularna, pa ga u svojem prodajnom katalogu izdavač Lotter navodi još 1820. godine, većina je njegove glazbe danas izgubljena.[13]

---

[8] L. Šaban, Glazbene mogućnosti Varaždina..., 136.

[9] *Ibid.*, 130.

[10] *Ibid.*

[11] L. Šaban, Izvješće o uređivanju dvaju notnih arhiva u Varaždinu ..., 121.

[12] Usp. RISM CD-ROM, K. G. Saur Verlag, 9. izd., 2001.

[13] Za sve najnovije podatke o Königspergeru vidi: Elizabeth Roche, Königsperger, Marianus, u: *The Grove Dictionary of Music and Musicians*, 2. izd., ur. S. Sadie, Macmillan, London 2001, sv. 13: 778-779. Vidi također: August Scharnagl, Königsperger, Marianus, u: *MGG*, 1. izd., ur. F. Blume, Kassel itd. 1958, sv. 7, st. 1383-1384.

Johann Valentin Rathgeber (Oberelsbach kraj Fulde, 1682 – Banz kraj Coburga, 1750). Njemački benediktinac i skladatelj, studirao teologiju u Würzburgu, od 1707. do smrti (s jednim prekidom) djelovao u benediktinskoj opatiji u Banzu u sjeveroistočnoj Bavarskoj. Svoj jedini (neovlašteni!) boravak izvan opatije u Banzu vrlo je vjerojatno iskoristio za upoznavanje izvoditeljske crkvene prakse u Würzburgu, Augsburgu, Bonnu, Kölnu, Trieru i benediktinskim samostanima u Švapskoj i oko Bodenskog jezera. Tijekom 1720-ih i 1730-ih, dakle generaciju prije Königspergera), bio je iznimno popularan i utjecajan južnonjemački skladatelj crkvene glazbe (i njemu je augsburški izdavač Lotter izdao veliku većinu djela), no nakon 1739. objavljivao je samo svjetovnu glazbu, među kojom su ostala zabilježena tri izdanja zbirke popularnih pjesama (Rathgeber ih je aranžirao i objavio 1733, 1737. i 1746): *Ohren-vergnügendes und Gemüth-ergötzendes Tafel-Confect* [Uho-zadovoljavajući i srce-razveseljujući stolni slatkiš]. Bio je dobar melodičar, sklon preglednoj i jednostavnijoj fakturi, još duboko ukorijenjen u barokni idiom.[14]

Johann Anton Kobrich (Landsberg, Gornja Bavarska, 1714 – Landsberg, 1791). Njemački skladatelj crkvene i svjetovne glazbe. Čini se da je punu 61 godinu bio orguljaš župne crkve u rodnom gradu Landsbergu. Suvremenici su mu različito vrednovali djela, optužujući ga za šablonski tretman liturgijskih tekstova i šuplju konfekcijsku crkvenu glazbu, ali čini se i cijenili neke njegove manje orguljske komade. Objavio je i škole za glasovir i violinu. I njegov je izdavač bio J. J. Lotter u Augsburgu.[15]

Gregorius Rösler (Regensburg?, 1714 – Regensburg?, 1775). Njemački augustinac, skladatelj i orguljaš. Prema nekim vijestima umro je u svojem samostanu u Semannshausenu kao prior. Skladao je crkvenu glazbu (litanije, mise, requiem i dr.), simfonije i jednu *Melodrammu ecclesiastico in 15 scene, con strumenti* iz 1748. Djela mu je također objavljivao J. J. Lotter iz Augsburga.[16]

Benedict Fasold (1718-1766[17]). Redovnik benediktinac, zavjetovan u samostanu (?) sv. Mihovila Arkanđela, u ono doba glazbeni ravnatelj u malom mjestu Fultenbachu kraj Augsburga u Bavarskoj.

Benedict Geisler (1696-1772[18]). Redovnik augustinac, zavjetovan u samostanu Trief(f)enstein kraj Würzburga u pokrajini Franken (Franconia, Franačka).

Alberich Hirschberger (?-?, 18. st.). Redovnik cistercit i u ono doba pomoćnik kuhara[19] (!), zavjetovan u «znamenitom» samostanu Raitenhaslach blizu Burghausena u Bavarskoj neposredno kraj austrijske granice (to objašnjava mjesto tiskanja njegova «trostrukog» opusa).

Zanimljivo je da sastav uršulinskih izdanja ne odražava sasvim sliku skladateljske vrijednosti kakvom baratamo danas s povijesne udaljenosti od dva i pol do gotovo tri stoljeća od tiskanja navedenih izdanja. Doduše, najznačajniji skladatelj Königsperger jest najzastupljeniji s devet izdanja (ukupno točno polovica), ali ne slijedi ga očekivani Rathgeber (samo jedno sačuvano izdanje) nego Kobrich s čak pet izdanja. Uz Rathgebera, ostala trojica praktički nepoznatih skladatelja – Fasold, Geisler i Hirschberger – očekivano su zastupljena s po jednom izdanjem. Kriteriji nabavke, dakle, slijedili su samo djelomično

[14] Za sve najnovije podatke o Rathgeberu vidi: Elizabeth Roche, Rathgeber, Johann Valentin, u: *The Grove Dictionary of Music and Musicians*, 2. izd., ur. S. Sadie, Macmillan, London 2001, sv. 20: 846-847. Vidi također: Franz Krautwurst, Rathgeber, Johann Valentin OSB, u: *MGG*, 1. izd., ur. F. Blume, Kassel itd. 1963, sv. 11, st. 19-22.

[15] Za sve podatke o Kobrichu vidi: August Scharnagl, Kobrich, Johann Anton, u: *MGG*, 1. izd., ur. F. Blume, Kassel itd. 1958, sv. 7, st. 1287-1288.

[16] Za podatke o Rösleru vidi u: Carlo Schmidl, *Dizionario Universale dei Musicisti*, sv. I (A.L), Sonzogno, Milano 1937, 662, te u RISM CD-ROM, K. G. Saur Verlag, 9. izd., 2001.

[17] Podaci o Fasoldovim godinama života u RISM CD-ROM, K. G. Saur Verlag, 9. izd., 2001.

[18] Podaci o Geislerovim godinama života u RISM CD-ROM, K. G. Saur Verlag, 9. izd., 2001.

[19] Ovaj je detalj uočio već i Filić. Usp. K. Filić, *op. cit.*, 47.

kriterije skladateljske kvalitete, jer kriterije osobnih preferencija ili popularnosti kod bavarskih nabavljača ili donatora nije naravno u ovakvim slučajevima moguće isključiti. Nadalje, očekivano je najpoznatiji izdavač, Lotter iz Augsburga, nakladnik čak šestero autora ranih uršulinskih tiskovina, dok se jedan minorni skladatelj veže uz minornog izdavača iz malog grada (Hirschberger – Luzenberger – Burghausen).

Djela

Pokušamo li pobliže vidjeti koliko djela i za kakav izvoditeljski sastav sadrži ovih 19 tiskanih muzikalija, dolazimo do ovih točnih podataka:

1) **Inv. br. 114a:** op. 1 J. V. Rathgebera (1728) – 8 misa i 2 rekvijema; za 4 glasa, 2 violine i dvostruki basso continuo;
2) **Inv. br. 114b:** op. 5 B. Geislera (1744) – 5 kratkih misa i 2 rekvijema; za 2 glasa, violinu i orgulje (obligatno), te za tenor, bas, 2. violinu i 2 trublje/clarina ad libitum;
3) **Inv. br. 114c:** op. 4 M. Königspergera (1743) – 6 misa; za 4 obligatna glasa, 2 violine i dvostruki basso continuo, te 2 trublje/clarina ili roga i timpane ad libitum;
4) **Inv. br. 114d:** op. 1 M. Königspergera (1740) – 10 svečanih koncertantnih misa, 2 pastoralne mise i himan *Veni S. Spiritus*; za 4 glasa, 2 violine i dvostruki basso continuo, te 2 trublje/clarina ili roga i timpane ad libitum;
5) **Inv. br. 114e:** op. 2 M. Königspergera (1741) – 8 ofertorija; za 4 glasa, 2 violine i generalbas, te 2 trublje/clarina ili roga ad libitum;
6) **Inv. br. 115a:** trostruki opus A. Hirschbergera (1743) – 6 misa, 6 ofertorija i *Te Deum*; za 4 glasa, 2 violine, 2 trublje/clarina, timpane i basso continuo;
7) **Inv. br. 115b:** op. 8 M. Königspergera (1744) – 17 ofertorija; za 4 glasa, 2 violine i dvostruki basso continuo, te 2 trublje/clarina ili roga ad libitum;
8) **Inv. br. 115c:** op. 1 M. Königspergera (1733) – 33 svete pjesme (cantilenae sacrae per annum in ecclesia decantari solitae); za solo glas, 2 violine i orgulje;
9) **Inv. br. 116a:** op. 14 M. Königspergera (1756) – 6 seoskih misa; za 1 glas, violinu i orgulje obligatno, te alt, tenor, bas, 2. violinu, 2 trublje/clarina ili roga i violončelo ad libitum;
10) **Inv. br. 116b:** op. 25 J. A. Kobricha (1762) – 3 svečane mise i 3 ofertorija; za 4 glasa, 2 violine i orgulje obligatno, te violu, 2 trublje/clarina, 2 roga, 2 poprečne flaute i violončelo ad libitum;
11) **Inv. br. 116c:** op. 15 M. Königspergera (1759) – 6 svečanih misa i himan *Veni S. Spiritus*; za 4 glasa, 2 violine i dvostrukim generalbasom, te 2 trublje/clarina ili roga i timpanima ad libitum;
12) **Inv. br. 116d:** op. 22 M. Königspergera (1763) – 10 kantata; za 4 glasa, 2 violine, orgulje i violončelo, te violu, 2 trublje/clarina ili roga ad libitum;
13) **Inv. br. 117a:** op. 9 J. A. Kobricha (1752) – 6 svečanih litanija; za 4 glasa, 2 violine i orgulje obligatno, te violu, 2 trublje/clarina, timpane i violončelo ad libitum;
14) **Inv. br. 117b:** op. 17 M. Königspergera (1753) – 6 svečanih litanija; za 4 glasa, 2 violine i dvostruki generalbas obligatno, te 2 trublje/clarina ili roga i timpanima ad libitum;
15) **Inv. br. 118a:** Prvi dio op. 3 J. A. Kobricha (1749) – 6 simfonija; za 2 violine, violu i bas ili orgulje;
16) **Inv. br. 118b:** op. 16 M. Königspergera (1751) – 10 simfonija; za 2 violine, violu i orgulje obligatno, te 2 trublje/clarina i timpane ad libitum;
17) **Inv. br. 119a:** op. 3 Gregoriusa Röslera (1749) – 6 litanija; za 4 glasa, 2 violine i dvostruki basso continuo, te 2 trublje/clarina ili roga i timpane ad libitum;
18) **Inv. br. 119b:** op. 24 J. A. Kobricha (1762) – 10 litanija; za 4 glasa, 2 violine i orgulje obligatno, te 2 trublje/clarina ili roga i violončelo ad libitum;
19) **Inv. br. 119c:** op. 1 B. Fasolda (1753) – 24 marijanske antifone; za 4 glasa, 2 violine i dvostruki basso continuo obligatno, te 2 roga ad libitum.

Iz ove dispozicije vidljivo je da uršulinska zbirka od 19 tiskovina sadrži ukupno 204 skladbe. Stoga valja Šabanovu procjenu o ukupno 130 skladbi,[20] do kojeg se broja očito došlo mehaničkim zbrajanjem rukopisnih i tiskanih jedinica, više nego utrostručiti na više od 350 skladbi (naime, i neke rukopisne jedinice sadrže više skladbi; npr. inv. br. 112). Ipak, potpuno precizan broj skladbi ustanovit će tek budući završeni posao na izradbi tematskog kataloga cijelog glazbenog arhiva.

Prema vrstama crkvene glazbe, ove 204 skladbe može se ovako klasificirati: 1) mise: 56; 2) ofertoriji: 34; 3) antifone: 24; 4) litanije: 28; 5) simfonije (crkvene instrumentalne skladbe[21]): 16; 6) «svete pjesme»: 33; 7) himni: 3; 8) kantate: 10. Već su i prethodni istraživači ustvrdili da se radi o repertoaru u kojem «... nalazimo sve što je crkvi bilo potrebno u glazbenom pogledu za stalne blagdane te prigodne svetkovine»[22] i da je «... u toj zbirci muzikalija i prije pojave Wanhala samostan imao glazbu za svaku priliku i potrebu».[23] I doista, usporedi li se, na primjer, samo ukupan poznati Königspergerov opus od 28 tiskanih naslova crkvene glazbe,[24] vidimo da od vrsta manjkaju samo psalmi i vespere, a sve su ostale zastupljene u kombinaciji djela svih autora.

Iznesemo li pregled po autorima, vidi se da preko polovicu svih djela

zauzima Königspergerov opus s ukupno 116 djela u 10 od 28 njegovih poznatih zbirki. Ostali skladatelji zastupljeni su ovako: Kobrich s 28 skladbi, Fasold s 24, Hirschberger s 13, Rathgeber s 10, Geisler sa 7 te Rösler sa 6 skladbi. Izuzev logične najveće zastupljenosti Königspergera, ostali su autori zastupljeni brojem skladbi nasumce.

Zanimljiv je rezultat analize aparata potrebnog za izvođenje ove glazbe. Već je L. Šaban zamijetio da se radi o skladbama koje su nabavljene tako da se poprilično vodi računa o raspoloživim domaćim izvoditeljskim snagama, odnosno da «... većina skladba ima alternativu s obzirom na broj izvodilačkih instrumenata...».[25] I doista, 14 od 19 ovih zbirki koncipirano je tako da se mogu izvoditi s manjim ili većim sastavom. Evo dispozicije:

	obvezni sastav	**sastav ad libitum**
1) **Inv. br. 114a:**	4 V + 2 vl + bc	
2) **Inv. br. 114b:**	1 V + 1 vl + org	1 V + 1 vl + 2 tr
3) **Inv. br. 114c:**	4 V + 2 vl + bc	2 tr/cor + timp
4) **Inv. br. 114d:**	4 V + 2 vl + bc	2 tr/cor + timp
5) **Inv. br. 114e:**	4 V + 2 vl + bc	2 tr/cor
6) **Inv. br. 115a:**	4 V + 2 vl + bc + 2 tr + timp	
7) **Inv. br. 115b:**	4 V + 2 vl + bc	2 tr/cor
8) **Inv. br. 115c:**	1 V + 2 vl + org	
9) **Inv. br. 116a:**	1 V + 1 vl + org	3 V+1 vl+2 tr/cor+vc
10) **Inv. br. 116b:**	4 V + 2 vl + org	vla+2 tr+2 cor+2 fl+vc

[20] Šaban je u svom prvom napisu iz 1974. naveo da «notna zbirka sada ima 119 brojeva s oko 130 skladbi» (Izvješće o uređivanju dvaju notnih arhiva u Varaždinu ..., 126), ali se u drugome iz 1978. ili ispravio navevši da se radi o rukopisnom fondu ili zabunio govoreći o ukupno «... oko 130 sačuvanih bibliotečnih jedinica» (Glazbene mogućnosti Varaždina ..., 134).

[21] Iz naslovnih stranica obiju tiskovina koje sadrže «simfonije» jasno se razabire da je riječ o crkvenoj instrumentalnoj glazbi ili «pro omnibus Mariae Cultoribus» (Kobrich, op. 3) ili «omnibus et singulis Musices Cultoribus» (Königsperger, op. 16). Stoji, dakle, Filićeva tvrdnja da su to «... crkvene simfonije kao koncertni umetak» (*op. cit.*, 46), a ne Šabanova kvalifikacija da se radi o primjercima «... svjetovne glazbe (simfonije)...» (Glazbene mogućnosti Varaždina ..., 136).

[22] Usp. K. Filić, *op. cit.*, 45.

[23] Usp. L. Šaban, Izvješće o uređivanju dvaju notnih arhiva u Varaždinu ..., 127.

[24] Usp. popis tiskanih djela u: Königsperger, Marianus, u: *The Grove Dictionary of Music and Musicians*, 2. izd., ur. S. Sadie, Macmillan, London 2001, sv. 13: 779.

[25] Usp. L. Šaban, Glazbene mogućnosti Varaždina ..., 136.

11) **Inv. br. 116c:**	4 V + 2 vl + bc	2 tr/cor + timp
12) **Inv. br. 116d:**	4 V + 2 vl + org + vc	vla+2 tr/cor
13) **Inv. br. 117a:**	4 V + 2 vl + org	vla+2 tr+timp+vc
14) **Inv. br. 117b:**	4 V + 2 vl + bc	2 tr/cor + timp
15) **Inv. br. 118a:**	2 vl + org + vla	
16) **Inv. br. 118b:**	2 vl + org + vla + 2 tr + timp	
17) **Inv. br. 119a:**	4 V + 2 vl + bc	2 tr/cor + timp
18) **Inv. br. 119b:**	4 V + 2 vl + org	2 tr/cor + vc
19) **Inv. br. 119c:**	4 V + 2 vl + bc	2 cor

Skraćenice: V = glas; vl = violina; bc = basso continuo, generalbas; org = orgulje; tr = trublja; cor = rog; timp = timpani; vc = violončelo; vla = viola; fl = poprečna flauta

Vidimo da je za 16 od 19 ovih zbirki dovoljan manji izvoditeljski aparat od 1-4 glasa, 2 violine i orgulja. Sestre uršulinke doista su kroz veći dio razdoblja u kojem se ova glazba rabila imale na raspolaganju po nekoliko ženskih glasova[26] i violinistica[27], te orguljašicu[28], pa su ju mogle izvoditi vlastitim snagama. Povremeno su bile u stanju izvoditi i dionice na nekim drugim glazbalima,[29] dok su za ona na kojima nisu znale svirati sâme, a eventualno su ih potrebovale kod naročito svečanih zgoda, mogle angažirati muške svirače iz isusovačke kapele ili župne crkve sv. Nikole (možda na rogu, flauti i dr.), ili pak Građanske čete (trubači, bubnjari).[30] Dakle, rekonstrukcija samostanske i druge relevantne dokumentacije pokazuje da se glazbu iz ovih ranih tiskovina moglo tehnički izvoditi domaćim snagama, pa se to vjerojatno s jednim njezinim dijelom i događalo.

Osobito je važno pitanje o kakvoj je glazbi ovdje riječ. Nesumnjivo, o glazbi baroka, jer sve skladbe imaju obvezatnu dionicu generalbasa ili bassa continua za orgulje i/ili jedan violončelo. Pobliže određeno, radi se o kasnobaroknom bavarskom crkvenom stilu kakvog su razvili upravo J. V. rathgeber i M. Königsperger, i to onom pravcu koji je njegovao jednostavniji izričaj podoban za provincijske i seoske župne crkve.[31] Odlike tog stila su uska veza s liturgijom, melodioznost, nekontrapunktički zborski slog i jednostavni solo odlomci.[32] Ta je glazba bila aktualna do početka 1770-ih, kada postaje stilski zastarjelom i smjenjuje ju glazba ranog varaždinskog klasicizma. Tada i počinje u Uršulinskom samostanu angažman vanjskih glazbenih sila, Johanna Wernera i Jana Křtitela Vanhala (Wanhall) te nešto kasnije i Leopolda Ebnera, kao skladatelja i nastavnika glazbe. Može se, dakle, sa znatnom sigurnošću ustvrditi da je repertoar bavarskih tiskovina u razdoblju od 1730-ih do 1770-ih bio jezgra glazbe koju se izvodilo za bogoslužja i u svečanim prilikama u crkvi Uršulinskog samostana. Taj su repertoar potom u nekoliko idućih desetljeća većim dijelom (uz ostalu internacionalnu glazbu) zamijenile sakralne

[26] Npr. dobre pjevačice su bile sestre Stanislava Baumstingl (1722-62), Marija Terezija Schneckenfuss (1722-47) i Karolina Feinfeltner (1759-89). Usp. L. Šaban, Glazbene mogućnosti Varaždina..., 140, 142.

[27] Npr. vrsne violinistice bile su Cecilija Schwegler (?-1770), Josefa Barbara Cristl (1752-1776?) i vjerojatno Antonija Beil (1749-?). Usp. L. Šaban, Glazbene mogućnosti Varaždina..., 140, 142.

[28] Orguljašica je bilo najviše. Iz starijeg razdoblja poznate su: Benigna Worscher (?-1716), Cecilija Schwegler (?-1770), Kajetana Hortnaj (1739-76), Ursula Gertruda Lucayer (1756-67), Marija Ana Auer (1759-?) i Stanislava Gratt (1776-1817). Usp. L. Šaban, Glazbene mogućnosti Varaždina..., 140-143.

[29] Tako je npr. spomenuta zaslužna sestra Cecilija Schwegler (?-1770) svirala i druga gudaća glazbala, a Karolina Feinfeltner (1759-89) bila je i čelistica. Usp. L. Šaban, Glazbene mogućnosti Varaždina..., 140, 142.

[30] Usp. Usp. L. Šaban, Glazbene mogućnosti Varaždina..., 173-74, 179.

[31] Tako se npr. često već na naslovnoj stranici pojedinih zbirki ističe da se radi o «ruralnim», odnosno pastoralnim misama s očitom željom skladatelja i izdavača da upozore i privuku one zainteresirane koji ne raspolažu nekim značajnijim (opsegom i kvalitetom) izvoditeljskim aparatom.

[32] Usp. E. Roche, Königsperger, Marianus, u: *The Grove Dictionary of Music and Musicians*, 2. izd., ur. S. Sadie. Macmillan. London 2001. sv. 13: 778.

skladbe koje je skladao tzv. Varaždinski skladateljski krug (Werner i Ebner, te Vanhal za boravka u sjevernoj Hrvatskoj).

Posebnu malu i zanimljivu stavku u opremi ovih edicija čine uvodni njemački tekstovi nekim izdanjima, kojima su ih opskrbili skladatelji. Upućeni su uglavnom ljubiteljima glazbe («Liebhaber der Music») ili ljubiteljima Muzâ («Philo-Musus»), a donose uistinu samo rudimente sociološko-estetičkih aspekata koji se tiču motiva nastanka, skladateljskih intencijâ i elementarnih uputa za izvođenje odgovarajućih djela. Ti bi tekstovi zavrijedili da budu predmet jedne male zasebne studije, jer daju neke osnovne podatke o odnosima skladatelja i izdavača, o očekivanjima sudova i procjena te glazbe od strane izvoditelja i publike, uz skladateljska obećanja da će poboljšati ili izbjeći eventualne kompozicijske slabosti koje se pokažu u praksi, o poželjnim i preporučljivim sastavima, te osobito tempima i dinamici u izvođenju, o sugestijama stila (npr. talijanski stil u kantatama) i dr.[33]

Stanje materijala i stupanj rijetkosti

Već su raniji istraživači zaključili da se ova zbirka tiskovina nalazi u vrlo dobrom materijalnom stanju i pripisali to možebitno relativno rijetkoj uporabi (Šaban) i dugom neupotrebljavanju materijala (Filić). I ovom se prilikom (lipanj 2003. kada je pisan ovaj tekst i kada smo pomno pregledali cijeli materijal) može potvrditi da je tome tako. Stanovite manje promjene u odnosu na stanje koje je zatekao L. Šaban prilikom sređivanja cijele zbirke 1972. moguće je ustanoviti usporedbom između Šabanove inventarske knjige i popisa u prilogu ovome članku.

Materijali su sačuvani u dionicama. Evo popisa koji uspoređuje idealni sastav za koji je pojedina zbirka pisana, materijal koji je zatečen u Uršulinskom samostanu i stupanj kompletnosti:

	Skladano za:	Materijal u Uršulinskom samostanu:	Manjka:
1) **Inv. br. 114a:**	4V + 2vl + bc	SATB + 2vl + vc + org	- **(kompletno!)**
2) **Inv. br. 114b:**	2V + 2vl + org + 2tr	SATB + 2vl + vc + org + trl	tr2 (ad libitum)
3) **Inv. br. 114c:**	4V + 2vl + bc + 2tr + timp	SATB + 2vl + vc/org + trl + timp	tr2 (ad libitum)
4) **Inv. br. 114d:**	4V + 2vl + bc + 2tr + timp	SATB + 2vl + org + trl + timp	tr2 (ad libitum)
5) **Inv. br. 114e:**	4V + 2vl + bc + 2tr	SATB + 2 vl + org + trl	tr2 (ad libitum)
6) **Inv. br. 115a:**	4V + 2vl + bc + 2tr + timp	SATB + 2vl + org + 2tr + timp	- **(kompletno!)**
7) **Inv. br. 115b:**	4V + 2vl + bc + 2tr	SATB + 2vl + vc/org + cor2	corl (ad libitum)
8) **Inv. br. 115c:**	I V + 2vl + org	S + 2vl + org	- **(kompletno!)**
9) **Inv. br. 116a:**	4V + 2vl + org + 2tr + vc	SATB + vl2 + vc + org + trl + corl	vll (obligatno); trl + corl (ad libitum)
10) **Inv. br. 116b:**	4V + 2vl + org + vla + vc + 2tr + 2cor + 2fl	SATB + vl2 + org + vc + trl + corl	vll (obligatno); vla + tr2 + cor2 + 2fl (ad libitum)
11) **Inv. br. 116c:**	4V + 2vl + bc + 2tr + timp	SATB + vl2 + org + vc + 2tr	vll (obligatno); timp (ad libitum)
12) **Inv. br. 116d:**	4V + 2vl + org/vc + vla + 2tr	SATB + vl2 + vc/org + 2cor	vll (obligatno)
13) **Inv. br. 117a:**	4V + 2vl + org + vla + vc + 2tr + timp	SATB + 2vl + org + vla + vc + 2tr + timp	- **(kompletno!)**
14) **Inv. br. 117b:**	4V + 2vl + bc + 2tr + timp	SATB + 2vl + vc/org + 2tr + timp	- **(kompletno!)**
15) **Inv. br. 118a:**	2vl + vla + org	2vl + vla + org	- **(kompletno!)**
16) **Inv. br. 118b:**	2vl + vla + org + 2tr + timp	2vl + vla + org	2tr + timp (ad libitum)
17) **Inv. br. 119a:**	4V + 2vl + bc + 2tr + timp	vc + 2tr + timp	4V + 2 vl (obligatno)
18) **Inv. br. 119b:**	4V + 2vl + org + vc + 2tr	vc + 2tr	4V + 2 vl + org (obligatno)
19) **Inv. br. 119c:**	4V + 2vl + bc + 2cor vc + 2tr	4V + 2vl	(obligatno)

[33] Takvi se tekstovi nalaze npr. u zbirkama pod signaturama 114c, 116d, 119c, 117b, 118b i drugima.

Dakle, od 19 zbirki, samo je 6 kompletnih. U 6 zbirki manjkaju samo neke dionice iz sastava ad libitum, tako da se ove mogu izvoditi u tzv. kraćem sastavu. U 7 zbirki manjka po jedna ili više dionica iz obvezatnog sastava i/ili sastava ad libitum, pa se mogu smatrati nekompletnima. Još je L. Šaban pri izradbi inventarske knjige zamijetio da su (doduše samo) tri jedinice pod br. 119 (a, b i c) nekompletne i stavio primjedbu «vjerojatno postoji i ostalo».[34] Međutim, kako do danas dionice koje manjkaju nisu pronađene, naslovi su kao nekompletni uvršteni u središnju međunarodnu bazu podataka RISM. Razlog manjka određenih dionica ovom prigodom nije bilo moguće utvrditi.

Posebnu važnu i zanimljivu stavku predstavlja pitanje stupnja rijetkosti u sačuvanosti ovih tiskovina. Uz pomoć dviju RISM serija popisa tiskovina[35] sastavili smo tablicu njihovih sačuvanosti:

	RISM siglum	Sačuvani primjerak u svijetu
1) **Inv. br. 114a:** J. V. Rathgeber, op. 1	R 295	9. primjerak (4. kompletni)
2) **Inv. br. 114b:** B. Geisler, op. 5	G 847	18. primjerak
3) **Inv. br. 114c:** M. Königsperger, op. 4	K 1243	13. primjerak
4) **Inv. br. 114d:** M. Königsperger, op. 1b	K 1239	6. primjerak
5) **Inv. br. 114e:** M. Königsperger, op. 2	K 1241	10. primjerak
6) **Inv. br. 115a:** A. Hirschberger, b.o.	H 5645	9. primjerak (4. kompletni)
7) **Inv. br. 115b:** M. Königsperger, op. 8	K 1248	21. primjerak
8) **Inv. br. 115c:** M. Königsperger, op. 1a	K 1238	4. primjerak (4. kompletni)
9) **Inv. br. 116a:** J. A. Kobrich, op. 14	K 1014	15. primjerak
10) **Inv. br. 116b:** J. A. Kobrich, op. 25	K 1023	21. primjerak
11) **Inv. br. 116c:** M. Königsperger, op. 15	K 1256	14. primjerak
12) **Inv. br. 116d:** M. Königsperger, op. 22	K 1263	12. primjerak
13) **Inv. br. 117a:** J. A. Kobrich, op. 9	K 1010	14. primjerak (2. kompletni)
14) **Inv. br. 117b:** M. Königsperger, op. 17	K 1258	9. primjerak (2. kompletni)
15) **Inv. br. 118a:** J. A. Kobrich, op. 3	K 1008	11. primjerak (5. kompletni)
16) **Inv. br. 118b:** M. Königsperger, op. 16	K 1257	4. primjerak
17) **Inv. br. 119a:** G. Rösler, op. 3	R 1903	13. primjerak
18) **Inv. br. 119b:** J. A. Kobrich, op. 24	K 1022	22. primjerak
19) **Inv. br. 119c:** B. Fasold, op. 1	F 120	14. primjerak

Iz ove se tablice vidi da su sva navedena tiskana izdanja već registrirana u svijetu, a da se stupanj sačuvanosti kreće između 4. i 22 primjerka.[36] No, za šest kompletno sačuvanih varaždinskih jedinica stupanj sačuvanosti je još veći, tako da se: 1) po jednu Kobrichovu (ad 13, op. 9) i Königspergerovu (ad 14, op. 17) zbirku smatra drugom kompletnom sačuvanom u svijetu; 2) po jednu Rathgeberovu (ad 1, op. 1), Hirschbergerovu (ad 6, bez opusa) i Königspergerovu (ad 8, op. 1a) zbirku četvrtom, te 3) jednu Kobrichovu (ad 15, op. 3) zbirku petom kompletnom sačuvanom u svijetu. To ih u tom aspektu kao artefakte čini najvrjednijim dijelom zbirke.

Opći zaključci

1) Zbirka 19 ranih bavarskih glazbenih tiskovina 18. stoljeća s južnonjemačkim kasnobaroknim katoličkim glazbenim repertoarom (signature 114-119), sačuvana u glazbenom arhivu Uršulinskog samostana u Varaždinu, najveća je te vrste u Hrvatskoj;

---

[34] Usp. str. 21 rukopisnog popisa *Zbirka muzikalija Uršulinskog samostana u Varaždinu 1972. Inventar*, koji je sastavio L. Šaban. Usp. bilj. 2 u ovome članku.

[35] To su: RISM, *Einzeldrucke vor 1800*, Bärenreiter itd., Kassel itd., 9 sv., 1971-81; RISM *Einzeldrucke vor 1800. Addenda et corrigenda*, Bärenreiter, Kassel itd., 3 sv., 1986-98.

[36] Ostale zemlje u kojima su te tiskovine sačuvane su Austrija, Belgija, Češka, Francuska, Mađarska, Nizozemska, Njemačka, Poljska, SAD, Slovačka, Švedska, Švicarska i V. Britanija.

2) Broj djela u tom tiskanom repertoaru (204) čini količinski preko polovice ukupno sačuvanog fonda (više od 350 skladbi) u starijem dijelu uršulinskog glazbenog arhiva; rukopisima tako pripada manji dio fonda;

3) Od 19 zbirki (koje se sastoje samo od vokalnih i/ili instrumentalnih dionica), samo šest je sačuvano u kompletnom stanju, šest se mogu izvoditi u tzv. skraćenom sastavu (jer manjkaju samo dionice iz ad libitum sastava), a sedam je zbirki nekompletno;

4) Po stupnju rijetkosti u sačuvanosti svi se primjerci kreću od 4. do 22. poznatog primjerka u svijetu (prema popisu projekta RISM), ali su među kompletno sačuvanim zbirkama dvije druge sačuvane u svijetu (RISM sigla: K 1010 and K 1258), tri četvrte (RISM sigla: H 5645, K 1238 i R 295) i jedna peta (RISM siglum: K 1008).

5) Zbirka najvjerojatnije predstavlja najraniji (barokni, oko 1730-1770) repertoar samostanskog crkvenog muziciranja nakon njegova osnutka početkom 18. stoljeća, rabljenog prije (ranoklasicističkog) repertoara kojeg su za samostanske potrebe namirili pripadnici tzv. Varaždinskog skladateljskog kruga (Werner, Ebner, Vanhal) u razdoblju 1770-1830, ali se ne može sasvim isključiti mogućnost da je ona (u cjelini ili djelomice) posljednji i jedini trag varaždinske isusovačke glazbene zbirke;

6) Ostaje za sada nerazjašnjenim eventualni glazbeno-stilski dio motivacije za nabavku ovog repertoara; naime, ostaje otvorenim pitanje je li se uvozom afirmirane južnonjemačke katoličke glazbe možda na taj način htjelo unaprijediti onodobno stanje crkvenog muziciranja u sjevero-zapadnoj Hrvatskoj s obzirom na relativno pomanjkanje domaćih skladateljskih snaga, svedenih uglavnom na prilično skromna franjevačka postignuća, specifični uporabni kompleks zbornika *Cithara Octochorda* i slične pojave, ili je ta nabavka bila isključivo unutarnja stvar uršulinskog reda bez širih kontekstualnih konotacija;

6) Prema svim kvantitativnim i kvalitativnim pokazateljima, ovaj se korpus ranih bavarskih tiskovina sačuvanih u Uršulinskom samostanu u Varaždinu može proglasiti vrlo vrijednom glazbeno-dokumentarnom cjelinom starijih razdoblja ne samo u nacionalnim nego i u svjetskim razmjerima.

SUMMARY

EARLY PRINTS IN THE MUSIC ARCHIVES OF THE URSULINE CONVENT IN VARAŽDIN

Besides other early manuscripts and newer part of the archives, the music collection of the Ursuline Convent in Varaždin comprises a series of 19 early music prints with 201 compositions. They are editions of church music by Bavarian publishers Johann Jakob Lotter (and successors) from Augsburg (16 in all), Johann Baptist Lang from Regensburg (2) and Johann Jacob Luzenberger from Burghausen (1), printed between 1728 and 1763.

The authors of this music are South-German late-Baroque church composers Marianus Königsperger (1708-1769), Johann Valentin Rathgeber (1682-1750), Johann Anton Kobrich (1714-1791), Gregorius Rösler (1714-1775), Benedict Fasold (1718-1766), Benedict Geisler (1696-1772) and Alberich Hirschberger (18th Century). The genres represented in these collections are: masses, requiems, offertories, Te Deum, «sacred songs», hymns, cantatas, litanies, church symphonies, and antiphons. Most of them require a modest performing ensemble of 1-4 voices, two violins and an organ, but can be enlarged with additional ad libitum winds and timpani.

Among 19 collections (consisting of only vocal and/or instrumental parts), only six have been preserved in a complete form, six additional have all obligatory parts preserved,

and seven are incomplete. According to the RISM lists, all these editions are rare copies both in Croatia (most of them are the only ones preserved in this country) and worldwide. They are between the fourth and the 22nd copy known in the world, but among the completely preserved collections two are the second preserved ones (RISM sigla: K 1010 and K 1258), three the fourth (RISM sigla: H 5645, K 1238 and R 295) and one the fifth (RISM siglum: K 1008).

This collection very likely contains the earliest (Baroque) repertory of music making in the chapel (1730-70). It was later followed by the (early-Classical) repertory produced for the needs of the convent, by the members of the so-called Varaždin Composers' Circle active from 1770-1830 (Johann Werner, Leopold Ebner, and Jan Křtitel Vanhal [Wanhall] during his stay in Croatia). However, it is quite possible that this music may also be the last and the only trace of the Varaždin Jesuit music collection, dissolved after 1773.

According to all quantitative and qualitative indications, this corpus of Bavarian 18th century music prints, preserved in the Ursuline convent in Varaždin, represents musical and documentary entity from earlier periods, undoubtedly having national and cultural value, but also reaching beyond the state borders.

PRILOG

Stanislav Tuksar: Rane tiskovine u glazbenoj zbirci Samostana Uršulinki u Varaždinu – signatura, diplomatički naslovi, tisak, sačuvani materijal, RISM sigla

1) 114a – RATHGEBER Johann Valentin

Octava musica clavium octo musicorum in missis octo musicalibus, cum appendice duarum missarum de Requiem à IV. Vocibus Canto, Alto, Tenor, Basso, II. violinis, & duplici Basso continuo.- In lucem publicam secunda editione correctius prolata à P. Valentino Rathgeber, Ord. S. Ben. & Monasterij Banthensis in Franconia Professo. Opus I.-

Augsburg, Johann Jacob Lotter, Anno 1728.

Dionice: S, A, T, B, 2 vl, vc, org

RISM: R 295

2) 114b – GEISLER Benedict

Petra denuò percussa stillat copiosè quintum opus Marianum consistens in V. Missis brevibus et duobus Missis de Requiem à 2. Vocibus, 1. Violino & Organo necessariis, Tenore, Basso, Violino II. & 2. Clarinis ad libitum, accomodatum ad captum incipientium & Musicam gustantium, auctore R. P. Benedicto Geisler, Sacri & Apostolici Ordinis Canonicorum Regularium S. Augustini Canonico & Capitulari, in Trieffenstein in Franconiâ Professo. Opus V.-

Augsburg, Johann Jacob Lotter, 1744.

Dionice: S, A, T, B, 2 vl, vc, tr (clarino) I, org

RISM: G 847

3) 114c – KÖNIGSPERGER Marianus

VI. Liturgiae canorae sive Sex Missae praemissis decem solemnioribus additae: 4. Vocibus obligatis, 2. Violinis necessariis, 2 Clarinis vel Cornibus & Tympanis ad libitum, ac duplici Basso

generali, Facili methodo adornatae à R. F. Mariano Königsperger, Ord. S. P. Bened. Professo Prüflingensi. Opus IV.

Augsburg, Johann Jacob Lotter, 1743.

Dionice: S, A, T, B, 2 vl, vc, tr (clarino) I, timp, org

RISM: K 1243

4) 114d – KÖNIGSPERGER Marianus

Decachordon sive X. Missae solemnes Concertantibus 4. Vocibus obligatis, 2. Violinis necessariis, 2. Clarinis cum Tympanis, vel Cornibus tum necessariis, tum ad libitum, ac duplici Basso generali instructae, quibus accesserunt pro Nativitate Domini II. Missae Pastoritiae, unà cum Hymno: Veni S. Spiritus. &c. Ad modernum auditum studiose elaboratae à R. F. Mariano Königsperger, Ord. S. P. Ben. Prof. Prüflingensi. Opus I (1b).

Ratisbonae (Regensburg), Johann Baptist Lang, 1740.

Dionice: S, A, T, B, 2 vl, tr (clarino) I, timp, org

RISM: K 1239

5) 114e – KÖNIGSPERGER Marianus

Philomela suaviter decantans laudes divinas sive VIII. Offertoria Pro omni Tempore, & variis Solemnitatibus. Admodulantibus 4. Vocibus obligatis, 2. Violinis necessariis, 2. Clarinis vel Cornibus ad libitum, ac Basso generali, juxta hodiernum Stylum studiose elaborata à R. F. Mariano Königsperger, Ord. S. P. Bened. Prof. Prüflingensi. Opus II.

Ratisbonae (Regensburg), Johann Baptist Lang, 1741.

Dionice: S, A, T, B, 2 vl, tr (clarino) I, org

RISM: K 1241

6) 115a – HIRSCHBERGER Alberich (P. Alberico)

Philomela Cisterciensis ex Valle Bernardina Raittenhaslacensi In Orbem evolans, tàm in Urbe, quàm Rure Dei Laudem ter tremulâ Voce decantatura, id est, OPUS TRIPARTITUM constans Sex Missis, totidémque Offertoriis ac Concertis, adjuncti Te Deum, &c. Auctore P. Alberico Hirschberger, Sac. & Exempti Ord. Cisterciensis p.t. Culinario in Celeberrimo Monasterio Raittenhaslacensi Professo.

Burghusii (Burghausen), Johann Jacob Luzenberger, 1743.

Dionice: S, A, T, B, 2 vl, 2 tr (clarino), timp, org sive bass. cont. (vc)

RISM: H 5645

7) 115b – KÖNIGSPERGER Marianus

Cymbala benesonantia XVII. Offertorium Pro Festis Domini, B. V. Mariae & Sanctorum, nec non pro omni Tempore, 4. Vocibus obligatis, 2. Violinis necessariis, 2. Clarinis vel Cornibus ad libitum, ac duplici Basso generali. Elaborate à R. F. Mariano Königsperger, Ord. S. P. Bened. In Exempto Monasterio Prüflingensi Professo. Opus VIII.

Augsburg, Johann Jacob Lotter, 1744.

Dionice: S, A, T, B, 2 vl, vc, cornu II, org

RISM: K 1248

8) 115c – KÖNIGSPERGER Marianus

Odeum Sacrum, sive XXXIII. Cantilenae sacrae per annum in ecclesia decantari solitae. A Voce Sola, 2. Violinis, & Organo. Auctore R. R. F. Mariano Königsperger, O. S. P. Benedict. Professo Prüflingensi. Opus I (1a).

Augsburg, Johann Jacob Lotter, 1733.

Dionice: S (Vox cantans), 2 vl, org

RISM: K 1238

9) 116a – KOBRICH Joannes Antonius

Missale musicum Complectens Breves VI. Missas rurales. Stylo tamen facili, Amaeni, ac Ecclesiastico elaboratas à Canto, Violino primo, Organo semper obligatis: Alto, Tenore, Basso, tum necessariis, tum ad libitum teste Indice: Violino secundo verò, 2. Clarinis vel Cornuis cum Violoncello omninò ad libitum, per Joannem Antonium Kobrich, Ecclesiae Parochialis Landspergae Organaedum. Opus XIV.

Augsburg, Johann Jakob Lotters Erben, 1756.

Dionice: S, A, T, B, vl II, vc, 2 tr (clarino), timp

RISM: K 1014

10) 116b – KOBRICH Joannes Antonius

Joannis Antonii Kobrich Ecclesiae Parochialis Landspergensis Organaedi Tres Missae solemnes cum tribus Offertoriis ad modulos pastoritios à Canto, Alto, Tenore, Basso, Organo cum duobus Violinis obligat., Alto-Viola, 2. Clarinis, 2. Cornibus, 2. Flautis-Traversis, Violoncello ad libitum. Opus XXV.

Augsburg, Johann Jakob Lotter, 1762.

Dionice: S, A, T, B, vl II, vc, cornu I, tr (clarino) I, org

RISM: K 1023

11) 116c – KÖNIGSPERGER Marianus

Jubilatio Liturgica Magno Deo SaCrata aCobLata anno sancto, quo SS. Pont. Max. Benedictus XIV. Portam auream reseravit Ad Confringendam portam ferream peccatorum sive Sex Missae solemniores cum Hymno Veni S. Spiritus, à IV. Vocibus, II. Violinis necessariis, II. Clarinis vel Cornibus & Tympanis ad libitum, cum duplici Basso generale, speciali studio elaboratae a R. F. Mariano Königsperger, Ord. S. Ben. in Exempto Monast. Prüfling. Professo. Opus XV.

Augsburg, Johann Jakob Lotter, 1750.

Dionice: S, A, T, B, vl II, vc, 2 tr (clarino), org

RISM: K 1256

12) 116d – KÖNIGSPERGER Marianus

Philomela Benedictina, sive X. Cantatae de B. V. Maria, Communi Sanctorum, et pro omni tempore, à 4. Vocibus obligatis, 2. Violinis necessar., Alto Viola, 2. Clarinis vel Cornibus ad libitum, cum Organo, & Violoncello. Adornatae a R. F. Mariano Königsperger, Ord. S. Ben. in Exempto Monasterio Priflingensi Professo. Opus XXII.

Augsburg, Johann Jakob Lotter, 1763.
Dionice: S, A, T, B, vl II, vc, 2 cor, org
RISM: K 1263

13) 117a – KOBRICH Joannes Antonius

Cultus Sanctorum Lytaneuticus in honorem Beatissimae Mariae Virginis, S. Josephi, S. Joannis Nepomuceni, S. Ignatii de Loyola, S. Francisci Xaverii, Concinnatus seu Sex Lytaniae Lauretanae Solemnes, breves tamen Praedictorum etiam Sanctorum Laudibus applicandae, & à Canto, Alto, Tenore, Basso, 2. Violinis, Organo necessariis, Viola, 2. Clarinis, Tympano, Violoncello ad libitum decantandae. Per Joannem Antonium Kobrich, Ecclesiae Parochialis Landspergae Organaedum. Opus IX.

Augsburg, Johann Jakob Lotters Erben, 1752.
Dionice: S, A, T, B, 2 vl, vla, vc, 2 tr (clarino), timp, org
RISM: K 1010

14) 117b – KÖNIGSPERGER Marianus

Echo Marialis Lauretani resonans VI. Lytaniis solemnibus de B. V. Maria à 4. Vocibus obligatis, 2. Violinis necessariis, 2. Clarinis vel Cornibus & Tympanis ad libitum, ac duplici Basso generali. Modulante R. F. Mariano Königsperger, Ord. S. P. Benedicti in exempto Monasterio Prüflingensi Professo. Opus XVII.

Augsburg, Johann Jakob Lotters Erben, 1753.
Dionice: S, A, T, B, 2 vl, vc, 2 tr, timp, org (=vc)
RISM: K 1258

15) 118a – KOBRICH Joannes Antonius

Sonus Chelyophilis resonus, seu Symphoniae VI. A Violino duplici, Viola, & Basso vel Organo concertantibus, Stylo moderno, suavi, ac methodo facili producendae pro omnibus Mariae Cultoribus in lucem editae. Authore Joanne Antonio Kobrich, Ecclesiae Parochialis Landspergae Organoedo. Pars Prima. Opus III.

Augsburg, Johann Jakob Lotters Erben, 1749.
Dionice: 2 vl, vla, org (vel basso)
RISM: K 1008

16) 118b – KÖNIGSPERGER Marianus

Cibus Sapidus. Ad gustum plurium conditus, Seu X. Symphoniae, peculiari Harmonia dulcisona, omnibus et singulis Musices Cultoribus cum debita veneratione appositus Constans à 2. Violinis, 1 Alto Viola obligato, 2. Clarinis & Tympanis ad libit., con Organo, à R. F. Mariano Königsperger, Ord. SS. P. Bened. Exempti Monasterii Prüflingensis Professo. Opus XVI.

Augsburg, Johann Jakob Lotter's Erben, 1751.
Dionice: 2 vl, vla (alto), org
RISM: K 1257

17) 119a – RÖSLER Gregorius

Vineae florentes, in VI. Litaniis Lauretanis sub gratiosis auspiciis reverendissimi, perillustris, ac amplissimi Domini, Domini Mauri, Celeberrimi, ac Antiquissimi Monasterii Planckstettensis Abbatis vigilantissimi, Nec non Serenissimi Principis Eystettensis Consiliarii intimi, Domini, Domini sui perqum Gratiosi. 4. Vocibus, velut operariis, ac consuetis Instrumentis, 2. Violinis necessariis, ac 2. Clarinis seu Cornibus & Tympanis ad Libitum, ac duplici Basso continuo Plantatae, à F. P. Gregorio Rösler, Ord. Erem. S. P. Augustini, Provinciae Bavaricae, & p. t. Ratisbonae de Conventu. Opus III.

Augsburg, Johann Jakob Lotteri Haeredum, 1749.
Dionice: vc, 2 tr (clarino vel cornu I, II), timp
RISM: R 1903

18) 119b – KOBRICH Joannes Antonius

Encomia Mariano-Lauretana seu X. Lytaniae à Quatuor Vocibus ordinariis, 2. Violinis & Organo obligatis, 2. Clarinis vel Cornibus, & Violoncello ad libitum. Typis fulgatae a Joanne Antonio Kobrich, Ecclesiae Parochialis Landspergae Organaedo. Opus XXIV.

Augsburg, Johann Jakob Lotter, 1762.
Dionice: vc, 2 tr (Cornu I, II)
RISM: K 1022

19) 119c – FASOLD Benedict

Melos Marianum Mariae matri Mirabili magistrae musicorum modulatum

seu XXIV Antiphonae Marianae ŕ 4. Voc. ord. 2. Violinis, & duplici Basso continuo necessar., 2. Cornu ex diversis clavibus ad libitum. Stylo suavi ac moderno elaboratae., Auctore R. P. Benedicto Fasold, Ord. S. Ben. Professo ad S. Michaëlem Arch-Angelum p. t. Musices Directore Fultenbachii. Opus I.

Augsburg, Johann Jakob Lotters Erben, 1753.
Dionice: vc, 2 tr (cornu I, II)
RISM: F 120

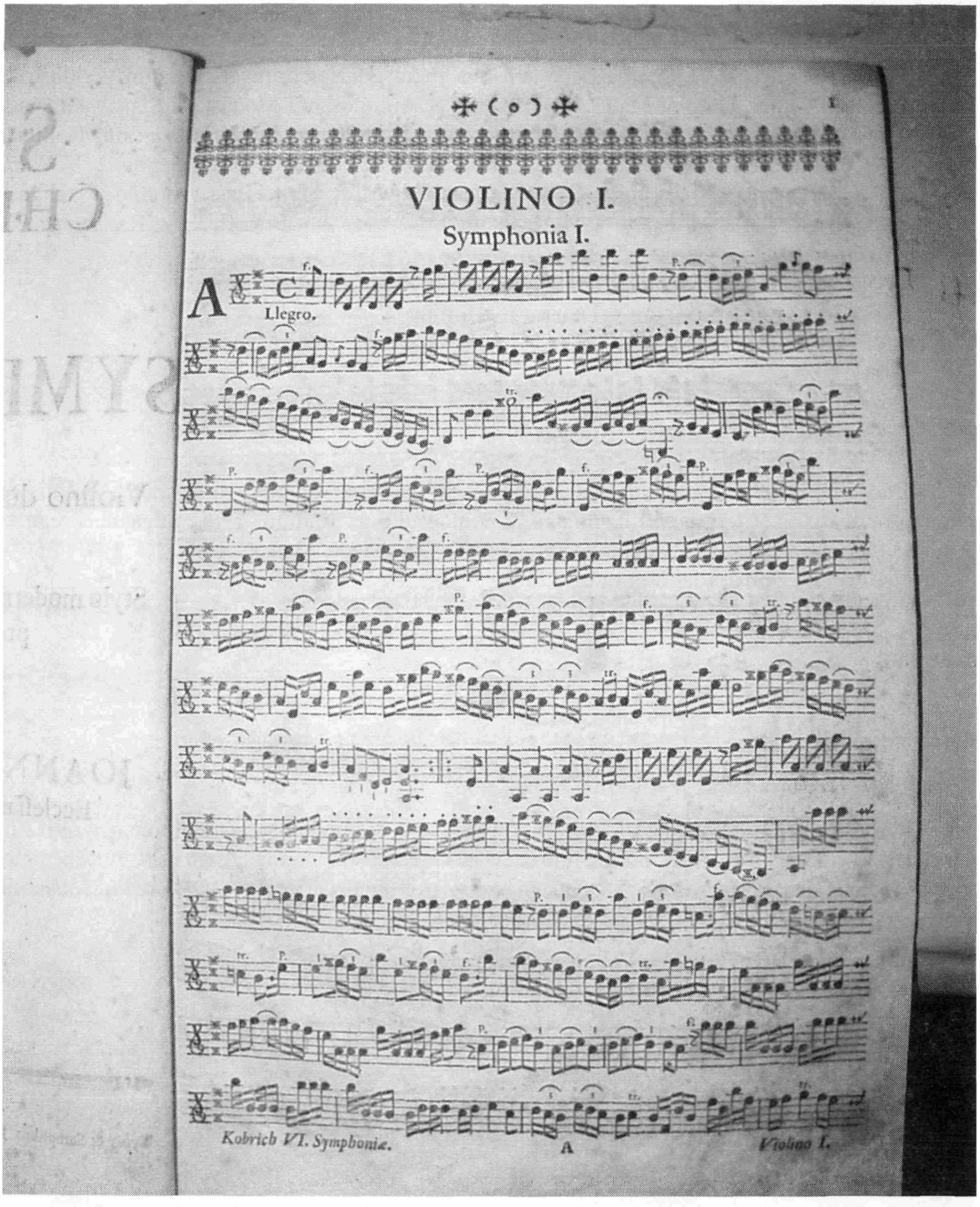

Tip glazbene tiskovine J. J. Lottera iz Augsburga (sign. 118a: J. A. Kobrich, *Sonus Chelyophilis*, op. XVII, 1749, prva stranica dionice prve violine)

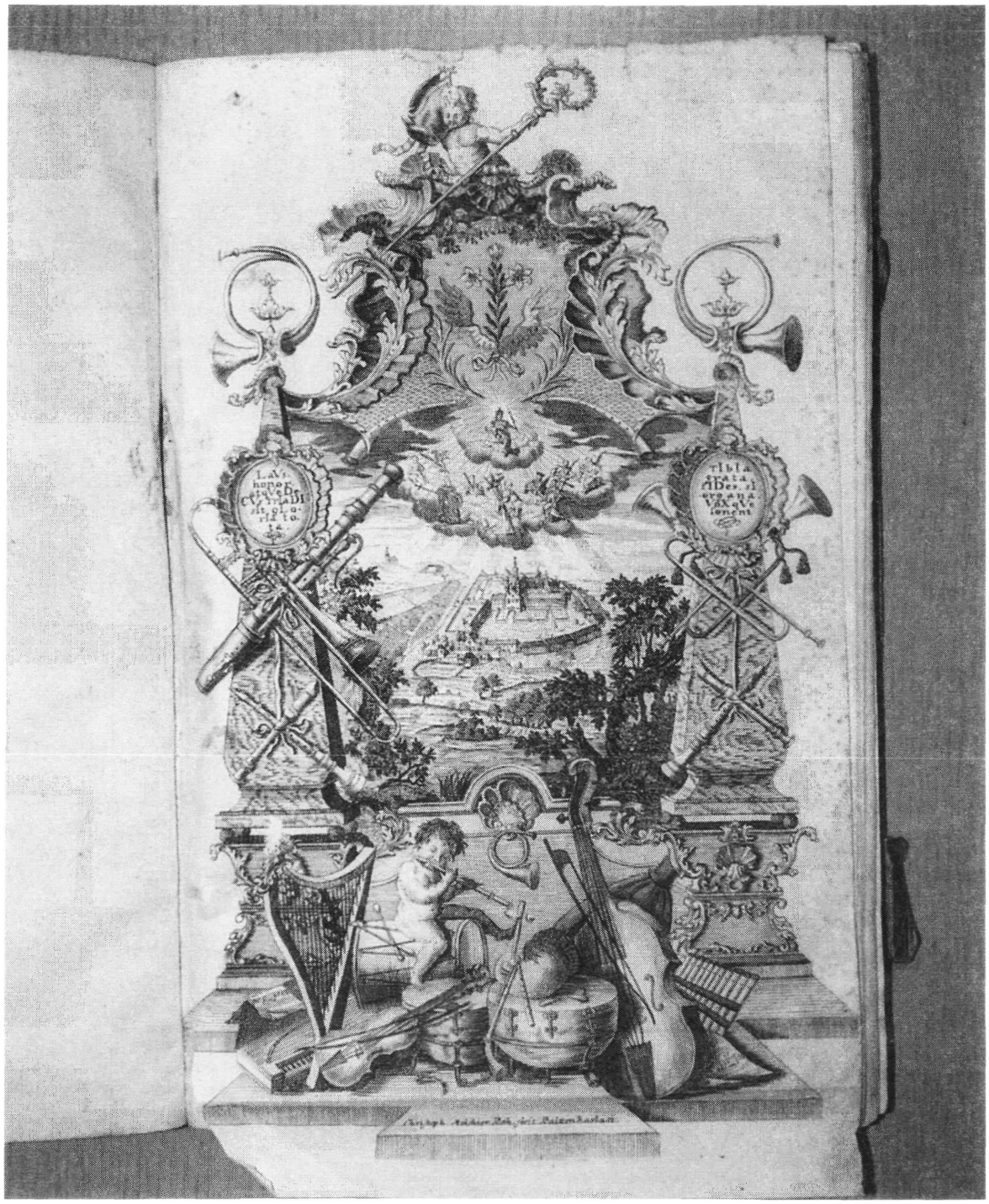

Ilustracija s glazbenim instrumentarijem u izdanju: A. Hirschberger, *Philomela Cisterciensis*, J. J. Luzenberger, Burghausen 1743 (sign. 115a)

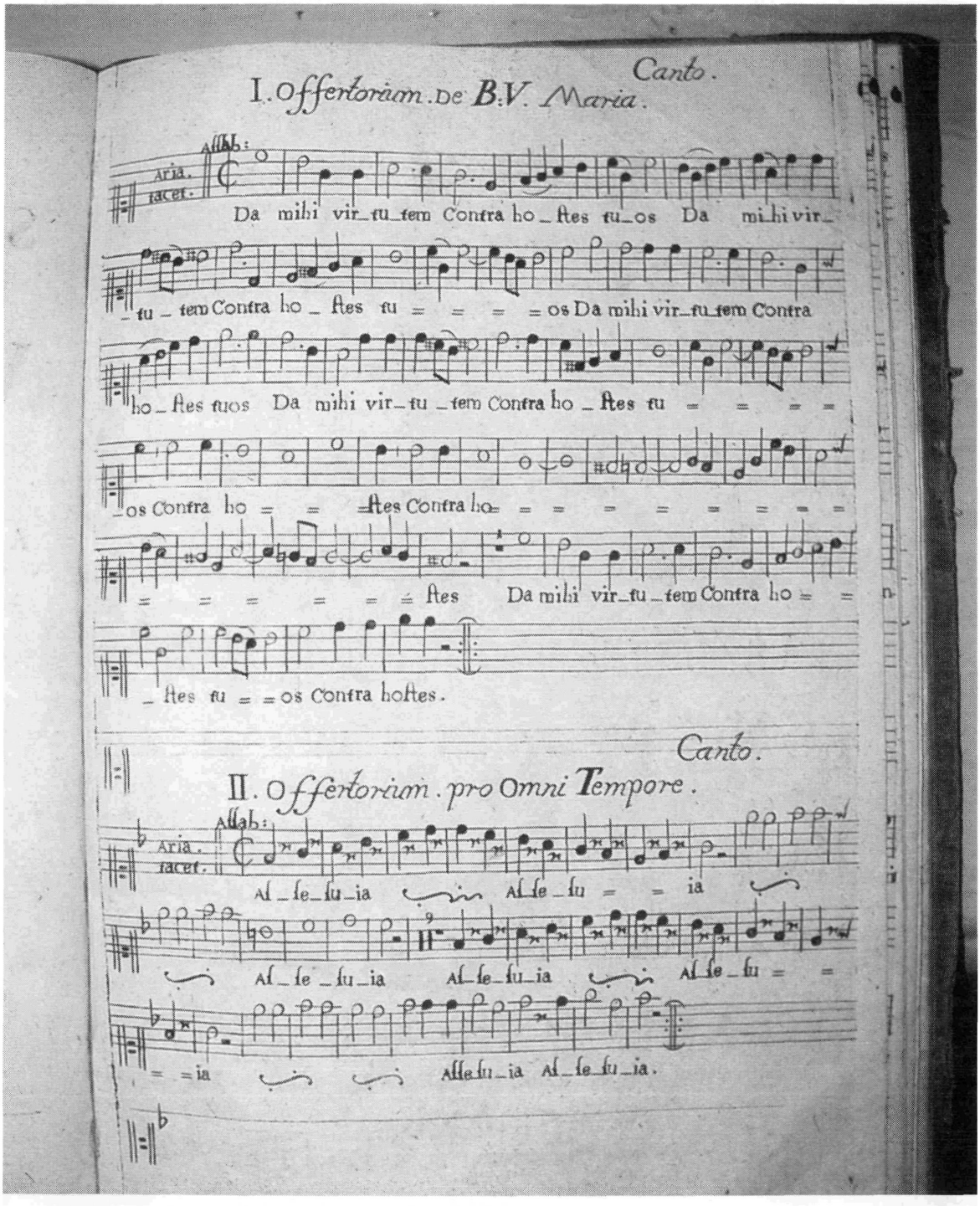

Tip jednostavnije notne tiskovine J. B. Langa iz Regensburga (sign. 114e: M. Königsperger, *Philomela ... sive VIII. Offertoria*, op. II, 1741; prva stranica dionice soprana)

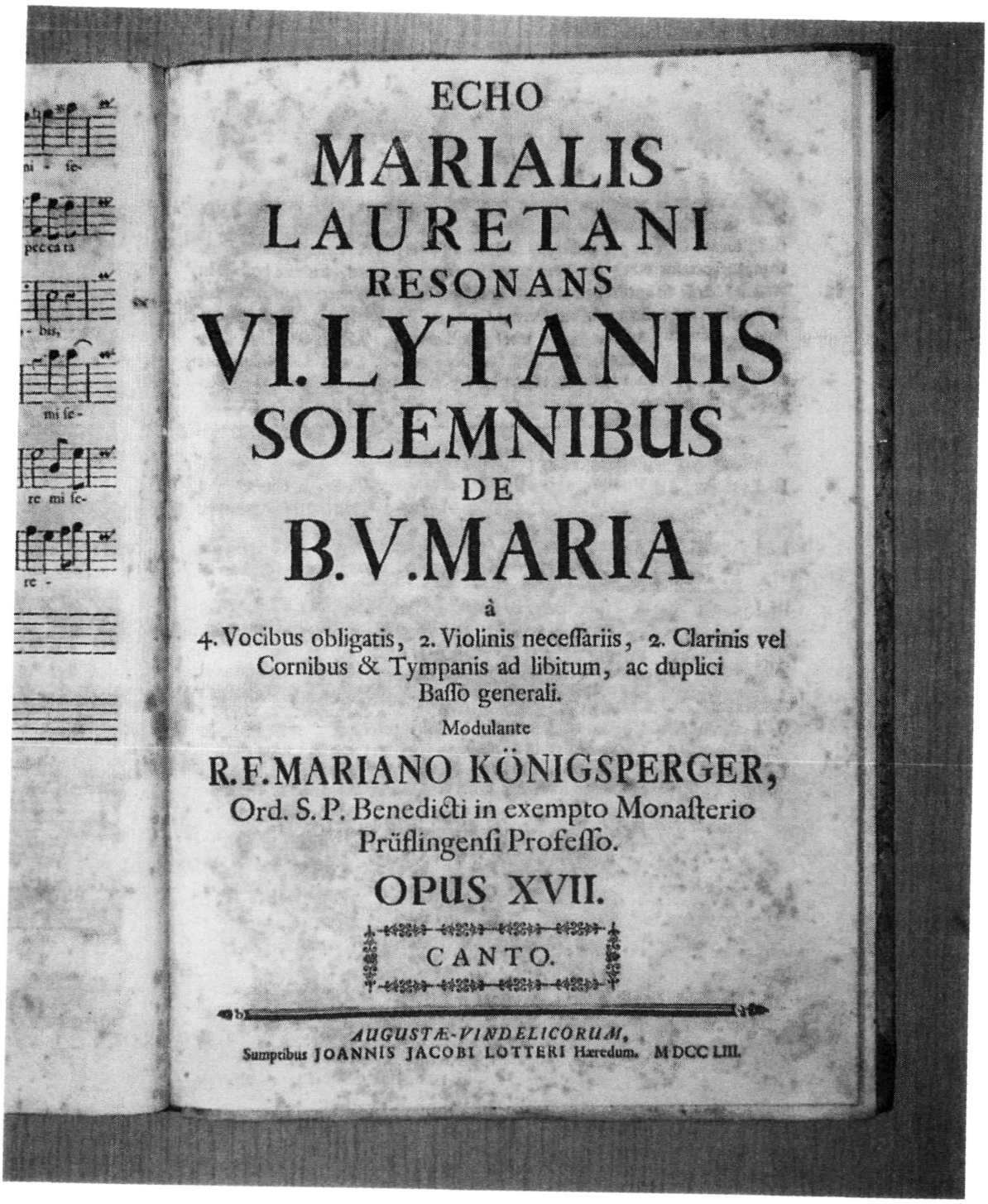

Naslovna stranica glazbeno-tiskovne rijetkosti: M. Königsperger, *Echo Marialis Lauretani*, op. XVII, J. J. Lotteri Haeredum, Augsburg 1753 (sign. 117b)

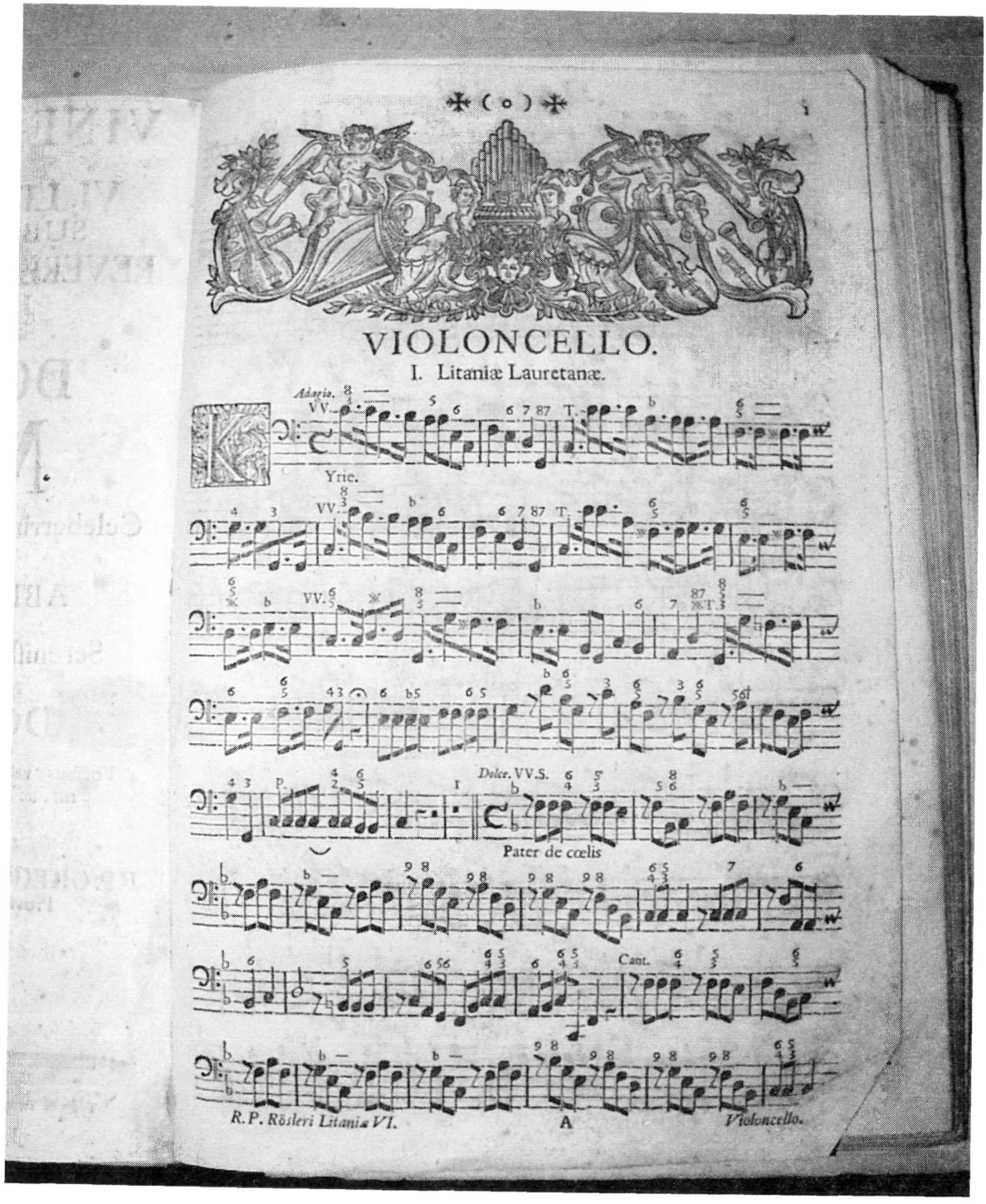

Prva stranica dionice violončela s oznakama bassa continua u izdanju: G. Rösler, *Vineae florentes, in VI. Kitannis Lauretanis*, J. J. Lotteri H

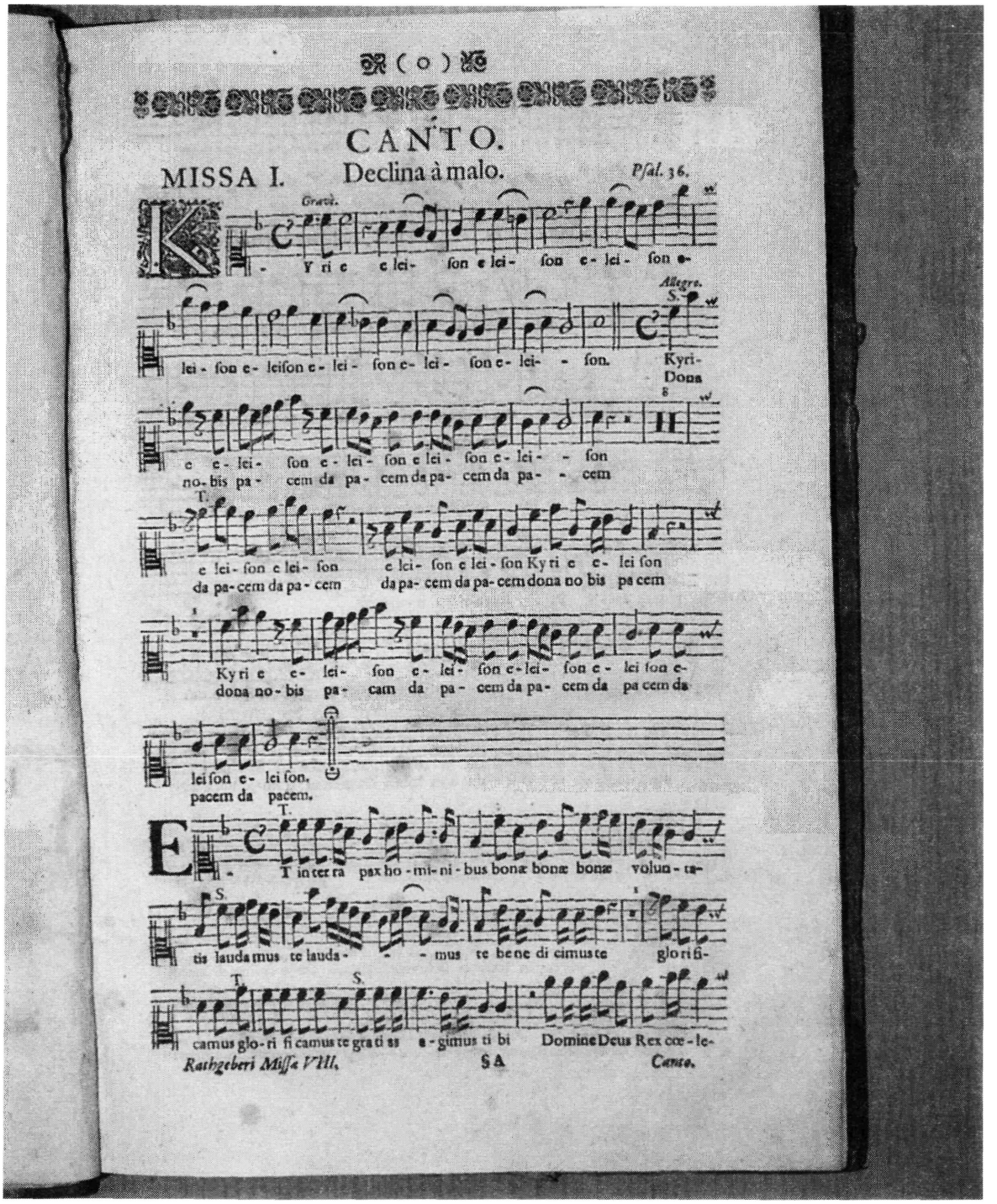

Najstarija sačuvana glazbena tiskovina (sign. 114a: J. V. Rathgeber, *Octava Musica*, J. J. Lotter, Augsburg 1728, prva stranica dionice soprana za I. misu)

VJERA KATALINIĆ [1]
Zagreb

UDK: 271-055URS:78
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

GLAZBENI ARHIV URŠULINSKOG SAMOSTANA U VARAŽDINU

Na pojedine vrijedne muzikalije sačuvane u varaždinskim fondovima upozoravali su istraživači i skladatelji još početkom 20. stoljeća (F. Dugan 1917., J. Mantuani 1924. i dr.). Iscrpnije vijesti o vrijednoj glazbenoj zbirci sačuvanoj u varaždinskom uršulinskom samostanu donosi 1972. god. Krešimir Filić u knjizi o glazbenom životu Varaždina. Iste je godine Ladislav Šaban popisao materijale u toj glazbenoj zbirci (na temelju koje je načinjena inventarska knjiga[2]), te je dvije godine kasnije objavio i izvještaj o njenom sređivanju (ŠABAN: 1974.). Već tada upozorava na neke razlike u odnosu na Filićevu sliku, koje su nastale uglavnom zato što se Filić nije bavio proučavanjem fonda s glazbeničkog aspekta koji bi obuhvatio opisivanje, uspoređivanje i popis vrste materijala pa tako nije otkrivao veze među pojedinim dijelovima fonda, što je nužno rezultiralo različitim kvantitativnim procjenama. Kritičku procjenu Filićevih navoda pratimo u Šabanovim marginalnim bilješkama u knjizi, na neka je neslaganja upozorio u recenziji, objavljenoj iste godine u časopisu *Zvuk*,[3] a na mnoge od njih nadovezuje se u nekoliko članaka vezanih uz varaždinske materijale objavljene 1970-ih i 1980-ih godina.

Šaban je rad na sustavnom sređivanju i inventiranju glazbenih zbirki započeo samo godinu dana prije objavljivanja Filićeve knjige (1971. godine, kad je sredio i popisao muzikalije u Franjevačkom samostanu na Košljunu, otok Krk), a inventarska knjiga uršulinske zbirke nosi redni br. 3 među inventiranim fondovima. Istovremeno je Šaban pregledao muzikalije i na ostalim varaždinskim lokacijama (franjevački i kapucinski samostan), a inventirao je muzikalije i u župnoj crkvi sv. Nikole, ispravno procjenjujući važnost i vrijednost ove najstarije varaždinske glazbene zbirke, dok je muzikalije franjevačkog samostana sredio i popisao 1980. godine.

Zbirka muzikalija u uršulinskom samostanu smatrana je oduvijek izuzetno vrijednim materijalom jer:

sadrži stariji fond (s muzikalijama od prve polovine 18. st.),

obuhvaća i muzikalije nastale u Varaždinu,

pruža neke podatke o glazbenicima i glazbenim prilikama u gradu,

predstavlja ogled djelovanja uršulinki u sferi glazbenih i glazbeno-pedagoških aktivnosti te njihove glazbeničke mogućnosti.

Inventarska knjiga sadrži 119 signaturnih jedinica s najmanje 134 skladbe[4] 37-orice glazbenika, kao što su J. J. Fux, W. A. Mozart, J. Haydn, L. Cherubini, G. Meyerbeer, L. Hoffmann i dr. te 25 jedinica nepoznatih autora. Obuhvaćene su tiskane muzikalije od 1728. do 1763. te rukopisi nastali od 1734. do 1856. (ŠABAN: 1978, 135-136). U tom je pogledu uršulinski fond sličan muzikalijama sačuvanima u mnogim drugim sakralnim zbirkama sjeverne Hrvatske – prvenstveno franjevačkim i župnim zbirkama u Zagrebu,

---

[1] Dr. sc. Vjera Katalinić, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe, Odsjek za povijest hrvatske glazbe

[2] Inventarska knjiga čuva se u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, u Odsjeku za povijest hrvatske glazbe u Zagrebu.

[3] Krešimir Filić. Glazbeni život Varaždina (recenzija), *Zvuk*, 124-125 (1972) 185-187.

Našicama, Osijeku, Koprivnici, a osobito onoj u varaždinskoj župnoj crkvi sv. Nikole, gdje se ne samo ponavljaju mnoga skladateljska imena odčitana u Uršulinki (Aiblinger, Diabelli, Haydn, i dr.), već čak ima i istih kompozicija (npr. klavirski izvadak Cherubinijeva ofertorija *Ave Maria* za sopran solo i orkestar).

Među muzikalijama sačuvanima u samostanu najčešće se posebno upozoravalo na imena domaćih glazbenika čije su skladbe pohranjene u fondu, ili onih stranih koji su djelovali u Varaždinu te varaždinskim izvođačima (u samostanu) namijenili neka djela. To su Johann Baptist Vanhall (1739-1813), Johann Werner (1751/52? – 1786), Leopold Ebner (1769-1830), Fortunat Pintarić (1798-1867) i Johann Gottlieb Lindenthal (1799-1870). Češki skladatelj Johann Baptist Vanhall (Jan Křtitel Vanhall, Wanhall), koji je veći dio života proveo u Beču kao violinist i pedagog, 1770-ih je godina povremeno boravio na imanju svog poslodavca Ladislava Erdödyja u Novome Marofu (BRYAN: 254). Jednom takvom prigodom čini se da je kontaktirao s glavaricom Kajetanom Hortnaj, a rezultat je niz skladbi pisanih za uršulinski ansambl: himna sv. Ivanu Nepomuku, tri *Salve Regina*, Ofertorij u D-duru, a u samostanu se čuvaju i dvije simfonije. Većinu skladbi mogle su «redovnice izvoditi vlastitim silama» (ŠABAN: 1978, 141). Nakon terezijanskih reformi školskog sustava zahtjevi za kvalitetnijom nastavom očituju se i u glazbi. Stoga su angažirani vanjski glazbenici: Štajerac Johann (Ivan) Werner od 1776. do smrti djeluje kao orguljaš župne crkve u Varaždinu, no čini se da je početkom 1780-ih počeo podučavati i u školi uršulinskog samostana. To je zasad i jedina lokacija na kojoj je pronađeno sedam njegovih vokalno-instrumentalnih skladbi, nastalih najvjerojatnije od 1782. do 1786. za izvedbe u uršulinskoj crkvi.[5] Njegovu je službu u gradskoj crkvi i kod Uršulinki nastavio Leopold Ebner, rođeni Varaždinac, pedagog, koncertni pijanist, organizator glazbenog života i najznačajniji skladatelj u sjevernoj Hrvatskoj (usp. sl. 1: Pastorala za orgulje, naslovna stranica). Ebnerova djela nalazimo ne samo u uršulinskom samostanu[6] i župnoj crkvi u Varaždinu, već i u franjevačkom samostanu u Koprivnici, u Hrvatskom državnom arhivu u Kuhačevoj ostavštini, a veći broj skladbi sačuvan je u Hrvatskom glazbenom zavodu u Zagrebu te svjedoče o njegovim mnogobrojnim i intenzivnim djelatnostima.

U zbirci se nalazi pet crkvenih skladbi Fortunata Pintarića,[7] franjevca, koji je glazbenu poduku dobio u Varaždinu, a 1830-ih i 1840-ih godina djelovao kao profesor na varaždinskoj gimnaziji. Iako se većina njegovih skladbi čuva u Koprivnici, ima ih i u franjevačkim samostanima Osijeka, Zagreba, Kloštar Ivanića, Samobora, a osobito u Hrvatskom glazbenom zavodu te Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

Za varaždinski samostan Uršulinki skladane su 1830-ih godina litanije i druge crkvene vokalno-instrumentalne skladbe Johanna Gottfrieda Lindenthala (sig. 54-59, autografi), nastavnika u varaždinskoj glazbenoj školi, a nakon Ebnerove smrti i u uršulinskom samostanu (FILIĆ: 354-356).

Pregled popisane zbirke i podaci koji su ovdje navedeni, proizlaze iz uvida u sređeni dio fonda, njegov popis, te neke objavljene radove prvenstveno Filića i Šabana. U svom izvještaju iz 1972. Šaban ističe: «Obrađivao sam samo stariji dio arhiva (zaključno do oko 1860), pošto mi je dana informacija da noviji dio nije zanimljiv (sadrži novije tiskane pjesmarice, prijepise dionica i sl.) i da nema u njemu rukopisnih djela naših ili tuđih autora.»

---

[4] Dosad se baratalo tim podatkom; međutim, rezultat istraživanja S. Tuksara o ranim tiskovinama objavljen u ovome zborniku, ukazuje na daleko veći broj skladbi. I među rukopisnim jedinicama ima veći broj kompozicija, jer, npr., pod signaturom 10 i 10a Šaban upozorava da se radi o više upisanih misa L. Ebnera (njih 5 u dvije signature). Također, sig. 7 obuhvaća «Sveščić orguljskih skladbi» sa šest kraćih kompozicija istog autora. Precizan broj utvrdit će se tek novim popisom i katalogom skladbi.

[5] Skladbe su pod signaturama 35-41.

[6] Ebnerove se skladbe čuvaju pod signaturama od 1 do 34.

[7] Dvije mise i tri moteta nastali su 1836. i 1856., a obuhvaćaju signature 49-53.

(ŠABAN: 1972, 126). Navedeni je stav moguće razumjeti kada se sagleda važnost ove zbirke za razdoblje od sredine 18. do početka 19. stoljeća, za koje ima relativno malo podataka i koji su predstavljali važne spoznaje sredinom 1970-ih godina. Nadalje, i projekt RISM (Répertoire international des sources musicales) tada je završavao s 1800. godinom. Danas, međutim, kad nastojimo sagledavati zbirke u cjelini te kad se i interes za glazbu kasnog 19. i ranog 20. stoljeća sve više razbuktava, smatramo potrebnim upozoriti na noviji dio fonda koji je u popisu bio zanemaren, iako nije manje zanimljiv. Ovom prigodom upozoravamo samo na neke njegove značajke no ističemo nužnost njegovog cjelovitog popisivanja u skladu s međunarodnim standardima.

Šabanova tvrdnja da je obrađivao samo dio materijala do oko 1860. tek je djelomice točna. Naime, iz nepoznatih razloga uopće nisu evidentirane crkvene (koralne) knjige koje pripadaju razdoblju od 17. do 20. stoljeća. Pohranjene su u knjižnici (a ne s muzikalijama u ormaru na koru); 14 ih sadrže note, a ovdje upozoravamo na tri najstarije:

1) Canon missae, Viennae Austriae, Typis & Impensis Leopoldi Voigt, Universitatis Typogr. Anno MDCLXXV (1675) (sl. 2)

2) Novum missale romanum, Augustae Vindelicorum et Graecii, Sumptibus Philippi, Martini, & Joannis Veith Haeredum. Anno MDCCXXIX (1729)

3) Missale romanum, Venetiis, Ex Typographia Joannis Antonii Pezzana. MDCCLXXVII (1777).

Ne manje zanimljiv je i Rituale romano-colocense, iako bez nota, tiskan u Budimu i nabavljen 1746. «pro sacristia et usu Religiosarum Virginum Societatis S. Ursulae Collegi Varasdinensis» gdje trojezičnim tekstovima (na hrvatskom, mađarskom i njemačkom) prethode latinski uvodi.

Nasuprot Šabanovim pretpostavkama, noviji fond obuhvaća i rukopise i tiskovine druge polovine 19. i prve polovine 20. st., a sadrži djela i hrvatskih i inozemnih autora. Dio materijala odnosi se na crkvenu glazbu, a dio na svjetovnu, u kojoj ima nešto salonskih kompozicija; ovi se materijali čuvaju u nekoliko svežnjeva u istom ormaru sa starijim fondom. Tiskane muzikalije uglavnom su njemačke provenijencije, a serija izdanja cecilijanskih autora (skladbe I. Mitterera, F. Witta, K. Kemptera, patera Hartmanna, J. Peregrinusa i dr.) i u ovom slučaju ukazuje na vezu s Augsburgom (slično kao i u slučaju starijih tiskanih nota i crkvenih knjiga) i tamošnjim najznačajnijim izdavačem Antonom Böhmom. Iako većina potječe s kraja 19. st., u tu su skupinu «zalutala» i neka izdanja iz prve polovice stoljeća (npr. *Ave Maria* J. N. Kösporera [sl. 3]; *Salve Regina* J. Bindera i sl. Među svjetovnim skladbama čuvaju se albumi popularne glazbe za klavir, serija skladbi za klavir ili glas i klavir francuskih autora, obradbe za klavir četveroručno te jedan potpuni i jedan nepotpuni svezak Kuhačevih *Južno-slovjenskih narodnih popjevaka* (1. sv.).

Među rukopisima doista ima prijepisa, osobito francuskih i njemačkih autora ali i partitura crkvenih skladbi Fortunata Pintarića, Stjepana Hadrovića, Bernardina Brixyja, Anselma Canjuge, Karla Adamića, Hugolina Sattnera, Antona Förstera, Franje Dugana st. i dr., a valja istaknuti skladbe varaždinskih autora Antona Udla i Ante Stöhra, koji je neko vrijeme bio nastavnik glazbe u uršulinskoj školi, te Josipa Vrhovskog. Prijepisi nekih skladbi potječu od ruku sestara koje su podučavale glazbu ili organizirale njezinu izvedbu u crkvi; jednu je misu zabilježila M. Pija Lončar (umrla 1971), vrsna glazbenica, koja je možda i autorica te skladbe. Rukopisi svjetovne glazbe bili su, očigledno, nabavljeni/zabilježeni za nastavu, tako da nalazimo dječje pjesme Božidara Širole, narodne popijevke iz Zagorja, ali i glazbu koja je pratila gimnastičke vježbe. Osobito sustavno skladbe je uredno bilježila M. Paula Škrober, odgojiteljica u djevojačkoj školi (umrla 1949): neke su vokalne skladbe uz klavir ili harmonij, mnoge sadrže njezine napomene, kao npr. «Posmrtna pjesma žrtava Titanica (1912.) 'Nearer, my God to thee'» uz koju je opisana tragedija Titanica sa svim podacima o veličini broda i broju žrtava. Uz popularne popijevke Mozarta ili Smetane, sačuvana je i glazba za igrokaze.

Na tiskanim i rukopisnim muzikalijama često susrećemo potpise vlasnica – uršulinki koje su bile zadužene za glazbenu poduku. Uz spomenute M. Paulu Škrober i Piju Lončar mnogo je materijala (osobito francuske glazbe) iz posjeda M. Katarine Dobrotić (umrla 1900.).

Uz glazbenu poduku vezana je i nevelika knjižica *Kratka teorija glazbe i pjevanja. Priredile i izdale vlastitom nakladom ursulinke. U Varaždinu 1921.* (sl. 4) sačuvana u nekoliko primjeraka. Taj udžbenik objavljen je za vrijeme priorata posebno zaslužne M. Klaudije Boellein (1875-1952), a (prema bilješci uz naslov) moguće je i njezino djelo.

Posebnu skupinu muzikalija čine uglavnom tiskovine pohranjene u zasebnom ormaru, vezane uz nastavu. Uredno složeni svesci grupirani su u skupine nota za: glas uz pratnju, za klavir (škole za klavir, klavirske skladbe klasičnih majstora kao što su Bach, Haydn, Mozart, Beethoven, Mendelssohn i dr.), za violinu, zatim je tu notni materijal za citru, za tamburice (mnoga izdanja Stjepana Stjepušina iz Siska) i skladbe za igrokaze. Ova skupina ne bi bila potpuna da se ne spomene instrumentarij koji je preživio ukidanje škole (1945.) i djelomičan rasap materijala, a to su dvije violine i drugi gudački instrumenti, četiri citre, dvije flaute, tamburice i klaviri.

Po svom opsegu noviji fond nadaleko i višestruko premašuje onaj stariji, već popisani dio. U sadržajnom bismo se smislu do neke mjere mogli složiti s tvrdnjom L. Šabana da on «nije zanimljiv», ali samo kad se radi o nizanju pojedinačnih djela. Naprotiv, promatrajući stariji i noviji fond, upravo njegova cjelina predstavlja posebnu vrijednost: kontinuirana briga za glazbenu razinu, promjenjivu ovisno o propisima i zahtjevima vremena, za angažiranje glazbeno obrazovanog kadra, za sustavnu nabavku školske literature i opreme, predstavlja vrijednu cjelinu koja će tek u potpunosti popisana i katalogizirana, a zatim i postavljena uz bok (rijetkim) sličnim zbirkama, otkriti važnost u povijesti glazbene kulture i glazbenog obrazovanja.

SUMMARY

THE MUSIC ARCHIVES OF THE URSULINE CONVENT IN VARAŽDIN

Music material kept in the Ursuline Convent in Varaždin can be divided into several groups. First, there are manuscript and printed music scores from the first half of the 18th until the mid-19th centuries. They witness performing possibilities of Varaždin at that time. Some were partly imported from German and Austrian lands, and some were partly composed in Varaždin, directly for performances in the Ursuline Convent, such as, for example, works by Johann Baptist Wanhall (1739-1813), Johann Werner (1751/2?-1786), Leopolod Ebner (1769-1830), and others. This part of the collection, encompassing 119 archival units with compositions by 37 composers, has been the only one arranged with inventory and elaborated up to now. Other three groups have remained unknown until today.

The second group contains church books, 14 among them with notes, printed from the 17th to the 20th century in Vienna, Augsburg, Venice, etc., and is kept in the general library.

The third group contains manuscript and printed music scores from the mid-19th century until the mid-20th century. It contains both church and secular music by Croatian and foreign authors, and was either performed in church or used for teaching activities in the convent school, as well as probably privately by musically educated Ursuline nuns.

Finally, the fourth most numerous group contains printed material used in teaching music: for piano, voice with accompaniment, violin and other strings, for cither, tamburitza, and for music plays, being complementary to preserved music instruments.

Although the oldest and already arranged part of the archival fund could appear as the most interesting one, it is the very totality of the fund which is of special value. It reflects continuous care for the level of music making, for engaging musically educated personnel and for systematical purchasing of school literature and equipment.

LITERATURA

BRYAN, Paul R.: Vanhal, Johann Baptist, *NGrove*, sv. 26, 2002, 254-258.

FILIĆ, Krešimir: Glazbeni život Varaždina, Muzička škola Varaždin, Varaždin 1972.

SVALINA, Marija Assumpta – Ana Klaudija ĐURAN: *Hrvatske Uršulinke*, Provincijalat hrvatskih Uršulinki, Varaždin 1979.

ŠABAN, Ladislav: Izvješće o uređivanju dvaju notnih arhiva u Varaždinu i jednoga na Košljunu (otok Krk) 1972. godine, *Arti musices*, 5 (1974) 121-134.

ŠABAN, Ladislav: Glazbene mogućnosti Varaždina u 18. i u prvoj polovini 19. stoljeća, *Rad JAZU* 377, Zagreb 1978, 129-194.

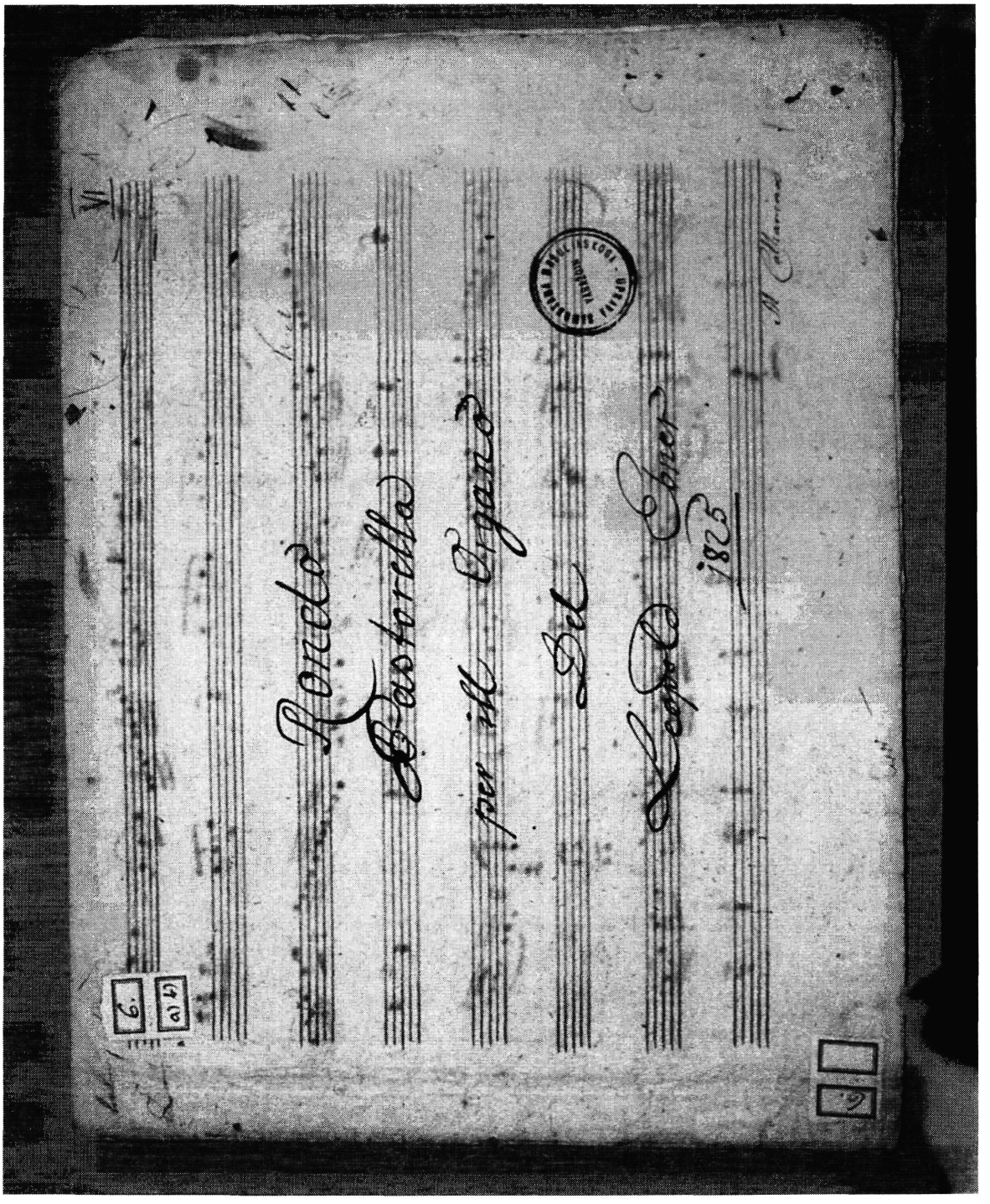

Rondo Pastorella per il Organo Del Leopold Ebner 1825.

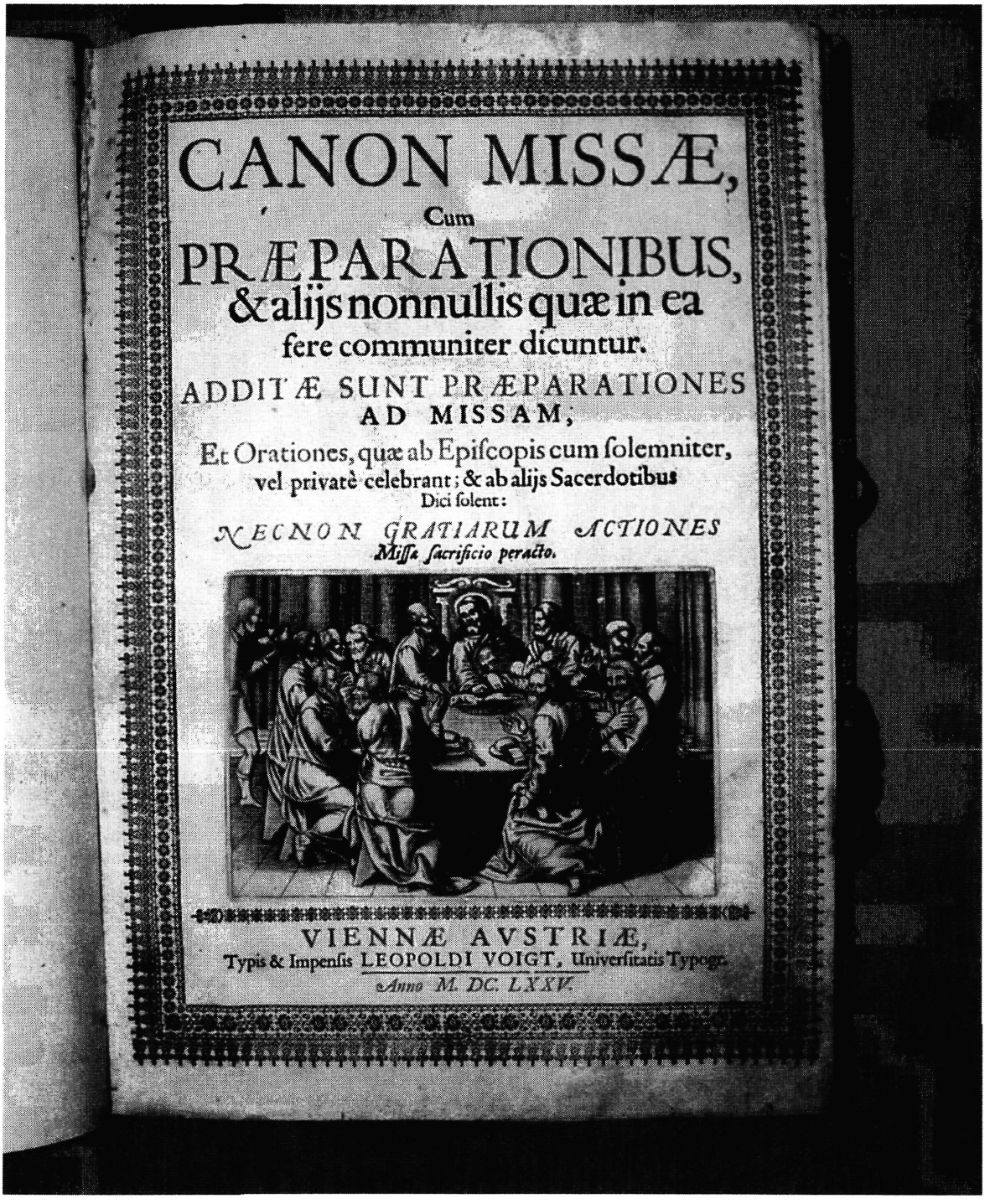
CANON MISSÆ,
Cum
PRÆPARATIONIBUS,
& alijs nonnullis quæ in ea
fere communiter dicuntur.
ADDITÆ SUNT PRÆPARATIONES
AD MISSAM,
Et Orationes, quæ ab Epiſcopis cum ſolemniter,
vel privatè celebrant; & ab alijs Sacerdotibus
Dici ſolent:
NECNON GRATIARUM ACTIONES
Miſſa ſacrificio peracto.
VIENNÆ AVSTRIÆ,
Typis & Impenſis LEOPOLDI VOIGT, Univerſitatis Typogr.
Anno M. DC. LXXV.

Canon missae. Beč. 1675.

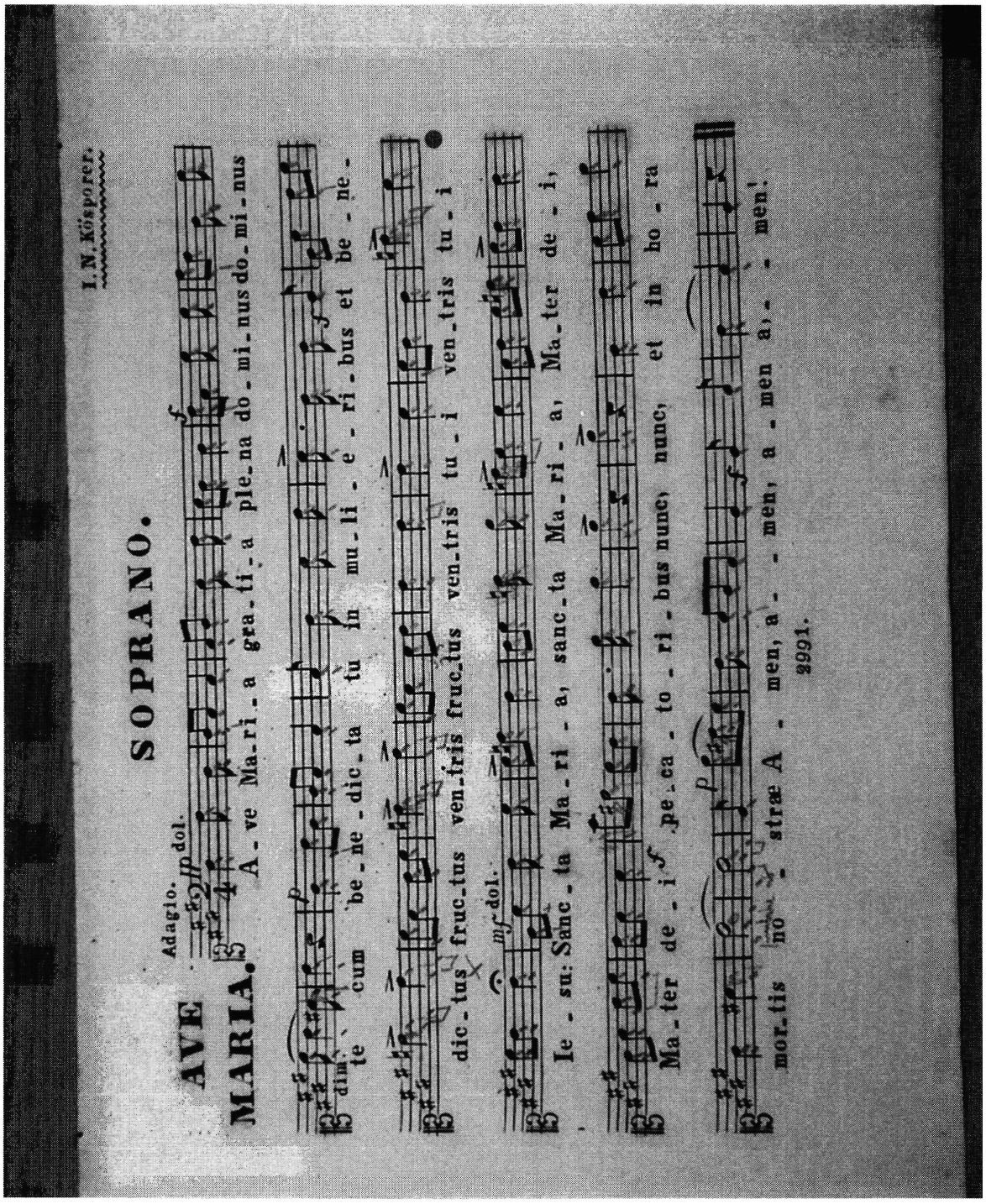

Ave Maria J. N. Kösporera.

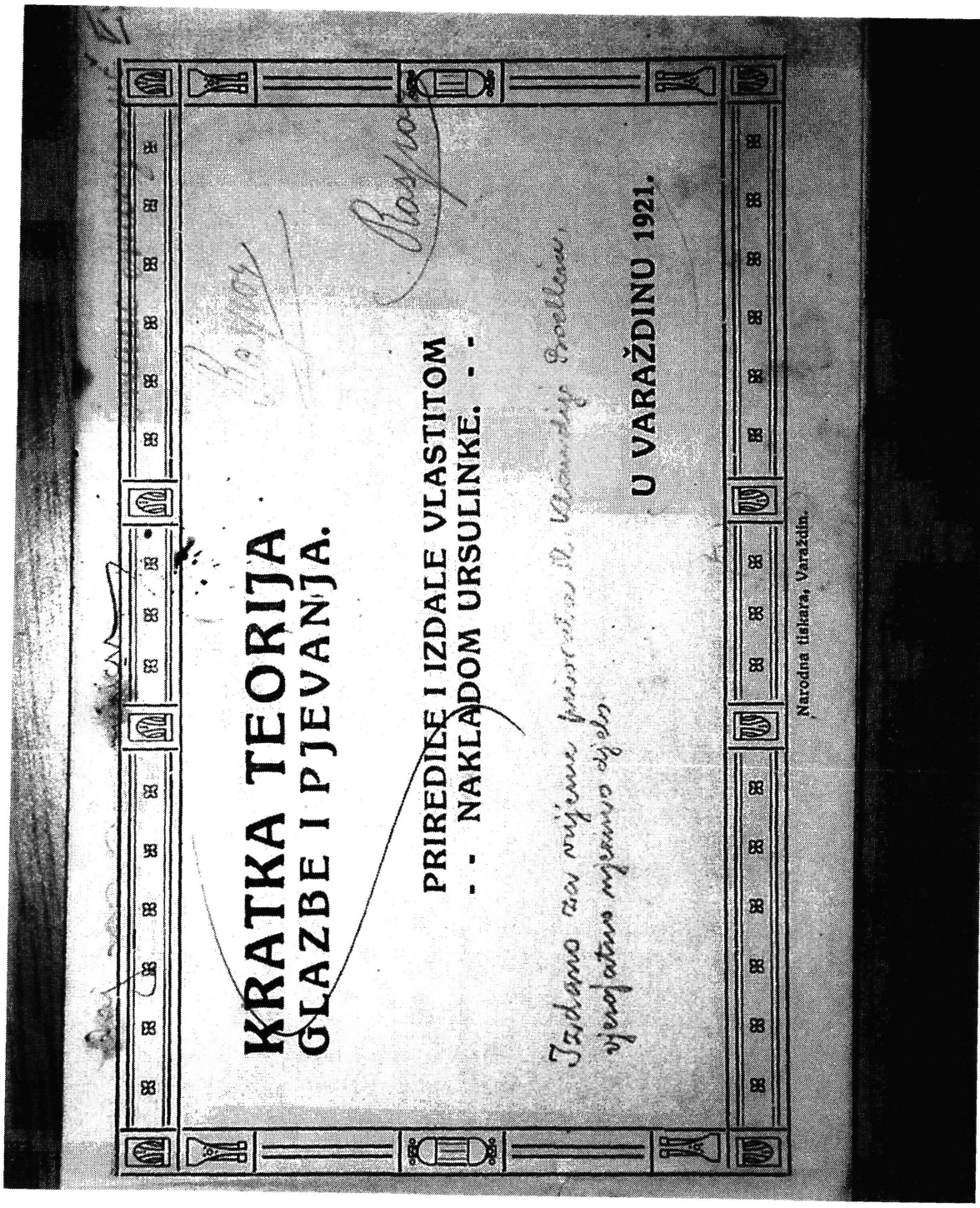

Kratka teorija glazbe i pjevanja, Varaždin 1921.

ENNIO STIPČEVIĆ[1]
Zagreb

UDK: 271-055URS:78
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

IVAN WERNER (1852. –1886.) I NJEGOVE SKLADBE U SAMOSTANU URŠULINKI U VARAŽDINU

Ovaj kratki članak posvećujem sjećanju na pokojnog profesora Ladislava Šabana, eruditu, pionira hrvatske organologije i glazbene arhivistike. Pod Šabanovim sam nadzorom početkom 80.-ih, još kao student Muzičke akademije u Zagrebu, imao čast stjecati prva znanja o bogatoj glazbenoj zbirci Samostana uršulinki u Varaždinu.

Glazbena zbirka Samostana uršulinki u Varaždinu neveliki je fundus.[2] Značajan je, međutim, po tome što sadrži muzikalije za koje se gotovo bez izuzetka sa sigurnošću može tvrditi da doista potječu od glazbenika, orguljaša i skladatelja, koji su sami muzicirali na koru crkve sestara uršulinki. Po tome što vjerno svjedoči o muziciranju u domicilnoj crkvi glazbena je zbirka rijetka u širim hrvatskim okvirima. Štoviše, reklo bi se da je glazbena zbirka u velikoj mjeri intaktno sačuvana, pa je to još posebnost više. Nakon 1784., nakon dokinuća zagrebačkih klarisa, uršulinski samostan postaje za dulje vrijeme jedini odgajalište za djevojke u sjevernoj Hrvatskoj. Nedvojbeno, međutim, da je određeni broj muzikalija, osobito rukopisa, s vremenom dospio kod uršulinki iz obližnje župne crkve sv. Nikole. Nerijetko su orguljaši župne crkve kao dodatni izvor prihoda podučavali u glazbi pitomice uršulinskog samostana.

Uz izuzetak dvaju kraćih informativnih Barleovih članaka,[3] tek je u svojoj obimnoj monografiji Krešimir Filić starijoj varaždinskoj glazbi posvetio dužnu pozornost.[4] Poznato je da je Filić uložio dosta napora oko istraživanja varaždinskih glazbenih zbirki, makar da mu je za katalogiziranje ponekad nedostajalo stručnih znanja. Glazbenu zbirku samostana uršulinki popisao je 1972. Ladislav Šaban, muzikalije su signirane i pospremljene u arhivske kutije.[5] Šabanu dugujemo iscrpne studije, bogate arhivskim izvodima i preciznim uvidima u notni materijal.[6] Početkom 80.-ih Šaban se vratio uršulinskoj glazbenoj zbirci s dvojicom mlađih suradnika (bili smo to Zdravko Blažeković i ja), sada s namjerom da najstariji fond

---

[1] član suradnik HAZU, Odsjek za povijest hrvatske glazbe HAZU

[2] Ova studija svojevrsni je nastavak mog ranije objavljenog rada: Proučavanje glazbene baštine Varaždina: skladateljski opus Ivana Wernera, *Stvaralački potencijali u funkciji društveno-ekonomskog i kulturnog razvoja sjeverozapadne Hrvatske*, Zagreb – Varaždin, HAZU, 2002, str. 539-542.

[3] Usp. Janko Barle, Figuralne mise u crkvi uršulinka u Varaždinu, *Sv. Cecilija*, 31, 1937, 1, str. 22; isti, Igrokaz s pjevanjem u ursulinskom samostanu u Varaždinu god. 1815., *Sv. Cecilija*, 32, 1938, 1, str. 20.

[4] Još uvijek je nezaobilazna studija: Krešimir Filić, *Glazbeni život Varaždina*, Varaždin, 1972.

[5] Usp. Ladislav Šaban, *Zbirka muzikalija Uršulinskog samostana u Varaždinu 1972. Inventar* (prijepis vjeran originalu Z./dravko/ B./ažeković/), strojopis, Odsjek za povijest hrvatske glazbe HAZU, Opatička 18, Zagreb.

[6] Usp. Ladislav Šaban, Glazbene mogućnosti Varaždina u 18. i u prvoj polovici 19. stoljeća, *Rad JAZU,* knj. 377, Zagreb, 1978, str. 129-194 (osobito poglavlje «2. Samostan uršulinki», str. 134-145); isti, Glazbena kultura u varaždinskoj okolici u 17. i 18. stoljeću / Musical culture in the environs of Varaždin in the 17th and 18th centuries, u: *Glazbena baština / The Musical Heritage* (ur. Srećko Lipovčan), Zagreb – Varaždin, MIC. 1980. str. 23-50. 141-169.

bude zabilježen prema međunarodnim standardima projekta *RISM A/II* (*Repertoire international des sources musicales*). Reklo bi se da su tim činom uključivanja u svjetski referativni bibliografski izvor popisa najstarijih glazbenih rukopisa i tiskovina osigurani temeljni preduvjeti za podrobniji studij glazbene zbirke. Nakon početnoga entuzijazma, danas je stanje istraživanja daleko je od idealnog.[7] Nakon Šabanovih studija i Županovićeva notnog izdanja uršulinska glazbena zbirka rijetko privlači pozornost stručnjaka. Kao da je tek Leopold Ignacije Ebner svojim opsežnim i raznovrsnim skladateljskim opusom trajnije zaintrigirao znatiželju muzikologa i glazbenika.[8]

Skladateljskom angažmanu Ebnera i njegovih suvremenika koji su djelovali u Hrvatskoj (Juraj Karlo Wisner von Morgenstern u Zagrebu, Jakob Petrs Haibel u Đakovu, Alojzije Katzthaler u Osijeku), prethodili su Jan Krtitel Vanhal (1739-1813), koji je živio u Varaždinu i Novom Marofu između 1772. i 1780. te Ivan Werner (1752-1786), koji je doselio u Varaždin 1776.[9] Vanhalov opus svakako je u međunarodnim relacijama najbolje poznat i dosad nije posve precizno utvrđeno što i u kojoj mjeri od Vanhalovih sačuvanih skladbi možemo vezati uz njegov boravak na imanjima obitelji Erdody. Ovaj istaknuti češki skladatelj obogatio je instrumentalnu praksu sjeverne Hrvatske crkvenim skladbama i simfonijama.[10] Wernerovih je skladbi sačuvano znatno manje, no s velikom vjerojatnošću možemo ih sve pripisati njegovu varaždinskom djelovanju.

Ivan Werner došao je u Varaždin 1776, na mjesto gradskog orguljaša župne crkve sv. Nikole. Na tom je mjestu naslijedio Ignacija Antuna Ebnera (1733-1775), glazbenika, učitelja glazbe i orguljaša, oca Leopoldova. Zahvaljujući Ignaciju Ebneru i Werneru u gradskoj župnoj crkvi ustaljuje se praksa instrumentalne glazbe u bogoslužju, «sastav instrumentalista na koru župne crkve u početku čini 4 do 8 glazbenika, da bi se oko 1800. učvrstio na 8, bez obzira što orguljaši predlažu kao minimum 15 do 16 glazbenika.»[11]

Werner je najstariji poznati varaždinski skladatelj. Osim što je orguljao u župnoj crkvi, Werner stječe dodatnu zaradu svirkama na privatnim zabavama. Sačuvalo se pismo iz 1782. u kojemu se, uz Wernera, još petero gradskih glazbenika tuže magistratu nalazio na teške uvjete rada.[12] Werner je zarađivao i privatnim podukama, čini se da mu je učenikom bio Leopold Ebner, a valjalo bi proučiti i Wernerov pedagoški rad u sklopu nastave u uršulinskom samostanu. U glazbenoj zbirci samostana uršulinki sačuvane su slijedeće Wernerove skladbe (slijedim redoslijed i signature iz Šabanova popisa; opis sam prilagodio za ovu prigodu, a na kraju pridodajem RISM sigle):

---

[7] Pravi je kulturni događaj bila prezentacija najstarije varaždinske glazbe: Lovro Županović (prir.), *Varaždinski skladateljski krug s kraja XVIII. stoljeća: Werner, Vanhal, Ebner* (u seriji: *Spomenici hrvatske glazbene prošlosti,* sv. 4), Zagreb 1973.

[8] God. 1988. na Varaždinskim baroknim večerima izvedeno je nekoliko Ebnerovih duhovnih skladbi, a u mojoj transkripciji (usp. *Varaždinske barokne večeri – 30 festivalskih godina. Spomen-knjiga*, Varaždin, 2000, str. 56); skladba *Pet litanija* snimljena je na nosaču zvuka *Varaždinske barokne večeri 5*, CD VB 0105. Gđica Sanja Spahija, rodom Varaždinka, branila je na Muzičkoj akademiji u Grazu magistarski rad s temom ... Za potpuniji uvid u literaturu usp. s. v. Ebner, Leopold Ignacije, *Hrvatski biografski leksikon*, 4, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1998, str. 5-6.

[9] O tom razdoblju koje je prethodilo hrvatskom narodnom preporodu v. kod Zdravko Bčažeković, The origins of modern Croatian music, 1770-1830, *Journal of Croatian studies* XXXIV-XXXV (1993-94), str. 75-97 (sada i na hrvatskom jeziku u knjizi *Glazba osjenjena politikom, Studije o hrvatskoj glazbi između 17. i 19. stoljeća*, Zagreb, Matica hrvatska, 2002). Usp. također komparatističkim uvidima poticajnu studiju Koraljka Kos, Od pretklasike do romantičnog klasicizma. Prilog istraživanja stilskih kretanja u hrvatskoj glazbi, u: *Europski glasbeni klasicizem in njegov odmev na Slovenskem / Die Europaische Musikklasizismus und sein Widerhall in Slowenien*, Ljubljana, SAZU, 1988, str. 136-148, te Ennio Stipčević, *Hrvatska glazba, povijest hrvatske glazbe do 20. stoljeća,* Zagreb, Školska knjiga, 1997, str. 130 i dalje.

[10] Najbolji pregled Wanhalovih skladbi, pohranjenih na koru uršulinske crkve, v. kod L. Šaban, Glazbene mogućnosti... *cit.*, str. 141.

[11] L. Šaban, *cit.*, str. 160.

[12] L. Šaban. *cit.*. str. 156.

(35) WERNER, Johann: *Teutsches Gesang / in zwey Stimmen / zwey Geigen / Orgel / Verfast von —— 1783.*
autograf, dionice
S, A, vl 1, 2, org.
RISM A/II: 500.078.297

(36) WERNER, Giovanni: *Due Alma / Con / Soprano e Basso Solo / Violino 2 / Viola / e / Organo / Del Sigre — 786.*
rkp., dionice (prijepisi L. Ebnera)
S, B, vl 1, 2, vla 1, org.
RISM A/II: 500.078.296
(pojedine dionice uvedene su pod siglama RISM A/II: 500.078.333, odnosno RISM A/II: 500.078.334; odatle može doći do zabune kao da RISM bilježi devet skladbi, makar ih je ustvari sedam)

(37) WERNER, Giovanni: *Benedictus / Alto Solo / Organo Con.to, Violino Primo/ Violino Secondo / Con / Violone / Ddel sigr ——1784.*
autograf, dionice
A-solo, vl 1, 2, b, org.
RISM A/II: 500.078.299

(38) WERNER, Johann: *Teutsches Gesang/ in zwey / Stimmen / Maria und Gabriel / Sambt zwey / Violin und / Orgel / von—— 1783.*
autograf, dionice
S, A, vl 1, 2, org.
RISM A/II: 500.078.298

(39) WERNER, Giovanni: *Duetto / a Soprano / Alto / Violino 1mo / Violino 2do / con / Organo. / del Sigre ——— 1782.*
(dvije tekstovne verzije na istu glazbu)
S, A (dvije verzije), v2do, org (nedostaje v1mo)
RISM A/II: 500.078.300

(40) WERNER, Giovanni: *Aria / Duetto. / del Santo Giovanni Nepomuceno. / Soprano Alto / Violino Primo / Violino Secondo / Con / Organo / del —-*
(naknadno dopisano istom rukom, no te dionice nisu sačuvane:)
Coro, Soprano, Alto, Tenore, Basso, Due Violini, Due Clarini in C, Tympano con Organo
autograf, dionice
S, A, vl 1, 2, org.
RISM A/II: 500.078.301

(41) WERNER, Johann: *Salve Regina / Soprano Solo / Violino Primo / Vilino Secundo / Alt viola / Con / Basso*
——— *1779.*
autograf (?) dionice
S-solo, vl 1, 2, vla, b (nedostaje dionica orgulja)
RISM A/II: 500.078.302

Od svih navedenih skladbi samo je *Benedictus* objavljen u suvremenom kritičkom izdanju.[13] Wernerovu glazbu treba istom izvući iz skrovitosti uršulinske zbirke, treba joj istom pružiti priliku da zaživi na suvremenim koncertnim podijima.[14] Ovaj kratki članak i nema drugih pretenzija. Jer, ako možda i stoji da je *Benedictus* «primjer anemične klasicističke glazbe»,[15] taj se vrijednosni sud zacijelo ne proteže na sav sačuvani opus. Valja najprije uočiti neke činjenice.

Wernerove skladbe datirane su između godine 1779. (*Salve Regina*) i 1786. (*Due Alma*), no neku razvojnu liniju nije moguće nazreti. Očito da je Werner iz rodnoga Graza preselio u Varaždin kao već školovani umjetnik. K tome, nije poznata niti jedna Wernerova skladba, rukopisna ili tiskana, pohranjena izvan Varaždina. Moguće je da skladbe iz uršulinskog samostana predstavljaju samo torzo većeg skladateljskog opusa. Čini se da su četiri skladbe Wernerovi autografi; ostalo su ili Ebnerovi ili još prijepisi drugih učenika. Znači li to da se interes za Wernerovom glazbom, nakon prerane skladateljeve smrti u 34. godini života, protezao sve do u početak 19. stoljeća?

Sačuvane skladbe pisane su za manje sastave, tek na naslovnici nedatirane *Arije* (br. 40) čitamo kao mogućnost i veći vokalno-instrumentalni sastav. Riječ je riječ o skladbi posvećenoj sv. Ivanu Nepomuku, svecu kojega su uršulinke posebno štovale. U crkvi se nalazio oltar posvećen tom svecu, a glazbena zbirka čuva više himni skladanih u njegovu čast (dvije su Wernerove, po jedna Vanhala i Ebnerova, a ima ih i drugih autora). Moguće stoga da su uršulinke posebno za prigodu slavljenja sv. Ivana Nepomuka naručile da im Werner sklada jedan *Duetto* u dvije verzije, jednoj komornijoj i drugoj za veći ansambl.

Drukčije su inspiracije pjesme na njemačke tekstove, to su svojevrsni strofični *Kirchenlied*, kakve nalazimo u onodobnim rukopisnim pjesmaricama u franjevačkim samostanima u sjevernoj Hrvatskoj, kod Wernera međutim obogaćene dionicama gudača. *Duetto* (br. 39) posjeduje dvije verzije, latinsku i njemačku, a izričaj je opet blizak arijama iz franjevačkih pjesmaricama. Možda su ove Wernerove *Kirchenlied* putokaz gdje bi valjalo

[13] *Varaždinski skladateljski krug*...cit., str. 3-13. Za razliku od drugih dostupnih Wernerovih skladbi, *Benedictus* posjeduje većim dijelom ispisani orguljski continuo (*Organo concertato*). Županović je u svojoj reviziji pridodao realizirani continuo i na mjestima gdje ga u izvorniku nema, označujući dodatke manjim notnim vrijednostima.

[14] U omanjoj leksikonskoj natuknici Krešimir Kovačević, s. v. Ivan Werner, *Muzička enciklopedija*, Zagreb, JLZ, II. izd., 1977, sv. 3, str. 726. ima više pogrešaka. Nejasno je kad se navodi da je Werneru «učenik bio vjerojatno Ignac Ebner» da se tu misli na Leopolda Ignacija, dakle skladatelja, Ebnera sina. Nejasno je, također, što se misli pod time da je Werner «prvi u Varaždinu uveo figuralne mise», kad nije poznat niti jedan njegov misni stavak. Na posljetku netočna je tvrdnja da se «rukopisi njegovih djela čuvaju... u arhivima varaždinskog uršilinskog samostana i župne crkve». Ista je jedinica prenesena u publikaciji Krešimir Kovačević (ur.), *Leksikon jugoslavenske muzike*, Zagreb, JLZ, 1984, sv. 2, str. 529-530. Kako je riječ o enciklopedijskim natuknicama gdje se ne očekuje toliko netočnosti, pogrešni podaci o Werneru zastupljeni su u velikoj mjeri i u stručnoj literaturi. I meni se dogodilo da preuzmem pogrešni podatak o župnoj crkvi kao ubikaciji jedne Wernerove skladbe (usp. Proučavanje glazbene baštine Varaždina... *cit.*).

[15] K. Kos, Od pretklasike do romantičnog klasicizma..., *cit.*, str. 137.

tražiti inspiraciju franjevačkih skladatelja i pisara tijekom 18. i na početku 19. stoljeća[16] (SLIKA 1).

Čini mi se osobito uspjelom jedna od možda posljednjih Wernerovih skladbi /br. 36), sačuvana u prijepisu njegova učenika Leopolda Ebnera. Živog, pregnatnog ritma ovaj dvostavačni *Due Alma* ljupka je klasicistička minijatura, s istančanim osjećajem za formu i mjeru (SLIKA 2). Za sve sačuvane skladbe znakovite su upravo virtuozno pisane vokalne i instrumentalne (gudačke) dionice, *Benedictus* se odlikuje i virtuozno izrađenim orguljskim continuom. Taj aspekt interpretacijskoga virtuoziteta ističe Wernera među suvremenicima, primjerice u južnoj Hrvatskoj, virtuoznošću Werner nadmašuje i svog učenika Leopolda Ebnera. Poznato je da se Ebner opetovano žalio pretpostavljenima na kvalitetu glazbenika, kao što se žalio i na nemogućnost povećanja ansambla.[17] Naprotiv, Werner kao da je mogao računati na vrhunske profesionalne soliste. Znamo li da je upravo Werner bio taj koji je profesionalizirao glazbenu poduku u samostanu uršulinki, počevši od svog dolaska u Varaždin 1876., moguće da je među glazbenicima koji su izvodili Wernerove skladbe bila i poneka uršulinka ili pitomica uršulinske škole.

Na posljetku, valja istaknuti da ovaj kratki prigodni članak prati akciju sveobuhvatnih intencija. Riječ je o namjeri digitalizacije skladateljske ostavštine Ivana Wernera. Wernerova glazba, sačuvana u autografima i prijepisima, postat će tako lakše dostupna stručnjacima i glazbenicima. Digitalizacija pak Wernerovih skladbi mogla bi postati temelj za digitalizaciju cjelokupne zbirke rukopisnih i rijetkih tiskanih muzikalija samostana uršulinki. Na taj način bismo glazbu iz arhiva, koju su uršulinke toliko dugo čuvale od nedaća, predali pred javnost. Ukoliko ta nastojanja urode plodom, bila bi to prva u cijelosti digitalizirana glazbena zbirka u Hrvatskoj. Prebogato nasljeđe stare varaždinske glazbe uršulinskog samostana to zaslužuje.

SUMMARY

The Music collection of the Ursulin Convent in Varaždin comprises a rather small holdings of manuscripts and prints, but its importance lays in the fact that it mostly contains the works of local composers, active in the Varaždin churches during 18th and 19th centruries. The analysis of *opus musicum* from Ivan Werner (1752-1786) is given, and so is the description of his musical activities in Varaždin.

[16] Usp. Josip Mantuani, Dva glazbena rukopisa iz franjevačkog samostana u Varaždinu, *Sv. Cecilija*, 18, 1924, br. 1, str. 1-5; br. 2, str. 33-35; br. 3, str. 69-71. Za suvremeno izdanje kajkavskih napjeva nepoznatih autora za glas i continuo iz rukopisne pjesmarice *Cantilenae Chorales Pro Conventu Varasdiensis* (oko 1750; Varaždin, Franjevački samostan, sign: R A7) usp. ediciju *Barokna monodija* (prir. E. Stipčević), Zagreb, HUKU, 1999. U toj ediciji moguće je naći i suvremeno izdanje jednog napjeva Filipa Vlahovića-Kapušvarca (*Kantual*, Našice, Franjevački samostan, rkp., 1737).

[17] Usp. L. Šaban, *cit.*, str. 156 i dalje.

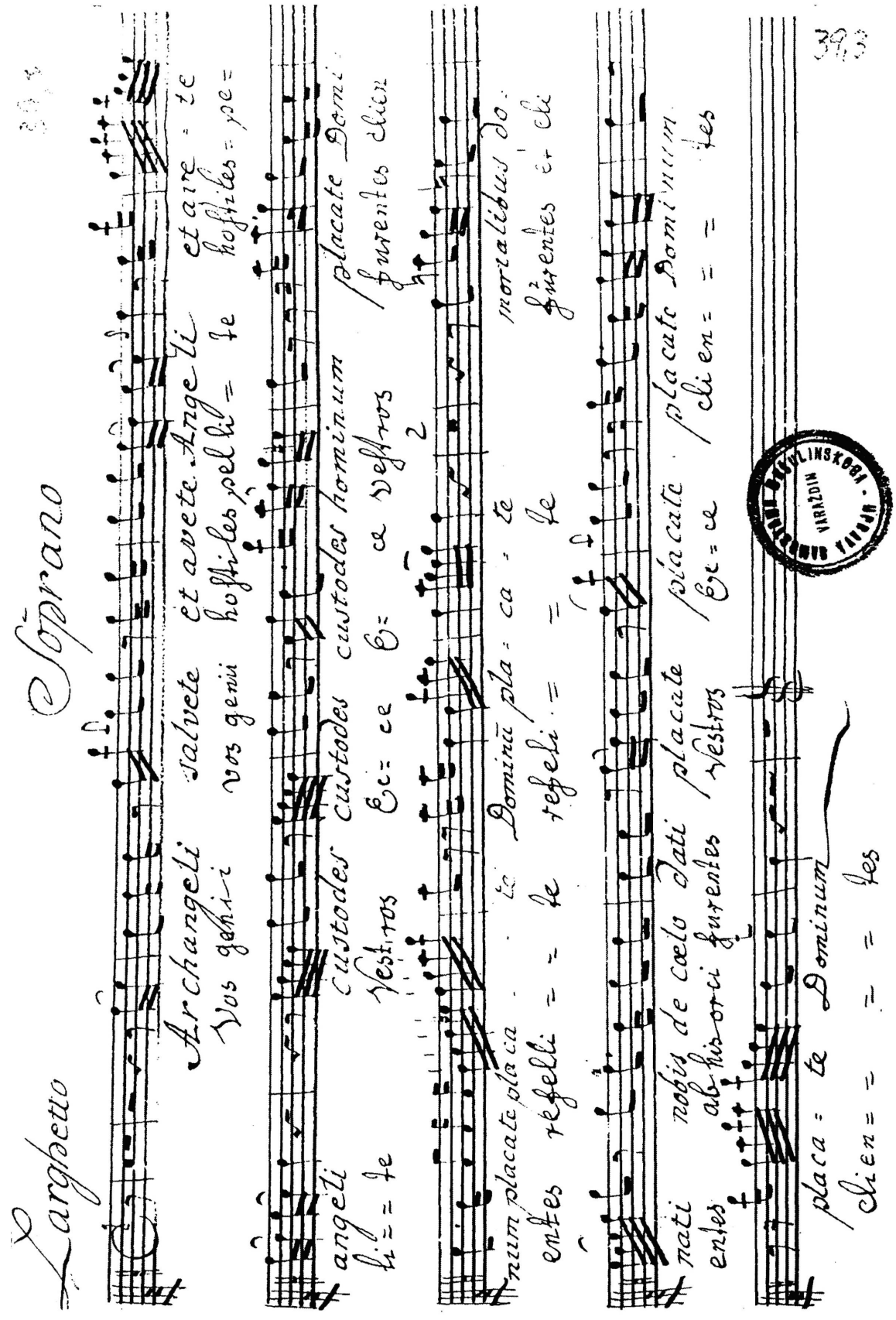

Dionica soprana iz *Duetto* (br. 39)

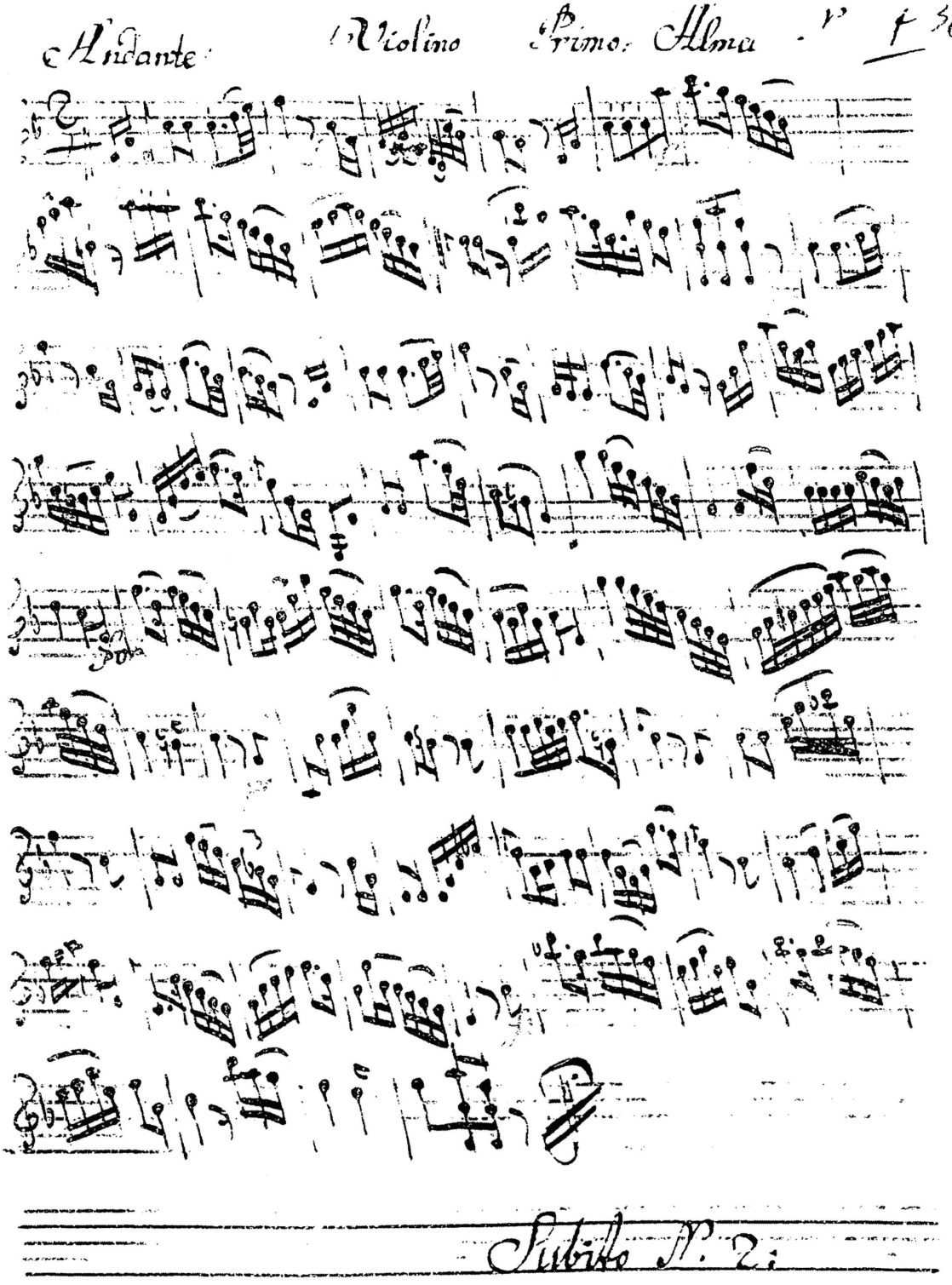

Dionica prve violine iz *Due Alma...* (br. 36)

SPOMENKA TEŽAK[1]
Varaždin

UDK:37»17»(497.5)
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

POVIJESNI PREGLED VARAŽDINSKIH ŠKOLA U 18. STOLJEĆU

Pregledom povijesti varaždinskih škola daje se pregled razvoja varaždinskih osnovnih škola, srednjih i visoko školskih ustanova tijekom 18. stoljeća.

U prvom dijelu dati je kratki pregled razvoja škola u gradu Varaždinu od njihova nastanka do početka 18. stoljeća. U drugom dijelu autorica ističući razliku školskog sistema na primjeru Varaždina prije donošenja reformi školstva Marije Terezije i nakon njih ukazuje na postojanje školskih ustanova u gradu.

UVOD

Stjecanje znanja i usvajanja različitih vještina i informacija prisutni su u razvoju različitih ljudskih zajednica gdje možemo uočiti da svaka generacija svojim znanjima nadilazi postojeću. Sustavno prenošenje znanja u Hrvatskoj javlja se u razdoblju srednjeg vijeka te će se širenjem pismenosti i znanja razviti bogati kulturni život.

Društveni i gospodarski razvoj prisilio je države da aktivno povedu brigu o školovanju što je rezultiralo reformama kojima je bio cilj poboljšanje obrazovanja i uvođenje jednoobraznog sustava i metoda prenošenja temeljnih znanja i vještina.

Sve su takove promjene odrazile i na razvoj škola i obrazovanja u Varaždinu pa je i ovaj rad jedan od prinosa koji nam u općoj mjeri daje pregled razvoja škola u Varaždinu.

RAZVOJ ŠKOLSTVA NA PODRUČJU GRADA VARAŽDINA DO 18. STOLJEĆA

Govoreći o razvoju organiziranog usvajanja osnovnih vještina kroz organizaciju osnovnog školstva u prošlosti možemo primijetiti da su najstariji podaci o osnovnom školovanju djece u Hrvatskoj vezani uz djelovanje crkvenih redova.

U razvijenom srednjem vijeku nalazimo podatke o osnivanju gradskih škola, u Dalmaciju u 13. stoljeću, a u sjevernoj Hrvatskoj, u Zagrebu 1362. godine. U to vrijeme postoje i župne škole od kojih se u našim krajevima najranije spominje ona u Varaždinskim Toplicama osamdesetih godina 15. stoljeća.

U Varaždinu su isto tako, iako nemamo sačuvanih dokumenata najstarije škole bile vezane vjerojatno uz crkve i samostane. Najstariji sačuvani povijesni izvori spominju učitelje, 1509. godine[2] spominje se kao magister Korlat, u popisu građana Varaždina iz 1520. godine spominje se školnik[3]. Iako A. Cuvaj u Građi za povijest školstva iznosi podatak da godine 1587. djeluje crkvena škola u Varaždinu[4]. Sigurno je to bila gradska

[1] Viši kustos Gradskog muzeja Varaždin
[2] Z. Tanodi, 1942.
[3] Lj. Perči, 1986., 269.
[4] A. Cuvaj, 1910., I sv., str. 211.

škola jer već 1588. imamo podatak o imenovanju rektora gradske škole. Gradska je škola imala i svoje kmetove, krajem 16. stoljeća spominje se i obitavalište kmetova gradske škole[5], a zapisnici Gradskog poglavarstva tijekom 17. stoljeća spominju da je škola imala vinograd.

Učitelji su najčešće bili slabo plaćeni, svoju su plaću sami ubirali i to ne u novcu nego u naturi, uz posao u školi obavljali su i mnoge druge poslove, posebno one vezane uz crkvene obrede. Neki su učitelji bili imućni kao što je bio Nikola Cena koji je stanovao u kamenoj kući dok su drugi bili siromašniji.

Gdje se je nalazila zgrada škole u najstarije vrijeme teško je s točnošću utvrditi, znamo da se nalazila u blizini župne crkve.

Škola je u jednom periodu 17. st. bila četverorazredna, "quadricinium scholae Warasdiensen". U to se vrijeme učilo napamet, vjeronauk, čitati, pisati, računati i pjevati, a u nekim školama i latinski jezik. Fizičke kazne bile su prisutne u nastavi. O elementarnom obrazovanju sačuvano nam je malo podataka. Vjerojatno su se učenici u pučkim školama u Varaždinu i Zagrebu služili knjigama štampanim na kajkavskom jeziku[6].

Škola u ovo vrijeme nije bila obavezna no pismenost građana – obrtnka normalna je pojava[7]. U gradu djeluje i desetak literata od kojih se ističu Antun Vramecz, Ivan Pergošić i Blaž Škrinjarić.

Dolaskom isusovaca u grad oni će na zamolbu gradske općine preuzeti župnu crkvu, župu, školu sa svim pripadnostima, te zemlju i 40 kmetova[8], kako se isusovci nisu u svom radu primarno bavili osnovnim obrazovanjem oni će svoje aktivnosti usmjeriti na otvaranje gimnazije.

Ime i prezime	*Godina spominjanja*	*Naziv*
Korlat[9]	1509.	magister
Blasius Dragassich[10]	1520.	školnik
	1588.	magister scholae
		rector
Nikola Cena[11]	1588.	
Nicolao Kolaritio[12]	1588.	magister scholae
Blasius Skrinyarich[13]	1588.	magister scholae
Gregorius Plovdivecz[14]	1588.	colonus magistrii scholae
Gabriel Pridoievich[15]	1600.	magister scholae
	1601.[16]	magister scholae
Mathiae Musocii[17]	1617.	
Petrus[18]	1617.	magister scholae

[5] ZPGV III, 21.
[6] F. Šišić, 1962., str 359.
[7] M. Ilijanić, 1967., 126.
[8] K. Filić, 1936., 50.
[9] Z. Tanodi, 1942., 1509.
[10] ZPGV I, 1990., 81.
[11] R. Horvat, 1993., 114-115.
[12] ZPGV I,1990., 92.
[13] ZPGV I, 1990., 270, in Alzano
[14] ZPGV I, 1990., 236.
[15] ZPGV III, 1992., 364.
[16] isto, 470.
[17] ZPGV IV, 1993., 219.
[18] isto

Mathias Luczinichki[19]	1622. 1624.	magister scholae
	1622.	colonus scholae civitatis
Đuro Kušen[20]	1627. 1628.	ludi magister
	1637.	školnik[21]
Lucae Iegiud[22]	1642.	colono scholae civitatis
Martini Hren[23]	1660.	coloni civitatis scholae magistri
Oczuirk[24]	1669.	školnik
Kapcheuich[25]	1669.	školnik
	1673.	skolnik
Petar Božaković	umro 1683. ili 1684.	učitelj
Mihajel Lančić	1683.	učitelj

Tabela br. 1. Učitelji i kmetovi gradske škole

O srednjoškolskom obrazovanju organiziranom u Varaždinu nemamo mnogo podataka tek S. Hajduk[26] iznosi pretpostavku da bi pod pojmom "qudricinium scholae" bila škola zvana kvadrivij koja u biti predstavlja nastavak trivijalne škole. U Lepoglavi su pavlini osnovali 1503. godine gimnaziju koju su polazili i svjetovni đaci. Tek će dolaskom isusovaca u Varaždin 1636. godine biti otvorena gimnazija.

O visokoškolskom obrazovanju nalazimo prve podatke vezane s odlaskom na školovanje u druga mjesta pa ih nalazimo kao studente u Grazu, Beču, Krakovu, Pragu, a u 17. stoljeću u Lepoglavi se počinje izučavati filozofija, dok su u Varaždinu franjevci 1675. godine otvorili studij filozofije.

ŠKOLE U VARAŽDINU TIJEKOM 18. STOLJEĆA

Osnovno školstvo

Tijekom 18. stoljeća u Varaždinu se nastavlja rad gradske škole više manje uspješno i aktivno. Početkom 18. stoljeća u grad dolaze Uršulinke koje će se u punoj mjeri uključiti u odgoj mladih Varaždinki, a u prvo vrijeme su podučavale i dječake[26a]. U prvoj polovici 18. stoljeća osnovno školovanje nije obavezno već je prepušteno stavu pojedinca pa je tako vidljivo da djeca plemića i bogatih građana nisu polazila javne trivijalne škole već su za školovanje u gimnaziji bili pripremani od strane privatnih učitelja ili pak u posebnim školama kao što je bila na primjer ona u Rušama pri Mariboru gdje kao polaznike nalazimo i 16 učenika iz Varaždina u razdoblju od 1648.-1748. godine[27]

U drugoj polovici 18. stoljeća carica Marija Terezija započinje s nizom reformi na području habsburških zemalja koje obuhvaćaju upravu, sudstvo i školstvo. Uvođenjem Općeg školskog reda (Allgemeine Schulordnung) 1774. godine u habsburškim zemljama

[19] ZPGV V,1994., 42.
[20] K. Filić, 1972., navodi da je orguljaš, i gradski sudac
[21] K. Filić, 1972., str 23.
[22] ZPGV VI, 1995., 195.
[23] ZPGV VII, 1997. 336.
[24] K. Filić, 1972., 35.
[25] isto
[26] Hajduk, S., 1985., 112.
[26a] M.A. Svalina i A. K. Đuran, 1979, 88.
[27] J. Mlinarić. 1983.. 487.

propisane su odluke o uređenju osnovnih škola, jedinstveni udžbenici i metode, organizacija, financiranje i nadzor školstva te obrazovanje i usavršavnje učitelja. Zbog posebnog položaja i autonomnog pitanja školstva Ugarske ovdje Opći školski red nije bio prihvaćen nego je 22. 08. 1777. u Beču objavljen Opći školski i obrazovni sustav za Ugarsko kraljevstvo i njemu pridružene zemlje (Ratio educationis totiusque rei literariae per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas). Ratio educationis određuje pravo državnog nadzora cjelokupnog školstva te jednoobraznost načina podučavanja u svim školama. Ovim se obrazovnim sustavom škole dijele na normalne koje se osnivaju u svakom literarnom okružju, imaju četiri razreda i tu se upućuju budući učitelji pučkih škola i narodne koje se dijele na gradske s tri učitelja, na trgovišne sa dva učitelja i seoske s jednim učiteljem.

Osnivanjem Hrvatskog kraljevskog namjesničkog vijeća u Varaždinu 1767. godine između ostalih dužnosti koje dobiva važan je i zadatak da se Kraljevsko vijeće[28] moralo brinuti za bolji odgoj i školvanje mladeži što će ono i sprovoditi na različite načine od kojih ističem popise škola, popise djece sposobnih za školu, osnivanje školske komisije.

Javna trivijalna škola

Marija Terezija u "Naputcima o radu" što ga je uputila Hrvatskom kraljevskom vijeću ističe da se brinu "kako da se mladež bolje othrnjuje i obučava u školama".

Prema "Nacrtu za temeljiti popravak trivijalnih škola s novo uređenim slovkanjem i čitankom" u Varaždinu se sedamdesetih godina pristupilo osnivanju javne trivijalne škole.

Trivijalne škole postojale su u svakom mjestu gdje postoji župna crkva. Tu se je učio vjeronauk, biblijska povijest, čitanje, njemačko pismo, osnovno računanje, nauka o poštenju i gospodarstvo. Obično imaju 1-2 učitelja, a onjihovu financiranju brinu općine.

O mjestu gdje se je nalazila školska zgrada teško je nešto detaljnije reći do početka sedamdesetih godina 18. st. kada u popisu nalazimo pod brojem "Ceha laniorum" i naznaku "in domo Scholarum trivialum" o čemu nam A. Wissert[29] donosi "U nekakovoj vezi s ovom cehovskom kućom bila je i pučka škola, jer je popisi od god. 1768. i 1769. navode pod jednim te istim brojem. Crkva, groblje, mesnice, škola – sve to je bilo stiješnjeno u jednom razmjerno malom prostoru."

U dokumentima nalazimo podatke o dogradnji školske zgrade uza župnu crkvu upravo radi otvorenja "Trivijalne škole". Magistrat odgovarajući na zahtjev Hrvatskog kraljevskog vijeća da se podigne u Varaždinu javna trivijalna škola iznosi da nema svoga građevnog materijala, osim od porušene zgrade oko župne crkve. Ne može se bez posebnog odobrenja Ugarske dvorske komore koristiti bilo kakvim sredstvima "domaće blagajne". Potrebno je da Kraljevsko vijeće i samo poduzme neke korake[30].

Školsku zgradu uz župnu crkvu trebalo je dogradnjom proširiti. Magistrat je radi toga sklopio ugovore i dao izraditi troškovnike i nacrte za dogradnju škole, između ostalih dao je i tesar Gašpar Waller predračun za tesarske radove u iznosu od 270 forinti i 39 krajcara, a za drveni građevni materijal i čavle 270 forinti, zidarski majstor Jakob Erber dao je predračun za zidarske radove od 192 forinta. Ti su troškovnici dati u listopadu 1772. godine Ugarskoj dvorskoj komori na odobrenje[31].

O načinu izbora učitelja saznajemo iz novina[32] gdje se spominje da je Pavao Feliks Grosser bio 19. veljače 1772. izabran za učitelja narodne osnovne škole, a imenovanje je

[28] B. Filipan, 1986., 211-247.
[29] A. Wissert, 1935., 47.
[30] DAV, Gradsko poglavarstvo. spisi E-2566/1771.
[31] DAV, Gradsko poglavarstvo, spisi B-5104/1772.
[32] Varaždinske novosti 1939.. br. 480-. str.3.

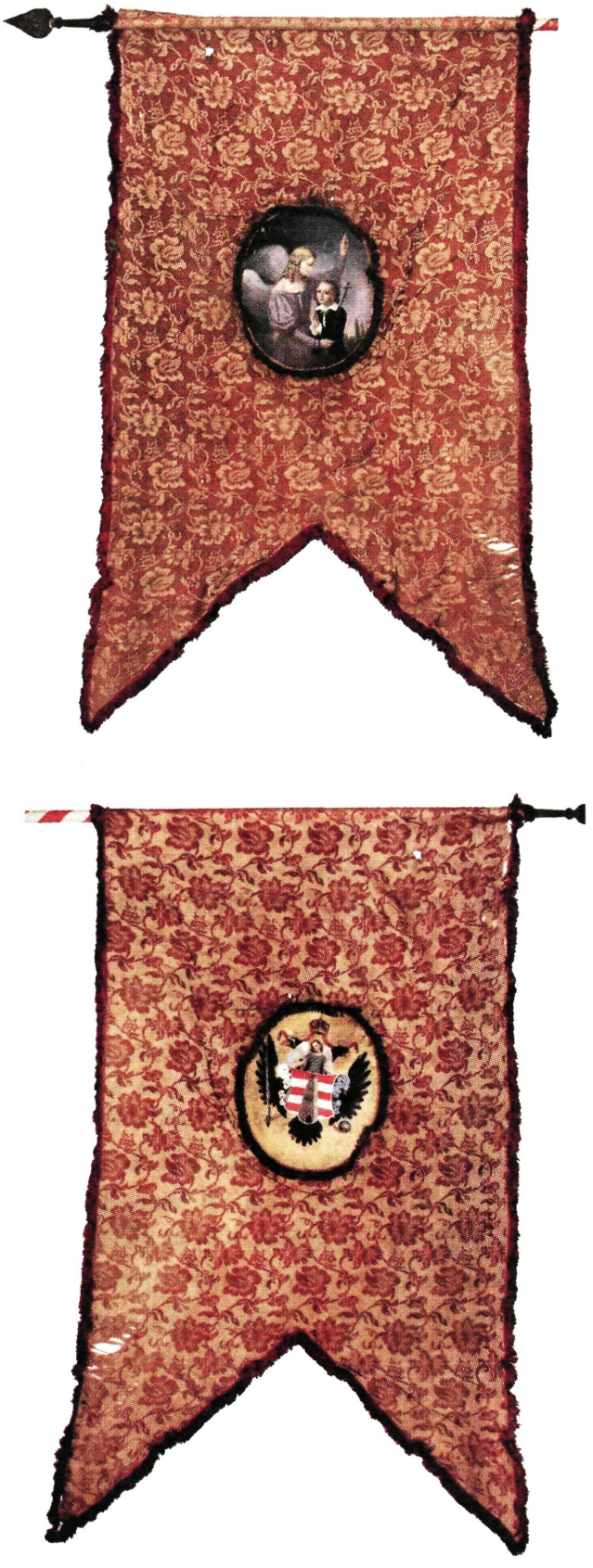

Zastava varaždinske dječačke škole, 1852. GMV KPO 1403.

postigao nakon ispita pred posebnom komisijom u kojoj su bili pored župnika, Ivan Jelišević – senator i gradski kapetan, Juraj Poršetić – notar i Pavao Peras – registrator. Imenovanje je bilo oglašeno u gradu bubnjem.

Trivijalna škola Pavlina

Pavlini su otvorili trivijalnu školu godine 1771/72. u varoškom predgrađu, čini se u tzv. Pavlinskom marofu što je vidljivo iz dokumenta u kojem Hrvatsko kraljevsko vijeće upozorava Magistrat da šalje djecu i u tu školu[33]. Već 1772. godine grad poduzima mjere da djeca iz Pavlinske škole polaze gradsku trivijalnu školu mada su roditelji radije slali djecu Pavlinima jer im je ta škola bila bliže[34].

Njemačka trivijalna škola

Iz izvještaja gradskih izaslanika Matije Protulepca i Ivana Stipišića možemo zaključiti da je u Varaždinu postojala trivijalna škola s nastavom na njemačkom jeziku koju oni nazivaju Njemačka trivijalna škola[35]. U svom izvještaju s kraja 1775. godine kažu da djeca ne znaju čitati, gotovo ni pisati, a nisu spremna ni u vjeronauku. Za takvu situaciju krive učitelja koji djecu manje uči, a više koristi u svoje privatne poslove[36]

Glavna učiona - Normalna škola – Narodna škola

Veliki požar koji je 1776. godine zadesio Varaždin oštetio je i zgradu škole koja je bila tek djelomično adaptirana.

Hrvatsko kraljevsko vijeće 1777. godine gotovo naređuje Gradskom poglavarstvu da se pobrine za građevni materijal kako bi se školska zgrada uredila i nastava počela u slijedećoj školskoj godini[37].

Antun Mandić, nadzornik narodnih škola posjetio je i Varaždin te je ovdje nakon rasprave sa poglavarstvom zaključeno 21. listopada 1777.

- za školske svrhe ostaje 160 for., jer je općina stradala požarom prošle godine te je oslobođena plaćanja poreza tri godine te predlaže da se ostalih 240 forinti potrebnih za isplatu plaća dvojici učitelja nadopuni iz ostalih erarnih zaklada
- dva učitelja se zapošljavaju s nadom da će ostala tri učitelja zamjenjivati Fanjevci.
- dvije će se prostorije urediti u roku od 20 dana u blizini crkve na trošak općine, početni razred ima za ovu godinu mjesto u gimnaziji, stan za učitelje općina će dati besplatno.
- Krajni rok za uređenje škole je 20. studeni, a za to vrijeme će se obaviti popis djece.
- Služba ravnatelja povjerena je senatoru Kircholzu koji je to dragovoljno prihvatio.

[33] DAV, Gradsko poglavarstvo, spisi C-586/1772.
[34] DAV, Gradsko poglavarstvo, spisi B-5104/1772.
[35] M. Androić, 1972., 57.
[36] DAV, Gradsko poglavarstvo, spisi 667/1775.
[37] DAV, Gradsko poglavarstvo, spisi 520/1777.

1777. godine[38]	
Sjeverno predgrađe	42 školska djeteta
Južno predgrađe	51 školsko dijete

Tabela 2. Popis školskih obveznika[39] – djeca od 6 godina i starija

Iako i dalje stižu kraljičini nalozi gradu da se djeca obavezno šalju u školu čim navrše šestu godinu[40] situacija se ne mijenja. Kriza školskog prostora i dalje je prisutna o čemu izvještava rektor Narodne škole, dotadašnji varoški bilježnik Josip Štefanec. Imenovan je uz suglasnost Gradskom poglavarstvu i po kr. inspektoru narodnih škola u Hrvatskoj dr. Antuna Mandića. Zbog oskudice prostora obuka se morala održavati u kući varaždinskog pekara Pintera[41].

Kraljica 1779. godine ponovo potiče Varaždin da podigne i uredi škole. Za dogradnju trebalo je kupiti i zemljište uz župnu crkvu. Vlasnik tog zemljišta bio je 1779. godine Juraj Petković. Varoški sudac izašao je s notarom i Petkovićem na samo mjesto pa su tražili od Petkovića da proda zemljište Općini. Bilo je dogovoreno da će u međuvremenu Magistrat tražiti predračune od domaćih i talijanskih majstora[42]. Nakon mjesec dana Petković je prodao dio gradilišta od 19 četvornih hvati za 54 forinti i 3 1/3 krajcara.

Pokraj župne crkve izgrađena je nova jednokatna zgrada u kojoj je 12. svibnja 1779. godine započela obuka u glavnoj školi što je bilo i regulirano ugovorom između vrhovnog nadzorništva škola i gradskog poglavarstva. U početku je ova škola bila trorazredna s dva učitelja, jedan je vodio prvi i drugi razred, a drugi je učitelj vodio treći razred.

Prvi razred bio je podjeljen na donji "sricajući" u kojem se prve godine učilo poznavati pismena i to alfabetskim redom, zatim se sricalo i slovkalo posve mehanički na temelju knjige "Abeceda za šlabekovanje". Druge se godine učilo čitati, pisati i nešto računati.

	1770[43].	1774.	1780.	1798/99.
dječaci	101 60 pridošlih iz drugih krajeva	22 upisano 18 krajem šk. god.	94	
djevojčice	31 3 pridošlih iz drugih krajeva	4 upisane 5 krajem šk. god.	67	
Ukupno:	195	26 upisano 23 krajem šk. god.	161	99

Tabela 3. Prikaz broja učenika u osnovnoj školi u Varaždinu

U drugom se razredu vježbalo čitanje u hrvatskom i njemačkom, pisalo se i računalo, a u trećem se nastavila obuka na osnovi Čitanke u hrvatskom i njemačkom jeziku, učila se

[38] Među popisanom djecom ima takvih koji su navršili 12 godina, a još nisu dospjeli u prvi razred.
[39] DAV Gradsko poglavarstvo, spisi 4981/1777.
[40] DAV, spisi 534-NB/1778.
[41] DAV, PCV, 1779. str. 409, spisi 494/1779.
[42] DAV, Gradsko poglavarstvo, 1779. str 351-352.
[43] M. Androić. 1972.. 25.

slovnica jednog i drugog jezika, računalo se, vježbalo sastavljanje najobičnijih pismenih sastavaka i učili počeci latinskog jezika.

Magistrat je 1781. godine po naredbi kralja dobio upute da pruži pomoć za gradnju narodnih škola u varaždinskoj okolici[44], ali traži oprost od tih obaveza jer je stradao u požaru. Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće ne priznaje gradu ove teškoće i odgovara Gradskom poglavarstvu da za njega vrijede opći kraljevski propis.

Učitelji i rectori	**Godina spominjanja**
Nikola Gjurgjan	1683.
	1688.
	1713.
Nikola Majdak	1688.
Lovro Božaković	1693.
	1713.
Nikola Franz	1720.
Antun Fuker	1726.
Andrija Savošić	1726.
Bartolomej Mikulčić	1752.
	1760.
Ivan Đuro Magyary	1757.
Antona Antauera	1770.
Pavao Feliks Grosser[45]	1772.
Ljudevit Ponczer[46]	1777.
Ivan Fügner[47]	1777.
Emanuel Worko o.	1777.
	1778.
Kircholz	1777.
Godfrid Gross o.	1778. – 1782.
Josip Štefanec[48]	1779.
Puegner	1779.
Cvetković	1779.
Pijo Golub o.	1779. – 1786.
Jakov Kotsiss o.	1781. – 1782.
Stanko Zernay o.	1783. – 1784.
Andrija Šoštarić	1785.
Leopold Ebner	1788.
Stjepan Eichenegg	1790.

Tabela 4. Varaždinski učitelji u 18. stoljeću

[44] DAV, Gradsko poglavarstvo, spisi 141/1781.

[45] Varaždinske novosti 1939., br. 480, str.3

[46] A. Cuvaj, 1910., I sv. 459.

[47] isto

[48] DAV, Gradsko poglavarstvo, PCV; 1779., 304, pod 289-290.

ŠKOLE ZA DJEVOJČICE U SAMOSTANU SESTARA URŠULINKI U VARAŽDINU

Pučka škola

Pučka škola u samostanu Uršulinki u Varaždinu djeluje od njihova dolaska u Varaždin pa sve do 1945. godine.

Već 1707. godine spominju se četri učiteljice redovnice koje su radile u dva razreda, jedan za naprednije, a drugi za početnike. Prvo se škola nalazila u jednoj od drvenih kuća kupljenih 1708. godine, zatim u samostanu, a 1743. godine mole Gradsko poglavarstvo da im dozvoli kupiti još jednu kuću koja im je potrebna zbog velikog broja vanjskih učenica. Kada je sagrađena nova zgrada konvikta pučka škola se preselila u tu zgradu.

Tijekom 18. stoljeća u pučkoj školi u jednom razredu radile su po dvije redovnice. Jedna je bila glavna i zvala se "Meisterin", a druga joj je bila pomoćnica. Glavna je predavala sve važne predmete, a pomoćnica ručni rad, risanje ili njemački jezik u IV razredu. Vjeroučitelj je imao vjeronauk u sva četri razreda, a učiteljice su utvrđivale gradivo.

Teško je pratiti broj učenica u prvoj polovici 18. st., znamo da 1749. školu pohađa 60 učenica.

Marija Terezija i Josip II predlažu osnivanje posebnih škola za djevojčice što je i regulirano Ratio Educationis gdje se propisuje odvojeno školovanje djevojčica i dječaka i posebne predmete namijenjene djevojčicama s obzirom na pripadnost pojedinom staležu.

Kombinovana škola[49]

O početku ove škole teško je govoriti, no njeni počeci padaju u vrijeme organiziranog djelovanja konvikta jer je to bilo kombinirano odjeljenje za sva četri razreda pučke škole, prvenstveno za učenice konviktice, a kasnije i za neke vanjske učečnice.

Vodila ih je jedna učiteljica, uz katehetu i jednu pomoćnicu ručnog rada.

Učenice ove škole su u školskoj godini 1896/97. podijeljene u redovite razrede pučke škole, no nakon 10 godina ponovo je pokusno uvedena ova škola.

Iz dokumenata je vidljivo da je 1730. godine bilo je 14 konviktica, 1749.godine bilo 15 učenica, a 1761. godine 17.

Glavna djevojačka učiona

Glavna djevojačka učiona osnovana je u Uršulinskom samostanu 1777. godine nakon školskih reformi kraljice Marije Terezije i njene naukovne osnove "Ratio educationes".

Trajala je šest godina i bila je jedina takove vrste u Hrvatskoj i Slavoniji do sredine 19. stoljeća odgajajući učiteljice. Djelovala je sve do novog školskog zakona iz 1874. godine kada prerasta u Višu djevojačku školu.

Josip II je 1787. godine tražio da se sve djevojačke škole po samostanima podvrgnu pod upravu i nadzor Carske naukovne komisije i da postanu javne.

[49] A. Dumbović, rukopis diplomske radnje, 24.

Schlabekuvanya tabela. Zidna početnica osnovne škole iz samostana Uršulinki u Varaždinu. Hrvatski školski muzej Mp 2478

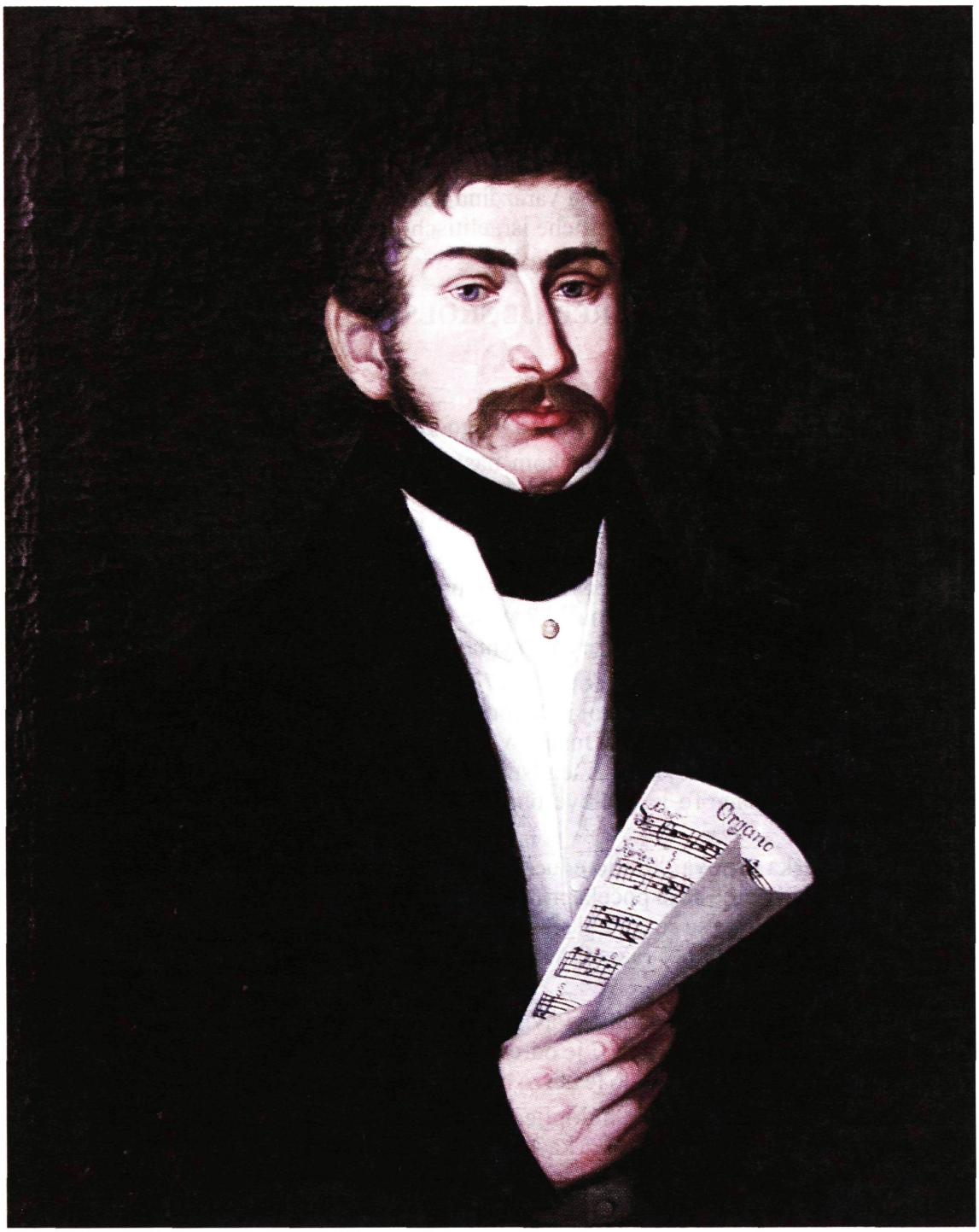

Nepoznati slikar, Leopold Ebner, GMV KPO 3381

Židovska škola

V. Pletenec[50] iznosi podatak da je "Ratio educationes" potakao je u Varaždinu i osnivanje židovske vjerske škole, koju je izdržavala židovska općina. Ta je škola stotinu godina kasnije spojena s gradskom osnovnom školom (1875.). Antun Cuvaj spominje 1820[51]. godinu kao godinu kada je Varaždin dobio i Židovsku osnovnu školu.

Dok M. Lončarić[52] govori da je u Varaždinu 1826., prva u Hrvatskoj osnovana posebna židovska škola pod nazivom Öfentliche israelitisch-deutsche Lehranstalt zu Varasdin.

SREDNJE ŠKOLSTVO

Gimnazija

Gimnaziju varaždinsku osnovanu 1636. godine, vode Isusovci do 1773. godine.

Nastava se temelji na isusovačkom nastavnom sustavu nazvanim "Ratio atque institutio Studiorum Societatis Jesu" koji je u biti predstavljao i priručnik šire pedagoške i didaktičke namjene kojim su se služili u svim isusovačkim gimnazijama. Nastava se izvodila na latinskom jeziku.

Od početka svog djelovanja, uz izuzetak prve dvije godine postojanja, do polovice 19. stoljeća bila je šesto razredna[53]. Prvi se razred zvao "parva" ili "infima", drugi "principia", treći "grammatica", četvrti "syntaxis", peti "pöesis", a šesti "rethorika"

Bulom pape Klementa XIV ukinut je 1773. godine red Isusovaca. Marija Terezija je povjerila brigu za škole u Hrvatskoj i Slavoniji zagrebačkom biskupu Josipu Galjufu koji je brigu za škole poverio barunu Josipu Verneku, posvećenom biskupu i zagrebačkom kanoniku. On je Antuna Rajšpa, bivšeg Isusovca i doktora teologije imenovao ravnteljem varaždinske gimnazije. Te je poslove obavljao do 1776. godine kada su Gimnaziju preuzeli Pavlini.

Nova školska osnova "Ratio educationes" odobrena 22. kolovoza 1777. bila je na snazi i u ovoj školi gdje se je počela primjenjivati od školske godine 1777./78. mada nije bilo potrebnih knjiga pa su se učitelji služili onima koje im je poslalo budimsko sveučilište. Gimanzija je sada imala pet razreda jer je "parva" priključena osnovnoj školi kao treći razred.

Josip II ukinuo je 1786. godine i Pavline, a Antun Rajšp je ponovo preuzeo Gimnaziju. U školskoj godini 1787/88. Josip II je odredio da se treba predavati njemačkim jezikom u sva tri niža gramatička razreda što je ubrzo promijenjeno da to bude samo u prvom razredu.

Varaždinska gimnazija je uklopljena u školski sustav "Ratio educationes" koji predviđa uvođenje njemačkog jezika kao nastavnog, a mađarskog kao obveznog predmeta, no ovdje nije provedeno ni jedno ni drugo, nastava se odvija na latinskom, a od 1848. na hrvatskom.

Nakon smrti cara Josipa II. njegov brat Leopold II ukida njegove reforme pa je opet nastavnim jezikom latinski, provodi se politika uvođenja mađarskog jezika, među učenicima se sprovodi stega što je nastavljeno i nakon Leopoldove smrti, za kralja Franje I.

---

[50] V. Pleteneac, 1983., 531.

[51] A. Cuvaj, 1910. II, 232

[52] M. Lončarić, 2003., 19.

[53] V. Pletenac. 1986..55.

Škola crtanja

Ova se škola smatra uvodom u rad šegrtske škole. osnovana je 1783. godine. Za nju se je trebala urediti posebna prostorija[54] u sklopu adaptacije Narodne škole. Naredbom Kr. nadzorništva od 18. IV 1792. godine uređeno je pitanje koji će učenici polaziti školu crtanja pa je A. Cuvaj ovaj događaj uzeo za osnivanje ove škole.

Učitelji crtanja izrađuju uzorke i predloške koje učenici jednostavno kopiraju.

VISOKO ŠKOLSTVO

Političko kameralni studij

Dopis Marije Terezije od 14. kolovoza 1767. Kraljevskom vijeću za Hrvatsku kojim se ustanovljuje 8 stipendija (200 forinti godišnje) u korist mladića iz Ugarske i njoj pripojenih zemalja koji studiraju političko-kameralne nauke na bečkom sveučilištu uz to kraljica napominje da dvojica mladića iz Hrvatske sada uživaju to pravo, takovim je aktima kraljica željela stvoriti visoko obrazovani upravni kadar u Hrvatskoj pa je i tome svrha osnivanja takovog studija u Hrvatskoj.

Političko kameralni studij radio je u Varaždinu od 17. srpnja 1769. do 1772. kada se seli u Zagreb po odredbi kraljice Marije Terezije i uklopljen je u Pravoslovni fakultet akademije.

Kuća u kojoj je smješten Političko kameralni studij vidljivo je iz dokumenata da se nalazila kod ulaza u tvrđavu uz varoške zidine, odnosno oko nasipa pa se vjerojatno radi o zgradi u kojoj je danas smješten dio građe Državnog arhiva Varaždinu. O njoj se govori kao žitnici, a u njoj je profesor Adalbert Barić imao svoj stan. Dio u kojem se nalazio stan profesora Barića koji se sastojao od tri prostorije danas nam nije vidljiv, a u dijelu današnjeg spremišta Državnog arhiva u Varaždinu nalazila se predavaonica namjenjena slušačima[55].

Nastavni jezik ovog studija po zamisli kraljice bio je njemački, a obavezni udžbenik po kojem je profesor Barić radio u Varaždinu je prvo izdanje prvog sveska *Sätze der Polizey-Handlung- und Finanzwissenschaft* bečkog profesora Josepha Sonnenfelsa[56].

Studij filozofije, teologije i moralne teologije u franjevačkom samostanu u Varaždinu

Varaždinski franjevački samostan otvorio je 1675. godine studij filozofije koji se je redovito održavao do 1783. godine kada ga dokida car Josip II. Ponovno je uspostavljen 1806. godine i gotovo redovito se održava do 1900.

Generalni studij II klase teologije započinje radom 1701. godine i djeluje predavanjem teoloških predmeta do 1741. godine. Nastavlja kao provincijski studij do 1775. godine i kao generalni do 1783. Ovdje predaju redovito dva lektora, a sluša od 5 do 12 studenata klerika.

U nekoliko navrta u prvoj polovici 18. stoljeća pdržavao se u Varaždinu i provincijski studij moralne teologije kojeg je vodio jedan lektor.

---

[54] DAV, PCV 1783. str 77, pod. 4.

[55] DAV, Radikalni arhiv, XXXV

[56] V. Bayer, 1972., 95.

USTANOVE ZA SMJEŠTAJ ĐAKA

Zakmardijevo sjemenište (1659. –1795.)

Ivan Zakmardy, prabilježnik hrvatskog kraljevstva, bio je između ostalog i 1651-2. bilježnik varaždinske županije, a 1662. podžupan. Bio je žestoki protivnik protestantizma, potpomagao je sitotinju, 1654. godine dao je trećinu svoga žita đacima u isusovačkom kolegiju, pa je 1659. odlučio osnovati konvikt što je i sproveo 1. lipnja 1660. kada je u Varaždinu osnovao konvikt za 8 đaka, a prihodima s njegovih imanja što ih je ostavio sjemeništu počeli su isusovci s izgradnjom 1668. godine dvokatne zgrade.

Zakladnicom[57] ustanovljenom u Zagrebu 4. veljače 1667. godine Ivan Zakmardy traži da isusovci na temelju dobara i novaca imaju odabrati petoricu studenata od zakonskih srodnika protonotara i njegova brata Đure te još dva hranjenika iz donjih i gornjih Križevaca, a ostale ukoliko će biti moguće uzdržavaju po želji ili pjevače ili druge dobre đake.

Sjemenište siromašnih đaka, pjevača i glazbenika. Isusovci su ovdje na svom trošku uzdržavali izvjestan broj pjevača i glazbenika. Spaja se sa zagrebačkim i seli u Zagreb 1795. godine. Ban Ivan Erdödy predlagao je da se u ovaj zgradi nakon odlaska pitomaca otvori sirotište no zgradu je unatoč dugotrajnim nastojanjima prodana privatnoj osobi.

Djevojački konvikt pri Uršulinskom samostanu

Pri časnim sestrama uršulinkama djelovao je od početka 18. stoljeća i konvikt iz jednostavne potrebe da se mogu obrazovati i one djevojke koje su dolazile iz okolice. Već 1716. gradi se zgrada za njihove potrebe koja je uskoro postala premala pa je uz pomoć carice Marije Terezije dovršena nova zgrada *Carskog konvikta* 1775. godine.

Ovdje je bilo djevojaka koje su se uzdržavale iz zaklade carice Marije Terezije koja je ovdje stipendirala 8 djevojaka, a tijekom 19. stoljeća zaklade je ustanovilo i nekoliko biskupa te grofica Ljuza Erdödy, te djevojaka koje su se same uzdržavale. Konvikt je radio sve do 1946. godine.

Nove reforme školskog sustava donijet će 19. stoljeće kada će 1806. biti donešen Ratio educationis i školski zakon iz 1869. godine koji predstavlja u biti temelj novog modernog školskog sustava kojim je uvedeno besplatno obavezno školovanje i stvoren jedinstven školski sustav. Hrvatsko – ugarskom nagodbom školstvo je uređeno kao autonomno pravo Hrvatske što je omogućilo i donošenje autonomnog školskog zakona.

SUMMARY

THE OVEVIEW OF THE 18th CENTURY SCHOOLS IN VARAŽDIN

The outline of school history in Varaždin gives insight into evolution of primary, secondary and tertiary educational istitutions in the course of the 18th century.

The first part briefly illustrates developement of schools in the town of Varaždin, from their foundation to the beginning of the 18th century.

[57] K. Filić. 1972.. 39.

In the second part the author draws attention to the existence of educational institutions in Varaždin, focusing on the differences in the educatonal system before and after Maria Theresia's school reform.

IZVORI:

Državni arhiv u Varaždinu - DAV

LITERATURA

Androić, M., 1972.: Androić Mirko, Prilozi poznavanju društvenih i gospodarskih prilika grada Varaždina u 18. stoljeću, u: Varaždin u XVIII stoljeću i političko kameralni studij 1769-1969., Zagreb-Varaždin, 1972.

Bayer, V., 1972.: Bayer Vladimir, Političko-kameralni studij u Hrvatskoj u 18. stoljeću (1769-1776), u: Varaždin u XVIII stoljeću i političko kameralni studij 1769-1969., Zagreb-Varaždin, 1972.

Budak, N., 1994.: Budak Neven, Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku, Zagreb-Koprivnica, 1994.

Cuvaj, A., 1910.: Cuvaj Antun, Građa za povijest školstva I, Zagreb, 1910.

Dumbović, A., rukopis: Dumbović Ankica, Uršulinke i njihovo pedagoško djelovanje u Varaždinu, rukopis diplomske radnje

Filić, K., 1936.: Filić Krešimir, Varaždinska gimnazija 1636- 1936, Varaždin, 1936.

Filić, K., 1968.: Filić Krešimir, Varaždinski mesarski ceh, Varaždin, 1968.

Filić, K., 1972.: Filić Krešimir, Glazbeni život Varaždina, Varaždin, 1972.

Filipan, B., 1986.: Filipan Božena, Prosvjetna politika Hrvatskog kraljevskog vijeća s posebnim osvrtom na osnovno školstvo, u: Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin I, Varaždin, 1986.

Hajduk, S., 1985.: Hajduk Stjepan, Prilog istraživanju povijesti pučkog školstva u Varaždinskoj županiji, u: Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin br. 7, Varaždin, 1985.

R. Horvat, 1993.: Rudolf Horvat, Povijest grada Varaždina, Varaždin, 1993.

Ilijanić, 1967.: Ilijanić Mira Odijelo i sitni kućni inventar, u: Zbornik za narodni život i običaje JAZU, knjiga 43, Zagreb, 1967.

Lončarić, M., 2003.; Lončarić Magdalena, Tragom židovske povijesti i kulture u Varaždinu, Varaždin, 2003.

Mlinarić, J., 1983.: Jože Mlinarić Jože, Učenici iz severne Hrvatske na šoli v Rušah pri Mariboru 1645.-1760, u: Varaždinski zbornik 1181-1981., Varaždin 1983.

Perči, Lj., 1986.: Perči Ljerka, Popis građana Varaždina iz 1520. godine, u: Radovi zavoda za znanstveni rad Varaždin 1, Varaždin, 1986.

Pletenac V., 1983.: Pletenac Vladimir, Nastanak i razvitak osnovnih i nekih drugih škola u Varaždinu, u: Varaždinski zbornik 1181-1981., Varaždin, 1983.

Pletenac, V., 1986.: Pletenac Vladimir, Varaždinska gimnazija od 1636 do kraja prvog svjetskog rata, u: Gimnazija – SC "Gabriel Santo" Varaždin, Varaždin, 1986.

Svalina, M.A., Đuran, A.K., 1979.: Svalina Marija Assumpta, Đuran Ana Klaudija, Hrvatske uršulinke, Varaždin, 1979.

Šišić, F., 1962.: Šišić Ferdo, Pregled povijesti hrvatskog naroda, Zagreb, 1962.

Tanody, Z., 1942.: Tanody Zlatko, Poviestni spomenici građa Varaždina, Varaždin, 1942.

ZPGV I-VII; Zapisnici poglavarstva grada Varaždina I-VII, 1990.-1997.

Wissert, A., 1935.: Wissert Adolf, Bilješke o nekojim varaždinskim kućama, u: Spomenica varaždinskoga muzeja 1925.-1935., Varaždin, 1935.

Varaždinske novosti godišta 1938. i 1939.

Sestra MIHAELA ANKICA DUMBOVIĆ, OSU[1]
Varaždin

UDK:271:37 (497.5)
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

OBRAZOVNO-ODGOJNO DJELOVANJE VARAŽDINSKIH URŠULINKI

UVOD

Odgojno-obrazovno djelovanje sestara uršulinki započinje odmah po njihovu dolasku u Varaždin, kamo su došle su iz Požuna gdje su već imale tradiciju pedagoškog djelovanja. Odmah su zapazile pedagošku zapuštenost grada Varaždina. U najstarijoj samostanskoj kronici čitamo: *"Ovdje nema nikakvog obučavanja i ljudi živu u neznanju kao u nekoj maloj Indiji."*[2]. Iako se prva pučka škola spominje 1509. godine, izgleda da u času njihova dolaska u gradu nema pučke škole, jer one na molbu plemstva i gradskog magistrata u početku uz djevojčice primaju i dječake. Isusovci su imali svoju gimnaziju za mladiće, ali se nitko nije posvećivao ženskoj mladeži. Red sestara uršulinki po svojim pravilima usmjeren je na odgoj ženske mladeži, pa se redovnice odmah daju na posao i podučavaju već u iznajmljenom stanu nasuprot isusovačke crkve.

Glavnina najkvalitetnijeg odgoja i obrazovanja odvijala se u **konviktu** (internatu) u kojem su bile smještene djevojke s raznih strana da kroz četiri do šest godina dobiju najvišu naobrazbu onog vremena. Nekad se broj konviktica popeo i do osamdeset.

Zabavište su redovnice imale od 1914. do 1946. primajući djecu od 3. do 6. godine života.

No najvažnije njihovo odgojno-obrazovno djelovanje bile su **škole**. *"Škola je iza crkve najsvetije mjesto. Ona odgaja nježnu dušu djeteta za Boga, crkvu, domovinu i obitelj. Ona polaže temelj velikoj zajednici čovječanstva. Stoga joj valja posvetiti najvrsnije sile, svu snagu i imovinu. Kakva škola, takav narod!"*, kaže se u *Pokusnim pravilima* za uršulinske škole i gojište.

Da bi mogle biti spremne za sve zahtjeve koje na njih stavljalo Ministarstvo prosvjete, redovnice su se uvijek permanentno obrazovale. Budući da su bile u strogoj klauzuri, morale su same plaćati ispitnu komisiju koja je dolazila iz Zagreba.

Za one predmete za koje nisu bile osposobljene, primale su vanjske učiteljice i profesore.

Čitajući i proučavajući povijest naših pokojnih sestara zadivljene smo nad njihovom upornošću, trudom i marom kojim su u svakom povijesnom času iznalazile nove putove prilagodbe kako bi djevojčicama i djevojkama dale potpuni odgoj i obrazovanje. Vrijedno je promotriti to odgojno-obrazovno djelovanje kroz tako dugi niz godina.

---

[1] Sestra sada vrši službu poglavarice u varaždinskom samostanu, a ovu temu obradila je za Diplomski rad na studiju razredne nastave u Čakovcu 1994. godine.

[2] SAMOSTANSKA KRONIKA. str. 12.

ODGOJ I OBRAZOVANJE U KONVIKTU

Kad su 1708. godine sestre kupile dvije drvenjare, jedna je služila za samostan, a druga za pučku školu i konvikt. Godine 1712. sagradile su prvi zidani konvikt, ali i to je uskoro postalo premaleno. Vanjskih učenica bilo je sve više, pa su redovnice odlučile kupiti još jednu kuću. Mole gradsko poglavarstvo da im to dopusti navodeći svoje razloge: *"Gledechi ni tuliko na potrebchinu nassu kuliko na haszen naivech duhovnu decze plemenitoga ovoga Varassa... koja k nam dohajaju vu skolu, nym hassnovitoga nauka nimaju drugde gde poslušati"*[3]

Molba je uvažena i one kupuju 1743. godine tu jednokatnu zidanu zgradu (današnja kuća za duhovnika) i u nju smještaju u prizemlju školu za vanjske učenice, a na katu školu i spavaonicu konviktica. Zagrebački biskup Franjo Thauzy je prilikom vizitacije 1761. godine izrazio želju da se zbog pretijesnog prostora sagradi nova zgrada konvikta i škole, nakon čega je iz Zagreba poslao prvu novčanu pomoć za gradnju. Glavarica samostana Majka Kajetana Erdreich obratila se za pomoć na caricu Mariju Tereziju. Ona je dala veliku svotu za gradnju škole i konvikta, ali je prije zatražila točan izvještaj o svrsi te zgrade, o utrošenom novcu i svim predračunima i ugovorima. Gradnja je trajala od 1772. do 1775. godine.

Sama carica dala je osam zaklada (stipendija), da se mogu školovati četiri djevojke plemićkog i četiri djevojke građanskog porijekla.

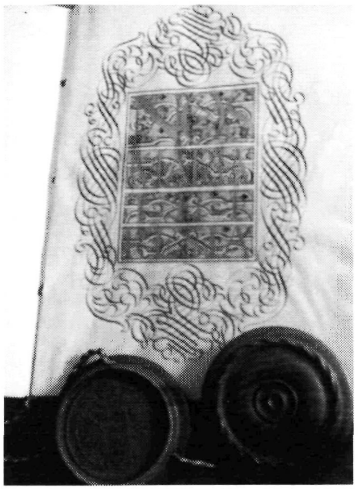

U samostanskom arhivu čuva se povelja o toj zakladi pisana ukrasnim pismom na devetnaest stranica izdana 14. studenoga 1777. godine. Carica M. Terezija htjela je time unaprijediti odgoj ženske mladeži u Hrvatskoj i Slavoniji, a Uršulinska glavna djevojačka škola bila je tada jedina javna djevojačka škola u našim krajevima. Carica je postavila velike zahtjeve na školski rad, jer je tada država preuzela nadzor nad školom. Redovnice su se trudile udovoljiti tim zahtjevima i tadašnja glavarica Majka Ivana Nepomucena, porijeklom grofica Patačić, piše 1777. dvorskom savjetniku: *"Mi ćemo se u svemu najposlušnije podvrći preblagim naredbama Njezinog carskog, kraljevskog, apostolskog Veličanstva... Podučavat ćemo stipendistice u svemu i uložiti sav trud da im dademo pouku prema njihovom stališu, a to će biti od koristi ne samo njima, nego čitavoj zemlji."*[4]

Svaka carska stipendistica mogla je ostati u konviktu najdulje šest godina, da *"nauči njemački čitati i pisati, presti, vesti, kućne poslove, kao i računanje, da se pouči u francuskom ili talijanskom jeziku i da nauči plesati"*[5]

Stipendisticama je bio osiguran stan, hrana, odijelo, liječenje, učiteljice. Za sve to brinuo se samostan. Kad je početkom devetnaestog stoljeća vrijednost novca padala i time postojala opasnost da se stipendijska mjesta smanje, u pomoć su pritekli zagrebački biskupi:

---

[3] SAMOSTANSKA KRONIKA , str. 73.

[4] isto, str. 122.

[5] Iz Povelje carice Marije Terezije, prijevod u HRVATSKE URŠULINKE, Varaždin 1979. str. 284.

Vrhovac, Haulik, Kralj, Schrott i drugi, osnivajući svoja zakladna mjesta, tako da se broj povremeno penjao do dvadeset. Oni su sami predlagali stipendistice ili su potvrđivali one koje je samostan predložio. Da ne bi došlo do zloporabe stipendija, brinuli su se državni zakoni, kao onaj iz 1855. koji govori da se stipendije moraju uskratiti onima koji ne napreduju. Svake godine samostan je morao načiniti tabelarni prikaz o napretku i vladanju učenica stipendistica. Uspjeh je uglavnom uvijek bio najbolji, a vladanje pohvalno. Zaklade su trajale u smanjenom broju sve do 1929. godine.

U konviktu je dakako bilo i učenica koje su se same uzdržavale. Jedne su tzv. *Solventice* koje su polazile redovne samostanske škole. Druge su bile *Privatistice* za koje su roditelji željeli izvjesno privatno poučavanje. Tako npr. 1916. godine u konviktu ima nekoliko privatistica za pojedine predmete: iz Ugarske za ručni rad; iz Vrbovskog za njemački, ručni rad i glasovir; iz Ivanca za harmonij; jedna iz Varaždina za ručni rad, a jedna za gusle.[6]

Nekoje djevojke su ostajale poslije osmog razreda više djevojačke škole i primale pouku u pojedinim predmetima. Zanimljiv je ovaj podatak: *"Dragica Katić svršivši VIII. razred ove više djevojačke škole, nakon 4 godišnje privatne obuke i priprave početkom svibnja 1905. položila dozvolom visoke kr. zem. vlade s dobrim uspjehom ispit u Zgb. na temelju kojega bi proglašena osposobljenom za samostalnu učiteljsku službu na višim pučkim školama iz franceskoga jezika."* [7]

Postojala je još jedna vrsta privatistica, koje su privatno polagale pojedine razrede. Bila je to neka vrsta akceleracije. Kroz nekoliko mjeseci privatistice su pripremale, a zatim polagale privatne ispite za jedno ili oba polugodišta odjednom. Za to vrijeme su boravile u konviktu.

Sve konviktice polazile su uglavnom samostanske škole. Početkom 20. stoljeća ima i onih koje polaze državnu gimnaziju u Varaždinu ili preparandiju u Čakovcu.

Konviktice su dolazile iz raznih krajeva: iz Zagreba, Varaždina, Rijeke, Bjelovara, Vukovara, Beograda, Karlovca, Zlatara, Ivanca, Gornje i Donje Stubice i drugih mjesta. Roditelji su im s obzirom na socijalni i društveni status uglavnom bili: obrtnici, mjernici, činovnici, vlastelini, učitelji, rjeđe liječnici, a veliki je broj onih kojima su majke bile udovice.[8]

U inernatu je radilo više redovnica i pomoćnog osoblja. Za cijeli konvikt bila je odgovorna prefekta ili nadstojnica gojišta, a njoj su pomagale pomoćnice i pripomoćnice gojišta. Prefekta je zastupala u pravom smislu majku i zato je morala biti *"vrsna i iskusna pedagoškinja"*, kaže se u *"Pokusnim pravilima"* gojišta. *"Svaka gojenica imade kod nje tražiti savjet; potužiti se na teškoće, moliti u potrebama pomoć i dozvole, a ona će svaku bez razlike ponašanja i napredka u naucima materinskom ljubavi primiti, saslušati i koliko može pomoći."*[9]

Pomoćnice u gojištu bile su također redovnice sa pedagoškom spremom. Pomagale su u učenju i organizaciji rada. Morale su se savjesno pripremati da ne ostave gojenice ni časa bez nekog zanimanja.

Pripomoćnice u gojištu bile su redovnice bez veće školske spreme i služavke koje su spremale prostorije, posluživale gojenice i brinule se da sve bude u najvećem redu i čistoći.

---

[6] Usp. IZVJEŠTAJ o višoj i nižoj pučkoj djevojačkoj školi uršulinskoga samostana u Varaždinu za šk. god.1916/17.

[7] IZVJEŠĆE o višoj i nižoj pučkoj djevojačkoj školi uršulinskoga samostana u VŽ. za šk. god. 1904/5. str.64.

[8] Usp. IZVJEŠĆE o višoj i nižoj pučkoj djevojačkoj školi uršulinskoga samostana u Vž. za šk. god. 1900/01. UDK:271:37 (497.5)

[9] POKUSNA PRAVILA za škole i gojište samostana duvna sv. Ursule u Varaždinu, str. 8.

Sačuvao se i *DNEVNI RED U KONVIKTU* iz 1910. godine, pa ga donosimo u cijelosti:

5.30 sati	ustajanje
6 sati	Sveta Misa
6.45 sati	zajutrak
7 - 8 sati	učenje u učionici gojišta
8 sati	početak nastave
10 sati	doručak
11 - 12 sati	ručni rad, ako nastava završi u 11 sati
12 sati	ručak (pod ručkom se čita kratki životopis svetaca, a zatim smiju razgovarati njemački)
12.30 - 13.30 sati	odmor na igralištu ili u sobi za odmor kad je ružno vrijeme (djeca koja imaju vježbe na glasoviru ili imaju posebne satove, imaju odmor do 13 sati)
13.30 sati	priprema za školu
16 sati	užina
16.15 sati	posebni satovi, a ostale zajednički odmor pod nadzorom
17 - 19 sati	učenje, a boljim učenicama dopušta se učenje samo jedan sat da mogu vježbati glazbu ili imati posebne satove - u srijedu i subotu umjesto učenja je ručni rad - kad je učenje dva sata uzastopce, između satova je obavezan odmor od pet minuta
19 sati	večera, pod kojom je razgovor na francuskom jeziku
19.30 - 20 sati	odmor
20 sati	zajednička večernja molitva i stroga šutnja do 8 u jutro
21 sat	počinak

Svaka konviktica trebala je dopremiti opremu: posteljinu, odijelo, pribor za jelo i higijenu.

Radi zajedničkih nastupa imale su sve jedno tamno odijelo za zimu i jedno bijelo za ljeto. Zajednička uniforma bila je tamnoplavo mornarsko odijelo, koje je davalo konvikticama ovog zavoda svečani izgled prilikom javnih nastupa, priredaba, sprovoda, procesija.

Da je odgojno-obrazovni rad u samostanskom internatu bio cijenjen, vidljivo je po tome što je samostan bio pošteđen od ukinuća koje je u drugoj polovini 18. stoljeća zadesilo mnoge Redove.

Rad u konviktu trajao je takoreći od dolaska sestara u Varaždin do 1946. kad je usmenom odredbom gradskog N. O. od 13. kolovoza ukinut. Ukidanje se očekivalo već 1945. kada su ukinute privatne škole, no on je još jednu godinu životario. U prostorije konvikta uselio je već 1945. državni ženski internat, kasnije muški, a zatim medicinska škola. Konviktice samostana bile su stisnute u tri sobe, iako ih je tada bilo 63. Budući da su samostanske škole već bile ukinute, polazile su sve Državnu žensku II. gimnaziju.

Odgoj u zabavištu

Samostan je već 1904. godine imao dvije kandidatkinje kao ispitane učiteljice zabavišta, ali tek 1914. ima čuvalište za djecu *"u koje su od početka primana samo ženska djeca, a zatim postupno i muška, pa je broj djece u čuvalištu stalno rastao. Između dva rata čuvalište nastavlja rad kao zabavište, bez prava javnosti. Broj djece kretao se u prosjeku oko pedeset, a vodila ga je jedna od redovnica-učiteljica."*[10]

Godine 1930. zabavište dobiva pravo javnosti i radi kao privatno zabavište. Uz glavnu sestru zabavilju radila je i pomoćna učiteljica, isto redovnica.

Županijski školski nadzornik zapisao je 1943. prilikom pregleda škole i zabavišta: *"Rad u zabavištu odvija se po načelu životne blizine. Njeguje se smisao za zajednicu. Sredstva odgovaraju životnoj dobi. Nastavnica naročitu pažnju poklanja dječjoj samoradinosti, posjeduje vrlo dobru stručnu spremu, pa je postigla odličan uspjeh".*[11]

S djecom se radilo po planu i programu državnih zabavišta. U Dnevniku rada nailazimo na ove rubrike: vježbe opažanja, vježbe govora, vježbanje i ispitivanje duševnih i fizičkih sposobnosti djeteta, pjevanje, zabavice ili zaposlenja, igre, gimnastičke vježbe i šetnje. Šetnje su izvođene samostanskim vrtom, a na cjelodnevne izlete djeca su išla čak na Varaždin breg, jer je samostan u to vrijeme imao svoj autobus.

Djeca su primana u dobi od 3 do 6 godina. O cjelokupnom radu zabavišta nema potpunih podataka. Broj djece je iz godine u godinu rastao.

Školska godina	*Broj djece*
1931/32	24
1932/33	36
1933/34	40
1934/35	31
1935/36	48
1936/37	48
1937/38	45
1938/39	45
1939/40	41
1940/41	60
1942/43	64
1943/44	81
1944/45	60

"Pouzdaniji i potpuniji podaci omogućili bi nam sigurnije zaključke o radu zabavišta i razlozima rasta broja djece u njemu, u odnosu na stagnaciju u gradskom zabavištu".[12] Zabavište je radilo još školske godine 1945/46., a onda je od državnih vlasti zabranjeno.

URŠULINSKE ŠKOLE

Pučka škola

Već 1707. spominju se četiri učiteljice- redovnice. Ne zna se koliko je djece bilo na početku, ali je poznato da su otvorile dva razreda: jedan za naprednije, a jedan za početnike. Također nije poznato da li je postojala posebno vanjska, a posebno unutarnja škola za konviktice.

---

[10] Janko Pavetić, OSNOVNO ŠKOLSTVO NA PODRUČJU VARAŽDINA od 1918. do 1941. str. 95.

[11] KONTROLNA KNJIGA za osnovnu školu ss. Uršulinki u Varaždinu, dne 2. 6.1942.

[12] Janko Pavetić, nav. djelo str. 35.

Pučka škola je uvijek bila besplatna. Novčano su je pomagali dobročinitelji samostana, a roditelji djece su u doba ekonomskih kriza nabavljali drva za ogrjev. Poslije i o tome brinu redovnice kako vidimo iz jednog pisma kojim 6.2. 1801. Majka Suzana Pelagija moli drva iz Lepoglave. *"Samostan je kroz dugi niz godina stekao zasluge u radu za opće dobro, a tako i danas radi. 80-100 vanjskih učenica dobivaju dnevno pouku ne samo u nauku vjere, nego i u čitanju, pisanju, računu, šivanju, pletenju i drugom ručnom radu i to takovu da roditelji često pokazuju svoju radost nad napretkom svoje djece... U čitavoj državi učitelji i učiteljice su dobro plaćeni, a redovnice vrše svoju učiteljsku službu besplatno."*[13]

Kad je škola dobila pravo javnosti, novčano ju je pomagala gradska općina, a li to je uvijek bila vrlo mala i nedostatna pomoć za sve potrebe i popravke škole; godišnja pripomoć znala je biti u visini mjesečne plaće jedne učiteljice.

Zbog klauzure redovnice su imale ravnatelja. Napokon 1860. ravnateljstvo preuzima glavarica Majka Kajetana Haselwanter. Od tada je redovnice na sjednicama u gradu zastupao samostanski duhovnik.

U 18. i 19. stoljeću u pučkoj školi u jednom razredu predavale su po dvije redovnice.

Jedna je bila glavna i zvala se "Meisterin", a druga joj je bila pomoćnica. Glavna je predavala sve važne predmete, a pomoćnica npr. ručni rad, risanje ili njemački jezik u IV. razredu. Taj običaj tandemskog rada zadržao se skoro cijelo stoljeće, piše u samostanskoj kronici.

Vjeroučitelj-svećenik je imao vjeronauk u sva četiri razreda, a učiteljice su utvrđivale to vjeronaučno gradivo.

Upis djece u samostansku pučku školu vršio se istodobno kad i u javnoj gradskoj školi. Upisivalo se oko 60-tero djece, a u cijeloj školi bilo ih je do 260-tero.

Tridesetih godina dvadesetog stoljeća počeo se osjećati otpor prema samostanskim školama. Upis sve djece vršio je otada školski odbor u prostorijama gradske pučke škole. Ravnateljica redovnica je do 1934. godine mogla prisustvovati upisima, a poslije te godine, pristup joj je onemogućen, s obrazloženjem da "samostanske učiteljice ne spadaju u školski odbor". Te godine upisano je u samostansku pučku školu samo 22 djece.

Šk. godine 1924/25. pučka škola promijenila je naziv u Djevojačka osnovna škola, a 1935/36. u Narodna škola.

Zbog rata doselila su 1942. godine u prostorije samostanske škole i ženska odjeljenja državne pučke škole, jer je njihova škola predana vojsci. Jedna škola imala je nastavu prije, a druga poslije podne. Godine 1943. osnovna škola uređena je kao vježbaonica učiteljske škole.

Dne 19.6. 1945. godine imenovana je ravnateljicom Štefanija Košak, učiteljica osnovne škole u Varaždinu. Školska godina 1945/46. započela je još u prostorijama uršulinske škole, no 12. listopada 1945. došao je zakon o ukidanju privatnih škola i odmah slijedeći dan odvedena su djeca iz samostanske u državnu školu. Bio je to ganutljiv prizor, jer su djeca cijelim putem plakala.

Opetovnica

Usporedo uz pučku školu radila je i opetovnica od 1816. godine, otkada je i uvedena, a učvršćena je još više školskim zakonom iz 1874. godine. Zadatak joj je bio ponavljanje i proširivanje znanja iz pučke škole. Održavala se dva puta tjedno po dva sata uz jedan sat vjeronauka. U Varaždinu je to bilo četvrtkom i nedjeljom kroz cijelu godinu. Od nje su

[13] SAMOSTANSKA KRONIKA. str. 148.

bile oslobođene jedino učenice koje su završile VI. razred ili su polazile stručne škole. U gradu je bila opetovnica samo za dječake, te su sve djevojčice gradske pučke škole dolazile u samostansku opetovnicu. Imala ih je jedna redovnica-učiteljica u dva ili tri tečaja. Opetovnica nije radila jedino 1914/15. zbog ratnih prilika. Ukinuta je šk. god. 1924/25. kad je uvedena građanska škola.

Zanimljivo je da su redovnice uvidjele što se događa s djevojčicama koje su završile opetovnicu, da su izložene moralnoj pogibelji. Da bi doskočile njihovoj dokolici i besposličarenju osnovale su 1918. godine za njih tzv. PATRONAŽU. Bivše učenice opetovnice nedjeljom bi dolazile u samostan i tu učile šivati, krojiti, kršćanski djelovati, a uz to bi se i zabavljale. priređivane su za njih i male tombole i darovi za Božić. Djevojčice su rado dolazile i skupljalo ih se do četrdesetak. Kasnijih godina pridružile su im se tvorničke radnice i gimnazijalke državne gimnazije.

Kombinovana škola

Ne zna se točno od kada postoji uz pučku školu još i kombinovana škola. Vrlo vjerojatno da je počela djelovati od samih početaka konvikta. Bilo je to jedno kombinirano odjeljenje za sva četiri razreda pučke škole, prvenstveno za učenice konviktice, a kasnije i za neke vanjske učenice. Vodila ih je jedna redovnica učiteljica, uz katehetu i jednu pomoćnicu ručnog rada. Tako npr. u školskom izvještaju za 1895/96. vidimo da u toj "Školi" ima dvanaest učenica. Po razredima to izgleda ovako:

Razred	*Broj učenica*
I.	2
II.	4
III.	3
IV.	3
Ukupno	12

Evo kako se broj polaznica te škole kretao u pojedinim godištima:

Školska godina	*Broj djece*
1890/91	18
1891/92	13
1894/95	21
1895/96	12
1906/07	26

U školskom izvještaju za godinu 1896/97. stoji da su se "*interne i eksterne učenice bivše kombinovane škole porazdijelile u dotične razrede niže pučke škole, da mogu uživati potpunu propisanu obuku, a uz to se ipak u konviktu naobrazovati prema želji roditelja u neobligatnim predmetima.*"[14]

Slijedećih godina zato nema kombinovane škole, već ima više privatistica. Nakon deset godina 1906. opet je uvedena ta škola, možda najviše zbog zdravstvenih razloga, da se konviktice ne bi družile sa bolesnom vanjskom djecom, no izgleda da takav rad više nije bio moguć i te škole ne nalazimo više u školskim izvještajima.

[14] GODIŠNJE IZVJEŠĆE nižeg ženskog liceja i niže pučke djevojačke škole s pravom javnosti u samostanu Uršulinka u slob. i kralj. gradu Vžd. na koncu šk. god. 1896/97. str. 25.

Glavna djevojačka škola

Glavna djevojačka škola osnovana je u konviktu 1777. godine nakon školskih reformi carice Marije Terezije i direktiva *"Ratio educationis"*. Trajala je šest godina i bila jedina takve vrste u Hrvatskoj i Slavoniji do sredine 19. st. odgajajući učiteljice. Iz caričine povelje vidljivo je što se sve učilo u toj školi. Kroz stotinu godina izlazile su iz varaždinskoga samostana školovane učiteljice širom domovine. Tu su odgajane i kao gotove zrele osobnosti polazile odgajati mlade generacije. Ta škola djelovala je do novog školskog zakona iz 1874. kada prerasta u *Višu djevojačku školu.*

Viša djevojačka škola

Novi školski zakon odredio je da se uz nižu otvori i Viša djevojačka škola. *"I ta promjena zatekla je redovnice pripravljene. Naime, u zadnje su se dvije godine u konviktskoj školi, koja je inače trajala šest godina, obučavali oni predmeti koji su se tek kasnije predavali u Višoj djevojačkoj školi. I tako su, prije nego li je 1874. izdan zakon o uređenju viših djevojačkih škola, uršulinke u svom zavodu već imale školu takve vrste."*[15]

Peti i šesti razred uveden je odmah te godine, dok je *"istom šk. godine 1881/82. otvoren VII. razred, a 1882/83. VIII. razred"*.[16] Zašto tako kasno - nije poznato, ali vrlo je vjerojatno da roditelji nisu mogli tako dugo školovati svoje kćeri, pošto se za višu djevojačku školu plaćala izvjesna školarina. I redovnice su se u međuvremenu doškolovale da mogu u potpunosti udovoljiti novim zahtjevima školstva.

Kako je u zgradi koju je dala sagraditi carica bio smješten konvikt i pučka škola, nije bilo mjesta za Višu djevojačku i Kombinovanu pučku školu. Odlučile su nadograditi prema istoku još šest prostorija. To im je uspjelo zahvaljujući darovima cara Franje Josipa I., nadbiskupa Mihalovića i grofice Lujze Erdödy.

Školska godina 1899/1900. započela je u novim prostorijama i gradsko poglavarstvo radilo je na tome da se gradska viša djevojačka škola pripoji samostanskoj. Samostan je postavio svoje uvjete, no našli su se protivnici koji su po novinama oštro napadali samostanske škole i do ujedinjenja nije došlo.

Iako su uršulinske škole bile priznate u javnosti zbog kvalitetnog odgoja i obrazovanja, novi su zakoni iziskivali novo priznanje, te su 16.3. 1893. dobile pravo javnosti. Godine 1894. Viša djevojačka škola postala je Niži djevojački licej, no 12. lipnja 1898. donesen je zakon po kojem se višim djevojačkim školama zabranjuje upotreba naziva Ženski licej.

Broj učenica u višoj djevojačkoj školi kretao se od 20 do 100 učenica. Učenice su uz obavezne predmete mogle birati i izborne. U ratnim godinama nastava je trajala tri dana prije podne, a tri dana poslije podne. Godine 1924. Viša djevojačka škola pretvorena je u *građansku.*

Građanska škola

Ministarstvo prosvjete je odredilo da se otvaraju takve škole koje razvijaju smisao za praktičan život. No, to Ministarstvo je također odredilo da učenice svih privatnih građanskih škola moraju polagati ispit u državnoj građanskoj školi. To je pogodilo redovnice i one odmah pišu Ministarstvu Srba, Hrvata i Slovenaca u Beograd, da samostanske učenice budu od toga izuzete. *"Naš zavod radi na prosvjetnom polju već preko 200 godina i to*

[15] Marija Assumpta Svalina, Ana Klaudija Đuran, HRVATSKE URŠULINKE, Varaždin 1979. str.103.
[16] ŠKOLSKA SPOMENICA. str. 11.

uvijek na zadovoljstvo svih prijatelja škole i uzgoja mladeži. Stoga je zavod veoma često stekao pohvalu i našao priznanje kod mnogih organa državne vlasti. Naša ženska građanska škola uvijek je u svemu bila jednaka državnim građanskim školama u propisima i dužnostima, pa stoga i u pravu. Razlika je bila samo u tome što je tu školu uvijek uzdržavalo i danas uzdržava Ravnateljstvo Uršulinskoga samostana u Varaždinu."[17]

Odobrenje je došlo, da učenice privatnih građanskih škola mogu polagati ispit u privatnim školama uz uvjet da ispitima predsjeda izaslanik Ministarstva prosvjete. Građanska škola uzela je trgovački smjer i time njoj svojstvene predmete: trgovinu, domaćinstvo, knjigovodstvo, daktilografiju i stenografiju.

Rad građanske škole spojen je 7. lipnja 1945. sa ženskom realnom gimnazijom, jer je po zakonu ta škola prerasla u *realnu gimnaziju.*

Gimnazija

Već 1932. godine postoje sa strane samostana pokušaji otvaranja gimnazije, a 1934. god. dvije redovnice odlaze radi toga čak u Beograd. Godine 1935. opet je poslana molba na Ministarstvo, no do osnivanja ni tada nije došlo. Tek 19. ožujka 1940. *"Narodne novine"* - službeni list banovine Hrvatske - donose *Uredbu* o otvaranju uršulinske privatne ženske realne gimnanzije s pravom javnosti u Varaždinu. Svake godine otvarat će se postepeno po jedan razred. Godine 1940/41. otvoreno je prvo odjeljenje sa 32 učenice. Slijedećih godina broj se povećavao.

Šk. god.	Razred					Ukupno
	I	II	III	IV	V	
1940/41.	23					23
1941/42.	80	82				162
1942/43.	130	81	76			287
1943/44.	102	105	54	50		311
1944/45.	105	97	94	44	32	372

Uz redovnice profesorice radilo je i nekoliko vanjskih honorarnih profesora, a ravnatelj je bio profesor državne gimnazije gospodin August Fitze. I ta škola slijedila je plan i program državnih gimnazija i bila pod nadzorom države.

Kad je 7. lipnja 1945. imenovana gđa Petra Ferković za privremenu ravnateljicu, uveo se novi nastavni plan i program. Umjesto njemačkog jezika uveden je NOB, a otpao vjeronauk u svim razredima. Svi profesori započeli su u lipnju dvomjesečni tečaj ruskog jezika.

Nastava je te godine, zbog ratnih prilika, trajala do 3. kolovoza i to je bio zadnji dan života ove škole.

Učiteljska škola

Godine 1858. školske vlasti su željele da se u samostanu osnuje učiteljska škola (možda zato što je u Zagrebu osnovana 1847.), ali kad su sestre bile bolje upućene o uvjetima ove škole, nisu mogle to prihvatiti zbog pomanjkanja učiteljskih sila. Majka Florijana Karger poslala je 7. lipnja 1858. na školsko nadzorništvo u Biškupcu dopis slijedećeg sadržaja: *"U vezi sa dopisom od 20. svibnja o. g. broj 111. čast mi je odgovoriti da se ovaj samostan nalazi u tako neugodnim prilikama te ne može prihvatiti visoko*

[17] PISMO Ministarstvu Prosvjete Srba, Hrvata i Slovenaca u Beogradu, br.2/1925.

naređenje za otvorenje ženske preparandije. Pošto smo se pobliže informirali o uvjetima, vidjeli smo, da samostan ima premalo učiteljskih sila za obučavanje. Morali bi uzeti u pomoć vanjske učiteljice i plaćati ih, a to nismo u stanju. Ja sam veoma željela da do toga dođe zato neka se ova želja primi za djelo i o tome više vlasti obavijesti."[18]

Izgleda da je 1914. godine samostan bio spreman i te godine učiteljska škola počinje s radom. Dne 10. studenoga redovnice pišu *"Molbu za otvaranje Preparandije"*, a ban otpisuje 9. prosinca 1914. da treba poslati:

1. dokaz da je opstanak samostana za više godina materijalno osiguran
2. popis prostorija s veličinom
3. inventar zbirki
4. popis učiteljskih sila s originalom svjedodžbi i curiculum vitae

Redovnice su u međuvremenu otvorile prvi tečaj učiteljske škole s dvanaest učenica. Tek 2. srpnja 1915. stiže nadzornik za srednje škole, Franjo Krema da pregleda prostorije i zbirke, da li odgovaraju propisima, zahtjevima i potrebama učiteljske škole.

Dne 1. rujna 1915. godine počelo se s drugim tečajem preparandije, iako je to bila sasvim privatna škola bez prava javnosti. Učenice su učile privatno sve predmete i nakon toga polagale ispit na učiteljskoj školi sestara milosrdnica u Zagrebu.

Dopuštenje za pravo javnosti bilo je odbijeno 31. listopada 1916. s razloga *"što se osim u učiteljskoj školi u samostanu ss. milosrdnica u Zagrebu mogu učiteljice obrazovati u pedagogijskom odjelu zagrebačkoga liceja i u učiteljskim muškim školama u Osijeku i Petrinji, gdje je dopuštena koedukacija, pa se prema tome otvaranje novih zavoda za obrazovanje učiteljica ne ukazuje niti uputnim niti potrebnim."*[19]

Do kada je trajala ta privatna preparandija ne zna se točno. Iz nekih privatnih pisama bivšim učenicama, može se zaključiti da je postojala još 1918. godine.

Ponovna molba za otvaranje učiteljske škole podnesena je 1941. na što je stigao potvrdan odgovor. Nakon pet razreda učiteljske škole moći će učenice polagati učiteljski diplomski ispit. Dužnost ravnatelja je prve godine povjerena gosp. Augustu Fitze, a slijedeće M. Mariji Forst, uršulinki. Osim redovnica profesorica, namješteno je i nekoliko vanjskih profesora.

Nakon prijemnog ispita koji je proveden od 8. do 10. rujna iz hrvatskog, matematike i glazbenog odgoja, upisana je 31 učenica.

To je bilo ratno vrijeme, pa je rad bio otežan, jer su u 1943. u školsku zgradu smještene Državna mješovita opća niža srednja škola i Državna ženska stručna škola. Sve škole radile su po skraćenom programu: 4 radna dana po 6 sati u trajanju od 40 minuta. Jedino je četvrti razred imao radni tjedan od 6 dana zbog praktičnih vježbi u vježbaonici osnovne škole.

Satovi glasovira, kućanstva i tjelovježbe bili su poslije podne, jer za te predmete nije trebala školska soba.

Od 26. travnja do 5. svibnja 1945. održavao se prvi ispit zrelosti i to u samostanskom podrumu zbog čestih uzbuna. *"Učenice su većinom pokazale ne samo razmjerno dosta visoki stupanj inteligencije, nego i veliku stručnu spremu i solidno znanje. Osam učenica položilo je ispit izvrsnim uspjehom, devet vrlo dobrim uspjehom i sedam dobrim uspjehom"*[20]

---

[18] SAMOSTANSKA KRONIKA , str. 259.

[19] MOLBA za otvaranje uč. škole, Školski arhiv, br.28/1916.

[20] LJETOPIS UČITELJSKE ŠKOLE. str. 19.

Rad te škole bio je također obustavljen 3. kolovoza 1945. Učiteljice koje su u samostanskoj školi položile učiteljski diplomski ispit bile su kasnije "kažnjavane", što su polazile školu kod natražnih opatica. Bile su bacane po najneugodnijim školama diljem Jugoslavije ili su ih silili na odreknuće od vjere.

Tečajevi i stručne škole

Znamo da je u samostanu već od početka 19. stoljeća postojala neka vrsta stručne škole. O tome čitamo u Izvješću: *"Za vrijeme dok je u varšdinskom samostanu Ursulinka jedina djevojačka učiona postojala, bijaše sa istom spojena njeka vrst industrijalne škole i opetovnice, u kojoj su učenice svršiv sa dobrim uspjehom IV. razred uz nadopunjenje već slušanih predmeta još potanje poučavane u računstvu, zemljopisu i naravoslovnih predmetih, a ponajpače u ručnom poslu."*[21]

Ta škola bila je za vanjske učenice koje nisu stanovale u konviktu. Početkom 20. stoljeća, točnije 1905. učenice više djevojačke škole počele su dobivati praktične pouke za kućanstvo, knjigovodstvo i strojopis. U školskom arhivu postoje svjedodžbe i dokumenti koji potvrđuju da su učenice polazile *tečaj za ručni rad, kuhanje, krojenje i šivanje rubenine, za umjetne radnje, pisanje na stroju.*

Nakon odbijanja molbe za otvaranje učiteljske škole, glavarica samostana Majka Klaudija Boellein, poslala je Visokoj kr. zem. vladi molbu za otvaranje privatne ženske stručne škole s pravom javnosti. Nije nam poznato kako je molba riješena, ali iz svjedodžbi koje su izdavane 1921. vidljivo je da još uvijek postoje tečajevi, a ne stručne škole.

Pošto je Viša djevojačka 1925. pretvorena u Građansku školu, sestre su uvidjele, da je potrebna još neka sasvim praktična škola u kojoj bi se učilo sve za dom i obitelj i zato 15. rujna 1930. godine otvaraju *Privatnu Domaćinsku školu.* M. Klotilda Lažansky položila je domaćinski tečaj na glasovitoj ljubljanskoj školi "Mladiki", a M. Terezija Horvat polazila je petomjesečni trgovački tečaj, da bi nakon toga 1938. godine samostan mogao podnijeti molbu za otvaranje Trgovačko-domaćinskog tečaja. Molba je te godine odbijena, ali one ne posustaju i konačno rješenje Banske vlasti dolazi 13. studenoga 1939. s dozvolom da mogu otvoriti *dvogodišnji Trgovačko-domaćinski tečaj* za usavršavanje učenica građanske škole.

Predavanja su bila dnevno po 3 sata, odnosno tjedno po 18 sati.

Šk. godine 1940/41. bilo je i I. tečaju 10 učenica, a u II. 6. Mali broj, ali s njima se moglo ozbiljno raditi.

SADRŽAJ RADA

Teško je u ovom prikazu obuhvatiti sve sadržaje koji su se predavali. Nekoje smo već spomenuli. Predmeti koji su bili obavezni, propisivani su nastavnim planom i programom. Izdvojit ćemo ovdje samo nekoje izborne predmete. Tako u ispitnom izvješću godine 1846/47. čitamo da se osim propisanih predmeta u 4. razredu Glavne djevojačke škole učila:*"mitologija, geografija, prirodopis, risanje, a i drugi neobligatni predmeti učili su se ovdje od vajkada kao: razne fine elegantne ručne radnje, ali i korisni kućni poslovi: krojenje i šivanje haljina, kuhanje i glačanje rublja; a opet za javni društveni život: glazba i umjetno pjevanje, francuski i drugi strani jezici, plesna umjetnost i nauka uljudnosti."*[22]

[21] IZVJEŠĆE o postanku i razvitku djev. učiona Ursul. samostana u Varaždinu, dne 24. rujna 1890.

[22] Marija Assumpta Svalina, Ana Klaudija Đuran, HRVATSKE URŠULINKE, str. 103.

Jezici

Službeni jezik Austrougarske bio je njemački, u praktičnom životu upotrebljavao se i latinski, ali u samostanskoj školi uči se i hrvatski jezik već od 1714. godine kako je prigodom vizitacije naredio zagrebački generalni vikar opat Nikola Gotal.

Za sve vrijeme svog školskog djelovanja, uršulinke su poučavale i moderne jezike: francuski, talijanski, engleski. Neko vrijeme učio se i mađarski. Prednost je bila u tome što su predavale redovnice kojima su to bili materinji jezici.

Na kraju školske godine održavali su se ispiti znanja kojima su prisustvovali školski nadzornici.

Glazba i pjevanje

I u samostanu se, kao i u cijelom Varaždinu, velika pažnja posvećivala glazbenom odgoju. Dokaz tome je i vrijedan glazbeni arhiv s dragocjenim unikatnim muzikalijama iz 18. i 19. stoljeća sačuvan u samostanu. U početku glazbu poučavaju redovnice, a kasnije glazbeni pedagozi, prvenstveno orguljaši župne crkve kao npr. Ivan Werner i Leopold Ebner.

Oni su sami skladali za potrebe liturgije, za glazbene priredbe i koncerte koje su pripremale učenice. Mnoštvo instrumenata koji su odzvanjali samostanskom školama i konviktom govore o vrlo živom glazbenom životu. Učenice su imale tamburaško društvo *"Milozvuk"* i pjevačko društvo *"Stella"*. Na završnim priredbama, na liturgijskim slavljima u crkvi, nastupao je redovito cijeli zbor učenica.

Ples, estetska gimnastika, tjelovježba

Dugi niz godina predavao je u samostanskim školama *estetsku gimnastiku* gosp. Slavoljub Eichler, posjednik zavoda za estetsku tjelovježbu u Grazu. Od 1920. predaje Rudolf Firšt.

Redovnice su zbog njegovanja te umjetnosti doživljavale i nerazumijevanje i dolazile su primjedbe da se u konviktu previše pažnje posvećuje glazbi i plesu, te je potrebno tim predmetima dati sporedno mjesto koje im pripada. One su se branile da je to uvedeno po izričitoj naredbi carice i da se uvijek pazi da učitelji uživaju dobar glas i da su dobri očevi obitelji.

Tečaj se održavao od Uskrsa do kraja školske godine po pet sati tjedno, u trajanju od dvije godine, a učenice su same snosile troškove nastave. Tijekom godine tečaj je pohađalo 40 - 80 učenica. Na kraju godine polagao se ispit i to javno uz nazočnost roditelja i drugih gostiju.

Gimnastika je uvedena u škole 1874. U školskom dvorištu je već 1880. uređeno drveno gombalište, koje je 1893. sazidano, te igralište, na kojem su učenice provodile dnevni odmor i satove tjelovježbe. Cjelokupna nastava tjelesnog odgoja odvijala se po švedskom sistemu, a pridavala mu se velika odgojna uloga. Redovnice na jednoj školskoj sjednici zaključuju da gimnastika: *"najmoćnije odgaja pažnju djeteta, a slobodne gimnastičke igre razvijaju volju djeteta do snage i jakosti za borbe u životu."*[23]

U školi su postojala tri gimnastička društva: *"Lastavice"* za nižu pučku školu, *"Sokol"* za vanjske učenice više djevojačke škole i *"Slavuj"* za interne učenice, konviktice.

[23] ZAPISNIK SJEDNICE UČITELJSKOG ZBORA OD 7. 5. 1936.

Sve to svjedoči da samostanske škole nisu ni u tome zaostajale, dapače, bile su prve koje su uvele tjelesni odgoj.

Risanje i slikanje

U školskim izvještajima nailazimo na dva predmeta likovne kulture: *risanje,* kao obavezan, a *slikanje* kao izborni predmet. Crtanje nije bilo uvedeno od samih početaka, nego je to tražila carica u svojoj povelji. Poznato je da je Stjepan Lypoldt, varaždinski slikar vršio svoje prosvjetno djelovanje i u uršulinskom zavodu."Svoj rad za odgoj ženske mladeži kod Uršulinki podredio je shvaćanju vremena o tipičnim ženskim aktivnostima (gobleni, vez i šivanje), tako da je za motive birao biljne ornamente i cvijeće."[24] Kasnije su redovnice same predavale te vještine. Cilj predmeta risanja bio je da se ruka i oko vježba u mjerenju, raspoznavanju i crtanju geometrijskih oblika.

U risarskoj zbirci 1899. godine ima preko 600 predložaka i modela od drveta, gipsa i žice. Risarske radnje pregledavao je svake godine županijski školski nadzornik.

Poučavanje u slikanju trajalo je kroz tri godine po dva sata tjedno. Sudjelovao je manji broj učenica. Tako šk. godine 1906/07. ima u I. tečaju pet učenica, a u II. i III. po jedna.

Slikarski radovi iziskivali su puno truda i pažnje. Svoja slikarska ostvarenja škola je predstavljala na izložbama.

Ručni rad, krojenje, šivanje

Ručni rad njegovao se od samih početaka i to kao obavezan predmet. Svaka učenica morala je izraditi sve uzorke ručnog rada da ih ima kao predložak po kojem će raditi kasnije u životu. Samostan je primao različite evropske časopise ručnih radova. Na kraju školske godine pripremana je izložba. Siromašnim učenicima je gradsko poglavarstvo nabavljalo materijal za ručni rad da im to bude pouka za život i poticaj za rad.

METODE RADA I ODGOJA

Sveta Anđela Merici, osnivateljica Reda ss. uršulinki, ostavila nam je svoje Spise o odgoju i iz njih su prve uršulinke kao i sve njihove nasljednice do današnjeg dana, crpile "svoje" metode odgoja. Kad su u Francuskoj uršulinke ušle u strogu klauzuru i počele se intenzivno baviti odgojem u školama, u sastavljanju pravilnika pomagali su im isusovci. U varaždinskom samostanu sačuvana su ***"Pokusna pravila za škole i gojište samostana duvna sv. Ursule u Varaždinu" iz 1910.*** godine i rukom pisana ***"Pravila za učiteljice i uzgojiteljice"*** iz 1920.god.

Prije svih odgojnih metoda, važna je ***osoba učiteljice***. Za nju vrijede ova pravila:

- Odgajateljica odgaja djecu molitvom, riječju i primjerom.
- Promisli dobro svaku riječ prije nego je izustiš pred djecom.
- Čuvaj dobar glas djeteta; ako ne pogriješi javno, ne smiješ ga javno koriti.
- Postupaj istom ljubavi i istom strogosti sa svom djecom.
- Ne pusti djecu nikada samu.
- Budi vazda točna. U određenoj uri budi na svom mjestu.

[24] Darko Sačić. RISARSKA ŠKOLA STJEPANA LYPOLDTA. sr.1.

- Kod obuke neka se svaka učiteljica ravna prema metodi najboljih novih pedagoga. Općenito po pravilima metodike.

Uršulinke su odgajale ***knjigom, časopisima, filmom, predstavama***. Uprava samostana i škole brinula se da za knjižnicu, učiteljsku i učeničku, nabave vrijedne knjige i časopise. Učenice su davale neki mali godišnji prinos za odštetu, a mogle su posuđivati knjige one učenice koje su ispunjavale sve svoje školske dužnosti.

Zanimljivo je da je učenicima bilo omogućeno i gledanje filmova, koje je pozajmljivalo dioničko društvo filmova iz Zagreba. Posjećivao se i gradski muzej i kazalište.

Razumije se da su ***kršćanski sadržaji*** bili moćno sredstvo odgoja. Bile su to ***katoličke organizacije, Sveta Misa i ostali sakramenti, pobožnosti, molitva prije početka nastave prije svakog sata i poslije nastave.*** Konviktice su imale svaki dan ***duhovne nagovore***, a sve učenice ***godišnje duhovne vježbe*** .

Začuđuje nas koliko se pažnje u samostanskim školama posvećivalo ***šetnjama, izletima, priredbama, procesijama.*** S učenicima su na šetnje u početku išli vjeroučitelji i vanjske učiteljice, a kad je uvedena blaža klauzura, išle su i redovnice. Godine 1930. samostan je imao čak svoj autobus, kojim su učenice i djeca iz zabavišta prevoženi na izlete.

U školi i konviktu je moćno sredstvo odgoja bila i ***disciplina, nadzor, red i stega.***

Ni jedna učenica nije bez razloga smjela otići sa svoga mjesta, smjela je govoriti samo onda kad joj je bilo dopušteno. Izvjesnu disciplinu i odstojanje od navezanosti na učiteljice, priječilo je pravilo da se djeci od V. do VIII. razreda govorilo "vi". To je tražila viša naobrazba. Redovnice su se trudile da djecu nikada nisu ostavljale same bez nadzora.

Veliku ulogu u odgojnom procesu imale su i ***pohvale, nagrade, priznanja, ali i kazne,*** gdje je to bilo potrebno. Odlične učenice bile su uvijek na kraju godine nagrađivane knjigom. Dobro je bilo uvijek javno pohvaljeno; dijelile su se točkice za napredak i lijepo vladanje.

Svaka učiteljica morala je paziti da ne kažnjava kad je uzrujana, te da kazni tek onda kad se uvjerila o kazni djeteta.

Redovnice su bile svjesne da odgoj počinje rođenjem i da je potrebna uska suradnja doma i škole i zato su održavale različite oblike ***roditeljskih sastanaka***. Njima su prisustvovale samo majke, a redovnice su im uvijek održale koje odgojno predavanje.

I tako je taj odgoj trajao kroz dva i pol stoljeća pod različitim političkim, vjerskim i socijalnim prilikama. I onda kad se možda osjećao neki mali zastoj, dolazi koja hrabra, nadarena glavarica i daje opet nove ideje, novi zamah, novi polet, nove inicijative i smjernice.

SAŽETAK

Redovnice uršulinke započele su svoj rad u siromaštvu, ali kad uviđaju odgojnu zapuštenost, mole za pomoć na sve strane, pa bilo to i do same carice. Uspostavljaju zatim jak odgojni rad u konviktu, zabavištu, tečajevima i školama svih vrsta.

Pučku (osnovnu) školu imale su redovnice od samog početka, pa sve do ukinuća 1945., dakle dvjesto četrdeset i dvije godine. Tijekom povijesti mijenjala je naziv i trajanje.

Opetovnica je postojala od 1816. do 1925. godine, usporedno sa pučkom školom. Uz njih je djelovala, možda od samih početaka i **Kombinovana škola** tj. kombinirana odjeljenja za nutarnje i neke vanjske učenice pučke škole. Za starije konviktice postojala je i "viša" nutarnja škola koja je reformom carice Marije Terezije prerasla u **Glavnu djevojačku školu** za spremanje učiteljica. Novim školskim zakonom od 1874. ta je škola

reformirana u **Višu djevojačku školu**, a 1925. u **Građansku školu trgovačkog smjera**. Njoj je 1939. pripojen dvogodišnji **Trgovačko-domaćinski tečaj**.

Privatnu Domaćinsku školu otvaraju 1930. godine kako bi učile djevojke sve potrebno za dom i obitelj. **Gimnazija** je otvorena 1940. a **Učiteljska škola** 1941. iako se njezino otvaranje pokušavalo već 1914. godine.

Treba pripomenuti da je položaj ovoga samostana bio u neku ruku otežan, jer je bio samostalan, te je bio istodobno inicijator, organizator i nositelj odgovornosti pred Crkvom i pred narodom. U svojim odgojnim smjernicama držale su se najviše uputa svoje Utemeljiteljice sv. Anđele Merici, koja im je dala neprocjenjive savjete za odgoj ženske mladeži.

U tom radu postojao je trajni rast, trajna želja da se hrvatskomu narodu dade dobrih, duhovno i intelektualno izgrađenih žena, budućih odgojiteljica jednog naroda. Nesumnjivo je da su uršulinke kao takve ušle duboko u povijest Varaždina i cijelog hrvatskog naroda i mi s ponosom gledamo na tu našu tri stoljetnu prošlost.

SUMMARY

THE URSULINES EDUCATIONAL ACTIVITIES THROUGH 242 YEARS OF SCHOOL SYSTEM IN VARAŽDIN

Ursulines started their work in poverty, but when they noticed general lack of education they asked for help whomever they could, even the Empress herself. They established a strong activity in convent school, nursery school, courses and schools of all kinds.

They kept primary school from the very beginning until its suppression in 1945, that is two hundred and forty two years. In the course of history the school was changing its name and its duration.

The Repetitive school ('opetovnica') existed between 1816 and 1925 along with the primary school. With these two and probably since the beginning Combination school existed as well. It had combined departments for internal and external schoolgirls of the primary school. For older convent girls they had 'higher' internal school, which became the Main Girls School for future teachers, after the reform of the Empress Marija Terezija. With the new school reform in 1874 the school was changed to Higher Girls School and in 1925 to Civil School with commercial orientation. In 1939 it got a two-year Commercial and Domestic Science course.

Private Domestic Science School was open in 1930 so girls would be able to learn all necessary things for home and family. Secondary school was open in 1940 and Training College in 1941 although the first attempt to open it was made in 1914.

It needs to be said that this convent was in somewhat difficult position since it was independent and at the same time it was responsible before the Church and people. In their educational methods they were mainly sticking to their foundress, Angela Merici's directions, who gave them priceless advice for the upbringing of female youth.

In this work there was a constant growth and constant effort to give Croatian people good, spiritually and intellectually mature women and future teachers of the nation. Undoubtedly the Ursulines have entered the history of Varaždin and the history of the whole nation, and we are proud of our three hundred long existence.

SINIŠA HORVAT[1]
Varaždin

UDK: 37»19»(497.5)
Izvorni znanstveni članak
Original scientific Paper

SURADNJA URŠULINSKIH SAMOSTANSKIH ŠKOLA I VARAŽDINSKE GIMNAZIJE

Promatramo li vremenski aspekt djelovanja reda časnih sestara Uršulinki i varaždinske Gimnazije, ustanovit ćemo da obje institucije u Varaždinu bilježe već stoljetnu prisutnost. Uršulinke su ovamo stigle na samom početku osamnaestog stoljeća i upravo zaokružuju punih tri stotine godina svog izuzetno plodnog djelovanja u Varaždinu. Varaždinsku pak su gimnaziju Isusovci utemeljili još davne 1636. godine u razdoblju kad se u ovom gradu intenzivno širio protestantizam, te je ona danas već navršila tristo šezdeset i pet godina svoga postojanja. Premda su se djelomično bavile istom djelatnošću, obrazovanjem i odgajanjem novih naraštaja, gdje su obje ove institucije ostavile neizbrisiv pečat, prema dosadašnjim saznanjima kontakti među njima i njihove zajedničke aktivnosti nisu bili prečesti. Suradnja između časnih sestara Uršulinki i varaždinske Gimnazije očitovala se uglavnom na dva područja. Jedno od njih je dodatni izvanredni rad nastavnog kadra varaždinske Državne gimnazije u uršulinskim srednjim školama u varaždinskom samostanu. Taj je kadar svojom stručnošću i znanjima jednako mogao pridonijeti uspješnosti obrazovanja ženske mladeži obuhvaćene odgojno - obrazovnim djelovanjem varaždinskih Uršulinki, kao što je to uostalom redovito uspješno činio i s Gimnaziji povjerenom mladeži. Drugo područje na kojem su spomenute institucije ostvarile zapaženu suradnju, vezano je uz aktivnosti Varaždinske gimnazijske ekstenze koja je, šireći područje svojeg djelovanja, poradila na dopunskom obrazovanju mladih izvan redovitog procesa obrazovanja. Za taj su oblik odgojno – obrazovne djelatnosti zanimanje pokazale i varaždinske Uršulinke, nastojeći u njemu pronaći korist i za polaznice svojih škola.

Izvanredni rad gimnazijskih profesora u uršulinskim srednjim školama

Red časnih sestara Uršulinki je nesumnjivo raspolagao s izvanredno kvalitetnim nastavnim kadrom o čemu svjedoče izuzetni rezultati njihovog višestoljetnog odgojno - obrazovnog djelovanja na raznim razinama od predškolskog do srednjoškolskog uzrasta.[2] O kvaliteti i osposobljenosti svojeg nastavnog kadra Uršulinke su i same vodile brigu o čemu svjedoči izvještaj Antuna Cuvaja u kojem se navodi slijedeće: *«Da red dođe do svojih valjanih učiteljica, održan je s dopuštenjem kr. zemaljske vlade od 18. studenog 1882. br. 6631, pod predsjedništvom gimnazijskog ravnatelja Pongračića osobiti ispit, te su za više pučke škole osposobljene sestre: m. Marija Peserl, m. Ksaverija Leščarec i m. Katarina Dobrotić.»*[3]

[1] Profesor na varaždinskoj Gimnaziji. Uz redoviti posao bavi se istraživanjem povijesti varaždinske Gimnazije i djelovanjem njezinih istaknutih profesora.

[2] Varaždinske su Uršulinke tijekom gotovo dva i pol stoljeća kontinuirano vodile djevojačku školu kojoj je u međuvremenu pridodana i viša djevojačka škola, kasnije prerasla u «građansku». Početkom četrdesetih godina dvadesetog stoljeća nakratko su otvorile učiteljsku školu i gimnaziju, a povremeno su, već prema svojim mogućnostima i odobrenju vlasti, organizirale dječje zabavište i dopunske trgovačke i domaćinske tečajeve.

[3] A. Cuvaj: «Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske I Slavonije od najstarijih vremena do danas», Zagreb 1909. knjiga treća od 20. travnja 1869. do 31. listopada 1888. str. 538

No administrativni i zakonski zahvati, reforme u organizaciji školskog sustava, te povremeno vrlo složeni i opterećujući odnosi u društvenoj sredini, ponekad su i njih dovodili u situaciju da potraže pomoć nastavnog kadra izvan svojih redova. Povremenih, uglavnom sporadičnih kontakata između Uršulinki i Gimnazije bilo je i u ranijem razdoblju. Oni su se svodili na kratkotrajne povremene angažmane ponekog gimnazijskog predavača poput prečasnog Ivana Maurovića, ravnatelja Gimnazije 1833. godine ili nešto kasnije, profesora Vjekoslava Novotnija. No prve intenzivnije kontakte s gimnazijskim nastavnim kadrom varaždinske su Uršulinke ostvarile početkom devedesetih godina devetnaestog stoljeća. S obzirom da im je trenutno uzmanjkalo vlastitog nastavnog kadra u prirodoslovno – matematičkoj skupini predmeta u Višoj djevojačkoj školi varaždinskog uršulinkog samostana počeo je predavati gimnazijski profesor Janko Kenfelj.[4] Uz redovitu satnicu u svojoj matičnoj školi,[5] on je tijekom školske godine 1892.- 1893. u spomenutoj uršulinskoj Višoj djevojačkoj školi, preuzeo još dva sata nastave matematike u osmom razredu, te po četiri sata nastave fizike u sedmom i u osmom razredu, a istu je satnicu zadržao i tijekom slijedeće školske godine.[6] Teško je za sad sa sigurnošću utvrditi je li i koliko angažiranje gimnazijskih profesora u uršulinskoj Višoj djevojačkoj školi u direktnoj vezi s njezinim preustrojem u Niži djevojački licej ili s polemikom o njezinim fuzioniranju sa Gradskom višom djevojačkom školom, vođenom neposredno prije toga, ali se s njima vremenski gotovo poklapa. Vjerojatnije je međutim da varaždinske Uršulinke u ovom razdoblju povremeno, uglavnom zbog bolesti, smrti ili zbog razloga organizacijske naravi, nisu bile u mogućnosti pokriti kompletnu satnicu pojedinih predmeta vlastitim stručno zastupljenim kadrom, te da im je trebalo vremena dok ga nadomjeste.

Nakon što je, prema odredbi kr. zemaljske vlade u Zagrebu, od 19. kolovoza 1894. godine, samostanska Viša djevojačka škola trebala postupno biti preustrojena u Niži djevojački licej,[7] od školske godine 1894.- 95. počela se i nastava odvijati prema licejskom nastavnom programu, a Uršulinke su i nadalje angažirale vanjske suradnike. Od gimnazijskih je profesora i ove godine angažiran profesor Kenfelj.[8] Uz svoj redovitu satnicu u Gimnaziji, on je u međuvremenu privremeno preuzeo i dužnost upravitelja niže i više gradske djevojačke škole.[9] Usprkos tome u samostanskom Nižem djevojačkom liceju zadržao je četiri sata nastave fizike i dva sata nastave matematike u četvrtom licejskom razredu,[10] a prihvatio je i dužnost čuvara licejske fizikalne zbirke. S obzirom na preveliku zauzetost, morao je napustiti taj dodatni posao, pa ga popisi nastavnog zbora uršulinskog Nižeg djevojačkog liceja za školsku godinu 1895.- 96. više ne spominju.[11] No umjesto njega nastavu matematike, fizike i higijene u ovoj školi je preuzeo profesor dr. Josip

---

[4]«Godišnje izvješće više i niže djevojačke pučke škole u samostanu Uršulinki u Varaždinu koncem školske godine 1892./1893.» «Učiteljski zbor na višoj djevojačkoj školi»

[5]Profesor Kenfelj je tijekom navedene školske godine u Gimnaziji predavao ukupno osamnaest sati fizike i matematike.

[6]«Godišnje izvješće više i niže djevojačke pučke škole u samostanu Uršulinki u Varaždinu koncem školske godine 1892.- 1893.», «Učiteljski zbor na višoj djevojačkoj školi», str. 22

[7]«Godišnje izvješće djevojačke pučke škole i više djevojačke niži licej preustravajuće se škole u samostanu uršulinka u Varaždinu za školsku godinu 1894.- 95.»

[8] isto

[9] «Izvješće kralj. Velike gimnazije u Varaždinu koncem školske godine 1895./6.», «Učiteljski zbor», str. 18
Profesor Kenfelj je privremeno postavljen za upravitelja naredbom od 24. kolovoza 1894. godine, ali gimnazijska «Izvješća» redovito izvještavaju o Kenfelju kao upravitelju spomenutih škola slijedećih desetak godina, sve do školske godine 1905.- 06.

[10] «Godišnje izvješće djevojačke pučke škole i više djevojačke niži licej preustravajuće se škole u samostanu uršulinka u Varaždinu za školsku godinu 1894.- 95.», «Učiteljski zbor», str. 31

[11] «Godišnje izvješće više djevojačke u niži licej preustrojene niže pučke djevojačke škole s pravom javnosti u samostanu Uršulinka u Varaždinu na koncu školske godine 1895.- 6.»

Križan,[12] također ugledni član profesorskog zbora varaždinske Državne gimnazije, vrhunski stručnjak i autor niza znanstvenih i pedagoških radova.[13] Osim nastavnih sati, dr. Križan je od svog prethodnika preuzeo i dužnost čuvara licejske fizikalne zbirke. Iste je godine u drugom polugodištu nakratko angažiran i profesor Vjekoslav Novotni koji je u prvom licejskom razredu preuzeo četiri sata nastave hrvatskog jezika.[14] No, izgleda da su gimnazijski profesori angažirani samo dotle dok Uršulinke vlastitim nastavnim kadrom ne pokriju cjelokupnu satnicu, jer već tijekom školske godine 1896.- 97. popisi predavača uršulinskog nižeg djevojačkog liceja više ih ne spominju.

Već nakon četiri godine ovoj je samostanskoj školi vraćen njezin stari naslov.[15] Premda se nastava i dalje održavala prema programu Nižeg djevojačkog liceja, prema odluci kr. zemaljske vlade u Zagrebu, od 12. lipnja 1898. godine, ponovno je službeni naziv postao «Viša djevojačka škola».[16] No tijekom ove je školske godine u nastavi na ovom zavodu ponovno angažiran dr. Josip Križan. Preuzeo je ukupno devet sati nastave od čega četiri sata matematike u sedmom i osmom razredu, zatim četiri sata nastave fizike i mineralogije u istim razredima, te jedan sat nastave higijene u osmom razredu.[17] Ovu je satnicu zadržao i tijekom školske godine 1899.- 1900.,[18] preuzimajući ponovno i ulogu čuvara fizikalne zbirke. Već početkom slijedeće godine Uršulinke su za održavanje nastave ovih predmeta uspjele pronaći odgovarajući nastavni kadar unutar svojih redova. Spomenutu satnicu preuzele su časna sestra Marija Stanjko, prava učiteljica matematičko – prirodoslovne skupine predmeta i sestra Ursula Brateljić, prava učiteljica matematičko – tehničke skupine predmeta.[19] Nakon ovih promjena, na tom je području suradnje uslijedila duga vremenska stanka od gotovo četiri puna desetljeća.

Nova prilika za angažiranje profesora varaždinske Državne gimnazije kao nastavnika u uršulinskim srednjim školama ukazala se tek pred Drugi svjetski rat. Tada su Uršulinke, poslije nekoliko bezuspješnih pokušaja,[20] napokon uspjele otvoriti «Posebničku uršulinsku žensku realnu gimnaziju s pravom javnosti u Varaždinu». Uredba o njezinom osnivanju službeno je objavljena 18. ožujka 1940. godine, a uršulinska je gimnazija počela djelovati početkom školske godine 1940.- 41.,[21] otvarajući svake slijedeće školske godine po jedan novi razred.[22] Za njezinog je ravnatelja postavljen profesor August Fitze, dugogodišnji predavač fizike i matematike na varaždinskoj Državnoj gimnaziji koji je tu dužnost obavljao gotovo do prestanka djelovanja ove škole.[23]

---

[12] Dr. Josip Križan je tijekom školske godine 1895.- 96. u uršulinskom liceju predavao četiri sata matematike i geometrije u trećem i četvrtom razredu, zatim četiri sata fizike, također u trećem i četvrtom razredu, te jedan sat higijene u četvrtom razredu.

[13] Josip Križan je promoviran za doktora filozofije 24. prosinca 1869. godine, na sveučilištu u Grazu.

[14] Isto, «Učiteljski zbor» str. 17

[15] S. Asumpta Svalina i s. Klaudija Đuran: «Hrvatske Uršulinke», Varaždin 1979. str. 110

[16] «Izvješće o višoj i nižoj pučkoj školi uršulinskog samostana u Varaždinu za školsku godinu 1898.- 9.», «Ljetopis zavoda» str. 3

[17] Isto, «Učiteljski sbor» str. 21

[18] «Izvješće više i niže pučke djevojačke škole uršulinskog samostana u Varaždinu za školsku godinu 1899.- 1900.», «Učiteljski zbor» str. 26

[19] «Izvješće o višoj i nižoj pučkoj djevojačkoj školi uršulinskog samostana u Varaždinu za školsku godinu 1900.- 901.», «Učiteljsi zbor» str. 24

[20] Prvu su molbu varaždinske uršulinke uputile Mimnistarstvu prosvjete Kraljevine Jugoslavije 12. lipnja 1932. godine, a novi je bezuspješni pokušaj uslijedio 15. kolovoza 1935. Uspješno je riješena tek treća molba posredovanjem nadbiskupa Alojzija Stepinca koja je bila upućena Banskoj vlasti Banovine Hrvatske.

[21] 14. rujna 1940.

[22] K. Đuran: «Privatna uršulinska ženska realna gimnazija s pravom javnosti u Varaždinu», Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin, br. 10 - 11, Varaždin 1998. str. 183

[23] Prema odluci Prosvjetnog odjela okružnog Narodnog odbora u Varaždinu, Uršulinsku žensku realnu gimnaziju trebalo je zatvoriti zaključno sa 30. rujnom 1945. godine. Službeno je prestala postojati 20. listopada iste godine.

Zbog povećane potrebe za nastavnim kadrom Uršulinke su, uz vlastiti nastavni kadar od ukupno jedanaest redovnica u nastavu uključile još trojicu vjeroučitelja i osam vanjskih suradnika.[24] Među profesorima Državne gimnazije angažirani su i ovaj put uglavnom predavači skupine prirodnih predmeta. Već tijekom prve godine je u uršulinskoj gimnaziji predavao istaknuti varaždinski prirodoslovac i pedagog, profesor Franjo Košćec koji je s Uršulinkama i ranije uspješno surađivao kroz djelovanje Varaždinske gimnazijske ekstenze. Uz svoj redoviti rad u varaždinskoj Državnoj gimnaziji, on je preuzeo dio nastave prirodopisa u nekim razrednim odjeljenjima uršulinske gimnazije.[25] Nakon otvaranja trećeg razreda preuzeo je i dio nastave predmeta «nauka o zdravlju». Njegova ukupna satnica u ovoj školi kretala se od godine do godine između četiri i sedam sati nastave tjedno.[26] Preostalu satnicu spomenutih predmeta od samog je početka preuzeo Aleksandar Tukalevski,[27] ugovorni profesor u varaždinskoj Državnoj gimnaziji. I njegova je satnica u uršulinskoj gimnaziji s vremenom porasla sa četiri na sedam nastavnih sati tjedno, a u četvrtom je razredu tijekom školske godine 1943.- 44. preuzeo i dio nastave kemije. S obzirom na otvaranje novih razrednih odjeljenja i na porast broja paralelnih odjeljenja, potreba za nastavnim kadrom se povećavala, pa je za potrebe nastave prirodopisa u školskoj godini 1942.- 43. angažiran Božidar Janković, suplent u Državnoj gimnaziji.[28] Iste je godine kao ispomoć u nastavi matematike, angažirana i Marijana Škrobot, također suplentica u Državnoj gimnaziji.[29] Tijekom školske godine 1944.- 45. u uršulinskoj je gimnaziji za potrebe nastave latinskog jezika u petom razredu, angažiran i poznati klasični filolog, profesor Ivan Kolander s ukupno tri nastavna sata tjedno.[30]

Svake su godine vanjski suradnici u uršulinskim srednjim školama, pa prema tome i profesori varaždinske Državne realne gimnazije, postavljani na temelju odluke poglavarstva varaždinskog uršulinskog samostana. No njihov se rad u tim školama službeno svrstavao u «rad u izvanškolsko vrijeme» za što je bilo potrebno i odobrenje Ministarstva nastave, odjela za srednje školstvo Nezavisne Države Hrvatske.

Gotovo godinu dana nakon otvaranja uršulinske ženske gimnazije, točnije 2. kolovoza 1941. godine, uršulinke su se uspjele izboriti i za otvaranje «Posebničke uršulinske ženske učiteljske škole s pravom javnosti u Varaždinu».[31] I u ovom su slučaju, kao pomoćni nastavni kadar, angažirani i profesori varaždinske Državne realne gimnazije. «Odlukom poglavarstva uršulinskog samostana u Varaždinu i odobrenjem Ministarstva nastave, odjela za srednje školstvo, postavljen je u školskoj godini 1941.- 42. August Fitze, profesor Državne realne gimnazije u Varaždinu za vršitelja dužnosti upravitelja od 10. kolovoza 1941.»[32] No ovu su odluku za to nadležna tijela kasnije izmijenila, a upraviteljsku je dužnost u uršulinskoj «učiteljskoj školi», prema novoj odluci od 29. kolovoza 1942. godine,

---

[24] K. Đuran: «Privatna uršulinska ženska realna gimnazija s pravom javnosti u Varaždinu», str. 184

[25] Tijekom školske godine 1941.- 42. profesor Franjo Košćec je preuzeo četiri sata nastave prirodopisa i to po dva u razrednim odjelima 1a i 2a. Slijedeće godine je u ovoj školi predavao ukupno sedam sati i to četiri sata prirodopisa u 1b, dva sata u 2a i još jedan sat predmeta nauka o zdravlju u IIIb razredu.

[26] «Izvješća» Posebničke uršulinske ženske realne gimnazije s pravom javnosti u Varaždinu za školske godine 1941./42., 1942./43., 1943./44.

[27] Isto, «Popis nastavnika i predmeti koje su predavali tijekom školske godine 1941./42.», str. 4 - 5

[28] Premda je Naredbom Ministarstva narodne prosvjete Nezavisne Države Hrvatske, 17. listopada 1942. godine, imenovan suplentom - činovničkim vježbenikom u Državnoj realnoj gimnaziji u Varaždinu, «pridjeljen je na službu» u Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Varaždinu i u Državnoj gimnaziji nije držao nastavu. U uršulinskoj je gimnaziji držao dva sata nastave prirodopisa u razrednom odjelu 1a.

[29] Predavala je četiri sata matematike tjedno u 1b.

[30] Razredna knjiga petog razreda u školskoj godini 1944.- 45. u uršulinskom samostanu u Varaždinu

[31] Marija Svalina – s. Asumpta: «Uršulinske škole u Varaždinu», Varaždinski godišnjak, Ogranak Matice hrvatske Varaždin, Varaždin 1994. str. 117

[32] «Posebnička uršulinska ženska učiteljska škola s pravom javnosti u Varaždinu, Izvješće za školsku godinu 1941.- 42. 1942.- 43. 1943.- 44.»

preuzela sestra Marija Forst.[33] Profesor Franjo Košćec je i u ovoj školi predavao uglavnom prirodopis,[34] ali je tijekom školske godine 1943.- 44. uz to preuzeo i nastavu fizike,[35] nastavljajući ju predavati i tijekom slijedeće školske godine. Dio nastave prirodopisa je tijekom 1942.- 43. preuzeo profesor Aleksandar Tukalevski, dok je slijedeće godine ispomagao u nastavi kemije.[36] Kao i profesor Košćec, on je u uršulinskoj učiteljskoj školi ostao predavati i tijekom školske godine 1944.- 45. dakle do njezinog ukidanja.[37]

Uršulinska učiteljska škola je, kao i njihova gimnazija, ukinuta na temelju odluke Prosvjetnog odjela varaždinskog okružnog Narodnog odbora, prema kojoj je trebalo zatvoriti sve samostanske škole u Varaždinu zaključno s 30. rujnom 1945. godine. Uspjela je u cijelosti obrazovati samo jednu generaciju učiteljica koje su maturalni ispit polagale u periodu od 26. travnja do 5. svibnja 1945. godine u nesvakidašnjim uvjetima završnih ratnih operacija u Varaždinu. Nakon završetka Drugog svjetskog rata ove su uršulinske pitomice upućene uglavnom na Kordun ili u Međimurje, dajući značajan prilog odgoju i obrazovanju mladeži u novim uvjetima. Preostale učenice nižih razreda varaždinske uršulinske učiteljske škole, nastavile su daljnje školovanje u učiteljskoj školi u Čakovcu, a dosadašnje polaznice uršulinske gimnazije, slijedeće su školske godine postale učenice varaždinske Ženske gimnazije.

Suradnja s varaždinskom Gimnazijskom Ekstenzom

Varaždinska gimnazijska ekstenza nastala je 1920. godine kao ekstenzija varaždinske Državne gimnazije. Njezin pokretač i utemeljitelj bila je skupina mladih gimnazijskih profesora koji su se već tijekom Prvog svjetskog rata isticali i sudjelovali u aktivnostima Akademskog društva «Tomislav», a svoj su trag kasnije ostavili na mnogim drugim područjima. Pučko - prosvjetno djelovanje Varaždinske gimnazijske ekstenze vezano je uz Gimnaziju, pa su na taj način nesumnjivo osigurani daleko bolji uvjeti potrebni za njezino djelovanje. Time su ujedno zagarantirani kontinuitet i sistematičnost u provođenju njezinih aktivnosti. Spomenuta je skupina profesora na poticaj profesora Alberta Bazale, zimi 1920. pokrenula djelovanje «Pučkog sveučilišta», nazivajući ga jednostavno «Ekstenza».[38] Prvih osam javnih predavanja koja su tada priredili,[39] nije izazvalo preveliko zanimanje građanstva, premda su to svojom kvalitetom zaslužila. Kad je, sredinom 1920. godine, stvorena i pravna osnova za njezino djelovanje,[40] Ekstenzini su djelatnici prionuli izboru Odbora kao posebnog rukovodećeg tijela,[41] izradi njezinih pravila o radu, te

[33] Isto, str. 4

[34] Isto, «Popis nastavnika i predmeti koje su predavali u školskoj godini 1941./42., 1942./43., 1943./44.» str. 5

[35] Tada je predavao prirodopis u prvom, drugom i trećem razredu, te fiziku u drugom i trećem.

[36] «Posebnička uršulinska ženska učiteljska škola s pravom javnosti u Varaždinu, Izvješće za školsku godinu 1941.- 42, 1942.- 43, 1943.- 44.»

[37] Razredne knjige varaždinske uršulinske učiteljske škole za školsku godinu 1944.- 45. u uršulinskom samostanu u Varaždinu

[38] K. Filić: «Pučko - prosvjetni rad Varaždinske gimnazijske ekstenze i Varaždinskog pučkog sveučilišta od 1920. 1941.», Prilozi historiji Varaždina 1967. Varaždin 1967. str. 108

[39] U razdoblju od 25. siječnja do 10. travnja 1920. godine, ova je skupina entuzijasta organizirala spomenutih osam predavanja u prostorijama varaždinske više djevojačke škole.

[40] Pravna osnova za djelovanje Ekstenzija na području tadašnje Hrvatske dobivena je tek nakon što je Povjereništvo za prosvjetu i vjeru zemaljske vlade u Zagrebu, 19. svibnja 1920.godine, donijelo Okružnicu kojom je propisano uređivanje srednjoškolskih ekstenzija.

[41] «Spomenica Knjiga zapisnika varaždinske gimnazijske ekstenze», str. 7

Odbor Varaždinske gimnazijske ekstenze izabran je na sjednici gimnazijskog profesorskog zbora održanoj u listopadu 1920. godine. Za predsjednika odbora izabran je ravnatelj varaždinske Gimnazije, profesor Josip Lacković. Profesor Krešimir Filić izabran je za tajnika, a Vladimir Deduš za blagajnika. Kao članovi odbora izabrani su još profesori: Franjo Košćec, Matej Potočnjak, Franjo Galinec, Pero Magerl i Stjepan Kropek.

osiguravanju financijskih sredstava potrebnih za rad. No, premda je polako stvarana stalna publika, Ekstenzini djelatnici nisu bili zadovoljni niti tehničkim mogućnostima važnim za održavanje i ilustriranje javnih poučnih predavanja, niti brojem posjetitelja koji su im prisustvovali. Stoga su nastojali tragati za poboljšanjima o čemu svjedoče i ozbiljne rasprave na sjednicama Ekstenzinog Odbora, održavanim početkom 1922. godine.[42]

Nastojeći svoja poučna predavanja učiniti što zanimljivijim za slušateljstvo, nositelji Ekstenzine aktivnosti odlučili su ih popratiti projekcijama slika, dijapozitiva i filmova. Za to je bilo nužno pribaviti potrebne aparate za projiciranje, slikovni materijal i ostalu opremu.[43] Isto je tako velika pozornost posvećena širenju postojećih i pokretanju novih aktivnosti. To je rezultiralo povećavanjem broja poučnih javnih predavanja u selima varaždinske okolice i priređivanjem posebnih predavanja namijenjenih srednjoškolskoj mladeži. Tako je primjerice, već tijekom prvih godinu dana priređeno sedamnaest posebnih predavanja za gimnazijsku mladež, premda se težište djelovanja Varaždinske gimnazijske ekstenze zasnivalo prvenstveno na andragoškoj djelatnosti.

Jedna od novih Ekstenzinih aktivnosti bilo je organiziranje poučnih predavanja namijenjenih polaznicama samostanskih djevojačkih škola i časnim sestrama u varaždinskom uršulinskom samostanu.[44] Suradnja Ekstenze i varaždinskih Uršulinki započela je nakon što je na sjednici Odbora Varaždinske gimnazijske ekstenze, održanoj 24. travnja 1922. godine, između ostaloga razmatrana molba koju su Odboru uputile časna majka i nastavnice niže i više djevojačke škole u uršulinskom samostanu.[45] U molbi je zatraženo da se za njih i polaznice njihovih škola osigura održavanje javnih poučnih predavanja, što su članovi Odbora prihvatili s odobravanjem. Molbu je iznio Ekstenzin novoizabrani predsjednik, profesor Franjo Košćec kojega je Odbor odmah ovlastio da poduzme sve potrebne predradnje kako bi se ta odluka mogla uspješno sprovesti u djelo.[46]

Spomenuta je aktivnost započela u subotu 3. lipnja 1922. godine, kad je priređeno prvo poučno predavanje u varaždinskom uršulinskom samostanu. Održao ga je predavač povijesti i zemljopisa na varaždinskoj Državnoj gimnaziji, profesor Krešimir Filić, pod naslovom «Jugoslavija u gospodarstvenom i političkom pogledu», dok je nastavak tog predavanja uslijedio 10. lipnja, tjedan dana kasnije.[47] Već u prva tri ljetna mjeseca 1922 godine u uršulinskom je samostanu održano čak deset od ukupno četrdeset javnih predavanja koliko ih je Ekstenza priredila u predavačkoj sezoni 1921.- 22.[48] Profesor Filić je uz već spomenuta predavanja, 14. lipnja polaznicama uršulinskih škola predstavio i «Svjetski rat».[49] Profesor Košćec je također tijekom srpnja održao tri predavanja «O bakterijama»,[50] a tijekom kolovoza je za samostanske učenice ponovio još nekoliko predavanja o infektivnim bolestima koja je već ranije održao za Ekstenzino slušateljstvo.[51] Isto tako je

---

[42] «Spomenica Knjiga zapisnika varaždinske gimnazijske ekstenze», str. 27 – 28, 32

[43] Diskusija o nabavljanju spomenute opreme i aparature, te odluke u vezi s tim donesene su dijelom već na sjednici Odbora Varaždinske gimnazijske ekstenze održanoj 13. veljače 1922. godine.

[44] K. Filić: «Pučko - prosvjetni rad Varaždinske gimnazijske ekstenze i Varaždinskog pučkog sveučilišta od 1920. 1941.», Prilozi historiji Varaždina 1967. Varaždin 1967.

[45] «Spomenica Knjiga zapisnika varaždinske gimnazijske ekstenze», str. 31 – 32

[46] Sjednici Odbora Varaždinske gimnazijske ekstenze, održana 24. travnja 1922. godine, bila je izvanredna jer je neposredno prije toga preminuo njezin dotadašnji i prvi predsjednik, profesor Josip Lacković. Profesor Košćec je na dužnost predsjednika izabran jednoglasno i uspješno ju je obnašao sve do 1929. godine.

[47] isto

[48] isto, str. 35

[49] isto, str. 33

[50] Prvo je predavanje na tu temu profesor Košćec održao 15 srpnja, slijedeće 18. srpnja, a posljednje, 22. srpnja 1922. godine.

[51] Franjo Košćec je prvo predavanje iz ove serije održao 3. kolovoza, drugo 18. kolovoza, a treće 22. kolovoza 1922. godine.

i profesor Filić ponovio svoje predavanje pod naslovom «Ruske kolonije Sibirija i Turkestan».[52] Glavni nositelji te aktivnosti i predavači bili su dakle predsjednik Varaždinske gimnazijske ekstenze, profesor Franjo Košćec s ukupno šest i njezin tajnik, profesor Krešimir Filić sa četiri održana javna predavanja u prvoj godini suradnje. Upravo zahvaljujući njima je to i ubuduće postala redovita Ekstenzina aktivnost.[53]

U slijedećoj predavačkoj sezoni 1922.- 23. nastavljena je započeta suradnja, a predavanja se nastojalo i kvalitativno poboljšati. Uz pojedinačna predavanja za učenice i učiteljice uršulinskih samostanskih škola počeli su se priređivati i ciklusi predavanja. Posebno dobro su, kao uostalom i kod slušateljstva u Ekstenzi, bili prihvaćeni ciklus profesora Milana Kamana, «Hamburški zvjerinjak»[54] i ciklus profesora Filića pod naslovom «O talijanskoj umjetnosti XV. i XVI. stoljeća»[55] koji je dva tjedna kasnije, zbog velikog zanimanja slušateljstva, morao biti ponovljen. Tematika predavanja obuhvaćala je različite znanstvene discipline i područja. Na području psihologije je u seriji od četiri predavanja, obrađena tema «O sugestiji i hipnozi».[56] Uz već spomenuta kulturno - povijesna predavanja, profesor Filić je održao i predavanje «Moje putovanje po austrijskim alpskim krajevima».[57] Dobro je bila zastupljena prirodoslovna i medicinska tematika u okviru koje je predstavljen «Život u moru», zatim predavanje o bjesnoći,[58] a u dva je predavanja obrađena i «Povijest astronomije».[59] Uz već spomenute predavače, obrađujući navedene teme, uključili su se i novi gimnazijski profesori Milan Kaman, Vladimir Deduš i Josip Pauković. Svoja su predavanja nastojali oplemeniti, ilustrirajući ih projekcijom dijapozitiva i «svjetlosnih slika» što je pozitivno utjecalo na masovnost slušateljstva. Tijekom ove predavačke sezone Ekstenza je priredila ukupno sedamdeset i devet javnih predavanja od kojih je u samostanu časnih sestara Uršulinki održano trinaest.[60]

S vremenom se ustalilo pravilo da se aktivnosti Varaždinske gimnazijske ekstenze prekidaju tijekom ljetnog raspusta. Početkom svake školske godine obično je sazivana sjednica Ekstenzinog Odbora na kojoj je izabirano novo rukovodstvo koje je Ekstenzu vodilo u slijedećem jednogodišnjem razdoblju. Tada je obično donošen i program rada za narednu godinu. Takva je sjednica održana 14. listopada 1923. godine, a dva je dana kasnije profesor Filić u gradskom kazalištu održao predavanje pod naslovom «Plitvička jezera, Hrvatsko Primorje i Dalmacija» namijenjeno mladeži pučke škole i više djevojačke škole. Predavanje je bilo popraćeno dijapozitivima i izazvalo je veliko zanimanje, pa ga je već 19. listopada predavač morao ponoviti i za nastavnice više i niže djevojačke škole i duvne u uršulinskom samostanu.[61]

Uz gimnazijske profesore Ekstenzina predavanja su za polaznice uršulinskih škola održavali i drugi predavači. Tako je učiteljica Lucija Persoli 12. travnja 1924. godine, za njihove učenice priredila predavanje «O uskrsnim i narodnim običajima». Učiteljica Kristimna Kaman bila je u Ekstenzi glavni nositelj aktivnosti namijenjenih najmlađima za koje je obično u Varaždinu i okolnim selima pričala priče, ilustrirajući ih dijapozitivima. Ovom su Ekstenzinom djelatnošću obuhvaćene i najmlađe polaznice varaždinskih

---

[52] Predavanje je za polaznice uršulinskih škola ponovio 21. srpnja 1922. godine.

[53] K. Filić: Prilozi historiji Varaždina 1967. str. 109

[54] Predavanja ovog ciklusa održao je profesor Kaman. Prvo je održano u subotu 23. studenog, a slijedeće, 25. studenog 1922. godine.

[55] «Spomenica Knjiga zapisnika varaždinske gimnazijske ekstenze», str. 41

[56] Temu je obradio profesor Josip Pauković u periodu od 3. do 24 veljače 1923. godine.

[57] Predavanje je održano 11. studenog 1922. godine.

[58] Održano je 28. listopada 1922.godine.

[59] Obradio ju je profesor Vladimir Deduš u predavanjima održanim 18. studenog i 21. studenog 1922. godine.

[60] «Spomenica Knjiga zapisnika varaždinske gimnazijske ekstenze», str. 54

[61] isto. str. 54

uršulinskih škola. Za polaznice vanjske i samostanske niže djevojačke škole je 8. svibnja 1924. godine, gospođa Kaman ispričala «Život Petrice Kerempuha» upotpunjavajući priču dijapozitivima u boji, a tom je prilikom bilo prisutno oko stotinu i pedesetoro djece.

Među ostalim primjerima uspješnih i atraktivnih predavanja valja izdvojiti još neka. Kateheta Valentin Canjko je 6. travnja 1925. godine, za mladež uršulinske djevojačke škole održao predavanje s dijapozitivima pod naslovom «Moj put u Jeruzalem».[62] Zbog izuzetnog zanimanja slušateljstva, morao ga je nakon dva tjedna, održati još jednom.[63] Otac Bernard Konen je, 9. svibnja 1925. godine, također dvaput održao svoje predavanje «O misiji u žarkoj Africi». Prvi je puta predavao za polaznice samostanske pučke škole uz prisutnost dvjesto četrdeset osoba, dok je drugo predavanje bilo namijenjeno polaznicama samostanske više djevojačke škole i nastavnicama, a prisustvovalo mu je sedamdesetak osoba. Predavanja su bila popraćena originalnim dijapozitivima. Predavanje sličnog tipa je, 8. listopada iste godine, održao i otac Mesarić koji je polaznicama uršulinskih samostanskih škola pričao «O misionarskom djelovanju u Bengaliji». Ovo je predavanje istoga dana održao slušateljstvu u Ekstenzi, a dan kasnije ga je još dvaput ponovio za polaznike gradskih škola.

Zanimanje za Ekstenzina predavanja je u varaždinskom uršulinskom samostanu u ovom periodu očito bilo veliko. O tome svjedoči i porast broja priređenih predavanja, ali i brojnost slušateljstva. Na sjednici Odbora Varaždinske gimnazijske ekstenze diskutiralo se o molbama koje su upućivane iz samostana, kako bi se polaznicama samostanskih škola kontinuirano osigurala predavanja svakog četvrtka. No ova je suradnja, prema postojećim saznanjima, bila uspješna samo u periodu od 1922. do 1926. godine, dakle u periodu najvećeg Ekstenzinog uspona.[64] Nakon toga je ukupna Ekstenzina djelatnost počela bilježiti lagani pad. Posebna javna predavanja za polaznice uršulinskih samostanskih škola, Ekstenza je izgleda, prestala priređivati. O njima, od 1926. godine, više nisu vođene ni bilješke u njezinim zapisnicima. No, ova je Ekstenzina aktivnost, bogatstvom tema iz različitih disciplina, osim atraktivnosti, polaznicama uršulinskih samostanskih škola, svakako bila dragocjeni izvor znanja i dodatnog izvanrednog obrazovanja.

SAŽETAK

S obzirom na stoljetnu koegzistenciju i djelomično preklapanje djelatnosti, red časnih sestara uršulinki i varaždinska Gimnazija ostvarivali su povremene kontakte i međusobnu suradnju koja se uglavnom očitovala na dva načina. Jedan od njih je dodatni izvanredni rad gimnazijskog nastavnog kadra u uršulinskim srednjim školama. Za tim se prvi puta ukazala potreba krajem XIX stoljeća, kad se samostansku Višu djevojačku školu pokušalo reorganizirati kao Niži djevojački licej. Nova potreba za tim uslijedila je sredinom XX. stoljeća, nakon što su uršulinke u Varaždinu otvorile žensku gimnaziju i učiteljsku školu.

Drugi je način suradnje vezan uz aktivnosti Varaždinske gimnazijske ekstenze koja je tragala za obogaćivanjem sadržaja i oblika svoga djelovanja. Varaždinske uršulinke su pokazale izuzetno zanimanje za njezin odgojno obrazovni rad, nastojeći u tome pronaći korist za učenice svojih škola. U razdoblju od 1922. do 1926. godine, razvila se uspješna suradnja tijekom koje je Ekstenza redovito priređivala poučna predavanja za polaznice samostanskih škola i njihov nastavni kadar.

[62] «Spomenica Knjiga zapisnika varaždinske gimnazijske ekstenze», str. 93

[63] Predavanje je ponovljeno 23. travnja 1925. godine.

[64] Obično se najuspješnijom u radu Varaždinske gimnazijske ekstenze smatra godina 1925. Uz veliku šarolikost aktivnosti ove je godine ujedno organiziran i najveći broj od ukupno devedeset i pet održanih poučnih javnih predavanja.

SUMMARY

THE COOPERATION BETWEEN THE URSULINE CONVENTUAL SCHOOLS AND THE GIMNAZIJA VARAŽDIN (VARAŽDIN GRAMMAR SCHOOL)

Existing side by side for centuries, their activities partially overlapping, the Ursuline order of nuns and the Gimnazija Varaždin developed occasional contacts and cooperation, which manifested primarily in two different aspects.

One of these was the concept of an overtime work of the Gimnazija staff in the Ursuline secondary schools. That became necessary for the first time near the end of the 19th century, when the conventual High School for Girls was to be reorganized as a Junior High School for Girls. A new need concerning this issue became apparent in the middle of the 20th century, after the Ursuline nuns had opened a grammar school for girls and a normal scholl, concerned with teacher-training.

The other aspect of cooperation regards the activities of the Gimnazija Extension (a sort of open university), which was concerned with the acquisition of new concepts and methods in its own work. The Ursuline nuns of Varaždin were greatly interested in its eduacional work, trying to find there some benefit for their own students.

From 1922 to 1926 there developed a successful cooperation, during which the Extension organized regular lectures for the students of the conventual schools and for their teachers.

LITERATURA

1. S. Asumpta Svalina i s. Klaudija Đuran: «Hrvatske Uršulinke», Varaždin 1979.
2. K. Đuran: «Privatna uršulinska ženska realna gimnazija s pravom javnosti u Varaždinu», Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin br. 10 - 11, Varaždin 1998.
3. Marija Svalina – s. Asumpta: «Uršulinske škole u Varaždinu», Varaždinski godišnjak, Ogranak Matice hrvatske Varaždin, Varaždin 1994.
4. K. Filić: «Pučko - prosvjetni rad Varaždinske gimnazijske ekstenze i Varaždinskog pučkog sveučilišta od 1920. 1941.», Prilozi historiji Varaždina 1967. Varaždin 1967.

MARIJA ANCILLA PRESEČKI, OSU[1]
Varaždin

UDK: 271:37
Izvorni znanstveni članak
Original scientific Paper

ODGOJNA NAČELA SVETE ANĐELE MERICI

Uvod

Crkva ima vjekovno pedagoško iskustvo i pedagošku tradiciju. Crkveni dokument o odgoju: *Gravissimum educationis - Veoma važno značenje odgoja* - kaže da *"pravi odgoj ide za izgradnjom ljudske osobe u vidu njezine konačne svrhe i ujedno u vidu dobrobiti društva, kojega je čovjek član"*[2].

Stvoren na *"Božju sliku"* (usp. Post. 1, 26-27), svaki čovjek ima pravo na poštivanje svoje osobnosti, svoje originalnosti, neponovljivosti, da bude onakav, kako ga je zamislio Stvoritelj, dajući mu baš te i takve određene osobine, baš te i takve nutarnje mogućnosti za razvoj, rast i djelovanje.

Da, mi kršćani gledamo čovjeka kao krunu Božjeg stvaranja, kao dijete njegove ljubavi, kao sliku njegova Bića. Čovjek je to:

- i po razumu, kojim razmišlja, istražuje, spoznaje,
- i po slobodnoj volji, kojom se odlučuje, bira, usvaja,
- i po sposobnosti da ljubi – a ta se sposobnost temelji na prvim dvjema – i tek po ljubavi čovjek postiže i ostvaruje najveću puninu ljudskog dostojanstva.

Crkva svojim odgojnim stavovima slijedi primjer svog vrhovnog odgojitelja i učitelja Isusa Krista, koji tako poštuje ljudsku slobodu, da ne sili nikoga. On poučava, poziva, savjetuje, nudi, obećaje, ali pušta čovjeka da sam odluči hoće li ili neće prihvatiti njegov poziv, njegovu ponudu, njegovu milost. Tako se on vlada prema mladiću, koji je u sebi osjetio težnju za višim, ali se srcem privezao uz zemaljska dobra (usp. Mt 19, 16-17), tako u Kafarnaumu nastupa prema mnoštvu – među kojim je bilo i njegovih učenika – koje nije moglo prihvatiti njegovu nauku o tajni Euharistije (usp. Iv 6, 66-67), jednako tako prema vođama židovskog naroda, koji su vidjeli i priznali: *"Taj čovjek čini mnoga znamenja"* ali su ga odbili (usp. Iv 11, 45-50), i na isti način prema Judi izdajniku (usp. Mt 26, 47-50). Krist Gospodin ljubi do žrtve svog života, ali ostaje vjeran onom svome: *"Ako hoćeš..."* (usp. Mt 19, 17b. 21).

Jacques Maritain, veliki kršćanski mislilac današnjice, kratko je izrekao kršćanski pedagoški stav ovim riječima: *"Prvi cilj odgoja jest, da ljudska osoba postigne nutarnju duhovnu slobodu"*[3]. Ako je kršćanstvo religija ljubavi – a ljubav je kao "DAR" manifestacija nutarnje slobode - onda i ne može biti drugačije.

Načinila sam taj uvod da možemo bolje vrednovati bitne značajke odgojnih načela koja je sveta Anđela Merici ostavila svojoj Družbi, a koja su, ako izmijenimo naslovnike, načela i za odgoj u kršćanskoj obitelji – zapravo: opća pedagoška načela.

---

[1] Sestra je 35 godina radila kao vjeroučiteljica svih uzrasta, uključivši predškolsku djecu i bračne parove, a sada radi na produbljivanju vjere s jednom grupom gospođa i prima na razgovor osobe sa životnim problemima.

[2] *GE* 1

[3] *VIE CONSACREE*. br. 2. 15.3.1985. str. 85

Tko je bila Anđela Merici?

Rođena oko godine 1474. u Sjevernoj Italiji, u Desenzanu, na obali Gardskog jezera, odrasla je u ozračju duboke vjere svojih kršćanskih roditelja. Poslije njihove smrti i smrti svoje sestre, živjela je u gradiću Salo u kući svog ujaka Biancosija, gdje je došla u kontakt s imućnijim društvom. Tu je upoznala i negativne strane toga razdoblja, u kojem se *"čovjek, opojen svojim geografskim i tehničkim pobjedama i svjestan svojih stvaralačkih sposobnosti, borio za neovisnost duha od vrhunaravnih stvarnosti".*[4]

Ta jednostavna, ali duboko molitvena žena, nazrijevala je *"najtemeljniju potrebu svakog čovjeka: potrebu za Bogom".*[5] U svjetlu te spoznaje, ona je zračila snagu svoje vjere i svjedočila je životom i riječima. Postala je tješiteljicom patnika, savjetnicom ne samo jednostavnih nego i teološki naobraženih ljudi, uspješnom mirotvorkom, mudrom odgojiteljicom.

Gledajući pad moralnih vrijednosti, Anđela je shvatila da je vraćanje morala u ljudsko društvo uvjetovano ispravnim odgojem. Shvatila je također što je kasnije netko rekao: želite li uništiti društvo, iskvarite mu djevojku i ženu, želite li spasiti društvo, podignite mu djevojku i ženu. U tom vidu Anđela osniva 1535. godine u Bresciji "Družbu Svete Uršule" za djevojke svih društvenih slojeva, koje se žele posvetiti Bogu, ali životom u svijetu, ostajući u svojim obiteljima ili u obiteljima u kojima su bile zaposlene. Ona za djevojke traži temeljit odgoj, kao i pravo odlučivanja o vlastitoj budućnosti, pa bismo mogle Anđelu nazvati velikom kršćanskom feministkinjom onog vremena. Način života koji se uvodi u Družbi, bio je dotad nepoznat. Anđela Merici je svojom fundacijom pokazala veliku smionost, ali i osobnu sigurnost u Božje vodstvo. Družbi je ostavila svoja odgojna načela u tri spisa – to su: *PRAVILO, SAVJETI i OSTAVŠTINE (*ili: *OPORUKA).*[6] Anđela uvjerava svoje duhovne kćeri:

> *"Smatrajte ovo sigurnim: ovo je Pravilo izravno zasadila njegova sveta ruka i on neće nikada napustiti ovu Družbu, dokle god je svijeta. Jer ako ju je on zasadio, tko će je moći iščupati?...Imajte čvrstu vjeru da će tako biti. Ja znam što govorim".* [7]

Uprava Družbe

S obzirom na tadašnje gledanje na ženu, Anđela glede uprave u svojoj Družbi postupa vrlo razborito. Uz odgovorne djevice, koje će biti

"učiteljice i voditeljice u duhovnom životu", uvela je u upravu

"četiri gospođe udovice, razborite i čestita života" koje će biti

"kao majke brižljive za dobro i korist svojih duhovnih sestara i kćeri"...

"i četiri zrela muškarca prokušana života ...da budu zastupnici i očevi u redovitim potrebama Družbe".[8]

Ako u možebitnim poteškoćama djevice same ne bi svojim sestrama mogle pomoći,

> *"neka to iznesu gospođama, ako ni one to ne bi mogle popraviti, neka se sazovu četiri muškarca da svi zajedno pronađu lijek".*[9]

---

[4] Uršulinke Rimske Unije, *VODITE NOVI ŽIVOT,* Posebni Kapitul 1969; str. 3., prijevod s francuskog,, umnoženo ciklostilom

[5] *KONSTITUCIJE RIMSKE UNIJE REDA SVETE URŠULE, 1984.* Tip. SGS Roma, tč. 95

[6] Sv. Anđela Merici, *PRAVILO, SPOMENI, OPORUKA,* Prijevod sa starotalijanskog originala: s. Klaudija Đuran, OSU, s. Beata Prkačin, OSU, Varaždin, 1999.

[7] *Zad. OSTAVŠTINA*, 6-8. 11-12

[8] Usp. *XI. PRAVILO,* 1-6.

[9] Usp. *IX. PRAVILO*, 13-14

Suradnja s roditeljima

Na početku izlaganja Anđelinih načela za odgoj djevojaka koje stupe u njezinu Družbu, važno je spomenuti da ona kod primanja nove članice traži:

"ako bi imala oca ili majku ili druge poglavare, neka ih najprije zamoli za dopuštenje, ali neka također upraviteljice i upravitelji Družbe i sami s njima porazgovore, da kasnije ne bi imali nikakav opravdan razlog u slučaju da bi ju htjeli spriječiti da se podloži toj svetoj poslušnosti".[10]

Ako bi se djevojke našle u nekoj opasnosti krivnjom svoje

"majke ili drugih svjetovnih poglavara"... "neka to odmah iznesu upraviteljicama Družbe da bi se one za to pobrinule".[11]

Anđela naglašava poštivanje osobe i pravednost: djevojke imaju pravo odlučivati svojim životom, ali ostaje obaveza Božje zapovijedi. Zato u Pravilu o poslušnosti navodi:

"treba slušati očeve i majke i druge poglavare kuće, te savjetujemo da ih jednom tjedno mole za oproštenje u znak podložnosti i očuvanja ljubavi".[12]

Ljudsko dostojanstvo

Anđela gleda čovjeka u svjetlu Božje ljubavi, koja je neizbrisivo zapečaćena krvlju Bogočovjeka Isusa Krista, našega Spasitelja. Ako je Bog tako ljubio čovjeka, da se je radi njega i sam utjelovio i za njega prolio svoju krv, onda je svaki čovjek vrijedan i naše ljudske ljubavi. Čini se da je upravo ta istina za Anđelu najjači dokaz Božje ljubavi, i zato ona svoje sestre, buduće odgojiteljice, opetovano apostrofira:

"Moje predrage kćeri i sestre u Krvi Isusa Krista"[13]

"moje premile sestre i poštovane majke u Krvi Isusa Krista"[14]

"sve vas molim i zaklinjem Mukom i Krvlju Isusa Krista prolivenom iz ljubavi prema nama".[15]

Uistinu, ima li za nas kršćane išta jačeg od Krvi Isusove, da nas uvjeri o Božjoj ljubavi prema svakom čovjeku! Zato mi smatramo da je za shvaćanje ljudskog dostojanstva potreban vjerski odgoj. Jer, u čemu je moje dostojanstvo, ako sam samo biće koje se stjecajem okolnosti pojavilo i nestaje u nepovrat? I zato Anđela gleda na odgojni rad kao na

"najčasniji zadatak" i *"neprocjenjivu sreću"* [16],

jer evo, Bog ima u nas toliko povjerenja, da nam predaje na odgoj one koje je iz ljubavi stvorio i svojom krvlju otkupio.

Anđela naglašava da se taj zadatak mora izvršavati *"dvostrukom ljubavlju"* prema Bogu i prema dušama.[17] Treba shvatiti do koje mjere moramo cijeniti one koje odgajamo

---

[10] usp. *I. PRAVILO,* 6-7
[11] usp. *III. PRAVILO,* 8-10
[12] *VIII. PRAVILO,* 11-12
[13] *1. SPOMEN,* 1
[14] *OSTAVŠTINA, Uvod,* 4
[15] ondje: 25
[16] usp. *SPOMENI, Uvod,* 8. 13
[17] usp. *1. OSTAVŠTINA,* 3-4

"jer što ih više budete cijenile, više ćete ih voljeti, a što ih više budete voljele, više ćete se za njih brinuti i bdjeti nad njima".[18]

Ljubav i individualni pristup

Budući da Bog ljubi svakog čovjeka osobno, Anđela naglašava:

"Zaklinjem vas ... da ih sve uklešete u dušu i srce, jednu po jednu, ne samo njihova imena, nego i porijeklo i narav, i svako stanje i uvjet njihova života. To vam neće biti teško ako ih budete prigrlile živom ljubavlju". [19]

"Trudite se voditi ih s ljubavlju i rukom nježnom i blagom" i "primjenjujući svu moguću ljubaznost".[20]

"Vršite svoju dužnost ispravljajući ih s ljubavlju i dobrohotno ako vidite da su upale u koju pogrešku zbog ljudske krhkosti".[21]

"Ljubite ih jednako, ne priklanjajući se više jednoj negoli drugoj" – i daje objašnjenje: "jer sve su Božja stvorenja i ne znate ... neće li ona koja se vama čini manje nadarena, postati velikodušnija!.[22]

Anđela se ne umara naglašavajući individualni pristup. Želi da svoje postupke primjenjujemo prema potrebama svake pojedine: plašljive, sramežljive, malodušne treba učvršćivati, hrabriti, tješiti, dok one koje su možda preuzetne i široke savjesti, treba upozoravati na ozbiljnost, opasnost, na Božju pravdu.[23] I uvjerava:

"Više ćete postići nježnošću i ljubaznošću, negoli ljutinom i oštrim ukorima".[24]

Takvi ukori moraju biti pridržani samo za slučaj prave potrebe, ali i tu dodaje:

"i tada na svom mjestu i u svoje vrijeme, zavisno o osobama"[25] i opet:

"prema važnosti stvari, okolnostima i potrebama osoba, ali nas mora pokretati samo ljubav".[26]

Njezino poštivanje ljudske osobe očituje se već kod donošenja uvjeta za ulazak u Družbu:

"neka u nju uđe radosno i vlastitom voljom".[27]

To se posebno ističe u slijedećem naputku:

"Iznad svega, čuvajte se da zahtijevate od drugih da čine bilo što silom" -

i da sam taj njezin zahtjev ne bi djelovao kao prisila, ona objašnjava svojim karakterističnim "jer":

"jer je Bog dao svakome slobodnu volju i ne želi siliti nikoga, nego samo pokazuje, i savjetuje".[28]

---

[18] *SPOMENI, Uvod,* 10
[19] *2. OSTAVŠTINA,* 1-4
[20] *3. OSTAVŠTINA,* 1 i 7
[21] *8. SPOMEN* 7
[22] usp. *8. SPOMEN,* 2-3
[23] usp. *2. SPOMEN,* 8-11
[24] ondje, 3
[25] ondje, 5
[26] *3. OSTAVŠTINA,* 14-15
[27] *I. PRAVILO,* 3-4
[28] *3. OSTAVŠTINA.* 8-11

Kad god Anđela nešto traži, uvijek tumači zašto – izraz poštovanja prema osobama: svatko ima pravo znati zašto treba nešto učiniti.

Anđela zna i za kaznu, ali koja ne ponizuje, nego želi pomoći rastu, jer konačno ostavlja slobodu kažnjenoj osobi, da se sama odluči za ovo ili ono.[29] Upozorava na razboritost, jer iste ili slične pogreške ne moraju kod različitih osoba imati jednaku važnost ni težinu. Jednako upozorava na razlučivanje u prosuđivanju solidnosti zvanja za Družbu: opaze li da se koja teško odriče sitnica, neka od nje ne očekuju da će ustrajati u vršenju Pravila, ali naglašava:

> *"i u tome budite razborite, jer se može dogoditi da se jedna osoba jako naveže na neku sitnicu te, kad se u tom nadvlada, više joj neće biti preteška nijedna druga stvar".*[30]

Ozračje radosti

Važno sredstvo u odgoju po načelima ljubavi jest ozračje radosti. Već smo spomenuli, kako Anđela želi da nova članica uđe u Družbu radosno. U Pravilu kaže:

> *"neka bude radosna i uvijek puna ljubavi, i vjere, i nade u Boga".*[31]

U svojim Spisima izričito potiče na oduševljavanje uzvišenim vrednotama i na hrabrenje za njihovo prihvaćanje:

> *"Ohrabrite ih i oduševite da ostanu postojane"* i ponovo:
>
> *"Ohrabrite ih i oduševite, i neka ostanu dobre volje ... recite im ... koliko moraju klicati i radovati se ... ukoliko ostanu čvrste i postojane u svojoj odluci".*[32]

I budući da kršćanski odgoj ide za izgradnjom ljudske osobe u vidu njezine konačne svrhe u Bogu, Anđela preporuča: poticati ih

> *"da žele nebeske radosti i dobra, da čeznu za tim radosnim i novim blagdanima Neba, za tim blaženim i vječnim slavljima".*[33]

Anđela želi da odgojiteljice posjećuju članice Družbe, napose o blagdanima, da ih s vremena na vrijeme okupe da čuju koji nagovor i

> *"da bi se i na taj način <u>zajedno</u> našle kao drage sestre*
>
> *i tako se duhovno <u>zajedno</u> porazgovorile i razveselile, i <u>zajedno</u> se utješile".*[34]

To je uvijek iznova poziv na radost, uz Anđelin karakterističan izraz *"insieme" – "zajedno".*

Primjer života, uzajamni proces

Anđela posvećuje veliku pažnju primjeru koji odgojiteljice pružaju svojim životom. Vlastiti primjer je važniji od riječi, zato odgoj traži čitavu odgojiteljevu ličnost.

> *"Vi same živite i ponašajte se tako da se" one koje odgajate "mogu u vama ogledati. I što želite da one čine, to vi same prvo činite. Kako biste ih mogle prekoriti ili opomenuti za kakvu pogrešku ako je ista još u vama? Ili kako ih savjetovati ili uvoditi*

---

[29] usp. *5. OSTAVŠTINA*

[30] *6. OSTAVŠTINA,* 4

[31] *IX. PRAVILO,* 11

[32] usp. *5. SPOMEN,* 2. 23. 25-26

[33] ondje, 3

[34] usp. *8. OSTAVŠTINA,* 1-5

u koju krepost, koju vi same nemate, ili ju barem s njima zajedno tada ne počnete vježbati?"[35]

I to je izraz poštovanja prema onima koje odgajamo. Nemam prava zahtijevati sve što mi se prohtije, nemam prava nalagati ono što ni sama ne vršim, ili zabranjivati ono što sebi dopuštam.

Tu se vidi da je za Anđelu odgoj uzajamni proces. Odgajajući drugoga, pomažući drugome da se razvija, moramo kontrolirati sebe i uočavati ne manjka li nama nešto od onoga, što nudimo drugome. Opažajući slabosti i manjke svojih odgajanika, moramo se sami osvijestiti, da ne bismo činili isto, odnosno, da izgrađujući sebe dajemo drugome primjer i nadu u njegov rast.

Za rast treba vremena, zato Anđela naglašava potrebu *"revnosti i žara"*[36], strpljivosti i majčinske ljubavi.[37] Potiče ih *"u tu dužnost uložiti sav mar i snagu ... i postojano ustrajati sve do kraja, dogodilo se što mu drago".*[38]

Anđela je svjesna opasnosti u koje mogu njezine članice upasti živeći usred svijeta. Zato savjetuje odgojiteljicama da bdiju nad sobom i nad svojim odgajanicama što se tiče odnosa s muškarcima, besposlenim ženama, krivovjercima, novotarima:

"Koliko možete, nemojte im dopustiti da se druže ... s onima kojima se ne sviđa živjeti *čisto"* i *da biste ih sačuvale od kužnih mišljenja ...na lijep način ih odvraćajte da ne idu slušati* slične osobe, a ni vi se ne upuštajte u prijateljstvo s njima...Budite razborite poradi svoga *dobra".*[39]

I da bi već ovdje na zemlji živjele u radosnom ozračju Isusove zapovjedi ljubavi, Anđela potiče svoje sestre:

"Budite sve složne, sve ujedinjene zajedno, jednog srca i jednog htijenja ... povezane jedna s drugom vezom ljubavi, cijeneći se i pomažući, podnoseći se u Isusu Kristu"[40]

(Te zadnje riječi pokazuju da dopušta, da si možemo biti i teške!)

"Gledajte, koliko je važno to jedinstvo i ta sloga. Stoga, želite ju, tražite ju, prigrlite ju, sačuvajte je svom svojom snagom...Ostanete li tako sve zajedno srcem ujedinjene, bit ćete kao najtvrđa stijena ili neosvojiva tvrđava protiv svih suprotivština...

I zajedno se radujte".[41]

U tom je istom duhu jako naglasila, neka se iznad svega čuvaju da se ni pred kim, a najmanje pred onima koje odgajaju, ne tuže jedna na drugu. Dopušta da može doći do teških situacija, kad se treba s nekim posavjetovati, ali to neka bude u diskreciji i s dobrom i vjernom osobom, vrijednom povjerenja. Moraju se truditi da uvijek sačuvaju čast i poštovanje koje odgajanice duguju odgojiteljima.[42] Svakako je međusobno poštovanje, sloga i ljubav među samim odgajateljicama najautentičniji znak da smo na *"dobrom i Bogu ugodnom putu".*[43]

Materijalne potrebe

Anđela je realna: uz svoj duboko molitveni život, ona ima otvorene oči i za materijalne potrebe. Zato potiče svoje sestre:

---

[35] *6. SPOMEN,* 1-5
[36] *4. OSTAVŠTINA,* 1
[37] usp. ondje: 6, 7 i d.
[38] usp. *Uvod u OSTAVŠTINE,* 21 i 24
[39] usp. *7. SPOMEN,* 2 – 20; *10. OSTAVŠTINA,* 4
[40] *Zad. SPOMEN,* 1-2
[41] ondje, 10-16. 22
[42] usp. *3. SPOMEN,* 6. 15
[43] usp. *10. OSTAVŠTINA,* 12

"Budite zauzete i budne da upoznate i razumijete ponašanje svojih kćeri te uvidite njihove duhovne i vremenite potrebe. A zatim, ako možete, same se za njih pobrinite što je moguće bolje... Ukoliko ne možete same providjeti, utecite se glavnim majkama, te im brzo i bez ikakva ustručavanja izložite potrebe ... i ako vidite da oklijevaju, budite uporne, i tada ih, s moje strane, možete salijetati i dodijavati im."[44]

Ona traži da se upraviteljice i glavarice barem jedanput mjesečno okupe, zajedno posavjetuju i ispitaju svoje upravljanje, posebno što se tiče ponašanja njihovih članica te

"o njihovoj oskudici i potrebama, kako duhovnim, tako i tjelesnim".[45]

Smatra normalnim da Družba ima i nekih prihoda, ali naglašava razboritost u upravljanju vremenitim dobrima. Zanimljivo je što ne želi da sestre u tome traže savjeta izvana:

"uredite to same između sebe, kako će vas ljubav i Duh Sveti prosvijetliti i nadahnuti"[46]

Budući da nakon toga govori o vrijednosti milostinje, smijemo zaključiti: gornji savjet je dala radi toga, da ne bi tkogod priječio sestre u velikodušnoj dobrotvornosti, kojom mogu druge odvraćati od zla i mana.[47]

Svetačkom sigurnošću Anđela uvjerava svoje sestre:

"Neka drže za sigurno ovo: nikada neće biti napuštene u svojim potrebama. Bog će se za njih čudesno brinuti. Neka ne gube nade."[48]

Koliko puta su to njezine kćeri doživjele, - i mi danas, ovdje u domovini, i ostale širom svijeta!

Sve na Božju čast i korist duša

Odgojna načela Anđele Merici utemeljena su na vjeri u Boga i u njegovu ljubav prema čovjeku. Bog ostaje izvor ljubavi, bez koje nema pravog odgoja. On u odgoju ostaje vrhovni djelatnik, glavni učitelj, savjetnik, pomoćnik. Anđela je duboko svjesna te istine i želi je utisnuti u srca svojih sljedbenica i nasljednica u Družbi. Zato ih opetovano poziva, da sav svoj rad usmjeravaju na slavu Božju. I kao što je ona u svojoj molitvi crpla svjetlo, nadahnuće i snagu, tako savjetuje članicama svoje Družbe, da svjesne svojih slabosti i ograničenja opet i opet molitvom stavljaju sve svoje pouzdanje u Božju očinsku ljubav:

"Trudite se, da vas jedino pokreće ljubav prema Bogu i revnost prema dušama ... *ljubav koja sve usmjeruje na Božju čast i korist duša".*[49]

"Snaga i prava utjeha Duha Svetoga bila u svima vama, da biste mogle snažno i vjerno poduprijeti i izvršiti pothvat koji vam je povjeren".[50]

"Morate moliti Boga da vas prosvijetli, vodi i pouči u onome što vam je činiti iz ljubavi prema njemu oko toga zadatka".[51]

"Ne klonite duhom ako ne budete znale ili mogle dostojno izvršiti ono što se traži... Imajte pouzdanja i čvrstu vjeru u Boga da će vam u svemu pomoći.

Molite ga... jer bez sumnje, kako vam je dao taj zadatak, tako će vam dati i snage da ga možete izvršiti, samo ako s vaše strane ne bude propusta.

---

[44] usp. *4. SPOMEN,* 1-5

[45] usp. *7, OSTAVŠTINA,* 1-6

[46] *9. OSTAVŠTINA,* 6-7

[47] ondje, 9 i d.

[48] *5. SPOMEN,* 31-32

[49] usp. *2. SPOMEN,* 2 i 6

[50] *SPOMENI,* Uvod, 3-4

[51] ondje: 7

Radite, pokrenite se, vjerujte, trudite se, uzdajte se, vičite mu svim srcem svojim, ... bez sumnje ćete vidjeti divnih stvari".[52]

I opet: *"Vršite svoju dužnost ... a zatim prepustite da radi Bog, koji će učiniti divne stvari u svoje vrijeme"*[53].

Svetačkom smionošću Anđela uvjerava:

"Jamčim vam da ćete zasigurno primiti svaku milost koju budete molile od Boga."[54]

I ponovo, svetačkom sigurnošću govori:

"A ja ću biti uvijek među vama pomažući vaše molitve."[55]

U Zadnjoj ostavštini zaključuje svoje savjete preporukom:

"Vaše glavno utočište neka uvijek bude okupljanje do nogu Isusa Krista,

i tu sve ... žarko molite, jer će tako, bez sumnje, Isus Krist biti među vama,

prosvjetljivat će vas i poučavati kao pravi i dobri Učitelj ono što vam je činiti."[56]

I završavajući svoje Spise, Anđela potiče:

"Vjerno i radosno ustrajte u započetom djelu. I čuvajte se, čuvajte, kažem vam, da ne izgubite žar, jer će se svako obećanje koje vam zadajem, preobilno ispuniti".[57]

ZAKLJUČAK

Želimo li na kraju sažeti taj prikaz – kojem bismo mogli dodati obilne komentare – možemo reći: glavna značajka u odgojnim načelima svete Anđele jest iskrena i srdačna ljubav, majčinska ljubav, koja se temelji na vjeri i spoznaji o Božjoj ljubavi prema čovjeku. Ta ljubav privlači, prihvaća, poučava, potiče, savjetuje, hrabri, tješi, oduševljava, bdije i vodi kroz dinamizam razvoja s punim poštovanjem prema slobodi ljudske osobe, kojoj pomaže da sazrije za zrelo i ispravno prihvaćanje života i njegovih vrednota, za ispravne ljudske odnose između pojedinaca, u obitelji i u društvu., - a sve s neograničenim pouzdanjem u Boga, kome i pripadaju sve te duše.

Organiziranje odgojnog rada okupilo je Anđeline kćeri u samostanske zajednice i usmjerilo na osnivanje škola svih stupnjeva i različitih vrsta. Za nas je redovnice odgajateljice velika milost naš život u zajednici. Mi u svom odgojnom radu nastupamo u ime zajednice i čitava zajednica stoji iza nas svojom podrškom, zanimanjem, sudjelovanjem u našim brigama i radostima, a nadasve svojom molitvom. U tome leži i blagoslov za plodnost našeg apostolskog rada.

Već iz prvih desetljeća Družbe imamo o tome pozitivna svjedočanstva. Tako godine 1566. patru Visdominiju iz Milana, koji je zamolio za informacije o Uršulinkama, piše redovnik Landini iz Brescie:

"Ova Družba je u službi škola za djevojčice s ciljem kršćanske naobrazbe. Bog po njima obraća duše i u svoju službu privlači obitelji kod kojih one stanuju".

Prigodom 400-godišnjice smrti Svete Anđele, Sveti Otac Pijo XII. u pismu Vrhovnoj glavarici Rimske Unije Reda Svete Uršule Majci Marie de St. Jean Martin piše:

---

[52] usp. ondje: 14-18

[53] usp. *8. SPOMEN,* 7-9

[54] *Zad. SPOMEN,* 19

[55] ondje, 20

[56] *Zad. OSTAVŠTINA,* 3-5

[57] ondje: 22-23

"Ova Družba, stupajući stalno tragom svoje utemeljiteljice, posvetila je svoje plodno djelovanje kršćanskom odgoju uglavnom ženske mladeži, tako da kroz tolika vremena i događaje nije zastarjela, već naprotiv, čini se, da ima novu svježinu te cvate i napreduje po svoj zemlji".[58]

Dodajmo i mišljenje naše spisateljice gospođe Ljiljane MATKOVIĆ-VLAŠIĆ, koja je imala priliku zagledati se u Spise Svete Anđele:

"Sv. Anđela Merici... odlikovala se ne samo svetošću života nego i izuzetnom pedagoškom nadarenošću. Koliko god je izuzetan život ove neobične žene, još je izuzetnije djelo koje je za sobom ostavila. Ne mislimo pri tome samo na uršulinsku zajednicu, nego i na tri napisana remek-djela, koja su obično ujedinjena u jednoj knjižici: 'Pravilo, spomeni i ostavštine'. U njoj su zapravo zgusnute formulacije njezina duhovnog i pedagoškog iskustva... Crkva ju je zbog svetosti njezina života uzdigla na čast oltara, a pedagoška znanost morala bi joj dati dostojno mjesto među svojim najvećim imenima."[59]

Mi Uršulinke zahvaljujemo Bogu za našu utemeljiteljicu svetu Anđelu Merici, po kojoj nas je usmjerio na odgojni rad. Ona nam je preporučila da slijedeći nadahnuća Duha Svetoga budemo otvorene prilagodbama, ali smo svjesne, da nam je Bog po njoj zacrtao za odgoj smjernice neprolazne vrijednosti, pa prema riječima Pija XI, *"spajajući tradiciju s napretkom"*[60] nastojimo svojim radom odgovoriti potrebama sadašnjice.

Noseći svoje odgajanike s ljubavlju u svojim srcima i u svojoj molitvi, od Boga očekujemo za svoj rad svjetla, ljubavi, izdržljivosti. I u tome pomažemo jedne drugima.

AMEN!

SAŽETAK

Anđela Merici, rođena oko 1574. godine u Sjevernoj Italiji, osnovala je 1635. godine u Bresciji "Družbu Svete Uršule", za djevojke koje će živjeti Bogu posvećeni život u svijetu - u svojim obiteljima ili u obiteljima u kojima će biti zaposlene. Za njihov odgoj napisala je tri spisa: PRAVILO, SPOMENE I OSTAVŠTINE. U njima na jezgrovit i jasan način izlaže načela, kojima je za tri do četiri stoljeća pretekla stručne pedagoge, i koja su i danas suvremena. Ona traži suradnju s roditeljima, odgoj temelji na poštivanju ljudskog dostojanstva, naglašava individualni pristup odgajanicama, ozračje radosti, uzajamni proces s djelotvornim primjerom života samih odgojiteljica, i da sve bude prožeto ljubavlju koja se crpi iz osobnog odnosa s Bogom. Uz tu izrazito duhovnu komponentu, ne zanemaruje ni brigu za materijalne potrebe. Usto naglašava mudro prilagođivanje vremenima i prilikama. Njezina duhovna obitelj - Sestre Uršulinke - i danas grade svoj odgojni rad na tim načelima svoje Utemeljiteljice.

[58] cit. u: *REGLE ET CONSTITUTIONS, ROMA, Tip. poliglota Vaticana, 1956,* str. 346

[59] *Ljiljana MATKOVIĆ-VLAŠIĆ, SV. ANĐELA MERICI (1474-1540), UTEMELJITELJICA URŠULINSKOG REDA, PRETEČA SUVREMENE PEDAGOGIJE,* u: *KANA,* br. 165 (11/1985), str. 22-23.

[60] cit u: *M. Marie de St Jean Martin, O.S.U, EDUCATION URSULINE, ROMA, Tip. "AURORA" 1947,* Introduction III.

SUMMARY

SAINT ANGELA MERICI'S PRINCIPLES OF UPBRINGING

Angela Merici (1470-1540) founded "The Order of saint Ursula" at Brescia in Northern Italy around 1535, for the girls who will live their lives devoted to God in the world, in their families or families they will work for. She wrote three documents for their upbringing: RULE, COUNSELS, and LEGACIES. In concise and clear manner she presents her principles which surpass the expert educationalists by 3 or 4 centuries and which seem modern even today. She insists on cooperation with the parents. She bases the upbringing on respect of human dignity. She stresses the importance of individual approach to the schoolgirls, atmosphere of happiness, influential examples of lives of their teachers, and she wants everything to be filled with love that comes from personal relationship with God. Along with this strictly spiritual component she does not neglect material issues. She also stresses the importance of wise adjustment to time and circumstances. Her spiritual family, the Ursulines, build their educational work on the principles of their foundress.

VID LONČARIĆ *
Varaždin

UDK: 271:378.3
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

STIPENDIJSKE ZAKLADE U KONVIKTU URŠULINSKE DJEVOJAČKE ŠKOLE

Uvod

Pojam *zaklade* pojavljivao se već tijekom srednjeg vijeka u različitim značenjima dok se konačno početkom novog vijeka nije počeo primjenjivati za sasvim određeni sadržaj - za *zadužbinu* koju utemeljitelj ili zakladnik osniva *čineći zapis* ili *legat* u plemenite svrhe, *ad pias causas*[1]. Te plemenite svrhe mogle su biti religiozne ili dobrotvorne, primjerice namjena zaklade u korist ubogih osoba (udovica, siročadi, siromašnih općenito) ili u korist ustanova (samostana, crkava, bolnica, škola). Zaklade su se uspostavljale na taj način da je inicijator stavio na raspolaganje veći imetak, ponajčešće zemljište ili druge nekretnine, ili pak je položio i oročio novčana sredstva koja bi trebala ostati trajno za sebe, dakle, nikada ne bi smjela prijeći u posjed treće osobe. Prihodi ili kamate od takvih dobara trebali su se namijeniti u korist sasvim određenih osoba ili ustanova.

Predmet ovog izlaganja su samo tzv. *stipendijske zaklade* koje su bile namijenjene smještaju učenica u Konvikt Uršulinske djevojačke škole, a ne i zaklade koje su bile utemeljene u svrhu održavanja Uršulinskog samostana u Varaždinu. Obrađene su, dakle, samo zaklade koje su imale za cilj omogućiti uršulinskim gojenicama besplatan smještaj u Konviktu, u zavodu gdje su im osigurani boravak, odgoj i nadzirano učenje.

Opće okolnosti

Poznato je da je carica Marija Terezija sa svojim sinom Josipom II., u namjeri da u svojoj Carevini provede opću prosvjećenost i unaprijedi gospodarstvo blagostanje, provodila sveobuhvatne reforme. Kako je namjeravala da njima obuhvati i Kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju, odabrala je upravo grad Varaždin kao središte i ishodište tih reformi za te Kraljevine.

Nakon raspuštanja starog i formiranja novog gradskog poglavarstva u gradu Varaždinu, imenovala je 1756. god. za hrvatskog bana Franju Nadasdyja i odredila mu za sjedište grad Varaždin. Desetak godina kasnije, 1767. god., određuje da se u Varaždinu smjesti *Consilium Regium Croaticum, Hrvatsko kraljevsko vijeće*, kao hrvatska vlada na čelu s Banom.

Na gospodarskom polju 1762. god. Carica oslobađa varaždinske trgovce plaćanja tridesetnice s ciljem unapređenja trgovine, podupire otvaranje manufaktura i intenziviranje poljoprivredne proizvodnje.

Da bi unaprijedila razvoj zdravstva, 1771. šalje Carica na službovanje u Varaždin liječnika Ivana Lalanguea, sunarodnjaka i suradnika van Swietena, tadašnjeg velikog reformatora zdravstva u Beču. Osim toga brine se i za unapređenje primaljske službe šaljući 1775. god. varaždinskim primaljama tiskane primaljske priručnike.

---

* *Vid Lončarić, voditelj Knjižnice Opće bolnice u Varaždinu*

[1] Lexikon des Mittelalters. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2002. - natuknica: *causae piae*

Posebno mjesto u općeprosvjetiteljskim pothvatima Marije Terezije zauzima školstvo i to od najvišega do najnižega. 1769. Carica u Varaždinu osniva katedru *Političko-kameralnog studija* određujući za profesora dr. Adalberta Barića, dodjeljujući za taj studij čak stanovit broj stipendija. Uredbom *Ratio educationis* iz 1777. uvodi osuvremenjivanje nastave u školama općenito, a posebno u gimnazijama. U *Naputcima o radu,* što ga je Carica uputila novoosnovanom *Hrvatskom kraljevskom vijeću* u Varaždinu, stoji i obveza toga Vijeća da se brine »kako da se mladež bolje othranjuje i obučava u školama«.[2] Jer, kako je općenito poznato, pedesetih i šezdesetih godina 18. stoljeća pučko školstvo, ne samo u Hrvatsikoj nego i u svim austrijskim zemljama, bilo je na niskoj razini. Čak je i u samome Beču tek tih godina osnovana prva javna pučka škola.[3]

Ocijenivši pravilno Caričine prosvjetiteljske zamisli na području odgoja i naobrazbe ženske mladeži, varaždinske uršulinke su je početkom 1772. zamolile za novčanu potporu u gradnji novog *Konvikta za žensku mladež*. U staroj zgradi Konvikta bilo je mjesta za svega 12 gojenica, dok ih se u novom planiralo smjestiti 30-40. Ujedno se naglašava da dvo- do trogodišnji boravak u Konviktu nije dovoljan za temeljitiju i obuhvatniju naobrazbu, nego bi se morao produžiti na četri do pet godina.

Carica na tu zamolbu odmah šalje potporu u visini od 2500 for., ali ujedno traži i opširno izvješće o stanju gradnje Konvikta. Nakon primitka iscrpnog izvješća, šalje još 10000 forinti potpore, a ujedno izvješćuje Samostan da će daljnju gradnju nadzirati i voditi inženjer Anton Brenner.[4] 1774. glavarica samostana, sestra Kajetana, još se jednom obratila Carici za potporu od 2700 for. za dovršenje Konvikta. Nakon primitka te potpore, zgrada je konačno dovršena i useljena u lipnju 1775. godine.[5]

Treba spomenuti da je već sljedeće 1776. god. Varaždin zadesio katastrofalni požar u kojem je izgorjelo čak 395 od 614 kuća koliko ih je 1775. bilo u Gradu. Samostan je na sreću ostao pošteđen, ali je zbog osiromašenja varaždinskih građana došlo u pitanje ostvarenje mnogih Caričinih dobrih zamisli na ovom području. Kraljevsko namjesničko vijeće i Političko-kameralni studij sele se u Zagreb, od mnogih se projekata odustaje, a velik dio njih se odgađa zbog opće oskudice. U tom varaždinskom požaru, kako slikovito kaže Gabričević, "izgorio je primat ovoga Grada među naseljima Hrvatske, jer su ga po dekretu Marije Terezije iste godine napustili Kraljevsko zemaljsko vijeće i svi državni uredi, odselivši se u Zagreb."[6]

Zasigurno je jednim dijelom i spomenuta velika varaždinska nesreća sklonila Caricu na plemenito i širokogrudno dobrotvorno djelo da kod Varaždinskih uršulinki utemelji zakladu za stipendiranje ženske mladeži i da na taj način barem donekle pridonese otklanjanju teških posljedica velike varaždinske katastrofe.

ZAKLADE

1. Zaklada carice MARIJE TEREZIJE[7]

Sporadičnih (pokušaja) utemeljenja stipendijskih zaklada u Uršulinskom samostanu u Varaždinu bilo je i ranije, ali nisu duže potrajale. Kao prvu i ujedno najveću zakladu, s

---

[2] Androić M. Prilozi poznavanju društvenih i gospodarskih prilika grada Varaždina u 18. stoljeću. U: Varaždin u 18. stoljeću i Političko kameralni studij 1769.-1969. Zagreb; Varaždin: Sveučilište u Zagrebu; Historijski arhiv u Varaždinu, 1972. – str. 56, bilj. 252. – Dalje: Androić

[3] Androić, str. 56

[4] Horvat T. Povijest uršulinskoga samostana u Varaždinu. Varaždin, 1960. Rukopis u Uršulinskom samostanu u Varaždinu. - str. 111 – Dalje: Rukopis

[5] Svalina, M.A.; Đuran, A.K. Hrvatske uršulinke: Povodom 275. godišnjice osnutka Uršulinskog samostana u Varaždinu. Varaždin; Zagreb: Provincijalat Hrvatskih uršulinki, 1979. – str. 91-94 – Dalje: Hrvatske uršulinke

[6] Gabričević A. Stanovništvo Varaždina tijekom minulih stoljeća. Varaždin: HAZU, Zavod za znanstveni rad; Grad Varaždin, 2002. – str. 185

[7] M. Terezija (1717.-1780.), carica i kraljica, vlada 1740.-1780. provodeći politiku sveobuhvatnih reformi na koju od polovice šezdesetih godina utječe njezin sin Josip II. u duhu tzv. *prosvijećenog apsolutizma.*

glavnicom od 40.000.- forinti za stipendiranje čak osam učenica, utemeljila je carica i kraljica Marija Terezija 1777. god. (Tab., st. 1).

Tablica: **Stipendijske zaklade na Uršulinskoj djevojačkoj školi utemeljene od 1777. do 1905. god.**

Utemeljitelj zaklade	Godina utemeljenja i gašenja zaklade	Broj zakladnih mjesta/ stipendija	Stipendija se podjeljuje na vrijeme od	Stipendiju podjeljuje
Kraljica 1. Marija Terezija	1777.-1916.*	• osam do 1816. • četri od 1817.	6 godina	Kraljica odn. vlada
Biskup 2. Maksim. Vrhovac	1818.-1916.**	• dvije do 1905. • jedna od 1906. dalje	3 godine	Biskup zagrebački
Biskup 3. Josip Schrott	1846.-1908.	• jedna za 1 djevojčicu od 9-12 g.	6 godina	Prepošt zgb. kaptola
Biskup 4. Juraj Haulik	1855.-1916.**	• jedna za 1855. • sedam 1856. do 1906. • pet 1907. • četri od 1908.	3-4 god.	Nadbiskup zagrebački
Biskup 5. Ivan Kralj	1874.-1916.*	• jedna za 1 djevojčicu	do 16 god. starosti	Prepošt zgb. kaptola
Grofica 6. Lujza Erdödy	1889.-1908.	• jedna za 1 djevojčicu	nema posebnih uvjeta	Sama grofica
Biskup 7. Pavao Gugler	1905.-1916.*	• jedna za 1 djevojčicu	od 12 god. starosti	Zagrebački kaptol

* Stipendija se te godine navodi kao postojeća još u zadnjim Školskim izvješćima (iz Austrougarske), a kao vrijeme njezine "obustave" (za Kraljevine Jugoslavije) u ispravama Samostana spominje se 1921. odnosno 1928. god.

** Do sada nisu pronađeni pouzdani podaci o sudbini te stipendijske zaklade nakon 1916. god.

Poveljom od 14.11.1777. iz Beča, a proslijeđenom iz *Hrvatskog kraljevskog vijeća*, sada već u Zagrebu, Uršulinskom samostanu u Varaždinu 18.12.1777., carica i kraljica Marija Terezija priopćila je Samostanu svoju odluku o utemeljenju:

(a) zaklade od 40.000.- for. za uzdržavanje osam konviktica i (b) zaklade od 2.000.- for. za održavanje samostana te (c) isplate 800.- for. gotovine za pokriće prvih troškova oko smještaja osam konviktica.

Tu je svoju odluku Carica obrazlažila sljedećim riječima: "Želimo se dobrostivo pobrinuti, koliko mogućnost dopusti, za bolji odgoj i osoba ženskoga spola i time olakšati brige osobito onih roditelja koji imaju malen imetak, a ujedno ostaviti trajan spomen naše darežljivosti i u našim kraljevinama Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji te smo dobrohotno naumili kod varaždinskih redovnica uršulinki ustanoviti sljedeću zakladu za četiri plemkinje i za isto toliko građanki, ili pak u nedostatku tih za djevojke rođene od zaslužnih roditelja kojeg drugog časnog staleža."[8]

Carica u svojoj zakladnici priopćuje još neke pojedinosti u vezi sa svojom donacijom:

- kao dan utemeljenja i početka isplate stipendija računat će se 15.10.1777., blagdan sv. Terezije, koji će se obilježavati i kao obljetnica zaklade;

- svaka konviktica može koristiti stipendiju, potporu, šest godina, pa je najbolje da je dobije s napunjenih 10 godina;

- obveza stipendiranja prelazi poslije njezine smrti i na njezine nasljednike koji su je obvezni održavati;

- sasvim konkretno i iscrpno navode se molitve koje su konviktice obvezne moliti za nju i za njezinu dušu.

Prvih tridesetak godina se isplata stipendija izgleda uredno odvijala te Samostan nema u vezi s njima prigovora. Kako je, međutim, vrijednost novca polako padala, a u vrijeme Napoleonskih ratova je 1811. čak došlo do državnog bankrota i do drastičnog pada vrijednosti novca, zatražila je poglavarica Samostana, majka Pelagija, u predstavci od 22.04.1811. od cara dodatnu potporu za konviktice. Taj put je pomoć i stigla, a potom su, da se nadoknadi pad vrijednosti novca, podignute i kamate s 4 na 5 %. Kako sve to ipak nije pomoglo da se u cijelosti nadoknadi izgubljena vrijednost novca, Državna je kancelarija svojom odlukom od 20.12.1816. reducirala broj stipendijskih mjesta, od 1817. do izravnanja deficita, s osam na četiri.[9]

U dopisu od 09.03.1822. kraljevski nadzornik narodnih škola Tomo Košćak izražava želju poglavarstvu Samostana za ponovnom uspostavom osam stipendijskih mjesta, na što mu poglavarica majka Florijana odgovara da bi se to moglo postići samo kad bi se "kamate zakladne glavnice isplaćivale u kovanom novcu".[10]

Kako Ladislav Ebner, u to vrijeme među ostalima i upravitelj Uršulinske djevojačke škole, u svojem *Opisu grada Varaždina* iz 1827. [11] navodi da Konvikt u to vrijeme ima šest stipendijskih mjesta carice Marije Terezije, vjerojatno je do povišenja mjesta s četiri na šest u međuvremenu došlo zbog smanjenja konviktskog duga. Taj je dug prijašnjih godina iznosio 7000 for., a 21.06.1823. bio je smanjen na svega 277 for.[12] Budući da kasnije više nigdje ne nalazimo potvrđen taj broj od šest mjesta, može se pretpostaviti da se Ebnerov podatak odnosi samo na spomenutu godinu, poslije pak su i dalje postojala samo četiri zakladna mjesta.

I 1835. državne vlasti izražavaju svoje negodovanje zbog smanjenog broja stipendija. Potpisani školski nadzornik Josip Sermage upućuje poglavarstvo Samostana na štednju.

---

[8] Hrg M. Povelja zakladnica. U: Svalina M.A., Đuran A.K. Hrvatske uršulinke: Povodom 275. godišnjice osnutka Uršulinskog samostana u Varaždinu. Varaždin, Provincijalat hrvatskih uršulinki, 1979. – str. 283-288.

[9] Rukopis, str. 182

[10] Rukopis, str. 194

[11] Ebner L. Historisch statistisch topographische Beschreibung der königlichen Freistadt Varasdin. Varasdin, 1827. – str. 168

[12] Rukopis, str.194

Poglavarica Samostana, majka Florijana, u odgovoru navodi visoke troškove i nabraja opremu koja se daje svakoj stipendistici, dokazujući da za to nije dovoljno 150 forinti.[13]

1838. državno školsko nadzorništvo ponovno postavlja pitanje u vezi sa smanjenim brojem stipendija. I opet odgovara majka Florijana pozivajući se i ukazujući na svoj dopis iz 1835. u kojem je, kako navodi, objasnila visinu izdataka. Ipak dopušta da bi povećanje broja stipendija moglo doći u obzir pod uvjetom povišenja glavničkih kamata na 6%.[14]

1856. god. jada se majka Florijana u jednom pismu da već više od godinu dana samostan nije primio kamate od zakladne glavnice te "ne zna kako će prehraniti zajednicu."[15] I u pismu kardinalu Hauliku od 8. lipnja 1860. tuži se da ne može redovnicama dati ono što im pripada i da je prisiljena obratiti se caru da poveća stalnu pomoć koju je odredio 1856. god.[16] Spomenuta dva pisma nisu jedini slučajevi pritužbi poglavarica Samostana na loše materijalne prilike u Samostanu i Konviktu.

U tiskanim *Godišnjim školskim izvješćima Uršulinske djevojačke škole* zadnje četvrtine 19. st. pod naslovom *Konvikt i štipendije* zasebno su objavljivane informacije o zakladnim stipendijama u Konviktu. Dakako da je na prvom mjestu, pod rednim brojem jedan, uvijek stajala informacija o zakladi Marije Terezije. Ta obavijest u Izvješću za 1908., primjerice, glasi: "U samom Konviktu ima 13 zakladnih mjesta i to: 1. Zaklada preblage uspomene carice i kraljice Marije Terezije od 15. listopada 1777. za dvije plemićke i dvije građanske kćerke. Ovu zakladu podijeljuje visoka kraljevska zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu na šest godina."[17]

Isplate stipendija iz Zaklade carice Marije Terezije obustavljene su u novoj državi Jugoslaviji, kako proizlazi iz izvora u arhivu Uršulinskog samostana, prvi put 1921., a potom ponovno 1929. god.

2. Zaklada Maksimilijana VRHOVCA [18]

Kad je carica Karolina Augusta nakon posjeta Uršulinskom samostanu u Varaždinu izrazila svoje zadovoljstvo biskupu Vrhovcu s radom i odgojem u Uršulinskom konviktu, on piše 29. ožujka 1818. poglavarici majci Pelagiji među ostalim i sljedeće: "Moja je najveća radost u priznanju carice da je zadovoljna s vašim samostanom i odgojnim zavodom." [19] Zasigurno je i ta *radost* bila jedan od poticaja biskupu Vrhovcu da položi 5000 for. i utemelji zakladu za dva stipendijska mjesta u Uršulinskom konviktu (Tab., st. 2).

I Plevnjak spominje tu zakladu u svojim *Prilozima za kulturnu povijest hrvatskog svećenstva.* Nabrajajući mnogobrojna Vrhovčeva donatorstva, nadovezuje: "Osim toga učini zakladu od 5000.- for. u varaždinskom samostanu za dvije djevojčice".[20]

Potvrdu o dva Vrhovčeva zakladna mjesta u Konviktu nalazimo u Izvješćima sve do 1905. god., a od 1906. pa nadalje navodi se samo jedno stipendijsko mjesto.

---

[13] Rukopis, str. 204

[14] Rukopis, str. 209

[15] Rukopis, str. 268

[16] Rukopis, str. 269

[17] Godišnje školsko izvješće Uršulinske škole za 1908., str. 48 – Dalje: Izvješće

[18] Maksimilijan VRHOVAC (1752.-1827.) - 1787. postao je zagrebačkim biskupom. Bio je dobrotvor i podupiratelj škola općenito. Od 1787. do kraja života pomaže Djevojačkoj školi u Zagrebu, a 1818. osniva stipendijsku zakladu od 5000 for. u Konviktu Uršulinske djevojačke škole u Varaždinu.

[19] Rukopis, str. 187

[20] Plevnjak F. Prilozi za kulturnu povijest hrvatskog svećenstva: Rad svećenstva na školskom prosvjetnom polju. Zagreb: Pišćeva naklada, 1910., str. 121. – Dalje: Plevnjak

Jedan od cjelovitijih opisa Vrhovčeve zaklade u Izvješćima, primjerice za 1908., glasi: "Zaklada blagopokojnoga zagrebačkoga biskupa Maksimilijana Vrhovca od god. 1818. za jednu pitomkinju rođenu u nadbiskupiji zagrebačkoj. Podijeljuje preuzvišeni gospodin nadbiskup zagrebački na tri godine." [21]

I o Vrhovčevoj zakladi nalazimo još podatke u Izvješćima za 1916. god. Da li je isplata stipendije i iz te zaklade obustavljena u novonastaloj državi Jugoslaviji ili već prije, trebat će još naknadno utvrditi.

3. Zaklada Josipa SCHROTTA [22]

I biskup Schrott, kao vrhovni ravnatelj škola u Hrvatskoj i Slavoniji u to vrijeme, zadovoljan odgojem i izobrazbom u Uršulinskoj djevojačkoj školi u Varaždinu, osniva 1846. jedno zakladno mjesto u Konviktu. U pismu od 22. siječnja 1846. javlja poglavarici Samostana, majci Florijani, da je zadovoljan službenim izvješćem mjesnog školskog ravnatelja pučkih škola u kojem stoji da se i u Uršulinskoj djevojačkoj školi "pouka u hrvatskom jeziku točno predaje". Prigodom pak samog utemeljenja zakladnog mjesta, biskup Schrott piše poglavarici Samostana "da to čini iz velikog poštovanja prema uršulinskom odgojnom zavodu." [23]

Schrottovu zakladu spominje i Cuvaj: "Samostan Uršulinki ima mnogih dobrotvora. God. 1846. zapisao je istome samostanu vrhovni ravnatelj nauka Josip Schrott zakladu od 4000.- for. sr. za odgojivanje jedne djevojčice u istome samostanu u dobi od 9-12 godina."[24]

Ocjenjujući Schrottov rad kao glavnog školskog ravnatelja, i Plevnjak se o njemu vrlo pohvalno izrazio: "Cijelo vrijeme što je obnašao čast vrhovnoga ravnatelja škola, razdjeljivao je svoju godišnju plaću od 1000.- for. među odlične učenike" i nadovezuje: "God. 1846. utemeljio je Schrott zakladu od 4000.- for. za odgojivanje jedne djevojke u samostanu varaždinskom..." [25]

Zadnju obavijest o Schrottovoj zakladi u Izvješćima nalazimo 1908. god.: "Zaklada predstavnika prvostolnoga kaptola zagrebačkoga Josipa Schrotta, posvećenoga biskupa, od god. 1846. za jednu pitomicu od 9 do 12 godina. Podjeljuje ju predstavnik prvostolnoga kaptola zagrebačkoga na šest godina." [26] S obzirom da se ta zaklada 1909. godine više u Izvješćima ne spominje, može se zaključiti da se te godine ugasila (Tab., st. 3).

4. Zaklada Jurja HAULIKA [27]

Kardinal Haulik utemeljio je zakladu za ukupno sedam zakladnih mjesta i to 1855. za jednu, a odmah potom sljedeće 1856. god. za još šest stipendija (Tab., st. 4).

I o toj se zakladi govori u netiskanoj *Povijesti uršulinskoga samostana.* Komentirajući odnos kardinala Haulika prema Samostanu, autorica Povijesti kaže: "Premda je kardinal Haulik svojim odredbama strogo nastupio, ipak nije izgubio povjerenje u naš samostan i

[21] Izvješće za 1908., str. 48

[22] Josip Schrott (1791.-1857.) - 1837. posvećen je za biskupa, a 1844.-1851. bio je vrhovni ravnatelj škola. Cijelu svoju plaću kao ravnatelj (1000.- for.) podijelio bi kao nagradu odličnim učenicima.

[23] Rukopis, str. 233

[24] Cuvaj, str. 124

[25] Plevnjak, str. 61

[26] Izvješća za šk. god. 1908., str. 48

[27] Juraj HAULIK (1788.-1869.) - Od 1837. zagrebački biskup, 1852. postao je nadbiskupom, a 1856. kardinalom. 1845. svotom od 150.000.- for. utemeljio je Zavod za poduku ženske mladeži kod Milosrdnih sestara sv. Vinka Paulskog u Zagrebu.

odgoj u našem konviktu. Već sljedeće godine iza tih odredaba, naime 1857. (sic!), osnovao je u našem konviktu 6 stipendijskih mjesta i u to ime dao 18000 forinti." [28]

Nabrajajući mnogobrojna Haulikova donatorstva školskim zavodima i ustanovama, Plevnjak navodi i zakladu u Uršulinskom konviktu: "Za šest djevojačkih mjesta u samostanu uršulinki u Varaždinu učini zakladu od 18000.- for." [29]

Jedna od iscrpnijih obavijesti o stipendijama iz Haulikove zaklade nalazi se u Izvješćima za 1906. god. pod br. 2 gdje stoji: "Zaklada blagopokojnoga zagrebačkoga nadbiskupa i stožernika Jurja Haulika od g. 1855. za jednu i od g. 1856. za šest, dakle u svemu za sedam pitomica iz nadbiskupije zagrebačke. Ovu podijeljuje preuzvišeni gospodin nadbiskup zagrebački na tri godine, a četvrta može se na molbu još kašnje dobiti." [30]

Za sedam konviktica iz te su se zaklade podmirivali troškovi do 1906., za 1907. samo za pet, a dalje od 1908.[31] za samo četiri učenice, kako je potvrđeno i u Izvješću iz 1916. god. Podatke pak o njezinom gašenju ili dokinuću nakon 1916. trebat će još potražiti u arhivskim ispravama Samostana.

5. Zaklada Ivana KRALJA [32]

Zaklada pomoćnog zagrebačkog biskupa Ivana Kralja (Tab., st. 5) utemeljena je god. 1874. i o njoj nalazimo, kao i o ostalim zakladama, redovno podatke u Izvješćima za pojedine godine. Još u 1916. čitamo o njoj obavijest: "Zaklada blagopokojnoga predstavnika zagrebačkoga prvostolnoga kaptola, posvećenoga biskupa Ivana Kralja od god. 1874. Ovu podijeljuje zagrebački prvostolni kaptol. Tu zakladu uživa pitomica do svoje 16. godine."[33]

I u Rukopisu nalazimo podatke o Kraljevoj zakladi: "Godine 1878. umro je biskup Ivan Kralj, veliki prijatelj našega samostana, osnovao je oporučno u našem konviktu jedno stipendijsko mjesto. Budući da su kamate iznosile godišnje samo 180 for., što nije bilo dostatno za opskrbu jedne konviktice, zato se naš samostan obratio na izvršitelja oporuke zagrebačkog kanonika Franju Gašparića da se taj kapital povisi, da bi godišnje kamate iznosile 200 for." [34]

Nabrajajući pak što je sve biskup Kralj oporučno ostavio u koju svrhu, Plevnjak navodi: "Imetak, koji preostaje, pošto se namire... legati ima se podijeliti na dvoje: Jedna polovina ide rođacima, a druga: a) za jedno mjesto u kr. konviktu u Zagrebu, b) za jednu djevojčicu u samostanu Uršulinka u Varaždinu, c) za jednoga mladića u Gospodarskom učilištu u Križevcima." [35]

I ova se zaklada navodi u zadnjim Izvješćima iz 1916., a iz isprava u arhivu Samostana doznajemo da je isplata stipendija obustavljena prvi put od lipnja 1921. god., a potom ponovno 1928. Na upit poglavarice Samostana, majke Klaudije, od 3.12.1937. o razlozima obustave, *Računovodstvo Kraljevske banske uprave* odgovara da je "zaklada biskupa I. Kralja komasirana u stipendijsku zakladu zakladatelja Savske banovine."

---

[28] Rukopis, str. 257

[29] Plevnjak, str. 177

[30] Izvješće za 1906., str. 19

[31] Izvješće za 1907., str. 19 i 1908., str. 48

[32] Ivan KRALJ (1792.-1878.) - Rodio se 12. svibnja 1792. u Varaždinu. 1837. postao je kanonikom, 1854. zagrebačkim prepoštom, a 1855. posvećen je za likopoljskoga biskupa. Posebno je pomagao pripadnike ilirskog pokreta, pomažući ih novčano i dajući im na korištenje svoje prostorije za održavanje sastanaka.

[33] Izvješće za 1916., str. 14

[34] Rukopis, str. 289

[35] Plevnjak, str. 181

6. Zaklada Lujze ERDÖDY [36]

Zaklada grofice Lujze Erdödy (Tab., st. 6) zasniva se na drugačijoj pravnoj osnovi nego one do sada nabrojene. Lujza Erdödy odazvala se preporuci Gradskog poglavarstva, koje je apeliralo na „blagonaklonost i milost odličnih darovatelja" da Uršulinski samostan novčano podupru u nadogradnji zgrade Konvikta. Grofica je darovala 1889. god. u tu svrhu Samostanu 3300 for. za nadogradnju uz uvjet da Samostan ima uzdržavati jednu konvikticu koju će ona ili njezini potomci odrediti.[37]

Izvješća o toj zakladi donose sljedeću informaciju: „Zaklada preuzvišene gospođe Lujze grofice Erdödy u Novom Marofu od 17. lipnja 1889. za jednu pitomicu. Podjeljuje zakladiteljica i njezini nasljednici." [38]

Zadnji podatak u Izvješćima nalazimo 1908., dakle za 1909. god. stipendija više ne postoji. U pismu poglavarice Samostana, majke Klaudije, grofici Erdödy od 17.06.1908. preporučuje se „povisiti glavnicu" ili „podjeljivanje zaklade privremeno obustaviti".[39] Budući da se poslije toga stipendija više ne isplaćuje, izgleda da se grofica Erdödy privremeno odlučila za ovo potonje, a kasnije stipendiju nije ponovno aktivirala.

7. Zaklada Pavla GUGLERA [40]

Iscrpne podatke o Guglerovoj zakladi (Tab., st. 7) nalazimo u Izvješćima iz 1905., dakle u godini kada je i utemeljena, gdje doslovce stoji: „Nova zaklada i to presvijetloga gospodina Pavla Guglera, ima se popuniti prema dotičnoj zakladnici istom dne 1. rujna 1905. Pravo na uživanje toga štipendija ima djevojčica sa 12 godina, koja je završila dobrim uspjehom IV. razred niže pučke škole, te će polaziti V. razred više djevojačke škole, a mjesto VII. i VIII. razreda dobivati će kroz 2 godine praktičnu pouku za valjano kućanstvo. Molbenice za to mjesto imadu se ljetos do 30. srpnja 1905. upraviti na ravnateljstvo Uršulinskoga samostana u Varaždinu, koje će ih podastrijeti p.n. gospodinu zakladatelju." [41]

Modificirana informacija o toj stipendiji nalazi se u Izvješću za 1907. god.: „Zaklada presvijetloga gospodina Pavla Guglera od godine 1905. za jednu pitomicu. Pravo na uživanje toga štipendija ima prema zakladnici djevojčica od 12 godina, koja je s dobrim uspjehom završila IV. razred niže pučke škole, te će polaziti V. i VI. razred više djevojačke škole, a prema želji roditelja također VII. i VIII. razred, ako je vrijedna i napredna. Po dovršenim ovim naucima dobivat će tada kroz dvije godine teoretičnu i praktičnu poduku u valjanom vođenju kućanstva. Molbenice za to mjesto upravljaju se na ravnateljstvo ovoga samostana, koje će ih tada podastrijeti zagrebačkomu kaptolu." [42]

---

[36] Lujza ERDÖDY (1856.-1924.) – Rođena grofica Drasche-Wartinberg, supruga grofa Rudolfa Erdödyja iz Novog Marofa. Velika dobročiniteljica, od 1891. pokroviteljica Društva dobročinstva u Varaždinu. U Novom Marofu podigla je i opremila bolnicu i sama je plaćala liječnika. Za njezin dobrotvorni rad odlikovao ju je car Franjo Josip „Jelisavinim redom I. razreda", a sv. Otac zlatnim križem „Pro Ecclesia et Pontifice".

[37] Rukopis, str. 293.

[38] Izvješće za 1905., str. 19

[39] Pismo se nalazi u arhivu Samostana

[40] Pavao GUGLER (1820.-1909.) Rođen je u Zagrebu, zaređen je za svećenika 1843., a 1860. postao je kanonikom kasnije naslovnim biskupom omiškim i priorom vranskim. Veliki je dobročinitelj crkava te prosvjetnih i rodoljubnih društava kao i prijatelj siromaha. (Prema: Đuran K. Stupanje varaždinskog Uršulinskog samostana u rimsku uniju. Varaždin, 2002. – str. 49)

[41] Izvješće za 1905., str. 19

[42] Izvješće za 1908., str. 48

U rukopisu T. Horvat o ovoj zakladi nema spomena, ali se kratko spominje u Povijesti uršulinki.[43]

ZAKLJUČAK

Ovaj je rad pokušaj sustavne obrade i objedinjavanja dosadašnjih spoznaja o stipendijskim zakladama u Uršulinskom samostanu u Varaždinu kao i prikaz relevantne literature i izvora podataka za tu temu.

U postojećoj literaturi i raspoloživim izvorima mogu se naći iscrpne potvrde na temelju kojih se mogu gotovo besprijekorno pratiti najvažnije činjenice i podaci o stipendijskim zakladama u Samostanu od osnivanja prve 1777. do zadnjeg spomena zaklada u Školskim izvješćima 1916. god., dakle za gotovo cijelo razdoblje postojanja zaklada u vrijeme Habsburške monarhije.

Kako, međutim, u zadnje dvije godine postojanja Austrougarske države, 1917. i 1918., tj. u dvije posljednje godine I. svjetskog rata, Školska izvješća Uršulinske djevojačke škole nisu tiskana, a u novonastaloj državi Jugoslaviji se ne nastavlja s njihovim tiskanjem sve do 1935. god., nema pouzdanih potvrdi ni podataka o sudbini zaklada koje su još 1916. god. postojale.

Prema oskudnim arhivskim podacima u Uršulinskom samostanu, stipendijske zaklade Uršulinskog konvikta poslije I. svjetskog rata, u novonastaloj državi Jugoslaviji, doživljavaju nejasnu i zamršenu sudbinu. Za tri se u arhivskim ispravama Samostana navodi da je isplata iz njih „obustavljena" 1921. odnosno 1928. god., a za dvije zaklade nisu pronađeni podaci o vremenu njihova gašenja. Stoga zaklade toga doba iziskuju dodatna istraživanja i zasebnu obradu, a u ovom se radu spominju samo usputno.

SAŽETAK

Autor u članku obrađuje stipendijske zaklade koje su utemeljene od 1777.-1905. na *Uršulinskoj djevojačkoj školi* u Varaždinu sa svrhom smještaja učenica u *Uršulinskom konviktu.*

Prvu, ujedno i najveću zakladu, s glavnicom od 40.000.- forinti za stipendiranje čak osam učenica utemeljila je sama carica i kraljica MARIJA TEREZIJA još 1777. god. Potom su u 19. stoljeću utemeljene još sljedeće zaklade: 1818. biskupa Maksimilijana VRHOVCA za dvije konviktice, 1846. biskupa Josipa SCHROTTA za jednu, 1855. i 1856. biskupa Jurja HAULIKA za sedam učenica te zaklade za po jednu učenicu 1874. biskupa Ivana KRALJA, 1889. grofice Lujze ERDÖDY i 1905. biskupa Pavla GUGLERA.

Zaklade biskupa Schrotta i grofice Erdödy ugasile su se već koncem 1908., a za ostalih pet nalazimo podatke još u Školskim izvješćima 1916. god. Za tri se od tih pet (zaklade M. Terezije, I. Kralja i P. Guglera) u samostanskim arhivskim ispravama navodi da je isplata „obustavljena" 1921. odnosno 1928. god., a za dvije (zaklade biskupa Vrhovca i Haulika) nisu pronađeni podaci o vremenu njihova gašenja.

[43] Hrvatske uršulinke. str. 97

ZUSAMMENFASSUNG

STIPENDIENSTIFTUNGEN IM KONVIKT DER URSULINEN-MÄDCHENSCHULE

Der Autor beschäftigt sich im Artikel mit den in der Ursulinen-Mädchen-Schule in Varaždin in der Zeit von 1777-1905, zum Zwecke der Unterbringung der Mädchen im Ursulinenkonvikt, gegründeten Stipendienstiftungen.

Die erste und gleichzeitig die größte Stipendienstiftung mit dem Grundkapital in Höhe von 40.000.- Forints für das Stipendieren von sogar acht Schülerinnen hat selbst die Königin Maria Theresia schon im Jahre 1777 gegründet. Danach wurden im 19. Jh. noch folgende Stiftungen gegründet: 1818 des Bischofs Maximilian VRHOVEC für zwei Konviktualinnen, 1846 des Bischofs Joseph SCHROTT für eine, 1855 und 1856 des Bischofs Juraj HAULIK für sieben Schülerinnen sowie Stiftungen für je eine Schülerin des Bischofs Ivan KRALJ 1874, der Gräfin Luise ERDÖDY 1889 und des Bischofs Paul GUGLER 1905.

Die Stiftungen des Bischofs Schrott und der Gräfin Erdödy wurden schon Ende 1908 gelöscht und für die anderen findet man noch Angaben in den Schulberichten aus dem Jahre 1916. Für drei von den übrigen fünf (Stiftungen der Königin Maria Theresia, der Bischöfe I. Kralj und P. Gugler) wird in den archivalischen Dokumenten des Klosters angeführt, die Stipendien seien im Jahre 1921 bzw. 1928 „aufgehoben" und für die zwei letzten Stiftungen (der Bischöfe Vrhovec und Haulik) wurden keine Angaben über den Zeitpunkt ihrer Aufhebung gefunden.

Mr. sc. sestra BEATA PRKAČIN[1]
Varaždin

UDK: 271:37(497.5)
Izvorni znanstveni članak
Original scientific Paper

URŠULINKE VJEROUČITELJICE U OSNOVNIM I SREDNJIM ŠKOLAMA U VARAŽDINU DANAS

Uvod

Predloženu temu želim obraditi polazeći od nauke Crkve, koja nastavlja djelo naviještanja Isusa Krista, služeći se dokumentima o odgoju i obrazovanju kako nam donosi Drugi vatikanski sabor, koristeći se dokumentima crkvenog učiteljstva i slijedeći upute Hrvatske biskupske konferencije. Prateći sve navedeno, nakana mi je u bitnim crtama prikazati djelovanje sestara uršulinki na području odgoja u našem vremenu na prostoru grada Varaždina i njegove okolice. Uz rad u školi prikazat ću i ostale djelatnosti sestara vjeroučiteljica, kao što su: rad na župi, vođenje duhovnih obnova, radio emisije, karitativna djelatnost, slavlja i hodočašća.

Crkveni dokumenti o ulozi sustavnog vjerskog odgoja

Utemeljenost sustavnog vjerskog odgoja i obrazovanja u suvremenoj školi, izravno je ili neizravno, istaknuta u dokumentima Drugog vatikanskog sabora kao i u novijim dokumentima Katoličke Crkve. U deklaraciji o kršćankom odgoju *Gravissimum educationis* čitamo:

"Svi ljudi bilo kojeg porijekla, položaja i dobi, imaju na temelju dostojanstva svoje osobe neotuđivo pravo na odgoj koji odgovara njihovu životnom cilju, osobnoj sposobnosti, razlici spolova, a koji je prilagođen domovinskoj kulturi i predajama, te je ujedno otvoren za bratsko partnerstvo s drugim narodima radi promicanja pravoga jedinstva i mira na zemlji. Pravi odgoj ide za izgradnjom ljudske osobe pod vidom njezine konačne svrhe i ujedno u vidu dobrobiti društva kojega je čovjek član i u čijim će funkcijama kao odrasli čovjek sudjelovati".[2]

U istom broju, malo dalje, stoji:

"Isto tako, sveti Sabor proglašuju da djeca i mladež imaju pravo na posebnu pomoć da bi ispravnom savješću mogli prosuđivati moralne vrednote i prihvatiti ih osobnom odlukom, kao i na to, da sve savršenije upoznaju i ljube Boga. Stoga usrdno moli sve one koji vladaju narodima, ili su zaduženi za odgoj, da se brinu da mladež ne bude nikada lišena ovoga svetoga prava. A sinove Crkve potiče da se velikodušno zalažu na čitavom području odgoja, naročito oko toga da se velike blagodati odgoja i obrazovanja što prije prošire na sve ljude cijeloga svijeta."[3]

---

[1] Rođena sam 8. prosinca 1952. u Privlaci kod Vinkovaca. Godine 1972. stupila sam u uršulinski Red; magister sam odgojnih znanosti i katehetike; predajem na Filozofsko - teološkom Institutu Družbe Isusove u Zagrebu i radim u OŠ "Antun Mihanović" u Slavonskom Brodu. Bavim se prevođenjem, pišem članke i sudjelujem u radio emisijama.

[2] *Dokumenti drugog Vatikanskog sabora*, Gravissimum educationis, br. 1.

[3] Isto

O potrebi i važnosti odgoja i obrazovanja, u istoj deklaraciji u broju 2. stoji:

"Svi kršćani, budući da su preporođenjem iz vode i Duha Svetoga postali novo stvorenje te se nazivaju i jesu sinovi Božji, imaju pravo na kršćanski odgoj. On ide samo za tim da kršćani, dok se postupno upućuju u spoznaju misterija spasenja, postaju svakim danom sve svjesniji dara vjere što su ga primili. Neka se nauče u duhu i istini klanjati Bogu Ocu ponajprije u liturgijskom činu i oblikovati svoj život po novom čovjeku u pravdi i istinskoj svetosti. Neka se tako izgrađuju u savršenog čovjeka, do dobi Kristove punine".[4]

Govoreći o odgoju i odgovornima za odgoj, na prvo mjesto se stavlja uloga i zadaća roditelja koje u tome nitko ne može zamijeniti. Uz obitelj važnu ulogu ima i cjelokupno društvo, a o ulozi Crkve se kaže:

"S posebnog razloga dužnost odgoja pripada Crkvi, ne samo zato što joj se kao određenoj zajednici ljudi mora priznati pravo na odgoj, nego prvenstveno zato što ima zadatak da svim ljudima naviješta put spasenja, da vjernicima priopćuje Kristov život i da trajno vodi brigu o tome da dođu do punine toga života. Crkva je kao Majka dužna svojoj djeci dati takav odgoj po kojem će cijeli njihov život biti prožet Kristovim duhom, a svim ljudima pruža pomoć za izgradnju potpune ljudske osobe, za dobrobit ljudskog društva i za izgradnju humanijeg svijeta".[5]

Uz deklaraciju o kršćanskom odgoju navodimo što piše današnji papa Ivan Pavao II. o istoj temi, u apostolskoj pobudnici *Catechesi tradendae*:

"U zemljama u kojima je moguće davati vjerski odgoj u školskom okviru... dužnost je Crkve da to čini što je moguće bolje... Izražavam žarku želju da se u skladu s potpuno jasnim pravom ljudske osobe i obitelji i s poštivanjem vjerske slobode sviju, omogući svim katoličkim učenicima da napreduju u svojoj duhovnoj izgradnji uz pomoć vjerske pouke... i da Evanđelje prožme način mišljenja učenika na području njihove izgradnje te da se usklađivanje njihove kulture provede u svjetlu vjere."[6]

Nakon uputa o odgoju koje nam upravlja Crkva i njezino učiteljstvo pogledajmo što o istoj temi govore odgovorni u našemu narodu i koje dokumente imamo na raspolaganju sada kad su nastale demokratske promjene u našem narodu. Pratit ćemo razvoj i put oko uvođenja vjerskog odgoja u hrvatske škole. Ukratko ćemo analizirati sadržaj dopisa koji su nastali suradnjom Crkvene vlasti i Ministarstva prosvjete i kulture kojima je zajednički cilj odgoj i obrazovanje novih naraštaja.

Dokumenti o ponovnom ugrađivanju vjerskog odgoja i obrazovanja u hrvatski školski sustav

Nastupom demokratskih promjena u našoj domovini ponovno se otvorilo pitanje vjerskog odgoja u našim školama kako je to bilo prije komunističkog režima. Želje, razgovori i članci u raznim novinama i časopisima otvorili su put mogućnosti pregovora na najvišoj Crkvenoj i državnoj razini. Malo pomalo, sve glasnije se govorilo o uvođenju vjeronauka u škole. Pratit ćemo slijed događaja i pregovora koji će dovesti do pozitivnih rezultata.

Izjava Katehetskog vijeća BKJ o religioznoj kulturi u školi

Članovi Katehetskog vijeća Biskupske konferencije na svojoj izvanrednoj sjednici 20. travnja 1990. godine, raspravljajući o katehetskom planu i programu naše Crkve, osvrnuli su se na povijesne promjene društvenih i političkih prilika i izjavili slijedeće:

[4] Isto, br. 2.

[5] Isto, br. 3.

[6] Ivan Pavao II. *Catechesi tradendae*. br. 69.

1. Podržavamo poticaje koji dolaze s raznih strana, da religiozna kultura dobije odgovarajuće mjesto u školskom odgoju i obrazovanju.
2. Smatramo da religiozna dimenzija treba biti tako zastupljena u našim školskim programima, da pripadnici svih vjeroispovijesti imaju prilike upoznati, čuvati i razvijati vlastiti, religiozni, nacionalni i kulturni identitet.
3. U vezi s time držimo da kompetentne institucije za odgoj i obrazovanje porade na tome:
   a) da se iz školskih programa i priručnika isključe oni stavovi i sadržaji o religiji i vjerskim zajednicama koji ne odgovaraju istini, vrijeđaju osjećaje vjernika, a produkt su određene ideologije;
   b) da se u programe i priručnike uvrste religiozni sadržaji koji su sastavni dio naših nacionalnih i kulturnih baština te pridonose odgoju cjelovite osobe;
   c) da se u nove školske programe i udžbenike ugrade posebni sadržaji religiozne kulture te da u njihovoj izradi sudjeluju kompetentne osobe i institucije vjerskih zajednica.[7]

Promemorija o religioznoj kulturi u školi i društvenim medijima

Promemorija[8] je rezultat rasprave o religioznoj kulturi u školi i društvenim medijima koju je organizirala Komisija Katehetskog vijeća BKJ i Katehetski Institut KBF u Zagrebu, te donosi mišljenje i prijedloge o tom važnom pitanju. U dokumentu se raspravlja o nazivu predmeta, hoće li to biti religiozna kultura ili vjeronauk. Uostalom, kaže se u Promemoriji, taj bi predmet trebao biti uspostavljen kao alternativa, tj. predmet bi upisivali oni koji žele i tada bi on postao obvezatan za njih. Novi školski predmet ne bi bio zamjena za specifičan vjerski odgoj i obrazovanje u Crkvenim zajednicama kojemu je svrha uvođenje u vjeru i cjelokupan život određene vjerske zajednice. Dokument o kojemu je riječ, poslan je na sve važnije Crkvene i državne institucije kako bi svi mogli sudjelovati i dati svoj doprinos.

Dopis Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske vjerskim zajednicama o uvođenju nastave vjeronauka u osnovne i srednje škole

Ministarstvo prosvjete i kulture, 24. siječnja 1991., preko svoga predstavnika dr. Vlatka Pavletića, uputilo je dopis vjerskim zajednicama slijedećeg sadržaja:

"Ovo Ministarstvo je odlučilo da se u školskoj godini 1991/92. u sve osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj uvede nastava vjerske pouke kao izborni nastavni predmet. Želimo da u pripremama uvođenja vjerske pouke kao izbornog predmeta u osnovnim i srednjim školama sudjeluje i vaša Crkva, odnosno vjerska zajednica. Stoga vas molimo da nam do kraja veljače 1991. godine dostavite:

a) mišljenje o nazivu ovoga nastavnog predmeta,

b) nacrt okvirnog nastavnog programa,

c) opis stručnog profila učitelja koji bi taj predmet predavao."[9]

Nakon razmišljanja i rasprava nastao je dokument koji je uputa i smjerokaz za sve katolike.

---

[7] *Izjava Katehetskog vijeća*, u Kateheza, 12 (1990), br. 4, str. 57.

[8] *Promemorija o religioznoj kulturi u školi i društvenim medijima*, u Kateheza, 12 (1990), br. 4, str. 29-32.

[9] Ministarstvo prosvjete i kulture, Kl. oznaka: 602-01/91-01-46, Ur. broj: 532-02/9-91-01

Poruka hrvatskih biskupa o vjerskom odgoju u školi i župnoj zajednici

U lipnju 1991. godine hrvatski su biskupi uputili *Poruku* vjerničkoj i široj javnosti da su ostvareni potrebni uvjeti za postupno uvođenje katoličkog vjeronauka, kao izbornog predmeta, u osnovne u srednje škole od školske godine 1991/92. Iz *Poruke* izdvajamo poticaj koji postaje dužnost:

"Crkva se smatra pozvanom i dužnom upoznati sve ljude koji to žele s porukom kršćanske vjere o najdubljem smislu čovjekova života i svijeta. Ona to svoje poslanje na poseban način ostvaruje prikladnim oblicima sustavnog vjerskog odgoja i obrazovanja ne samo u crkvenoj zajednici nego i u školi. Na taj način Crkva istodobno ispunja svoju zadaću naviještanja Evanđelja i svoju djelotvornu ljubav na području odgoja i obrazovanja mladih naraštaja. Uvođenjem katoličkog vjeronauka u novi školski odgojno-obrazovni sustav u Hrvatskoj, Katolička crkva u Hrvata može potpunije ostvarivati svoje bitno poslanje... glavna svrha vjeronauka u školi je sustavno i što cjelovitije upoznavanje vjere u svim njezinim vidovima (u učenju, slavljenju i življenju vjere).[10]

U svojoj *Poruci* biskupi su dali odgovore o nazivu predmeta koji će se zvati vjeronauk u školi; predstavljen je program za poučavanje vjeronauka u osnovnim i srednjim školama te o profilu vjeroučitelja.

"Kvaliteta i djelotvornost vjeronauka u školi u najvećoj mjeri, osim o kvaliteti programa i udžbenika, ovisi o stručnim, općeljudskim i duhovno vjerničkim kvalitetama vjeroučitelja. Očito je da se od njega traži solidna teološka naobrazba te specifična religiozno-pedagoška i katehetska sprema".[11]

Upute o uvođenju vjeronauka kao izbornog predmeta u osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj

Prema odluci Ministarstva prosvjete i kulture, uveden je vjeronauk u osnovne i srednje škole školske godine 1991/92. Ove *Upute* Ministarstvo prosvjete i kulture upravilo je nadležnim tijelima za obrazovanje svih općinskih skupština u Republici Hrvatskoj, s molbom da ih umnože i dostave svim ravnateljima osnovnih i srednjih škola na svom području, kako bi mogli obaviti sve potrebne pripreme za uvođenje vjeronauka kao izbornog predmeta.

Vjerske zajednice su pripremile program i prema nastavnom planu predviđena su dva sata vjeronauka tjedno koji će se organizirati u razrednim odjelima. O upisu na školski vjeronauk anketirani su roditelji i djeca onih koji su pismeno dali privolu počela su pohađati nastavu vjeronauka. Što se tiče vjeroučitelja, on uz dostatnu stručnu spremu mora imati "kanonsku misiju", dokument koji mu dodjeljuje biskup koji ga šalje.

Osim gore navedenih dokumenata, postoje dodatna pojašnjenja o vjeronauku u školi u kojima se detaljno objašnjava što i kako u konkretnim slučajevima glede rasporeda, mjesta izvođenja vjeronauka, vjeroučitelja i potrebe doškolovanja u pojedinim prilikama. Sva pitanja i teškoće, kaže se u dopisima, rješavat će se suradnjom odgovornih sa strane Crkve i Republike Hrvatske. I k tome imamo još jedan veoma važan dokument koji daje važnost samom predmetu tj. nastavi vjeronauka u školi.

U Zagrebu je, 18. prosinca 1996. godine, potpisan, a 11. veljače 1997. stupio je na snagu ***Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture***. U članku 1 stoji:

---

[10] *Poruka hrvatskih biskupa o vjerskom odgoju u školi i župnoj zajednici*, u Glas koncila, 30 (1991), 23. lipnja br. 25, str. 3-4.

[11] Isto. br. 5.

"Republika Hrvatska, u svjetlu načela o vjerskoj slobodi, poštuje temeljno pravo roditelja na vjerski odgoj djece te se obvezuje da će, u sklopu školskog plana i programa i u skladu s voljom roditelja ili skrbnika, jamčiti nastavu katoličkog vjeronauka u svim javnim osnovnim i srednjim školama i u predškolskim ustanovama, kao obvezatnog predmeta za one koji ga izaberu, pod istim uvjetima pod kojima se izvodi nastava ostalih obveznih predmeta."[12]

Na temelju toga *Ugovora* Vlada Republike Hrvatske i Hrvatska biskupska konferencija potpisale su, 29. siječnja 1999. godine, ***Ugovor o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama.*** U ovom *Ugovoru* je detaljno opisano o ulozi, svrsi, sadržaju i ciljevima katoličkog vjeronauka u osnovnim i srednjim školama. Također je jasno označeno mjesto izvođenja, raspored sati, te nastavni plan i program koji izrađuje HBK, a na njezin prijedlog donosi Ministar prosvjete i športa.

U članku 1, paragrafu 1, stoji:

"Katolički vjeronauk u javnim osnovnim i srednjim školama obvezni je predmet za one učenike koji ga izaberu".[13]

A o vjeroučiteljima se, u članku 5, paragraf 1, kaže:

"Katolički vjeronauk odnosno vjerski odgoj izvode osobe kojima je dijecezanski biskup izdao ispravu o kanonskom mandatu (missio canonica) i koji ispunjavaju potrebne uvjete u skladu s važećim propisima Republike Hrvatske".[14]

Uršulinke vjeroučiteljice

Redovnička zajednica sestara uršulinki je na ovim prostorima prisutna već 300 godina i od početka sudjeluje u odgoju i obrazovanju hrvatske mladeži. Današnje uršulinke, nasljednice svete Anđele Merici, utemeljiteljice, žele živjeti i ostvarivati njezinu poruku iz Spomena koje nam je ostavila u nasljedstvo:

"Radite, budite okretne, vjerujte, trudite se, uzdajte se, vičite mu svim srcem svojim; usmjerite sve na hvalu i slavu njegova Veličanstva i na dobro duša, i bez sumnje, vidjet ćete čudesnih stvari".[15]

Sve što nam je Anđela ostavila u baštinu naučila je od jedinog Učitelja – Isusa Krista koji svima nama, svojim učenicima, govori: *"Pođite dakle i učinite mojim učenicima sve narode...učeći ih čuvati sve što sam vam zapovjedio".*[16]

Pođite! - poslanje je to koje je svakom vjerniku, a na poseban način redovnicama, povjerio Gospodin. Zadao nam je zadaću – ići, hodati, ali s određenim ciljem: nastaviti njegovo djelo pozivajući one koje susretnemo na životnom putu, da i oni budu učenici Isusovi. Biti učenik velikoga Učitelja - koje li časti! Kako je lijepo dovoditi na upis one koji traže smisao, put, koji traže život, koji žele vidjeti Isusa. Tražitelji smo Novosti, zato skupa pođimo i bit ćemo jači, sigurniji i sretniji! Sestrama uršulinkama, svakoj osobno, Gospodin je uputio poziv – "Pođi za mnom!" – i kad se odazvah i ne slutih što će sve tražiti, kamo će me voditi, što povjeriti. Meni, nama, povjerio je da učimo braću nakon što smo bile s Njime. Rekao nam je, da ono što slušajući čujemo, propovijedamo po krovovima.

---

[12] *Međunarodni ugovori*, u Narodne novine, br. 2, 11. veljače 1997., str. 24-26.

[13] NKU HBK, *Ugovor o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama*, u Katehetski glasnik, br. 1, 1999., str. 27

[14] Isto

[15] *Konstitucije reda svete Uršule*, str. 33.

[16] *Mt* 28. 19–20.

Novi početak – vjeronauk u školi

Uvođenje vjeronauka u hrvatski školski odgojno-obrazovni sustav ima svoje teološko-ekleziološko utemeljenje jer je Katolička crkva po svojoj naravi pozvana i dužna upoznati sve ljude koji to žele s porukom Isusa Krista o smislu čovjeka i svijeta. Tako Crkva ispunja svoju zadaću naviještanja i služenja po Isusovu primjeru. Uz to, vjeronauk u školi ima svoje opravdanje i s antropološko-pedagoškog stajališta budući da je suvremeno društvo multikulturalno i multikonfesionalno te se traži pluralni i interkonfesionalni pristup u cjelokupnom školskom odgoju i obrazovanju.

Glavna **svrha** katoličkog vjeronauka u školi je sustavno i što cjelovitije, dijaloški i ekumenski upoznavanje katoličke vjere u svim njezinim bitnim dimenzijama: u njezinu učenju, slavljenju i životnom ostvarivanju. Iz toga proizlaze opći i posebni **ciljevi** vjeronauka u školi. Među opće ciljeve ubrajamo ove:

-razvijati u učeniku osjetljivost za transcendenciju, tj. otvorenost prema Bogu

-osposobljavati učenike da u svjetlu vjere traže odgovore o smislu čovjekova života i svijeta

-pomoći učenicima u oblikovanju osobnog vjerničkog života

U *Kronici varaždinskog samostana* zapisano je:

"Sestra Deodata Ljubičić, 23. kolovoza 1991, išla je u Zagreb radi kanonske misije za vjeronauk u školi. 27. kolovoza bila je na razgovoru s ravnateljem Medicinske škole radi vjeronauka. S patrom Domagojem, franjevcem, posjećuje ravnateljstva ostalih srednjih škola. Dosad su svi sporazumni za održavanje vjeronauka u školi".[17]

Sve ovo najava je nečega novoga - počela su se otvarati vrata i zato naše ostale sestre katehistice s velikim žarom traže mogućnost uključivanja u odgojno-obrazovni sustav škole. *"4. rujna su sestre Ancilla Presečki, Regina Faj, Cecilija Kolarić i Petra Vidaković bile u Zagrebu na razgovoru s profesorima KBF-a radi kanonske misije za rad u školama".*[18]

Tri tjedna poslije, počinje organiziranje nastave, naše sestre počinju s vjeronaukom; navode se datumi tog početka.

"15. listopada započela je predavati vjeronauk sestra Ancilla Presečki na V. osnovnoj školi. Ovih dana i sestra Deodata počinje predavati vjeronauk u gimnaziji i na medicinskoj školi, u OŠ Kneginec, sestra Cecilija na I. osnovnoj školi u Varaždinu, sestra Regina u osnovnoj školi u Biškupcu i sestra Petra u osnovnoj školi u Petrijancu. Za sada će biti po jedan sat u školi, a jedan na župi. 26. listopada su ravnatelji srednjih škola kod nas imali susret radi konačnog dogovora za vjeronauk koji bi trebao definitivno započeti sa 1. studenim".[19]

Vjerujem da je ovaj početak bio veoma zanimljiv, pun traženja, ali i nepoznanica koje su malo pomalo rješavane jer se, Božjom pomoću, stvarao teren za novi oblik naviještanja evanđelja. Sestre su bile pune očekivanja i nailazile su na razumijevanje kod profesora i djece. Otvorenim srcem sve su tražile nove načine kako se približiti onima koje treba uputiti u život. Zahvalne smo Bogu što smo odmah mogle početi predavati vjeronauk u dvije srednje i četiri osnovne škole. Koliko god je početak bio lijep, nije manjkalo teškoća te smo se svjesno oslanjale na riječi svete Anđele: *"Nemojte klonuti duhom...Imajte pouzdanja i čvrste vjere u Boga. On će vam u svemu pomoći".*[20]

---

[17] *Kronika varaždinskog uršulinskog samostana*, str. 308.

[18] Isto, str. 309.

[19] Isto, str. 313.

[20] Sveta Anđela, *Spomeni*, Uvod

I krenulo je. Sestre su svaki novi dan počinjale u snazi Duha Svetoga i oboružane ljubavlju i znanjem željele su prenijeti što više onima kojima su bile poslane. Dani su bili ispunjeni i sestre su svojim radom željele odgovoriti na najtemeljniju potrebu svakoga čovjeka - na potrebu za Bogom; trudile su se, po primjeru svete Anđele, *"biti pune poštovanja prema svima onima kojima pristupamo po svojoj apostolskoj dužnosti. Naši osobni kontakti s njima omogućit će nam da ih bolje razumijemo i da im pomognemo, poštivajući Božje nakane u njihovu životu".* [21]

Uistinu, bilo je puno novih iskustava i doživljaja koje je cijela zajednica pratila sa velikim zanimanjem. Svaka sestra je iz svoje škole dijelila i ono lijepo i ono teško, povjeravajući cijeloj zajednici ono što živi, a sestre su podupirale zajedničko djelo. Jer:

"Čitava je zajednica angažirana u svojoj apostolskoj misiji. Svaka pojedina doprinosi zajedničkom djelu molitvom, trpljenjem, direktnim apostolatom i služenjem unutar zajednice".[22] Sestrama je glavna zadaća bila: dobro sudjelovati u odgoju i obrazovanju unutar školske zajednice. Širio se broj suradnika i učenika koji su htjeli naučiti biti s Isusom, moliti i međusobno se pomagati.

Početkom drugog polugodišta 1993. godine *"oci kapucini su nas zamolili za predavanje vjeronauka u 3. i 4. razredu na II. osnovnoj školi. Naše sestre Alma Perčević i Fidelis Vračić uključile su se u taj rad".*[23] Ovaj potez je pokazao kako je potrebno osoblje za vjeronauk u školi i da su sestre rado ogovarale na poziv koji im je pružao priliku da budu u novoj sredini školskog djelovanja. Godine 1995. na dosadašnjim radnim mjestima ostale su sestre Deodata i Regina, a druge sestre rade na ostalim postajama: sestra Rafaela Slunjski na OŠM Petrijanec, a sestra Branislava Pavlešin na područnim školama. Sestra Alma Perčević na II. OŠ u Varaždinu i osnovnoj školi u Knegincu, dok na I. osnovnoj u Varaždinu, uz sestru Mihaelu Dumbović, radi sestra Elekta Željko.

Unutar naše Provincije povremeno ima redovitih premještaja sestara te je tako bilo i u ljeto 1996. godine. U Varaždin su došle tri nove sestre koje su nastavile u školama gdje su prije njih bile neke druge: u Knegincu je svoj rad započela sestra Paulina Tkalčec kao i na II. osnovnoj u Varaždinu, u Petrijancu sestra Ivana Šango, a sestra Beata Prkačin u V. osnovnoj i na Elektrostrojarskoj školi. Godinu dana kasnije sestra Beata je preuzela predavanje vjeronauka na gimnaziji. Na V. osnovnu prelazi sestra Paulina, a u Kneginec ide sestra Mihaela, dok u I. osnovnoj u Varaždinu počinje predavati sestra Bogoljuba Cifrek. Godinu dana kasnije premještana je k nama sestra Ksenija Leko koja predaje na V. OŠ. Godina 1999. donosi nam neke promjene te sestra Bogoljuba ide na gimnaziju, sestra Alma u Kneginec. Dolaze dvije nove sestre te sestra Anđelka Šunjić preuzima poučavanje vjeronauka na V. OŠ, a sestra Jasna Lučić u Gospodarskoj školi.

Danas u Varaždinu i okolici vjeronauk predaju ove sestre:

-sestra Deodata Ljubičić u Medicinskoj školi,

-sestra Regina Faj u osnovnoj školi u Biškupcu,

-sestra Anđelka Šunjić u V. osnovnoj školi,

-sestra Rafaela Slunjski u osnovnoj školi u Petrijancu,

-sestra Alma Perčević u osnovnoj školi u Knegincu,

-sestra Marija Toplišnjak u varaždinskoj gimnaziji.

Sestre u svom radu slijede plan i program vjeronauka koji je odobrila HBK za osnovne i srednje škole, koristeći različite metodičke pristupe i služeći se medijima koji najviše

[21] *Konstitucije* br. 96.

[22] *Konstitucije,* br. 97.

[23] *Kronika.* str. 341.

pomažu u kreativnom radu s mladima i djecom. U planu i programu su naznačene nastavne cjeline, s naglaskom na ciljevima i sadržajima koji prate rast djece i mladih i pomažu im u duhovnom hodu, rastu u vjeri, kako bi dostigli puninu mjere uzrasta Kristova. Sestre su prisutne u školi jer im Crkva povjerava zadaću: podsjećati na Božji plan s ljudima i služiti mu, vjerno prenoseći povjerenu poruku. Naša je uloga: biti svjedoci vjere u školi, riječju i životom, posebno sada, jer *"počinje doba u kojemu valja razraditi odgovore na temeljna pitanja mladih naraštaja i predočiti jasnu kulturalnu ponudu koja će jasno istaknuti tip osobe i društva za koje se želi odgojiti kao i povezanost s antropološkom vizijom nadahnutom na vrijednostima evanđelja, u obzirnom i konstruktivnom dijalogu s ostalim pogledima na život".*[24] Za nas, pozvane i poslane, *"izazovi suvremenog života predstavljaju dodatne motivacije... živjeti evanđeoske savjete i unositi humanizam blaženstava na područje obrazovanja i školstva... usredotočujući se na bitno: prvenstvo svjedočenja Krista siromašnoga, poniznog i čistog; prvenstvo osobe i odnosa utemeljenih na ljubavi; traženje istine; sintezu vjere i kulture i ispravnu viziju čovjeka u kojoj se poštuje Božji naum".*[25]

Nasljedujući Isusa i živeći radosno svoj poziv, želimo u naše škole unositi iskustvo susreta s Bogom koje se rađa iz ustrajne molitve, primanja sakramenata euharistije i pomirenja, stvarajući zajednicu osoba koje se vole i prihvaćaju u istoj vjeri, nadi i ljubavi. Da bismo mogle biti prisutnost i svjedoci, potrebno nam je svaki dan ići u školu Isusa Krista, učiti od njega, dopustiti mu da nas oblikuje i onda ići k braći naviještati Njega koji je Put, Istina i Život. I danas bih htjela učiti od Isusa dobrotu, blagost, vjernost i prihvaćanje, da sve uršulinke budu živi znak onoga koji je *"svakom čovjeku s kojim bi se susreo posvetio svu pažnju bez i najmanjeg znaka vlastitog interesa. Ljudi koji su se susretali s Isusom iskusili su da su ti susreti neobično ugodni i oslobađajući. On je u svakome od njih izazivao ono najbolje u njima. U njegovoj blizini svaki je mogao i smio biti ono što jest. U Isusu je bilo mjesta za svakoga".*[26]

Drugi oblici naviještanja

Osim poučavanja vjeronauka u školi, sestre katehistice su angažirane i u drugim oblicima svjedočenja i prenošenja vjere. Spomenut ćemo neke:

Rad na župi: Sestre su, poučavanjem vjeronauka, prisutne u župama u gradu i okolici: Knegincu, Biškupcu i Kučanu, a od 1989. u župama Petrijanec, Sveti Nikole i Sveti Josipa u Varaždinu. I danas, sve sestre koje predaju vjeronauk u osnovnoj školi vezane su za jednu župu u gradu ili okolici. Na župama redovito imaju pripremanje djece za sakramente prve pričesti i krizme. Uz to vode liturgijsko pjevanje i pripremaju čitače za Misu.

Duhovne obnove: U našem samostanu redovito se organiziraju duhovne obnove za djecu i mlade, jednom ili dvaput mjesečno, krajem tjedna te nekoliko grupa u ljetnim mjesecima. Sve organiziraju i vode sestre. Od godine 1990. do kraja 2002. u samostanu je na duhovnoj obnovi bilo 108 grupa, a sudjelovalo je 1816 osoba različitih uzrasta, a najviše su to bili mladi.

Susreti za pedagoške djelatnike: Od 1994. naše sestre, u prostorijama Anđelina doma, organiziraju i vode mjesečne susrete za učiteljice, odgojiteljice, kao i za sve one koji žele produbiti svoju vjeru. Uz predavanje i molitvu, sudionici imaju priliku i za razgovor, izmjenu iskustava i traženje odgovora na životna pitanja. U došašću i korizmi za ovu grupu se organizira dvodnevna duhovna obnova.

---

[24] Kongregacija za katolički odgoj, *Posvećene osobe i njihovo poslanje u školi*, br. 5.

[25] Isto br. 6.

[26] Peter G. van Breemen, *Ispunjen Božjim svjetlom*, str. 65.

Susreti za djecu i mlade: Uz rad u školi, sestre su uvidjele potrebu okupljanja djece i mladih u manjim grupama, u vidu upoznavanja i osobnog življenja vjere, te su se odlučile za formiranje različitih grupa. 1993. godine osnovana je grupa za susrete srednjoškolaca – ***Gorući grm***. Mladi su se okupljali na molitvu, razgovor i pjesmu, pripremali priredbe, išli na hodočašća. Godinu dana kasnije, za djecu je bila prilika započeti rast u odgojnoj grupi – ***Emanuel***. Grupa se, uz duhovni program, bavila i raznim aktivnostima i izrađivala prigodne čestitke i pomagala u drugim karitativnim djelima.

Tribine: Predavanja na određenu temu organizirala je sestra Deodata pozivajući, u suradnji sa školom, vrsne predavače koji bi izložili temu koja je odgovarala profesorima i mladima. To su bile prilike da se jasnije čuje o temeljima vjerskog života, a ujedno je to bila i pomoć u odgojnom radu škole.

Karitativna djelatnost sestara nastavlja se po posjetima bolesnicima, osobito u Domu umirovljenika. Uz pjesmu i lijepu riječ, budu tu i pokloni - kao izraz ljubavi i dobrote. U vrijeme rata, sestre su s učenicima više puta posjetile izbjeglice iz drugih krajeva domovine.

Prigodna slavlja i predstave: Sestre s djecom i mladima, sa župa gdje rade i sa škola u kojima predaju vjeronauk, za blagdane priređuju proslave praćene priredbama vjersko-odgojnog karaktera. Od godine 1992. osobito lijepo slavimo svetu Anđelu. Sudjeluju djeca, mladi i obitelji, naši suradnici iz škole i župe; uz svetu Misu pripremi se kratak program koji pridonosi međusobnom povezivanju i rastu u vjeri.

Radio emisije: Sestrama je bila pružena prilika i one su je iskoristile te su kroz nekoliko godina imale vjerske emisije na radio Varaždinu. U tom programu je sudjelovalo više sestara.

SAŽETAK

Nastojala sam ukratko prikazati što dokumenti Crkve govore o odgoju i potrebi i pravu na vjerski odgoj. Osvrnula sam se na dokument novijeg Crkvenog učiteljstva o istoj temi, i na upute koje Crkvi u Hrvata, kao putokaz, daje Hrvatska biskupska konferencija.

Slijedila sam put koji je trebalo prijeći da Crkvena i državna zajednica, surađujući na odgojno-obrazovnom planu, prihvati uvođenje vjeronauka u osnovne i srednje škole.

Ukratko sam predstavila početke vjeronaučnog rada sestara uršulinki u osnovnim i srednjim školama u Varaždinu i okolici. Uz to sam se sasvim kratko osvrnula na druge odgojno-obrazovne djelatnosti sestara danas na ovom području.

Poziv uršulinke je darivanje sebe na svim područjima odgoja, posebno u školi, gdje može i mora biti živi svjedok Gospodina koji se sav darovao za nas. *"Prvi i temeljni prinos posvećenih osoba odgojnom poslanju u školi jest evanđeoska radikalnost njihova života. Taj način oblikovanja vlastitoga života, utemeljen na velikodušnom odgovoru na Božji poziv, postaje poziv svim članovima odgojne zajednice da svaki od njih oblikuje vlastiti život kao odgovor Bogu, u skladu s različitim životnim stanjima".*[27]

[27] Kongregacija za katolički odgoj, *Posvećene osobe i njihovo poslanje u školi*, br. 25.

SUMMARY

URSULINES AS CATECHISTS IN PRIMARY AND SECONDARY SCHOOLS OF VARAŽDIN TODAY

With the democratic changes in Croatia the question of religious education in schools was raised again. Catechism was introduced in schools in the school year 1990/91. By negotiations between the Church and the State the status of the Catechism as a subject was gradually stabilized.

A contract between the Holy See and the Republic of Croatia was signed in January 1999. By this contract collaboration on the field of education and culture was affirmed. This document served as a basis for the contract between the Government and the Croatian Bishops' Conference about the Catholic Catechism in state schools as well as pre-school institutions. The role and the purpose of the Catholic education is in details defined by it. The main purpose is systematic teaching of the Catholic doctrine in all its aspects.

From the very beginning of the new era Ursulines have been engaged in primary and secondary schools of Varaždin. Four sisters catechize at primary and one at the secondary school at the moment.

Gimnazija Varaždin

Osnovna škola Petrijanec

NIKOLA BATUŠIĆ, akademik[1]
Zagreb

UDK:271»1890/1894»
Prethodno priopćenje
Preliminary communication

PORTRET JEDNE URŠULINSKE GOJENICE (1890.-1894.)

Tak je, dragi sinek, bilo pri uršulinkah, ili - u malo drugačijoj, široj varijanti - *to smo, poleg stare navŕde, nafčili pri uršulinkah*, znala bi, u najrazličitijim životnim situacijama, blago, ali ipak neporecivo autoritativno spominjati baka Ida, sjećajući se školovanja iz godina svoje rane djevojačke mladosti. Za brojnih je, bilo ozbiljnih, bilo pak posve neobveznih i opuštenih obiteljskih razgovora, s mnogo zadovoljstva, svjesna njezine arhaične melodioznosti, uvijek rabila pitoresknu starohrvatsku kajkavštinu u kojoj se isticao dativ množine s karakterističnim dočetkom na – *om*. Jesti se, naime, *davalo težakom, gostom*, ali i *pajcekom*, a čuli smo u njezinoj verbalnoj komunikaciji sa seoskim *deklama* i takvih riječi kojih smo značenje, mi, unuci – ipak tek adoptivni, ali sve većma zauzeti kajkavci, razumijevali tek iz širega konteksta (*treba je za goste u nedèlju zeti još jednu sokačìcu*).

Bez obzira bijaše li riječ o pitanjima vjerskim ili svjetovnim, o svakodnevnoj životnoj praksi ili prigodama u kojima je valjalo upotrijebiti različite opsege, odnosno stupnjeve svakovrsnih znanja ili vještina, baka bi se gotovo uvijek pozivala na školovanje *pri uršulinkah u Varŕždinu*, a posebice na iskustva stečena u njihovu, na daleko čuvenu djevojačkom zavodu.

Rođena u Zlataru 21. VI. 1880, u Matici *Više djevojačke škole Uršulinskoga samostana u Varaždinu* upisana je na str. 75 pod br. 462. kao kći *Josipa, trgovca u Zlataru – konviktica, štipendistica*.[2] U toj je školi od 1890. do 1894. polazila četiri viša razreda (V-VIII). Školovanje je kasnije, usavršavajući stečeno umijeće sviranja glasovira, nastavila u Hrvatskom glazbenom zavodu u Zagrebu. Za dvadeset i jednu godinu starijega od nje, kotarskoga suca u Zlataru, Antuna Batušića moga djeda, udala se 1900, a već 1909, u dobi od dvadeset i devet godina, ostala je udovica s troje djece. Umrla je u Zagrebu 15. X. 1969.

Prisjećala se rijetko, ali ipak pokatkada, za ljetnih večeri tijekom bezbrižnih školskih praznika što smo ih, njezini unuci, provodili na obiteljskom imanju ponad Zlatara, za nju zasigurno traumatičnoga odlaska iz roditeljske kuće. Krenula je s *promenade*, nekada urešene drvoredom ponosno-stasitih kestenova zapregom u Varaždin, na put koji je trajao gotovo polovicu dana, spominjala i oca, moga pradjeda koji je s njom sjedio u *bagerljinu* što ga je vukao jedan konj, pripovijedala je buduća gojenica o gotovo sablasnoj šutnji koja je vladala između oca i kćeri jer oboje su znali da će tada - desetgodišnju djevojčicu - boravak u konviktu, daleko od roditeljskoga doma, barem u prvim danima sučeliti s posve novim životnim okolnostima. Sjećala se baka žutih gunjeva s crvenim prugama kojima su otac i kćerka pokrili koljena, jer krenuli su rano zorom na put, prve jesenske magle vukle su se trnacima kojima su prolazili, sjećala se baka i rastanka u Varaždinu kada se zaprega s ocem zakotrljala niz ulicu i kada je ušla, već ranije u precizne registre uvedena uršulinska gojenica u samostanski internat, u kojemu će, uz prekide za različite praznike, provesti četiri iduće godine.

---

[1] Redoviti profesor povijesti drame i kazališta na *Akademiji dramske umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu*

[2] Za podatke o bakinu boravku u varaždinskoj *Uršulinskoj školi* najsrdačnije zahvaljujem časnoj sestri Klaudiji Đuran, OSU. Tko je bio donator bakine stipendije nije mi poznato.

Moj su pradjed Josip Metzger, Bavarac podrijetlom (Križevci, 1850 – Zlatar, 1918) trgovac i zlatarski posjednik i supruga mu Marija, rođena Kopecki (Zagreb, 1855 – Zlatar, 1932) mnogo držali do naobrazbe svojih kćeri. Dva su im sina Cvjetko i Dušan umrla u ranoj mladenačkoj dobi, a kćerke su, u skladu s običajima sredine, vremena, ali i vlastitih mogućnosti – odškolovali više no solidno. Sestra moje bake Štefanija, bila je učiteljica po brojnim zagorskim trgovištima, Marijana se udala u Sarajevo, a Ida je bila usmjerena k uršulinkama u Varaždin.

Kako je točno izgledalo njezino školovanje ne znam. O pojedinostima nije govorila. No, da je bilo uzrastu djevojčica i socijalnih okružja iz kojih su dolazile primjereno, da je bilo sveobuhvatno i temeljito, u to sam se, posebice kao student romanske i germanske filologije, a kasnije i profesor, mogao jasno osvjedočiti. Ali još i ranije, dječarac pa dječak, često sam se znao uvjeriti kako baka neobičnom lakoćom rješava niz svakodnevnih praktičnih problema kakvih je u njezinu i sestrinu, ne baš malom gospodarstvu, bilo na pretek. Sigurno je kako je veliko životno iskustvo stekla upravo nesretnom okolnošću da je obudovjela rano i da je, premda je do odlaska u Zagreb ljeti 1913 (kako bi najstariji sin mogao produžiti školovanje u gimnaziji) nastavila živjeti u roditeljskoj kući, u mnogim životnim detaljima bila usmjerena na pronalaženje vlastitih rješenja. A za te su sposobnosti, bez ikakve sumnje, bile zaslužne upravo varaždinske uršulinke.

Još u dječaštvu zapazio sam bakinu spretnost, okretnost, ali i veliku ljubav usmjerenu prema poslovima u vrtu i cvjetnjaku. I dok se na imanju za njive i oranice, za udaljenu šumu na putu prema Belcu, a dakako najvećma za veliki vinograd od koga se živjelo brinuo vincilir, povrtnjak i cvjetnjak bili su bakina domena. Za razliku od blizih seoskih vrtova istovjetne namjene, bakino se povrće i cvijeće ne samo kakvoćom, već i raznolikošću, pa i nekim apartnim sortama znatno razlikovalo od susjedskih nasada. Jest da je baka bila pretplaćena na *Gospodarski list*, da je u njezinoj knjižnici bilo nekoliko svezaka na njemačkom i hrvatskom jeziku o uzgoju voća, povrća i cvijeća, jest da je Mandekićev *Kalendar* stizao redovito svake godine, ali na naše dječje upite gdje je stekla prva i osnovna znanja o *flancima*, njihovu presađivanju iz *misbeta* na gredice, odgovarala je kako ju je u svemu učio život, ali prva je znanja ipak stekla u Varaždinu *pri uršulinkah*. Povrtnjak je bio ogledni prostor bakinih sposobnosti i uspješne – danas bismo rekli *male poljoprivrede*. Njime se *špinčila* pred brojnim uglednim gostima iz Zagreba koji su s njezinim najstarijim sinom Slavkom često provodili vikende na našemu *bregu*. Bila je ponosna kada je u mjestu svoga davnašnjega školovanja, kasnih pedesetih prošloga stoljeća, na nekoj lokalnoj poljoprivrednoj izložbi, dobila drugu nagradu za golemu cvjetaču (baka je to povrće zvala *karfiola* – uvijek u ženskome rodu), a s ne manje ponosa pokazivala je uvijek rado dočekanim gostima svoje ruže egzotičnih imena ili dvije-tri stabljike duhana koje je, zbog njihova lijepa cvijeta, uzgojila na rubu jedne vrtne rondele.

U kuhinji je baka bila majstorica, a i kulinarija u njezinoj interpretaciji poticala su, govorila je uvijek, iz djevojačke uršulinske prakse koju je, kasnije, valjalo samo sustavno nadograđivati. Vještina baratanja iglom, koncem i vunom u različitim tehnikama i različitih namjena nije za djevojke i žene takva načina odgoja bila naročita posebnost, ali i u tom se aspektu svakodnevnih zadaća isticala baka neobičnom spretnošću i uzornom urednošću.

Bakin portret u svjetlu njezine *uršulinske* naobrazbe namjerno je započet konturama lako vidljivih i prepoznatljivih detalja vanjskoga obličja nekadašnje gojenice, pojedinosti jasno zamjetljivih u kasnijem, trajnom, često i mukotrpnom dijalogu sa svakodnevnim, samo naizgled stereotipnim, ali zapravo duboko ozbiljnim životnim situacijama. U njima su se mlade djevojke i žene na razmeđu minulih stoljeća mogle valjano snalaziti jedino u slučaju čvrstih edukacijskih temelja kakve je, bez svake sumnje, posjedovala baka Ida.

Valja, međutim, naglasiti kako su i one skrovitije, pa i najintimnije crte njezina značaja, kako su ne male odlike njezina duha bile duboko prožete visokim moralnim i etičkim načelima, vrijednostima koje je do visoke razine dovelo njezino *uršulinsko* školovanje.

U četiri je godine ta zlatarska djevojčica, kako sam se mogao osvjedočiti, stekla nadprosječnu humanističku naobrazbu. Uz prvi, obvezatni strani jezik, u to vrijeme dakako njemački, moglo se u školi, tako mi govore današnje časne sestre, birati tada između madžarskoga i francuskoga. Baka je izabrala francuski. Njemački je govorila i pisala besprijekorno, a francuskim se služila – u što sam se mogao uvjeriti (jer k nama su, slijedom okolnosti moje druge obiteljske grane, stizali brojni frankofoni gosti), bez posebnih poteškoća. Čak je i neke, u nas udomaćene, pohrvaćene francuske lekseme, izgovarala u njihovu izvornom obliku, što smo bespogovorno prihvaćali kao apartne bakine arhaizme (noge su se prije spavanja, naime, prale u *lavoiru*, a ne općepoznatom *lavoru*).

Sigurno je da je u varaždinskoj školi prošla i temeljitu glazbenu edukaciju. Posebice u glasoviranju. Inače ne bi mogla postati učenicom Glazbenoga zavoda u Zagrebu gdje je, pripovijedala je, sâm maestro Ivan Zajc hvalio njezinu nadarenost. Premda je nikada nisam čuo svirati, obiteljska dokumentacija (sačuvane klavirske partiture u rasponu od violinsko-glasovirskih dueta, do potpurija iz tada popularnih opera i opereta – koje je s partnerima izvodila prvih godina prošloga stoljeća na društvenim koncertima u Zlataru), svjedoče kako je bakina početna glazbena naobrazba bila put prema daljnjem usavršavanju koje je prekinuto zbog obiteljske želje da mlada djevojka ostane uz roditelje. Govorila je baka kako joj je, osim njezine učiteljice glazbe, ljubav za muzikom usadila i njezina, nešto starija suučenica, kasnije svjetski čuvena altistica, Varaždinka Gabrijela Horvat.

I, na kraju, posljednja kontura ovoga portreta. Baka je, zasigurno zahvaljujući i varaždinskim uršulinkama, a možda ponajviše njima, za čitava svoga vijeka koji je trajao gotovo devedeset ljeta, bila iskrena i zauzeta vjernica. Molitvenici (hrvatski i njemački) Sveto pismo i vjerske novine bili su joj svakodnevnom lektirom, ali ne i jedinom. Pasionirano je čitala i novine i svakovrsnu beletristiku. Nije mrsila petkom, a poradi nekoga zavjeta (razlog kojega nam nikada nije htjela otkriti) još i utorkom, hodočastila je ne samo redovito u Mariju Bistricu (kamo je i nas, unuke, vodila na mise, pričesti, a potom i jedva dočekano proštenjarsko veselje), znala pohoditi i poneka inozemna Marijina svetišta, aktivno sudjelovala u obnovi župskoga života nakon 1945. – što nije nimalo bilo bezazleno, a što mi se čini u obrisima njezina vjerničkoga obličja još važnijim – molila je usrdno i učila nas, male, moliti. Njezina je vjera bila iskrena i duboka, ali nikada je nije naglašavala kao neku svoju posebnu ljudsku ili moralnu odliku. Svoj kršćanski svjetonazor nije nametala nikome, a znao sam za nekolicinu inovjeraca i agnostika iz njezine najbliže blizine. U svakom je okružju svoga života djelovala karitativno, kršćanskom je dužnošću smatrala prosvjećivanje svojih susjeda na *Škrlčevom bregu* u široku rasponu od osobne higijene do poljoprivrednih savjeta, a od svojih je susjeda primala elemente pučke pobožnosti i presađivala ih u svoj diskurz. Tako se i iz njezinih ustiju, nakon povratka s nedjeljne svete mise, mogla čuti poruka bolesnoj susjedi – *Bog Vam dal svete meše del*, ili je uvjerljivo znala, za kišnih subota, kada su oblaci visjeli nad Ivančicom i mlazovima zalijevali blatne seoske putove, najavljivati skoro poboljšanje vremenskih prilika, temeljeći svoju meteorološku prognozu u pučkom vjerovanju kako je *subŕta Majke Božje dan i sunčece mora makar na jen čas zasvetliti.*

Unukovim sjećanjima na uršulinsku gojenicu mora se, na kraju, uz ovaj virtualni, pridodati i njezin stvarni portret u bijelo-modroj kockasto *disgeniranoj* opravi, kose povezane na zatiljku širokom svijetlom vrpcom, koji je pastelom 17. svibnja 1899. u Zlataru nacrtala nesretna Slava Raškaj. Baki, koja je s gluhonijemom slikaricom, znala je pripovijedati, satima šetala *zagorskim bregima,* bilo je tada devetnaest, Slavi dvadeset i dvije godine.

SAŽETAK

PORTRET JEDNE URŠULINSKE GOJENICE

Višu djevojačku školu Uršulinskoga samostana u Varaždinu polazila je od 1890. do 1894. moja baka Ida, rođ. Metzger (Zlatar, 21. VI. 1880 – Zagreb, 15. X. 1969). U Matici ove škole upisana je na str. 75 pod br. 462. kao *kći Josipa, trgovca u Zlataru – konviktica, štipendistica*. U toj je školi polazila četiri viša razreda (V-VIII). Školovanje je kasnije nastavila u Hrvatskom glazbenom zavodu u Zagrebu. Za kotarskoga suca u Zlataru, Antuna Batušića, udala se 1900. Prvorodjeni sin iz toga braka bio je hrvatski književnik i teatrolog Slavko Batušić (1902-1979). Kao unuk Ide rodj. Metzger, sin Nikole, trećega njezinoga djeteta, za brojnih sam ljetnih boravaka na obiteljskom imanju ponad Zlatara, slušao o *uršulinkama* i njihovoj školi. Svoje iznimno obrazovanje, spretnost u brojnim praktičnim diciplinama i snalažljivost u najrazličitijim aspektima svakodnevne životne prakse, baka je svagda pripisivala svom varaždinskom školovanju. Ovaj skromni memoarski prilog, osvijetlit će, nadam se, neke davne stranice čuvena uršulinskoga zavoda.

SUMMARY

THE PORTRAIT OF AN URSULINE WARD

My grandmother Ida, née Metzger (b. June 21 1880 in Zlatar, d. October 15, 1965 in Zagreb) attended the high (boarding) school for girls at the Ursuline Convent in Varaždin from 1890 to 1894. In the register of this school she was entered as no. 462 on p. 75 - as *daughter of Josip, a merchant at Zlatar - a boarder on a scholarship*. In this school she attended the four higher forms (V-VIII) after which she continued her education at the Croatian Music Institute in Zagreb. In 1900 she married the district judge in Zlatar Antun Batušić. The first-born son from this marriage was the Croatian writer and theatre historian and critic Slavko Batušić (1902-1979). As the grandson of Ida née Metzger, and son of her third child, Nikola, during my frequent summer visits and stays on the family estate just above Zlatar my granny regaled me with many a story and remark on the good sisters and their school. She unfailingly gave credit to her school years in Varaždin for her exceptional versatility in almost everything - not only her excellent formal education, but her proficiency in numerous practical disciplines and her ability to cope with the many often unexpected tasks she faced in her everyday life. I hope than this modest personal memoir will throw light upon some far-off days and ways at the renowned Ursuline Institute in Varaždin.

BISERKA BELICZA[1]
Zagreb

UDK: 71:61(497.5)
Izvorni znanstveni rad
Original Scientific Paper

TJELESNO ZDRAVLJE, BOLESNIČKA NJEGA, LJEKARNIŠTVO, LIJEČNIŠTVO, I SKRB ZA OSOBE S POSEBNIM POTREBAMA U DJELOVANJU REDOVNICA DRUŽBE SV. URŠULE U VARAŽDINU U RAZDOBLJU OD 18. D0 20. STOLJEĆA

POČECI , RAZVOJ I DOSTIGNUĆA

Uvod

Polazeći od poznatih detalja iz povijesti zdravstva grada Varaždina i rane povijesti djelovanja redovnica Družbe sv. Uršule u Varaždinu, priklanjam se mišljenu i navodima autora koji ocjenjuju kako je vrlo vjerojatno da su Uršulinke, kao ženski red posvećen prvenstveno odgoju i obrazovanju djevojčica i djevojaka, od dolaska u Varaždin 1703.g. s jednakom ozbiljnošću i odgovornošću skrbile ne samo za čuvanje duhovno-duševnog već i tjelesnog zdravlja samostanskih redovnica, novakinja i svojih štićenica –učenica, gojenica. Bio je to prema kriterijima onog vremena prvi ženski red posvećen školovanju djece ženskog spola školske životne dobi na ovim prostorima. To bi značilo da su pojedine redovnice s obzirom na onodobne prilike, iako to više nije bila glavna zadaća Reda sv. Uršule, u svojem sveukupnom radu u Varaždinu trajno ili povremeno, bile uključene u skrb za zaštitu zdravlja ili njegu bolesnica, pa se tako neminovno suočiše i s potrebom da osiguraju sve preduvjete i uvjete za obavljanje ljekarničkih i liječničkih djelatnosti u sklopu vlastitog samostana.

U potvrdu takvog promišljanja gotovo da i ne bi trebalo krenuti u avanturu povijesnih istraživanja. Dovoljno je prije ulaska u crkveno i samostansko zdanje Uršulinki u Varaždinu, zaći u vrt samostana i razgledati dio u kojem znalac s lakoćom prepoznaje ljekovito bilje a koje brižno uzgajaju današnje redovnice. Daleko uvjerljiviji dokazi nalaze se u glavnoj zgradi samostana, počevši od crkve u kojoj pozornost privlače raznovrsni izrazi zahvalnosti vjernika postavljeni ispod čudotvornog kipa *Majke Milosti* iz 15.stoljeća, čije su zamolbe vezane uz zdravlje, bolesti i želju za potomstvom uslišane i u najnovije doba, kao i svijećâ stavljenih uz relikvije *sv. Viktorije,* mučenice iz 285.g., sarkofag *M. Klaudije* (1875-1952) i sl. Dokaze naziremo i na zidovima prekrivenim umjetničkim slikama iz 17. i 18.stoljeća koji nas prate putem hodnika, s prepoznatljivim elementima svojstvenim zdravstvenoj kulturi utemeljenoj na katoličkom-kršćanskom svjetonazoru, sve dok na katu ne stignemo do prostorije u kojoj se nalazi današnja *spomen-ljekarna*, svjedočanstvo postojanja negdašnje samostanske ljekarne koju utemeljiše i u kojoj djelovaše i djeluju redovnice Reda sv. Uršule u Varaždinu.

Pri ulasku u relativno malu sobu pozornost će posjetitelja privući osebujan ugođaj prostora u kojem se duž zidova uzdižu povisoke drvene police s uredno poslaganim ljekarničkim posuđem i priborom od raznog materijala. Iz trena u tren pogled se zaustavlja na svakoj od brojnih bilo drvenih, staklenih, ili keramičkih stojnica, ljekarničkih posuda, vrčeva, boca i bočica raznih oblika, veličina i ornamentike, od kojih su neke s izrađenim pečatom Uršulinki. Ne manje zanimanje pobuđuju regali s ladicama označenim klasičnim

[1] Dr. sc. Biserka Belicza, Odsjek za povijest medicinskkih znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

natpisima za nazivlje ljekovitih droga s istaknutim početnim slovom crvene boje. Uz mužare, tarionike, tucalice, sjeckalice i preše za izradu ljekarija, tu su vaga i kutija s utezima, te raznovrsna ljekarnička pomagala za izradu ili pohranu ljekarničkog materijala i već spravljenih ljekovitih pripravaka. Na bočnim stranama središnjeg regala s lijeve i desne strane dominiraju kipovi sv. *Kuzme i sv. Damjana,* poznatih zaštitnika medicine i farmacije). Neki od izložaka sigurno potječu iz 18.stoljeća, dok se za druge može zaključiti da pripadaju 19. i 20.stoljeću. Osim toga pozornost posjetitelja - istraživača, privlače i dvije diplome o tirocinalnom ispitu redovnica-ljekarica, jedna iz g. 1847. a druga iz 1862.godine. Ona najstarija iz 1824.g. čeka kao iznenađenje, brižno spremljena u ladici s knjigama i rukopisima. Dakako, vrijeme ne dopušta da navedem baš sve što je moguće uočiti letimičnim razgledavanjem ove spomen –ljekarne. Navikli smo da «muzejski» prostori odišu mirisom svojstvenom starinama. Ovdje pak nad atmosferom prošlosti lebdi duh sadašnjosti. Barem ga tako doživjeh prigodom mojeg kratkotrajnog boravka u srpnju 2003.godine. Zahvaljujući svježe ubranom ljekovitom bilju, brižno rasprostrtom na bijeloj podlozi, ugođaj samostanske spomen-ljekarne oživješe razasuti svežnjevi ljekovitih biljaka, poput preslice, nevena, stolisnika, pelina i drugih ljekovitih trava, koje su zahvaljujući znalački nadziranom procesu prirodnog sušenja njihovih cvjetova, listova, stabljika pa i korijena, sav prostor prožele simfonijom aromatičnih mirisa ljekovitog raslinja svojstvenog ovom podneblju, nadvladavši tako miris starine muzejskog namještaja i drugih izložaka.

Slijedeće potvrde ljekarničko-lječiteljskog rada iz drevne prošlosti nalaze se u središnjem dijelu prostorije. Ispod stola-postolja kojeg zatekosmo prekrivenog ljekovitim biljem, a koji je po svojoj visini i širini mogao služiti i kao radna površina, u drvenim ladicama pohranjeno je pravo blago uredno složenih tiskanih knjiga i rukopisa, uključujući i pažljivo spremljene listove nekoliko dokumenata. Riječ je o fondu koji potječe iz razdoblja od početaka 18. do 19. i 20. stoljeća. Brojčano gledano radi se o bibliotečnoj zbirki s više desetaka tiskanih i rukom ispisanih ukoričenih djela, te nekoliko dokumenata. Stručnjak će bez ikakvog dvoumljenja procijeniti njihovu vrijednost kao raritetni bibliotečno-dokumentacijski arhivski fundus, shvaćajući ga istovremeno kao esencijalni fluid bez kojeg bi bilo nemoguće razumjeti sve ostale izloške, počevši od namještaja do eksponata na policama, sadržaja u ladicama i regalima, to jest sveukupnog inventara ove samostanske spomen ljekarne. Bogatstvo i raznovrsnost zatečenog inventara opravdava tvrdnje prethodnih istraživača koji napominju, da je u prijašnjim vremenima ova ljekarna bila smještena u drugim prostorima samostana, kao što se također može zaključiti da je u današnjoj spomen-ljekarni samo dio njena negdašnjeg našastara.

Usporedivši vlastita zapažanja s objavljenim podacima o izgledu i sadržaju ove spomen ljekarne, spontano shvatih da ova, iako u stručnoj povijesno-farmaceutskoj literaturi poznata i opisana ljekarna, zavređuje dugotrajnije istraživanje interdisciplinarne ekipe stručnjaka, koja bi imala zadatak da sustavno prouči svaki detalj povijesnog blaga što se ovdje nalazi i čuva. U konačnici, takvo bi istraživanje omogućilo vjerodostojnu i istinitu spoznaju o djelovanju redovnica Reda sv. Uršule i Uršulinskog samostana u Varaždinu na polju ljekarništva, liječništva, njege i bolničarske skrbi te zdravstveno-prosvjetiteljskog i humanitarnog rada usmjerenog osobama s posebnim potrebama tijekom protekla tri stoljeća.

Moram priznati, da sam kao istraživač-pojedinac takvu priliku istom djelomice uspjela iskoristiti i ostvariti. Svjesna toga, od trenutka izlaska iz samostana Uršulinki u Varaždin, u mojem je umu prevladavao osjećaj zabrinutosti i odgovornosti zbog malobrojnih podataka zabilježenih u bilježnici, zbog nedovoljno precizno proučenog sadržaja u vitrinama, regalima, ormarima i policama, nepročitanih i nezabilježenih natpisa na ladicama, ljekarničkim bocama, stojnicama i posudama, posebice naslova svih knjiga i rukopisnih djela. Razlog više da zahvalim *s. Klaudiji Ani Đuran, OSU,* redovnici odgovornoj za arhiv, na svekolikoj stručnoj pomoći i savjetima. Istovremeno moram napomenuti da eventualni propusti i promašaji, u smislu znanstvenog interpretiranja odrednica razvoja i dostignuća

samostana Uršulinki u Varaždinu u području ljekarništva, liječništva, zdravstva i humanitarnog rada , ostaju isključivo moja odgovornost.

Obrazloženje teme, metoda i ciljeva istraživanja

Rezimirajući dostupne mi faktografske i kronološke elemente, suočila sam se sa činjenicom da svi oni čine neujednačenu i nedostatnu bazu podataka za realizaciju zadane teme, već samim time što bi trebalo obuhvatiti period od tri stoljeća, a osobito ukoliko bi istraživač-znanstvenik cilj i rezultate svojeg istraživanja usredotočio na:

a) *precizno datiranje i lociranje prvih početaka* rada Uršulinki u Varaždinu vezanih uz osmišljeno djelovanje u područjima koja danas definiramo kao: zaštita i unapređivanje zdravlja, prevencija bolesti, ljekarničko-lječiteljski i njegovateljsko-bolničarski rad, podrazumijevajući pri tome sve aspekte ljekarništva, liječenja i njege bolesnica, bilo za potrebe redovnica i novakinja, ili učenica-štićenica i ostalih žitelja, to jest poslova koji su prema pravilima Reda u to doba već smatrani dodatnom ali ne i primarnom obvezom Uršulinskog Reda i njihovih samostana;

b) *precizno rekonstruiranje svih elemenata* vezanih uz pitanja: *tko ili što, kada, kako, gdje, zašto, u kojem statusu-funkciji i u kojem opsegu* sudjeluje u održavanju, podržavanju i proširivanju rada Uršulinki u Varaždinu na polju zaštite i unapređivanja zdravlja; sprečavanja unošenja, širenja i prevencije akutnih i kroničkih zaraznih i drugih bolesti; liječenja i njege potrebitih; opskrbe lijekovima i ljekarničkim pripravcima, počevši od uzgajanja, prikupljanja ili nabavljanja ljekovitih biljaka, rudača, kovina, kemijskih spojeva, ijatrokemijskih i spagiričkih lijekova, životinjskih i mineralnih tvari, do pripravljanja, čuvanja i isporučivanja ljekovitih pripravaka, uključujući razne vrste eliksira, balzama, melema, masti, tekućina za obloge, sredstva za klistiranje, ljekovitih napitaka, čajeva, jednostavnih – simplicita i sastavljenih - composita lijekova, sirupa, tinktura, flastera i kućnih specijaliteta, s time da bi istraživanjem bilo obuhvaćeno *razdoblje prije, i period poslije osnivanja ljekarne i bolnice u samostanu* Uršulinki u Varaždinu;

c) pitanje profesionalizacije i institucionalizacije ljekarničko-lječiteljskog rada i bolničarske skrbi u samostanu Uršulinki u Varaždinu, s osobitim naglaskom na ulogu crkvenih, svjetovnih upravnih i javno-zdravstvenih autoriteta i organa vrhovnih, državnih, regionalnih i lokalnih vlasti, uključujući ulogu profesionalnih ljekarničkih i liječničkih staleških institucija, te razvoj obrazovanja na razini sveučilišta;

d) *slojevito multidisciplinarno osvjetljavanje i interpretiranje događaja* značenje kojih bi smjeli definirati kao: odrednice razvoja i dostignuća na polju ljekarničkog, medicinsko-zdravstvenog, i zdravstveno-humanitarnog djelovanja redovnica samostana Uršulinki u Varaždinu tijekom proteklih 300 godina.

Budući da sam prije početa istraživanja imala na umu upravo takav pristup za obradu povjerene mi teme, prema sadašnjem sagledavanju sveukupnih elemenata usuđujem se tvrditi da takvom cilju istraživanja i rezultatima zasad možemo istom težiti, odnosno da ih je moguće tek djelomično ostvariti. Shvatih ovu činjenicu još u fazi preliminarnog sumiranja raspoloživih podataka, hipoteza i zaključaka vezanih uz pitanja počevši od točke ***a)*** do točke ***d)***. Ova je spoznaja presudno utjecala na moju odluku da naslućena i dokučena rješenja u smislu prezentiranja rezultata provedenog istraživanja, tematski sistematiziram i u sadržaju ove studije izložim prema kronološkom slijedu događanja, kao dijelove zaokružene cjeline raspoređene po poglavljima za svako pojedino stoljeće, to jest 18., 19. i 20.stoljeće.

No, prije nego li to učinim, moram pojasniti još nekoliko važnih detalja vezanih uz materijal, metode i svrhu istraživanja. Svjesna sam naime, kako bi netko čitajući ovaj prilog, mogao s pravom postaviti pitanje, zašto se nisam držala faktografskih činjenica i čimbenika neposredno i isključivo vezanih uz ljekarništvo, ljekarničko-lječiteljsko, njegovateljsko-bolničarsko, prosvjetiteljsko-zdravstveno i humanitarno djelovanje redovnica i samostana Uršulinki u Varaždinu, već se obilato koristim s podacima i navodima koji po svojoj prirodi pripadaju u domenu drugih struka i znanstvenih disciplina? Takvo bi se pitanje moglo nametnuti u prigodama kada na primjer posežem za podacima koji se primarno odnose na odgoj, obrazovanje i školstvo. Naime, tijekom čitanja tekstova o povijesti samostana Uršulinki u Varaždinu, od kojih posebno izdvajam monografiju koju su u prigodi 275-te godišnjice pripremile s. Marija Assumpta Svalina, OSU i s. Klaudija Ana Đuran, OSU *koja je objavljena 1979. godine, uočila sam kako se kroz sveukupnu povijest samostana Uršulinki u Varaždinu oba vida djelovanja, dakle onaj primarni vezan uz odgoj, obrazovanje i školstvo, kao i dio kojeg svrstavamo u područje zdravstva, ljekarništva i liječništva, uzajamno isprepliću u ozračju zbivanja, uvjeta i okolnosti neposredne uzročno-posljedične interakcije. Pozornim praćenjem i uspoređivanjem oba procesa, nametnuo mi se zaključak da su podaci koji govore o uvjetima i raspoloživom prostornom kapacitetu bilo za potrebe smještaja redovnica, novakinja i štićenica ili realizacije odgojno-obrazovnog programa te izvješća i podaci o ukupnom broju redovnica i novakinja, kao i oni o strukturi/statusu i broju samih štićenica, itekako važni kao znanstveno prihvatljiv i signifikantan pokazatelj specifičnih čimbenika, koji osvjetljavanju bitne odrednice razvoja i pružaju mogućnost za kvantitativno-kvalitativnu evaluaciju djelovanja samostana Uršulinki u Varaždinu na polju zaštite zdravlja i ljekarničko-lječiteljsko-njegovateljsko - bolničarske skrbi.*

Drugi, ne manje važan razlog zbog kojeg odlučih da proučim i uključim stečena saznanja vezano za ulogu Uršulinki u Varaždinu u razvoju školstva, jeste činjenica da je njihovo odgojno-obrazovno djelovanje od samog početka bilo namijenjeno *djevojčicama i djevojkama.* To znači da u kompleksnom istraživanju, takve pojedinosti istovremeno otkrivaju kako se u određenom vremenu i razdoblju gledalo *na život, zdravlje i zdravstvene potrebe osoba ženskog spola školske dobi.* Doduše, na primjeru samostana Uršulinki u Varaždinu, radi se o skupini privilegiranih djevojčica i djevojaka, kojima je od početka 18. stoljeća pružena mogućnost odgoja, obrazovanja i svladavanja vještina, s ciljem da stečeno znanje, osobito umijeća šivanja i ručnog rada, posebice onima manje imućnima, može biti garancija da će s vlastitim radom biti u stanju osigurati svoju materijalnu egzistenciju, odnosno spas od siromaštva i/ili moralne propasti.

Bijaše to još jedan od motiva, koji me je poticao da u ovoj raspravi koristim dijelove vezane uz odgoj i obrazovanje štićenica i onda kada se faktografski gledano ne može tvrditi da smo suočeni s problemom nedostatka podataka strogo vezanih za ljekarničko i/ili zdravstveno djelovanje redovnica unutar samog samostana. Također želim napomenuti da činjenice vezane uz povijest odgojno obrazovnog djelovanja Uršulinki u Varaždinu, ne koristim istom kao dodatnu ilustraciju, već ih svjesno i sustavno upotrebljavam kao oslonac, a ponekad i kao argument u potvrdu vlastitih zaključaka, znajući da ti isti podaci omogućavaju provjeru, kao i mogućnost za osporavanje moje interpretacije navoda, pretpostavki i zaključaka kako ih prezentiram u ovoj raspravi.

POČECI, RAZVOJ I DOMETI LJEKARNIČKO-LJEČITELJSKOG I NJEGOVATELJSKO-BOLNIČARSKOG DJELOVANJA REDOVNICA SAMOSTANA URŠULINKI U VARAŽDINU TIJEKOM 18. STOLJEĆA

Krenimo od pitanja preciznog datiranja početka ljekarničko-lječiteljsko -zdravstvenog djelovanja redovnica samostana Uršulinki u Varaždinu, u strogo faktografskom smislu

poimanja specifičnosti ovih struka. Neosporna je činjenica da svi prikupljeni i proučeni dokumenti, podaci iz literature i materijalni izvori sugeriraju da početke ljekarničkog rada i medicinsko-zdravstvene skrbi za oboljele, kao dio sveukupnog djelovanja Uršulinskog samostana u Varaždinu valja tražiti u prvom desetljeću 18.stoljeća. No upućenim stručnjacima i znanstvenicima dobro je poznato, da se pritom valja suočiti s nizom neriješenih znanstvenih nepoznanica u traganju za iznalaženjem konačnog odgovora. Slijedom dostupne mi literature, o tome pitanju naiđoh na različite tvrdnje.

Mogućnosti datiranja prvih početaka djelovanja redovnica sv. Uršule u Varaždinu u području zaštite tjelesnog zdravlja, ljekarništva, liječništva i bolesničke njege u razdoblju od 1703. do 1709.g.

Moram napomenuti da je u dosadašnjim istraživanjima pozornost bila isključivo usmjerena na ljekarništvo i osnivanje ljekarne, pa je ova studija prvi pokušaj kompleksnog sagledavanja početaka i razvoja ljekarničko-liječničkog i njegovateljsko- bolničarskog rada redovnica sv. Uršule u Varaždinu. Kao odgovor na pitanje od kada se može govoriti o početku/ počecima djelovanja redovnica sv. Uršule u Varaždinu u području ljekarništva, liječništva i njege bolesnih u smislu skrbi za tjelesno zdravlje, uključujući brigu za osobe slabog zdravlja, bolesne, nemoćne i umiruće, doći ćemo do zaključka, da umjesto jednog preciznog odgovora na konkretno pitanje postoji nekoliko različitih mogućnosti interpretacije, podjednake vjerojatnosti. Prema mojim zapažanjima, temeljem podataka i navoda iz objavljenih radova koji se odnose na prvih pet godina djelovanja Uršulinki u Varaždinu, to jest razdoblje od dolaska 1703. do 1708.godine, pri pokušaju preciznog datiranja ranih početaka ljekarničko-lječiteljsko - njegovateljsko - bolničarskog rada mogli bismo spekulirati o najmanje tri do četiri moguća rješenja.

Prvo bi govorilo u prilog teze da je već u grupi od šest redovnica, koje je grofica *Magdalena Drašković* smjestila u svoju kuću u varaždinskom predgrađu, jedna a možda i nekoliko njih bilo unaprijed predviđeno, podučeno i pripravno da u određenim okolnostima preuzme i dužnost skrbljenja za zdravstveno stanje, njegu i liječenje, kako samih sestara, tako njihovih štićenica-gojenica primljenih na poučavanje i odgoj. U tome bi slučaju kao početak ljekarničko-zdravstvenog djelovanja Uršulinki u Varaždinu bilo opravdano uzeti **1703. godinu.** Naime, svi dosadašnji autori, bilo da obrađuju povijest školstva ili povijest Uršulinki u Varaždinu, tvrde kako djelovanje redovnica u smislu odgoja i obrazovanja štićenica, počinje promptno po njihovu dolasku u Varaždin, te da je u spisima zabilježeno da su Uršulinke odmah otvorile dva razreda i da su podučavale žensku djecu u pisanju, čitanju i šivanju.[1]

Prema drugom rješenju, ljekarničko–ljčtiteljsko-njegovateljsko angažiranje Uršulinki u Varaždinu moguće je datirati **godinu dana kasnije**, to jest od vremena kada su sestre doselile u kuću u gradskom centru blizu isusovačkog kolegija. Dijelom zbog promjene lokacije samostana u prikladniju sredinu, a vjerojatno i uslijed boljih prostornih uvjeta za odgojno-obrazovni rad. Kao što vidimo, u prilog obje mogućnosti indirektno govore činjenice koje se odnose isključivo na promjene uvjeta rada s obzirom na lokaciju, smještaj, opseg i kapacitet školsko-odgojno-obrazovnog djelovanja Uršulinki u Varaždinu.[2]

Slijedimo li isti pristup, dolazimo i do treće mogućnosti u datiranju prema kojoj sve počinje istom četiri godine po dolasku prvih Uršulinki u Varaždin, budući da se **1707.godine** u dokumentima spominje *M. Bernardina grofica Esterhaczy* kao prefekta konvikta, što otkriva da su Uršulinke na ovoj lokaciji imale i konvikt. To je pouzdano utjecalo ne samo

[1] Svalina Marija Assumpta, Đuran Ana Klaudija, 1979;str.90

[2] Ibidem. str.90

na ukupan broj, već i na strukturu štićenica s obzirom na njihovo socijalno porijeklo, društveni i materijalni status roditelja.[3] Opravdano je predmnijevati da je takvo stanje moglo biti presudno za razvoj i opseg ljekarničko-lječiteljskog i njegovateljsko-bolničarskog rada Uršulinki u Varaždinu, pa tako i za osnivanje samostanske ljekarne.

Od jednake bi važnosti mogao biti događaj koji se zbio **1708. godine**, kada na molbu plemstva, koje je tada imalo odlučujući status u gradskoj upravi, zagrebački biskup Martin Brajković službeno prima Uršulinke iz Varaždina u biskupiju. Time one stječu priliku da samostalno biraju svoju glavaricu. Bila je to *časna Majka Ana Julijana Drašković.* Poznato je da ona koncem veljače 1708.g., tražeći mogućnosti i prikladno zemljište za gradnju samostana, prvo kupuje jednu drvenu kuću sa zemljištem, a dva mjeseca kasnije i drugu drvenjaru sa zemljištem. Jedna od tih kuća služila je kao samostan a druga kao škola i konvikt za učenice.[4]

Sumirajući ove elemente, premda nemamo uvid o kretanju ukupnog broja učenica-štićenica, znamo da je među njima bilo i odraslih djevojaka. Dosadašnji istraživači jedinstveni su u procjeni da je tijekom prvih pet godina boravaka i djelovanja Uršulinki u Varaždinu, njihov prosvjetno-odgojiteljski rad bilježio stalni napredak. To je kako rekoh, moglo utjecati na osmišljavanje i realiziranje skrbi za tjelesno zdravlje, liječenje i njegu bolesnih učenica koje su obitavale u konviktu ili polazile školu, uključujući dakako i skrb za oboljele i/ili nemoćne redovnice, ne isključujući mogućnost osnivanja ljekarne, kao prostorno i namjenski specifične institucije u sklopu samostana.

Najkasnije datiranje osnivanja ljekarne sugerira prof. dr. sc. Vladimir Grdinić u knjizi «Ljekarništvo na tlu Hrvatske» (objavljeno 1996. godine), u kojoj ovaj autor detaljno opisuje franjevačku ljekarnu u Varaždinu, a ukratko spominje i ljekarnu u samostanu Uršulinki za koju kaže:" U Varaždinu je radila još jedna samostanska ljekarna, i to kod sestara uršulinki, koja je bila zatvorena tipa i služila je isključivo potrebama redovnica i njihovih štićenica. Lijekovi tu žive sa sestrama gotovo tri stotine godina... Osnovana **nakon g. 1708.**, njihova je ljekarna uspjela održati kontinuitet do naših dana...". [5]

Na osnovu materijalnih i pisanih izvora, u prilog spomenutih mogućnosti mogla bi poslužiti i činjenica da se i danas u samostanu Uršulinki u Varaždinu, među sačuvanim knjigama kao najstarija stručna publikacija, nalazi medicinsko djelo *Gazophylacium Medico-Physicum, oder Schatz-Kammer*, autora J. J. Wayta, tiskana u Leipzigu 1709.godine. Osim toga, na jednoj je stručnoj knjizi velikim slovima ispisano ime ***Theresia Detzin Apothekerin***, za koju povjesničar farmacije prof. dr. sc. Hrvoje Tartalja g.1971. navodi " te je to možda i prva koja je radila u ljekarni".[6]

Djelovanje redovnica samostana Uršulinki u Varaždinu na polju ljekarništva, bolesničke njege i bolničarske skrbi u razdoblju od g. 1710. do sredine 18.stoljeća

S pravom bismo očekivali da su i onodobne zdravstvene prilike, kako unutar samostana tako u gradu Varaždinu, bližoj okolici, pa i na širem području Hrvatske i Monarhije mogle poticajno djelovati na razvijanje ljekarničko-lječiteljskog djelovanja Uršulinki. Godine1709. na primjer kuga ponovno prijeti, pa o toj opasnosti raspravlja i Sabor, donoseći niz odredbi kako bi s spriječilo njeno širenje u Hrvatsku iz Mađarske i Slavonije. Kuga se javljala i kasnije tijekom 18.stoljeća, no prema mojim saznanjima nije posve jasno u kojoj je mjeri i da li je uopće, ne samo kuga već i druge pošasti, imalo neposrednog utjecaja na

[3] Ibidem,str.90

[4] Ibidem str.41-42

[5] Grdinić Vladimir, 1996; str. 64

[6] Tartalja Hrvoje, 1971; str.215

donošenje odluka u svezi djelovanja i razvijanja zdravstvene skrbi, ljekarništva, ljekarne i bolesničke njege na razini samostana Uršulinki u Varaždinu.[7]

Znatno jasnije pokazatelje mogućih odrednica daljnjeg razvoja i dostignuća ljekarničko-zdravstvenih nastojanja Uršulinki u Varaždinu nađoh u podacima vezanim uz razvoj njihovog školskog sustava, pa ih s toga razloga uključujem u ovaj prikaz, kao indirektan ali relevantan indikator. Kronike bilježe da je gradnja novog samostana potrajala nekoliko desetljeća. Godine 1714. vizitator *Nikola Gottal* spominje da je samostan tada bio već u izgradnji. Osim toga, g. 1716. kupljeno je zemljište na kojem je podignut prvi zidani konvikt. S novim prostorom otvarala se i mogućnost primanja većeg broja učenica, djevojčica i djevojaka na odgoj i obrazovanje, koje su prema odredbi N. Gottala uz njemački učile čitati i pisati i na narodnom, to jest hrvatskom jeziku! [8]

Theresia Detzin Apothekerin – prva poimence poznata redovnica stručno obrazovana ljekarica –apotekarica

Već smo spomenuli da H. Tartalja povezujući napis na knjizi s imenom ***Theresia Detzin Apothekerin***, sugerira zaključak " te je to možda i prva koja je radila u ljekarni" tijekom prvog desetljeća 18.stoljeća.[9] Uršulinke u svojim publikacijama za istu redovnicu ističu, da je upravo ona bila **prva stručna ljekarica-apotekarica u samostanu**, predmnijevajući da je spomenutu knjigu donijela sa sobom u samostan, u koji stupa u dobi od tridesetak godina i polaže zavjete 1723.g., proživjevši ovdje kao redovnica svega 18 mjeseci. [10, 10a]

U publikaciji objavljenoj 2002. godine s. Klaudija A. Đuran, OSU bilježi da je ***M. Marija Terezija-Klara Schöckenstein od Dobroga Pastira*** rođena u Štajerskoj prije 1690.godine; da je mlada položila ljekarnički ispit, te da je sigurno uputila i druge sestre u ljekarništvo; a preminula je u samostanu Uršulinki u Varaždinu na svetkovinu Sviju Svetih, 1. studenoga 1724.godine.[11]

S velikom se vjerojatnošću može predmnijevati da je nazočnost prve redovnice koja posjeduje odgovarajuće obrazovanje i status stručne izučene ljekarice-apotekarice, kao što je to bila ***s. Marija Terezija-Klara Schöckenstein od Dobroga Pastira***, mogla biti i odlučujuća za osnivanje ili za daljnje uređenje i povećavanje opsega rada samostanske ljekarne. O toj ljekarni H. Tratalja g. 1971. naglašava: "Ljekarna u uršulinskom samostanu u Varaždinu, koliko je dosad istraženo, jedina je takve vrste u Jugoslaviji. S ljekarnom koja se nalazila u franjevačkom samostanu, Varaždin dobiva karakteristike mnogih gradova srednje Europe u kojima je bilo više samostana (posebno u Austriji), od kojih su se mnogi bavili medicinskom djelatnošću i gdje su se nalazile i ljekarne..." [12]

Bolnica u sklopu samostana Uršulinki u Varaždinu g.1730.

Prema opisu vizitatora, generalnog vikara *Stanislava Pepelka* iz **1730. godine**, u prizemlju zgrade samostana bila je soba za primanje posjeta, blagovaona, kuhinja i

[7] Piasek Gustav, 1996; str.71-77

[8] Svalina Marija Assumpta, Đuran Ana Klaudija, 1979;str.43-44, 90

[9] Tartalja Hrvoje, 1971; str.215

[10] Svalina Marija Assumpta, Đuran Ana Klaudija, 1979;str.137;

[10a] Đuran Ana Klaudija , pismeno priopćenje 4.rujna 2003.

[11] Đuran Ana Klaudija, 2002; str.22

[12] Tartalja Hrvoje, 1971; str.218

smočnica. U prvom je katu bila soba dnevnog boravka za rad i odmor redovnica, zatim glavaričina soba, te prostorije za novakinje i **bolnica** (podcrtala BB.). U istočnom dijelu prvog i drugog kata bile su prostorije za stan redovnica, dok su prostorije južnog dijela drugog kata namijenjene za samostan, prema samostanskoj tradiciji služile u školske svrhe.[13]

Zamolih s. Klaudiju A. Đuran, OSU da ispita kojim je latinskim terminom izraz «bolnica» napisan u izvornom dokumentu. Promptno primih njen odgovor kojeg citiram:" Zanima Vas izraz **bolnica.** Uzela sam prijepis kanonskih vizitacija na latinskom. Za godinu 1730. stoji ovo: «Sequitur domus novitiarum deserviens etiam **infirmariae** (podcrtala s. Klaudija A. Đuran) in eodem ordine et continguitate, in qua fenestrae duae» (str. 60 rukopisa). U to doba nije još bio izgrađen dio samostana koji se spaja s crkvom, nego samo južno krilo, onaj dio gdje je kuhinja, te do današnjeg ulaza u samostan. Tu je bio novicijat, koji je «u istom redu i nastavku» služio i kao ***bolnica.*** "[14] Na spomen samostanske bolnice, osim podatka iz 1730. godine, više nisam nailazila, no sklona sam vjerovati da je kao spomenuta «bolnica», i bez unaprijed izdvojenog namjenskog prostora s namještajem, opremom i osobljem, u slučaju potrebe «hospitaliziranja» štićenica ili redovnica, u tu svrhu mogla služiti barem jedna do dvije sobe u zgradi/zgradama samostana. To više, što takvu praksu naziremo u samostanu redovnica sv. Uršule u Varaždinu ne samo do konca 18.stoljeća već također tijekom 19. pa i 20.stoljeća.

Ljekarna i ljekarništvo u samostanu Uršulinki u Varaždinu do sredine 18.stoljeća

Prihvatljivo je pretpostaviti da je opseg ljekarničkog rada prethodno spominjane ***«Apothekerin», s. Marije Terezije*** kao i njenih eventualnih prethodnica, odnosno učenica-nasljednica, bio povezan s kretanjem broja redovnica i novakinja te s izgradnjom novog konvikta i samostana. Vrlo je vjerojatno da poslije smrti ***s. Marije Terezije-Klare Schöckenstein od Dobroga Pastira*** , dakle nakon 1724. godine, nije prekinut ljekarničko-ljećiteljsko-bolničarski rad unutar samostana, budući da je i nadalje trebalo čuvati tjelesno zdravlje, njegovati i skrbiti za oboljele. Vratimo li se 18.stoljeću, u prilog ove mogućnosti govorili bi i slijedeći podaci koji otkrivaju da je g. 1730. u konviktu Uršulinki bilo 14 konviktica koje su učile katekizam, hrvatski i njemački jezik, glazbu i razne vrste ručnog rada![15] Istovremeno, s izgradnjom novog konvikta i samostana pružala se vjerojatno i nova prostorna mogućnost za potrebe ljekarničkog rada i ljekarne, kao što se na pripadajućem im zemljištu još od vremena *Časne Majke Ane Julijane Drašković*, dakle od 1708.godine, moglo smišljeno uzgajati i ljekovito bilje potrebno za pripravu ljekovitih čajeva, melema kao i za izradu drugih ljekarničkih pripravaka toga doba. Trinaest godina kasnije, budući da su školske prostorije ubrzo postale pretijesne, *M. Cecilija Švegler* kupuje g. 1743. drvenu kuću u kojoj je prizemlje služilo za školu vanjskih učenica, dok su konviktice imale zasebnu školu. Tako S. Marija Assumpta Svalina OSU i s. Ana Klaudija Đuran spominju da je g. 1749. vanjsku školu pohađalo 60 djevojaka, dok je u konviktu bilo 15 konviktica – znači *sveukupno 75 djevojaka*, o čijem su zdravlju, liječenju i njezi, redovnice samostana Uršulinki u Varaždinu bile dužne brinuti.[16]

Za razliku od bolnice ili sobe/â za bolesnice, ljekarnu je zbog njene specifičnosti trebalo smjestiti u zaseban prostor, od kojih je jedan služio za čuvanje i pripravljanje lijekova a drugi za izdavanje lijekova. U članku objavljenom g.1971. H. Tartalja na

---

[13] Svalina Marija Assumpta, Đuran Ana Klaudija, 1979; str.44

[14] s. K. Đuran, pismo 22.kolovoza 2003.

[15] Svalina Marija Assumpta, Đuran Ana Klaudija, 1979;str. 90-91

[16] Ibidem. str.91

primjer kaže da je ljekarna u samostanu Uršulinki u Varaždinu radila od prvih početaka, da je vjerojatno bila skromnih dimenzija, te da je s vremenom dotjerivana. Potom nastavlja, da se *isprva nalazila u školskoj zgradi* (podcrtala BB), te da je služila za pripravljanje i opskrbu lijekovima bolesnih učenica, gojenica, redovnica ali i ostalih građana Varaždina. Nažalost H. Tartalja, ne precizira godinu ili razdoblje na koje bi se takvo stanje odnosilo. Poput njega i drugi autori, pišući o ljekarni u Uršulinskom samostanu napominju, da je to bila skromna ljekarna koja je tijekom vremena mijenjala svoju lokaciju unutar samostana. Isti autor precizira da se *ljekarna sastojala od laboratorija i oficine* što prihvaća i G.Piasek.[17, 18] U prilog tezi da su već tijekom prve polovine 18.st. ljekarničku praksu u samostanu Uršulinki u Varaždinu kontinuirano obavljale stručno osposobljene redovnice, H. Tartalja navodi i činjenicu da se u spomen ljekarni nalaze službene publikacije poput *Dispensatorium Pharmaceuticum Viennense* iz 1737.g., zatim *Provincial Pharmakopöe* različitih izdanja, komentari farmakopeja i knjige sa službenim propisima.[19] Spomenute edicije i danas se čuvaju u spomen ljekarni u samostanu.

U svezi navedenih službenih publikacija, valja pojasniti da su tijekom prve polovine 18.stoljeća javne vlasti svojim odredbama sve češće zabranjivale da samostanske ljekarne u gradovima u kojima postoje javne ljekarne, opskrbljuju lijekovima i stanovništvo, dopuštajući im jedino izrađivanje i izdavanje lijekova njihovim redovnicama, štićenicama, siromašnim i nevoljnima. Izuzetak je dopuštan isključivo ukoliko u gradu nije bilo javne ljekarne, no u tom slučaju su samostanske ljekarne morale biti opremljene jednako kako je to zakonom bilo propisano za javne ljekarne, a pregledavao ih je i nadzirao županijski fizik. Takva je zabrana na području Austrije prema H. Tartalji prvi puta donesena već u 16.stoljeću, s time da je Kr. dvorski dekret iz 1748. ovu zabranu samo ponovno potvrdio.[20,19]

Redovnice kao njegovateljice-bolničarke u samostanu Uršulinki u Varaždinu tijekom prve polovine 18.stoljeća

S obzirom na prethodno navedene okolnosti i zbivanja, činilo mi se posve nevjerojatnim da stručnjaci – osobito povjesničari zdravstva, medicine i ljekarništva, u svojim radovima objavljenim tijekom 19. i 20.stoljeća uopće ne spominju nazočnost i djelovanje *redovnica-bolničarki* u samostanu Reda sv. Uršule u Varaždinu. Osobito što se g. 1730. govori i o bolnici u samostanu. Spekulirala sam, ili su podaci o redovnicama kao njegovateljicama bolesnih i kao bolničarkama s vremenom zaboravljeni, nezabilježeni a možda još nisu ponovno nađeni, ili su o bolesnicama skrbile redovnice-ljekarice i njihove učenice, budući da se to još od vremena srednjovjekovne samostanske medicine u muškim i ženskim Redovima često podrazumijevalo kao dio dodatnih djelatnosti redovnika i redovnica koji su se bavili ljekarništvom i/ili liječništvom.

Odgovor koji slijedi rezultat je povijesnih istraživanja samih Uršilinki, a kronološki gledano prema godini objavljivanja spada u red spoznaja stečenih početkom 21.stoljeća. Objavljeni su u djelu kojeg je napisala s. Klaudija A. Đuran, OSU pod naslovom *Sjaju poput Sunca u Kraljevstvu Očevu, Nekrolog redovnicama (* Varaždin 2002.). Ovo djelo nisam imala priliku osobno prostudirati, no prema podacima koje mi je kao odgovor na moja naknadno postavljana pitanja poslala autorica ove knjige dne 4.rujna 2003.g, vrlo je vjerojatno da su do sredine 18.stoljeća, bilo kao ***ljekarice-apotekarice*** ili kao ***njegovateljice***

[17] Tartalja Hrvoje, 1971; str.214

[18] Piasek Gustav, 1996; str.33

[19] Tartalja Hrvoje, 1971; str.214-215

[20] Piasek Gustav. 1996: str.33

- ***bolničarke*** u samostanu Uršulinki u Varaždinu djelovale još neke poimence poznate redovnice. Uz ispis njihovih imena, s. Klaudija A. Đuran, OSU poslala mi je podatak o razdoblju koje su provele u ovom samostanu. Slijedom njenih navoda prva je takve poslove obavljala ***M. Benigna, Katarina Wopfner***, 1679?-1716.g. Potom slijede : ***M. Marija Roza bar. Poklisena Gastren (Gafron)***, 1711-1724; ***M. Terezija, Klara Schöckenstein,*** prva poznata ispitana ljekarica,1723-1724; ***S. Apolonija, Katarina Bruner,*** 1717-1725; ***M. Marija Magdalena Terezija Walt*** (otac joj je bio ljekarnik u Varaždinu, možda je i ona bila ljekarnica?(op. s. Klaudija A. Đuran, OSU),1740-1751; ***M. Cecilija, Uršula Schwegler,*** 1719 –1770; ***M. Anđela Rozalija barunica Wintershoffer***, 1728-1787.

S obzirom na godinu, koja za svaku od njih označava kraj boravka u ovome samostanu, vrlo često označava svršetak njihova zemaljskog života, postoji mogućnost da su neke od njih mogle djelovati i u drugoj polovini 18.soljeća kao ljekarice-apotekarice i / ili njegovateljice / bolničarke. Donoseći ove podatke za sve redovnice završno sa g. 1997., s. Klaudija A. Đuran, OSU upozorava da se pri nizanju imena «sestara bolničarki, odnosno ljekarnica» možda negdje izrazi i stvarnosti preklapaju, «ali mi je nemoguće razlučiti!»

Ljekarna, ljekarice-apotekarice i njegovateljice- bolničarke u samostanu Uršulinki u Varaždinu u drugoj polovini 18.stoljeća.

I u drugoj polovini 18.stoljeća, osobita se pozornost posvećuje nadzoru rada u području sveukupnog zdravstva i ljekarništva zaoštrava, budući da to postaju djelatnosti od posebnog javno-zdravstvenog interesa. Uz ostalo to se očituje izdavanjem niza propisa i odredbi vrhovnih zdravstvenih vlasti na razini Habsburške Monarhije, koji postaju sve stroži i sve rigorozniji. Bio je to sastavni dio obvezatnih reformi provođenih na razini civilnog i vojnog saniteta. S donošenjem Glavnog zdravstvenog normativa –*Sanitäts –Haupt-Normativ* 1770. godine, dotad sporadične reforme poprimaju značaj prekretnice za područje Habsburške Monarhije uključujući Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Zakonom su detaljno propisani obrazovni i stručni preduvjeti za stjecanje dozvole za obavljanje prakse liječnika, kirurga-ranarnika , primalja i ljekarnika. Izrazito snažan je naglasak na njihovom stručnom obrazovanju, preduvjetima za rad i reguliranju opsega rada, kao i provođenju nadzora nad njihovim sveukupnim radom, počevši od strane zemaljskog liječnika-protomedika, do županijskog i gradskog liječnika-fizika a ne rijetko i gradskog ljekarnika.

Osim toga, u gradovima gdje su postojale javne ljekarne, pa tako i u Varaždinu, gradski su ljekarnici opetovano nastojali da se zatvore postojeće samostanske ljekarne, ne izuzimajući ni ljekarnu u Uršulinskom samostanu u Varaždinu. Do toga ipak nije došlo jer je Hrvatsko kraljevsko vijeće, kako piše G. Piasek, koje je izdalo dozvolu za rad Uršulinskoj ljekarni u Varaždinu, potvrdilo svoju odluku, pa je ova ljekarna mogla i dalje opstati, što je bilo u skladu i s carskim patentom od 1761. i 1773.godine.[21] Važno je napomenuti da od odredbe o zatvaraju samostanskih i priručnih ljekarni ostadoše izuzeti svi oni redovi koji su se bavili odgojem, hospitalizacijom i brigom za bolesne, siromašne, uboge i djecu bez roditelja, što je ujedno pružalo garanciju za nastavak ljekarničkog rada i u samostanu Uršulinki u Varaždinu.[22,23]

Unatoč ugleda kojeg Uršulinke stekoše svojim požrtvovnim i predanim radom, kao i materijalne pomoći, novčanih darovnica istaknutih hrvatskih plemkinja, plemića, predstavnika Crkve i građana Varaždina, koji su podupirali ne samo gradnju i održavanje samostana, već sveukupan rad Uršulinskog samostana, uključujući i gradnju novog

[21] Piasek Gustav, 1996; str.33

[22] Tartalja Hrvoje, 1971; str.214

[23] Svalina Marija Assumpta, Đuran Ana Klaudija, 1979;str. 135

konvikta, sve glavarice pa tako i redovnice ovog samostana, trajno su se suočavale s materijalnom oskudicom često gotovo na granici siromaštva. No i u takvim uvjetima, nastojale su da skromne materijalne prilike ne utječu na vrsnoću njihova odgojno-obrazovnog rada, uvjete života i zdravstvenu skrb redovnica i njihovih učenica.

Na tragu poznavanja imena ljekarica-apotekarica i/ili njegovateljica- bolničarki prispjelih u samostan tijekom druge polovine 18.stoljeća, te odgovora na pitanje porijekla inventara samostana Uršulinki u Varaždinu

Gledajući ne samo s današnjih polazišta, već i kroz prizmu poznavanja povijesti i stanja samostanske medicine u sklopu drugih redova u to doba, razumljivo je da se redovnicama Uršulinskog samostana u Varaždinu, osim ljekarničke prakse javljala i potreba za *bolničarsko-njegovateljskom skrbi.* O tome u ranije objavljenim povijesno-medicinskim člancima o samostanu Uršulinki u Varaždinu nema spomena. Sadašnje spoznaje zahvaljujemo proučavanjima redovnica Uršulinskog samostana u Varaždinu, koje su u želji da upoznaju i sačuvaju prošlost samostana nakon što se izgubio trag izvorne kronike, ponovno proučile i g. 2002. objavile biografske podatke i životopise preminulih sestara. Podaci o redovnicama koje su prispjele i djelovale u samostanu kao ljekarice-apotekarice i/ili njegovateljice-bolničarke iz razdoblja do sredine 18.stoljeća izneseni su u prethodnim dijelovima ove studije.

Koristeći se podacima s. A. Klaudije Đuran, OSU iz knjige objavljene 2002. kao i pisma poslanog mi 4.rujna 2003. g. slijedi da je u drugoj polovici 18.stoljeća među poimence poznate redovnice-bolničarke moguće uključiti već spomenutu ***M. Ceciliju Uršulu Schwegler*** (rođena oko 1698, preminula 1770), koja je u samostanu boravila od 1719. godine, koja je zaslužna i za gradnju jednog dijela samostana, a bila je i glavarica. Druga redovnica, zabilježena kao *bolničarka* bijaše ***M. Katarina Dietl***. Ona dolazi iz Graca g.1761. u samostan Uršulinki u Varaždin, a preminula je 1787.godine.[24] *M. Katarina Dietl* poznata kao *bolničarka*, jedna je od četiri redovnice koje sredinom ili početkom druge polovice 18.stoljeća stigoše iz Graca. Ovaj detalj napominjem s razloga što je vezan uz pitanje odakle potječe sav inventar ljekarne, koji se i danas čuva kao spomenik kulture u samostanu Uršulinki u Varaždinu, dok je barokni ormar za lijekove iz te ljekarne danas pohranjen u Gradskom muzeju u Varaždinu. Naime, i do sada se pretpostavljalo da je sav inventar ljekarne darovan samostanu kao miraz jedne redovnice, te da je bio dopremljen iz Bratislave. U međuvremenu je utvrđeno da je prenesen iz Graca. Moguće je upravo otac *M. Katarine Dietl* bio taj koji je u vidu njezina miraza poklonio svoju ljekarnu samostanu Uršulinki u Varaždinu.[25] Četiri godine po dolasku *M. Katarine Dietl*, prema pismu Klaudije A. Đuran, OSU od 4.rujna 2003.g. u samostan stiže ***M. Stanislava Konstancija Gratl*** koja tu boravi i radi u razdoblju od 1765-1817.godine.

Nove odrednice i dostignuća odgojno –obrazovnog djelovanja kao poticaj razvoju i opstanku ljekarničko –njegovateljskih aktivnosti redovnica samostana Uršulinki u Varaždinu potkraj 18. stoljeća

Iste 1761. godine, kada u samostan stiže *M. Katarina Dietl*, biskup Franjo Thauszy je pri obavljanju kanonske vizitacije utvrdio da je postojeći konvikt premalen, te da je potrebno graditi veći. Na njegovu inicijativu dolazi i do izgradnje kamene zgrade za školu vanjskih

[24] Đuran Ana Klaudija,2002; br.32 i 46.

[25] Đuran Klaudija U:Gračanin Anzelma, 1996,str.7. i usmeno priopćenje s. A. Klaudija Đuran OSU, srpanj 2003.

učenica. Tada je u konviktu bilo 17 konviktica. Postojeća sredstva dobivena od grofice Nadasdy kao i biskupova donacija u iznosu od 1000 forinti bijahu dostatni da se nabavi dio materijala potrebnog za gradnju novog konvikta, ali ne i za njegovu izgradnju.[26] Očito ni tijekom narednih deset godina materijalne prilike nisu bitno poboljšane, pa se *Časna Majka Kajetana Erdreich* g.1772. obraća direktno carici Mariji Tereziji, koja odobrava pomoć od 2500 forinti, zahtijevajući da se prije toga točno ispita stanje gradnje i podnese izvještaj u kojem će biti konkretni odgovori na njena pitanja formulirana u sedam točaka. Iz odgovora *Časne Majke Kajetane Erdreich* izdvajam one pod brojem 6. i 7. na temelju kojih saznajemo da je u prijašnju zgradu konvikta bilo mjesta jedva za dvanaest (12) konviktica, dok bi se s izgradnjom novog konvikta moglo primiti 30-40 konviktica. *Časna Majka Kajetana Erdreich* tom prilikom naglašava da konviktice borave prekratko u konviktu gdje uče računati, kuhati i ručni rad, osim hrvatskog uče i njemački a neke i francuski i glazbu, te da se osobita pozornost posvećuje njihovom pouku u kršćanskoj vjeri. Pri tome ističe kako sve to ne mogu valjano naučiti u svega dvije ili tri godine boravka u konviktu, već bi trebale ostati četiri do pet godina, kako je to praksa u drugim uršulinskim samostanima. Rezultat njene zamolbe bijaše odluka da se samostanu Uršulinki u Varaždinu odobri pomoć za gradnju konvikta u iznosu od 10.000 forinti. Uz pomoć i drugih dobročinitelja zgrada konvikta dovršena je g.1775. a već u lipnju bila je nastanjena.[27] Slijedeći, prema mojem mišljenju važan događaj, zbiva se 1777.g. kada carica Marija Terezija ustanovljuje i posebnu zakladu za osam (8) konviktica i za uzdržavanje konvikta. U uvodu povelje Carica ističe da u cilju boljeg odgoja ženske mladeži želi time olakšati brige osobito onih roditelja koji imaju malen imetak a kao spomen njene darežljivosti u kraljevinama Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji. Zaklada je namijenjena « za četiri plemkinje i za toliko građanki, ili u nedostatku ovih, za djevojke rođene od zaslužnih roditelja kojeg drugog staleža»[28] Tom im je zakladom tijekom boravka u konviktu samostana Uršulinki u Varaždinu trebalo biti osigurano: stan, hrana, odjeća, **liječenje** i učitelji.[29]

U školskom izvješću iz g.1784. stoji da u konviktu ima 33 gojenice, a od toga osam stipendistica. Dodajmo k tome i podatak da je prema direktivama «Ratio educationis» od kolovoza 1777.g. u sklopu konvikta djelovala i Glavna djevojačka škola za koju A. Cuvaj piše da je to bila jedina javna glavna djevojačka škola u Hrvatskoj i Slavoniji iz koje su koncem 18. i početkom 19.stoljeća izlazile učiteljice za područje cijele Hrvatske.[30] S takvim statusom i djelovanjem samostana Uršulinki u Varaždinu, odgovornost za zdravlje, uključujući njegu i liječenje bolesnih učenice, kako onih koje su boravile u konviktu, tako onih koje su pohađale školu i nadalje je aktualan problem, o kojem je bez sumnje valjalo voditi računa. To je podrazumijevalo ne samo potrebu za primjerenom ljekarnom s redovnicama izučenim ljekaricama-apotekaricama, već praćenje i raspolaganje sa stručnom literaturom kako bi se kontinuirano bilo u tijeku s onodobnim razvojem ljekarništva i medicine. Prof. dr. H. Tartalja piše da to potvrđuju " Hagenov «*Lehrbuch der Apothekerkunst*» iz. 1788. godine" koji se nalazi među sačuvanim knjigama u spomen ljekarni, uključujući i " više debelih knjiga koje su služile kao «Knjiga kopija recepata» a zvale su se na razne načine kao «Haus Medicamentum Buch», »Kreuter Medic. Buch». Kao godine kada su se počeli pisati recepti navode se 1792, 1795, 1807, 1847. i 1917. " U istome radu H. Tartalja napominje "na više mjesta potpisana je *Marija Paula od sv. Franje Ksaverskog*, predstojnica i «Apothekerin» u godinama počev od 1792. "[31]

---

[26] Svalina Marija Assumpta, Đuran Ana Klaudija, 1979;str. 91

[27] Ibidem, str.91-94

[28] Ibidem, str. 284

[29] Ibidem,str. 291

[30] Ibidem, str. 97,98,102

[31] Tartalja Hrvoje, 1971; str.215-216

Susretljivošću s. Klaudije Đuran OSU prenosim ovdje njenu bilješku o ovoj ljekarici:

" ***M. Paula od sv. Franje Ksaverskog, Terezija Petz***, rođena je u Beču. Bila je stručna ispitana ljekarnica, te je ljekarničko umijeće, uz dužnost učiteljice, prefekte i ekonome, s ljubavlju prenosila na mlade sestre. U samostanskoj se ljekarni čuva njezina vrlo vrijedna knjiga s potpisom, izdana u Berlinu 1792.godine: Katekizam ljekarništva za početnike – *Kathechismus der Apothekerkunst oder die ersten Grundsätze der Pharmacie für Anfänger.* Knjigu je sa stvarnim abecednim registrom pripremio D. Sigismund Friedrich Harmbstät. M. Paula je umrla 12.veljače 1842. u 70.godini."[32]

Prije nego li završimo ovaj prikaz 18.st. i zakoračimo u 19.stoljeće, valja još jednom istaknuti da su pred budućim istraživačima ove teme mnoga nerazriješena pitanja, među koja svakako treba uključiti važan detalj: da li su u svrhu utvrđivanja dijagnoze i određivanja terapije od samog dolaska i osnivanja samostana Uršulinki u Varaždinu sudjelovali i školovani liječnici-fizici te izučeni i licencirani kirurzi-ranarnici? Eventualno potvrdan odgovor nameće slijedeće pitanje: da li su to bile osobe u statusu privatnih-samostanskih liječnika ili su dolazili iz redova onih koji su imali status službenih gradskih, županijskih ili državnih liječnika? H. Tartalja piše da se u knjigama za koje napominje da su služile kao «Knjiga kopije recepata» navedena i imena liječnika koji su ih propisivali kao *kućni samostanski liječnici* (podcrtala BB). Poimence spominje istom nekolicinu prezimena liječnika za koje je poznato da su živjeli i radili u Varaždinu prvih desetljeća 19.stoljeća.

Slijedeća pitanja odnose se na samu ljekarnu i ljekarničke aktivnosti. Svakako će biti vrijedno istražiti dali su, u kojoj mjeri i pod kakvim uvjetima nabavljani bilo ljekoviti pripravci, bilo sastojine potrebne za izradu lijekova iz drugih ljekarni. Ukoliko je takva praksa postojala, zanimljivo bi bilo znati jesu li ih Uršulinke nabavljale u ljekarnama koje su u to doba djelovale u sklopu samostana drugih redovnika (franjevaca npr.) ili pak u gradskim i privatnim ljekarnama u gradu Varaždinu i drugdje, kao i pod kakvim uvjetima.

I konačno, znamo li kako su vlasti opetovano insistirale da se poslovanje i rad svih ljekarni kontrolira, da su takve kontrole u Varaždinu obavljali najprije gradski zastupnici-senatori, a kasnije županijski i gradski fizik, a ponekad i zemaljski-državni liječnici, gradski fizik, pa i jedan ljekarnik, sa zadaćom da ispitaju da li je ljekarna čista i opskrbljena svim potrebnim lijekovima i s obzirom na kakvoću i količinu, tada bi ne manje važno bilo znati kakav je status u tom pogledu imala ljekarna u samostanu Uršulinki u Varaždinu u 18.stoljeću, osobito u drugoj polovini i krajem tog stoljeća.[33]

RAZVOJ I DOMETI LJEKARNIČKO-LJEČITELJSKOG, NJEGOVATELJSKOG I PREVENTIVNOG DJELOVANJA REDOVNICA SAMOSTANA URŠULINKI U VARAŽDINU U OZRAČJU 19. STOLJEĆA

Obratimo li pozornost na detalje koji osvjetljavaju kako, kod koga i gdje su izučene ljekarice za koje znamo da su u tom smislu takove djelovale u samostanu Uršulinki u Varaždinu stjecale ljekarničko obrazovanje, zapaziti ćemo da su *s. Marija Terezija-Klara Schöckenstein od Dobroga Pastira* , s početka 18.st. i *M. Paula od sv. Franje Ksaverskog, Terezija Petz*, koja dolazi u samostan u Varaždinu oko 1794.godine, očito stručno ljekarničko obrazovanje stekle prije nego li su stigle na ovu lokaciju.

Opetovano isticanje da su upravo one prenijele svoje ljekarničko znanje drugim sestrama, kao i činjenica da nisu trajno i isključivo radile kao ljekarice u samostanskoj ljekarni, niti su trajno bile zadužene za njeno stručno vođenje, pruža mogućnost da izvidimo

[32] Đuran Klaudija, OSU-pismeno priopćenje, kolovoz 2003.

[33] Piasek Gustav, 1996; str.36

[34] Tartalja Hrvoje, 1971; str.215

jesu li u tom pogledu tijekom 19.stoljeća nastupile bitno drugačije okolnosti. Najstariji dokument u kojem nalazimo mogući odgovor na ovo pitanje potječe iz g. 1824. Njegov sadržaj preveden s latinskog na hrvatski jezik objavio je i prof. dr. sc. H.Tartalja g.1971. Riječ je o rukom pisanoj svjedodžbi ***M. Marije Kajetane –Ane Haselwanter*** o položenom ispitu, na osnovu kojeg je stekla odobrenje da smije obavljati i naučavati ljekarničku znanost.[34]

No prije nego li se detaljnije zadržimo na sadržaju ovog vrijednog dokumenta i podacima koji osvjetljavaju ulogu i rad *M. Marije Kajetane-Ane Haselwanter*, valja spomenuti da je tri godine ranije u samostanu preminula *m. Ignacija-Terezija Tontshueber*, o kojoj s. Klaudija Đuran OSU u svega nekoliko rečenica bilježi: " Dana 11.travnja 1821.prešla je s ovog svijeta u bolji ***m. Marija Ignacija –Terezija Tonetshueber*** u 36.godini života i 13.svetih zavjeta. Rođena u Passsau (Passau-op.). Obučena je 16.svibnja 1808.godine. ***Kao svršena ljekarnica primljena je bez miraza"*** (podcrtala BB).[35] Temeljem podcrtane rečenice možemo kazati da ***m. Marija Ignacija –Terezija Tonetshueber*** pripada malobrojnoj skupini redovnica , koje su stigle u samostan Uršulinki u Varaždin kao izučene ljekarice-apotekarice. Svi poznati elementi govore u prilog zaključka da je takvih bilo vrlo malo, ne samo tijekom 18. već i u 19. stoljeću, budući da je i nadalje prevladavala praksa naukovanja unutar samostana, s time da su u 19.st. kao novina uvedeni tirocinalni i gremijalni ispit.

Majka Marija Kajetana- Ana Haselwan(d)ter – naukovanje u «ljekarni časnih klauzurnih redovnica Svete Uršule», službeni tirocinalni ispit u Varaždinu i stjecanje službene dozvole za ljekarničko djelovanje g. 1824.

Majka Marija Kajetana-Ana Haselwan(d)ter od Presvetog Oltarskog Sakramenta, rođena dne 1.studenoga god.1799. u Obenperfesu u Tirolu, umrla je u Varaždinu 1. kolovoza 1870.godine. U prijevodu osmrtnice koju je samostan dao tiskati na njemačkom jeziku za sve samostane Monarhije, a kojeg citira s. Klaudija Đuran OSU čitamo, da je dne 31.svibnja 1819. primila redovničko odijelo i dobila ime Kajetana. "....Nakon svršene kušnje, u kojoj se je pokazala kao vrijedan član naše duhovne zajednice, položila je u 22.godini života svete redovničke zavjete. Odsada će ona velikom revnosti i ljubavi djelovati ne samo u poučavanju i odgajanju ženske mladeži, nego i kao ispitana ljekarnica kod bolesnih susestara, a kao učiteljica novakinja odgajati samostanski pomladak. Učenice su joj bile veoma odane, a bolesnice imale su u nju potpuno povjerenje...". Od utemeljenja samostana bila je deseta glavarica.[36] Požrtvovnošću s. Klaudije Đuran OSU pruža nam se mogućnost uvida u sadržaj izvornog dokumenta njene tirocinalne svjedodžbe pisane na latinskom jeziku i prijevod cjelovitog teksta na hrvatski jezik. Originalni dokumenti nisu tiskani u formi svjedodžbe, što će kasnije biti redovita praksa, već su rukom pisani na listu papira uobičajenog formata .

Svjedodžba *M. Kajetane Haselwan(d)ter* pisana na latinskom o položenom ljekarničkom ispitu glasi:

> «*Nos Infrascripti in Antiquissima ac Celleberrima Universitate Windobonensi examinati ac approbati Pharmacopaei praesentibus Litteris testamur ac recognoscimus Monialem Sororem Cajetanam postquam debitos Thyrocinii sui Annos Varasdini in Apotheca V: Claustri Monialium Stae Ursulae sub Informatione Pharmacopae Matris Paulae diligenter et laudabiliter transegisset , in Praesentia Clarissimi Dn˜ i Antonii Lueff Med. Doctoris ac Inclyt Cot ˜tus Varasdinensis Physici*

[35] Đuran Klaudija, 2002;str.54.

[36] Ibidem. str.68-69

ac Clssi˜m i Dn ˜i Joannis Gollubich Med. Doctoris ac ejusdem L: Reg: Civitatis Physici Examen institutum et peractum fuit, in quo Soror Cajetana non tantum de Simplicibus sed et compositis Medicamentis debite satisfecerat ita, ut non tantum nostram, verum etiam Aliorum hanc Salluberimam Artem profitentium et exercentium Approbationem promeretur. In quorum Fidem hoc Testimonium Manu nostra propria et consueto Sigillo firmavimus adq dedimus Varasdini in Regno Croatiae.

Die 12a Septembris Anno 1824.

Bernardus Altmann
Pharmacopola ad Angelum
(pečat)

Joannes Halter
Pharmacopola ad Aethyopem
(pečat)»

PRIJEVOD

«Mi dolje potpisani, na starodrevnom i preslavnom Bečkom sveučilištu ispitani i potvrđeni ljekarnici, ovim pismom svjedočimo i izjavljujemo da je redovnica, sestra Kajetana[2]*, nakon što je marljivo i pohvalno provela propisane godine svojeg naukovanja u Varaždinu, u ljekarni časnih klauzurnih redovnica Svete Uršule, pod vodstvom ljekarnice Majke Paule, u prisutnosti presvijetloga g. Antuna Lueffa, doktora medicine i fizika slavne Varaždinske županije, te presvijetloga g. Ivana Golubića, doktora medicine i fizika ovoga slobodnog kraljevskog grada, zakazan je i obavljen ispit na kojem je s. Kajetana posve zadovoljila ne samo gledom ne jednostavne već i složene lijekove, da je zaslužila odobrenje ne samo naše, nego i drugih koji koriste i obavljaju ovu za zdravlje korisnu znanost.*

Za vjerodostojnost toga ovo svjedočanstvo izdajemo vlastoručno i potvrđujemo uobičajenim pečatom, u Varaždinu, u Kraljevini Hrvatskoj.

Dana 12. rujna 1824. godine.

Bernardus Altman,
Ljekarna k Anđelu

Joannes Halter
Ljekarna k Etiopljaninu[3 7]

Prije svega napominjem da se prijevod s. Klaudije A. Đuran, OSU razlikuje od prijevoda istog dokumenta kojeg je g.1971. objavio H.Tartalja. Neovisno o tom detalju, nalazim da je ova svjedodžba ima važnu ulogu ne samo za spoznavanje povijesti ljekarništva i u samostanu Uršulinki u Varaždinu, kao fenomen relevantan na lokalnoj ili regionalnoj razini već i za sagledavanje sveukupne povijesti farmacije u Hrvatskoj. U ovoj se svjedodžbi izrijekom kaže da su propisane godine naukovanja ***s. Kajetane*** u Varaždinu obavljene ***u ljekarni časnih klauzurnih redovnica Svete Uršule, pod ljekarničkim vodstvom Majke Paule*** (podctrala BB). Riječ je kao što znamo o već spomenutoj *M. Pauli od sv. Franje Ksaverskog, Tereziji Petz*. Ispit je obavljen u prisutnosti *g. Antuna Lueffa, doktora medicine i fizika Varaždinske županije, te g. Ivana Golubića, doktora medicine i fizika slobodnog kraljevskog grada Varaždina.* Ispitom je trebalo ustanoviti zadovoljava li kandidatkinja u pravljenju jednostavnih i složenih lijekova, stekavši tako na temelju pokazanog znanja odobrenje za obavljanje i naučavanje ljekarništva. Osobito je važno uočiti da se o «*ljekarništvu*» govori kao o *za zdravlje korisnoj* «*znanosti*» (podcrtala BB), a ne kao

[2] M. Kajetana od Presv. Oltarskog sakramenta, Ana Haselwan(d)ter, rođena je u Oberperfesu u Tirolu i stupila u uršulinski samostan 31. svibnja 1821. g. Bila je glavarica samostana, učiteljica u konviktu te izvanredna ljekarnica koja je, kako je i sama primila ljekarničku obuku u samostanu i položila stručni ispit, i druge redovnice poučila u toj znanosti. Umrla je 1. kolovoza 1870. u 71. godini života.

[37] Prijevod s latinskog i bilješka 1: s. Klaudija Đuran, uršulinka."

umijeću, vještini ili obrtu-zanatu. Potpisnici su dokumenta *Bernardus Altman, Ljekarna k Anđelu* i *Joannes Halter, Ljekarna k Etiopljaninu,* koji na samom početku ovog dokumenta za sebe kažu: «Mi dolje potpisani, na starodrevnom i preslavnom Bečkom sveučilištu ispitani i potvrđeni ljekarnici, ovim pismom svjedočimo i izjavljujemo...». Da bismo razumjeli značenje ovog detalja, korisno je pojasniti da je položeni tirocinalni ispit bio preduvjet za upis na studij farmacije na razini sveučilišta!

Recimo nešto o liječnicima i ljekarnicima koji su sudjelovali u proceduri polaganja tirocinalnog ispita. Županijski fizik Dr. *Antun Alojz Lueff,* poznat je kao zagovarač obaveznog cijepljenja protiv velikih boginja. Obavljajući predano svoju liječničku dužnost suočava se s nizom problema, počevši od premalog broja ranarnika, do brige za radnike u tadašnjim manufakturama i novo-osnivanim malim industrija u Varaždinu i okolici. Bilo je to doba ratova s Francuskom, što je s nakupljanjem vojske u Varaždinu, rezultiralo i čestim dolascima ranjenika, bolesnika i zarobljenika. Početkom 19.stoljeća, kao županijski fizik tuži se na slabo uređene ljekarne. Umro je 1839.godine. Liječnik *dr. Ivan Golubić* radio je u Varaždinu od 1809. do 1826.godine, no o njegovu je životu i radu u Varaždinu zasada malo poznato.[38] Ljekarnik *Joannes Halter,* osim spomenute ljekarne u Varaždinu imao je i područnu ljekarnu u Krapini koju je kasnije od njega kupio ljekarnik dr. Ivan Gaj. Joannes - Ivan Halter poznat je i po tome što je 1821.g. izvršio prvu kvantitativnu analizu vode Varaždinskih toplica. Godine 1830. tiskana je u Varaždinu njegova knjižica kojom J. I. Halter preporuča klorno vapno kao sredstvo za dezinfekciju kod marvinskih pošasti.[39]

Nekoliko podataka o zdravstvenoj službi, o potencijalnim korisnicama i nositeljicama ljekarničko-medicinskog djelovanja redovnica samostana Uršulinki u Varaždinu u 19.stoljeću

Godine 1827. Varaždin ima oko 8000 stanovnika, tri liječnika, sedam kirurga i dvije ljekarne.[40] Godine 1838. osnovana je u Varaždinu i ljekarna «K Salvadoru» a otvorio ju je ljekarnik *Teodor Fodor* ishodivši dozvolu vlade sa smije u Varaždinu otvoriti treću ljekarnu. Bio je i gradski zastupnik a zdušno je surađivao i s varaždinskim liječnikom *Vilimom Müllerom,* koji je g.1826. počeo raditi u Varaždinu kao županijski fizik. Uz ostalo, poznat je i po tome što je g. 1835. započeo uređivati varaždinski gradski park, a g. 1842. kao gradski fizik član je Magistrata grada Varaždina.[41,42]

Obratimo li pozornost zbivanjima u samostanu Uršulinki , tada je korisno navesti kako gradski sudac *Ladislav Ebner* koji je pored svoje službe bio besplatni ravnatelj uršulinske i židovske škole u Varaždinu, piše o radu redovnica ističući da je ravnateljica škole ujedno i glavarica samostana s 11 učiteljica i 206 učenica.[43]

Pratimo li kretanje broja učenica, nameće se dojam kao da su sve onovremene reforme i zakoni u području školstva, unatoč mogućih restrikcija, zapravo doprinosili ugledu škola koje su djelovale u sklopu samostana Uršulinki u Varaždinu. Spomenimo kao primjer da su g.1845. Uršulinke imale 300 vanjskih učenica i oko 30 unutarnjih. Među učenicama bile su i Židovke. Već tada je uz prvi razred postojao i razred za početnice kao priprava za školu! Godine 1850. spominje se da je samo za I razred bilo 130 djece, a g. 1855. bilo je

[38] Piasek Gustav, 1996; str.35, 58-59

[39] Ibidem,str.34, 37

[40] Ibidem,str.67

[41] Ibidem, str. 35,36

[42] Horvat str. 293, 300

[43] Svalina Marija Assumpta, Đuran Ana Klaudija, 1979;str. 102

skoro 400 djece! Iz školskih se izvješća vidi da je g.1857. u četiri niža razreda bilo 388 učenica a g.1862. ih je bilo 359. Čak i g.1877. kada prema Školskim zakonima važećim za cijelu Hrvatsku, uprava pučke škole prelazi iz crkvenih u državne ruke, te je godine u samostanskoj školi bilo 415 učenica. Iste je školske godine u Varaždinu otvorena i gradska Niža i Viša djevojačka škola, u čemu su ih redovnice pretekle svojim nastavnim programom u konviktskoj školi, koja je trajala šest godina, a predavani su predmeti koji su tek kasnije predavani u Višoj djevojačkoj školi.

U pismu od 4.rujna 2003. godine s.Klaudije A.Đuran, OSU napominje "...Od 1803. do 1816. te od 1821. do 1848. godine nema dostatnih podataka o službama u samostanu...". Razlog više da prenesem njene bilješke o redovnicama koje nisu prethodno spomenute a mogle bi pripadati skupini onih koje su se bavile ljekarništvom i/ili bolesničkom njegom. Prema tome popisu prva poznata novopridošla redovnica u 19.stoljeću a koja je mogla biti uključena u ove poslove bila je ***M. Ignacija Terezija Tonetshueber*** (1810?-1821). Slijedi je *M. Kajetana Haselwanter* (1819-1870, koja je položila tirocinalni ispit 1824.godine); zatim ***s. Ivana,? Stifter*** (1827-1869); ***s. Agata, Agneza Kopp*** (1825-1869); ***s. Rozalija, Marija Milz,*** (?-1870); i konačno ***M. Josipa Katarina Kirchmeier*** (1845-1876) koja je položila tirocinalni ispit dne 20.rujna 1847.godine.

Novi stručni, znanstveni, profesionalni, zakonodavni i staleški izazovi u razvoju ljekarničko – liječničko - njegovateljskog djelovanja i zdravstvenog prosvjećivanja u okrilju Uršulinskog samostana u Varaždinu u 19.stoljeću

Tijekom 19.st. pokrenute su a djelomice i ostvarivane brojne reforme u području ljekarništva i javnog zdravstva. Također suočeni smo sa sve snažnijim procesima profesionalizacije i razvojem javnog nadzora u području ovih struka. U samostanu Uršulinki u Varaždinu ljekarnička i bolničarsko-njegovateljska djelatnost ostaju i nadalje dio svakodnevice koja obilježava njegovo djelovanje kroz cijelo 19.stoljeće. Podsjećam da proces pofesionalizacije, u smislu prethodnog školovanja i svladavanja vještina vezanih za bolesničku njegu, to jest školovanje njegovateljica-nudilja-bolničarki, za razliku od školovanja primalja još nije započeo. Samim time za obavljanje bolničarsko-njegovateljske službe ne postoji institucionaliziran niti propisan sistem-program školovanja.

Ljekarničko naukovanje u samostanu Uršulinki u Varaždinu nastavlja i u drugoj polovini 19.stoljeća, s time da je uvedeno obavezno polaganje tirocinalnog ljekarničkog ispita, temeljem kojeg su redovnice dobivale službenu dozvolu da obavljaju ljekarničku praksu. O načinu izobrazbe redovnica koje su radile u priručnim ljekarnama ženskih redova, dakle i Uršulinke, postojala je odredba koja je donesena 19.srpnja 1832.godine. Slijedom te odredbe, redovnice kojima je bilo povjereno opskrbljivanje lijekovima, morale su završiti trogodišnje naukovanje kod izučenog ljekarnika i položiti tirocinalni ispit kod određenog ljekarničkog gremija, a njegova je ispitna komisija izdavala potvrdu za vođenje kućne ljekarne. Da je ova odredba poštivana u samostanu Uršulinki i Varaždinu svjedoče i dvije tirocinalne diplome koje se i danas čuvaju u samostanskoj spomen-ljekarni. Jedna iz 1847.g. dok u Hrvatskoj još ne postoji ljekarnički gremij te druga iz 1862. godine kada taj gremij već djeluje.

To je mogao biti dodatni čimbenik koji je utjecao da se u samostanu i nadalje vodi briga o nabavljanju i praćenju stručne literature a ne samo one tipa službenih ljekopisa, farmakopeja ili službenih propisa, botaničkih priručnika i medicinskih djela. Kao ilustraciju, od knjiga koje se nalaze u spomen-ljekarni navela bih bibliografske podatke za svega nekoliko primjeraka iz prve polovine 19.stoljeća. Kao primjer kontinuiteta u praćenju onovremene oficijelne medicine i farmacije odabrala sam *Dispensatorium Phramaceuticum Austriaco-Viennense, in quo Hodierna die Usualiora Medicamenta Secundum Artis Regulas Compenda Visintur cum Sacrae Caesarea Regiaque Cathlolicae Majsetatis*

Privilegio.Sumptibus Collegii Pharmaceutici Viennensis, Viennae Austraia, Anno Incarnationis Dominar MDCCXXIX. Reimpressum apud Georgiuum Kurtzböck Universitatis Typohraphum, MDCCXXXVII.

Ljekarništvo toga doba karakterizira i napredak na polju medicinsko- farmaceutske botanike, pa tako u vlasništvu samostana Uršulinki u Varaždinu nalazimo i opsežno djelo: *Dr. C. L. Stupper , Medizinisch-pharmaceutische botanik Arzneipflanzen, Wien, Strauss-Sommer 1843. vol.2. ; Medicinisch-pharmaceutische Botanik oder Beschreibung und Abdildung Sämmtlicher in der neuesten k.k.österr. Landes. Pharmacopöe von jahre 1836 anlgeführten Arzneipflanzen; in naturalhistorischer, phytographicher, pharmakognosticher und pharmakodynamischer Bezeihung, mit besonderer Rückicht auf die botanish-pharmaceutischen Synonyme und Verfälschung oder verwechshung der abgehandelten Arzneisteffe mit ganz getren gezeichneten und sien coloriten Abbildungen. Zum Gebrauche für agende und ansübende Aerzte und Pharmaceuten zummengestellt von Dr. C. L. Stupper Zweiter Band, Wien 1843.*

Drugi odabrani naslovi otkrivaju da je među redovnicama, bilo ljekarnicama, lječiteljicama ili njegovateljicama postojao interes i za neke u to vrijeme relativno nove metode liječenja i tumačenja, poput onih koje su inaugurirali Hufeland, Hahnemann i drugi. Tako bih na primjeru *homeopatije* spomenula, da su osim stranih knjiga po svemu sudeći pratili i časopise, kao i manje edicije od kojih su neke bile tiskane u Zagrebu, poput publikacije naslovljene: *Auditur et altera pars – eine friemüthige critische Belechtung der, in dem Beibblate zur Agramer Politische Zietung Nr 93 den 21 November 1835 enthaltenen Ansichten, Thatsachen und Urtheile gegen die homeöpatische Heilmetode.Agram, gedructt bei Branz Guppan 1827.*Iz četrdesetih godina nalazimo i Allgmeine *homeöpatische Zeitung heransgegeben von den D.D. Der Medizin G.W.Gross,J.Hartmann und F.Rummel, Leippzig,* iz 1843 i 1845.godine. Sve navedene publikacije nalaze se i danas u spomen-ljekarni u samostanu Uršulinki u Varaždinu. Logično je pretpostaviti da su barem neke od stručnih knjiga i priručnika bile obvezatno štivo tijekom naukovanja novih ljekarica u samostanu, budući da ih je većina primala poduku od prethodno stručno obrazovanih redovnica-ljekarica.

Svjedodžba-diploma M. Josipe, Katerine Kirchmeier od Presv. Krvi Isusove o položenom tirocinalnom ispitu 1847. godine

Svjedodžba-diploma o položenom tirocinalnom ispitu iz 1847. godine svojim sadržajem otkriva da je ***M. Kajetana od Presv. Oltarskog sakramenta, Ana Haselwan(d)ter,*** u samostanskoj ljekarni **podučavala *sestru Josipu***, te da su u ispitnoj komisiji bili liječnik *dr. Bernard Wilhelm Müller* kirurg i gradski fizik Kr. slobodnog grada Varaždina i *Heinrich Bernath*, koji se naziva magister farmacije i poznavatelj robe.[44] **(slika?)** S. Klaudija Đuran OSU piše da je ***m. Josipa-Katarina Kirchmeier od Presvete Krvi Isusove*** rođena u Obenhofenu u Tirolu. Redovničko je odijelo primila u veljači 1843.godine a zavjete je položila u svibnju 1845. Temeljem spomenute diplome vidljivo je da je već tada naukovala u samostanskoj ljekarni kod *M. Kajetane od Presv. Oltarskog sakramenta, Ana Haselwan(d)ter,* jer se izrijekom napominje da je tirocinalni ljekarnički ispit položila 1847. godine.[45] Prema bilješci S. Klaudije Đuran, OSU proizlazi da je ljekarnička djelatnost bila istom jedna od aktivnosti *m. Josipe-Katarine Kirchmeier od Presvete Krvi Isusove.* Citiram njene rečenice: "... U početku je bila vrlo dobra učiteljica na našoj vanjskoj školi, a istodobno stručna i brižna ljekarnica. Svoju stručnost naukovala je kod *m. Kajetane*, te je

[44] Tartalja Hrvoje, 1971; str.215

[45] Ibidem. str. 217

1847. i sama položila tirocinalni ljekarnički ispit. Zatim je 4 godine bila učiteljica novakinja i ekonoma, dok 28.kolovoza 1870. nije postala draga majka zajednice. Upravljala je samostanom pet i po godina strpljivo i s ljubavlju...". Preminula je 1876.godine.[46]

Valja naglasiti da su prema istraživanju s. Klaudije A. Đuran, OSU u prvoj polovini, do osamdesetih godina 19.stoljeća osim već navedenih, ne računajući M. Alojziju Sofiju Neuner, o kojoj će biti riječ u nastavku ovog rada, u samostanu Uršulinki u Varaždinu također djelovale najmanje još *jedna ljekarica i jedna pomoćna ljekarnica, te četiri bolničarke* (podcrtala BB).

Podatke o njima iznosim prema mojim bilješkama, dok mi ih je diktirala slijedom detalja iz njene knjige *Sjaju poput sunca u Kraljevstvu Očevu, Nekrolog redovnica*, objavljene u Varaždinu 2002.godine. Redoslijed njihova spomena u toj knjizi vezan je zbog toga uz datum i godinu smrti a ne uz godinu rođenja ili dolaska u samostan Uršulinki u Varaždinu. Budući da moje bilješke za neke od onih koje namjeravam spomenuti u daljnjem tekstu nisam uspjela usporediti s tiskanim izvornikom, postoji mogućnost da sam netočno navela imena za neku od onih koje su upamćene kao *ljekarice ili bolničarke*, pa molim čitatelje i buduće istraživače da to imaju na umu.

Tako kao prvu u nizu zapisah: ***s. Ivana od Milosrđa Božjeg – Stifter***, Tirol, *bolničarka,* (boravila u samostanu od 1827. do 1851.g kada je preminula);[47] Slijede: ***s Agata od Presvetog Trojstva –Agneza Kopp***, Tirol, kuharica, *bolničarka*, sakristica (boravila u samostanu od g.1825, preminula 1869.g.) ***s Rozalija-Marija Miltz***, Škofja Loka, sakristanka, pralja, švelja, *bolničarka* (preminula 1870.g.);***.s. Franciska-Katarina Benko***, rođena u Varaždinu osim kao kuharica zapamćena i kao *bolničarka* (u samostanu od g. 1863. , preminula je 1871.g.) [48] ***M. Marija Ivana od Isusa i Marije –Veronika Kegl***, porijeklom iz Tirola bila *« ljekarnica,* nadstojnica kuhinje i vratarica»(stupila je u samostan 1872g. a umrla je 1892.g.) [49] U pismu s. Klaudije A. Đuran ,OSU od 4.rujna 2003. o njoj čitamo: «...bila je redovnica koja je vjerno obavljala različite službe u samostanu, ali je napose zabljesnula sestrama po nesebičnoj ljubavi u dvorbi bolesnica. Bila je ljekarnica, kako piše kronika, no nisam našla dokumnete da je položila ispite...». ***S. Josipa- Terezija Reich od Presvetog Srca Isusova***, porijeklom iz Donje Štajerske, koja upisana je kao *pomoćna ljekarnica* i pomoćna učiteljica (stupila je u samostan g.1885, a preminula je g. 1887.[50] U već spomenutom pismu s. Klaudije A. Đuran ,OSU od 4.rujna 2003. za nju nalazimo slijedeću bilješku:» ...Posebno je željela biti vrsna bolničarka, te su je dali na ispomoć u ljekarnu, a pomagala je i u višim razredima...».

M. Marija Alojzija –Sofija Neuner, ljekarničko naukovanje u samostanu i stjecanje gremijalne (tirocinalne) diplome u nadležnosti Ljekarničkog zbora Hrvatske i Slavonije ,sekcija Varaždin, 1862. godine

Govorimo li o poznatim i službeno priznatim izučenim redovnicama –ljekaricama, tada slijede podaci o drugoj *ispitanoj ljekarici* u 19.st. čija se diploma čuva u samostanu, a s kojom zalazimo u drugu polovinu 19.stoljeća. Riječ je o ***M. Mariji Alojziji –Sofiji Neuner od Presvetog Srca Isusova i Marijina*** koja je stupila u samostan Uršulinki u Varaždinu 1851.godine. Ljekarničku je poduku i pripremu za tirocinalni ispit mogla primiti od *m. Josipe-Katarine Kirchmeier od Presvete Krvi Isusove* ali i od *M. Kajetane*

[46] Đuran Klaudija, 2002; str. 71

[47] Ibidem, str.57, broj 102.

[48] Ibidem,str. 67, broj120.121 i broj 125.; pisemno priočenje 4.rujna 2003

[49] Ibidem, str. 77. broj 146

[50] Ibidem,str. 75, broj 140

Haselwanter koje su u to doba još uvijek žive i aktivne u samostanu. No ovaj detalj više nije vidljiv iz same svjedodžbe što je bila praksa u slučaju njenih potencijalnih učiteljica, također ispitanih ljekarnica. U samom dokumentu uočljive su i druge promjene. Za razliku od diplome *m. Josipe-Katarine Kirchmeier od Presvete Krvi Isusove* iz 1847.g. potpisnici koje bijahu dva liječnika i jedan ljekarnik, polaganje ispita i stjecanje tirocinalne diplome m. ***Marije Alojzije od Presvetog Srca Isusova i Marijina, Sofije Neuner*** g. 1862. bilo je isključivo u nadležnosti ljekarničkog gremija. U njenom slučaju ova je dužnost pripala ljekarnicima *Teodoru Fodoru* i *Aleksandru Halteru*, koji su u to vrijeme bili izabrani u gremij, to jest za predsjednika i dopredsjednika *Ljekarničkog zbora za Hrvatsku i Slavoniju, sekcija za Varaždin*. Spomenimo da je *Ljekarnički zbor za Hrvatsku i Slavoniju* kao staleška udruga ljekarnika osnovan u Zagrebu g. 1858.[51]

S. Klaudija Đuran, OSU o njoj uz ostalo bilježi: ***Majka Marija Alojzija, Sofija Neuner od Presvetog Srca Isusova i Marijina*** "...rođena je u Tirolu u Biberbieru 16. travnja 1827.g. u mlinarskoj obitelji...bila je obućena 26.srpnja 1851. Zavjete je položila na Veliku Gospu 1853. Kao mlada redovnica radila je u pučkoj školi kao pomoćna učiteljica. Zatim je 1. veljače 1862. položila ljekarnički ispit pred posebnim ispitnim povjerenstvom i time preuzela brigu za bolesne sestre. Bila je neumorna i puna ljubavi, a istodobno je bila ekonoma i nadstojnica kuhinje. Dne 20.veljače 1882. izabrana je za glavaricu nakon dvostrukog mandata M. Terezije Hinterreiter. Tu je službu obavljala punih 18 godina na veliko zadovoljstvo ...Preminula je 26.travnja 1900." [52] **(slika *Majka Marija Alojzija – Sofija Neuner*)**

Na prvi pogled njena diploma djeluje gotovo istovjetno kao i gremijalna - tirocinalna diploma *Huga Schamsa*, koju je g. 1862. u Osijeku izdao Ljekarnički zbor Osijek. Obje djeluju kao štampana svjedodžba s gotovo identičnim ukrasnim obrubom koji s jedne lateralne strane u vinjeti floristićkih elemenata ima lik žene koja u jednoj ruci drži zmiju a u drugoj ljekarničku posudu-poput antičke božice ljekarništva, dok je na drugoj strani muški lik kojeg karakterizira zmija ovijena oko štapa na kojeg se oslanja, a koji simbolizira antičkog boga liječništva Asklepija (Eskulapa). U centralnom dijelu donjeg ruba postavljena su u sredini četiri ljudska lika od kojih u prvome prikazanom poput skulpture na postamentu prepoznajemo utemeljitelja zapadnjačke antičke znanstvene medicine Hipokrata, ispod njega je muški lik koji sjedi oslanjajući se štap, dok su im sa svake strane po jedan ženski lik, od kojih bi prva po svojem izgledu, uspravnom, ponositom držanju i odjeći mogla predstavljati plemkinju-aristokratkinju visokog ranga, a druga možda pučanku, koja se sućutno nagnula i usmjerila svoj pogled na invalidnog muškarca sa štapom. Sadržaj diplome Ljekarničkog zbora iz Varaždina ispisan je u cijelosti rukopisno-krasopisno i na njemačkom jeziku, a potpisali su ga Teodor Fodor i Aleksandar Halter, koji su u to vrijeme bili izabrani u gremij to jest za predsjednika i potpredsjednika Ljekarničkog zbora za Hrvatsku i Slavoniju, sekcije za Varaždin.

Tekst diplome iz Osijeka djeluje poput štampanog formulara a pisan je na latinskom jeziku, s time da su rukom upisani podaci koji se odnose na pristupnika, datum održavanja ispita, mjesto i nadnevak izdavanja svjedodžbe s potpisnicima ispitivača- članova gremija. Diploma svjedodžbe Alojzije Neuner reproducirana je u članku H.Tartalje[53] dok je fotografija diplome iz Osijeka reproducirana u knjizi V.Grdinića «Ljekarništvo na tlu Hrvatske», koja je objavljena 1996. godine.[54]

[51] Tartalja Hrvoje, 1971; str.216,218

[52] Đuran Klaudija, 2002; str.83-84.

[53] Tartalja Hrvoje, 1971;str.216

[54] Grdinić Vladimir. 1996: str.130.

Novi podaci o radu i statusu redovnica za koje se također navodilo da su djelovale kao aprobirane ljekarnice

H. Tartalja u spomenutom članku tvrdi " Od kasnijih (misleći na s. Paulu od sv. Franje Ksaverskog. Iz devedesetih godina 18.st.-*op.BB*) sačuvana su imena sestara koje su bile aprobirane ljekarnice, kao Terezija Hildereiter, Gabrijela Orešković, Stanislava Vanino i kao posljednja sestra Filipina. " [55] I u predgovoru knjige s. Anzelme Gračanin iz 1996. kojeg je napisala s. Klaudija Đuran možemo pročitati:

" Slijede imena ostalih ljekarnica: Kajetana Haselwanter, Josipa Kirchmeier, Alojzija Neuner, Terezija Hinterreiter, Gabrijela Orešković, Stanislava Vanino, Filipina Mesarić".[56]

Na moj upit, s. Klaudija A. Đuran ,OSU u pismu od 4.rujna 2003. pod brojem *22.* piše "***Terezija Marija Hinterreiter***, 1853-1916. Za sada nisam našla da je bila bolničarka ili ljekarnica, ali se sačuvalo u tradiciji, i po tome je vjerojatno saznao za nju i H. Tartalja". U posebnoj bilješci s. Klaudija A. Đuran, OSU napominje da je *M. Terezija, Marija Hinterreiter* rođena u Schwatzu dne 2.veljače 1830.godine, te da je došla u samostan kao gotova učiteljica. U vrijeme dok je bila glavarica imala je djelomično nastavu s djecom. "Vjerojatno je zbog dugogodišnje prisutnosti među konvikticama morala dobro poznavati lijekove i bolesti da pomogne djeci. Budući da se neke stvari same po sebi razumiju, o njima često nema niti spomena u kronici, ili se jednom negdje kao usput spomenu. Smatram da je svaka prefekta konvikta morala biti upućena u mnoge stvari, kako bi olakšala život djeci, koja su kod nje ostajala po nekoliko godina i tu u školi i internatu našla svoj dom...". l Iz istog lista saznajemo da su toj grupi također najvjerojatnije pripadale ***s. Augustina, Uršula Markun*** (1863-1920); i ***s. Alfonza Ivana Koch*** (1882-1920).

Jesu li reforme na polju ljekarništva i ljekarničkog obrazovanja te studij ljekarništva utemeljen u Zagrebu g. 1882. utjecali na obrazovanje redovnica koje su u samostanu Uršulinki u Varaždinu djelovale kao ljekarice-apotekarice?

Valja znati da osamdesetih godina 19.st. dolazi i do značajnih izmjena u zakonskom reguliranju ljekarništva u kr. Hrvatskoj i Slavoniji, te da su do 1882.g. nakon naukovanja u ljekarni i položena tirocinija, ljekarnički pomoćnici iz Hrvatske odlazili na studij farmacije obično u Beč ili Peštu. Na sveučilištu u Zagrebu studij farmacije (ljekarništva) utemeljen je 1882. godine.

Počevši od *Stanislave Vanino* rođene u Zagrebu 1868.g., *pa Gabriele Orešković* rođene u Miroslavlju kod Karlovca g. 1883. do *Filipine Mesarić*, rođene u Goričanima g. 1886. vidimo da njihov životni i redovnički put počinje potkraj 19. stoljeća i završava oko šezdesetih godina 20.stoljeća. Niti za jednu od njih nemamo dokument da su poput svojih prethodnica *Kajetane Haselwan(d)ter, Josipe Kirchmeier, Alojzije Neuner* svoje ljekarničko naukovanje u samostanu, najvjerojatnije prenošeno od jedne na drugu, potkrijepile i služenim dokumentom ili procedurom u smislu polaganja tirocinalnog ispita ili stjecanja službene dozvole za ljekarnički rad, odnosno uvjeta za upis na studij ljekarništva u Zagrebu.

Odabrani demografski pokazatelji strukture stanovništva na području grada Varaždina osamdesetih godina 19.st.

Osamdesete godine 19. stoljeća zanimljive su kroz prizmu podataka o strukturi stanovništva kao i promjena u području odgojno-obrazovnog djelovanja redovnica

[55] Tartalja Hrvoje, 1971;str.215

[56] Đuran Klaudija U: Gračanin Anzelma,1996;8.

samostana sv. Uršule u Varaždinu. Prof. Rudolf Horvat u djelu «Povijest grada Varaždina»(Varaždin 1993) navodi da je prema popisu stanovništva obavljenom dne 31.prosinca 1880. godine: "...na području grada Varaždina živjelo 11.445 stanovnika, od kojih po vjeri 10.510 rimokatolika, 589 izraelićana, 217 evangelika (protestanata augsburške i helvetske konfesije), 98 pravoslavnih, 26 grkokatolika, 3 inovjerca, 1 bezvjerac i 1 žitelj nepoznate vjeroispovjesti. ...Od svih 11.445 stanovnika pripadalo je 10.115 građanskomu, a 1330 vojničkomu stališu...U dobi iznad 6 godina znalo je u Varaždinu god.1880. čitati i pisati 3775 muških i 2904 ženskih žitelja....". Pišući o zbivanjima tijekom 1881.godine, bilježi da su Uršulinke u svojoj školi imale samo prvih 6 razreda, da dozvolom Hrvatske zemaljske vlade otvoriše 1.listopada 1881. sedmi razred a neradne godine i osmi razred. "Time je njihova Viša djevojačka škola postala potpuna.", zaključuje R. Horvat.[57] U djelu «Hrvatske Uršulinke» nalazimo podatke temeljene na izvješćima za god 1888/9 iz kojih je vidljivo da su Uršulinke za potrebe novog nastavnog programa, u svom zavodu imale na raspolaganju "... oko 20 vrsta kemikalija i do 300 vrsti uzoraka –predložaka i sprava raznih za ručno djelo", te da su u ožujku 1895 iz zagrebačkog gradskog muzeja dobile 18 ptica i zbirku od 50 ruda. Budući da se g.1890. broj gojenica kretao između 45 i 50, to je ponovno trebalo proširiti konvikt. Takav rad priznaju i državne vlasti , te su g.1893. uršulinske škole stekle *pravo javnosti.*[58]

Uvođenje tjelovježbe u školski program kao novi vid skrbi za tjelesno zdravlje i zdravstveno prosvjećivanje u školama Uršulinskog samostana u Varaždinu devedesetih godina 19.stoljeća

Devedesetih godina u školama Uršulinskog samostana u Varaždinu u nastavni program ulazi i tjelovježba – što se može protumačiti kao novi iskorak u skrbi za tjelesno zdravlje i u području zdravstvenog prosvjećivanja. God. 1890/91 tjelesni je odgoj obuhvaćao gimnastiku i ples. U samostanskom vrtu uređeno je igralište i gombalište. U izvješću za g. 1894/5 čitamo da za potrebe gimnastike imaju šest sprava i 40 štapova. U izvještaju za šk. god. 1893/4 jasno se spominje da je zdravlje učenica tijekom cijele godine bilo vrlo povoljno, čemu ide u prilog i prostrano gombalište u samostanskom vrtu, šetnja svaki tjedan izvan samostana, kupanje u ljetno doba. proizlazi koliko jesu gimnastika i tjelovježba tretirani u to doba kao skrb za tjelesno zdravlje." Gimnastika se poglavito sastoji u izvođenju narodnih igara i u redovitim vježbama pogledom na pravilno držanje tijela i hodanje. Igre gdje se što više giblje ". Zimi je učenicama bilo uređeno klizalište. Cjelokupna nastava tjelesnog odgoja odvijala se po švedskom sistemu. Među prvim nastavnicama tjelesnog odgoja prepoznajemo i poznatu nam ljekaricu ***M. Tereziju Neuner*** , to jest onu koja je g. 1862. položila gremijalni tirocinalni ljekarnički ispit.[59]

Redovnice –bolničarke

Polazeći od podataka koje sam zabilježila tijekom posjete u samostanu Uršulinki u Varaždinu, osim već spomenutih valja mi navesti još nekoliko redovnica koje su prema istraživanju s. Klaudije A.Đuran OSU zapamćene i u kao bolničarke: ***S. Anđela od Muke Isusove, Marija Korotaj*** (preminula 1905)***; S. Augustina od Presvetih rana Kristovih, Uršula Markun*** (1863-1920)***; S. Alfonza od Presvetog Imena Isusova i Marijina-Ivana Koch*** (1882-1920).

[57] Horvat Rudolf, 1993; str.398; 400

[58] Svalina Marija Assumpta, Đuran Ana Klaudija, 1979; str.103-105.

[59] Ibidem. str.105-109.

LJEKARNIČKO-LJEČITELJSKO, NJEGOVATELJSKO-BOLNIČARSKO, ZDRAVSTVENO-PROSVJETITELJSKO I HUMANITARNO DJELOVANJE REDOVNICA SAMOSTANA URŠULINKI U VARAŽDINU TIJEKOM 20. STOLJEĆA

Po svemu sudeći službena praksa obrazovanja u ljekarništvu postala je preveliko opterećenje za redovnice samostana Uršuliniki u Varaždinu, tako da se one vraćaju prijašnjoj navadi naukovanja učeći jedna od druge, ne insistirajući na statusu službeno priznate ljekarice, što se vjerojatno odrazilo i na činjenicu da se gotovo za sve njih primarno navodi da su bile bolničarke. Pred sam kraj 19.stoljeća g. 1896. stižu u samostan dvije redovnice s kojima bismo mogli početi listu onih koje na tom polju djeluju tijekom 20.stoljeća. Kao prvu s Klaudija A. Đuran navodi ***S. Gertruda, Barbara Kovačević*** (1895-1937), dok je druga ***M. Stanislava , Alojzija Vanino*** (1896-1951). Potom, kronologijom dolaska u samostan slijede: ***M. Filipina, Sofija Mesarić*** (1908-1962); ***M. Gabrijela, Marija pl. Orešković*** (1912-1959); ***S. Baptista, Geneveva Košar*** (1913-1981); ***S. Tadeja, Elizabeta Ščavničar*** (1914-1946); ***S. Benedikta, Štefanija Šuperina*** (1919-1968); ***s. Ksaverija, Antonija Hribernik*** (1930-1993) i ***S. Anzelma, Marija Gračanin*** (1936-1996).[60]

Očito su se neke od njih svojim radom razlikovale od drugih bolničarki-njegovateljica, budući da su se bavile i liječništvom i ljekraništvom! To potvrđuju i podaci koje o njima objavljuje s. Klaudija Đuran, OSU u knjizi tiskanoj 2002.godine, u kojoj o ***M. Mariji Stanislavi –Alojziji Vanino od Presvetog Srca Isusova i Marijina*** piše: " ...Ta tiha i vrlo delikatna redovnica bila je 20 godina bolničarka te je svojom pronicavošću spasila mnoge sestre od tuberkuloze koja je harala..." [61] U pismu od 4.rujna 2003.g dodaje: "...Kao bolničarka činila je djeci velike usluge i bila vrlo susretljiva predviđajući što bi djetetu trebalo".

Istom iz njene bilješke posvećene ***m. Mariji Filipini –Sofiji Mesarić od Presv. Srca Isusova i Marijina*** doznajemo :»...U ljekarništvu ju je uputila m. Stanislava Vanino, i tu se m. Filipina usavršava ustrajnom voljom i revnošću, a nadasve da pomaže svima: sestrama, učenicama, konvikticama, slugama, ali i vanjskim osobama, posebno siromašnima...Ako je trebalo probdjeti i čitavu noć uz koju bolesnicu, a to nije bilo rijetko, ona je bila posve spremna. No njezina «specijalizacija» bila je tzv Kneip-metoda, liječenje vodom. Tu je postizala velike uspjehe. Bila je šest mjeseci u Sloveniji da i tamo uputi sestre kako se ta metoda primjenjuje. Sestre su joj bile zahvalne. Kasnije je naučila i m. Anzelmu Gračanin, te ju je i ona uspješno koristila...»[62] ***(Slika –fotografija Kneippa s razglednicom iz Krapine?)***

Od redovnica koje su zapamćene i u samostanskim kronikama zabilježene da su neko vrijeme obavljale i poslove bolničarke, prema mojim bilješkama a na temelju diktata s. Klaudije A. Đuran, Osu u kolovozu 2003.godine, valja u 20.stoljeću spomenuti još nekoliko imena: ***S. Boromeja od Kraljice u Nebo uznesene, Ana Orejaš*** (1920-1983); ***S. Severina , Milka Naglić*** (1914-1991); ***S. Imelda, Rozalija Malek*** (1902-1992) te ***s. Kristina, Marija Kunštek*** koja je došla u samostan kao *školovana medicinska sestra*, pa se kao sva predala njegovanju bolesnih sestara, a zapamćena je i kao orguljašica, katehistica i «šofer». Preminula je g. 1993. u 39.godini života.

M. Anzelma od Prečistog Srca Marijina, Marija Gračanin, rođena 8.09.1904. u Skelani, Srebrenica, od kolovoza 1936.godine, kada stiže u samostan Uršulinki u Varaždinu, pa do konca svojeg zemaljskog života dne 18.siječnja 1997.godine, djelovala je kao učiteljica a poznata je kao priučena ali vrsna ljekarica, asistentica, savjetnica u pitanjima

[60] Đuran A.Klaudija, pismo 4.rujna 2003.

[61] Đuran Klaudija, 2002; str.118-119

[62] Ibidem. str.141

zdravlja i bolesti. Autorica je knjige «***Iz ljekarne Varaždinskog samostana Uršulinki***» koja je počevši od 1996. do 2003. godine doživjela četiri izdanja. Podnaslov knjige glasi: " *Višestoljetno iskustvo u liječenju prirodnim sredstvima, sažeto kao Zbirka recepata i savjeta (Prikupljeno na osnovi vlastitih opažanja, narodnog iskustva i najpoznatijih svjetskih autora)* ". Ovo bi djelo iz više bi razloga zaslužilo da mu se posveti posebna studija u kojoj bi glavnu riječ imali stručnjaci ne samo za povijest medicine i ljekarništva, već dobri poznavatelji suvremene znanstvene medicine, kao i oni upućeni u problematiku fenomena tradicionalne –pučke-narodne i tako zvane alternativne medicine. U prvoj rečenici Uvoda *M. Anzelma Gračanin* pojašnjava: "U pripremi ove knjižice vodila me želja da našim obiteljima pružim praktičnu pomoć u očuvanju zdravlja, životne sreće i ljubavi. Nadam se da će ona ispuniti tu svoju ulogu i da će dobro doći u svagdašnjem životu. U knjižici su iznesena životna iskustva u liječenju raznih bolesti, pravilnoj ishrani, posebice majki i djece, te sredstvima i načinima pristupa bolesnicima kako bi se došlo do njihovog bržeg ozdravljenja." U prvom dijelu knjige abecednim redom navodi bolesti koje se mogu liječiti biljem dok u drugom dijelu govori o samim biljkama, također po abecednom redu slijedom najčešće pučkog naziva, s time da za većinu spomenutih biljaka daje i latinski termin. Ponekad, kao u slučaju " Gorušica ili Slačica (bijela) poziva se i citira mišljenja liječnika koje ona osobno ocjenjuje kao mišljenja uglednih liječnika. Pišući o "Odoljenu" naglašava: "Glasoviti njemački liječnik Hufeland je rekao o odoljenu:» To je jedno od najbogatijih sredstava koje ja poznajem, za živce, za jačanej i reguliranje živčanog sistema, ukoliko se pije dnevno kao čaj ujutro i navečer. Vidio sam da time nestaju dugotrajne nervne poteškoće, histerija i grčevi svake vrste.» Isto je mišljenje i župnika Kneippa. " Kad piše o peršinu, tekst završava s napomenom: " **OPREZ!** Sjeme može izazvati pobačaj! " Treći je dio naslovljen "PREHRANA" a podnaslov je "Prehrana za zdrav i dug život», gdje je svoje znanje i iskustva iznijela i gđa Đurđica Milković. Četvrti je dio posvećen liječenju vodom po Kneippovoj metodi, što je kako sama zaključuje " izvanredna pomoć cijelom organizmu".[63] Pred sam kraj knjige na 7 stranica donosi kolor fotografije ukupno 43 biljke poredane abecednim redom pučkog naziva kojem je pridodan i latinski naziv za svaku od prikazanih biljaka. Ova izgledom, formatom i brojem stranica relativno mala knjižica zanimljiva je s više aspekata, posebice što se javlja krajem 20.stoljeća, koje uz ostalo karakterizira napredak znanosti i tehnologije što je snažno utjecalo i na domete znanstvene medicine , kao i na uvođenje novih dijagnostičkih i terapijskih metoda i postupaka, uključujući ne manje značajan razvoj farmaceutske industrije i farmakoterapije, dosežući do razina molekularne biologije i genomike. Sistem javne zdravstvene zaštite i medicinske skrbi obuhvaća većinu sveukupnog stanovništva zemlje. Konačno i same redovnice koriste ove novine kao pacijentice i kao dio brige za vlastito tjelesno zdravlje. Neosporno je da su istovremeno sačuvale tradiciju da o njihovu zdravlju i/ili liječenju i nadalje skrbe i sudjeluju sestre-redovnice koje su slijedile drevna iskustva liječenja ljekovitim biljem, sistemom prehrane i Kneippovom metodom u slučaju bolesti i zdravstvenih tegoba. Također su sačuvale tradiciju da njeguju i skrbe za bolesne i nemoćne sestre u samostanu. Bliske ljudskoj prirodi i njihovu svjetonazoru, u novim su okolnostima nastavile drevnu praksu skrbi za tjelesno zdravlje, liječništvo i ljekarništvo žitelja izvan samostana. Nekoliko takvih primjera eksplicite navodi u knjizi i *M. Anzelma Gračanin*, pozivajući se na uspješne rezultate u liječenju svojih pacijentica vodom Kneippovom metodom.[64] U «bibliografiji» navodi ukupno 21. referencu od kojih je najstarija iz 1855. a najnovija iz 1985.godine. Dopunjuje s detaljem "Rukopisi iz arhiva ljekarne":1. Kneippove bilješke od godine 1951. 2. Mala kronika Kneippova liječenja, 1932. 3.Uspjesi liječenja po Kneippovoj metodi od godine 1935.

[63] Gračanin Anzelma, 1996; str.5

[64] Ibidem. str. 90-91. 93.94

Osobni dojmovi umjesto zaključka

Redovnice Varaždinske zajednice Reda sv. Uršule, snažno nadahnute životnom putanjom i ljepotom suspasiteljskog žrtvovanja ***Jerine Boellein – Majke Klaudije od Bezgrešne*** (1875-1952), koju su još za života u samostanu Uršulinki u Varaždinu svi držali sveticom, nasljedujući njeno obilježje **služenje drugima**,[65] ulaze u 21.stoljeće nastavljajući rad kao vjeroučiteljice, koje u svojem djelovanju molitvom i konkretnim radom obuhvaćaju i osobe s posebnim potrebama, brinući ne samo o njihovim duhovnim potrebama već i o nabavi neophodnih im pomagala poput invalidskih kolica, kako bi ih uključile u životne radosti zajedničkih druženja...

Najnovija zbivanja s kraja 20. i početka 21.stoljeća svjedoče da su redovnice samostana sv. Uršule u Varaždinu, ne samo tijekom proteklih 300 godina, već u sadašnjosti i budućnosti prepoznatljive po svojem doprinosu u razvijanju kulture čuvanja i unapređivanja tjelesnog i psihičkog zdravlja, kao i u skrbi za dostojanstvenu kvalitetu života osoba shrvanih bolešću, tjelesnom, psihičkom i duševnom patnjom. I danas kao i pred 300 godina ostaju u svakom trenutku pripravne i ustrajne da pomognu svakom ljudskom biću, pa tako i onima kojih su se drugi, bilo kao srodnici, pojedinci ili društvo već odrekli, odbacivši ih ne rijetko kao osobe koje su vlastitom krivnjom posrnule u glib nepovratnog beznađa i ovisnosti – vjerujući u njihovu iskonsku dobrotu i dijeleći s njima, ako je potrebno i teško stjecanu imovinu samostana Reda sv. Uršule u Varaždinu, kao što su to, učinile s imanjem koje odstupiše na korištenje zajednici Cenacolo u Varaždinu.

Neka nam svima njihova prošlost, sadašnjost i planovi za budućnost vezani uz tjelesno, duhovno i duševno zdravlje, kao i humani-holistički pristup čovjeku u skrbi za bolesne, nemoćne i osobe s posebnim potrebama budu poticaj, primjer i pouka.

SAŽETAK

S obzirom na cilj istraživanja, ova je studija usmjerena na istraživanja odrednica razvoja i dostignuća djelovanja redovnica Družbe sv Uršule u Varaždinu, u svezi čuvanja i unapređivanja tjelesnog zdravlja, bolesničke njege, ljekarništva, liječništva, namijenjenih redovnicama i štićenicama tijekom njihova boravka i školovanja u samostanu od 18. do 20.stoljeća, uključujući i skrb za osobe s posebnim socijalno-zdravstvenim potrebama koje žive u bližoj i daljoj okolini.

Istraživanje je temeljeno na pretraživanju i prikupljanju relevantnih podataka iz dostupnih publikacija te objavljenih izvora i građe, a u manjoj je mjeri rezultat osobnog proučavanja autorice sveobuhvatnog bibliotečno - dokumentacijskog arhivskog i muzejskog fundusa pohranjenog u samostanu Uršulinki u Varaždinu.

Rezultati istraživanja temelje se na zaključku autorice, da se od samih početaka djelovanja Družbe sv Uršule u Varaždinu, njihov primarni rad vezan uz odgoj, obrazovanje i školstvo, kao i onaj kojeg svrstavamo u područje zdravstva, liječništva, ljekarništva, bolesničke njege i skrbi za nemoćne i umiruće, uzajamno isprepliću u ozračju zbivanja, uvjeta i okolnosti neposredne uzročno-posljedične interakcije. U raspravi su prikazani kronološkim slijedom posebno za 18,19. i 20.stoljeće.

Prvo je poglavlje posvećeno počecima, razvoju i dometima ljekarničko-lječiteljskog i njegovateljsko-bolničarskog djelovanja redovnica samostana Uršulinki u Varaždinu tijekom 18. stoljeća. Drugo poglavlje predstavlja razvoj i domete ljekarničko-lječiteljskog, njegovateljskog i preventivnog djelovanja redovnica samostana Uršulinki u Varaždinu u

[65] Trobemtar Anastazija,1981.

ozračju 19.stoljeća.Treće poglavlje govori o ljekarničko-lječiteljskom, njegovateljsko-bolničarskom radu te o zdravstvenom prosvjećivanju i humanitarnom djelovanje redovnica samostana Uršulinki u Varaždinu tijekom 20.i početkom 21.stoljeća. U svakom od njih autorica s posebnom pozornosti obrađuje značajne povijesne događaje i ličnosti, napominjući da su joj u faktografskom smislu od najveće koristi bili podaci koje su prikupile i objavile redovnice Reda sv. Uršule u Varaždinu, te priopćenja s. Klaudije A. Đuran, OSU.

SUMMARY

PHYSICAL HELATH, PATIENTS' CARE, PHARMACY, MEDICAL CARE, AND WELFARE FOR PERSONS WITH SPECIAL NEED IN THE WORK OF NUNS OF THE HOLY ORDER OF ST. URSULA IN VARAŽDIN FROM 18th TO 20 th CENTURY

Determined by the goal of the research, this study includes research of the determinants of development, achievements and activities of the Sisters at the St. Ursula's Convent in Varaždin, focused to maintaining and improving physical health, care for the sick, pharmacy, medical care for the nuns, the little and young girls thier protégés during their stay and schooling at the Convent from 18th to 20th century, including the humanitarian care for the persons with special social and healthcare needs.

Data were collected from the available publications, published sources and materials, as well as on the base of the author's personal research of the comprehensive holdings of the library, archive and museum at the St. Ursula's Convent in Varaždin.

Results of the research are based on the author's conclusion that from the very beginnings of the St. Ursula's Convent in Varaždin, their primary work had been connected to education and schooling, as well as the work that we would identify and place in the fields of medical care, healthcare, health prevention, health promotion, health education, pharmacy, nursing and care for helpless and dying. These two segments interweave in the atmosphere of events, conditions and circumstances of direct cause and effect interaction. The author presents them chronologically from the early 18th , 19th up to the 20th century.

The first chapter is dedicated to the beginnings, development and achievements in the field of the pharmacy, medical care, nursing activities performed by the sisters at the St. Ursula's Convent in Varaždin during the 18th century. Second chapter presents development and achievements of their pharmacy, medical care, nursing activities and preventive activities during the 19th century. Third chapter speaks of the pharmacy, medical care, nursing activities, as well as of their work on healthcare education and humanitarian activities during the 20th and the beginning of the 21st century. In each of these chapters the author focuses on important historical events and personalities, hereby stating that in a fact-oriented sense she found the data collected and published by sisters of the St. Ursula's Order in Varaždin to be most useful, as well as the reports of sister Klaudija A. Đuran, OSU.

LITERATURA

1. S. Đuran Ana Klaudija, OSU. Sjaju poput Sunca u Kraljevstvu Očevu, Nekrolog redovnica. Varaždin, 2002.
2. S. Gračanin Anzelma. Iz ljekarne Varaždinskog samostana Uršulinki. Nakladnik: Poglavarstvo Grada Varaždina; Varaždin, 1996.

3. Grdinić Vladimir. Ljekarništvo na tlu Hrvatske. Izdavači: Nakladni zavod Matice Hrvatske u suradnji s Hrvatskim farmaceutskim društvom; Zagreb, 1996.
4. Grdinić Vladimir. Ilustrirana povijest hrvatskog ljekarništva –Ljekarništvo na tlu Hrvatske: dokazi. Izdavači: Hrvatsko farmaceutsko društvo i Nakladni zavod Matice Hrvatske; Zagreb, 1997.
5. Horvat Rudolf. Povijest grada Varaždina. Izdavač. HAZU Zavod za znanstveni rad Varaždin I Grad Varaždin; Varaždin, 1993.
6. Piasek Gustav. Zdravstvo Varaždina do konca 19.stoljeća. Izdavač: HAZU Zavod za znanstveni rad Varaždin; Varaždin, 1996.
7. S. Svalina Marija Assumpta, OSU i S. Ana Klaudija Đuran, **OSU**. Hrvatske Uršulinke povodom 275-godišnjice osnutka Uršulinskog samostana u Varaždinu. Izdavač: Provincijalat Hrvatskih Uršulinki; Varaždin, 1979.
8. Tartalja Hrvoje. Ljekarna u samostanu Uršulinki u Varaždinu. Saopćenja-Pliva;1971:213-222
9. Trobentar Anastazija. Majka Klaudija. Izdavač: Samostan ss Uršulinki, Zagreb; Zagreb 1981.

UNGERZEICHNETEN IN DER BERÜHMTESTEN UND ÄLTESTEN
WIENER UNIVERSITÄT
BEEIDIGTER APOTHEKER
bezeuge hiermit, dass [illegible] aus Innsbruck gebürtig,

Diploma ljekarničkog ispita sestre Josipe Kirchmeir
Beč, godina 1847.

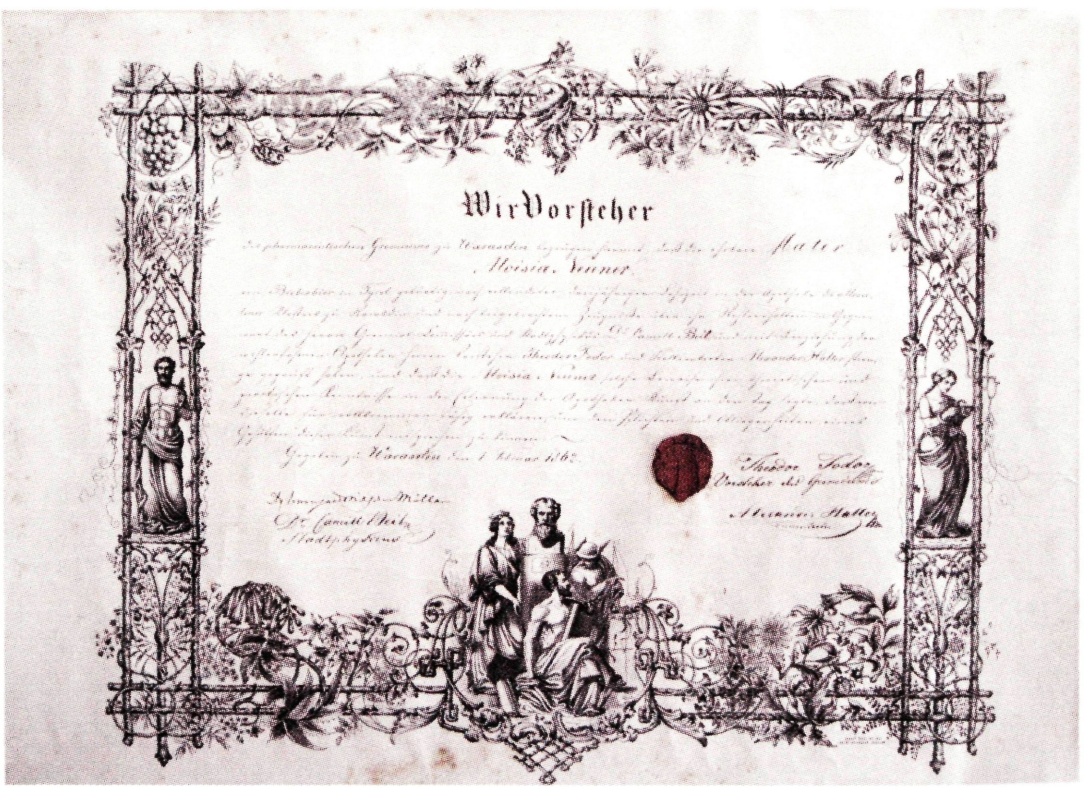
Wir Vorsteher
Aloisia Neuner

Diploma ljekarničkog ispita mater Alojzije Neuner
Varaždin, godina 1862.

MIRJANA DUČAKIJEVIĆ[1]
Varaždin

UDK: 271:7
Pregledni članak
Review

SESTRE URŠULINKE – BAŠTINICE UMJETNOSTI

Uršulinski samostan u Varaždinu čuva vrijedno kulturno blago kao dio hrvatske i europske kulturne baštine. Povodom 300. obljetnice dolaska časnih sestara Reda sv. Uršule u Varaždin iz Bratislave u Slovačkoj, nekadašnjeg Požuna, vidljivo je da su došle s jasnim ciljem da kod građana i plemstva razvijaju duhovne i kulturne potrebe. Rezultati takvog tristoljetnog nastojanja danas su itekako vidljivi i mjerljivi, jer su uršulinke u Varaždinu napravile značajan pomak u nekim bitnim područjima života.

Više od 200 djela u slikarskim i skulptorskim tehnikama, koja su nastala tijekom 17., 18., 19., i 20. stoljeća, dokaz su njihova specifičnog i našega općega kulturnog identiteta. Sve kršćanske zajednice od prvih početaka svog djelovanja najviše su davale na duhovnom i kulturnom planu. To je dobro poznata činjenica. Stoga brojni liturgijski predmeti, osobito slike i skulpture koje se nalaze po samostanima i crkvama diljem svijeta, imaju duhovni i umjetnički značaj. Varaždinski samostan sestara uršulinki je dragocjeni muzej u kojem se nalaze vrijedna djela rađena u duhu europske tradicije i kulture. Najveći dio zbirke umjetnina čine djela religiozne tematike, nastala u različitim sredinama, tako da danas nose obilježja tih sredina i odlike vremena u kojem su stvorena. Sva su raspoređena po brojnim prostorijama samostana i njemu pripadajuće crkve. Što je najvažnije, dostupna su široj javnosti. Dapače, od 2000. godine restaurirano je u Hrvatskom restauratorskom zavodu u Zagrebu 50 slika iz njihovog bogatog fundusa, no jedan znatniji dio likovnih djela tek čeka restauriranje.

U prizemlju samostanske zgrade smješteno je dvadesetak slika iz 17. i 18. stoljeća. Po načinu slikanja one pripadaju srednjoeuropskom krugu slikarskih radionica iz razdoblja baroka. Postavljena djela prezentiraju i nekoliko vrlo vrijednih slika koje su uršulinke donijele iz Bratislave 1703. godine, kada su, kako je već poznato, zbog političkih neprilika u ondašnjoj Slovačkoj krenule u Hrvatsku da utemelje svoj red i započnu svoju djelatnost.[2] Zahvaljujući prvoj glavarici, majki Ani Julijani Drašković, stvoreno je, unatoč teškim životnim uvjetima, kulturno ozračje koje je, uz glazbu i vezenje, podrazumijevalo i stalnu nabavku umjetnina, što traje sve do danas. U vrijeme njihova dolaska u Hrvatsku, u cijeloj Europi jačaju građevinske djelatnosti te se grade brojni svjetovni i sakralni objekti u stilu baroka. Tako i u Varaždinu traje gradnja i obnova mnogih palača i građanskih kuća, istovremeno s gradnjom novih sakralnih zdanja. Središta poput Beča, Graza, Maribora i Bratislave imala su tada jasnu posredničku ulogu prenošenja stilskih karakteristika vremena na generacije brojnih graditelja, slikara, kipara i obrtnika. Barokni stil je nastajao posredovanjem talijanskih umjetnika, koji su bili vrlo cijenjeni.[3]

Za crkvu Isusovog rođenja, kao dijela samostana koji je izgrađen između 1722. i 1729. godine, trebalo je nabaviti brojne umjetnine. Sve do 1750. godine žurno je nabavljan inventar za uređenje crkve. Po dovršetku glavnog oltara, između 1746. i 1749. godine,

[1] Mirjana Dučakijević, prof. povijesti umjetnosti i arheologije. Viši kustos Gradskog muzeja u Varaždinu i voditelj Galerije starih i novih majstora

[2] M. Assumpta Svalina (OSU), A. Klaudija Đuran (OSU), *Hrvatske uršulinke*, Varaždin, 1979.

[3] Marija Mirković, Umjetnička strujanja u baroknom slikarstvu Varaždina, *Varaždinski zbornik (1181- 1981.)*, Varaždin. 1983.

središnjim njegovim dijelom dominirala je jedna od najljepših baroknih slika (oltarna pala) u Varaždinu, *Rođenje Isusovo*, koju odlikuje zanimljiv smještaj likova u prostoru, topao kolorit i tipološke osebine koje ukazuju na štajersko porijeklo njezinog autora **Franza Ignaza Flürera** koji ju je naslikao, potpisao i datirao **1739**. godine.[4] Iako je potpis autora izazivao brojna različita iščitavanja (IGNATY JUHRER), danas možemo prihvatiti istraživanja atribucije koju nam je ponudila Mirjana Repanić-Braun baveći se djelom Franza Ignaza Flürera. Taj sjajni majstor izučio je slikarski zanat u radionici augsburškog slikara Johanna Riegera, koji je u tom gradu bio jedan od najomiljenijih slikara. Godine 1720. postao je glavni slikar grofa Marie Ignaza von Attemsa.[5] Prvotni velebni barokni oltar crkve koji je nosio ovu oltarnu palu danas nije sačuvan. Zbog oštećenja zamijenjen je današnjim, a ovo remek-djelo baroknog slikarstva danas se nalazi na lijevom zidu crkve odmah do glavnog oltara. Po svojim impozantnim dimenzijama (340 x 196 cm) i kvaliteti slikanja, to je jedno od najvrednijih djela u zbirci uršulinskog samostana.[6] Kopiju te slike, jednako impozantnih dimenzija, izradio je 1845. godine slikar **Stjepan Lypoldt** i ona je danas izložena uz spomenute slike u hodniku samostanskog prizemlja.

U samostanu se čuva još jedna slika iste tematike ali starija od spomenute dvije. Prikazuje također Isusovo rođenje i rad je nepoznatog majstora. Najvjerojatnije je prvotno bila na glavnom oltaru prve drvene crkve, "ecclesiole"[7], a danas se nalazi u samostanskoj kapeli. Prikazuje Mariju okrunjenu krunom, sa sklopljenim rukama u adoraciji pred usnulim Isusom, pokrivenim pokrivačem zanimljiva cvjetnog uzorka. Na osnovi stilskih karakteristika najvjerojatnije je da je nastala u Austriji krajem 17. stoljeća.

Uz spomenute slike, koje tematski prikazuju rođenje Isusovo, kome je posvećena i sama crkva, u ostalim likovnim djelima susrećemo brojne druge ikonografske prikaze. U njima sv. Marija, sv. Anđela Merici i sv. Uršula imaju istaknuto mjesto. Marija je u Redu sestara uršulinki osobito slavljena. Prisutna je u osobnim i zajedničkim pobožnostima, njoj se izručuju povjerene duše, do njezinih se nogu moli oproštenje. Stoga vrijednu zbirku spomenutih Marijinih slika čine prikazi *Marija s Isusom, Marijino uznesenje* i *Marijino srce*. Posebno moramo istaknuti četiri slike na temu *Majke milosrđa* ili *Majke doma našega.* Radi se o vrlo kvalitetnim djelima iz 17. i 18 stoljeća, čiji autori, na žalost, nisu poznati. Samo dvije od tih slika ukazuju na isti slikarski krug, možda čak onaj vezan za slikara velike oltarne pale *Rođenja Isusovog*, Franza Ignaza Flürera.[8] Jedna se slika nalazi u crkvi, a druga u sakristiji. Iako su to djela iste tematike i stilski sličnih karakteristika, ona u sakristiji tamnijeg je kolorita i bogatije izraženih detalja nakita. Prema predaji, slike s ovim motivom rade se od 1680. godine, kada je slika spomenutog motiva donijeta iz Rima u Landshut. Nakon toga je uslijedila izrada brojnih kopija. Slike u varaždinskom samostanu ističu se svojom ljepotom i kvalitetom izvedbe.[9] Prvospomenuta slika (koja stoji u crkvi) ima bogat drveni pozlaćeni okvir kao vrlo rijedak primjer drvenoga rezbarenog okvira iz druge polovice 18. stoljeća. Jedna od četiri slike ove tematike pokazuje utjecaj talijanskih slikara, dok su ostale tri stilski bliže austrijskim majstorima. Iz arhivskih podataka i usmene predaje zna se da je šest slika stiglo iz Bratislave. Sve su danas restaurirane, pa ih možemo gledati kao vrijedna umjetnička ostvarenja koja će po stilskim karakteristikama danas možda biti lakše pripisati nekoj slikarskoj radionici nego što je to bilo u vrijeme prije

[4] Mirjana Repanić-Braun, Slika Ignaza Flürera Rođenje Isusovo u crkvi uršulinskog samostana u Varaždinu, *Peristil*, 35/36, 92/93.

[4] Isto.

[5] M. Assumpta Svalina (OSU), A. Klaudija Đuran (OSU), *Hrvatske uršulinke*, Varaždin, 1979.

[6] Mirjana Repanić-Braun, Slika Ignaza Flurera Rođenje Isusvo u crkvi uršulinskog samostana u Varaždinu, Peristil 35/34, 92/93.

[8] M. Assumpta Svalina (OSU), A. Klaudija Đuran (OSU), *Hrvatske uršulinke*, Varaždin, 1979.

[9] Isto

restauriranja. Odmah uz bok ovim slikama nalazi se izuzetna zbirka od deset slika koje su u samostan došle nakon ukinuća isusovačkog reda 1773. godine.[10] One su tada bile predane uršulinkama, što govori i o ondašnjem njihovom njihovom ugledu. Godine 1992., povodom izložbe pod nazivom *Isusovačka baština u Hrvata*, restaurirano je svih deset slika. Njih je za izložbu odabrala dr. Ivy Lentić-Kugly. Vrlo reprezentativno prikazuju svece koje su najviše štovali isusovci, kao crkveni red izuzetno senzibiliziran za prepoznavanje pravih vrijednosti. Tu su slike *Sv. Ignacije od Loyole s Marijom, Sv. Franjo Ksaverski s globusom, Sv. Franjo Ksaverski pri molitvi s križevima u oblacima* i *Sv. Alojzije Gonzaga*, sve iz 18. stoljeća. Uz spomenute slike čest motiv u isusovačkom slikarstvu, odnosno naručenim slikama, bili su prikazi *Srca Isusova.* Jedan prekrasan primjerak nalazi se u samostanu. To je slika *Srce Isusovo na prijestolju* s kraja 17. stoljeća, koja prikazuje srce na srednjem polju omotano trnovom krunom iz koje izbija plamen. Prostrani dijelovi prijestolja uokvireni su pozlaćenim viticama i krilatim anđeoskim glavicama. Oko prikaza izveden je okvir od plamenih zraka.[11] Na slikama koje su isusovci naručivali vidi se značajan utjecaj štajerskih majstora prvenstveno iz Graza koji su i sami primali utjecaje iz sjeverne Italije (Veneta, Venecije i Furlanije). Jak utjecaj dolazio je i iz Beča, što je sve evidentno na našim primjerima. Taj dio isusovačke baštine koju danas čuvaju uršulinke obradila je i prezentirala na već spomenutoj izložbi I. Lentić-Kugly. Iako su zasada još mnoga djela bez atribucija, jedno, isto tako značajno, iz ranog 18. stoljeća, posjeduje slikareve inicijale i godinu izvedbe, 1708. To je djelo **Johanna Georga Millera** i prikazuje *Sv. Ivana Evanđelista.* Zanimljiva kompozicija prikazuje sveca u poluležećem stavu odjevenog u tamnu halju, zaogrnutog u drapirani plašt jake crvene boje koji se doima zanosno i svježe. Slika i autor bili su predmetom istraživanja naših uglednih povjesničara umjetnosti kao što su I. Lentić-Kugli, M. Mirković i Z. Herkov. Radi se o slikaru koji je djelovao u Zagrebu i Varaždinu i o tome danas imamo relativno dovoljno podataka.

Velik broj djela stranih majstora u ovim zbirkama možemo zahvaliti činjenici da je od početka 18. stoljeća u samostanu bio daleko veći broj redovnica iz Štajerske, Tirola, Bavarske te drugih krajeva srednje Europe, nego iz Hrvatske, pa su časne sestre u miraz sigurno donosile značajan broj umjetnina. Drugi dio umjetnina dolazio je prema narudžbama i kao pokloni donatora i vjernika. Tako je tijekom tristoljetne povijesti uršulinki u Varaždinu u njihov fundus ušao i značajan broj skulptura, od kojih su neke reprezentativnog izgleda i značaja, a druge samo povijesnog. Neke su vrlo minuciozno izvedene, spomenimo manja raspela koja su rađena u tehnici inkrustacije sedefom, čija bi provenijencija mogla biti Italija. Bez sumnje najkvalitetnije kiparsko djelo je ono poznatog kipara **Jožefa Strauba** iz Maribora, a prikazuje *Svetog Ivana Nepomuka.* Ova skulptura, koja se danas nalazi u crkvi na oltaru istoimenog sveca, nekada se nalazila na glavnom oltaru, kojim je najvjerojatnije dominirala svojom razigranom dijagonalno postavljenom kompozicijom. Izrađena od drveta, polikromirana i bogato pozlačena, svojom dimenzijom (visina 94 cm) predstavlja vrlo reprezentativan primjer barokne skulpture. Lice sveca ekstatičnog je izraza i vrlo dojmljivo, dok su nabori na haljini i oblikovanje oblaka na kojem svetac lebdi dokaz izuzetnog kiparskog rada Straubove kiparske radionice. Ova skulptura nastala je između 1745. i 1752. godine i povezuje se stilski i oblikovno sa skulpturama koje je ovaj kiparski majstor radio u Sloveniji.[9]

Osim toga, postoje lijepi primjeri skulptura hrvatskih samoukih kipara. U skulpturama je u prikazu tematski najzastupljeniji *Krist na križu.* Na skulpturi *Uskrsli Krist*, nastaloj

[10] I. Lentić-Kugly: Sakralno slikarstvo, *Isusovačka baština u Hrvata*, Zagreb, 1992.

[11] Isto.

[9] I. Lentić, Mariborski kipar Jožef Straub u Varaždinu, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*,1971., br.4, god.XX.

oko 1735. godine, vidimo utjecaje europskog kiparstva na domaće kipare. Ovdje se sigurno radi o našem kiparu. Jedna izuzetno vrijedna figurativna grupa prikazuje Krista na križu te silazak Duha svetoga i Mariju. To je dragocjeni primjer barokne skulpture koja se po mišljenju stručnjaka može vezati uz radionicu Josipa Strauba. Djelo je nastalo najvjerojatnije polovicom 18. stoljeća. Kip *Majke milosti* iz 15. stoljeća ima karakteristike gotičkog stila, ali nepoznate je provenijencije. Spomenimo također vrlo značajnu skulpturu *Marija s Isusom i srcima*, također rad nepoznatog kipara, rađenu u tehnici obojanog drveta, djelomično pozlaćenu, visine 52 cm, iz 16. stoljeća. To su dva divna primjera gotičke skulpture kakvih je kod nas malo očuvano. Ovim dvjema skulpturama možemo još dodati zanimljivo djelo najvjerojatnije domaćeg majstora koje prikazuje *Hrvatskog Isusa*, a po stilskim karakteristikama nastalo je u 17. stoljeću. U samostanskoj zbirci čuva se značajan broj portreta koji obuhvaćaju razdoblje od 18. do 20. stoljeća. Spomenimo najprije one starije, koji prikazuju velike dobrotvore samostana. Djelo nepoznatog slikara je *Portret Grgura Šubarića* iz 18. stoljeća te *Portret Sigismunda Szinersperga* najvjerojatnije naslikan u 19. stoljeću. Dva portreta glavarice uršulinskog samostana, *Majke Florijane Krager*, naslikao je slikar Stjepan Lypoldt koji je u uršulinskom Zavodu za djevojačku mladež. Sliku Portret uršulinske redovnice naslikao je 1939. i to je doista jedan od ljepših portreta razdoblja bidermajera u Varaždinu.

Pokazali smo, dakle, da su časne sestre uršulinke kroz povijest svog samostana imale velik utjecaj u razvoju kulture u Varaždinu, što dokazuju brojne činjenice. Uršulinke su od samog dolaska 1703. godine težile punom i vjernom ostvarenju ideala začetnica njihovog reda, sv. Anđele i sv. Uršule. U tome su i uspjele. Odgojile su generacije mladih ljudi u duhu morala, širini spoznaja i prepoznavanju pravih umjetničkih vrijednosti. Povrh toga i same su se bavile umjetnošću. U povijesti samostana njih osam bavilo se slikanjem, pa tako njihova slikarska djela također čine lijepu zbirku. Treba spomenuti časnu Mariju Klotildu Uršulu Bratoljić (1869.-1952.), koja je tijekom 50 godina svog slikarskog djelovanja u samostanu ostavila oko 200 djela u gotovo svim slikarskim tehnikama. Povodom jubileja samostana spomenimo i dvije *Mrtve prirode* koje su vješto rađene u duhu 19. stoljeća. Časna sestra Marija Assumpta Svalina (1928.- 2002.) također se bavila slikanjem i ostvarila unutar samostana i jednu samostalnu izložbu. Danas se u samostanu nalazi oko pedesetak njezinih djela.

Zauzimajući se za čuvanje kulturne baštine i svestrani odgoj mladih, prije svega djevojaka, uršulinke su stvorile uvjete da, danas-sutra, otvaranjem vlastitog muzeja pokažu koliko je nekolicina njih, a bilo ih je 262, kroz svoju povijest u Varaždinu pridonijela kulturnom razvoju Varaždina i Hrvatske.

SUMMARY

PAINTINGS AND SCULPTURES IN THE URSULINE CONVENT AND THE CHURCH OF THE NATIVITY

The Ursuline convent in Varaždin houses a valuable collection of works of art, mostly of religious character. They were all created in different periods and environments, the characteristics of which are clearly reflected in them. The public has unfortunately access to only a minor part of the collection, the one displayed in the corridors of the convent and the adjoining church. Twenty of these paintings, dating from the 17th and 18th centuries, belong to the Middle European circle of Baroque workshops.

The art collection, which still has not been thoroughly classified, evolved out of six works of art that the first Ursulines brought to Varaždin in 1703 from Bratislava, in the Czech Republic. This small collection was enlarged in 1773, when they obtained ten more

works of art upon the suppression of the Jesuit Order. So far, all of these works have been restored, exhibited and, in time, will be properly attributed to their authors. A large number of works was created by foreign artists and their workshops, which supports the fact that form 18th century onwards, the Ursuline sisters were mainly from Austrian regions of Styria and Tirol, from German Bavaria and other parts of Middle Europe. Many of the nuns brought paintings as part of their dowry, while the other works of art were donated by believers and the benefactors of St Ursula's Order.

The convent owns a number of sculptures, some of which are representative in their appearance and significance, while the others are only of historical importance. The most notable piece in the collection is the sculpture of St John of Nepumuk, the work of the 18th century sculptor from Maribor, Jožef Straub. There are also some fine works done by Croatian self-taught sculptors.

In the history of the convent, there were eight Ursuline sisters who painted and were engaged in conservation of the convent's artistic objects. They created necessary pre-conditions for opening of the Ursuline museum-gallery in the near future, thus presenting their most valuable works of art to the public.

SANJA CVETNIĆ [1]
Zagreb

UDK:271-055URS:246
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

ALBUM SANCTORUM VARAŽDINSKIH URŠULINKI PROBLEM PREDLOŽAKA I IKONOGRAFIJE

Posvećeno uspomeni na akademika
Andru Mohorovičića (1913. – 2002.)

Istraživanje merkantilne grafike, kako bismo mogli nazvati popularne bakroreze i litografije svetačkih prizora, u hrvatskoj povijesti umjetnosti ima tradiciju. Njoj su posvećene studije Zvonka Makovića: *Ikonografija popularne štampane slike* (1980.), *Popularna štampana slika: porijeklo, funkcija, značenje* (1981.) te *Uloga stereotipa u popularnoj slici* (1983.).[2] Šire gledano, u problematiku tiskanih prizora sakralne tematike i popularne namjene, može se uvrstiti i knjiga Milana Pelca *Biblija priprostih: ilustracije hrvatskih i slovenskih protestantskih knjiga 16. stoljeća* (1991.),[3] ali ona izlazi u drugi prostor – u obzore protestantske kulture i knjižne ilustracije.

U ovom radu izraz »svete sličice« preuzet je govora ne samo zbog njegove načešće porabe, nego i zbog jasno određene namjene i uloge svetih sličica unutar popularne vizualne pobožnosti. Popularnost se očituje u brojnosti i načinu prenošenja, u odabiru omiljenih Bogorodičinih kultova koje njeguju, u vjernosti najčešćim svetcima zaštitnicima, pa i u razini vizualnih rješenja koja mogu i s manjim likovnim dosezima zadovoljiti namjenu. Popularne, ali u svojoj konačnoj namjeni ne i javne, svete su sličice ipak namijenjene pojedincu i komunikacija s njima ostvaruje se u intimi. Najčešće se udobno smještaju među korice molitvenika i tako pokazuju svoj neobičan odnos prema knjizi, odnosno pisanoj i propisanoj liturgiji – njezin su marginalni dio. Osim toga, stanu u dlan ili u džep i predstavljaju prijenosni oltarić koji se može postaviti kraj kreveta ili u bilo kojem drugom prostoru pretvarajući ga u kutak molitve. Njihova je uloga kao predmeta *Schaufrömichkeita*, vizualne pobožnosti, iznimno važna, jer svete sličice predstavljaju najrašireniji oblik vizualne devocionalne prakse. Tiskane u velikom broju primjeraka, kupovane na hodočasničkim mjestima ili od trgovaca »svetim stvarima«, svojim malim formatom omogućuju laki prijenos, što ih temeljno određuje kao medij popularizacije novih ili održanja postojećih kultova. Mogu biti predložak za nove prikaze i ikonografske situacije pojedinih svetaca, mogu pružiti informaciju ili biti suvenir s vedutom hodočasničkih svetišta. Svojom brojnošću svete sličice nadmašuju druge popularne oblike hodočasničkih uspomena – čudotvorne medaljice, škapulare i ukoričene relikvije nekoliko vlakana habita svetaca, djelića voštanoga jaganjca (*Agnus Dei*) ili zrnaca *Terrae Sanctae*.

Izravno nadahnuće i poticaj za ovaj rad pružio je Miroslav Klemm (1998.) izložbom priređenom u Gradskom muzeju Varaždin i pratećim katalogom *Album malih nabožnih sličica*. Po prvi je puta javnosti predstavljena zbirka svetih sličica koju su varaždinske

[1] Sanja Cvetnić, dr. sc., docent je na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu.

[2] Zvonko Maković, *Ikonografija popularne štampane slike*. »Život umjetnosti« 29/30, 1980., str. 78-88; Isti, *Popularna štampana slika : porijeklo, funkcija, značenje*. »Život umjetnosti« 32, 1981., str. 34-47; Isti, *Uloga stereotipa u popularnoj slici*. »Život umjetnosti« 36, 1983., str. 42-60.

[3] Milan Pelc, *Biblija priprostih : ilustracije hrvatskih i slovenskih protestantskih knjiga 16. stoljeća*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti (Studija i monografije, knjiga 8.), 1991.

uršulinke sakupile u album, a potom ga je 1931. godine glavarica uršulinskoga samostana u Varaždinu, Anđela Zemljak, darovala Gradskom muzeju. Uz odabir šezdeset radova za izložbu, Miroslav je Klemm naglasio disciplinu sakupljačke djelatnosti redovnica koja odaje poseban senzibilitet prema toj skromnoj formi grafike: »U platnenom uvezu kojem je na prednjoj stranici otisnut naslov i lik Majke Božje Bistričke nalazi se 84 listova raznobojne ljepenke, veličine 49,5 x 67 cm, na kojima su 952 nabožne sličice označene rednim brojevima. Albumu je pridodat Indeks zbirke svetačkih sličica, tipkopis sa 113 stranica u kojem su navedena imena i prezimena rezbara grafičkih listova, prezimena i imena nakladnika, popis hodočašća i popis svetačkih sličica.«[4] Svojom pozornošću upravljenom spram devocionalnoga tiskanoga imaginarija, red uršulinki u Varaždinu tako se uklopio u stariji proces koji Jeffrey F. Hamburger (1998.) u knjizi *Vizualno i vizionarsko: umjetnost i ženska duhovnost u kasnosrednjovjekovnoj Njemačkoj* [The Visual and the Visionary : Art and Female Spirituality in Late Medieval Germany] ističe kao izniman doprinos upravo ženskih redova ulasku i razvoju vizualnoga u prostoru molitvenih knjiga. U poglavlju u kojemu razmatra povijesne odnose devocionalnoga teksta i slike s povijesnoumjetničkoga motrišta [Texts Versus Images: Female Spirituality from an Art Historian's Perspective], američki znanstvenik ocjenjuje: »Žene su povijesno bile smatrane kao jedna od primarnih, čak formativnih publika za devocionalnu umjetnost, tako da je začuđujuće da devocionalni imaginarij nije nikada bio sukladno tomu analiziran kroz prizmu roda [gender].«[5] Iako svete sličice ovdje ne promatramo u tom obzoru, važno je istaknuti problem, tim prije što se do tiskane vizualne pobožnosti, odnosno svetih sličica, nije došlo ni brzo niti lako. Svete sličice koje su sakupile uršulinke opremljene su tekstualnom pratnjom, često tek kratkim zapisom, koji ipak upućuje na poseban odnos vizualnoga i verbalnoga. Svete sličice razumijemo kao dio vizualne pobožnosti, uspomene koje kroz prikaz posebnoga kulta svetca ili Bogorodice produljuju zaštitnički utjecaj posjećenoga hodočasničkoga svetišta, prizore koji omogućuju molitvu i strelovitim pogledom, a njezin drugi dio – propisana molitva, zaziv, kratka hagiografija ili samo identifikacija svetca pohranjene su u tekstualni dio. Prema Jeffreyu F. Hamburgeru i spomenutoj knjizi, presudnu ulogu u procesu ulaska vizualnoga u prostor teksta imala je upravo ženska samostanska kultura. Iako se autor bavi ilustracijama u knjizi, u odnosu slike i teksta, ili – bolje rečeno – slike prema tekstu i obrnuto, mogu se pronaći problematski zagrljaji, zajednički principi. U poglavlju *Prije časoslova : razvoj ilustrirane molitvene knjige u Njemačkoj* [Before the Book of Hours: The Development of the Illustrated Prayer Book in Germany], on ukratko opisuje taj proces: »Povezivanje slike i molitve, ipak, bio je kasni proces u razvoju srednjovjekovne molitve i službe, a sami su uzroci ostali najviše neistraženi. Tijekom prvoga kršćanskoga tisućljeća i duboko u drugo, barem na Zapadu, slike su igrale malu, gotovo nikakvu ulogu u molitvama i meditacijama. Molitvene knjige sa slikama bilo koje vrste, a kamo li narativne ilustracije, bile su malobrojne i sporadične. [...] Broj ilustriranih primjeraka je malen, gotovo neznatan u usporedbi s preživjelim korpusom neilustriranih knjiga usporediva sadržaja. Povjesničari umjetnosti trebaju imati taj nesrazmjer na pameti. Duboko u kasni srednji vijek, ilustrirane molitvene knjige bile su istinski rijetke. U retrospektivi, uspjeh te vrste leži nerazdvojno povezan s rastom laičke molitve, u kojoj slike počinju imati neophodnu ulogu. Ipak, tako široko razmatrano, laicima kao naručiteljima ne mogu se pripisati zasluge za procvat ilustriranih molitvenih knjiga koje su se pojavile tijekom dvanaestoga stoljeća. To se ne može pripisati niti tradicionalnoj muškoj samostanskoj kulturi. Nasuprot tomu, evidencija sačuvanih rukopisa snažno sugerira

[4] Miroslav Klemm, *Album malih nabožnih sličica*. Varaždin : Gradski muzej Varaždin, 1998.

[5] »Women have historically been regarded as one of the primary, even formative, audiences for devotional art, so it comes as a surprise that devotional imagery has never been adequately analyzed in terms of gender.« Jeffrey F. Hamburger, *The Visual and the Visionary : Art and Female Spirituality in Late Medieval Germany*. New York : Zone Books, 1998., str.15.

da su, u dvanaestom stoljeću kao i u kasnijim stoljećima, žene igrale začetničku ulogu u razvoju novih navika molitve. Richard Southern jednom je primijetio da je 'sveza samostanske pobožnosti i religioznih impulsa velikih plemkinja poglavito oblikovala privatnu pobožnost srednjega vijeka'«[6] Ilustrirane molitvene knjige koje razmatra Jeffrey F. Hamburger su, dakako, oslikane minijaturama, pa usporedba između njih i tiskanih prizora na samostalnim listovima može biti upitna, ali sâm ulazak vizualnoga u prostor pisane molitve svakako je jedan od preduvjeta pojavi i širenju oblika pobožnosti u koju ulaze i svete sličice.

U pokušaju rekonstrukcije »rodoslovnoga stabla« svetih sličica, neizostavno je osvrnuti se i na tehnološki trenutak. Pojava grafičke manufakture i papirnih mlinova u Europi oko 1400. omogućila je prijenos vizualnih rješenja na jeftinom mediju i učinila popularnim nove ikonografije, proširila kultove i osnažila sâm pojam vizualne pobožnosti.[7] Od tih prvih ulazaka grafike u prostor vizualne komunikacije, sakralni se prizori na samostalnim listovima pojavljuju kao najčešća tema. Autor knjige *Grafike i vizualna komunikacija* [Prints and Visual Communication], William M. Ivins (1953.), navodi: » [...] najviše prvih drvoreza na samostalnim listovima bili su religijskoga sadržaja. Isto vrijedi uglavnom za najranije barkoreze [...].«[8], a četrdeset godina ranije Arthur M. Hind (1923.) u knjizi *Povijest bakroreza i bakropisa* [History of Engraving & Etching«] ukratko opisuje ekonomsku i sociološku pozadinu iznimne popularnosti ranih grafika sa svetačkim prizorima. Budući da je bakrorezačka tehnika i prije bila poznata zlatarskim majstorima, on navodi upravo mogućnost zarade kao poticaj za njezinu primjenu u tisku: »Popularnost vjerskih drvoreza i slika svetaca, koji su rađeni u samostanima, i prodavani u različitim svetištima hodočasnicima kojima je obilovalo to razdoblje [oko 1400. godine, *op. S.C.*], mora da je potakla zlatare na razmišljanje o mogućnosti zarade, koja je prije toga uglavnom bila u rukama redovnika i pisara koji su postali drvoresci. Drugi poticaj reproduktivnim umjetnostima, od kojega su drvoresci rano ubrali prednosti, bio je dolazak igraćih karata u Europu.«[9] I danas se na engleskome jeziku svete sličice nazivaju »praying cards«, molitvene karte. Premda se u svim navedenim općim procjenama (Hamburger, Ivins, Hind) kriju zamke proizvoljnih sudova i povijesnih nagađanja – ipak – hodočasnička moda, samostanska kultura i pojava grafika u razdoblju oko 1400., ostaju ključne riječi za početke razvoja svetih sličica i njihove kasnije sudbine.

---

[6] »The integration of pictures onto prayer, however, was only a late development in the history of medieval piety and practice, and one whose causes remain largely unexamined. During the first Christian millennium and well into the second, at least in the West, pictures played little if any role in prayer and meditations. Prayer books with pictures of any kind, let alone narrative illustrations, were few and far between. [...] The number of illustrated examplars is tiny, almost insignificant, compared with the surviving body of unillustrated books of comparable content. Art historians should keep this lopsided ration in mind. Well into the High Middle Ages, illustrated prayer books were genuinely rare. In retrospect the success of the genre appears inextricably linked to the growth of lay piety, in which images came to play an indispensable role. So broadly defined, however, lay patronage cannot account for the efflorescence of the illustrated prayer book that occurred in the course of the twelfth century. Neither can traditional male monasticism. Instead, the surviving manuscript evidence strongly suggests that, in the twelfth as in later centuries, women played a seminal role in the development of novel habits of prayer. Richard Southern once remarked that it was 'the conjunction of monastic piety and the religious impulses of great ladies which chiefly fashioned the private devotions of the Middle Ages'.« Jeffrey F. Hamburger, *nav. dj.*, str.149,150. Posljednje se odnosi na: R.W. Southern, *Saint Anselm and His Biographer: A Study of Monastic Life and Thought, 1059-c.1130*. Cambridge : Cambridge University Press, 1963., str. 37.

[7] Usp. također Frane Paro, *Grafika : marginalije o crno-bijelom*. Zagreb : Mladost, 1991., str. 47.

[8] »(...) most of the early single-sheet woodcuts were of religious subjects. The same things are true in general of the earliest engravings (...)«. William M. Ivins, Prints and Visual Communication. Cambridge, Massachussetts i London : The MIT Press, 1996. [1953.], str. 27.

[9] »The popularity of religious cuts and pictures of saints, produced in the convents, and sold at the various shrines to the pilgrims in which the age abounded, must have opened the eyes of the goldsmith to the chance of profit, which hitherto had been largely in the hands of the monks and scribes turned wood-cutters. Another incentive to the reproductive arts, of which the wood-cutter must have early taken advantage, was the introduction of playing cards in Europe.« Arthur M. Hind, *A History of Engraving & Etching*. New York : Dover Publications, Inc. 1963., [1923.] str. 19, 20.

Problem ikonografije i predložaka započinjem s primjerom koji zbirku varaždinskih uršuliniki vezuje uz zamrli kult Majke Božje Žalosne u Zagrebu. Bakrorez (151 x 100 mm) s prizorom Bogorodice sućutne (sl. 1) nalazi se u albumu pod rednim brojem 58. Potpisao ga je Joh. V. Kauperz Graecii, autor još nekoliko svetih sličica iz albuma.[10] Zapis: »DeVota effIgIes VIrgInIs DoLorosae / apVD franCIsCanos VrbIs zagrabIae / FH«, ikonografski identificira Djevicu Žalosnu, odnosno Bogorodicu sućutnu, prikaz koje se nalazi »kod franjevaca u gradu Zagrebu«, a utkani kronogram otkriva godinu 1778. Franjo Emanuel Hoško (1976.) prvi je objavio varaždinski bakrorez[11] i povezao ga s oltarnom slikom (sl. 2) koja se i danas nalazi u franjevačkoj samostanskoj crkvi u Zagrebu, koju pak Paškal Cvekan (1990.) ubraja u naslijeđeni inventar iz stare crkve, prije potresa 1880. i obnove 1902. godine.[12] Ono što posebno označuje oltarnu sliku po kojoj je bakrorez nastao i čini ju prepoznatljivim u obilju ikonografskih rješenja Pietŕ, impostacija je Krista. Nogama ne dosiže tlo, torzo mu je frontalno izložen gledatelju u statički neuvjerljivu odnosu, lijeva i desna ruka povezane su gotovo u pravi kut. Jako istegnuti vrat prenosi liniju lijeve ruke, blago odmaknute od horizontale na opuštenu glavu i preko nje se nastavlja na drugi krak – mlohavi vertikalni pad Kristove desnice prema tlu, u smjeru paralelan s visećim nogama. Postoje raniji primjeri od Kauperzova barkoreza s jednako impostiranom skupinom Pietŕ, poglavito u skulpturi. Doris Baričević (1982.) u opsežnome članku o Ivanu Jakobu Altenbachu, kiparu iz Varaždina, navodi tri djela srodna s ovom grafikom i s oltarnom palom iz Zagreba – kamene Pietŕ u Biškupcu (Biškupec, 1671.), u svetištu Majke Božje Koruške kraj Križevaca (1674.) i u Gradecu kraj Vrbovca (1678.). Najpopularnija među njima je skulptura iz Koruške. Oko nje se razvio hodočasnički kult Kraljice mučenika, populariziran bakrorezom o kojemu svjedoči sačuvana bakrorezna ploča neznana autora iz 1722. s Altenbachovom skulpturom prevedenom u grafički medij i vedutom Križevaca pod njom, ali ponajviše ju proslavlja monografija *Regina martyrum innumeris gratiis Corusca, Dei Mater dolorosa Maria*, koju je pavlin Nikola Benger (1695.-1766.) napisao 1726., a tiskao 1730. godine. U komentaru izdanja prijevoda Bengerova djela, Marija Mirković (1996.) prva je istakla sličnost Altenbachovih skulptura, kaptolske oltarne slike te još jedne, po njoj rađene: »[...] shema Gradečke Marije više se podudara sa slikom *Virgo dolorosa* zagrebačkih franjevaca [...]. Njezina se replika ili kopija i danas nalazi na oltaru Žalosne Majke Božje u župnoj crkvi Sv. Klare kraj Zagreba.«[13] Vješto slikana pala u crkvi sv. Klare vjerno (sl. 3) ponavlja Kauperzov bakrorez, uz dodatak mačeva koji preoblikuju Bogorodicu sućutnu u Bogorodicu od sedam žalosti. U istom članku Marija Mirković reproducira bakrorez iz knjige Hilariona Gašparotia (1760.) *Czvét Szvéteh* na kojemu je prikazana Majka Božja Veternička, zapravo Pietŕ istovjetna rješenja,

[10] Bakrorez pod rednim brojem 57 s prikazom čudotvorne slike u samostanu zagrebačkih klarisa, prema natpisu: »Das wunderthätige Gnadenbild welches bei denen Clarisserinen zu Agram im Chor verehret wird geweiht und angerichtet.«, potpisao je »Kauperz Sc. Graecii«.

11 »Manji letak u četiri stranice (...) bio je otisnut u Grazu kod Joh. V. Kauperza u svrhu širenja kulta Žalosne Gospe iz zagrebačke franjevačke crkve.« Franjo Emanuel Hoško, *Pastoralno djelovanje franjevaca Provincije sv. Ladislava na području zagrebačke biskupije u vremenu potridentske obnove*. »Bogoslovska Smotra« 4/XLVI, 1976., str. 449.

[12] »Oltar Žalosne Gospe nalazio se u desnoj, središnjoj kapeli – južno. [...] Službeno nije nigdje označeno, ali je po posebno tiskanim sličicama, na kojima je otisnut crtež Žalosne Gospe sačuvano, da se u samostanskoj zagrebačkoj crkvi u 18. stoljeću štovala Žalosna Gospa i njeno čudotvorno djelovanje.« Paškal Cvekan, *Kaptolski Franjevci*. Zagreb : samizdat, 1990., str. 99. O zagrebačkoj slici i kultu pisali su: Gjuro Kuten, *Stari žrtvenici u franjevačkoj crkvi zagrebačkoj*. »Katolički list« 41/LIII, 1902., str. 107, 108.; Marija Mirković [Mana M.], *Virgo Dolorosa apud franciscanos urbis Zagabriae*. »Marijin Trsat« 2/XXIII, 1989., str. 3; Lelja Dobronić, *Biskupski i kaptolski Zagreb*. Zagreb : Školska knjiga, 1991., str. 231. Slika je izrađena u tehnici ulja na platnu, a dimenzije su joj 160 x 110 cm. Varaždinski je bakrorez objavljen u Fra Emanuel Hoško, Marija Mirković, Vitomir Belaj (ur.), *Franjevci Hrvatske provincije sv. Ćirila i Metoda*. Zagreb : Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, 1992., str. 117.

13 Marija Mirković, *Majka Božja žalosna u crkvi Marije Koruške*. Nikola Benger, *Kraljica Mučenika*. Križevci : Matica Hrvatska Ogranak Križevci, 1996., str. 117.

ali s vedutom Veternice. Bakrorez se odnosi na još jednu kamenu Pietŕ pripisanu Altenbachu, usporedive impostacije s navedenima, datiranu oko 1670. godine.[14] U župnoj crkvi u Stični nalazi se skulptura neznana autora, s jednako impostiranom grupom Pietŕ koju Lev Menaše (1994.) u knjizi *Marija v slovenski umetnosti* datira oko 1620. godine.[15] U crkvenoj zbirci u Senju sačuvan je letak (sl. 4) na talijanskom jeziku s pravilima i oprostima bratovštine *Maria Sempre Vergine Addolorata* u kojemu se navodi da je ta bratovština osnovana 1631., te da ju je potvrdio car Josip II. (1765.– 1790.). Naslovnicu resi bakrorez, ponovno s Bogorodicom sućutnom, odnosno Pietŕ, kakvu smo do sada nalazili, a potpisuje ga »Giorgio Subarich sculp. Vienna«. Upravo zbog razlika u tehnikama i umjetničkim vrstama u kojima su izvedena navedena djela i udaljenim mjestima na kojima se pojavljuje isto rješenje Bogorodice sućutne, nameće se misao da svi spomenuti primjeri pronose trag o starijemu predlošku koji nije poznat, ali koji je morao i sâm – barem inicijalno – biti populariziran grafikom. Prije nego što krenemo uzvodno, u potragu za izvorom, važno je uočiti smislenost takva poduhvata. Koje nam podatke donosi činjenica da postoji jedan – očito – vrlo popularni ikonografski tip Bogorodice sućutne koji s lakoćom prelazi iz uloge oltarne pale na javni pil, iz skulpture u grafiku i iz grafike na sliku i koji se održava unutar velikoga vremenskoga raspona predloženih datacija od gotovo dvjesto godina? David Freedberg (1989.) u poglavlju *Slike i hodočašća* [Image and Pilgrimage] svoje knjige *Snaga slika* [The Power of Images] naglašava potrebu proučavanja odjeka umjetnički i kultno slavnih djela: »Širenje i rasprostranjenost takvih arhetipova prema nižim transformacijama od onoga što se smatra visokim i kanonskim pruža dokaze ne samo o statusu izvorne slike [image] iz koje su uzete reprodukcije, nego također o vrstama prikaza uopće koje su sposobne za namijenjenu ulogu; također o načinima na koje su arhetipovi skraćeni, prošireni ili urešeni, pružaju pokazatelje procesa transformacije iz jedne uloge u drugu. Ali, u isto vrijeme upravo te promjene i prilagodbe prividno novih uporaba pružaju najbolji mogući uvid u snagu jedinstvenoga originala i raznolikost odgovora koje je sposoban potaknuti. Proučavanje kopija i transformacija ostaje jedan od velikih zadataka povijesti umjetnosti [history of images].«[16] Invenciju, odnosno prapredložak našoj skupini srodnih Pietŕ nalazimo u Münchenu, u isusovačkoj crkvi sv. Mihovila. Radi se o skulpturalnoj grupi Bogorodice sućutne s mrtvim Kristom u krilu, nizozemskoga umjetnika Huberta Gerharda, rođena u 's Hertogenboschu između 1540. i 1550. godine.[17] Gerhard je radio u Augsburgu, Innsbrucku i Münchenu, gdje je i umro prije 1621., pronijevši u južnoj Njemačkoj i u Tirolu brojnim javnim i privatnim narudžbama Giambolognin dvorski manirističkí izraz. Vizualna informacija i izravni predložak za djela koja smo naveli u Hrvatskoj, došli su

[14] Usp. Doris Baričević, *Pavlinski kipari u Lepoglavi*. »Kaj« XIV, 1981., II.; *Kultura pavlina u Hrvatskoj* 1244-1786. Zagreb : Globus, Muzej za umjetnost i obrt, 1989., kat. 206 (Nela Tarbuk).

[15] Lev Menaše, *Marija v slovenski umetnosti*. Celje : Mohorjeva družba, 1994., kat. 113.

[16] »The spread and diffusion of downward transformations of what is regarded as high and canonical and of elements within such archetypes provide evidence not only of the status of the original image from which the reproduction is taken, but also of the kinds of images in general which are capable of purposive function; and the ways the archetypes are abbreviated, expanded, or adorned provide indices to the mechanics of transformation from one function to another. But at the same time, that very change and the adaptation to apparently new uses offers the best possible insight into the potential of the unique original and the variety of responses it is capable of arousing. The study of copies and transformations remains one of the great tasks of the history of images.« David Freedberg, *The Power of Images*. Chicago, London : The University of Chicago Press, 1989., str. 121.

[17] To nije jedini Gerhardov rad koji je snažno odjeknuo u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Mirjana Repanić Braun upozorila je na dvije oltarne pale posvećene sv. Mihovilu, u Gračanima (prije 1669.) i u Vugrovcu kraj Zagreba (1679.) koje svjedoče o popularnosti Gerhardova rješenja za skulpturu sv. Mihovila (1588.) na pročelju iste, isusovačke crkve u Münchenu u kojoj se nalazi i naša Pietŕ. Usp. Mirjana Repanić Braun, *Grafički predložak i problemi atribucije na nekim primjerima slikarstva 17. stoljeća u zagrebačkoj regiji*. Klovićev zbornik. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Institut za povijest umjetnosti : Zagreb, 2001., str. 156-158; Ista, *Prilog opusu slikara Hansa Georga Geigerfelda i njegove radionice*. Acta historiae artis Slovenica, 4/1999. str. 65. Zahvaljujem ocu Bernhardu Paalu SJ na ljubaznoj pomoći u potrazi za skulpturom u crkvi sv. Mihovila u Münchenu.

putem medija lake komunikacije, grafičkih listova. Bakrorez Flamanca Johana Sadelera I. (1550.-1600.) po Gerhardovoj skulpturi Pietŕ poznat je u tri stanja i tri kopije.[18] U trećem stanju (sl. 5), otisci kojega su poznati u trinaest europskih i američkih zbirki, zapis izrijekom navodi Gerhardov dvorski status na bavarskome dvoru: »Hac imagine Sereniss. Bavaris Ducis Statuaris Hubert Gerard sculpta. [...]«, a potpis u donjem desnom kutu: »Johan Sadeler scalp./ excud: Monachij« naglašava da je i Sadeler djelo izdao u Münchenu. U bečkoj Albertini postoji i crtež iste impostacije mrtvoga Krista – *Pietŕ s dva anđela i Marijom Magdalenom*[19] – njemačkoga umjetnika Hansa von Aachena (1552.–1615.), Sadelerova i Gerhardova suvremenika i vršnjaka. Ne ulazeći u kronološki odnos Von Aachenova crteža, Gerhardove skulpture i Sadelerove grafike, iznjedrenih iz kolijevke srednjeuropskoga manirizma, vraćamo se skromnim svetim sličicama varaždinskih uršulinki. Osim Kauperzova bakroreza po franjevačkoj kultnoj slici, na kojoj je Sadelerovoj Bogorodici sućutnoj dodana kruna, polumjesec i mač, u albumu se pod rednim brojem 43 nalazi još jedan bakrorez (92 x 69 mm) znatno skromnije izrade, ali s usporedivom impostacijom mrtvoga Krista i Bogorodice sućutne (sl. 6). Dodatkom tri mača s jedne i četiri s druge, zabodenih u Marijino srce, ikonografska je tema pretvorena u Bogorodicu od sedam žalosti, a zapis izvan okvira prizora: »S. Sc. Warasdini« upućuje na lokalnoga majstora, koji je mogao imati pred očima i neku od Altenbachovih kamenih Pietŕ (ona iz Veternice prenesena je u Varaždin). Koliko je puta Gerhardova invencija promijenila tehniku, umjetnika, namjenu, razinu izvedbe, vremensko razdoblje, zagubila stilsku odlučnost, ali ostala kroz dva stoljeća prisutna i prihvatljiva, potvrđujući koliko je uspjelo upravo to rješenje teme u srednjoeuropskom prostoru. Primjedba David Freedberga o snazi invencije i raznolikosti recepcije izazov je za novi pogled na svete sličice iz zbirke varaždinskih uršulinki. Razmotrene kroz prizmu identifikacije izvora i razmjera proširenosti one pružaju dokaze o postojanju zajedničkih estetskih uzora koji se vremenski dugo protežu, opstaju i formiraju vizualni repertoar, pa čak i identitet baštine srednje Europe.

Još jedan problem vezan uz ikonografsku temu Pietŕ, vezan je uz obojeni bakrorez (117 x 78 mm), u albumu varaždinskih uršulinki pod rednim brojem 810. Bogorodica sućutna (sl. 7) prikazana je u širokom trokutastom plaštu. Impostacija Krista posve je različita od prethodnih primjera – on je proporcionalno premalen i gigantska ga Bogorodica posve obuhvaća monolitnim obrisom svoga plašta. Prikazan je u profilu, a ruke su mu prekrižene na njedrima. Povrh Bogorodice, oko antene križa lebde putti sa simbolima Kristova mučeništva (*arma Christi*), lijevo i desno nalaze se sudionici Raspeća – sv. Ivan i jedna od svetih žena (?), a u kartuši pod Bogorodičinim nogama putti pridražavju zapis o svetištu Himmelsberg (Straden) u jugoistočnoj Štajerskoj, čiju popularnost sveta sličica pronosi: »S. Maria Himm / mels Berg ob Weitz / ab Anno 1042«. U franjevačkoj crkvi sv. Ivana Krstitelja u Varaždinu nalazi se znatno vrsnija oltarna pala Bogorodice sućutne (sl. 8) posve usporediva rješenja, s dodatkom mača. Varaždinska crkva nije njezin izvorni smještaj, naglašava Paškal Cvekan (1978.): »Kad je 1785. dokinut samostan Ladislavske provincije u Ormožu, prenesena je slika Žalosne Gospe iz Ormoža u Varaždin i postavljena na mjesto, gdje se i danas nalazi.«[20] Arhaičinost prizora donekle je ublažena

[18] Isabelle de Ramaix, *Johan Sadeler I.* The Illustrated Bartsch 70/1 (Supplement) New York : Abaris Books 1999. str. 268, kat. .215. Dimenzije ploče su 267 x 197 mm.

[19] Inv. br. 3310, 310 x 184 mm, lavirani crtež perom.

[20] Paškal Cvekan, *Djelovanje franjevaca u Varaždinu*. Varaždin : samizdat 1978., str. 89. Osim toga, Marija Mirković objavila ju je u knjizi *Franjevci Hrvatske provincije sv. Ćirila i Metoda*: »Ormoška slika Gospe Žalosne iz 18. stoljeća rađena je po kipu (izgubljenu) Žalosne ili Sućutne majke Božje na čijem krilu leži mrtvo tijelo Kristovo [...]« (nav. dj., 1992. str. 108). U katalogu izložbe *Mir i dobro. Umjetničko i kulturno naslijeđe Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda*, Mirjana Repanić-Braun postavila je atribuciju »ptujska radionica A. Pachmayera« (Zagreb : Galerija Klovićevi dvori, 1999., str. 376). Slika je izrađena u tehnici ulja na platnu, a dimenzije su joj 234 x 152 cm.

proporcionalnom prilagodbom Bogorodice ostalim figurama, ali zlatni porub Bogorodičina plašta i haljine, te njezina raskošna zrakasta i nešto skromnija Kristova ovalna aureola, obje izvedene u zlatu, podražavaju dojam starijega uzora. Takav naglašeni rub ne pojavljuje se na spomenutome štajerskom bakrorezu, ali je naglašen ornamentiranim porubom plašta na jednoj drugoj svetoj sličici. Bakrorez na papiru pod rednim brojem 663 (150 x 91 mm) pokazuje isti tip Pietà (sl. 9), smješten u oblacima povrh planinskoga krajolika s vedutom svetišta na vrhu stijene i neobičnom građevinom prilaznoga mosta. I ovaj put zapis upućuje na smještaj kultne slike, na svetište benediktinskoga samostana St. Georgenbergu u Tirolu, povrh Fiechta i nedaleko Innsbrucka. St. Georgenberg je i danas hodočasničko mjesto posvećeno upravo Bogorodici sućutnoj (*Schmerzensmutter*). U povijesti samostana posebno je istaknuta godina 1420., kada je opat Kaspar Schläßbeck postavo novu Bogorodicu sućutnu (*Vesperbild*), odnosno Pietŕ koju je napravio neznani umjetnik iz Halla u Tirolu, a uokvirio majstor Ulrich Seltsam.[21] Isto riješena ikonografska tema Pietà na ormoškoj oltarnoj slici, smještenoj u Varaždinu, i na dva bakroreza iz štajerskoga i tirolskoga hodočasničkoga svetišta s, oba u zbirci uršulinki, vizualno svjedoče o kulturnome srodstvu spomenutih regija.

Još očitiji primjer ucjepljenja u kolektivni vizualni imaginarij, vizualno je rješenje za jedan od najpopularnijih srednjoeuropskih prikaza Bogorodice s Djetetom, djelo Lucasa Cranacha starijega (1472.–1553.), danas u katedrali sv. Jakova u Innsbrucku. Taj prapredložak stotinama kasnijih prizora, preuzima ikonografski tip Bogorodice umilne (Eleouse ili Glykophilouse), a središte je kulta Marije pomoćnice (*Maria Hilf, Mariahilf*). Po smještaju Cranachove slike do 1611. u Passau, katkada se nazivlje i »Maria auxiliatrix Passaviensis«. O toj su temi hrvatski povjesničari umjetnosti iscrpno pisali, istraženi su izvori i putovi komunikacije, pa čak i posebnosti kulta Marije pomoćnice obzirom na domaću povijesnu i društvenu situaciju.[22] Stoga uz litografiju Marije pomoćnice (sl. 10) u albumu pod rednim brojem 894, koju potpisuje: »Lith Anstalt von Joh. Kravogl in Innsbruck«[23], i uz bakrorez pod rednim brojem 454 s prikazom mramornoga oltara crkve Marije pomoćnice u Beču (sl. 11)[24], ističemo samo jedan ikonografski problem, ili – bolje rečeno – neobičnost. Kult Marije pomoćnice u srednjoeuropskim prostorima snažno raste u stoljećima nakon raskola Protestantske i Rimsko-katoličke crkve (1517.), a postaje i zaštitnicom pobjeda nad protestantskim trupama u Tridesetogodišnjemu ratu i nad osmanskom vojskom u brojnim sukobima. Sâm ikonografski tip Eleouse nastaje u vrijeme ili neposredno nakon raskola Istočne i Zapadne crkve (1054.), koptskoga je podrijetla i posebno je obljubljen na ikonama.[25] Pojave kulta oko bizantskih tipova ili samih ikona

[21] Zahvaljujem ocu Arno Münzu OSB iz samostana benediktinskih misionara u St. Georgenbergu na pomoći pri istraživanju ove teme..

[22] Temeljni je članak Ivy Lentić Kugli, *Kopije BMV Auxiliatrix Lucasa Cranacha u slikarstvu Slavonije 18. stoljeća*, objavljen u časopisu »Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske« XX/3, 1971., str. 15-25. Na grafičke listove koji su popularizirali kult Marije pomoćnice upozorava Zvonko Maković u navedenom članku (1980.). Ivana Prijatelj-Pavičić obradila je posebnosti tipa Eleuse i kasnu pojavu kulta Marije pomoćnice u Dalmaciji u knjizi *Kroz Marijin ružičnjak : zapadna marijanska ikonografija u dalmatinskome slikarstvu od 14. do 18. stoljeća.* Split : Književni krug, 1998., str. 35-39. Višnja Bralić obradila je Mariju pomoćnicu u istarskome slikarstvu XVIII. stoljeća u okviru magistarskoga rada *Oltarne slike 18. stoljeća u Istri*. Zagreb: tipkopis, 2000., str. 171.-173. Mirjana Repanić-Braun atribuirala je poznatu sliku te teme iz crkve sv. Mihovila u Osijeku P. A. Senseru u članku *Paulus Antonius Senser – osječki slikar ili slikar iz Pečuha?*, objavljenom u »Radovima Instituta za povijest umjetnosti« 24, 2000., str. 165-170. U oratoriju crkve kapucinskoga samostana u Osijeku nalazi se grafički list iste teme – usp. Sanja Cvetnić, *Grafički listovi Johanna Christopha Haffnera u osječkih kapucina*. »Radovi Instituta za povijest umjetnosti« 24, 2000., str. 155-160.

[23] Dimenzije su 130 x 85 mm.

[24] Dimenzije su 269 x 110 mm.

[25] »[...] npr. slavna ruska ikona Vladimirovskaja od 1125–1130. bila je u Sv. Sofiji u Kijevu, zatim u Uspeniju u Moskvi, danas u Galeriji Tretjakov.«. Anđelko Badurina (ur.), *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Zagreb : Sveučilišna naklada Liber, Kršćanska sadašnjost, Institut za povijest umjetnosti, 1979., str. 217. (Branko Fučić)

Bogorodice u Zapadnoj su crkvi česta pojava, ali vizualni poticaj jednome od najpopularnijih kultova srednjoeuropskih rimokatolika, Mariji pomoćnici, dao je Lucas Cranach stariji, Lutherov suvremenik i pobornik, autor nekoliko njegovih portreta, kao i drvoreza za prvo njemačko izdanje Novoga Zavjeta 1522. godine. Usprkos »shizmatičnu« podrijetlu (ili možda baš zbog začudnosti) Cranachova *Eleousa* uselila se u rimokatoličke crkve od Slavonije do Bavarske, na ulične oltare, na zidove vjerničkih kuća i umilno gleda sa stranica albuma varaždinskih uršulinki.

Album sanctorum varaždinskih uršulinki nije te zbirka pomalo zanemarene vrste svetih sličica (merkantilne grafike, tiskane pobožnosti) osamnaestoga i devetnaestoga stoljeća. Putovi njegova razumijevanja odvode u nezanemarive prostore likovnih i kulturnih veza, znatno su širi i zadiru dublje od analize predložaka i ikonografije. Colleen McDannell (1995.) u knjizi *Materijalno kršćanstvo* [Material Christianity] otkriva nekoliko mogućih pristupa: »I za svećenstvo i za laike, umjetnost nije samo tvarni izraz osobnoga ukusa. Umjetnički prikazi govore u prilog vlastitoj povijesnoj i teološkoj tradiciji. Dok vjerovanja mogu biti utjelovljena u službama i liturgijama, umjetnost koju crkva pokazuje prvi je znak onima izvana o viziji božanskoga unutar zajednice.«[26] Ipak, ne treba zaboraviti da ta vizija govori i o zajednici, o sponama putem kojih ona stvara svoj imaginarij. Sakupljajući svete sličice s uspomenama na omiljene hodočasničke poduhvate, varaždinski se Ordo Sanctae Ursulae pokazao kao dostojni srednjoeuropski nasljednik svoje duhovne zaštitnice sv. Uršule i njezinih jedanaest tisuća hodočasničkih družbenica.

SAŽETAK

Album merkantilne grafike sa sakralnim temama, govorno »svetim sličicama«, iz samostana varaždinskih uršulinki, javnosti je predstavljen 1998. godine kroz odabir, izložbu i katalog u Gradskome muzeju Varaždin (Miroslav Klemm, Album malih nabožnih sličica. Varaždin : Gradski muzej Varaždin, 1998.). Radi se o iznimno zanimljivoj zbirci koja otvara probleme vizualne pobožnosti, širenja kultova, odjeka uspjelih ikonografskih rješenja i njihove popularizacije u srednjoeuropskom području. Ona također svjedoči o sakupljačkoj aktivnosti Reda uršulinki u Varaždinu, a zbirka (sastavljena u album) sastoji se uglavnom od bakroreza i litografija iz 18. i 19. stoljeća. Godine 1931. glavarica Anđela Zemljak predala ih je na čuvanje Gradskom muzeju Varaždin. Na odabranim primjerima Bogorodice sućutne (Pietŕ) i Marije pomoćnice, istraženi su ikonografski problemi i njihovi predlošci u umjetničkim djelima znatno višega naručiteljskoga zahtjeva nego što su to skromni listići tiskane pobožnosti.

SUMMARY

ALBUM SANCTORUM OF THE URSULINE ORDER IN VARAŽDIN: PROBLEM OF MODELS, COPIES AND ICONOGRAPHY

An album with the mercantile prints with sacral themes (»printed piety«) from the convent of the Ursuline order in Varaždin, was presented to public in 1998, in the exhibition and accompanying catalogue in the Varaždin Municipal Museum (Miroslav Klemm, *Album*

[26] »For both clergy and lay people, art is not merely the physical expression of personal taste. Artistic representations speak to their tradition's history and theology. While beliefs may be embodied in sermons and liturgies, the art that the church displays is the first sign to outsiders of the congregation's vision of the divine.« Colleen McDannell, *Material Christianity: Religion and Popular Culture in America*. New Haven & London : Yale University Press, 1995., str. 197.

malih nabožnih sličica. Varaždin : Gradski muzej Varaždin, 1998). It is composes very interesting print collection that opens several problems: phenomena of the visual piety, popularisation of particular cults, success and distribution of certain iconographic solutions in Central Europe. The collection, i.e. the album reveals the collectiong activity of the Ursuline order in Varaždin, that gathered thogether 952 engravings and litographies from the 18th and 19th century. In the year 1931 the Mother Superior Anđela Zemljak offered it to the Varaždin Municipal Museum. In this text the relationship between models, copies and iconography, as well as relevance of such analysis for both the invention and its resonances in later copies is researched.

Johann V. Kauperz, *Bogorodica sućutna u franjevačkoj crkvi u Zagrebu*, bakrorez, Varaždin, Gradski muzej, 1778.

Neznani majstor po J. Sadeleru I., *Bogorodica sućutna*, ulje na platnu, Zagreb, franjevačka crkva sv. Franje.

Neznani majstor po J. V. Kauperzu, *Bogorodica od sedam žalosti*, ulje na platnu, Zagreb, župna crkva sv. Klare, nakon 1778.

REGOLE, E INDULGENZE

PROPOSTE IN COMPENDIO

ALLA VENERANDA CONGREGAZIONE

SOTTO IL TITOLO DI

MARIA SEMPRE VERGINE ADDOLORATA

CANONICAMENTE ERETTA L' ANNO 1631.

NELLA CITTÁ DI FIUME SANTO VITO

ED APPROVATA

DA SUA MAESTÁ L' IMPERATORE

GIUSEPPE II.

REGOLE COMUNI.

I. Il giorno dell' ingresso, o aggregazione alla Sodalità si farà la Confessione generale, e si riceverà la santa Comunione. II. Quattro sono tra l'anno le Comunioni Generali: il primo giorno dell'anno, la Domenica di Pentecoste, la Festa del Sant Angiolo Custode, e nella Presentazione di MARIA, 21 Novembre, alle quali compariranno i Sodali, e sotto lo Stendardo della Congregazione entreranno in *bell'ordine alla Messa cantata* con candela accesa in mano, e in simil guisa se ne usciranno di Chiesa, portandosi all' Oratorio della Congregazione, ove con brieve, e divota Formola si dedicheranno alla Regina del Cielo. Chi ne'giorni delle quattro Comunioni Generali si ritrovasse legittimamente impedito, supplirà la prossima seguente Festa, per quanto saragli possibile. III. Intervengano con frequenza alle Congregazioni nelle Domeniche tra l' anno, affine di conseguire l' inestimabile tesoro di tante Indulgenze, che non è probabile *si acquistino dai Sodali solo di nome.* IV. Reciteranno in Congregazione le solite preci, particolarmente in suffraggio de' Confratelli Defonti, con attenzione, e modestia, acciocchè sieno di maggior prò e a chi prega, e a chi que' suffragi si applicano. V. Ascolteranno, quanto si potrà, ogni dì la Santa Messa, e la sera innanzi di coricarsi facciasi l' esame di Coscienza. VI. Secondo l'antico lodevole costume si diranno ogni giorno sette *Pater, & Ave*, ad onore, e memoria de' sette principali Dolori di MARIA. VII. Per imitare GESU' umilissimo, ed ubbidientissimo Figliuolo Unigenito di MARIA, ubbidiranno con umiltà, e prontezza ai Superiori della Congregazione in tutto ciò, che appartiene al buon governo della medesima.

ICA CONGREGATIONE DELLA BEATA VERGINE DOLOROSA DI FIUMI

VIII. Visiteranno gli ammalati, e con carità particolare i Confratelli; consoleranno gli afflitti; ajuteranno coll' opera, e col buon consiglio i poveri; faranno pace tra discordanti: ognuno poi infiammerà e con parole divote, e col buon esempio alla pietà i suoi Confratelli, e tutti gli altri, tra i quali vivono. Tutte queste pie opere sieno loro molto a cuore, per quanto il permetteranno le forze, e lo stato di ciascheduno. IX. Accompagneranno alla Sepoltura i nostri Confratelli, Benefattori e Benefatrici defonte, osservando un buon ordine, senza contrasti di precedenza, non ammettendo, nè invittando altri, che non fossero membri della nostra Congregazione, animandosi scambievolmente a questa grand' opera di Misericordia col celebre detto di San Raffaele Arcangelo (*Tob.* 12. v. 12): Quando tu facevi orazione con lagrime; quando davi sepoltura ai morti, e a tal effetto abbandonavi il pranzo tuo ec. io presentai le preci tue al Signore. Abbiano pure ferma speranza, che il tempo da essi a cotal esemplarissima *funzione consagrato, sia per essere loro abbondantemente* compensato dall' Altissimo. X. Contribuirà ognuno una libra di cera all' anno, affine e ne' mortorj, e nelle altre pubbliche funzioni possa a ciascheduno de' Sodali provvedersi d'una candela di qualità, peso, e taglio conveniente, e durevole, in osservanza de' Decreti su tal particolare fatti dalla Veneranda Consulta, e più volte rinnovati. Queste, ed altre Regole, Leggi, Statuti, Decreti ec. della Congregazione, in quanto sono precisamente tali, non obbligano sotto alcun peccato, ma è ben giusto, che chi ricusa di sottoporre le spalle al peso, non ne goda il frutto in pena della sua trascuratezza.

IN-

Giorgio Subarich, *Bogorodica sućutna na listu bratovštine*, bakrorez, Senj, Sakralna zbirka, 1780.-90.

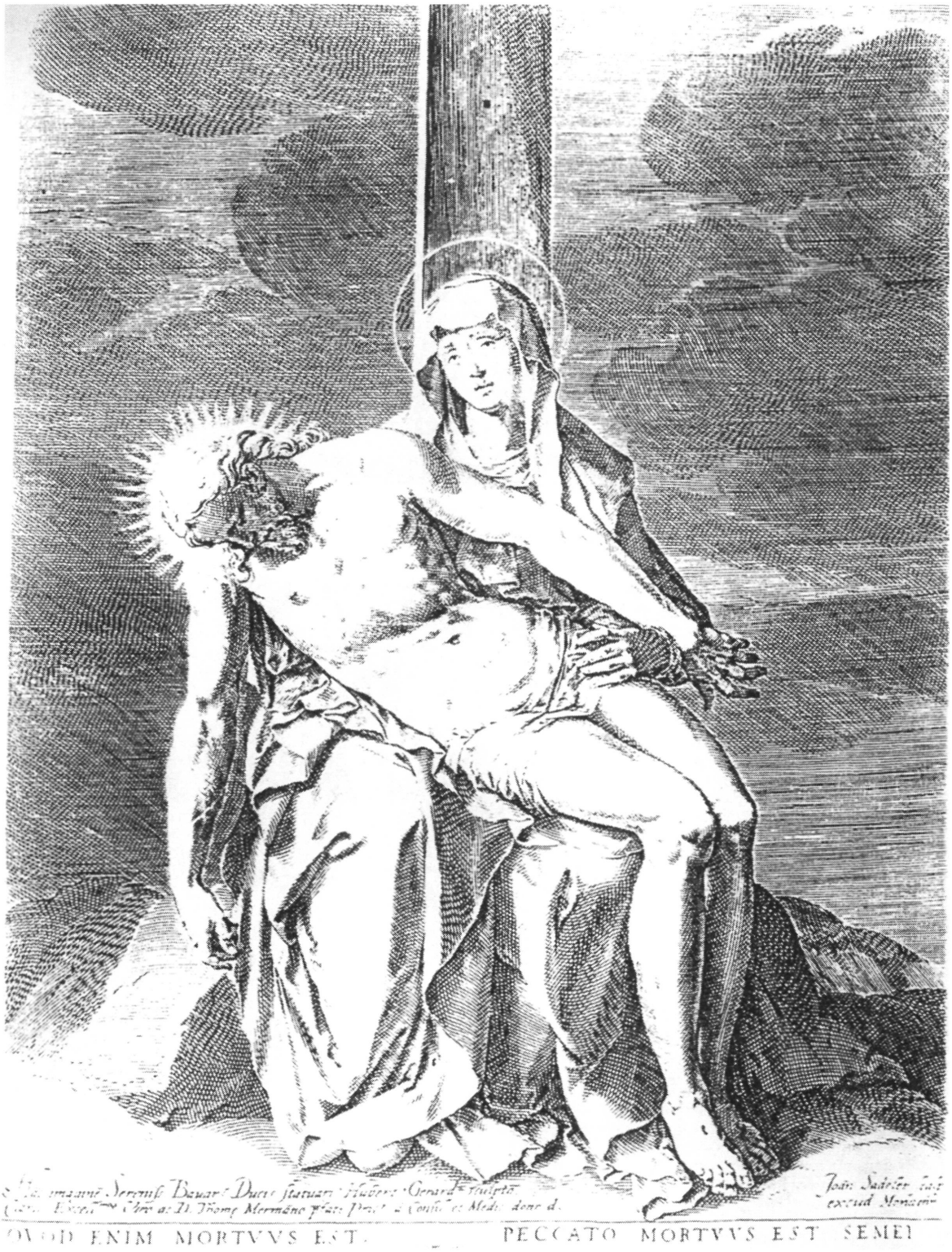

Johan Sadeler I. po Hubertu Gerhardu, *Bogorodica sućutna*, bakrorez, Beč, Albertina, prije 1600.

Neznani majstor, Bogorodica sućutna, bakrorez, Varaždin, Gradski muzej

Neznani majstor, *Bogorodica sućutna na Himmelsbergu*, obojeni bakrorez, Varaždin, Gradski muzej.

Anton Pachmayer (pripisano), *Bogorodica sućutna*, Varaždin, franjevačka crkva sv. Ivana Krstitelja.

Lith. Anstalt von Joh. Kravogl in Innsbruck, *Marija pomoćnica*, litografija, Varaždin, Gradski muzej.

Neznani majstor, *Bogorodica sućutna na St. Georgenbergu*, bakrorez, Varaždin, Gradski muzej.

MARIJA MIRKOVIĆ[1]
VITOMIR BELAJ
Zagreb

UDK: 271-055URS:246
Izvorni znanstveni članak
Original Scienific Paper

VIŠESLOJNA RJEČITOST URŠULINSKE ZBIRKE SVETAČKIH SLIČICA

Weil ich an Ihnen oft gedacht,
Hab ich dieses Marienbild
Zur Wallfahrtsgabe mitgebracht.[2]

Na početku moramo priznati da naziv "svetačka sličica" nije uobičajen, a nije niti dovoljno točan. Na njima nisu prikazani samo sveci. Češće se rabi izraz "sveta sličica", no on je još nepreciznij. Naime, te sličice uopće nisu same po sebi *svete*, nego samo imaju sakralni sadržaj. Jednake probleme imali su istraživači s njemačkoga govornog područja, pa su uz pučki naziv "Heiligenbild" radije iskovali stručni izraz "kleines Andachtsbild", mala slika za pobožnost. Doista, osnovna značajka tih sličica su njihove male dimenzije, a i uporaba u raznim pobožnostima je dosta česta, premda i ne jedina njihova funkcija. Naše su bake, a i poneki djed, čuvale svoje "svete sličice" u pretincima, škrinjama, a ponajviše u molitvenicima. Uostalom, tome su prikrojene njihove skromne dimenzije. Imale su dvije osnovne funkcije: služile su za osobnu pobožnost, čemu je bila namijenjena molitva ponekad otisnuta na poleđini, i kao uspomena, primjerice, na hodočašće, nečiju prvu svetu misu, stupanje u red, na jubilejne mise i sl.

Proučavanje tih sličica započelo je, zapravo, tek u 20. stoljeću. Gotovo na početku stoji ključni i još uvijek nenadmašeni priručnik Adolfa Spamera *Das kleine Andachtsbild vom 14. bis zum 20. Jahrhundert,* objavljen 1930.[3] Naslovu usprkos, njegov pregled, popraćen s 314 ilustracija, seže zapravo samo do sredine 19. stoljeća, pa knjiga Mathiasa Engelsa *Prägedrucke und Stanzspitzenbilder des 19. Jahrhunderts*[4] sa svojih 185 ilustracija predstavlja njezin logični nastavak. Povijest te skupine *devocionalija* možemo danas pratiti već od 13. stoljeća. To je bilo doba velikih pokreta mističkih pobožnosti, ponajprije u ženskim samostanima, koji su pogodovali razvoju osobnih pobožnosti u zatvorenim prostorima samostanskih ćelija. U takvim uvjetima pojavila se potreba imati predmet štovanja uza se na sličici koju se lako moglo staviti u molitvenik. Te su sličice uskoro postale i omiljenim predmetom darivanja. Najstarija sačuvana sličica te vrste je iz sredine 13. stoljeća, iz drevnoga samostana Wienhausen blizu Hannovera (danas evangelički ženski samostan), a predstavlja jedan prizor iz Isusova djetinjstva. Prve su sličice bile unikatne, slikane rukom na pergamentu, papiru ili svili, no uskoro su ih pučki majstori počeli serijski izrađivati otiskom drvenoga kalupa. To je već oko god. 1400. dovelo do procvata čitave jedne male industrije sličica s nabožnim sadržajem. Prvobitna motivika, usmjerena na

[1] Marija Mirković, prof., povjesničarka umjetnosti, konzervator u miru;
Dr. Vitomir Belaj, red. prof., predstojnik Fakultetske katedre za antropologiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i dekan Teološkoga fakulteta "Matija Vlačić Ilirik".

[2] "Jer često na Vas mišljah, donesoh sa sobom ovu Marijinu sličicu kao dar s hodočašća" - natpis na sličici iz austrijskoga nacionalnoga prošteništa Maria Zell u Štajerskoj.

[3] Adolf Spamer: *Das kleine Andachtsbild vom 14. bis zum 20. Jahrhundert*, München 1930.

[4] Mathias Engels: *Prägedrucke und Stanzspitzenbilder des 19. Jahrhunderts,* Recklinghausen 1980.

mistično razmatranje Isusove osobe, postupno se širila na prikaze svetaca i, posebice, Blažene Djevice Marije. Potkraj 15. stoljeća pojavila se i tehnika bakroreza, pa su se takve sličice jako proširile u puku kao omiljene uspomene s hodočašća. Većinom su prikazivale koju od čudotvornih slika, a vremenom i svetišta u kojima su se te slike štovale. Na mnogim sličicama je tekst koji kazuje, da je sličica posvećena i dotaknuta o izvornik. Sada su dobile dvojaku zadaću: promicati hodočašće u određeno svetište i - u puku - poslužiti kao sredstvo za otklanjanje najrazličitijih nevolja i nesreća (požara, nevremena, bolesti). U razdoblju reformacije došlo je pak do stanovite stagnacije.

Još u 16. stoljeću, na početku protureformacije, katolička je crkva prepoznala u tim sličicama važno promidžbeno sredstvo pa se ponovno javljaju u većem broju, obnavljaju svoje ranije funkcije, a u 17. i 18. stoljeću doživjet će svoj vrhunac. Najkasnije u to doba takve se sličice pojavljuju i kod nas, a uskoro će ih početi izrađivati i s hrvatskim temama. Zanimljivo je da su se takve sličice pojavile i u protestantskim krugovima, samo što se tamo tematika suzila na prizore iz Svetoga pisma[5]. No takve će sličice u našim zbirkama predstavljati izuzetke. Novi zamah dobile su te sličice izumom litografije (Aloys Senefelder, 1798.; već 1808. poznata je i *chromolitografija*), ali sužavanje interesa za njima na pretežno seljački puk dovest će sredinom 19. st. do njihova artističkoga nazadovanja. Idući veliki izumi, fotografija i ofsetni tisak, premda su olakšali i pojeftinili umnažanje, nisu popravili situaciju, a sličice su izgubile i na značenju za vjernike.

I. URŠULINSKA ZBIRKA SVETAČKIH SLIČICA KAO KULTURNOPOVIJESNI DOKUMENT (*Vitomir Belaj*)

Ovaj je uvod bio, kako nam se čini, potreban jer velika zbirka grafičkih otisaka u Uršulinskom samostanu u Varaždinu (nekoliko tisuća listića), koju su prikupile uršulinke tijekom triju stoljeća svojega djelovanja u ovome gradu, ne sadrži samo svetačke sličice, nego i brojne slike izrezane iz različitih knjiga koje su time preuzele ulogu običnih svetih sličica te razne grafike s drugim funkcijama (primjerice, upisnice za bratovštine). Slično će biti, vjerojatno, u većini drugih naših zbirki. Želi li se dati prikaz samih svetačkih sličica kao posebne likovne vrste, mora se ta činjenica imati na umu i odvojiti od njih one sličice, koje su tu ulogu dobile tek naknadno. No želi li se razumijeti zbirka u cijelosti i njezina uloga u samostanu, valja uzeti u obzir sve listove.

Zbirka, premda se skrbno čuva, još nije stručno obrađena. Spremljena je, bez ikakva popisa, u nekoliko kutija. Od nje je svojedobno, godine 1931., izdvojeno preko 950 primjerka koji su, složeni u ovećem čvrsto ukoričenom albumu, katalogizirani i predani Gradskome muzeju u Varaždinu. U Varaždinu je, naime, održana godine 1923. jako uspjela *Kulturnopovijesna izložba* koja je pokrenula osnutak Gradskog muzeja dvije godine kasnije (1925.). To je pak potaknulo mnoge Varaždince da odvoje dio svoje baštine i povećaju njome fundus mladoga muzeja. Među takvim dobročiniteljima bile su i varaždinske sestre uršulinke, a raspon njihove naklonosti prema muzeju pokazuje, s jedne strane, njihova prelijepa kovana pregrada iz samostanske govornice koja je danas izložena u muzeju, a s druge album svetačkih sličica što su ga podarile muzeju 1931. godine a bio je sve do nedavne izložbe pohranjen u muzejskom depou i praktično nepoznat. To je šteta, jer bez obzira na raznolikost i raznovrsnost sličica, pruža mnogovrsne informacije. Valja ipak spomenuti, da je petnaest isusovačkih sličica iz uršulinskoga albuma izložila Ivy Lentić Kugli u okviru izložbe *Isusovačka baština u Hrvata*,[6] te da je Marija Mirković u posljednjih

[5] Martin Scharfe: *Evangelische Andachtsbilder. Studien zur Intention und Funktion des Bildes in der Frömmigkeitsgeschichte vornehmlich des schwäbischen Raumes*. Stuttgart 1968.

[6] Ivy Lentić Kugli: Sakralno slikarstvo hrvatskoh isusovaca. U: *Isusovačka baština u Hrvata*. Katalog istoimene izložbe, Zagreb 1992:309-310,/

petnaestak godina objavila više članaka u kojima je obradila nekoliko sličica iz toga albuma. Tek nedavno je manji izbor tih sličica, popraćen lijepo ilustriranim katalogom, bio izložen javnosti na prigodnoj izložbi u Galeriji starih i novih majstora Gradskoga muzeja Varaždin.[7] Tu je sažeto prikazan i katalog sličica iz 1931. god, prema rezbarima, nakladnicima, mjestu naklade, kao i prema mjestu hodočašća uz koje je pojedina sličica vezana.

U albumu je gotovo tisuću primjeraka svetačkih sličica sitnih dimenzija, raznolika sadržaja i načina izrade, nalijepljeno na velike arke tvrda papira (49,5x67cm), sve uloženo u posebno pripremljen ovoj i opremljeno veoma iscrpnim indeksima. Sadržaj ovdje sumarno opisana Albuma omogućuje da se iz njega izredaju cijeli nizovi srodnih tema, što se razabire na spomenutim prilozima.

Ova dva fonda - uršulinski album u Gradskome muzeju Varaždin i zbirka u uršulinskome samostanu u Varaždinu - međusobno se ponešto razlikuju. Naime, sličice koje su uršulinke darovale muzeju, bile su skrbno probrane prema estetskoj vrijednosti, sadržaju i mjestu na koje se sličica odnosi. Pritom se, očigledno, mislilo na to, što će više odgovarati Muzeju. To između ostaloga znači da su u muzejskom albumu, u odnosu prema sličicama koje su ostale u samostanskoj zbirci, u mnogo većem postotku zastupljene sličice hrvatske provenijencije (a lagan porast se vidi i sa sličicama iz susjedne slovenske Štajerske). Dok, primjerice, omjer sličica iz njemačkih područja između albuma i zbirke ne premašuje 2,47:1, kod sličica iz susjedne nam slovenske Štajerske iznosi 3,62:1, a kod sličica iz Hrvatske čak 8,83:1., kako se može vidjeti iz sljedeće tablice:

Podrijetlo sličice	**u muzejskome albumu:**	**u samostanskoj zbirci:**	**omjer**
iz Njemačke u granicama prije 1918:	42	17	2.47:1
iz Austrije:	61	30	2.03:1
iz Slovenije:	39	16	2.43:1
od toga iz slov. Štajerske:	29	8	3.62:1
iz Hrvatske:	53	6	8.83:1

To pak znači da se kod daljnjih kvantitativnih analiza ove dvije zbirke moraju zajedno obrađivati. Treba odmah napomenuti, da smo samostansku zbirku doduše pregledali, ali nismo evidentirali sve slike, a ustedotočili smo se samo na kvalitetnije radove otprilike do sredine 19. stoljeća, kada kvaliteta tih sličica naglo opada, a i njihova funkcija se pomalo mijenja i slabi.

Osnovno pitanje koje nam se je nametnulo jest, kako su sestre Uršulinke prikupile tako veliki broj svetačkih sličica. Bez sumnje te sličice nisu bile puki ures, nego su bile u funkciji. O tome svjedoče molitve koje su bile rukom dopisivane na pojedine sličice, da bi se sestra mogla lakše udubiti u pobožnost, ali i njihova istrošenost[8]. No sestre žive u samostanu, gdje se sličice ne mogu nabaviti, a nekoć nije bilo moguće da bi sestre same odlazile iz samostana i kupovale si sličice. Treba imati na umu da je uršulinska zajednica donedavna imala strogu klauzuru. To je jako otežavalo, premda ne i posve onemogućilo kontakte sestara s vanjskim svijetom. Kako su onda mogle doći do sličica? Postojalo je više mogućih putova kojima su sličice mogle dospjeti u samostan. Valja pretpostaviti da su pojedine sestre, još dok su ulazile u novicijat, sa sobom mogle donijeti i da su donosile molitvenike i u njima po nekoliko sličica. Uostalom, sve do polaganja zavjeta njihovo je

[7] Miroslav Klemm: *Album malih nabožnih sličica*, katalog izložbe održane od 18.12.1998.-20.1.1999. u Gradskome muzeju u Varaždinu. Varaždin 1998, nepaginirano.

[8] Sličicama su često iskrzani rubovi, pa su tako na nekim primjercima nestale i bilješke, primjerice, o nakladniku ili bakropiscu; te su sličice katkada toliko stradale, da su sestre iskrzani rub jednostavno obrezale i time izgubile neke za nas važne podatke.

kontaktiranje s vanjskim svijetom bilo mnogo slobodnije, pa su lakše mogle i sebi, ali i nekim već zavjetovanim sestrama priskrbiti željene sličice. Jednom zaređene, u strogoj klauzuri, ipak su i dalje održavale vezu sa svojom obitelji, s majkom, sestrama, nećakinjama. A ove su bez sumnje htjele na neki način očitovati svoju pažnju i ljubav rođakinji u klauzuri. Kako to bolje iskazati, nego darivanjem ovakvih sličica?

Sestre su ipak povremeno dolazile u doticaj sa sestrama u drugim samostanima, pa su si mogle međusobno razmjenjivati predmete za uspomenu, ponajprije male sličice. Osim toga, pojedini samostani, posebice oni koji su čuvali kakav milosni lik, izdavali su ovakve sličice u velikim nakladama, a dio su sestre bez sumnje slale svojim družicama u druge samostane. Tako možemo, primjerice, barem dijelom objasniti veliki broj sličica iz Landshuta u Bavarskoj (od 47 sličica iz Bavarske, 31 ili 66% je iz Landshuta!). Nabožna funkcija sličica sigurno je mogla potaknuti pokojega ispovjednika koji je dolazio u doticaj sa sestrama, da ih njima opskrbljuje. O tome svjedoči razmjerno dosta sličica s franjevačkim i isusovačkim motivima. Varaždinskim su uršulinkama, naime, kao ispovjednici dolazili u prvome redu svećenici iz varaždinskoga franjevačkoga i isusovačkoga samostana. Osim toga, pojedini uršulinski samostani (pa tako i varaždinski) pružali su svoje usluge laičkome građanstvu, napose mladim djevojkama koje su kod njih pohađale školu, ali su i drugima pomagale svojim ljekarničkim i medicinskim znanjem. Sve je to omogućavalo i pogodovalo uspostavljanju komunikacija s vanjskim svijetom i učvršćivanju prijateljstava, pri čemu laici nisu mogli pojedinoj sestri podariti štogod više nego ljupku uspomenu u obliku male sličice nabožna sadržaja.

Tragova ovakvih darivanja ima u zapisima na pojedinim sličicama u samostanskoj zbirci. Pisani su uvijek njemački, ali poznavanje jezika (ili barem pravopisa) nije uvijek na visini. Rijetko su datirani. Vjerojatno ih ima i u albumu u Muzeju, samo što su sličice tamo prilijepljene na listove pa se ne može zaviriti na njihovu pozadinu. Natpisi su ponekad oštećeni, a neki su jednostavno nečitki. To su, primjerice, natpisi poput:

Die Vesper will ich dir zu Ehren aufopfern für alle diejenigen die diesen Tag verschieden seyn ("Pričest ću, tebi u čast, namijeniti svima onima koji su toga dana umrli"). Tu je posvetu napisala na poleđini jedne slike neka Rosalia Gföller, očito bečka rođakinja sestre Maksimilijane Gföller koja je umrla u Varaždinu god. 1857.[9]

Na poleđini sličice koja prikazuje jednu Marijinu sliku iz prostorije iznad bečke Oružane, a koja je ostala neoštećena u revoluciji godine 1848., zapisano je ime *Ludowika Elisabethinerin* ("Ludovika elizabetinka", najvjerojatnije prijateljica iz reda elizabetinki koja je nama nepoznatoj uršulinki podarila tu sličicu).

Na pozadini sličice Gospe iz Atterseea (Gornja Austrija) stoji: *Von Ihrer Sie liebenden Freundin Juliana* ("od vaše ljubeće vas prijateljice Julijane").

Na poleđini slike časne majke Crescentie, franjevke, zapisala je neka druga Krescencija posvetu: *Aufrichtige freundin M[...] Krescentia Unterbicherin [...] in Gebeth* ("Iskrena prijateljica M[...] Krescencija Unterbicher [...] u molitvi").

Jednu je sličitu s posvetom (ali sličica je jako obrezana, pa se smisao teksta više ne može rekonstruirati) potpisala neka Dorotea Šantek.

Pojedine darovateljice potrudile su se da napišu i posvetne stihove, premda danas ne znamo jesu li to bili vlastiti, ili su prepisani od drugud. Tako je netko, potpisan samo s inicijalima, napisao na poleđinu jedne sličice:

[9] Sestra Maksimilijana od pet rana Isusovih Gföller ro?ena je, prema samostanskoj evidenciji, 7. lipnja 1799. u Beču, zavjete je položila 29. lipnja 1825., a umrla 17. travnja 1857. U knjizi umrlih je zabilježeno da je sestra Maksimilijana bolovala 12 godina.

Die Täge deines Lebens
versüße mit Gottes Liebe:
dieß ist ein Trost des Geistes
und wahre Grund der Seele
Ein geistliches Andenken. P.F.E

"Dane svojega života
zasladi Božjom ljubavlju:
to je utjeha duha
i istiniti temelj duše
Duhovna uspomena. P.F.E."

Katkada je te pjesme teško razumijeti i prevesti. Jednu takvu je, očito sama, sastavila neka novakinja Marija Julija:

Ich achte alles vor Noth,
und suche allein,
zu finden meinen gott,
dem ich will eigen sein,
hast und liebe Schwester u.
zu dich meiner, in deinen
B: gebett erinnern, wirst
versichern ich dich von mir
ein gleiches, und
mich allezeit

"Čuvam se svake nevolje,
i tražim sama,
da bi našla svojega Boga,
njemu želim pripadati,
imaš i draga sestro [?]
mene uza se, u tvojoj
[blagoslovljenoj?] molitvi se sjetiti,
osigurat ćeš ja tebe od sebe [??]
jednako, i
mene uvijek

Dein innige aufrichtige Schwester bis in Todt
Maria Juliana unwürdige Novitz bey [St. Ursula]

Tvoja prisna iskrena sestra do u smrt Marija
Julijana, nečasna novakinja kod [Sv. Uršule]"

Slika ruke sv. Ane poslužila je kao imendanska čestitka nepoznatoj sestri od anonimne čestitarice: *Andenken Zum werthen Namensfeste a. N.N.* ("U spomen vrijednoga imendana a. N.N.")

Zanimljiva je jedna mala sličica, tzv. *Schluckbild* Majke Božje iz Landshuta u Bavarskoj ("sličica za progutati"[10]) s natpisom *von der Mat. Anna Sophia* ("od majke Ane Sofije")[11]

Posvete nisu uvijek potpisane. Lijepi posvetni tekst napisala je nepoznata sestra:

Gott hat mich in den geistl. Stand berufen, damit ich von der Welt absterbe, von der Welt entferne - der Welt gekreutziget und der Welt ganz abgestoßen leben soll, 4 Stück worüber ich mich immer prüfen soll, wenn ich meinen Beruf bishero nicht genug-sam nachgekommen bin

"Bog me je pozvao u duhovni stalež, da od svijeta odumrem, da se od svijeta udaljim - da od svijeta razapeta i od svijeta posve odbačena živjeti trebam - [to su] četiri stvari prema kojima se uvijek trebam ispitati, kada nisam dosad svoj poziv dovoljno ispunjavala."

Na dnu je drugom rukom zapisala vlasnica sličice *von meiner lieben Mutter Mater* ("od moje drage majke Matere..."), no ime časne majke je žalibože kasnije odrezano!

Na sličicama ima i drugih zapisa. Na poleđini jedne slike je popis od 18 sestara koje su ušle u samostan do 1725. No prema knjizi umrlih vidi se da je nepotpun, a i godine ulaska u samostan se posve ne poklapaju. Na poleđini jedne druge sličice je pak popis svih sestara praškoga konventa u god. 1850.

Na poleđini slike Margarete Cortonske stoji napisano:

Ich sehe nichts, und sehe alles

"Ne vidim ništa, a vidim sve

[10] Takve su sličice vjernici progutali da bi time stekli neku posebnu milost (ponajprije zdravlje). Prodavali su ih do u 19. stoljeće u većim prošteništima, no zbog njihove funkcije jako su rijetke. Samostanska zbirka ima jednu takvu sličicu i s Trsata.

[11] Vjerojatno je riječ o časnoj majci Mariji Ani od sedam žalosti Marijinih Tereziji Festenauer, rodom iz Beča, koja je položila zavjete 25. listopada 1794., a umrla u Varaždinu 19. kolovoza 1839.

ich höre nichts, und höre alles ne čujem ništa, a čujem sve
Ich habe nichts, und habe alles nemem ništa, a imam sve

17[50] [12] 1750"

Putova, kojima su sličice ulazile u samostan, bilo je, dakle, mnogo. Jedan od važnih, kako smo vidjeli, bila je veza s rodbinom u domovini. To nam pak postavlja pitanje, odakle su dolazile pojedine sestre (pa su mogle sa sobom donijeti pokoju sličicu lokalna značaja) i odakle su mogle kasnije dobivati nove sličice. Znatnu pomoć će nam u traganju za zavičajima varaždinskih sestara pružiti samostanska knjiga umrlih kao možda najbolje vođena i u cijelosti očuvana samostanska evidencija od njegova početka 1703. godine.

No ni ta evidencija nije kompletna. Tako, primjerice, za neke sestre ne znamo ništa drugo nego njihovo redovničko ime i datum smrti. Nekima znamo zemlju podrijetla, ali ne i mjesto. Zato su se mogli analizirati samo podaci o onim sestrama o kojima je zapisano dovoljno relevantnih činjenica. Budući da je velika većina tekstova na sličicama na njemačkome jeziku, bilo bi zanimljivo vidjeti narodnost sestara. O tome nema nikakva spomena, no od stanovite će nam koristi biti njihova prezimena. Valja, naime, pretpostaviti da su sestre s njemačkim prezimenom (ili mađarskim, slovenskim, ili romanskim: talijanskim, furlanskim, francuskim) većinom i komunicirale u jeziku očita njihova podrijetla. Budući da su početkom 19. stoljeća svetačke sličice počele gubiti na kvaliteti i funkciji, ovdje su analizirani samo podaci o sestrama koje su boravile u samostanu prije 1850. godine. Iz ispod otisnute tabele može se iščitati broj i postotak sestara s prezimenima koja potječu iz pojedinoga jezika:

Zemlja: prezime:	**njem.**	**roman.**	**mađ.**	**slov.**	**hrv.**	**ukupno**
Njemačka (prije 1918.)	14	-	-	-	-	14
Austrijske naslj. zemlje	53	2	1	2	-	58
Od toga: Austrija	*44*	*1*	*1*	-	-	*46*
Češka	*2*	-	-	-	-	*2*
današnja Slovenija	*5*	*1*	-	*2*	-	*8*
UKUPNO iz Njemačke i austrijskih zemalja:	67	2	1	2	-	72
%	*93*	*2.8*	*1.4*	*2.8*	-	*100*
Mađarska	3	-	1	-	-	4
%	*75*	-	*25*		-	*100*
Hrvatska	6	1	2	-	25	34
%	*17.5*	*3*	*6*		*73.5*	*100*
UKUPNO	**76**	**3**	**4**	**2**	**25**	**110**
%	***69***	***2,7***	***3,6***	***1,8***	***22,7***	***100***

Lako je uočljivo da je više od dvije trećine sestara imalo njemačko prezime, a manje od četvrtine hrvatsko. Uostalom, i iz Hrvatske dolaze sestre s prezimenima Brandl, Karger, Kuster, Mayer, Putz, Rauch i Walt (do god. 1850.). Ne treba stoga čuditi da je u samostanu znatno prevladavala uporaba njemačkoga jezika. Poseban grafikon pokazat će da je taj omjer u razdoblju od gotovo 150 godina bio prilično konstantan, premda pokazuje značajne oscilacije. Omjer hrvatskih i njemačkih prezimena postupno će rasti u korist njemačkih

[12] Zadnje dvije brojke su nesigurne, jer je slikana tome mjestu izkrzana.

od razdoblja od 1703.-1710. god., kada je iznosio 1:4, da bi u posljednjem marijaterezijanskom desetljeću od 1761.-1770. iznosio 1:8,5; zatim je u vrijeme jozefinskoga apsolutizma, u doba intenzivne germanizacije Carstva, začuđujuće pao na 1:3,1 (1771.-1780.) i 1:2,1 (1781.-1790.). Nakon Josipove smrti omjer je opet počeo rasti u korist njemačkih prezimena, da bi u prvome desetljeću 19. st. iznosio 1:6. U doba hrvatskoga nacionalnoga preporoda omjer privremeno pada, pa je od 1831.-1840. iznosio samo 1:1,8, a od 1841.-1850. opet raste na 1:2,4. Ove se oscilacije vide na sljedećem grafikonu:

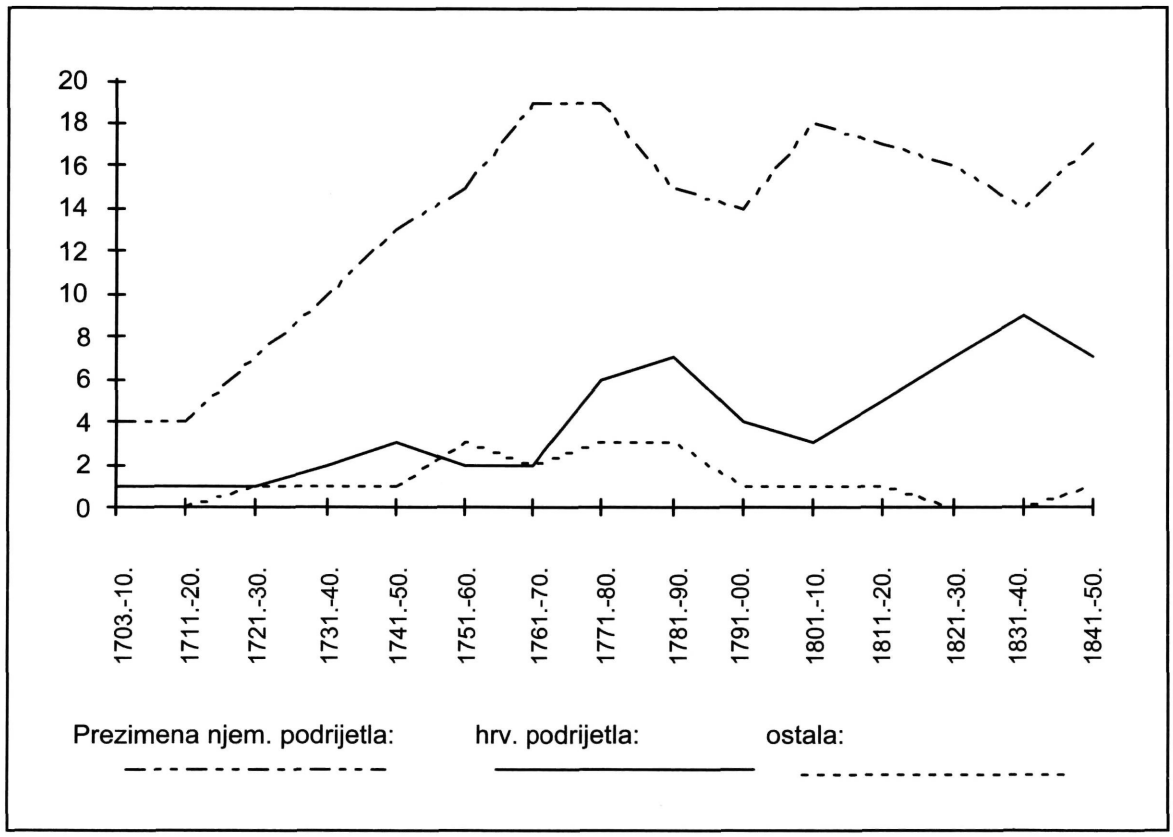

Variranje vrijednosti zasad je teško argumentirano protumačiti. Ono nikako nije bilo posljedica moguće promjene nacionalnoga opredjeljenja ("osvješćivanja") sestara, nego raspoređivanja sestara po samostanima. No to je ipak moralo imati nekakve veze s političkim promjenama u državi.

Ovi će podaci postati mnogo rječitijima, ako ih usporedimo s podacima o podrijetlu svetačkih sličica. Usporedba postotne zastupljenosti pojedinih zemalja (pokrajina) u broju sestara i sličica prilično se podudara. Posebice je to lako uočljivo, ako od broja sličica odbijemo one iz pojedinih velikih nacionalnih vjerskih i političkih središta (32 iz Landshuta, 34 iz Maria Zella, 26 iz Beča, 11 iz Praga i 38 iz Marije Bistrice, ukupno 141 sličica).Vidi se to na grafikonu:

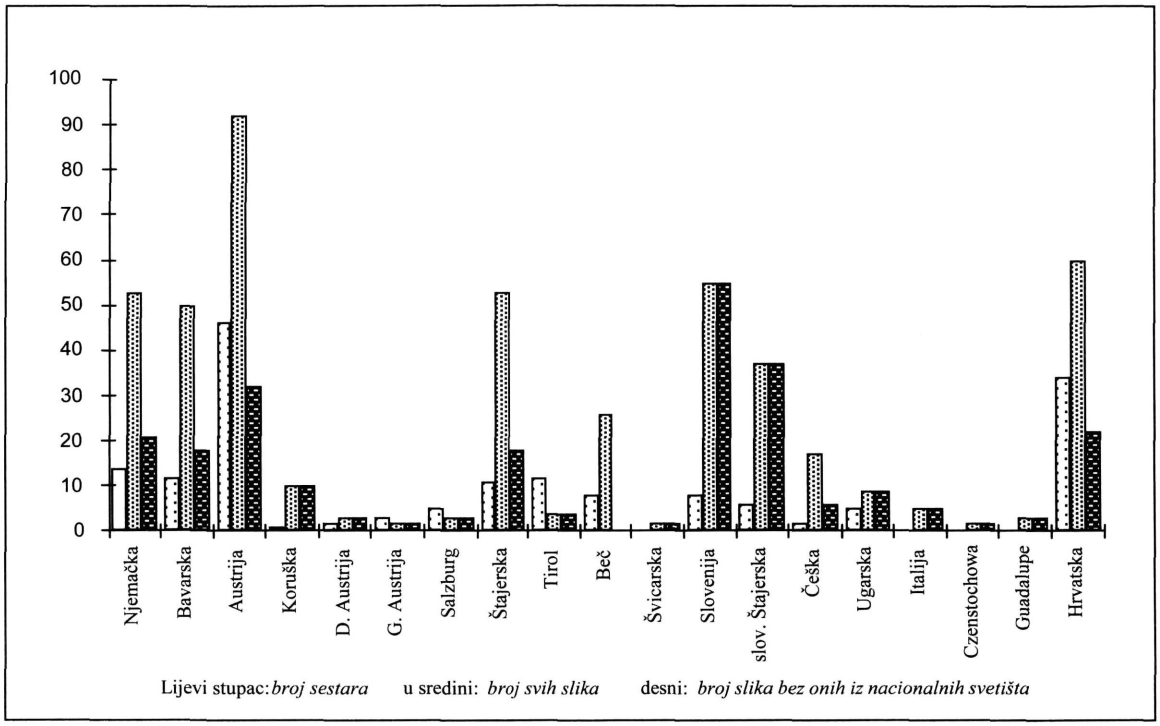

Lijevi stupac: *broj sestara* u sredini: *broj svih slika* desni: *broj slika bez onih iz nacionalnih svetišta*

Ovo podudaranje nije potrebno posebno kometirati. Priliv sličica velikim se dijelom podudara s mogućim vezama sestara s njihovim zavičajima.

Otkrivanje procesa nastajanja uršulinske zbirke svetačkih sličica razotkrilo nam je, posve usput, vrlo jasno, matematičkim putem činjenicu da su sestre u razdoblju, kada su skupljale najvrijednije sličice (tijekom 18. i početkom 19. stoljeća), u znatnoj većini dolazile u varaždinski samostan s njemačkoga govornog područja. Postaje nam razumljivom i inače poznata činjenica da je u samostanu razgovorni jzik pretežno bio njemački, koji je većini bio imaterinji. Ova činjenica postaje važnom, ima li se na umu da će uršulinke od samoga svojega početka preuzeti na sebe zadatak, podučavati žensku mladež u vrijeme kada kod nas još ni dječaci u pravilu nisu išli u školu. Časna majka Ana Julijana Drašković, koja je dovela uršulinke u Varaždin, spomenula je na jednome mjestu njihov učiteljski rad u gradu: *...y z navukom Dieize koteroga plemenitom Varassu naklanjamo...*[13] Doista, uršulinke su od samoga početka počele podučavati mladež, i to ne samo žensku, nego na izričitu molbu varaždinskoga građanstva i mušku. Ženska škola bila je uglavnom internatskoga tipa, a trajala je - sa sve proširenijim oblicima rada - sve do dolaska komunističke vlasti nakon Drugoga svjetskog rata.[14]

Ali sestre nisu samo učile djecu, nego su ih odgajale, dijelom sustavno, prema utvrđenim načelima, ali dijelom nesvjesno, vlastitim primjerom. To je pak postupak kojime se ne prenosi znanje ni propisi, nego kultuviraju životne navade. To je, ukratko, bila jedna od važnih spona koje su varaždinsko građanstvo kulturno povezivale sa srednjom Europom. Taj srednjoeuropski duh, podređen njemačkim jezikom kao sredstvom suobraćanja, nipošto nije značilo podržavanje njemačkoga nacionalnog osjećaja. O tome svjedoče i brojne varaždinske obitelji čija prezimena (primjerice, Dürrigl, Egersdorfer, Folprecht, Goger, Haller, Kettig, Kotzmuth, Lehpamer, Lypoldt, Metz, Platzer, Stamberger, Vollmayer; dovoljno je prošetati varaždinskim grobljem) odaju njemačko podrijetlo prvih svojih

[13] Svalina, s. Marija Assumpta i s. Ana Klaudija –uran: *Hrvatske uršulinke povodom 275-godišnjice osnutka uršulinskog samostana u Varaždinu*. Varaždin 1979., str. 81.

[14] Svalina—uran, nav. djelo, str. 75-125.

nositelja, a koje su - usprkos njemačkome koji se njegovao kao *Haussprache* - osjećale i djelovale hrvatski.

II. SLOJEVITOST SADRŽAJA URŠULINSKOGA ALBUMA I ZBIRKE SVETAČKIH SLIČICA (*Marija Mirković*)

1. O albumu nabožnih sličica u Muzeju

Zanimljiv je pristup sestara oblikovanju albuma što su ga podarile Muzeju. Na prva četiri arka predstavljena su, velikim grafičkim listovima, tri hrvatska prošteništa: Majka Božja Bistrička, Marija Jeruzalemska s Trškoga Vrha i Marija Loborska. Malim sličicama, povezanima s očito najčešće posjećivanim prošteništem, onime Majke Božje Bistričke, opremljena su još četiri arka, a u Albumu se, osim ovih, nalaze spomensličice još nekih hrvatskih prošteništa. One potječu pretežno iz Mariji posvećenih crkava blizu Varaždina poput Biškupca, Radovana, Lobora, Remetinca i Trškoga Vrha kraj Krapine, no sačuvana je i sadržajno zanimljiva sličica iz Ludbrega, gdje se štuje Sv. krv Kristova. Iz Zagreba potječu sličica Marijina oltara iz samostanske crkve zagrebačkih Klarisa, sličica franjevačke Žalosne Gospe s Kaptola i sličica iz crkve zagrebačkih Isusovaca na Ksaveru. U Albumu je i spomensličica iz Rijeke i dvije s Trsata, a zastupljeno je i katoličko prošteništе Marije Snježne na Tekiji kraj Petrovaradina. Ovdje su i spomensličice iz slovenskih prošteništa. Od europskih hodočasničkih mjesta najviše je motiva iz austrijske slavne i posvuda čašćene Maria Zell, zatim iz mjesta u kojima su postojali uršulinski samostani poput Maribora, Ljubljane, Landshuta i Praga, a tu je i Madonna iz daleke Guadalupe.

Osim samih spomensličica opremljenih bilješkom o objektu pobožnosti koji predstavljaju, a donesenih (ili dobivenih) s hodočašća uglavnom usmjerenih prema Blaženoj Djevici Mariji, obilno je zastupljena opća ikonografija, ponajprije nadahnuta Marijinim i Kristovim likom. Nanizani su i mnogi ikonografski motivi svetaca iz redova isusovaca, franjevaca i, naravno, uršulinki, a tu su i pavlinski prvaci Pavao pustinjak i Antun opat, zatim apostoli i sveti zaštitnici od duhovnih tjeskoba, tjelesnih boli i prirodnih nedaća, a ne manjkaju ni neke osebujne i zapletene barokne ikonografske sheme s alegorijskim ili simboličnim porukama.

Većina tih sličica, ili bar njihovih najstarijih predložaka, nastala je tijekom 18. stoljeća uglavnom pod utjecajem augsburških (odakle je čak 120 primjeraka), bečkih (47), praških (39) i gradačkih radionica tih sitnih likovnih rukotvorina za široku uporabu. Osim shematiziranih prikaza s lebdećim likom Marije, Isusa ili nekog drugog svetačkog lika, nad naseljem, vlastitom crkvom ili oltarom, najčešći su tzv. *vera effigies* (istiniti lik), tj. vjerni odrazi kultnog lika, popraćeni kraćim tekstovima o osobi, čudesnom događaju vezanu uz nju i molitvenim zazivima, a ponekad i napomenom da je sličicom bio dotaknut prikazani milosni lik. Svetački su likovi prikazivani u nebeskoj slavi, u viđenjima značajnima za njihovu svetost, ili pak kako pomažu vjernicima koji im se utječu.

Na kraju treba spomenuti sličice s biblijskim likovima, a česti su i biblijski motivi, gdje su uz novozavjetne, koji su sastavani dio Marijine i Spasiteljeve ikonografije, i probrani starozavjetni motivi, tako da cijela zbirka predstavlja zanimljivu galeriju likova i sakralnih tema štovanih u tišini uršulinskoga samostana.

No, bez obzira na opisanu ukalupljenost motiva, s mnogih se sličica mogu iščitavati sasvim određeni, ponekad manje poznati, kulturnopovijesni podatci. Spomenimo samo cijeli niz bistričkih prikaza na kojima se ispod Marije s Isusom, ogrnutih zvonolikim plaštem sa zavjetnim darovima, razabire podrobno prikazan izvorni izgled bistričkoga sakralnoga

sklopa prije preinake arhitekta Bolléa, a vezu s još dubljom povijesti crkve predstavljaju bočno doslikani apostolski prvaci Petar i Pavao kojima je ta crkva bila posvećena prije našašća Marijina kipa (A1/K1)[15].

Takvu dokumentarnost posjeduje i sličica iz Remetinca (A951/K59) gdje se ispod Kraljice svete krunice s Dominikom i Katarinom Sienskom prostire cijeli (kasnije znatno okrnjeni) samostanski sklop utvrđen cinkturom, koja ga predstavlja kao taborsku crkvu. Tako su se, naime, često utvrđivale crkve na graničnim područjima ugroženima od Osmanlija.[16]

Prvovrsni je kulturnopovijesni dokument i sitna sličica oltara zagrebačkih klarisa (A9/K9), jedino likovno svjedočanstvo o njihovoj zagrebačkoj crkvi iz Opatičke ulice, koja je srušena a njezin inventar, razdijeljen po pounjskim crkvama, uništen još u 2. svj. ratu.[17] Grafika Žalosne Gospe zagrebačkih franjevaca budi pak sjećanje na staru pobožnost vezanu uz tu franjevačku sliku, koju je „svojom" smatrao i Eugen Kvaternik[18], a koja je jedina od baroknoga inventara nadživjela Bolléovu regotizaciju prastare zagrebačke crkve sv. Franje Asiškoga. Stilski i tipološki se slika, po kojoj je gradački bakropisac J. V. Kaupertz izradio godine 1778. ovu grafiku, oslanja na ranobarokne uzore - slike i kipove Sućutne Marije, pa je očito uresila Marijin oltar barokizirane franjevačke crkve na Kaptolu koju je 1683. posvetio biskup Martin Borković.[19] Uz nju je, naime, u baroku bila vezana posebna pobožnost[20], a prigodna je molitvica otisnuta uz spomenutu sličicu i sačuvana u Albumu (A58/K10). Sličan je motiv i na malim sličicama Žalosne Gospe sa sedam mačeva, izrađene u Varaždinu (A43/K5). Na sličici srodna motiva i grafičarova rukopisa Marija, držeći mrtvo tijelo svojega sina, pruža vjernicima škapular (A48), po čemu ju možemo povezati s franjevačkom bratovštinom sv. škapulara, koja je bila utemeljena 1670. godine.[21]

Spomenimo usput da je gvardijan varaždinskoga franjevačkoga samostana o. Maksimilijan Klarić još 1705. godine u popis samostanskih umjetnina unio sliku *Beatissimae Virginis Pöchensis seu lachrimatis* ("Najblaženije Djevice Pečke ili suzeće"), koja se sada nalazi u malom oratoriju na franjevačkom pjevalištu. Predložak za sliku varaždinskih franjevaca umjetnik je našao u motivu Suzeće Marije koja privlači vjernike još od protuturskih ratova okončanih oslobođenjem Ugarske i Slavonije od Turaka. Izvorna je slika već preko 300 godina izložena u bečkoj stolnoj crkvi sv. Stjepana, a pred njezinim oltarom, desno od ulaza, trajno trepere svijeće njezinih štovatelja i molitelja. I taj je milosni lik nazočan malom grafikom u uršulinskome albumu u Muzeju (A151). Ovjerena je pečatom koji jamči da je njome dodirnut izvornik. Natpis *Abbildung des Wunderthätigen Marianischen Gnadenbildes das Pötsch in Oberungarn geweinet, und bey S. Stephan in Wien verehret wird*" upućuje na isto ikonografsko izvorište, s primjedbom da slika potječe sa sjevera Ugarske. Za jednu od tamošnjih crkava naslikao ju je pučki slikar Štefan Pap godine 1676., a na glas je došla nakon što je dvadeset godina kasnije prosuzila. [22]

Pozornost privlači raznolikst sadržaja ovoga albuma, sadržaja skupljena s udaljenih izvorišta, no uzme li se u obzir da je tih skoro tisuću sličica tek dio oveće cjeline koju

---

[15] Sličice iz albuma ovdje su označene identifikacijskom oznakom A i brojem u albumu, a ako su spomenute i u Katalogu, onda još i oznakom K (iza kose crte) i brojem. Sličice iz samostanske zbirke ovdje nisu označene, jer još nisu inventirane ni opremljene nekim identifikacijskim brojem.

[16] Marija Mirković: »udotvorni franjevački Marijin kip iz Remetinca. U: *Marijin Trsat* 1988/3:3.

[17] Marija Mirković: Milosna djevica Marija zagrebačkih klarisa. U: *Marijin Trsat* 1990/1:3 .

[18] Fra Bonaventura Duda: *Mali darovi Isusovoj i našoj majci*. Teovizija, Zagreb 2001:125-127.

[19] Marija Mirković: Virgo dolorosa apud franciscanos urbis Zagrabiae. U: *Marijin Trsat* 1989/2:3.

[20] Fra Emanuel Hoško: Pastoralno djelovanje franjevaca provincije Sv. Ladislava na području zagrebačke biskupije u vremenu potridentske obnove. U: *Bogoslovska smotra* LXIV-1974/4:449, bilj. 94.

[21] Marija Mirkoviă: Žalosna gospa Varaţdinska. U: *Marijin Trsat* 1989/1:3.

[22] Marija Mirković: Slika plačuće Marije u varaždinskom franjevačkom samostanu. U: *Marijin Trsat* 1990/4:3.

sestre i dalje čuvaju u svome samostanu, privlačno je izvidjeti koliko se može, uvidom u ukupni fond svetačkih sličica, proširiti njihova sadržajnost popraćena novim informacijama o njihovu podrijetlu i putu do varaždinske zajednice nekoć izoliranih redovnica. Naime, muzejski album promišljen je, ali ipak samo uži izbor svetačkih sličica iz oveće zbirke koja se još uvijek čuva u varaždinskom Uršulinskom samostanu.

2. O samostanskoj zbirci svetačkih sličica

Proslava dolaska sestara uršulinki u Varaždin postala je povodom da se iz zaborava izvuku još neke od tih sitnih uspomena koje su s tolikim marom skupljale generacije sestara. Iz obilja još nepoznate građe ovom je prigodom izdvojen dio najstarijih primjeraka, pretežno (ali ne isključivo) iz 18. stoljeća. Zastupljene su različite teme od spomensličica pojedinih hodočasničkih središta preko izrazito uršulinskih slika do svetačkih motiva. Na mnogima od njih informativni su potpisi, kraće ili dulje molitvice, a dio ih čuva i rukom ispisane zapise i podatke o sestrama kojima su pripadale.

Za razliku od ustustavljenih - ali ipak samo općih - indeksa o podrijetlu, autorima i djelomičnim prijepisima popratnih navoda, kakvima su uršulinke opremile svoj album, ovom ću prigodom izložiti i komentirati likovni sadržaj djela i one nelikovne značajke najstarijih motiva iz uršulinske zbirke koje će, uspije li moj naum, potpunije predstaviti i njihove samozatajne sakupljačice i čuvateljice, sestre uršulinke.

Budući da svetačke ili nabožne sličice predstavljaju predmete koji potiču prvenstveno na osobnu pobožnost, one su svojim dimenzijama prilagođene veličini molitvenika ili nabožnih priručnika tek nešto većih dimenzija, pa veličinom rijetko premašuju 10x15 cm. To znači da su uvijek bile vlasnicama na dohvat ruke, a trajna je uporaba na mnogim primjercima ostavila traga.

Sličice koje se čuvaju u uršulinskome samostanu svojim izgledom, izradom, sadržajem i namjenom potpuno odgovaraju sažetoj definiciji svetačke sličice. Doduše, ima među njima i onih koje to nisu izvorno, nego im je to sekundarna namjena. To su pojedinačni otisci slika koje su inače bile izrađivane za zbirke ikonografskih predložaka, kakve su postojale za potrebe pojedinih redovničkih zajednica ili za blagdane kroz godinu. Takva su minijaturna djelca bila sestrama zanimljiva i omiljena zbog mnogih biblijskih navoda koji olakšavaju dublje razmatranje sadržaja. Zato ih ni nisu nasumce skupljale, kao ni one, slično opremljene, koje su izrezivale iz nabožne literature, pa čak i iz periodičnih tiskovina i tako ih same pretvarale u nabožne svetačke sličice za osobnu uporabu.

Motivika na sličicama iz zbirke u uršulinskome samostanu je, kako je bilo već rečeno, obilna i raznolika, no ipak se može izložiti prema određenim temama.

a) Marijanska motivika

Već se u albumu moglo uočiti da je Marija, sama ili s Isusom, najčešće ikonografsko nadahnuće tih probranih sličica, a sadržaj samostanske zbirke se od toga bitno ne razlikuje. Uvod u raznolikost marijanske motivike pruža sadržaj nevelike sličice rječita naziva *ELOGIA MARIANA*. Na njoj je u gornjoj polovici prikaz Navještenja donekle neuobičajena, ali razumljiva sadržaja. Slijeva se na oblaku spustio Gabrijel s ljiljanom u ruci, kojemu iz usana izvire pozdrav *Ave Maria*. Od goluba Duha Svetoga iznad njega slijeva se nebeska svjetlost prema Djevici u desnom kutu kompozicije. Ona kleči, prignute glave i raširenih ruku, a iz usta joj se izvija bitna riječ njezina prihvaćanja *Fiat* (naopako je napisana, jer je usmjerena s desna na lijevo, prema Nebu). Između ta dva lika razgranato je lijepo stablo. Nema na njemu ni plodova ni zmije - dakle, nije to stablo spoznaje. Baš suprotno, to je stablo oko kojega lepršaju „ptice nebeske i gnijezde mu se po granama“ (Mt 13,31). Rastvorena knjiga u vrhu krošnje u kojem je dva puta ispisano *S. Mar[ia]* usmjeruje promatračeve misli na rajsko stablo života koje će, kada mu dođe vrijeme, donijeti plod

(Otk 2,7). Ispod ovoga se prizora nalazi kuća sazdana od kamenja s ispisanim Marijinim pohvalnim nazivima iz Lauretanskih litanija, kojima se ističu Marijine vrline i prema njoj usmjereni pobožni zazivi. Oni su nadahnuće za pojedine kategorije mariooloških i kristoloških tema te hagiografskih svetačkih motiva koji su također usmjereni prema svetoj Majci Božjoj i njezinu Božanskom Sinu.

Unutar probranoga samostanskog fonda rjeđe su sličice hrvatskih prošteništa, jer su se tih motiva sestre očito samoprijegorno odrekle i uklopile ih u darovani album. Izuzetkom se mogu smatrati bistričke sličice na kojima redovito, iznad prikaza cijeloga baroknoga prošteništa, lebdi kip Majke Božje s Isusom na lijevoj ruci (dakle, promatraču desno). Oboje su ogrnuti zvonolikim brokatnim plaštevima urešenima zavjetnim darovima. Ponekad je Bogorodica umetnuta u srcolik otvor, poput pokaznice, uokviren oblačićima. Uokolo znaju biti povješani i raspoređeni raznoliki zavjetni darovi: udovi, srca, oči i drugi organi bolesnika, štake bogalja, okovi zarobljenika i oružje ratnika.

Nešto je više motiva štajerske Maria Zell. Neke su rađene rukom, a duge tiskane u crnobijeloj tehnici i rukom kolorirane. Marija je uvijek u zvonolikom plaštu s Isusom - propisno na desnoj, a ponekad i na lijevoj ruci. U podnožju tih slika nalazi se realni ili shematizirani prikaz crkve. Zanimljiva je među celskim slikama jedna, tiskana u Pragu, s njemačkim stihovima: *Weil ich an Ihnen oft gedacht/Hab ich dieses Marienbild/ Zur Wallfahrtsgabe mitgebracht* ("Jer često na Vas mišljah, donesoh sa sobom ovu Marjinu sličicu kao dar s hodočašća").

Ovako odjevena Marija, uobičajena u baroku, preuzeta je, izgleda, s ikonografske sheme Marije Loretske. Tako je, naime, stari loretski kip bio još u 16.st. ovijen dalmatikom koja je služila da na nju hodočasnici vješaju zavjetne darove.[23] Već su se tada iz Loreta počele širiti spomensličice tako odjevene Djevice Europom. Po loretskoj se ikonografskoj shemi Loretska Gospa obvezno nalazi u plitkoj niši loretske Nazaretske kućice među dvama anđelima lučonošama i ispod dvaju kandila. Takva slika u zbirci, označena s natpisom *VIRGO LAURETANA,* opremljena je s loretskim papirnatim pečatom koji svjedoči o izvornom podrijetlu spomensličice. Po tom su predlošku zatim rađeni kipovi za europske Loretske kapelice, a sve češće su se na taj način pokrivale brojne stojeće gotičke "Lijepe Madone" s Isusom u naručju, koje su bile izlagane pobožnosti vjernika u loretskim kapelama uz crkve ili na oltarima proštenjarskih crkava. Taj se običaj zatim proširio i na druge kipove Marije s djetetom[24]. Njihova barokna odjeća je na grafikama bogato nakićena zavjetnim darovima koje su vjernici davali uz molbu, ili kao znak zahvale za uslišanje molbe. No, uz podrobno oslikane zvonolike plašteve, bilo je i sasvim shematskih prikaza s nekoliko nizova lanaca i bisera te ponekim srcem. S druge pak strane Marija i Isus u njezinu naručju na svim su slikama shematizirani, jer se, pod opisanom „kostimografijom", izgubila njihova individualnost. Razlikuju se samo po izgledu svetišta ili oltara te po ispisanim podacima o liku i lokalitetu.

Po baroknim su crkvama podjednako ogrtali zvonolikim plaštevima i kipove sjedeće Marije s Isusom u naručju, pa čak i Žalosne Gospe na kojima je posebnim plaštom prekrivano i Isusovo mrtvo tijelo, što je onda prikazano i na grafičkim slikama (primjerice, Žalosna Gospa iz Münchena). Običaj se prenio i na druge posebno štovane likove, pa je tako ponegdje i Isus bez majke odjenut u zvonoliki plašt.

U izvjesnom smislu spada u marijansku ikonografiju i Marijina majka Ana. Posebno je zanimljiva jedna preklopna sličica s molitvm i objašnjenjem, a tiskao ju je F. Nowohradsky u Grazu. Ona zapravo sadrži dvije sličice. Na lijevoj polovici listića je u

---

[23] Floriano Grimaldi: *La chiesa si Santa Maria di Loreto nei documenti dei secoli XII-XV.* Archivio di stato Ancona 2. Ancona 1984:Tav. XXXII; slika iz 1597.

[24] Jelka Radauš Ribarić: Tradicija odijevanja Marijinih kipova u Hrvata. U: *Mundo melioris origo. Marija i Hrvati u barokno doba.* Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1988:251-161.

gornjem dijelu slika kipa s glavnoga oltara franjevačke hodočasničke crkve u Annabergu u Šleskoj (danas Gúra ,w. Anny) koji predstavlja Anu, Mariju i maloga Isusa, svo troje su okrunjeni, a dijete Isus među ženama ima na sebi zvonoliki plašt. Ispod je molitva sv. Ani. Na desnoj je polovici lista rastvoreni dlan sv. Ane, a ispod objašnjenje. Riječ je o podsjetniku prema kojem svaki prst i jastučići na dlanu traže određeno razmatranje. Ova je slika povezana s relikvijom koja se pojavila u Beču god. 1678., a predstavljala bi mumificiranu ruku sv. Ane. Nabavljena je na tržištu relikvija u Carigradu. Relikviju je kupio car i kralj Leopold I. i isprva se čuvala na Dvoru, a kasnije je dospjela u crkvu sv. Ane gdje se razvilo žustro štovanje. Kopije su se širile Austrijom i južnom Njemačkom.[25] Ruka kao podsjetnik za molitvu i pobožnost možda je odjek posebne Anine krunice koju je Sv. Stolica strogo zabranila godine 1677., godinu prije nego što se relikvija pojavila. Obje sličice povezuje samo motiv.

Iz radionice obitelji Kaupertz izašla je osebujna grafika koja bi tipološki bila za vrijeme nastanka potpuno neprimjerena, kada potpis ne bi odao da se radi o sv. Ani (Samotrojnoj) iz St. Mareina u Mürztalu. Ondje se, naime, na oltaru iz 17. st. štuje kip iz 15. stoljeća, koji prikazuje Sv. Anu kako na lijevome koljenu drži malu Mariju s rukama u položaju „orans", a na desnome djetešce Isusa s desnicom uzdignutom na blagoslov te vladarskom kuglom u lijevoj ruci. Sva tri odjevena kipa okrunjena su na sličici različitim krunama i kompozicijski objedinjena plaštem koji se ispod Anine krune zvonoliko širi iza njih.

Gubitak individualnih crta može danas, kada su nam se zamutile niti koje su nekoć povezivale pojedine likove, dovesti do nesporazuma. Dvije sličice iz uršulinske zbirke to zorno ilustriraju. Na jednoj, ispod Marije s Isusom u zvonolikom plaštu, njemački tekst objašnjava da je to *Das Wunderthätige Gnadenbild zu Maria Brun bey denen P.P. August: Barfüss:* ("Čudotvorni milosni lik u Maria Brunnu kod otaca bosonogih augustinaca"). U dnu je crtež samostanskog sklopa u čijoj se crkvi čuvao kip. To je bivši samostan Mariabrunn u mjestu Brunn am Gebirge (danas južno predgrađe Beča), a kip predstavlja - prema legendi - Mariju iz Granade. Na drugoj je sličici latinski tekst s kronogramom: *EffIgIes B.VIrgInIs BrVn aDVenerabILes P.P.AVgVstInIanos 10.Malj soLennIter Coronata* ("Slika Bl. Djevice kod časnih otaca Augustinaca, 10. svibnja svečano okrunjena"), a slika predstavlja jednu od „istinitih" kopija srednjovjekovne ikone „Maria bruna" koja se od sredine 14. st. nalazi kod augustinaca u Brnu (danas ju zovu Majkom Božjom od Staroga Brna). Prepoznatljiva je po osebujnom rombolikom križu pod grlom, a okrunjena, kako se može iščitati i iz kronograma, tek god. 1737. Prigodom jedne od restauracija očistili su stoljetne slojeve naknadnih boja i gareži te uklonili krune sa slike, što je dovelo do pretpostavke da je mogla nastati u 13. stoljeću, i to, izgleda, u Dalmaciji.[26] Obje slike, dakle, osim sličnoga naziva, nemaju ništa zajedničko.

Dvije inačice uporabe takvih plašteva predočene su na dvjema sličicama. Oci Benediktinci iz Andechsa u Bavarskoj izdali su dvije srodne spomensličice. Na jednoj, uobičajenijoj, Marija s Isusom sjedi u „zvonolikoj kostimografiji" nad vedutom samostanskoga sklopa s crkvom prema kojoj hrle bolesni i bogalji upirući svoje oči, uz vapaje, Bogorodici i njezinu Sinu. Pod slikom je donekle okrnjeni tekst. Sličica potječe iz augsburške radionice Klauberovih. Po stilu i načinu izvedbe njihova je i druga, daleko neuobičajenija grafika, na kojoj se u vrhu između dvojice papa umjesto Marije nalazi gotička pokaznica s trima hostijama ogrnutima trokutastim ‚okrunjenim' plaštem. S pokaznice se strijele spuštaju prema personifikacijama kuge, rata i gladi (dolje desno), a blage zrake milosti prema četirima personifikacijama njemačkih pokrajina s njihovim

[25] K. Teply: Die Herkunft der Wiener Annahand-Reliquie. U: *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde* 76/1973:277-285.

[26] Marija Mirković: Gospa iz Brna. U: Marija 1998/10: 226-7.

grbovima. I ovaj puta je sadržaj objašnjen kratkim tekstom pod slikom, koji olakšava čitanje onoga oštećenoga.

Dokumentarnija od „uniformiranih" likova iz Marijanskih prošteništa je skupina prikaza tzv. „vera effigies" (istinitih slika) poznatih europskih Marijinih milosnih likova. U umjetnosti srednje Europe smatra se najčešćim predloškom Kranachova *Maria Hilf* - Marija pomoćnica - izvedena u mnogo inačica od kojih su neke (i u Hrvatskoj) postale središtima marijanske pobožnosti. Tu je i slika Majke dobroga Savjeta, na kojoj se duga, vezana uz prijenos te slike iz Albanije u Italiju[27], iskrivljuje do neprepoznatljivosti, ali i niz drugih, pretežno srednjeuropskih milosnih Marijinih likova, čašćenih u redovničkim zajednicama (poput Majke Božje Częstochowske), pa slike i kipovi iz lokalnih prošteništa poput druge čudotvorne slike iz Maria Zell i sl., a u samostanskoj se zbirci nalazi i manje poznata *Mater Gratiarum* iz Budima te dvije inačice udaljenoga meksičkoga milosnoga lika Marije Guadalupe. Na jednoj je Marija, iako ikonografski vjerna izvorniku, zapravo poistovjećena s čestim i raznolikim prikazima Bezgrješno začete Djevice i obilježena kao *Allerreinste Jungfrau und Mutter Christi* ("Najčišća djevica i Majka Kristova"). Na drugoj je dužim naslovom (s mnogo kratica) imenovana kao *Nuestra Señora de Guadalupe de Mexico/Patrona de la Nueva España* ("Naša Gospa od Guadalupe u Meksiku/Zaštitnica Nove Španjolske") i predstavljena u izvornoj ikonografskoj shemi okrunjene djevice u zvijezdama posutom plaštu kako lebdi nad srpolikim mjesecom kojega pridržava anđeo. Identificirana je pomoću minijaturnih ukazanja u sva četiri kuta kompozicije. Dva anđelka u podnožju drže krunicu, a još osam ih lebdi uz nju, svaki s krunom u ruci.

Nisu rijetke niti kombinacije slika *Vera Effigies* s motivom svetišta u kojima se one čuvaju. Način oblikovanja toga motiva vidi se na spomensličicama Majke Božje iz Absama. Na starijoj izvedenici bogalj, klečeći podalje od crkve, promatra dva anđela koja iz rastvorena neba spuštaju (ili u nebo uznose) Djevičin portret, koji i na drugoj slici (nešto mlađoj) lebdi nad panoramom Absama, ali mještani se spokojno kreću ulicom ne obazirući se ni prema njoj, ni prema crkvi na uzvisini.

Za osobne su pobožnosti bile posebno prilagođene i očito često rabljene preklopne sličice različita sadržaja s odužim prigodnim molitvama, pa i s konkretnijim podacima o štovanom liku i mjestu. Takve sličice, među kojima se nalazi i ona Majke Božje Bistričke, Majke Božje Częstohowske i spominjane Marije Pócs, svojom trošnošću pokazuju da su dugo i redovito rabljene ne samo kao oznaka mjesta u molitveniku, već kao molitvena dopuna njegovu sadržaju.

Ne treba izostaviti ni ikonografski proširene i biblijskim navodima dopunjene sličice izvađene iz knjiga, poput slike Marijina bezgrješna začeća s natpisom *In immaculata conceptione mea Beatam me dicent omnes Generationes.* ("U mojem bezgrješnom začeću Blaženom me zovu sva pokoljenja"). Sličica je izvorno bila, kao stranica *107*, sastavnim dijelom nekoga ikonografskoga priručnika, a izrezana je poslužila kao mala sličica za osobnu pobožnost. Prikazuje Mariju pod okriljem Presvetoga Trojstva nad prizorom izgona iz Raja zemaljskoga, s predstavnicima četiriju kontinenata koji ju časte.

b) Kristološke teme

U ikonografiji nadahnutoj Kristovim likom pojavljuje se također tip „vjernih slika" iz pojedinih sakralnih objekata ili mjesta. Među takve se može ubrojiti Raspeće sa žalosnom Gospom u podnožju iz Schwaza u Tirolu te Razapeti Spasitelj između Marije i Ivana nad prikazom crkve sv. Križa (Kreuzkirche) kraj Villacha (Beljaka u Koruškoj), a takvo je i raspelo iz mariborske župne crkve od kojega su sačuvane dvije izvedbe. Na jednoj je križ s Isusom ispred panorame Maribora u čijoj se župnoj crkvi inače nalazi, a na drugoj se vidi da je to zapravo samo središte baroknoga oltara iz te crkve, te da su uz oltar uklopljeni

[27] Marija Mirković: Majka dobrog savjeta. U: Marija 1998/11:336-7.

u složeniju kompoziciju, uz Raspetoga, Marija i Ivan, a u atici nad njime Bog Otac i Duh Sveti. Ovima možemo pribrojiti i preklopnu spomensličicu s čudotvornim riječkim Križem iz crkve sv. Vida s molitvom i popratnim izvješćem o čudesnom događaju.

Od srednjega vijeka bili su u ženskim samostanima posebno omiljeni motivi Maloga Isusa u raskošnim haljinicama, kakav je poznati praški, pa salzburški, bečki ili gradački Mali Isus. Na slici iz zbirke, rađenoj u Beču, prikazano je *Das liebreiche JESU Kind, welches in den Closter deren Regulierten Chor-Frauen bey der Himmels-Pforten.* ("ljupko djetešce ISUS iz bečkoga samostana reguliranih korskih gospođa kraj Nebeskih vrata").

Gradački bakropisac Johann Veit Kaupertz prikazao je pak Maloga Isusa gradačkih sestara Elizabetinki u lepezasto raširenoj odjeći kako stoji na postolju. Autor je svoju kompoziciju ikonološki obogatio dodavši slijeva klečećeg anđela, a desno kadionicu iz koje se prema Isusu uzdiže miomiris spomenut u otvorenoj knjizi s ispisanim stihom *Laß mein Gebeth wie ein Rauch hinaufgehen vor dein Angesicht, verse Ps.141, v.6.* ("Nek mi se uzdigne molitva kao kâd pred lice tvoje", ps 141,6).

Dio skupljenih sličica nastao je na temelju razmišljanja o tome kako je moglo izgledati Isusovo djetinjstvo, uglavnom na podlozi apokrifnih spisa. Tako na jednoj sličici s latinskim i njemačkim stihovima, koji tumače radnju, Isus pomaže Josipu koji cijepa kladu, dok Marija kraj njih spokojno veze. Na drugoj Marija i Josip, praćeni anđelom, slijede Isusa na putu u Jeruzalem, kako to piše ispod prizora. Od njih se bitno razlikuje ikonografski osebujan motiv djeteta Isusa koje spava na polegnutu drvu križa okružen s „Arma Christi". Oruđe s kojim je Isus bio mučen i razapet, čest je ures prizora sa Sućutnom Marijom. No ono može biti i samostalna tema. Osebujna je sličica *Insignia Christi* na kojoj su oruđa poslagana na Isusovu haljinu poput ordenja, a sve zajedno je, sa zastavama i odužim nizom izrazito baroknih vladarskih titula, aranžiramo kao nacrt za grb nekoga zemaljskoga vladara.

Dojmljiva slika „Ecce Homo" Guida Renija, ili motivi Srca Isusova, ponavljaju se u mnogim izvedenicama, a umnažana je i grafika I. V. Kauperza s vjernim otiskom Isusova izmučena lika. Redovnice čuvaju i *Wahrer Abriss,* "istinitu sliku" okrunjenoga Spasitelja iz Klagenfurta (s oštećenjem na licu).

Ovu kristološku usmjerenost uršulinki potvrđuju prizori nadahnuti biblijskim kanonskim i apokrifnim tekstovima, među kojima su najčešći različiti motivi Isusove muke popraćeni odgovarajućim navodima ili molitvicama. Na njima su rubovi oštećeni čestom uporabom, pa tek poneki zajednički naslov ili sačuvani broj u vrhu, kao i slična izvedba, daju naslutiti da su sastavni dio većega ciklusa. Ponekad se uočava razlika u tehnološkom ostvarenju određenoga motiva s ikonološki složenim programom, što ukazuje na to da su neki od njih naknadne shematizirane kopije starijih predložaka. Nisu rijetki ni ikonološki složeniji motivi s Marijom od sedam žalosti ili s Marijom, Ivanom i Marijom Magdalenom pod križem, a na jednoj od sličica anđeli oko križa drže *arma Christi*, a jedan u kalež skuplja njegovu krv.

Svetoj krvi koja se izlijeva iz kaleža posvećena je preklopna sličica čiji je izdavač shvatio da otisnutoj molitvici treba i *Vorbericht,* pojašnjenje iz kojega saznajemo kako je neki svećenik posumnjao u istinitost nauka o pretvorbi misnoga vina u krv Kristovu, pa se kalež prevrnuo, u pojednim se mrljama na tkanini pojavila slika trnjem okrunjene Kristove glave, a u sredini cijeli razapeti Krist. To je čudo prikazano na sličici, a svatko tko ju poljubi i izmoli Očenaš i Zdravomariju, dobiva od Boga - nakon skrušene pokore - vječni život.

Mala i prividno skromna grafika raspetoga Isusa s klasom koji izrasta iz njegova podnožja pokazuje kako se skromnim izražajnim sredstvima može pružiti zadovoljstvo odgonetanja jer ovdje promatrač, poznaje li Evanđelje, može iščitati poruku *ako pšenično zrno... umre donosi obilat rod* (Iv 12,24).

c) Svetačka ikonografija

Nabožne sličice svetica i svetaca pokazuju svu širinu interesa sestara uršulinki, ali i svojevrsnu uraslost u vjerski krajolik područja u kojem su djelovale ne samo kao redovnice, nego i kao dugotrajne i nadasve plodonosne odgajateljice i učiteljice ženske mladeži.

α) Uršulinska ikonografija

Sv. Angela Merici je kao utemeljiteljica svoje Družbe odabrala svetu Uršulu da bude ideal i višestruk poticaj njezinim istomišljenicama. Ta se svetica, prema legendama, odlikovala, uz ostalo, umnošću i čvrstoćom svoje vjere, pa su neki motivi iz njezine ikonografije - vješto presloženi - postali okosnicom osobne ikonografije utemeljiteljice Reda, a donekle se primjenjuje i kod ikonografija njezinih nasljedovateljica. Naime, i inače se u osobnim ikonografijama pojedinih svetaca primjenjuje načelo prijenosa onih atributa njihovih svetačkih uzora koje su nasljedovali i čijim su se osobinama odlikovali.

Samostanska zbirka svetačkih sličica sadrži ikonografski dosta raznolike i maštovite stare sličice Angele Merici i onih uršulinki koje su svojim pobožnim i požrtvovnim životom mogle biti uzor kasnijim sestrinskim naraštajima. Okosnicu Angeline ikonograske sheme predstavlja njezin klečeći lik pred Raspelom na stolu na kojem je pješčani sat (uobičajeni simbol prolaznosti ovozemaljskoga, mjeriva vremena) s jedne, a pokornički bič s druge strane. Na tlu do njezinih nogu je ljiljan (kao oznaka čistoće) i otvorena knjiga u kojoj riječi *REGULA S. AUGUSTINI* upozoravaju da su i uršulinke prihvatile Augustinova pravila kao načela svojega življenja i služenja.

Među zanimljivijim i složenijim kompozicijama je grafika usustavljena onako kako se obično skladaju ikonografski predlošci za ikonološke priručnike. Usred kompozicije stoji uršulinka s krunicom o pojasu, koja u desnici ima otvorenu knjigu a lijevom rukom drži Raspelo i ljiljane. Bočno su palma i neko crnogorično(?) stabalce, a iza nje se u pozadini s jedne strane vidi jedrenjak pred nekom lukom, a s druge Golgota s tri križa (simboli Angelina puta u Svetu zemlju). Ispred toga krajolika su ljestve po kojima se dvije po dvije djevice/uršulinke uspinju prema Nebu gdje ih dočekuju sv. Uršula (s tri strjelice, koje su atribut njezina mučeništva) i sv. Augustin (kojega odaje srce u ruci), po čijim su pravilima živjele. U kutovima su četiri medaljona s prizorima iz Angeline hagiografije, popraćena sitno ispisanim biblijskim navodima. Tekstom ispod sličice predstavljena je kao *S. Mater Angela Merici de Desenana oppido inter Bresciam et Veronam. Virgo fundatrix Ord. de Societ. S. Ursulae Monialium Ursulinarú. Abnegatione Sui, et Charitate in proximum Illustris.*

Spomenuti elementi i osobine s ove kompozicije naći će se i na drugim njezinim prikazima ili na sličicama ostalih sestara. Navodom iz Pjesme nad pjesmama *Viderunt eam Filiae et Beatissimam praedicaverunt Can 6* ("Vidjele su je djevojke i nazvale blaženom", Pj 6,9) naslovljene su dvije srodno komponirane sličice na kojima je Angelina polufigura smještena u školjku s biserima (koji su simbol djevičanstva). Školjku pridržava predstavnica Europe (kako to piše na svitku u njezinim rukama), dok Indijanac kao predstavnik Kanade (što je ispisano na njegovu svitku) preuzima od Angele knjigu. Smisao dvostrukih ljestava koje su uklopljene u ovu kompoziciju, objašnjen je navodom ispod slike: *Vidit scalam Stantem super terram et cacumen illius coelum angelos quoque Dei ascendentis* prema Knjizi postanka: "ljestve stoje na zemlji a vrhom do neba dopiru i anđeli Božji po njima se penju i spuštaju (Post 28,12). Tim su potpisom djevice, koje se u parovima uspinju prema sv. Uršuli, zahvaljujući svojem uzornom životu izjednačene s anđelima koji se jednim ljestvama spuštaju od Boga Oca na zemlju. Uršula ih, naime, zajedno sa svojim svetim pratiljama dočekuje na nebu s pobjedničkom zastavom i strjelicama u desnici.

U zbirci Angelinih sličica postoji i motiv viđenja na kojem se klečećoj uršulinki prikazuje anđeoski zbor s glazbalima, a na traci koja se uz njih valovito povija ispisano je

Angela non morieris prius quam Societatem B. Ursulae Fundaueris, "Angela nije umrla prije no što je osnovala Družbu bl. Uršule". Ta je sličica tiskana najkasnije potkraj 18. stoljeća za razliku od sličice zrcalno obrnuta sadržaja, gdje je slovo *B* zamijenjeno slovom *S.* ("Sv.") u inače nedirnutu tekstu, što znači da je tisak ponovljen početkom 19. st. nakon Angelina proglašenja svetom. Takva se izmjena ovoga slova javlja i na više puta ponovljenim motivim reprezentativnoga svetičina portreta na kojima, odjevena u uršulinsku odjeću, prekriženih ruku promatra Raspelo kraj kojega su otvorena knjiga i ljiljan.

Datiranje potonjih potvrđuje sličica izdana (kako kazuje natpis) o 300-toj obljetnici Uršulinskog reda. Na slici je sarkofag na čijoj bazi piše *S. MATER ANGELA,* a ispod toga oduži tekst sa svim značajnijim datumima od njezina rođenja do smrti i proglašenja svetom 1807. godine. Nakon te godine tiskovine dobivaju ono S pred imenom. Jubilarnim popratnim tekstom iz 1837. obilježena je i nježna bidermajerska slika svetice pred klecalom s križem kako podučava djevojčice koje je okružuju.

Djevojčicama je okružena slika *Venerabilis Mater Mariae a S. Josepho,* "časne majke Marije od sv. Josipa", prve uršulinke, kako opisuje tekst, koja je djelovala u Kanadi. Iznad nje je Sveta Obitelj pred zgradom nepoznate namjene. Između Marije (s 12 zvijezda oko glave) i sv. Josipa (s ljiljanom), čija je imena ova redovnica prihvatila, prikazan je nešto odrasliji dječak Isus, a povrh svega je znakovit navod iz Izaije: *Ecce ego, mitte me. Isaia 6.v.8.* ("Evo me! Mene pošalji"; Iz 6,8). Okomito se uz rubove sličice spuštaju još dva biblijska navoda. Slijeva je citat iz Ezekijela (20,34) *Congegrabo vos de terris* ("Skupit ću vas iz svih zemalja), a zdesna donekle prilagođen citat iz Ponovljenog zakona (5,5) *Ut annuntiarem vobis veritatem*, gdje nije samo riječ *adnuntiarem* "potalijančena" u *annuntiarem*, nego je riječ *veritatem* ("istina") zamijenila izvorne riječi *verba eius* (*riječi njegove*, tj. Jahvine), pa bi hrvatski prijevod glasio "da vam objavim Istinu". No smisao nije izmijenjen, jer nam taj tekst poručuje da je časna majka Marija od sv. Josipa spremna širiti Istinu koju sadrži Njegova riječ.

Sličica časne majke Marije od sv. Magdalene pokazuje prošireno djelovanje redovnica koje se nisu zadržale samo na podučavanju. Ova je uršulinka prikazana kako, klečeći pred ležajem, odjeva neko siroto dijete, a po skupini skromne djece (među kojima je i jedan mali bogalj s palicom) u prizoru se prepoznaje i njihova karitativna djelatnost.

Tako svaka slika osim izravno iznesena sadržaja pojašnjava još ponešto o životu unutar te redovničke zajednice. Takvim životom zaslužen prelazak u vječnost ilustrira sličica časne djevice Marije Caroline de Cantel. Predstavljena je uršulinka koja leži na odru okruženom ljiljanima ispod stožaste gore uz koju se uspinju djevice i mučenice s ljiljanima i palminim granama u rukama, a na vrhu ih dočekuje Janje s križem oko kojega je ispisano: *Qui pascitur inter lilia* (Pj 6,2, u Vulgati 6,3): "koji pase među ljiljanima", dok dva anđela uza nj nose trake ispisane s *Florebunt* (lijevo) i *in aeternum* (desno), što bi značilo "koji cvatu u vječnosti". Sudeći po broju upisanu desno gore, i ovo je tek jedan od listova s prizorom iz nekoga ikonografskoga (uršulinskoga) priručnika.

β) Ostale svetačke sličice

Uršulinke su u svojoj zbirci sačuvale uz prikaze opće poznatih svetica (Apolonije, Marije Magdalene, Valburge i dr.) i neke u ovome dijelu Europe manje poznate i rjeđe štovane svetice (poput Kresencije, Agneze Politijane i Pulherije), i to prikazane na preklopnim sličicama na kojima su uz prigodne molitvice bili i kratki životopisi.

Uz motive iz ženske svetačke ikonografije u zbirci je znatan broj svetačkih slika iz redovničkih ikonografija. Tako se, primjerice, čuva sličica s prikazom čudotvornoga Dominikova portreta iz Soriana (Soriano Calabro) i niza poznatih i manje poznatih franjevačkih svetaca od Antuna Padovanskoga i pokornice Margarete Kortonske (s molitvicom) preko prikaza Petra Alkantarskoga (čija je bratovština za sretnu smrt bila vezana uz zagrebački samostan) i Josipa Kupertinskoga u vedroj pučkoj izvedbi, pa do

manje poznatoga sv. Serafina, zagovornika u dugotrajnim i neizliječivim bolestima (također s prigodnom molitvicom).

Osim slika iz redovničke zajednice braće franjevaca (čiji je samostan u njihovu neposrednom susjedstvu), varaždinske su uršulinke sačuvale i lijepu zakladu sličica Družbe Isusove koji su imali samostan u Varaždinu još prije dolaska sestara i koji su uoči ukinuća Družbe prepustili dio svoje baštine sestrama. Sačuvani su dijelovi ciklusa sv. Alojzija Gonzage, ali i sličica sv. Alojzija s potpisom *In hac effigie apud RRVV Societa S Ursulae Pragae in Neustadt pie colitur*, što sliku sveca koji stoji uz klecalo s križem povezuje s praškim uršulinkama. Na preklopnom listu s podužim tekstom prikazan je Ivan Berchmans koji s Alojzijem i Stanislavom Kostkom čini veoma štovani isusovački trolist rano preminulih članova Družbe i velikih Marijinih štovatelja. Nekoliko je slikovitih motiva najpoznatijega isusovačkog misionara sv. Franje Ksaverskoga, čija se sličica sa zagrebačkoga Ksavera već nalazi u albumu, a ovdje je između ostalih i prikaz Franjine propovijedi J. M. Kaupertza u izrazito baroknom zamahu nad simbolički nanizanim predstavnicima azijskih naroda, ali i njegovo mukotrpno probijanje kroz nepoznato u motivu koja je naknadno imenovana *PATIENTIA XAVERII.*

U sažetom je tekstu teško nanizati sve svete zaštitnike spomenutih i drugih redova (kapucina, karmelićana i dr.) te pojedinačno svetih zaštitnika poput Sebastijana i Roka koji štite od kužnih bolesti, Florijana koji brani od ognja ili Vendelina koji se na ovome području natječe s Izidorom oko zaštite nad stokom. Čuvaju se sličice sv. Jeronima (kojega su posebno štovali naši pavlini), pa Augustina, čija su pravila prihvatile i uršulinke. Čini se ipak da je među najpopularnijima bio zaštitnik od velikih voda Ivan Nepomuk; različite izvedbe njegova lika popraćene su ponekad i s molitvama, a manje je poznata slika njegova oltara iz praške crkve sv. Vida, i relikvija s kosturom u staklenom sarkofagu. Na kraju se ne smije ispustiti Isusova poočima Josipa koji je zaštitnik Hrvatske od 17. st., ali i zaštitnik obitelji i utočište umirućih, te su njegovoj zaštiti posvećene i bratovštine za sretnu smrt.

Iako nisu u izravnoj vezi sa svetačkim sličicama, treba svakako spomenuti da su u zbirci i grafički oblikovane i tiskane bratovštinske upisnice sestara koje nisu samo dokaz njihove pobožnosti, nego pokazuju povezanost redovnica iz varaždinskoga samostana s onodobnim vjerskim životom izvan samostanskih zidova. Iz listića možemo, primjerice, čitati da je sestra *Maria Ignatia S.S.Ursulae* pristupila 20. travnja 1764. u Beču nekoj bratovštini za duše u čistilištu, a *Anna Weigerstorferin* 29. svibnja 1782. u Mariazellu bratovštini za sretnu smrt. Prva je majka Ignacija od Smrtne Muke Isusove Terezija Diefenbach, rođ. u Beču, zavjete je dala 28.8.1765., a umrla je u Varaždinu 17.3.1802. god. Druga je pak s. M. Monika, Marija Ana Weigersdorfer iz Austrije, koja je zavjete položila 20.1.1804(?)., a umrla u Varaždinu 22.4.1821. Obje su, dakle, pristupile bratovštinama prije nego što su položile zavjete i došle u Varaždin, a upisnice su donijele sa sobom.

— * —

Što zaključno reći o ovom nevelikom dijelu daleko veće cjeline u kojoj se združuju spomensličice od 18. do 21. stoljeća, koje su redovnice rabile i još ih rabe tijekom tih stoljeća u svakodnevnim molitvama, na kojima su ostali njihovi rukopisni zazivi, posvete ili sitni podaci o njihovoj zajednici i tragovi ruku generacija koje su taložile vidljive biljege svoje pobožnosti u kutije i ladice?

Iz tih se sličica iščitava vjera, ustrajna molitva, ali i kulturna povijest, estetska razina, pa i ono što u posljednje vrijeme tako ustrajno (ponekad i uzaludno) želimo objasniti svijetu: iščitava se naša uraslost u vjersku i kulturnu Europu i zapadni Svijet.

SAŽETAK

VIŠESLOJNA RJEČITOST URŠULINSKE ZBIRKE SVETAČKIH SLIČICA

Izraz "svetačka sličica" ovdje označuje male sličice kojima je osnovna funkcija bila da, uložene u molitvenik, budu priručnim podsjetnikom ili pomagalom u osobnoj pobožnosti. Uršulinska zbirka svetačkih sličica sastoji se od dva dijela: od nekoliko tisuća neobrađenih sličica koje se čuvaju u samostanu, i albuma od preko 950 sličica koje su uršulinke god. 1931. podarile gradskome muzeju u Varaždinu. Zbirka nije nastala kao rezulrat kolekcionarstva, nego su to dokmenti konkretnih pobožnosti osoba koje dijelom poznajemo po imenu i prezimenu, pa u zbirci nema samo svetačkih sličica ("svetih sličica") u uskome značenju, nego i raznih listova izvađenih iz drugih publikacija i časopisa da bi preuzeli ulogu svetačkih sličica i poslužili za osobnu pobožnost.

I. Uršulinska zbirka svetačkih sličica kao kulturnopovijesni dokument

Analizirano je gradivo nastalo do sredine 19. stoljeća, kada se zamjećuje znatan pad likovne kvalitete i gubitak pojedinih funkcija. Analiza je trebala poslužiti traganju za odgovorom na pitanje, kako je nastala zbirka. Uršulinska je zajednica donedavna imala strogu klauzuru, što je jako otežavalo kontakte sestara s vanjskim svijetom. Ipak, postojalo je više mogućih putova kojima su sličice mogle dospjeti u samostan. Dio sličica su darovi, bilo od drugih sestara, bilo od obitelji, o čemu svjedoče bilješke na njima.

Analizirajući prezimena, moglo se pokazati veliku zastupljenost sestara njemačkoga materinjeg jezika. Usporedba postotkom izraženoga udjela sestara prema njihovu podrijetlu i udjela sličica s natpisima prema mjestu uz koje su vezane, pokazala je pak da količina sličica iz pojedine pokrajine odgovara udjelu varaždinskih sestara kojima je ta pokrajina bila zavičajnom. Uzme li se sada u obzir uloga koju su uršulinke odigrale u odgoju varaždinske mladeži, onda nam ove spoznaje o ovim bezazlenim i pomalo zaboravljenim sličicama ilustriraju, kako važnu ulogu su uršulinke imale u kulturnome povezivanju varaždinskoga građanstva sa srednjom Europom.

II. Slojevitost sadržaja uršulinskoga albuma i zbirke svetačkih sličica

Posebice su obrađene sličice iz samostanske zbirke i iz muzejskoga albuma. Sestre su sličice za album skrbno izabrale i rasporedile prema njihovoj nacionalnoj važnosti (pa su u nj unijele nesrazmjerno mnogo sličica iz Hrvatske i iz susjednih slovenskih krajeva, te iz važnijih europskih uršulinskih središta), umjetničkoj kakvoći i zanimljivosti tema. Album su opremile katalogom s indeksom tema, mjesta, nakladnika i autora sličica. Većina sličica nastala je tijekom 18. stoljeća pod utjecajem augsburških (120 primjeraka), bečkih (47), praških (39) i gradačkih radionica.

Obilno je zastupljena opća ikonografija, ponajprije nadahnuta Marijinim i Kristovim likom. Ima i motiva svetaca iz redova isusovaca, franjevaca, pavlina i, naravno, uršulinki, zatim apostola i svetih zaštitnika. Često su prikazane *vera effigies,* tj. vjerni odrazi kultnoga lika, ponekad s napomenom da je sličicom bio dotaknut prikazani milosni lik. Česti su i biblijski motivi, gdje su uz novozavjetne, koji su sastavani dio Marijine i Spasiteljeve ikonografije, i starozavjetni, tako da cijela zbirka predstavlja zanimljivu galeriju likova i sakralnih tema štovanih u tišini uršulinskoga samostana.

Slično je i sa sličicama u uršulinskom samostanu, s time da je hrvatska komponenta ovdje slabije zastupljena. No zato je ikonografsko gradivo ovdje obilnije. Ne samo da ima

sličica s jako zanimljivim ikonografskim kompozicijama, nego i veze s drugim slikama (ponajprije uzorima odnosno izvorima) omogućuju iščitavati kulturnopovijesne veze umrežene preko cijele srednje Europe.

Valja spomenuti i tiskane bratovštinske upisnice sestara koje nisu samo dokaz njihove pobožnosti, nego pokazuju povezanost redovnica iz varaždinskoga samostana s onodobnim vjerskim životom izvan samostanskih zidova.

Iz tih se sličica iščitava vjera, ustrajna molitva, ali i kulturna povijest, estetska razina, pa i ono što u posljednje vrijeme tako ustrajno (ponekad i uzaludno) želimo objasniti svijetu: iščitava se naša uraslost u vjersku i kulturnu Europu i zapadni Svijet.

SUMMARY

THE MULTI-LAYERED ELOQUENCE OF THE URSULINE COLLECTION OF THE SAINTS'PICTURES

The expression 'saints' pictures' applies to all the small pictures which were kept in the prayer-books and whose main function was to serve as an immediate reminder and aid in personal religiousness. The Ursuline collection of saints' pictures consists of two parts: of several thousands of untackled pictures which are kept in the convict and of an album containing over 950 pictures, which the Ursuline nuns gave to the Varazdin town museum in 1931. The collection was not the result of careful and deliberate collecting activities; it was rather a document of personal pieties of the people we partly knew only by their first and last name. Hence, the collection does not contain only the saints' pictures (sometimes known as 'holy pictures') in the strict sense of the word, but also contains different pictures and sheets of paper that were taken out from different publications and magazines and which took over the role of the holy pictures in reinforcing one's own personal religiousness.

I. The Ursuline collection of saints' pictures as a cultural-historical monument

The material that was analyzed in this research was published before the middle of the 19th century, since after that period, we can observe a significant decline in the artistic quality and a loss of certain functional elements. This analysis attempted to answer the question of how the collection was formed. The Ursuline community has until recently had a strict enclosure, which made the contacts of the nuns with the outer world very difficult. However, there were several possible routes through which the pictures could have reached the convict. Some of the pictures were gifts, from other nuns or members of the families, as annotations on them clearly show.

The analysis of the last names found on the notes showed that there was a significant number of nuns whose mother tongue was German. By comparing the percentage of the nuns according to their origin and the percentage of the pictures which linked the nuns to their hometowns, we noticed that the number of the pictures from a certain province was in accordance with the number of nuns in Varazdin coming from that specific province. If we now consider the role that the Ursuline nuns played in the education of the Varazdin youth, we can observe how our findings on these seemingly unimportant and almost forgotten little pictures point to the important role that the Ursuline nuns had in the cultural linking of the Varazdin citizens with the central Europe.

II. The multi-layeredness of the Ursuline album and the collection of the saints' pictures

We have paid specific attention to the pictures which are a part of the collection and the museum album. The Ursuline sisters have very carefully chosen the pictures they stored in the album and classified them according to national affiliation (hence there are many pictures from Croatia and from the neighboring Slovenian provinces, and from the most important European Ursuline centers), artistic quality and subject interest. The album is accompanied by a catalogue with indexed subjects, locations, and the authors and the publishers of the pictures. The majority of the pictures were made in the 18th century, and were highly influenced by Augsburg (120 pictures), Viennese (47), Prague (39) and Gradec workshops.

General iconography is commonly found in the majority of the pictures, usually inspired by the figures of Virgin Mary or Jesus Christ. Several saints from the Jesuit, Franciscan, Paulist, and, naturally, Ursuline Orders can also be found, together with the pictures of Apostles and Patron Saints. The representations were commonly given as *vera effigies*, which denotes an accurate account of the cult figure, sometimes even with the annotation that the picture was touched by the represented merciful figure. Biblical motifs are also oftenly found, and alongside the motifs from the New Testament, which form a part of Mary's and Jesus' iconography, we can also find motifs from the Old Testament, giving the whole collection an interesting display of characters and sacral themes which were worshiped in the silence of the Ursuline convict.

The pictures stored in the Ursuline convict show similar characteristics, but with a less accentuated Croatian component. However, the iconography is here more diverse. Not only that some pictures display some very interesting iconographic compositions, but they are also linked with other pictures (models or direct sources), thus showing cultural-historical connections spreading over the Central Europe.

We should also mention the printed confraternal entry-registers, which serve not only as a proof of their piousness, but also show the connections of the nuns from Varazdin convict with the religious life happening outside the convict walls.

These pictures are evidence of faith, persistent prayer, of cultural history, and aesthetic notions, but also an evidence of the concept we are trying so hard (sometimes in vain) to explain to the world: the concept of our embeddednes in the religious and cultural life of Europe and the Western world.

Translated by Tanja Bukovčan Žufika

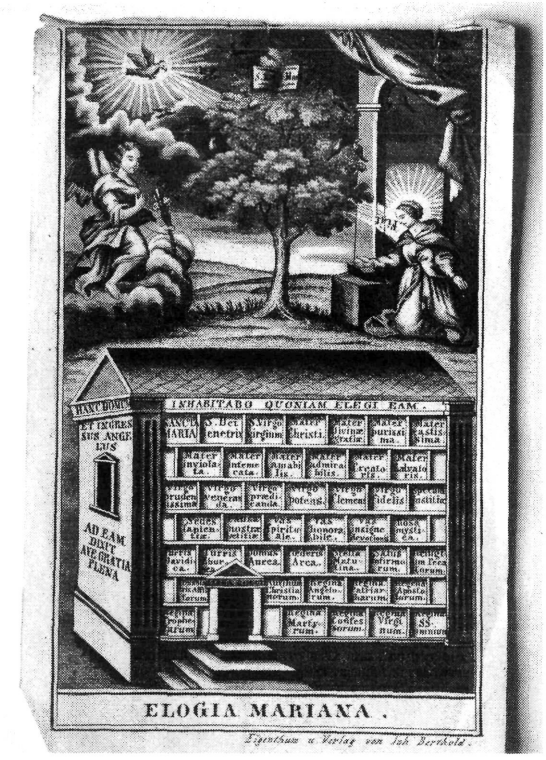

ELOGIA MARIANA, simboliku naziva objašnjava zapis na zabatnoj strani zgrade *ad eam dixit Ave gratia plena.*

Sv. Marija Bistrička u Kraljevini Hrvatskoj sa zavjetnim darovima (u dnu trag signature gradačke grafičke radionice Kaupertz).

VIRGO LAVRETANA/Loretska djevica, sličica s pečatom u vrhu kojim se potvrđuje izvorno podrijetlo sličice.

Žalosna Gospa ispod zvonoliko raširena plašta s prekrivenim Isusovim tijelom, oboje okićeni zavjetnim darovima.

Marija i Ana s Isusom. Dvojna sličica iz dva Anina svetišta. Lijevo je motiv s glavnog oltara Anine crkve u Annabergu (Šleska), a desno relikvija ruke sv. Ane kao mnemotehničko sredstvo za molitvu. Tiskano u Grazu (F. Nowohradsky).

Barokno odjeven srednjovjekovni kip sv.Ane samotrojne iz St.Mareina u Mürztalu. Lijevo dolje sign. *J.V.Kaupertz jun. sc Graecy.*

Čudotvorni Marijin lik (iz Brunn am Gebirge) dobio je ime po zdencu (Brunnen); u Hrvatskoj takve milosne likove zovu *od vodice, bunarića* i sl. Desno dolje sign. *A.ziherhofer sc.et ex u.*

EffIgIes B.VIrgInIs BrVnae aD VenerabILes P.P.AVgVstInIanos 10 MaI soLennIter Coronata. Stara ikona (od 14. st. kod Augustinaca u Brnu), okrunjena 10. svibnja 1737. (što se čita iz kronograma).

Prikaz bolesnih i opsjednutih pred augustinskim svetištem u Andechsu, nad kojim lebdi sjedeća Marija s Isusom u zvonolikom plaštu. Desno dolje sign. *Klauber Cath Sc* (još 1 ili 2 nečitka slova).

Personifikacije njemačkih pokrajina s grbovima na štitovima upućuju molbe prema sv. Sakramentu. Bez signature, ali sigurno iz radionice Klauber.

Vera effigies Majke Božje iz Absama s moliteljem.

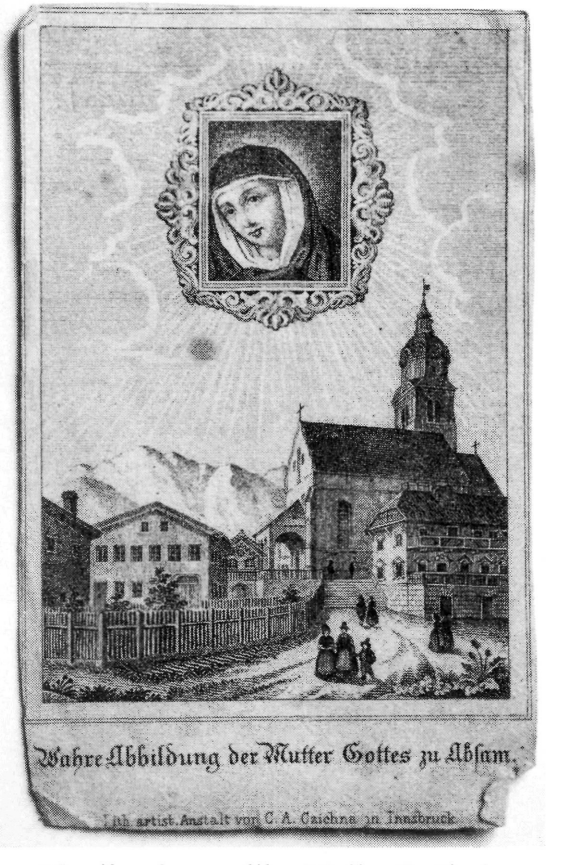

Novija vjerna slika Majke Božje iz Absama (19.st).

Preklopna spomensličica s molitvom Mariji Pócs, koju anđeli drže nad bečkom katedralom sv. Stjepana u kojoj se i danas štuje.

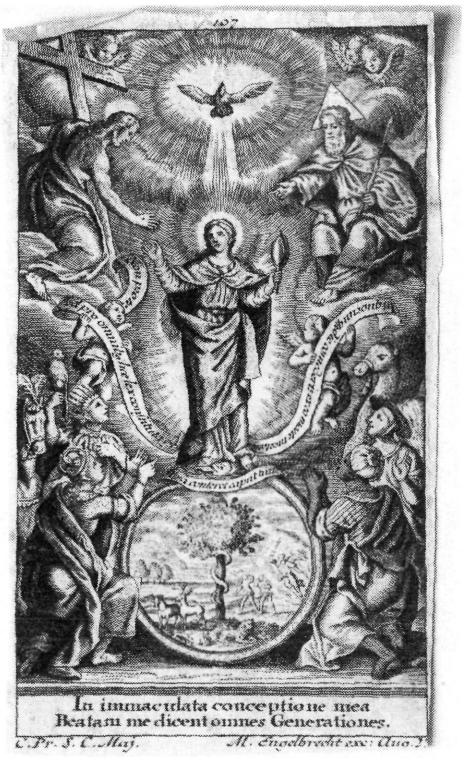

Bezgrješno začeta Djevica s Presvetim Trojstvom i personifikacijama četiriju kontinenata.

Oltar sv. Križa iz župne crkve u Mariboru.

Mali Isus kod gradačkih Elizabetinki.
U dnu signatura: *Zu find:In Graetz bey Joh.V:Kauperz S:K:K:M: Kupferstechern.*

Sv. Josip ide s Isusom i Marijom u Jeruzalem.

Insignia Christi.

Čudo Krvi Kristove.
Preklopna sličica s molitvom i pojašnjenjem čuda.

Raspelo iz čijeg podnožja izrasta
novi klas.

Majka Angela Merici.
Prototip ikonografske sheme u pretisku starijega predloška.

Angela Merici predstavljena kao svetica. Tipična stranica ikonoloških predložaka za meditaciju i propovijed.

Angela Merici predstavljena naslovom „Vidjele su ju djevojke i nazvale blaženom".

Na spomensličici o tristotoj obljetnici utemeljenja sv. Angelu okružuju učenice.

Časna majka Marija od sv. Josipa, prva uršulinka u Kanadi, također je prikazana među učenicama.

Prelazak u Vječnost časne djevice Marije Caroline de Cantel.

Sv. Pulcheria, carica na istoku, zrcalo djevičanstva i braniteljica pravoga nauka vjere; u dnu Schmutzerova signatura.

Čudotvorni portret sv. Dominika iz Soriana.

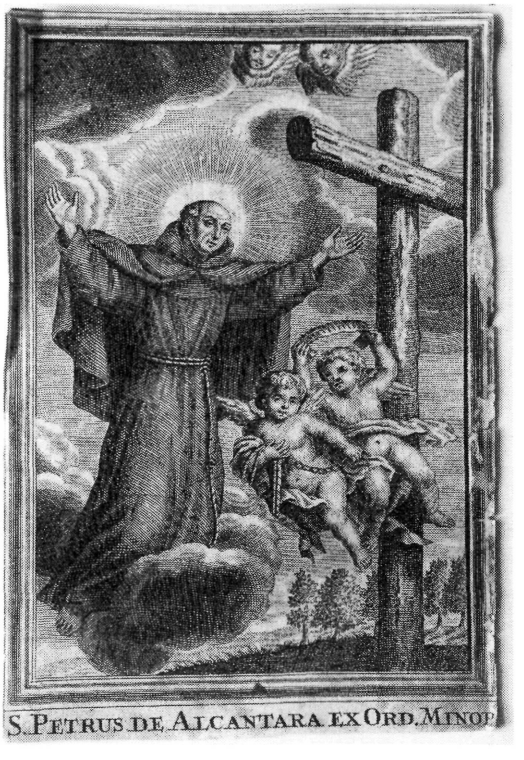

Franjevački svetac Petar Alkantarski.

Isusovački svetac Franjo Ksaverski, „Apostol Indije".

Upisnica sestre Marije Ignacije u bečku bratovštinu za duše u čistilištu sa slikom Presvetoga Trojstva nad vapijućim dušama.

Schmerzliche Geheimnuſſen.

1. Der für uns Blut geſchwitzet hat.
2. Der für uns iſt gegeißelt worden.
3. Der für uns iſt mit Dörnern gekrönet worden.
4. Der für uns das ſchwere Kreuz getragen hat.
5. Der für uns gekreuziget iſt worden.

Glorwürdige Geheimnuſſen.

1. Der von Todten auferſtanden iſt.
2. Der in Himmel aufgefahren iſt.
3. Der den heiligen Geiſt geſendet hat.
4. Der dich Maria in Himmel aufgenommen hat.
5. Der dich Maria in Himmel gekrönet hat.

Eifriges Fürnehmen.

Ich armer ſündiger und ſterblicher Menſch

will den des Monats bey der von GOtt mir zugetheilten Stund mich einfinden, in ſelber den Marianiſchen Pſalter, für die in Todsnöthen liegende andächtig bethen, auf daß GOtt durch die Fürbitt Mariä und meines Heil. Patrons mir und ihnen einen glückſeligen Tod, und das ewige Leben verleihe, Amen.

Gegeben zu Mariazell in Steyermarkt den 1782

Krems, gedruckt bey Johann Karl Richter.

Heilige Maria Mutter gottes bitt für uns arme

Upisnica Ane Weigersdorfer, kasnije sestre Monike, u bratovštinu za sretnu smrt s motivom umirućega nad kojim bdiju, uz Presveto Trojstvo, likovi Maria Zell i Mariahilf kao posrednici.

MIRJANA REPANIĆ BRAUN[1]
Zagreb

UDK: 271:7(497.5)
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

PROBLEMI AUTORSTVA NEKIH BAROKNIH SLIKA U VARAŽDINSKOM URŠULINSKOM SAMOSTANU I NJIHOVA PROVENIJENCIJA

Među umjetninama koje su tijekom tri stoljeća boravka u Varaždinu sakupile i sačuvale generacije uršulinki, najveći je broj slika sakralne tematike iz 18. stoljeća. Dijeleći sudbinu mnogih likovnih djela nastalih tijekom baroknih stoljeća, nepoznata su podrijetla i predstavljaju radove većinom anonimnih autora. Njihova je kvaliteta neujednačena, provenijencije različite, a povelik je broj prikaza naslikanih prema grafičkim predlošcima. Među njima se izdvaja skupina slika koje ponavljaju različite prototipove milosnih i čudotvornih Bogorodica. Jedna od njih je replika slike *Marije Pomoćnice* koju je 1611. godine naslikao Giovanni Pietro de Pomis (1569.–1633.) za crkvu Maria Hilf u Gracu.[2] Iz složene vertikalno građene izvorne de Pomisove kompozicije izdvojena je *Marija s Djetetom*, prikaz je grafički umnožen i tako pojednostavnjen rasprostrt diljem Austrijske Monarhije, pa njegove inačice nalazimo u mnogim crkvama i samostanima i na području kontinentalne Hrvatske. Integralnu de Pomisovu kompoziciju prenio je u grafički medij Johann Veit Kauperz 1773. godine.[3] Slika *Marije* s instrumentima Kristove muke još je jedna skromna replika istoimene de Pomisove slike na oltaru u kapeli Žalosne Bogorodice u katedrali u Gracu. Prikaz je utemeljen na dominikanskoj mistici, a poznat je i u Španjolskoj kao *Nuestra Seňora de la Soledad*.[4] Za razliku od prethodne slike iz crkve Maria Hilf, čije su izvedenice većinom pojednostavnjene izvedbe, ta je de Pomisova kompozicija doživjela i ponešto raskošniju inačicu u slici *Žalosne Marije* iz 1649. godine, koja se nalazi u župnoj crkvi sv. Florijana u Ljubljani.[5]

Prikaz *Marije s Djetetom* u varaždinskom uršulinskom samostanu također slijedi često ponavljan prototip, sliku milosnoga lika *Marije s Djetetom* iz župne crkve am Hof u Beču (Neuen Chören der Engel). Varaždinska se slika ne odlikuje kvalitetom originala, od kojega se razlikuje i u tretmanu slikanoga prostora. Na istome predlošku utemeljena je i slika *Marije s Djetetom* na predeli bočnoga oltara sv. Franje Regisa u župnoj crkvi u Kutjevu. Kutjevačka je slika ponešto hijeratičnija zbog zlatne pozadine, ali je također nastala u 18. stoljeću. Njihovu kvalitetniju inačicu naslikao je 1745. za crkvu sv. Leopolda u Bečkom Novom Mjestu austrijski slikar južnotirolskoga podrijetla Michael Angelo Unterberger (1695.–1758.), sredinom 18. stoljeća rektor na Bečkoj akademiji likovnih umjetnosti.[6]

---

[1] Dr. sc. M. Repanić-Braun . Znanstvena suradnica u Institutu za povijest umjetnosti

[2] Usporedi u: K. Woisetschläger, *Giovanni Pietro de Pomis*, katalog izložbe, Joannea, Publikation des Steiermärkischen Landesmuseums Joanneum, Band IV, Graz (bez datuma), str. 160.

[3] Kauperz je prigodom izrade bakropisa do u tančine slijedio de Pomisov izvornik i tako izveo djelo posve reproduktivnog karaktera. Usporedi u: K. Leitner, *Die Grazer Kupferstecherfamilie Kauperz und die Andachtsbildgraphik im 18. Jahrhundert*, Acta historiae artis Slovenica, 6, Ljubljana 2001., str. 156, 157.

[4] K. Woisetschläger, Nav. dj., str. 154.

[5] Na ljubljanskoj je slici Marijin prikaz dio veće cjeline kompozicije u kojoj krupni anđeli nose čudotvornu sliku nad dubokim prostorom slikanoga krajolika. Usporedi u: E. Cevc, *Slikarstvo 17. stoletja*, u katalogu izložbe *Umetnost XVII. stoletja na Slovenskem I*, Narodna galerija, Ljubljana 1968., str. 60.

[6] Usporedi u: J. Kronbichler, *Michael Angelo Unterberger*, Salzburg 1995., str. 201.

MATER MIRACCVLLOSA, prikazana do ispod pojasa u uspravnome pravokutnom formatu pred jednostavnom monokromnom pozadinom, ponavlja petrovaradinski prikaz *Majke Božje Snježne*, a okrunjena Marija, *MATER MISERICORDIAEI*, koja na karakterističan način priklanja glavu lijevome ramenu, inačica je grafičkoga predloška proizvedenog u Kaupertzovoj radionici. Izvorni Kaupertzov prikaz i njegova izvedenica u Kropi (Kropp) u Kranjskoj,[7] kao i čudotvorna slika *Marije Pomoćnice* u uršulinskom samostanu u Landshutu, rađena prema bakrorezu iz radionice J. M. Gutweina,[8] jednostavnije su i u interpretaciji Marijina lika i u interpretaciji slikanoga prostora, koji na varaždinskoj slici svečano određuju simetrično razmaknute zavjese od crvena baršuna. Podrijetlo toga prikaza, koji se u varaždinskome samostanu časti kao "Majka Doma našega", seže prema predaji u daleku prošlost, kada je "Časni Dominik od Isusa i Marije, izvukao tu sliku ispod ruševina u Rimu".[9]

Spomenuto je svega nekoliko primjera reproduktivnog slikarstva, rasprostranjenoga i uvriježenog u slikarstvu 17. i 18. stoljeća. Zbog anonimnosti, koja je drugi zajednički nazivnik velikome broju baroknih slika sačuvanih na području kontinentalne Hrvatske, neophodno je istaknuti ona djela čijem se autorstvu ušlo u trag, bilo povijesnoumjetničkom metodom komparativne formalno-stilske analize, bilo ispravnim tumačenjem pisanih svjedočanstava, arhivskih izvora i signatura, koje su uslijed nedovoljne očuvanosti ponekad pogrešno odčitane i prepravljene prigodom restauratorskih zahvata. Potonji slučaj ilustrira primjer jedne od najkvalitetnijih baroknih slika u Varaždinu, a ne samo u crkvi i samostanu sestara uršulinki. Riječ je o negdašnjoj glavnoj oltarnoj pali s prikazom *Isusova rođenja* (1739.), koja se i danas nalazi u istoj crkvi. Premda je njezina atribucija štajerskom baroknom slikaru Franzu Ignazu Flureru (1688.–1742.) objavljena već 1993. godine,[10] zamjetna kvaliteta, značenje i ugled štajerskog autora, te istaknuto mjesto koje ona ima u cjelokupnom umjetničkom inventaru uršulinskog samostana, iziskuju naglasak i valorizaciju u slavljeničkome zborniku.

Slika *Isusova rođenja* obnavljana je u nekoliko navrata, od kojih su dvije obnove, jedna prije 1940. i jedna nakon 1978., evidentirane.[11] Osim što je slikani sloj na njoj mjestimice vidljivo zadebljan uslijed obilatih retuša koji su mjestimice, a najizrazitije na liku Bogorodice, osiromašili izvornu titravost površine i mekani plasticitet forme, nakon spomenutih obnova došlo je do dvostrukog pogrešnog tumačenja autorove signature.[12] Slika je prvi put određena kao djelo stanovitoga Ignaza Kinera, a drugi put, kada je iz djelomice sačuvane signature kao mjesto nastanka odčitano "Beravicz(e)", radom stanovitog, u povijesti umjetnosti nepoznatoga Ignatyja Jührera. Vješto zasnovana na baroknome odnosu otvorenoga i zatvorenoga slikanog prostora, prostrtoga u desnome dijelu do daleke izmaglice horizonta, te na dinamičnom svjetlosnom suprotstavljanju masa i složenom kromatizmu pastelnih i naglašenih tonova, veličanstvena je kompozicija svojim

[7] K. Leitner, Nav. dj., str. 162.

[8] Usporedi u katalogu izložbe *Album malih nabožnih sličica*, GMV Galerija starih majstora, Varaždin, 18. 12. 1998.–20.1.1999., kat. br. 18.

[9] Uršulinske su redovnice dale izraditi brojne kopije te slike, a samo u varaždinskome samostanu postoje tri za koje se smatralo da su djelo istoga slikara Jührera "koji je radio sliku rođenja Isusova". Usporedi u: M. A. Svalina, A. K. Đuran, *Hrvatske Uršulinke*.

[10] M. Repanić-Braun, *Slika Ignaza Flurera Rođenje Isusovo u crkvi uršulinskog samostana u Varaždinu*, "Peristil", 35–36, Zagreb 1992.–93., str. 231–236.

[11] Slika Isusova rođenja predana je na čuvanje Dijecezanskome muzeju nakon što je 1892. godine glavni oltar u varaždinskoj uršulinskoj crkvi bio uklonjen zbog izuzetno lošega stanja u kojem se nalazio. Bilješku o obnovi slike donosi Kamilo Dočkal u publikaciji iz 1940. godine "Dijecezanski muzej zagrebačke nadbiskupije" (str. 26, 27).

[12] Prigodom obnove do koje je došlo dok se slka nalazila u zbirci Dijecezanskoga muzeja potpis je tumačen na sljedeći način: *IGNAZ KINER G. PINXIT A. 1739.* Nakon druge restauracije danas već potamnjela signatura izgledala je ovako: *IGNATY JUHRER PINXIT, D. A. 1739. BERAVZ.*

oblikovnim osobitostima razgovijetno ukazivala na podrijetlo u kistu Ignaza Flurera, što je ujedno sugeriralo drugačije i zasigurno ispravno odčitavanje signature kao: *IGNAT(I)Y FLURER, PINX. GRAECIJ. A. 1739.*[13] Flurer je slikar podrijetlom iz Augsburga. Unatoč švapskome podrijetlu i naukovanju u radionici augsburškog slikara Johanna Riegera (1655.–1730.), Flurer se nije priklonio akademizmu učitelja, već se u njegovu djelu odčitava utjecaj talijanskoga, posebice venecijanskoga i napolitanskoga slikarstva, premda o njegu talijanskom boravku ili školovanju ne postoje svjedočanstva arhivskih izvora. Iako je Flurer danas najpoznatiji kao slikar pejzaža, u njegovu je opusu podjednako zastupljeno zidno i štafelajno slikarstvo mitološke i religiozne tematike. Njegova se djela većinom nalaze u crkvama i dvorcima austrijske i slovenske Štajerske, a od 1717. godine i izrade fresaka u Slovenskoj Bistrici postaje glavnim dvorskim slikarom grofa Ignaza Marije von Attemsa.

Opus varaždinskoga slikara Blasiusa Gruebera uvelike je prerastao početne koordinate zacrtane zidnim slikama *Marijina uznesenja i isusovačkih svetaca* (1727.) u sakristiji varaždinske prvostolnice, nekada isusovačke crkve, oltarnim slikama s prikazima *sv. Filipa i sv. Franje Ksaverskog* (1727.) u kapeli sv. Fabijana i Sebastijana, te slikom *Marije Kraljice neba* (1737.) u kapeli sv. Vida u Varaždinu.[14] Grueberu se među inima mogu pribrojiti i dvije slike nepoznate provenijencije iz uršulinskog samostana, na kojima su prikazane teme *Bogorodica od ružarija sa sv. Dominikom, sv. Katarinom Sijenskom i anđelima* i *Salvator Mundi*. Restaurirane slike potvrdile su pretpostavljenu pripadnost Grueberovu kistu,[15] a dovoljno razloga za tu atribuciju pružile su osim navedenih, novootkrivene signirane oltarne slike u varaždinskom franjevačkom samostanu (*Sv. Margareta Kortonska*),[16] kapeli Majke Božje Žalosne u Trgovišću, filijali župe Hrašćina[17] i župnome dvoru u Kloštru Ivaniću.

Obje "uršulinske" slike govore o prvobitnoj namjeni – smještaju na oltaru. Veća slika *Bogorodica od ružarija* nekada je bila središnje smještena oltarna pala, dok je *Salvator Mundi* vjerojatno resio oltarnu atiku u za sada nepoznatoj crkvi ili kapeli na području grada Varaždina i njegove okolice. Da je riječ o istome oltaru, sugerira činjenica da osim formalno-tipoloških istovjetnosti dvije slike povezuju i vrlo slično ukrašeni okviri. Nedvojbeno su gruberovska meka lica protagonista i karakteristična dekorativnost draperije. Marijin plašt gotovo je bezrazložno, ali opet za Gruebera tipično, podignut uvis vjetrom, čiji učinak jedva zamjećujemo u skutima redovničkih ornata i zgužvanim plaštevima ostalih protagonista. Grueberovu kistu duguju ljupkost bucmasti putti i krilate anđeoske glavice grupirane u parove i troliste, što umjesto nekada neizbježnih otajstava prate središnji prizor, u kojem su likovi svetaca, promicatelja pobožnosti svetoga ružarija, i same Marije s Djetetom u krilu konvencionalno povezani trokutastom kompozicijom. Najbližu paralelu Marijinu liku nalazimo u liku Marije na svodu sakristije varaždinske prvostolnice, a nešto udaljenija, potpisana oltarna slika s prikazom *sv. Ane koja uči Mariju čitati* (1745.) u Trgovišću pruža potvrdu nedvojbenom tipološkom inačicom u liku djevojčice. Istovjetno

[13] U literaturi, izvorima i vlastoručnim potpisima na izvedenim djelima postoji nekoliko inačica Flurerova imena: *Franziskus Ignatius Flurer, Franz Ignazii Flor, Ignazio Flor, Ignaty Florer, Franz Ignatius Flurer, Franz Ignatiy Flurer, Ignatius Florer, Ignati Florer, Franz Ignatii Flurer, Ignatio Florer, i dr.*, a sve su zapisane u katalogu izložbe Flurerovih djela iz 1983. godine. Usporedi u: U. Kraus-Müller, *Franz Ignaz Flurer (1688–1742) Ein Barockmaler in Steiermark*, Graz, 2. Dezember 1982 – 5. Februar 1983.

[14] M. Repanić-Braun, *Prilog opusu varaždinskog slikara Blasiusa Gruebera*, "Radovi Instituta za povijest umjetnosti", 22, Zagreb 1998., str. 97–107.

[15] Slika *Salvator Mundi* datirala se u 17., a *Bogorodica od ružarija* u 18. stoljeće.

[16] Na psećoj ogrlici nalaze se inicijali P. G., što bi moglo navesti na drugačije odgonetanje imena autora. Međutim, činjenica da na oltarnoj pali s prikazom *stigmatizacije sv. Franje Asiškog* nalazimo istovjetno pisana slova, kod kojih je jedva vidljiva donja izbočina slova B., svakako govori u prilog pretpostavci da je isti dio slova na franjevačkoj slici s vremenom nestao.

[17] M. Repanić-Braun, *Slikari–Radionice–Epigoni, Spomenici štafelajnog slikarstva 17. i 18. stoljeća na području Krapinsko-zagorske županije*, Muzeji Hrvatskog zagorja, Gornja Stubica 2000., str. 24–30.

slikani tanki nabori pod jednako oblikovanim vratovima i poprsjima dviju Marija i sv. Ane također podupiru ovu atribuciju. Neke od spomenutih pojedinosti uočavaju se i na slici s prikazom *Salvatora Mundi*. Grueberov Spasitelj nagovješćuje svoju žrtvu stavljajući preda se visoko drvo križa. U djetinjem ali neobično ozbiljnom licu ogleda se žal nad ljudskim grijehom. Anđeli što ga prate u nebeskoj slavi, budućoj i prošloj patnji, dobri su čuvari i pratnja svih prizora na Grueberovim slikama, a prepoznajemo ih lako – neki su ljepuškasti i zaneseni, a neki gotovo rustični i zaigrani, ali slijede uvijek isti prototip. S istim se problemima kao i njihova pratnja podjednako nose i svetački likovi, koji, premda tipološki prepoznatljivi i većinom umilni, variraju od rustičnih do profinjenih. Još jedna novootkrivena, nedavno obnovljena i najranije datirana Grueberova slika *poklonstva kraljeva* (1725.) iz župne crkve Marijina uznesenja u Kloštru Ivaniću, obiljem likova, pa i onih dječjih, nudi paralelu uršulinskim slikama, a slikarevu opusu još jednu "kataložnu jedinicu". Slika je 1763. obnovljena, o čemu svjedoči natpis na poleđini platna: *R. 1763.*, i postavljena na oltar sv. triju kraljeva u istoimenoj kapeli župne crkve u Kloštru Ivaniću.[18] Prvobitno se nalazila na oltaru obližnje grobljanske kapele istoga patrocinija.[19] Slikarev potpis na stubi podesta ovaj je put ponešto drugačiji: *BLASÜUS GRÜBER FECIT 1725.*

Slijedom kronologije Grueberovih djela, u kojoj krug zatvaraju slike iz Kloštra Ivanića, s najranijom 1725. godinom i iz Trgovišća s 1745. godinom, a od zidnih slika freske u sakristiji prvostolnice i 40-ih godina izvedene freske na svodu kapele sv. Florijana u Varaždinu, djela koja danas zatječemo u uršulinskom samostanu, okvirno možemo datirati u treće desetljeće 18. stoljeća. Nižući osim spomenutih do danas poznata djela varaždinskoga slikara: *sv. Jakova Markijskog* i *sv. Franju Asiškog* (rađenog prema grafičkome prijenosu Monaldijeve vatikanske skulpture) u varaždinskom franjevačkom samostanu, *Bezgrešnu Bogorodicu* i *Presveto Trojstvo* iz negdašnje crkve sv. Mihovila u Mihovljanu, danas u franjevačkom samostanu u Čakovcu, *Bogorodicu s Isusom i sv. Antunom Padovanskim*, oltarnu palu iz kapele sv. Antuna u Selniku (danas u zbirci Dijecezanskog muzeja u Zagrebu), *Mučeništvo sv. Fidelija* u varaždinskom kapucinskom samostanu, *Mučeništvo sv. Lovre* trenutačno u Zbirci sakralnih umjetnina u Muzejima Hrvatskog zagorja u Gornjoj Stubici, *Smrt sv. Josipa* u franjevačkom samostanu u Virovitici i *sv. Elizabetu Tirinšku* na oltaru istoimene kapele u zavjetnoj crkvi sv. tri kralja u Kominu, postajemo svjesni činjenice da smo na tragu rijetko ispunjenome opusu slikara koji je djelovao u Varaždinu i sjeverozapadnoj Hrvatskoj između 1725. i 1753. godine, kada umire i biva pokopan u kripti crkve sv. Florijana. S novim spoznajama o Gruberovoj djelatnosti skromna panorama baroknoga slikarstva u kontinentalnoj Hrvatskoj dobiva još jednoga protagonista s opusom. Ne toliko značajnog kao što je njegov suvremenik, Tirolac Ivan Krstitelj Ranger, ali dovoljno pristalog da stane uz rame velikoj baroknoj slikarskoj produkciji u Štajerskoj i Tirolu.

U uršulinskom samostanu čuva se među inima i jedan rad sasvim drugačije provenijencije – dvostrano oslikano platno, s jedne strane prikazom apostolskog prvaka *sv. Petra*, kojega prepoznajemo po pijetlu na stijeni iza njegova ramena, i isposnice *Marije Magdalene*, a s druge vertikalno komponiranim likovima *Bezgrešne Bogorodice*, *sv. Franje Ksaverskog* i *presvetoga Trojstva*. Dva prizora ipak nisu rad istoga slikara niti su iz istoga vremena. Dok je slika s *presvetim Trojstvom i svecima* nastala sredinom 18. stoljeća, prikaz

[18] Zapis na kartuši u zoni oltarne atike: "Sub gubernio A: R: D: Mathia Novak Parochi Ivanicensis 1763".

[19] O. Paškal Cvekan (*Franjevci u* Ivaniću, Kloštar Ivanić 1979.) u poglavlju o oltaru u kapeli sv. triju kraljeva, pozivajući se na dijelove protokola kanonskih vizitacija iz 1679. i 1705. godine, navodi: "Arhiđakon Stjepan Nedelko spominje 15. 4. 1679. da je na groblju oko crkve bila kapela Triju Kraljeva i u njoj je bio ruševni oltar i propovijedaonica. Kod povećanja Ivanićke crkve južna kapela podignuta je u čast Triju Kraljeva i u njoj je uz južni zid smješten oltar sv. Triju kraljeva, koji se spominje u viziti 1705. ...Oltarna slika je izvorno bila stara s oltara sv. Triju kraljeva na groblju. Donji dio te slike je sačuvan i izradbom podsjeća na sliku Majke Božje s glavnog oltara. Godine 1854. župnik Vučinovec je dao Ivanu Bayeru naslikati novu oltarnu sliku, koja i danas na oltaru stoji."

na naličju naslikan je naknadno u 19. stoljeću. Kako se ispod završnog slikanog sloja naličja pod oblacima koji okružuju monograme Isusa i Marije nazire donji sloj s drugačijom dispozicijom i veličinom monograma, moguće je zaključiti da je izvorni sloj bio do te mjere uništen da je iziskivao temeljiti obnoviteljski zahvat, do kojega je očigledno došlo.

Nama je daleko zanimljivija druga kompozicija, u kojoj prepoznajemo likovne vrijednosti imanentne slikarskoj radionici osječko-pečuškog slikara Paulusa Antoniusa Sensera[20] (oko 1717.–1758). Nije lako sa sigurnošću ustvrditi da li je riječ o djelu samoga Sensera ili je, i u kolikoj mjeri, slika proizvod njegove radionice, koju je kao jedan od trojice slikara nastanjenih 40-ih i 50-ih godina u Pečuhu zasigurno imao. Svi likovi na varaždinskoj slici nedvojbeno pripadaju tipološki bogatome ali i prepoznatljivom spektru Senserovih svetaca, a formalni elementi bliži su djelima koja smo sklona pripisati njegovoj radionici. Poticajna je usporedba s dvjema slikama koje se nalaze u bivšoj franjevačkoj crkvi presvetoga Trojstva u Šiklošu, koja je bila pod patronatom obitelji Batthyáni. Slika *Četrnaest svetih pomoćnika* na oltaru istoga patrocinija nastala je 1751. godine i pokazuje sva obilježja Senserova likovnog izraza, njegov karakterističan rukopis, prepoznatljiv u naborima dekorativne i pokrenute draperije, drhturavoj površini inkarnata, opisima svetaca i anđela. Oltarna pala s prikazom *porcijunkulskog oprosta* postavljena je na oltar u istoj crkvi 1760. godine, dvije godine nakon autorove smrti,[21] i rad je Senserovih nasljednika koji su baštinili neke od njegovih likovnih vrijednosti, ali se odaju ponešto sumarnijim tretmanom likova pratećih anđela, pojednostavljenim opisom prostora, izraženijom stilizacijom i smanjenim naturalizmom detalja. Upravo ta svojstva nalazimo i na varaždinskoj slici, pa je stoga pripisujemo Senserovoj radionici i datiramo u šesto desetljeće 18. stoljeća.

U uršulinskom samostanu postoje i druga djela koja zavrjeđuju valoriozaciju i obradu, a to su među inima i kvalitetna slika s prikazom *sv. Ursule* (18. st.), te barokni *Raspeti Krist* iz samostanske kućne kapele. Tu su također i lapidarno slikani *prizori iz života sv. Ursule*, kvalitetni portreti, prikazi svetaca, *Sv. Ivan Evanđelist*, o čijem je autoru Ioannesu Georgiusu Milleru bilo riječi u radu Marije Mirković. U cjelini gledano, riječ je o vrijednoj, ali heterogenoj zbirci slika različitih provenijencija, od kojih je većina nastala tijekom 18. i početkom 19. stoljeća. Neke od njih naslikane su prema željama redovnica po uzoru na grafičke predloške i svete sličice, ali je u svakoj od njih uočljiv rezultat težnje da se održi određena razina likovne kvalitete, sasvim u skladu s elitnim plemićkim podrijetlom prvih redovnica i njihovih nasljednica.

[20] Djela Paulusa Antoniusa Sensera nalazimo gotovo u podjednakom omjeru u Osijeku i Pečuhu, a stanovit broj radova naslikao je za naručitelje u Đakovu, Máriagyűdu, Vukovaru. Jedino potpisano Senserovo djelo nalazi se u franjevačkom samostanu u Visokom u Bosni i Hercegovini, a podaci iz franjevačkoga samostanskog arhiva u Vukovaru govorili su o slikaru Paulu iz Pečuha, atoru velike slike *Večera u Emausu*, koja je tijekom Domovinskog rata nestala iz refektorija. Karakterističan rukopis omogućio je da se dva slikara povežu u osobi jednoga, a daljnja istraživanja pokazala su da je osječki slikar Paulus Antonius Senser 1750. godine dobio građanska prava u Pečuhu, da je bio nastanjen u predgrađu Pečuha, da je djelovao kao slikar portreta i djela sakralne tematike u samome gradu i izvan njega. Premda rezultati najnovijih istraživanja još nisu objavljeni, o slikaru Senseru usporedi u: M. Repanić-Braun, *Paulus Antonius Senser – osječki slikar ili slikar iz Pečuha*, "Radovi Instituta za povijest umjetnosti", 24, Zagreb 2000., str. 165–170.

[21] *Historia Domus venerabilis conventus Siklosiensis*, Soklyós, *olim «Serena» urbs romana. Ord. Min. Familiae Unionis Leoniane*, str. 46: *Sacellum XIV. Auxiliatorum extructum, cum omnibus appertinentis ...*; str. 47: *ECCLESIA situ Apostolici Regis S. Stephani aedificata, vetustate structurae indigitatur ... Anno 1751. Ara XIV. Auxiliatorum; Anno 1753. S Antonii Paduani, S. Annae Matris, cum Reliquiis, utram que sub Antonio Antal, a quodam cum P. Hermanno Herber perfectam; Anno 1760. S. Francisci Seraphici, sub gubernio R. P. Silvestri Thaar, efformata...*

SAŽETAK

Među umjetninama koje su tijekom tri stoljeća boravka u Varaždinu sakupile i sačuvale generacije uršulinki, najveći je broj slika sakralne tematike iz 18. stoljeća. Dijeleći sudbinu mnogih likovnih djela nastalih tijekom baroknih stoljeća, nepoznata su podrijetla i predstavljaju radove većinom anonimnih autora. Njihova je kvaliteta neujednačena, provenijencije različite, a povelik je broj prikaza naslikanih prema grafičkim predlošcima. Ipak, u uršulinskoj se crkvi nalazi jedna od najkvalitetnijih baroknih slika u Varaždinu, negdašnja glavna oltarna pala s prikazom *Isusova rođenja* (1739.), djelo štajerskoga baroknog slikara Franza Ignaza Flurera (1688.–1742.), učenika augsburškog slikara Johanna Riegera (1655.–1730.). U uršulinskom se samostanu nalaze i dvije slike koje se sa sigurnošću mogu pribrojiti opusu varaždinskog slikara Blasiusa Gruebera (oko 1700.-1753.). To su *Bogorodica od ružarija sa sv. Dominikom, sv. Katarinom Sijenskom i anđelima* i *Salvator Mundi*. Izdvojen je još jedan rad nepoznate provenijencije – dvostrano oslikano platno, s jedne strane prikazom apostolskog prvaka *sv. Petra* i isposnice *Marije Magdalene*, a s druge vertikalno komponiranim likovima *Bezgrešne Bogorodice*, *sv. Franje Ksaverskog* i *presvetoga Trojstva*. Dva prizora ipak nisu rad istoga slikara niti su iz istoga vremena. Dok je slika na naličju naslikana naknadno u 19. stoljeću, ona s *presvetim Trojstvom i svecima* nastala je sredinom 18. stoljeća. U potonjoj prepoznajemo likovne vrijednosti imanentne slikarskoj radionici osječko-pečuškog slikara Paulusa Antoniusa Sensera (oko 1717.–1758). Poticajna je usporedba s dvjema slikama koje se nalaze u bivšoj franjevačkoj crkvi presvetoga Trojstva u Šiklošu, koja je bila pod patronatom obitelji Batthyáni. Slika *Četrnaest svetih pomoćnika* na oltaru istoga patrocinija nastala je 1751. godine i pokazuje sva obilježja Senserova likovnog izraza. Oltarna pala s prikazom *porcijunkulskog oprosta* postavljena je na oltar u istoj crkvi 1760. godine, dvije godine nakon autorove smrti, i rad je Senserovih nasljednika ko se prepoznaju po sumarnijem tretmanu likova, pojednostavljenim opisom prostora, izraženijom stilizacijom i smanjenim naturalizmom detalja. Upravo ta svojstva nalazimo i na varaždinskoj slici, pa je stoga pripisujemo Senserovoj radionici i datiramo u šesto desetljeće 18. stoljeća.

SUMMARY

THE AUTORSHIP AND PROVENIENCE OF SOME BAROQUE PAINTINGS IN THE URSULINE CONVENT IN VARAŽDIN

The mayority of paintings preserved at the Ursuline Convent in Varaždin date from the 18th century. Many of them arepainted after graphic models but some represent significant relations to Austrian Baroque painting. The high quality former main altarpiece of the Ursuline church in Varaždin, representing the Birth of Jesus is a work by well known Styrian painter Franz Ignaz Flurer (1688-1742). Flurer has served his apprenticeship at the workshop of the Augsburg painter Johann Riger. Folowing that period he became the principal painter of Count Maria Ignaz von Attems and produced among others a number of works covering a variety of themes in Slovenska Bistrica, Ptuj and Brežice. Two paintings – St MAry of Rosary and Child Jesus by Blasius Grueber became the resident of Varaždin on March 11, 1737, but he started working in this town in 1727, when he painted the frescoes depicting the Assumption of Virgin and most important Jesuit saints at the vault and the upper parts of walls in the sacristy of the Cathedral of St Mary in Varaždin.

Franz Ignaz Flurer, Isusovo rođenje, Varaždin, Uršulinska crkva rođenja Isusova

Blasius Grueber, Bogorodica od ružarija
Varaždin, Uršulinski samostan

Blasius Grueber, Salvator Mundi,
Varaždin, Uršulinski samostan

Paulus Antonius Senser (radionica), Presveto Trojstvo, Immaculata, Sv. Franjo Ksaverski

Paulus Antonius Senser, 14. Svetih pomoćnika, detalj, Šikloš, Ž.C. Presv. trojstva

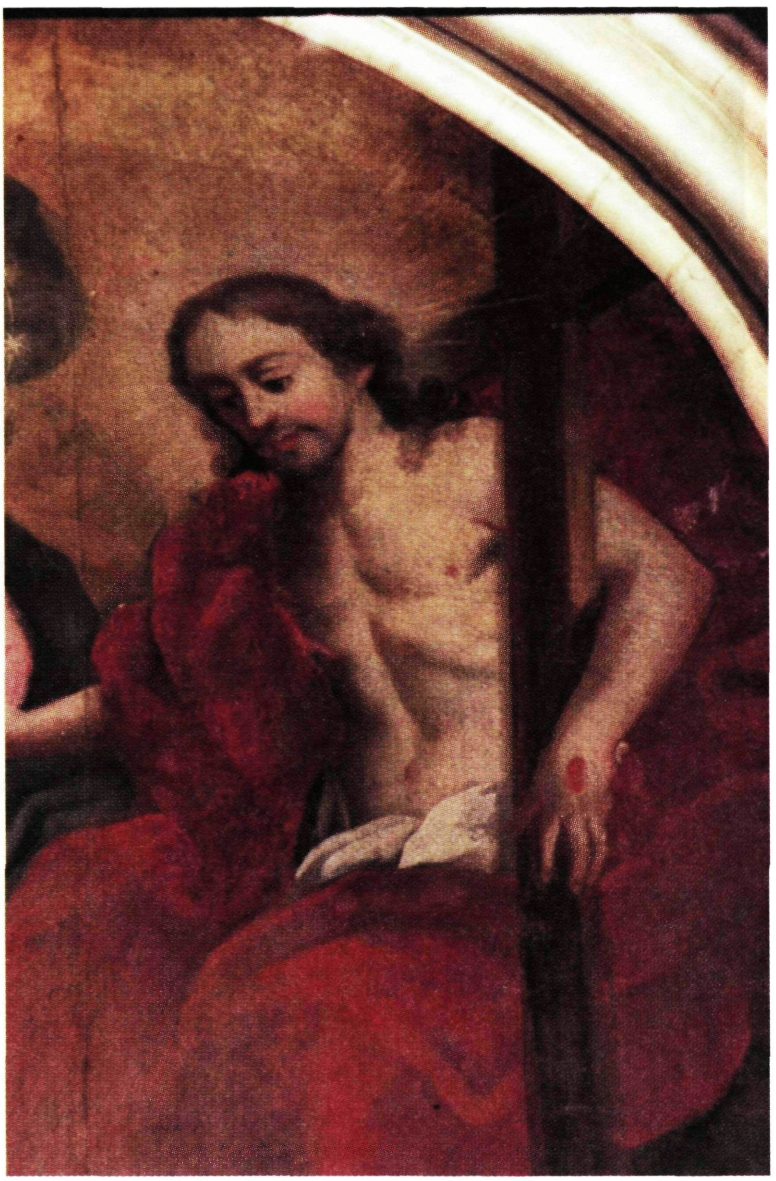

Paulus Antonius Senser (radionica) porcijunkulski oprost, detalj, Šikloš, Ž.C. Presv. trojstva

MIROSLAV KLEMM *
Varaždin

UDK: 271:745(497.5)
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

PREDMETI UMJETNIČKOG OBRTA U SAMOSTANU URŠULINKI U VARAŽDINU

Tijekom tri stoljeća opstojnosti uršulinki u Varaždinu sačuvan je u crkvi Rođenja Isusovog i u njihovom samostanu velik broj predmeta umjetničkog obrta što svjedoče o širokom djelovanju ovog značajnog crkvenog reda i na polju opće hrvatske kulture i umjetnosti. Brojni predmeti kiparstva, slikarstva i umjetničkog obrta, bili zajedničko vlasništvo samostana, ili osobno vlasništvo pojedinih redovnica, potvrđuju naklonost cijele njihove zajednice « lijepim umjetnostima«. Istovremeno su i zajednički doprinos općoj hrvatskoj kulturi i uljudbi. Za razliku od nekih drugih samostana, čak i u samom gradu, varaždinske uršulinke posjeduju tek nekoliko raritetnih i posebno vrijednih predmeta umjetničkog obrta. Ipak, svi zajedno, iskaz su umjetničkog duha reda i lijep dar općoj varaždinskoj riznici crkvene umjetnosti.

Među najznačajnije predmete crkve i samostana uršulinki u Varaždinu, koje možemo smatrati djelima umjetničkog obrta, spada veoma lijepa pokaznica[1] iz početka 18. stoljeća. Izrađena je iz iskucanog i lijevanog srebra, djelomično pozlaćena, urešena kamenovima. Označena je žigom mjesnog pregleda grada Augsburga i majstorskim inicijalima L. S. u ovalu, znakom augsburškog zlatara Ludwiga Schneidera koji se spominje u tom gradu od 1685. do svoje smrti 1729. godine.

Lijep pastoral[2] od lijevanog i iskucanog pozlaćenog srebra, urešen poludraguljima, možda je rad radgonskog majstora Adama Antona Fritza iz 1744.godine. Urešen je plastičkim biljnim prepletom i likom dobroga pastira. U samostanu se čuva i lijepa kadionica i lađica[3] od iskucanoga srebra djela gradačkog srebrnara Franza Pfaffingera. Na oba se predmeta nalaze ukucani njegovi inicijali : F. P., te žigovi mjesnog pregleda Graza iz 1754. godine. Vrijedan je kalež[4] iz pozlaćenog srebra urešen emaljiranim slikanim medaljonima. Rad je gradačkog zlatara Josefa Reinera. Označen je imenom majstora : REINER, te žigom mjesnog pregleda Graza iz 1870. godine. Neogotički kalež od pozlaćenog srebra, urešen emaljom i poludraguljima, možda je rad varaždinskog srebrnara Jurja Kunića iz prve polovine 19. stoljeća. Na njegovoj su šesterolisnoj osnovici urezani likovi svetica među kojima i svete Uršule i Blažene Anđele Merici. U samostanu uršulinki se nalazi i velik broj relikvijara s moćima svetaca. Neki među njima oblikovani su u liku pokaznica, izrađeni od iskucanoga srebra, ili mjedi, urešeni poludraguljima. Vema lijep mali relikvijar iz 18. stoljeća oblikovan je kao zatvorena kutijica od mjedi koja se raskloplјena pretvara u triptih kojem je u središnjem dijelu ovalni medaljom s prikazom svetoga Ivana Nepomuka, rađen temperom na papiru. Uokolo su relikvije i drugih svetaca. Među nekoliko relikvijara s moštima osnivačice uršulinskog reda, blažene Anđele

---

* Miroslav Klemm, muzejski savjetnik, kustos Kulturnopovijesnog odjela Gradskog muzeja Varaždin

[1] Ivo Lentić, Od svagdana do blagdana, katalog izložbe, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1993

[2] Ivo Lentić, Nekoliko radova gradačkog srebrnarskog majstora Franza Pfaffingera, Vijesti muzealaca, god. XX. , Zagreb 1971.

[3] Ivo Lentić, Nekoliko radova gradačkog srebrnarskog majstora Franza Pfaffingera, Vijesti muzealaca, god. XX. , Zagreb 1971.

[4] 4. Marjetica Simoniti, Zakladi slovenskih cerkva, katalog izložbe, Narodna galerija, Ljubljana, 1999.

emaljiranim slikanim medaljonima. Rad je gradačkog zlatara Josefa Reinera. Označen je imenom majstora : REINER, te žigom mjesnog pregleda Graza iz 1870. godine. Neogotički kalež od pozlaćenog srebra, urešen emaljom i poludraguljima emaljiranim slikanim medaljonima. Rad je gradačkog zlatara Josefa Reinera. Označen je imenom majstora : REINER, te žigom mjesnog pregleda Graza iz 1870. godine. Neogotički kalež od pozlaćenog srebra, urešen emaljom i poludraguljima, možda je rad varaždinskog srebrnara Jurja Kunića iz prve polovine 19. stoljeća. Na njegovoj su šesterolisnoj osnovici urezani likovi svetica među kojima i svete Uršule i blažene Anđele Merici. U samostanu uršulinki se nalazi i velik broj relikvijara s moćima svetaca. Neki među njima oblikovani su u liku pokaznica, izrađeni od iskucanoga srebra, ili mjedi, urešeni poludraguljima. Vema lijep mali relikvijar iz 18. stoljeća oblikovan je kao zatvorena kutijica od mjedi koja se raskloplјena pretvara u triptih kojem je u središnjem dijelu ovalni medaljom s prikazom svetoga Ivana Nepomuka, rađen temperom na papiru. Uokolo su relikvije i drugih svetaca. Među nekoliko relikvijara s moštima osnivačice uršulinskog reda, Blažene Anđele Merici, dva su oblikovana u liku pokaznice. Izrađeni su u 18. stoljeću od iskucanog srebra i mjedi, urešeni poludraguljima.

Uporabne i ukrasne predmete od kovina predstavljaju tanjuri, zdjele i čaše izrađene od kositra, srebra i alpake. Urezana slova i brojevi na nekima od njih su inicijali imena vlasnica i datacije. Na nutarnjem plaštu jednog tanjura urezana su slova : R. V. W. S. P. D. Z. E. S. i godina 1742. Neki među njima imaju oznaku gradačke radionice Zamponi[5] iz 19. stoljeća. Među predmetima od kovina je i veoma lijepa srebrna čaša koja na plaštu ima urezan grb flankiran natpisom : A. V. i V: A. te oznaku godine 1716. Druga jedna čaša od srebra iz prve polovice 18. stoljeća ima na plaštu stilizirani grb s raskriljenim orlom i natpisom : LIDL BOSBULA FREY HERR. Signirana je žigom mjesnog pregleda grada Augsburga i inicijalima majstora M. B. Jednoj su čaši na vanjskom dijelu dna urezani inicijali njene vlasnice Margarete pl. Malek : M. M. i godina nastanka 1738. Među predmete od kovina spada i veoma lijep pribor za uljepšavanje kose koji se sastoji od češlja, dviju četki i ogledala s drškom. Dijelovi od uglačane alpake urešeni su reljefnim rokajima i likovima anđela svirača.

U samostankom muzeju čuva se više od stotinu različitih keramičkih predmeta[6], većinom iz 18. i 19. stoljeća. Među radovima od porculana su vrčići, kantice, čaše i tanjuri sa oznakama njemačkih i austrijskih tvornica u Meissenu i Beču, a među radovima od kamenine najviše je tanjura sa znakovima engleskih radionica Wedgwood, Davenport.[7] i Copeland, te čeških i njemačkih tvornica Alt Rohlau, Pirnenhammer i Vileroy & Boch Posebno vrijedni predmeti ove zbirke su dvije košarice[8] izrađene u znamenitoj hrvatskoj tvornici kamenine u Krapini. Rađene u prvoj polovini 19. stoljeća od pocakljene žučkaste kamenine signirane su imenom najznačajnijeg majstora te tvornice Johanna Dietricha. Njegov se znak nalazi utisnut u dno košarica : Johan Dietrich CRAPINA. Zanimljivost ove signature je da je slovo N okrenuto naopako. Za Varaždin su posebno zanimljive mala porculanska posuda s poklopcem i kantica na kojima je oslikan znak trgovine : KONRAD GRIMS VARAŽDIN.

Samostanska zbirka stakla broji također više od stotinu različitih predmeta, većinom čaša [9] iz prve polovine 19. stoljeća. Najviše ih je izrađenih u češkim, a ima ih i iz ustrijskih

[5] Dagmar Stara, Zinn Marken aus aller Welt, Artia Verlag, Prag 1977.

[6] Dr. J. G. Th. Graesse, Führer für Sammler von Porzelan und Fayence, Klinkhardt & Biermann, Braunschweig

[7] P. Brestyánsky Ilona, A kerámia és a porzelán története, Gondolat, Budapest, 1966.

[8] Olga Klobučar, Krapinska kamenina, katalog izložbe, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1978.

[9] F. X. Jiřík. Česka sklo. Praha. 1934.

i mađarskih radionica. Rađene su iz brušenog prozirnog i obojenog stakla, mnoge prevučene i pozlaćene. Neke su čaše naknadno oslikane, urešene i urezanim, ili slikanim posvetnim natpisima. Među najljepšima je čaša na nozi od prozirnog stakla. Plašt joj je urešen brušenim ovalnim medaljonima, oslikanima pozlatom, prevučen bijelim i plavim staklom. Nastala je u prvoj polovini 19. stoljeća u nekoj od čeških tvornica. Zanimljiva je i čaša[10] od debelog brušenog prozirnog stakla u stilu historicizma iz druge polovine 19. stoljeća, rađena možda u Osredeku pokraj Samobora.

U nevelikoj zbirki satova varaždinskog uršulinskog samostana većina je iz vlasništva redovnica koje su ih donjele u samostan kao osobnu baštinu. Najvredniji je mali ekvatorijalni sunčani sat s kompasom,[11] vjerojatno njemački rad iz kraja 18. stoljeća. Oblikom i ustrojem veoma je rijedak, te stoga dragocjeni primjerak sata ne samo u Varaždinu nego i u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Dva stojeća sata u stilu bidermajera iz prve polovine 19.stoljeća, urešeni alabasternim stupovima i sedefom, solidni su radovi tog vremena. Dva zidna sata s klatnima u visokim drvenim kućištima možda su nabavljeni kod varaždinskoh urara Josepha Zechela oko 1870. godine. Jedan od satova, kućišta i brojčanika izrađenog od lima, nosi signaturu : JOSIP GRIMS VARAŽDIN. Njegovo ime u ovom primjeru vjerojatno svjedoči o prodavaču, a ne o izrađivaču sata. Neizravno se među predmete umjetničkog obrta mogu svrstati i pečatnjaci sačuvani u varaždinskom uršulinskom samostanu. Neki među njima su predmeti službenog značaja, a drugi su bili osobno vlasništvo redovnica, ili članova njihovih obitelji. Izrađeni od željeza i mjedi s drškama od drveta, kamena i kosti svojim oblikom svjedoče o umjetničkim mogućnostima svojih majstora, ponajviše vještom obradom likova i natpisa u uleknutom reljefu. U pečatnim su poljima rađeni umjetnički veoma vješto oblikovani simboli vjere, natpisi, ili grbovi obitelji iz kojih su potekle neke redovnice. Najvredniji su oni s natpisima koji izravno potvrđuju život i djelovanje varaždinskih uršulinki. Jedan od njih ima u pečatnom polju Kristov monogram i latinski natpis :

COLLEG VARASDINEN SOC. S. URSULAE, drugi :
CONVENT SO : ST : UR : IN WARASDIN. Na trećem je samo natpis : SAMOSTAN URSULINKA VARAŽDIN. Neki od pečatnjaka imaju inicijale imena svojih vlasnica iz vremena prije njihova zaređenja. Zanimljiv je pečatnjak s inicijalima I. M. nadvišenima krunom koji je mogao biti vlasništvo glavarice samostana Josipe Mihanović iz druge polovine 18. stoljeća.

Zbirka predmeta umjetničkog obrta čuvana u samostanskom muzeju sadrži nekoliko stotina različitih komada. Brojni primjeri svakodnevnih uporabnih, tehničkih i umjetničkih predmeta međusobno se razlikuju stilskim odlikama i kvalitetom izrade. Neki među njima važni su ne samo za uršulinski samostan već i za cijeli grad Varaždin. U budućem stalnom postavu samostanskog muzeja vjerojatno će naći svoje primjereno i istaknuto mjesto.

SUMMARY

OBJECTS OF DECORATIVE CRAFTS IN THE URSULINE CONVENT IN VARAŽDIN

In the course of their three-hundred-year-long presence in Varaždin, the Ursuline sisters have managed to conserve a large number of objects of decorative crafts in their

[10] Sandra Kandučar, Proizvodnja stakla druge polovine 19. stoljeća u Hrvatskoj, Historicizam u Hrvatskoj, katalog izložbe, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 2000.

[11] Stanislav Michal, Satovi, Nakladni zavod Znanje, Zagreb, 1990.

church and convent. These objects testify to a wide range of activities undertaken by this significant Church order in various aspects of Croatian culture and art.

One of the most important items in the collection is a splendid monstrance dating from the beginning of the18th century. It bears the hallmark of the city of Augsburg and craftsman's initials L.S. – the sign of Ludwig Schneider, a goldsmith from Augsburg. Another notable object is a wonderful crozier (bishop's crook) made of cast and embossed (repoussé) silver and adorned with semiprecious stones, dating from the first half of the 18th century, which might be the work of Adam Anton Fritz, an artisan from Radgona. The convent keeps a fine censer and the belonging incense boat (navicula), both made of embossed silver by Franz Pfaffinger, a silversmith from Graz. There are his initials F.P. hammered into both articles, as well as the hallmark of the city of Graz, bearing the year 1754. Another valuable object is a chalice made of gilded silver, decorated with enameled medallions, which is the work of Josef Reiner, a goldsmith from Graz. It is marked by author's name – REINER, and the hallmark of Graz from the year 1870.

Both utilitarian and decorative metal items are represented by a collection of plates, bowls and glasses made of tin, silver and alpaca. What stands out among these is a beautiful silver glass with a noble's coat of arms engraved into its side, bordered by inscription A.V. and V.A. and the year 1716.The outer bottom of one of the other glasses has the engraved initials M. M. of its owner, Lady Margareta Malek, as well as the year when it was made –1738.

Furthermore, the convent houses more than a hundred different ceramic objects, dating mostly from the 18th and 19th centuries. The porcelain part of the collection contains little jugs, tubs, glasses and plates, stamped with marks of German and Austrian manufacturers from Meissen and Vienna. The majority of stoneware consists of plates bearing marks of English factories like Wedgewood, Davenport and Copeland, as well as Czech and German ones, like Alt Rohlau, Pirkenhammer and Vileroy&Boch. A well-known Croatian stoneware factory in Krapina is represented by two valuable little baskets made of glazed yellowish clay in the first half of the 19th century. They were signed by the factory's most famous master craftsman - Johann Dietrich. His mark is engraved in the bottom of the baskets: Johann Dietrich CRAPINA. Two items are particularly interesting for Varaždin – a small china tub with a lid and a tub which bears a painted mark of the shop: KONRAD GRIMS VARAŽDIN.

The glassware collection of the convent contains more than a hundred different pieces, mostly glasses dating from the first half of the 19th century. Majority of vessels was made in Czech workshops, but there are also some from Austrian, Hungarian and Croatian ones. They are made of cut translucent and colored glass, and many are coated and gilded. Some of the glasses are embellished with engraved and painted dedicatory inscriptions.

In the convent's little collection of clocks, the most valuable piece is an equatorial sundial with a compass, dating from the end of the 18th century. It is most probably of German origin and its shape and construction make it extremely rare. Thus, it is a precious piece not only for Varaždin, but for all of northwestern Croatia.

If loosely taken as objects of decorative crafts, the seals preserved at the Ursuline convent in Varaždin can also be viewed as a part of this collection. Some pieces are of formal importance, while the others are personal belongings of the nuns or members of their families. One of seals has Christ's initials and a Latin inscription saying: COLLEG VARASDINEN SOC. S. URSULAE. The inscription on another one says: CONVENT SO: ST: UR: IN WARASDIN, while the third says SAMOSTAN URSULINKA VARAŽDIN (Ursuline convent in Varaždin). There is one more seal of interest – the one with initials I.M. topped by a crown, which might have been the property of Mother Superior Josipa Mihanović who lived in the second half of the 18th century.

This collection of objects of decorative crafts kept in the Ursuline convent in Varaždin contains hundreds of different pieces. Numerous utilitarian, decorative and technical objects vary in their style and quality, but nevertheless, some of them are of great importance not only for Ursuline convent itself, but also for the whole town of Varaždin.

PRILOZI

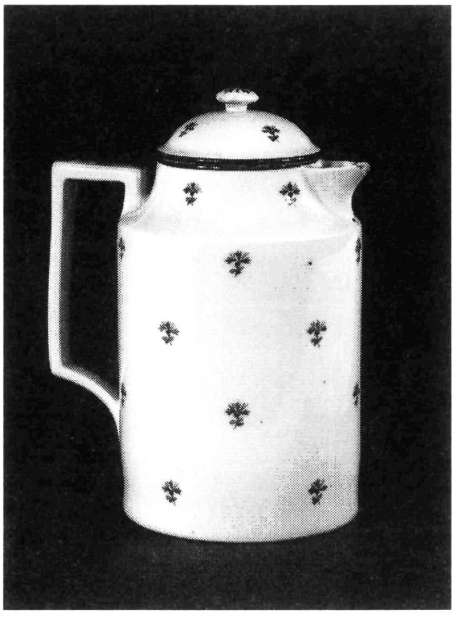

KANTICA, Beč, zadnja četvrtina 18. st.

ZDJELA S POKLOPCOM, Vjerojatno Hrvatska, prva četvrtina 20. st.
natpis: K. GRIMS VARAŽDIN

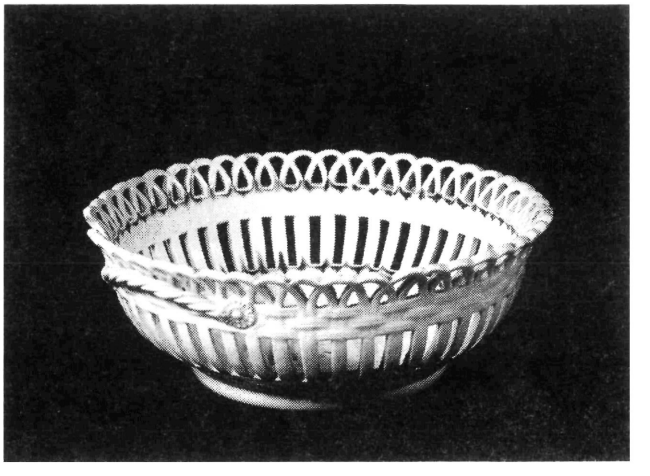

KOŠARICA, Krapina, prva četvrtina 19. st. Johann Dietrich, signatura, Johann Dietrich CRAPINA

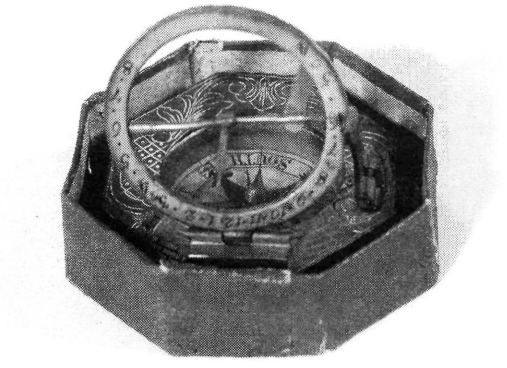

EKVATORIJALNI SUNČANI SAT S KOMPASOM,
Njemačka, kraj 18. st.

ČAŠA,
Češka, prva pol. 19. st.

ČAŠA,
Češka, prva. pol. 19. st.

MOĆNIK SVETOGA KRIŽA,
neutvrđeno porijeklo, 18. st.

MOĆNIK SVETOGA ALOJZIJA GONZAGE, neutvrđeno porijeklo, 18. st.

POKAZNICA,
Augsburg, prije 1729.,
Ludwig Schneider

KALEŽ,
Vjerojatno Hrvatska, možda Juraj Kanić,
prva pol. 19. st.

LAĐICA,
Graz, 1754. Franz Pfaffinger

KADIONICA,
Graz, 1754. Franz Pfaffinger

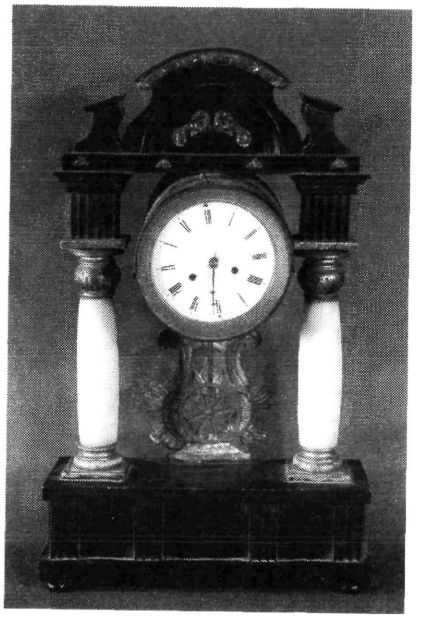

STOJEĆI SAT,
Neutvrđeno porijeklo, prva pol. 19. st.

LJERKA ŠIMUNIĆ*
Varaždin

UDK: 271:687(497.5)
Pregledni članak
Review

SAKRALNO RUHO URŠULINSKOG SAMOSTANA U VARAŽDINU

U skladu s programom Reda svete Uršule obrazovanje ženske mladeži bilo je, uz vjerski odgoj najvažnija zadaća sestara uršulinki. Tako je bilo i sa redovnicama varaždinskog samostana. U okviru nastavnog programa njihovih škola važno je mjesto pripadalo poduci u vještinama ručnog rada koji je sve do sredine 20. stoljeća bio vrlo važan dio obrazovanja djevojaka. U samostanu je uvijek djelovalo nekoliko vrsnih vezilja, švelja i slikarica koje su izrađivale i ukrašavale tekstilne predmete namijenjene potrebama liturgije u samostanskoj crkvi Rođenja Isusovog.

Utemljiteljica varaždinskog samostana i njegova prva glavarica grofica Ana Julijana Drašković bila je vješta vezilja, kao i njena nasljednica Johanna Gloss. Dakle, od samih početaka samostana, u prvoj polovici 18. stoljeća do današnjih dana u samostanu se posebna pažnja posvečivala izradi, čuvanju i neprekidnom obnavljanju crkvenog tekstila. Rezultat toga je sačuvan bogat i dragocijen fundus odjeće za svećenike i asistente i opreme za oltare.

Sudbina tekstilnih predmeta je da se čestom upotrebom oštećuju, a tada se prekrajajaju ili jednostavno bacaju i zamjenjuju novim. Za razliku od drugih umjetničkih predmeta za koje obično postoje podaci o njihovu autoru ili radionici u kojoj su izvedeni, autorice crkvenog ruha ostaju uglavnom nepoznate. Doduše, u samostanskim spisima postoje imena sestara i poslovi kojima su se u samostanu bavile. Tako su nam poznata imena švelja, vezilja i učiteljica ručnog rada, ali je teško povezai njihova imena sa sačuvanim tekstilnim predmetima. tek za rijetke predmete možemo utvrditi njihove autorice. Majka Mihaela Karba(1808. - 1890.) bila je slikarica i vezilja. Godine 1841. izvezla je raskošnu haljinu s poluogrtačem i dva jastuka za relikvije svete Viktorije izložene u crkvi Isusova Rođenja. Crvena i bijela svila izvezena je reljefnim zlatovezom i svilovezom s ukrasima od apliciranih bisera, dragog i poludragog kamenja i pozlaćenih titranki.[1] Sestra Filomena Windig (1823. – 1898.) bila je čipkarica. Njezin je rad čipka s albe rađena tehnikom mrežanja s motivom rombova ispunjenih cvijećem i klasjem. Njoj se pripisuje i izvezeni antependij za glavni oltar. Sestra Anuncijata Matejovski bila je u prvoj polovici 20. stoljeća učiteljica ručnog rada, švelja crkvenog ruha, sakristanka i odgojiteljica juniorki. Koje je predmete izradila nije nam poznato.

Podaci u samostanskom arhivu kazuju da su varaždinske uršulinke opskrbljivale crkvenim tekstilom druge crkve i samostane, a često su poklanjale dijelove ili cijele ornate siromašnim crkvama ili onima koje su se osnovale. U inventaru zagrebačke katedrale iz 1915. godine nalazi se mitra za koju se navodi da je rad varaždinskih uršulinki.[2] Također, u inventarima varaždinskog uršulinskog samostana pronašli smo bilješke o poklonima drugim samostanima. Tako saznajemo da je 1933. godine *darovano našoj kući studija u*

*Profesor povijesti i povijesti umjetnosti, ravnateljica Gradskog muzeja u Varaždinu

[1] Zdenka Munk: Tekstilne dragocjenosti iz katedralne riznice, katalog izložbe: Riznica zagrebačke katedrale, Zagreb, 1987.

[2] vjerojatno zagrebačkoj crkvi klarisa

Zagrebu 7 kazula: 2 bijele,2 crvene, 1 zelenu, 1 ljubičastu, 1 crnu , a 1934.godine poklonjen je istom samostanu *velum vezen zlatom i svilom*, te više albi, dok je župnoj crkvi u Margečanu darovan cingulum, a siromašnoj crkvi klarisa roketa.[3]

U sačuvanim crkvenim inventarima nalazimo detaljne popise sakralnog ruha od najranijih dana samostana.

Već inventar kod prve kanonske vizitacije iz 1714. godine, u vrijeme kad se sadašnja crkva gradila, a samostan bio smješten u dvije drvene kuće, pokazuje brojnost i raznorsnost liturgijskog tekstila. Te je godine crkveni fond je brojio 4 antependija, 7 misnica ,1 pluvijal, 5 alba i 3 rokete, 10 oltarnika, 12 humerala, 8 korporala, 12 subkorporala, 8 bursa, 8 ručnika i 12 rupčića za upotrebu svečenika kod mise.[4] Uz broj i vrstu ruha saznajemo da li je riječ o skupocjenim ili skromnijim izradama.

Kako znamo da je te godine u samostanu bilo šest zavjetovanih redovnica i jedna novakinja i da je već djelovala škola, uistinu je nevjerojatno kako su u tako kratkom vremenu stvorile tako obimnu zbirku crkvenog tekstila. Moguće je da su nešto od navedenih paramenata donijele iz Bratislave ili su dobile na dar od drugih samostana.

Knjiga kanonskih vizitacija iz 1730. godine ima sistematiziran popis prema mjestu čuvanja i korištenju predmeta. U navedenom popisu nalazimo i neke vrste crkvenog tekstila čiju funkciju danas sa sigurnošću ne možemo utvrditi. Tako saznajemo da samostanska crkva 1730. godine posjeduje: 4 oltarnika za veliki oltar, 7 za male i 12 za pobočne oltare, 12 alba, 12 oplečnjaka (humerale), 10 roketa (superpellicia), 38 veluma za kalež, 22 pokrovca za kalež, 25 tjelesnika , 5 pokrivala (velum za pričest, vjerojatno za ciborij), 6 pokrivala za svetohranište, 14 ručnika (lavabo), 11 podmetača za kaleže (u svetohraništu), 7 pojasa (cingulum), 2 pokrovca za kaleže, 16 spremnica (bursa), 3 veluma za nedjeljno izlaganje. U fundusu su 13 misnica (kazula) sa štolama i manipulima, 2 dalmatike, 3 pluvijala, 14 antependija i dva para odjeće za ministrante.

Liturgijska odjeća izrađivala se do 19. stoljeća iz tkanina za izradu svjetovne odjeće. To su u najvećem broju slučajeva bile skupocjene svile, brokati, svileni i vuneni damasti, ali je bilo misne odjeće iz skromnijih tkanina, ili *jednostavnih* kako ih zovu u samostanskim inventarima.

Posebno je zanimljiva dekoracija misnice sastavljene od dvije vrste svilenog damasta. Tkanina iz koje su izrađene vanjske kolumne maslinaste je boje i ima zlatnim nitima broširan jedan posve fantastično kreirani sadržaj. Među izmišljenim palmetastim oblicima javljaju se rajske ptice i čudne životinje slične letećim lavovima sa slonovskim glavama. Srednja polja misnice ispunjena su izvezenim krupnim ružičastim i plavim grozdovima i klasovima pšenice na zelenoj tamburiranoj podlozi. U središtu leđnog križa nalazi se Kristov monogram. Ova vrsta izmišljene motivike s mitološkim bićima nije česta na crkvenom ruhu. Misnici pripada štola i velum.

Posebnu cjelinu čini ornat sastavljen od kazule, pluvijala, štole i manipula. Kazula je od tamnocrvene, a pluvijal ljubičaste svile s broširanim velikim cvjetovima i listovima, gdje je plastičnost postignuta nijansama iste boje. Preko ove podloge utkani su neobični, tuljku slični cvjetovi iz srebrnih, odnosno zlatnih niti. Ovaj motiv javlja se kod francuskih *bizarnih* svila proizvedenih krajem 17. i početkom 18. stoljeća, a pod utjecajem tkanina uvezenih s istoka. Podloga je tradicionalna s bujnim florealnim elementima, dok nas čudesni, egzotični cvjetovi podsjećaju na svile Kine, Indije ili Japana.

U opremi koju su djevojke iz plemenitaških obitelji donosile sa sobom u samostan često je bila skupocjena svjetovna odjeća. Bio je običaj da plemstvo i bogato građanstvo

[3] Uršulinski samostan, Inventar crkvenog ruha iz 1952. godine (ponovno sastavljen)

[4] Jelena Ivoš: Odjeća i vezovi prve polovice 19. stoljeća, katalog izložbe: Hrvatski narodni preporod, Zagreb 1985.

poklanja samostanima svoju reprezentativnu odjećom i raskošne tkanine. Ponekad su se poklanjale haljine koje su izašle iz mode. Iz te su odjeće samostanske švelje i vezilje krojile i ukrašavale crkveno ruho. Zbog toga ponekad tkanina i vez neke misnice ili dalmatike nisu iz istog razdoblja, odnosno nemaju iste stilske karakteristike. U samostanskoj zbirci tekstila nalazi se nekoliko misnica za koje pretpostavljamo da su nastale od svjetovne odjeće plemkinja. Sašuvani ženski portreti 18. stoljeća u našim muzejima nose odjeću slične dekoracije.

Misnica iz ružičastog svilenog brokata s broširanim krupnim cvjetovima božura, ljiljana i jorgovana ukrašena je vezenim girlandama i strukovima cvijeća pastelnih boja. Razdjelne borte su od srebrne čipke. Tkanina je vjerojatno rad francuske manufakture iz treće četvrtine 18. stoljeća. Florealni motivi naizmjenice raspoređeni po površini i broširani, srebrnasti, čipki slični uresi oko cvjetova svrstavaju ovu tkaninu među svile čipkastog uzorka koje su se proizvodile u Francuskoj od početka 18. stoljeća. Pošto talijanske manufakture svile oponašaju francusku dekoraciju moguće je da je tkanina ove misnice nastala i u Italiji.

Ovoj skupini pripadaju dvije misnice s motivima cvjetnih vijuga i grančica na bijeloj podlozi s upletenim lebdećim trakama od čipke koje vertikalno vijugaju po površini. Cijela dekoracija izvedena je broširanim zlatnim i srebrnim nitima i raznobojnim svilenim koncem. Cvijet kao osnovni elemenat javlja se u nebrojenim varijacijama, od stiliziranih oblika kad je vrstu cvijeća teško prepoznati, do naturalistički vjernih prikaza.

Nažalost, kazulu s dekoracijom prepletenih vrpci od srebrnih i zlatnih niti i s grančicama koje nose po tri prozračna plava cvijeta, nismo mogli uvrstiti na izložbu jer joj je površina gustim prošivima strojem učvršćena na podstavu. Time je kazula izgubila izvorni izgled.

Tkanine iz kojih se šivala liturgijska odjeća uvozile su se u naše krajeve iz Italije i Francuske, gdje su bile najpoznatije manufakture svile ili su se kupovale u austrijskim gradovima Beču, Grazu ili Linzu, a ponekad u Budimpešti.

U 19. stoljeću započinje proizvodnja tkanina isključivo namijenjenih izradi crkvene odjeće i opreme s motivikom nadahnutom kršćanskom ikonografijom. To se posebno odnosi na a tkanine iz vremana historicizma kad dominiraju brokati s posebnom stilizacijom eklektičke motivike. Pluvijal koji su varaždinskim uršulinkama poklonile redovnice belgijskog samostana u Monsu ima utkane simbole vječnog blaženstva (kantaros s pticama koje piju vodu), euharistije(grožđe s lišćem vinove loze i klasjem pšenice), Kristovog života i muke (križ i slova Kristovog ideograma: × P, A i ż). Plašt je bogato ukrašen reljefnom florealnom ornamentikom izvedenom mrežastim zlatovezom i rešetkastim prišivanjem. U medaljonima na borduri plašta prikazani su u medaljonima likovi koji simboliziraju sedam sakramanata, dok se na leđima, u kukuljici nalazi Krist Pantokrator. Likovi su oslikani na svili i dorađeni tehnikom slikanja iglom i zlatnim vezom.

Velum za blagoslov ima utkani motiv neorenesansnih četverolisnih medaljona s cvijetom Kristove muke u svakom listu. Vezom zlatnim i srebrnim nitima oblikovana je cvjetna i lisna ornamentika i latinski tekst *In cruce sanus.*

Ponekad su samostanske vezilje posve preuzimale posao tkalaca. Svilene tkanine prekrivale su gustim vezom u različitim tehnikama ili stvarale novu podlogu tehnikom tamburiranja. Primjer je kazula iz ljubičaste atlasne svile čija je cijela površina dekorirana velikim bijelim cvjetovima i listovima izvezenim debelim svilenim bijelim koncem.

Zanimljiva je kazula čiji je raport komponiran od palmeta, ljiljana, klasova pšenice i motiva sličnog kruni. Ta pomalo egzotična dekoracija izvedena je mahovinastim bodom i aplikacijama svjetlijega i tamnijega crvenog baršuna na reljefnoj bijeloj podlozi posve prekrivenoj tamburiranjem.

A mitre and a pair of bishop's slippers are examples of their needlework skills and their sophisticated sense of shaping and using motifs typical for the Age of Baroque.

The collection of clothes for the statues of Virgin Mary and Jesus is distinguished by its meticulous and rich ornamentation.

LITERATURA

1. M.A. Svalina i A.K: Đuran: Hrvatske uršulinke, Varaždin, 1979.
2. Riznica zagrebačke katedrale, katalog izložbe, Zagreb, 1987.
3. Snježana Pavičić:Tekstil paramenta, Crkveni tekstil Hrvatskog povijesnog muzeja, Zagreb,1998.
4. Birgitt Borkopp- Restle: Textile Schatze aus Renaissance und Barock, Bayerisches Nacionalmuseum, 2002.
5. Opći religijski leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002.
6. Roberta Orsi Landini: I paramenti sacri della Cappella Palatina di Palazzo Pitti Firenza. 1988.

LJERKA PERČI *
Varaždin

UDK: 271:681.6(497.5)
Izvorni znanstveni rad
Original Scientific Paper

ZBIRKA PEČATNJAKA U SAMOSTANU SV. URŠULE U VARAŽDINU

O djelovanju redovnica samostana Sv. Uršule, od njihovog dolaska u Varaždin do danas, napisano je nekoliko većih studija i više pojedinačnih radova. U vrijeme proslave 275. obljetnice njihova boravka u Hrvatskoj tiskana je knjiga u kojoj se obrađuju prilike u vrijeme od osnivanja samostana i gradnje crkve Rođenja Isusovog. Uz brojne opise djelovanja sestara uršulinki u odgoju i obrazovanju djevojačke mladeži kroz tri stoljeća, te istraživanja o njihovom prosvjetiteljskom radu, knjiga «Hrvatske uršulinke» donosi i kraći prilog o samostanskom muzeju[1]

Muzej je opisan kao zbirka raznovrsnih kulturnopovijesnih predmeta, porculana, kositra, slika, namještaja, relikvijara, križeva i molitvenika. U množini muzejskih predmeta, iako u toj knjizi nisu spomenute, izdvajaju se raznovrsne skupine starijih metalnih i mlađih gumenih pečatnjaka.

Do sada zbirka pečatnjaka uršulinskog samostana nije u cijelosti obrađena. Pečatnjaci od kovine su iz vremena od početka 18. stoljeća do približno 1914. godine. Prema sadržaju pečatne slike jesu samostanski ili osobni. Gumeni su pečatnjaci službeni iz vremena oko 1874. do približno 1980.

U toj skupini gumenih pečatnjaka najbrojniji su školski pečati samostana Sv. Uršule. Ima ih 16 primjeraka. Njima još pripada i skupina od 10 žigova kojima su obilježavane školske svjedodžbe pri upisu u pojedini razred i polaganju pojedinačnih ispita.

Posebno je zanimljivo postojanje 4 pečatnjaka i 2 žiga knjižnice samostana Sv. Uršule. Njima su se bilježile knjige učiteljske, učeničke, prioričine i katehetske knjižnice. U sadašnje vrijeme za sveopće popisivanje starog i novog knjižničkog fonda koriste se novi pečatnjak i pripadajući žig.

Sačuvalo se i 7 pečatnjaka raznih udruga koje su bile pod okriljem samostana Sv. Uršule u prošlom stoljeću. Preostalih 12 primjeraka su žigovi s tekstovima za prigodne događaje ili za opremanje poštanskih pošiljki.

Običaj uporabe gumenog samostanskog pečatnjaka može se kroz arhivske isprave pratiti punih 130 godina. Sačuvalo se 6 pečatnjaka, a sigurno je postojao najmanje još jedan kojim su se pečatile isprave samostana Sv. Uršule.

Pečatnjaci samostana Sv. Uršule

Uz postojeću samostansku zbirku pečatnjaka od kovine čuva se i skupina desetak njihovih otisaka. Među njima je posebno zanimljiv jedan u crvenom pečatnom vosku pohranjen u drvenoj ukrasnoj lađici. Otisak je identičan pečatu na vrlo važnoj ispravi potpisanoj u Varaždinu u travnju 1712. godine. Majke Ana Julijana, rođena Drašković, zajedno s tri redovnice potpisala je ugovor o zajmu 7.000 guldena od matičnog samostana

* Ljerka Perči, dipl. ing. kemije, OŠ «Gustav Krklec», Čalinec 78

[1] Svalina A., Đuran, K., (1979.), Hrvatske uršulinke, 142.

u Bratislavi[2] i utisnula pečat s natpisom: + SOCIETAS MARIAE ET SANCTAE VRSULAE.

Pečat je ovalan, veličine polja 25 x 22 mm, ima Kristov monogram IHS s križem iznad slova H i srcem probodenim strijelom u podnožju monograma. Iznad lebdi sv. Uršula s hodočasničkim štapom u oblaku plamene svjetlosti. Sve je obrubljeno natpisom.

Pečat je korišten na ispravama i u vrijeme glavarice Marije Kajetane (1758.-1776.). Kako je suvremeni otisak u drvenoj lađici načinjen oko 1975. godine, očito je da se taj pečatnjak sačuvao do današnjih dana.

Drugi najstariji pečatnjak u samostanskoj zbirci je u željezo urezano polje veličine 16 x 14 mm. Iz Kristovog monograma IHS uzdiže se križ s kosim zrakama, a pod njime je srce probodeno dvjema strijelama. Pečatna slika obrubljena je vijencem plamenih jezičaka, a natpis se sastoji samo iz slova VRW.

U samostanskom arhivu čuva se ugovor s potpisom Marije Terezije novakinje rođene Chegicz. Ona je napisala da «mesto japice Pechata sz Klosterszkom» potvrđuje ugovor u 1753. godini. Još je jedna novakinja Maria Ana Uršula rođena Gössnerin istim pečatom potvrdila svoj potpis na ugovoru iz 1782. godine.

Treći pečatnjak ovalnog polja veličine 20 x 18 mm urezan je u mjed. Iznad Kristovog monograma IHS je križ i dvije zvijezde. Pod monogramom su tri čavla, a vijenac je u cijelosti izrezan iz tanjih i debljih jezičaka. Ovaj je pečatnjak vjerojatno iz 18. stoljeća, a nije pronađen ni jedan otisak na nekoj samostanskoj ispravi u uršulinskom arhivu.

Među ispravama koje su potpisivale glavarice Marija Kajetana Erdreich-Hortnaj (1758.-1776.), Marija Ivana Nepomucena grofica Patačić (1776.-1787.) i Marija Pelagija pl. Mihanović (1787.-1820.), a čuvaju se u istom arhivu uršulinskog samostana, ima desetak isprava ovjerenih istim pečatom. Pečatno je polje veličine 20 x 19 mm, u pečatnom polju Kristov monogram IHS ispod razapetog Krista. Rub gornjeg polja ukrašava 12 jezičaka, a dolje ispod monograma je srce ubodeno s tri čavla.

Glavarica Marija Pelagija rabila je još jedan pečat ovalnog polja 22 x 28 mm. Pečatna slika, u sredini Kristov monogram IHS, križ sa zrakama iznad slova H i tri čavla pod monogramom. Oval je urešen plamenim jezicima. Isprave su iz 1792.; 1799. i 1819. godine. Zanimljivo je da je u tom razdoblju glavarica Marija Pelagija pečatila ispravu iz 1806. godine s pečatnjakom s razapetim Kristom nad monogramom IHS, a na zadužnici iz 1818. godine upotrijebila je pečat s natpisom: + SEMINARIV. SOC. IESU VARASDINI S. FRANC. XAV.

U zbirci metalnih pečatnjaka čuva se jedan s mjedenom pločicom navučenom na željezni držač dužine 50 mm. Na mjedenoj podlozi veličine polja 27 x 24 mm urezan je u sredini Kristov monogram IHS, iznad križ ukrašen zrakama, ispod srce probodeno strijelom. U natpisu je tekst: + COLLEG. VARASDINEN. SOC. S. URSULAE.

Drugi pečatnjak je u cijelosti iz mjedi veličine polja 25 x 22 mm. Pečatna slika, u sredini Kristov monogram IHS, iznad uzdignut križ nad slovom H i tri čavla u podnožju monograma. Natpis je vanjskim rubom urešen sitnim kuglastim ispupčenjima i piše: + CONVENT SO: ST: UR: IN WARASDIN. Glavarica samostana Marija Florijana Karger (1820.-1859.) ovjerila je tim pečatnjakom jedno jamstvo iz 1830. godine.

Sljedeći u nizu pečatnjaka kojima su se služili u samostanu Sv. Uršule svakako dolazi potpuno okrugli pečatnjak izrezan u mjedi promjera 28 mm. Pečatnjak je utaknut u drvenu dršku od crnog uglačanog drveta dužine 110 mm. U manjem krugu promjera 13 mm urezan je Kristov monogram JHS. Na poprečnoj crti slova H urezan je križ. Natpis je vanjskim rubom okružen točkastim ispupčenjima i glasi: SAMOSTAN URŠULINKA VARAŽDIN.

[2] Hrg M., Uršulinke u Varaždinu, tipkopis, 5.

Ovima samostanskim pečatnjacima od kovine treba pridružiti najmanji od svih opisanih. Njegovo je mjedeno pečatno polje veličine 14 x 15 mm. U centru je Kristov monogram IHS. Iznad poprečne crte slova H urezan je križ, a ukrasne biserne linije su uokolo pečatne slike.

Pregledavanjem samostanskih arhivskih isprava do početka 20. stoljeća nije pronađen ni jedan njegov otisak. Veličina cijelog pečatnjaka, držak je tanak, dug svega 35 mm, upućuje na moguću uporabu pri pečaćenju pismenih ili poštanskih pošiljki. Tijekom 19. stoljeća redovnice Sv. Uršule poučavale su brojnu djevojačku mladež, pa je za očekivati da su učestalo pisale.

Najstariji sačuvani gumeni pečatnjak samostana Sv. Uršule iz treće trećine 19. stoljeća sačuvao se u tri vrlo slična primjerka. Tekst je uvijek isti, podijeljen u tri reda: Ravnateljstvo / Uršulinskoga samostana / u Varaždinu. Vrste slova, njihova debljina i dužina redova se malo razlikuju kao i drveni držači na koje su nalijepljeni.

U nekim starijim knjigama samostanske knjižnice na naslovnicama je utisnut gumeni šiljat ovalni pečatnjak. Pečatna slika veličine 50 x 30 mm u sredini polja ima tri strelice u snopu povezane lijevo palminom granom, a desnom ljiljanom. Natpis glasi: SAMOSTAN SV. URŠULE U VARAŽDINU. Svojim sadržajem ovaj pečat podsjeća na pečat Rimske unije nastale 1900. godine. U njoj su svi uršulinski samostani sa sjedištem u Rimu, a Varaždinski samostan se pridružio 1927. godine[3].

Od 1947. godine opisani pečat je zamijenjen novim, stoga što je usvojen novi grb Rimske unije uršulinskih samostana. Među gumenim pečatnjacima čuva se ovaj veličine 33 x 27 mm na drvenom držku. U pečatnom polju štit je podijeljen na dva polja. Lijevo ispod tri ljiljana u obrubljenoj elipsi ispod križa monogrami Isusa i Marije, a pod njima tri čavla. Na lijevom polju ispod Duha Svetog zapisano je VRSVLA LAVRVS. Na većem dijelu polja lovorovo drvo pušta duboko korijenje u Goru Gospodnju. Ispod štita je zapisano geslo Reda sv. Uršule: SOLI DEO GLORIA[4].

Među brojnim pečatnjacima samostana redovnica Sv. Uršule postoje još dva gumena načinjena iza sredine prošlog stoljeća. U okruglom pečatnom polju promjera 30 mm u sredini je križ, a pod njime ovalno ispisan Varaždin. Pri samome rubu uz punu liniju su tri zvjezdice. Uokolo ide natpis: UPRAVA URŠULINSKOG SAMOSTANA.

Drugi gumeni pečatnjak ima isto okruglo pečatno polje promjera 30 mm. Pečatna slika u sredini vodoravno ima natpis: VARAŽDIN, uokrug do pune linije uza sam rub natpis glasi: · UPRAVA SAMOSTANA URŠULINSKOGA.

Pečatnjaci konvikta i škole samostana Sv. Uršule

Pouka i odgoj mladeži u konviktu i školama samostana Sv. Uršule u Varaždinu postojala je od samog dolaska redovnica u Hrvatsku[5].

Najstariji sačuvani pečatnjak izrezan je u mjedi, ima visinu 62 mm, držak prelazi u okruglo pečatno polje 33 mm. U sredini polja piše u dva reda: RAVNATELJSTVO / U VARAŽDINU. Isprepleteni vitičasti ukrasi urezani su iznad i ispod natpisa u polju. Uz punu liniju na rubu je natpis: * DJEVOJAČKE GLAV. UČIONE U SAMOSTANU SV. URSULE. Ovaj je pečatnjak vjerojatno nastao oko sredine 19. stoljeća.

U neko vrijeme iza 1870. godine nastao je gumeni pečatnjak veličine polja 20 x 37 mm, kojim su obilježene pojedine isprave iz odgojne i obrazovne djelatnosti redovnica

[3] Svalina A., Đuran K., (1979.), Hrvatske uršulinke, 207.

[4] Svalina A., Đuran K., (1979.), Hrvatske uršulinke, 209.

[5] Hrg M., Uršulinke u Varaždinu, tipkopis, 13.

samostana Sv. Uršule. U tri reda podijeljen je natpis: Ravnateljstvo / Uršulinskih učiona / u Varaždinu. Ovaj je pečatnjak vrlo srodan s tri slična kojim su obilježavane ostale samostanske isprave.

U isto vrijeme izrađen je gumeni pečatnjak ženskog liceja ovalnog pečatnog polja veličine 40 x 34 mm. U sredini pečatnog polja izduženi štit podijeljen je na tri polja. U gornjoj polovici desno grb Hrvatske, šahovsko polje, lijevo grb Dalmacije, tri leopardove glave (2 : 1). U donjem dijelu grb Slavonije, ispod šestokrake zvijezde između dviju valovitih greda trči kuna. Nad grbom je kruna sv. Stjepana. Natpis glasi: * ŽENSKI LICEJ URSULINKA SA PRAVOM JAVNOSTI * U VARAŽDINU.

Pečatnjak Više djevojačke škole ima okruglo gumeno pečatno polje promjera 40 mm. U sredini pečatnog polja je štit podijeljen na tri dijela. U gornjoj polovici je grb Dalmacije, tri leopardove glave (2 : 1) i grb Hrvatske, šahovsko polje. U donjem proširenom dijelu štita je grb Slavonije, ispod šestokrake zvijezde između dviju valovitih greda trči kuna. Nad štitom je kruna Sv. Stjepana, lijevo i desno uz štit su dvije ukrštene lovorove grančice. Po vanjskom rubu su resice, a natpis glasi: * VIŠA DJEV. ŠKOLA URSULINKA SA PRAVOM JAVNOSTI * U VARAŽDINU.

Iz vremena nakon raspada Austro-Ugarske monarhije 1918. godine, sačuvala su se tri pečatnjaka za nižu pučku, djevojačku osnovnu i žensku građansku školu.

U okruglom pečatnom polju promjera 35 mm je grb Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Raskriljeni okrunjeni dvoglavi orao, visine 20 mm, na prsima ima štit podijeljen na tri polja. Desno grb Srbije, križ, lijevo grb Hrvatske, šahovsko polje, dolje grb Slovenije, jedna zvijezda iznad položenog mladog mjeseca. Natpis glasi: * Niža pučka škola u samostanu ursulinaka * u VARAŽDINU.

Pečatnjak Privatne ženske građanske škole je okrugao veličine promjera 35 mm. U gumenom pečatnom polju je grb Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca sa svim ranije navedenim pojedinostima, ali manjih dimenzija, visina orla je samo 14 mm. Natpis glasi u vanjskom krugu: * Privatna ženska građanska škola / u SAMOSTANU URŠULINKA * U VARAŽDINU.

Treći vrlo slični pečatnjak, okrugao promjera 35 mm, u pečatnom polju u sredini ima grb Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Visina okrunjenog dvoglavog orla ovdje je 18 mm. Natpis na gornjoj polovici složen je u dva reda, glasi: * Privatna djevojačka osnovna škola / U SAMOSTANU URŠULINAKA * u VARAŽDINU.

Na bočnoj strani drvene nožice na koju je nalijepljeno gumeno pečatno polje, sačuvala se naljepnica s imenom pečatoresca: «Sitar & Svetek / Ljubljana, Sv. Petra c. 13». Zanimljivo je da taj pečatnjak u grbu Slovenije ima iznad polumjeseca tri zvijezde.

Sljedeća dva pečatnjaka uršulinskih škola iz vremena Kraljevine Jugoslavije su okrugli s promjerom 37 mm. Sredina pečatnog polja je prazna u oba slučaja. U vrijeme izrade nije bio lijepljen grb. Prvi natpis glasi: * Privatna uršulinska osnovna djevojačka škola / Kraljevina Jugoslavija Varaždin. Drugi natpis je sastavljen iz istog tipa slova i glasi: * Privatna uršulinska ženska građanska škola / u Varaždinu.

Na oba drvena držača gumenog pečatnog polja ova dva pečatnjaka s bočne strane utisnuto je šablonom ime pečatoresca: «Ćiril Sitar / Ljubljana».

Iz vremena Banovine Hrvatske postoje tri gumena pečatnjaka, dva, veći i manji, za žensku građansku školu i jedan za žensku realnu gimnaziju.

Pečatno polje promjera 38 mm u sredini je prazno. Natpis je podijeljen u dva kruga: - Ženska građanska škola ss. Uršulinka / Banovina Hrvatska u Varaždinu. Manje pečatno polje promjera 30 mm ima natpis: * Žen. građanska škola ss. Ursulinka / s pravom javnosti VARAŽDIN.

Pečatno polje uršulinske gimnazije ima promjer 38 mm, sredina polja je prazna. Natpis je podijeljen u dva kruga i glasi: - Ženska realna gimnazija ss. Uršulinka / s pravom javnosti u Varaždinu.

Prema ovim sačuvanim pečatnjacima uršulinskih škola između 1918. i 1941. godine moguće je postojeći popis od 7 različiti vrsta škola[6] predočiti njihovim službenim pečatnjacima.

Iz razdoblja Nezavisne Države Hrvatske od 1941. do 1945. godine među pečatnjacima uršulinskih škola sačuvalo se pet različitih primjeraka, Svima je zajednički promjer pečatnog polja 38 mm, vrsta slova i grb države. Nakon svibnja 1945. godine iz središta pečatnih polja izrezani su grbovi. Kasnije su ponovo zalijepljeni i sada se čuvaju kao restaurirani.

U pečatnom polju promjera 38 mm u sredini je državni grb, štit srcolikog završetka sa šahovnicom, iznad isprepleteni četverokut oko slova U. Iznad grba u vanjskom krugu piše: - Nezavisna Država Hrvatska -. Tekst se čita iz manjeg kruga: Posebnička uršulinska ženska učiteljska škola, tekst prelazi u vanjski: s pravom javnosti u Varaždinu.

Pečatno polje gimnazije uršulinskog samostana ima promjer 38 mm, državni grb kao prethodni, iznad slovima: Nezavisna Država Hrvatska. Tekst natpisa u donjem je dijelu podijeljen u tri reda, čita se od sredine prema rubu: VARAŽDIN / Posebnička uršulinska ženska / realna gimnazija s pravom javnosti.

Pečatno polje niže srednje škole uršulinskog samostana ima promjer 38 mm, državni grb kao gimnazijski, tekst iznad: - Nezavisna Država Hrvatska -. Tekst u tri kruga prema rubu glasi: VARAŽDIN / Posebnička uršulinska ženska / obća niža srednja škola s pravom javnosti.

Dva gumena pečatnjaka imaju nešto drugačiji tip slova u naslovu, oblija i malo veća. Pečatno polje ima promjer 38 mm, u sredini je državni grb, iznad: Nezavisna Država Hrvatska. Natpis je u tri reda, glasi: VARAŽDIN / Privatna ursulinska ženska / građanska škola s pravom javnosti. Drugi pečatnjak ima sve kao prethodni, drugi dio natpisa u donjem dijelu glasi: VARAŽDIN / Privatna uršulinska ženska / pučka škola s pravom javnosti.

Ovdje svakako treba spomenuti pečatnjak kojim su se služili u kolovozu 1945. godine. Poznat je iz razredne knjige Posebničke uršulinske ženske realne gimnazije u Varaždinu. Na završetku školske obuke pri pregledu uz dva potpisa otisnut je pečat promjera 39 mm. U sredini pečatnog polja grb Jugoslavije: zapaljene baklje između dva snopa žitnog klasja, peterokraka zvijezda u vrhu. Ukrasna traka povezuje snopove. Natpis nad grbom glasi: FEDERALNA DRŽAVA HRVATSKA / VARAŽDIN / URŠULINSKA ŽENSKA REALNA GIMNAZIJA.

Pečatnjaci Knjižnice samostana Sv. Uršule

Za očekivati je da su prve redovnice pri svom dolasku u Varaždin donijele sa sobom različite knjige. Sigurno je da su nastavile nabavljati knjige i stvarati samostansku knjižnicu. Stotine knjiga od sredine 17. stoljeća svjedoče o bogatstvu tog fonda. Brojne signature pisane rukom potvrđuju višestruko inventiranje. Novija zapisivanja knjiga samostanske knjižnice vršila su se uporabom gumenih pečatnjaka za označavanje vrste fonda. Dva žiga učiteljske i učeničke knjižnice pravokutnog oblika imaju u drugom redu uz riječ Broj crtu na koju se zapisivao inventarni broj knjige.

Svakako je zanimljivo da su u neko vrijeme knjige bile podijeljene na posebne fondove i bilježene odgovarajućim pečatnjacima.

Gumeni pečatnjak ovalnog položenog oblika, veličine pečatnog polja 25 x 35 mm, u sredini ovala ima samo: VARAŽDIN. U gornjem ovalu natpis: Učiteljska knjižnica, dolje isto ovalno Uršulinski samostan.

[6] Pavetić J., (1976.), Povijest školstva Varaždina između dva rata, 1918. – 1941., diplomski rad, tipkopis, str. 20. 23. 46. 50. 91. 105 i 110.

Drugi gumeni pečatnjak položenog ovalnog oblika, veličine pečatnog polja 30 x 50 mm, u sredini polja između malih kvadrata tekst: SAMOST. URŠULINKA. Gornji oval je odvojen ukrasnom crtom, piše: UČENIČKA KNJIŽNICA. U donjem ovalu ispod ukrasne crte: VARAŽDIN.

Treći pečatnjak uršulinske knjižnice ima položeno ovalno pečatno polje veličine 29 x 45 mm. U sredini između dvije ukrasne linije tekst: VARAŽDIN. Gore u ovalu: * BIBLIOTEKA PRIORICE, dolje: URŠULINSKI SAMOSTAN.

Četvrti pečatnjak uršulinske knjižnice ima položeno ovalno pečatno polje veličine 23 x 37 mm. U sredini polja između dvije male zvjezdice piše: * VARAŽDIN *, gore ovalno: KATEHETSKA KNJIŽNICA, dolje ovalno: URŠULINSKI SAMOSTAN.

Školske zajednice pri samostanu Sv. Uršule

U sačuvanoj zbirci pečatnjaka, a pripadaju odgojnoj i obrazovnoj djelatnosti redovnica Sv. Uršule, između 1918. i 1945. godine, ima još nekoliko pečatnjaka ovalnog položenog oblika. Ovdje se popisuju njihovi natpisi:

1. U sredini pečatnog polja: Pro Deo et juventute! Dalje u ovalu: * UPRAVA ZAVODA URŠULINSKOGA * U VARAŽDINU.
2. * MARIJINA KONGREGACIJA / Bezgr. začeća B.D.M. * u uršulinskim školama u Varaždinu.
3. Marijina kongregacija / Svete Krunice / niže škole / u Uršulinskom samostanu / u VARAŽDINU.
4. ORGANIZACIJA KATOL. UČENICA / «NADA» / URŠUL. SAMOSTAN VARAŽDIN.

Peti pečatnjak ima okruglo pečatno polje, promjera 40 mm. Natpis počinje u vanjskom krugu: ZAJEDNICA DOMA I ŠKOLE u VARAŽDINU, a u sredini pečatnog polja manjim slovima: na / uršulinskoj / građanskoj / školi.

Osobni pečatnjaci u zbirci samostana Sv. Uršule

Ova se skupina sastoji iz 16 pečatnjaka od kovine i jednog gumenog. Njihovi su vlasnici bile članice samostana ili konvikta, njihovi dušobrižnici ili članovi šire obitelji. Nasljeđivanjem ili poklonom sigurno je ostalo u samostanu 7 mjedenih pečatnjaka sa sljedećim inicijalima: BA, WD, J M, C. B., M. K. , M B, i A / IHS. Za sada još nije moguće točno odrediti kome su pečatnjaci pripadali.

Spomenuti gumeni pečatnjak poklonjen je prije nekoliko godina samostanskoj zbirci, a pripadao je djedu jedne redovnice. Ovalno položeno pečatno polje veličine 30 x 52 mm u sredini ima mušku cipelu. Lijevi i desni rub je ukrašen stiliziranim cvijetom ljiljana, natpis: FABIJAN CIFREK / Postolar / ZAGREB / Hrastik br. 11.

Dva pečatnjaka iz kovine su skromnih dimenzija, imaju inicijale MH, odnosno IR, likovne ukrase koji nisu pomogli da bi se pronašao vlasnik. Četiri preostala pečatnjaka urezana su u čelične podloge. Radovi su kvalitetni, veličine pečatnih polja su između 21 i 26, te 21 i 23 mm. Pojedinosti na štitovima se dobro razaznaju, nakit i vitičasti ukrasi bogati, ali za sada nisu pronađeni vlasnici.

Pregledavanjem arhivskih isprava u samostanu Sv. Uršule pronađena je priznanica na 570 guldena iz 1842. godine. Isprava nosi oznaku brojevima 4808/1842 i bila je zavedena u 8. knjizi Poglavarstva grada Varaždina na stranici 382/3. Ispravu je potpisala Terezija

Szencsar, rođena Karba. Uz potpis je utisnula ovalni pečatnjak veličine pečatnog polja 20 x 18 mm. U sredini je štit vodoravno podijeljen na dva polja, gore je lik sv. Mihovila, arkanđela s vagom u desnoj ruci i mačem u ljevici. Ispod je hodajući lav isplažena jezika i uzdignuta repa. Nakit: kaciga s dugim nojevim perjem, vitice krase štit. U isto vrijeme u samostanu Sv. Uršule živjela je redovnica, učiteljica crtanja, prefekta, vrsna vezilja, M. Mihaela (Rozalija) Karba, rođena u Varaždinu 1811. godine, zavjete položila 1829. godine, preminula 1890. godine.

Isto tako u arhivu je pronađena priznanica na primljenu sicilijansku sol za 29 osoba koje su u samostanu Sv. Uršule. U veljači 1849. godine ispravu je potpisao Ivan Maurovich, samostanski duhovnik. Pored potpisa utisnuo je čelični pečatnjak ovalnog polja 20 x 18 mm. Pečatna slika, štit s jednorogom na kruni u profilu propetih prednjih nogu. Nakit: kruna s pet vrhova nad kojom je propeti jednorog. Ivan Maurovich bio je kanonik i od 1835. do svoje smrti 1862. godine duhovnik uršulinskog samostana.

Među osobnim pečatnjacima u samostanskoj zbirci dva se posebno ističu svojom opremom. U oba su slučaja sačuvane i grbovnice prema kojima su isti i izrađeni.

U svibnju 1903. godine Franjo Josip I. dodijelio je majoru Ljubomiru Radojkoviću ugarsko plemstvo s pridjevkom «de Radoboj»[7]. Pečatno polje veličine 20 x 16 mm, u sredini ima štit podijeljen valovitom gredom na dva polja. U gornjem je ruka u oklopu s isukanim palošem u šaci, sunce i mjesec su u kutovima polja. Dolje pelikan u gnijezdu hrani mlade ptiče. Iznad krila su dvije ruže. Nakit: kaciga s krunom iz koje se propinje lav isplažena jezika. U desnoj šapi drži isukani paloš, plašt kacige vitičast. Čelični pečatnjak utaknut je u tuljac od slonovače sa zatvaračem.

Pečatnjak je došao u zbirku preko gospođe Melite Boellein, sestre redovnice M. Klaudije Boellein. Jerina Matilda Boellein rođena je 1875. godine, zavjete položila 1906., bila je glavarica 1915. do 1921. godine, preminula 1952. godine. Spomenuti major Ljubomir Radojković «de Radoboj» bio je njihov očuh.

Druga grbovnica[8] prema kojoj je izrađen pečatnjak sa sivim kamenim držačem čuva se u zelenoj kutiji. Franjo Josip I. dodijelio je plemstvo Danielu Ostoiću 1912. godine. Štit je vodoravno podijeljen, u gornjem polju dvije prekrižene sablje, Andrijin križ, dolje kos leti nad tratinom s vijugavom rijekom. Nakit: lav u desnoj šapi drži isukanu sablju, u lijevoj goruću granatu.

Daniel Ostoić bio je otac redovnice M. Georgije Ostoić (1882.-1963.). Marija Ostoić bila je učiteljica glazbe, zavjete je položila 1913. godine, prefekta, prva glavarica Kuće studija Zagreb 1933.[9], preminula 1963. godine.

Zaključak

Cilj ovog rada je prikazati raznovrsnu zbirku pečatnjaka u samostanu Sv. Uršule. Pregledavanjem arhivskih isprava i povelja u istom samostanu utvrđeno je da se u razdoblju od gotovo tri stoljeća koristilo obilje samostanskih pečatnjaka. Na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće usporedo su rabili i više od dva.

Pečatno polje kod starijih primjeraka pečatnjaka uvijek ima Kristov monogram IHS u centru, križ iznad poprečne crte slova H, ispod srce probodeno s tri čavla, strijelom ili dvije strijele. Kod manjih površina pojedinosti ovog sadržaja su dijelom izostavljene. Veličine polja u ovalu kreću se u rasponu od 22 x 28 mm do 14 x 15 mm. Natpisi su latinski, njemački i hrvatski.

---

[7] Gradski muzej Varaždin, Kulturnopovijesni odjel, inv,. Br. 9064.

[8] Arhiv OSU (Ordinis Sanctae Ursulae), Varaždin.

[9] Svalina A.. Đuran K.. 1979.. Hrvatske uršulinke. str. 222.

Pečatnjaci iz kovine i gume za potvrđivanje školskih isprava i svjedodžbi su prikazani u vremenskom slijedu nastajanja do 1945. godine. Obilje pečatnih natpisa potvrđuje bogatu i brojnu odgojnu i obrazovnu djelatnost redovnica samostana Sv. Uršule. Ovdje je sabrana sfragistička građa za daljnje izučavanje školstva u Varaždinu i Hrvatskoj.

Zbirka samostanskih, školskih, knjižničkih i osobnih pečatnjaka pripada povijesnim spomenicima hrvatske kulturne baštine.

SAŽETAK

Opisujući u našoj literaturi dosad nepoznatu zbirku pečatnjaka u samostanu Sv. Uršule u Varaždinu, autorica je prikazala samostanske pečatnjake od kovine od dolaska redovnica u Varaždin 1703. do 1914. godine. Prikazujući školske pečatnjake od sredine 19. stoljeća do 1945. godine, ona ukazuje na bogatu i raznovrsnu odgojnu i obrazovnu djelatnost redovnica samostana Sv. Uršule.

Zasebno se obrađuju svi osobni pečatnjaci za koje su u uršulinskom arhivu pronađene isprave s odgovarajućim pečatima, potpisima vlasnika ili grbovnicama.

Utvrđuje se da je zbirka samostanskih, školskih, knjižničkih i osobnih pečatnjaka uršulinskog samostana u Varaždinu dio povijesnih spomenika hrvatske kulturne baštine.

SUMMARY

SEAL COLLECTION OF THE VARAŽDIN URSULINE MONASTERY

A comprehensive museum collection of over eighty different seals of the Varaždin Ursuline Monastery, comprises interesting and valuable historical items witnessing its rich history.

The collection can be divided into two parts. From the beginning of the 18th century, which marks the arrival of the Ursulines to Varaždin, to about 1914, the seals were metal. The motives of imprints were personal and clerical. Rubber seals were official from 1874 to about 1980.

The rubber seals generally included school seals of the Ursuline Monastery. Since their arrival to Varaždin, the nuns established all-girls' boarding school and a convict. At the beginning they used brass stamps to certify school documentation. In the second half of the 19th century there were 16 rubber seals used for different programmes of girls education in the Austro-Hungarian Monarchy, the Kingdom of Yugoslavia, Independent State of Croatia and until the August of 1945, when educational activities of the Ursuline Monastery were revoked.

The collection of the Monastery library seals is especially interesting. The seals were used to mark the books belonging to the teachers', students', Mother Superior's or catechists' library. Today two new seals are used for the registration of the library holdings.

This seal collection of the Ursuline Monastery is of an extraordinary value but is rather unknown in literature. The collection proves a centennial connection between the Monastery and the City of Varaždin and whole Croatia.

VRELA I LITERATURA

1. Arhiv OSU (Ordinis Sanctae Ursulae), Varaždin
2. Muzej OSU (Ordinis Sanctae Ursulae), Varaždin
3. Bojničić I., (1899.), Der Adel von Kroatien und Slavonien, Reprint Zagreb: Gold marketing, 1995.
4. Brajković, V., (1980.), Pečatnjaci, katalog, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb, 1980.
5. Brajković, V., (1995.), Grbovi, grbovnice, rodoslovlja, katalog, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 1995.
6. Đuran, K., (2002.), Sjaju poput sunca u Kraljevstvu Očevu, Nekrolog redovnica samostana Svete uršule u Varaždinu od 1703. do 2003. godine, Varaždin, 2002.
7. Gulin, A., (1980.), Srednjovjekovni pečati Zagrebačkog kaptola, JAZU, Starine 58, 25-65, Zagreb, 1980.
8. Gulin, A., (1980.), Srednjovjekovni pečati zagrebačkih biskupa, JAZU, Starine, 58, 67-83, Zagreb, 1980.
9. Hrg, M., Uršulinke u Varaždinu, tipkopis, 14 str.
10. Leksikon ikonografije liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva, Zagreb, 1979.
11. Lončarić, M., (1996.), Plemstvo Županije varaždinske, katalog, Varaždin, 1996.
12. Pavetić, J., (1976.), Povijest školstva Varaždina između dva rata 1918. – 1941., diplomski rad, 129 str.
13. Pletenac, V., (1970.), Prvi podaci o razvoju školstva u Varaždinu, Godišnjak GMV, 4, 21-25, Varaždin, 1970.
14. Popis glavarica u samostanu Sv. Uršule, Varaždin
15. Popis ispovjednika u samostanu Sv. Uršule
16. Prister, B., (1991.), Odlikovanja, katalog, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb, 1991.
17. Prister, B., (1997.), Odlikovanja Nezavisne Države Hrvatske iz zbirke dr. Veljka. 18.Malinara, katalog, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 1997.
19. Svalina, A., Đuran, K., (1979.), Hrvatske uršulinke, Varaždin, 1979.
20. Žvanut, K., (2001.), Pečati grofov Celjskih, katalog, Ljubljana, 2001.

PEČATNJAK-XIXst.

PEČATNJAK-XIXst.

COLLEG-XVIII

CONVENT-XVIIIst.

GRBOVNICA de R

GRBOVNICA-D.Ost.

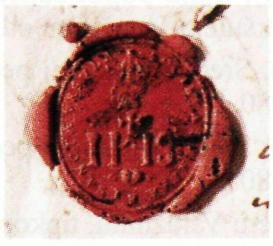

PEČAT-1712.

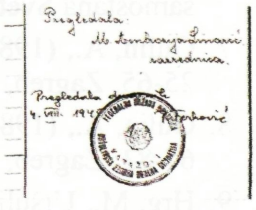

PEČAT-1945.

VEČAT-VRW

PEČAT-XVIIIst.

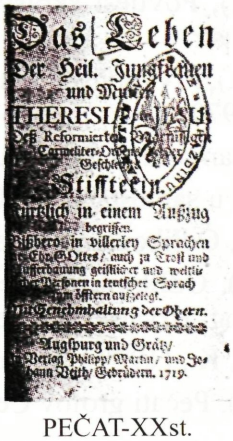

PEČAT-XXst.

PEČATNJAK KARBA

PEČATNJAK-d.o.

PEČATNJAK-de R

PEČATNJAK-I.M.

PEČATNJAK-tri cavla

PEČATNJAK-VRW

PEČATNJAK.IHS

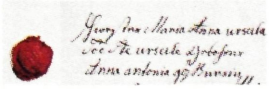

POTPIS-XVIIIst.

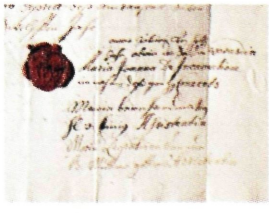

POTPISI-1712.

Obrada: Davor Puttar

Školski pečati samostana Sv. Uršule

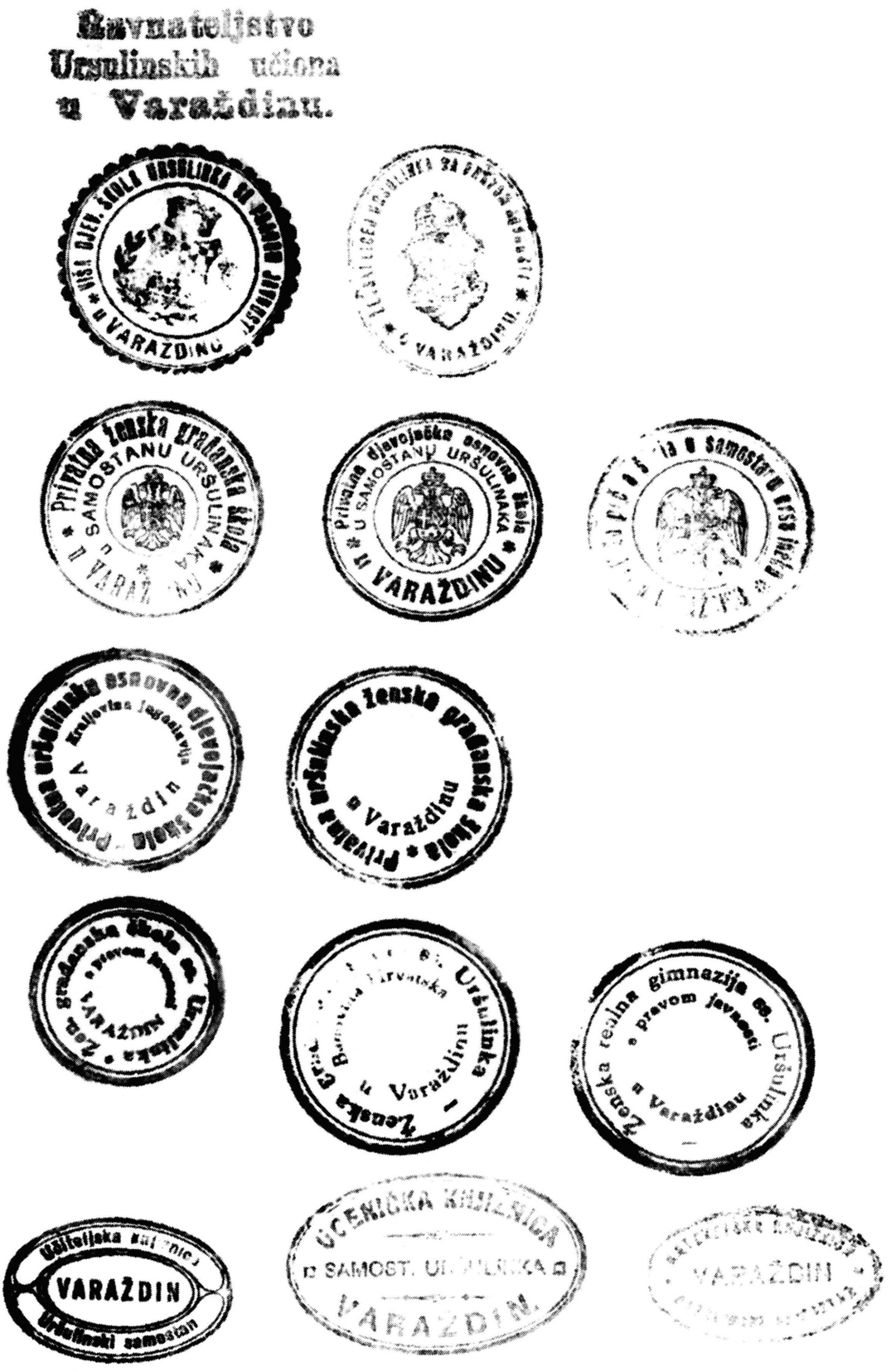

S. KLAUDIJA (ANA) ĐURAN
S. GRACIJA RAJKOVIĆ
Varaždin

UDK: 271:930.25(497.5)
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

STANJE ARHIVA, MUZEJA I KNJIŽNICE URŠULINSKOG SAMOSTANA U VARAŽDINU

A. ARHIV

Uršulinski samostan u Varaždinu, utemeljen **1703. godine,** posjeduje dokumente od početaka do danas. Gradivo je djelomično sređeno samo po urudžbenim zapisnicima. Uz ostale, postoje dvije veće poteškoće:

Prva je **manjak prostora.** Nakon 1945. g., životni prostor redovnica bio je jako skučen, tako da arhivski materijali nisu mogli biti pohranjeni na jednom mjestu. Računamo na povrat školske zgrade, što nam je obećano uz ovu 300-obljetnicu, jer bismo tada uz ostale sadržaje (centar za mlade, muzej, knjižnicu) u nju stavili i arhiv.

Druga je poteškoća što **nemamo stručne osobe** koja bi sredila arhiv prema standardima. Poteškoća je i u iščitavanju starijih dokumenata od kojih je veliki dio pisan goticom, i to mnogobrojnim različitim rukopisima. Osobno sam se potrudila razvrstati pronađenu građu na najsvrsishodniji način, koristeći razne priručnike, tečaj za arhivske djelatnike pri HDA i savjete susretljivog osoblja u DA Varaždin[1], na čemu sam im jako zahvalna. Stručnjaci govore da je naš arhiv nešto posebno, jer ne ulazi niti u jednu postojeću kategoriju: nismo ni župa, niti čisto odgojna ustanova poput škole ili koje druge institucije. K tome, od 1927. g. samostan je u internacionalnoj obitelji **Rimske unije Reda sv. Uršule,** te imamo i dodatne službene dokumente i standarde administracije. Dobrotom Generalne arhivistice u Rimu dobila sam neke korisne upute i shemu arhiva te sam stekla određena iskustva, no sve mora čekati do dobivanja prostora.

Arhivska se građa čuva u arhivskim kutijama u četiri metalna i tri drvena ormara. Vlaga, temperatura, rasvjeta uglavnom odgovaraju, ali je sama prostorija premalena, a ormari su pretrpani te se teže dolazi do materijala.

Gradivo je podijeljeno na nekoliko fondova.

1. FOND: Opći arhiv samostana

1. Povijest samostana: 6 knjiga
2. Spisi od 1703. do 1972.: 16 kutija[2], između kojih posebno izdvajamo: a) Najstariji spis na pergameni iz 1659. g.; b) Dva spisa sa zakladnicama na pergameni s visećim pečatom iz 1722. g.; c) Spis na pergameni o zemljištu iz 1759. g.
3. **Povelja carice Marije Terezije** o utemeljenju carskog konvikta s 8 zakladnih mjesta od 14. studenoga 1777.; izvornik: pergamena, 19 stranica s popratnicom

[1] Za sljedeći popis arhivskog gradiva dugujem zahvalnost gđi Silvijani Lukinić iz DA u Varaždinu, koja je sa mnom pregledala postojeće stanje. Na nekim sam mjestima dodala još neke naknadno otkrivene spise te sam, dosljedno tome, promijenila raspored.

[2] Spisi od 1972. g. do danas nalaze se u registratorima u tajništvu. Te je godine utemeljena Hrvatska provincija uršulinki. Nakon stupanja u Rimsku uniju 1927. godine, sljedeće, 1928. godine, sa slovenskim samostanima oformljena je Jugoslavenska provincija, a 29. lipnja 1972. od iste su nastale dvije: Slovenska i Hrvatska.

4. Grbovnica: **Dodjela plemstva ocu m. Gabrijele, Marije Ostoić, Danijelu Ostoiću;** isprava s visećim pečatom iz 1912. godine.
5. Liber ceremoniarum: 1 knjiga
6. Duhovne vježbe iz 1755., 1776. i 1834. g.; tiskano i ručno pisano: 3 knjige
7. Duhovne vježbe i osobne bilješke sestara, ručno pisano: 3,5 dm
8. Grofica Patačić, parnice iz 1748. g., latinski: 1 knjiga
9. Albumi: 1 dm
10. Ekonomija samostana: 1 dm
11. Računi i računske knjige: 2 kutije i 7 knjiga
12. Obligatio iz 1826. g.: 1 knjiga
13. Dokumentacija o zgradama, samostanu i crkvi; ugovori, projekti, nacrti, popravci i uređenje: 6 mapa
14. Dokumentacija o gradnji konvikta od 1772.-1775. g.: 1 velika mapa
15. Registratori s novim zahvatima restauracije crkve i samostana, fotogrametrijsko snimanje
16. Inventari crkve: 1 bilježnica
17. Knjige Rimske unije: pravila i konstitucije raznih izdanja; okružnice generalnih glavarica, nekrolozi redovnica; tiskano na nekoliko jezika te prijevodi većine tih spisa u tipkopisu: 2 dm
18. Bilteni Rimske unije na francuskom, njemačkom, engleskom s prijevodima na hrvatski jezik od 1965.-2001.: 4 svežnja
19. Vijesti uršulinskih zajednica Jugoslavenske provincije od cca 1950. do 1972. g.: 2 svežnja
20. Vijesti Hrvatske provincije od 1972. do 2003.: 2 svežnja
21. Časopisi, novinski izresci o uršulinkama: 1 kutija
22. Časopisi s člancima uršulinki: 2 kutije
23. Radovi uršulinki: originalna djela i prijevodi, tiskani ili umnoženi fotokopiranjem
24. Proslave u samostanu: 2 kutije
25. Biskupska pisma: 1 kutija
26. Ostavštine samostanskih duhovnika (propovijedi, konference): 3 kutije
27. Neslužbeno dopisivanje glavarica 19. stoljeća
28. Ostavštine i dokumenti sestara: 10 kutija
29. Ostavština M. Margarite Blanquios: dokumenti, dopisivanje: 1 kutija
30. Uršulinske učenice i prijatelji samostana: 2 kutije
31. Zbirka gravira 18. st. i nabožnih sličica kasnijeg datuma: 1 kutija
32. Razne pobožnosti s upisnicama u crkvene udruge: 1 kutija
33. Zbirka iz života Crkve: fotografije, časopisi, članci
34. Zbirka novinskih članaka: zbivanja u kulturi, znanosti, umjetnosti, u Varaždinu, Hrvatskoj i u svijetu:
35. Zbirka razglednica zemalja i gradova u kojima djeluju uršulinke te razglednica dotičnih samostana i škola:
36. Zbirka umjetničkih razglednica:

2. FOND: Škola

1. Školska spomenica: 2 knjige
2. Spomenica Marijine kongregacije djevojaka: 2 knjige
3. Acta: 1803.-1860.; 1893.-1945. pučka (osnovna, narodna) škola, viša djevojačka (licej, građanska), realna gimnazija, učiteljska škola: 2,5 dm[3]
4. Matica niže pučke škole: 1860.-1881.; 1881.-1923.: 2 knjige[4]
5. Matica više djevojačke škole: 1881.-1944.: 1 knjiga;
6. Registar učiteljske škole: 1 knjiga
7. Priručni imenici učiteljske škole 1941.-1945.
8. Glavni imenik učiteljske škole od 1941.1945.
9. Glavni imenici: 3 kutije
10. Upisnici zabavišta i dnevnik rada od 1932.-1946.: 1 mapa
11. Osobnici nastavnika raznih škola 19. i 20. st.: 2 svežnja
12. Matična knjiga službenika gimnazije od 1942. g.: 1 knjiga
13. Izvješća škole, klasifikacije: od 1834.-1865.; 1867.-1881.; 1881.-1917.[5]; 1934.-1944.
14. Izvješća uršulinskih škola u Ljubljani i Škofjoj Loki
15. Izvješća raznih škola u Hrvatskoj
16. Knjige školskih oglasa i želja
17. Dnevnici rada škola (nepotpuno)
18. Katalozi knjiga
19. Zapisnici školskih sjednica djevojačke osnovne škole 1932/33: 1 knjiga
20. Zapisnici sjednica nastavničkog vijeća: zasebni listovi te bilježnice
21. Zapisnik Ministarskih odredaba od 1933.-1939.; 1 bilježnica
22. Zapažanja školskih nadzornika od 1889. do 1938.: «Knjiga opaženih mana i nedostataka pedagoško didaktične naravi» niže i više djevojačke škole; 1 bilježnica (inspekcije)
23. Knjiga za pregled (građanske) škole od 1939.-1944.; 1 bilježnica (inspekcije)
24. Kontrolne knjige za osnovnu školu od 1940.-1944.; 1 bilježnica (inspekcije)
25. Kontrolna knjiga gimnazije od 1941.-1942.; 1 bilježnica (inspekcije)
26. Knjiga pregleda škole 1938/39.
27. Ocjene internistica, štićenica djevojačkog zavoda 1922/23.
28. Ispiti prijamni i popravni: 1 svežanj
29. Exhibits Protocol der Mädchenhauptschule Direction in Varasdin, 1834.-1865. (poslovni zapisnik)
30. Poslovni zapisnici više i niže djevojačke škole od 1876.-1941.; 5 knjiga
31. Poslovni zapisnici realne gimnazije; 1 knjiga
32. Poslovni zapisnici učiteljske škole; 1 knjiga
33. Registri dokumenata pučke, građanske i učiteljske škole te gimnazije od 1941.-1944.; 4 knjige
34. Knjiga konferenca više djevojačke škole 1855/56.

---

[3] Tu je 80 starih svežnjića s presavijenim spisima; svaki ima cca 300 spisa, te sadržavaju više od 20.000 jedinica.

[4] Treća knjiga «Matice» od 1923. do 1945. zajedno s imenicima svih škola oduzeta je 1945. Smatramo da se naš HDA u Varaždinu nije time obogatio, a u našem školskom arhivskom fondu je praznina.

[5] Od 1917. do 1934. izvješća se nisu tiskala zbog teških ekonomskih prilika.

35. Stručne konference i ogledna predavanja 1919.-1921. te 1932.-1944. g.; svežanj i bilježnica
36. Konference držane internisticama (konvikticama): 5 bilježnica
37. Knjiga pohvalnica 1857.-1859.
38. Primjedbe kućnih liječnika o učenicama od 1917.-1923. te od 1941.-1942.
39. Hospitacije od 1932.-1939.; 1 bilježnica
40. Rukopisni materijali školskih priredbi: 1 dm

3. FOND: Arhiv m. Klaudije Boellein[6]

1. Izjave, svjedočanstva, prisege svjedoka o m. Klaudiji u vidu kauze; 3 svežnja
2. Dokumenti, korespondencija i spisi m. Klaudije; 1 svežanj
3. Bilježnice koje je ispisivala za razne školske priredbe
4. Bilteni m. Klaudije : 12 uvezanih svezaka
5. Albumi, dijateka i fototeka
6. Tisak o m. Klaudiji: tri knjige, dva eseja, članci te zapisane radijske misije o njoj
7. S. Anastazija Trobentar: «Herojska krepost i njezino divno ostvarenje u životu M. Klaudije Boellein, O.S.U.»: teza za magisterij na Papinskom Institutu «Regina Mundi» u Rimu, obranjena 18. lipnja 1958. g. Original na francuskom jeziku i prijevod na hrvatski.
8. S. Kristina Kunštek: «Teološka krepost ljubavi u životu M. Klaudije Boellein, O.S.U.»: diplomska radnja o M. Klaudiji na FTI – DI, Zagreb, 1991. g.
9. Dijariji
10. Bilježnice sa zahvalama m. Klaudiji za milosti
11. Korespondencija između štovatelja M. Klaudije i s. Anastazije Trobentar, odgovorne za kauzu do 1992.
12. Korespondencija između štovatelja m. Klaudije i s. Klaudije Đuran, odgovorne za kauzu od 1993.

4. GLAZBENI FOND

1. a) Inventar zbirke muzikalija Uršulinskog samostana i b) kazalo imena skladatelja muzikalija u Uršulinskom samostanu, popisao i sastavio prof. Ladislav Šaban, Zagreb, 1972. god.; sadržano u 1 knjizi
2. Kartični katalog baroknih glazbenika, autografi (Ebner, Werner, Wanhall), povezan vrpcom i stavljen u kutijica
3. Klavirska knjižica Franciske Filipović iz Jaske, 1792. god.; kopija autografa Leopolda Ebnera, skladatelja i klavirskog pedagoga; izvornici su u Glazbenom zavodu: 1 knjiga
4. Klavirska knjižica Pepe Stipanović iz Vinodola, 1798. god.; Ebnerove note (fotokopija, izvornik je u HDA, zbirka Kuhač): 1 knjiga

[6] Budući da je taj fond nekada bio samostalan u Zagrebu, nosio je ime «Arhiv Majke Klaudije». Nakon smrti s. Anastazije Trobentar, odgovorne za Arhiv, premješten je u Varaždin, te ga svrstavamo u jedan od fondova samostanskog arhiva, ali ima pečatnjak s imenom «Arhiv Majke Klaudije». Stoga sam u naslovu fonda ostavila raniji naziv.

Svežnjevi po brojevima:

a) rukopisne skladbe

1. Leopold Ebner, skladbe, brojevi 1-19
2. Leopold Ebner, skladbe, brojevi 20-34
   Ivan Werner, skladbe, brojevi 35-41
   Razni autori, skladbe, brojevi 42-48
3. Fortunat Pintarić, skladbe, brojevi 49-53
   Joh. Bapt. Lindenthal, skladbe brojevi 54-59
4. Ivan Wanhall, skladbe, brojevi 60-68
   Ostali autori, skladbe, brojevi 69-79
5. različiti autori, skladbe, brojevi 80-96
6. različite skladbe, brojevi 98-110

b) Tiskane uvezane skladbe, brojevi 111-119

Te su skladbe većinom tiskane u Augsburgu kod Joh. Jac. Lottera (i nasljednika), no ima i drugih izdanja. Uvezane su u korice od ukrasnog papira s kožnatim hrptom. Najstarija takva tiskana knjiga, br. 114a, potječe iz 1728. g. U tom su nizu rukopisi samo br. 112 i 113: br. 112 sazdan je od 5 rukopisnih uvezanih knjiga s dionicama, a br. 113. uvezana rukopisna knjiga s koralnim napjevima također iz 18. st. Neke od tih knjiga vrlo su rijetke i u Europi.

Važno je spomenuti da se u tom arhivu nalazi jedan od rijetkih primjeraka knjižice fra Fortunata Pintarića. Tiskana je 1849. g. u Beču jemenskom manastiru i nosi naslov:

«Knjiga bogoljubnosti kŕrstjanske sadaržavajuća pobožnih molitvah i pesmah vežbanje. Mladeži školnoj posvetjena po otcu Fortunatu Pintariću, reda s. Franje misniku, u varašdinskoj kraljevskoj većoj gymnazii blagorečja učitelju».

Nalazi se i nekoliko autografa raznih franjevačkih skladatelja 19/20. st.: o. Rafaela Ilonskog, o.Bernarda Brixyja, o. Kamila Kolba. Svi su oni, kao i o. Anzelmo Canjuga, bili samostanski ispovjednici, ili pak katehete u školi.

B. MUZEJ

I muzej se bori s pomanjkanjem prostora na svim područjima. Materijale možemo podijeliti na ove skupine:

Crkveno ruho i posuđe

Samostan posjeduje obilje *crkvenog ruha* velike vrijednosti: kazule s pripadnim štolama, manipulima, kaležnim pokrivalima, bursama i palama, plaštevima i velumima za blagoslove i procesije, albama, roketama. Tome moramo dodati i oltarnike te sitno misno rublje: tjelesnike, kaletnjake i «rupčiče»-lavâbo. Sve je od finog materijala, bogato izrađeno raznim tehnikama, a kazule su često u zlatovezu ili svilovezu, pa i tehnici «slikanje iglom».

Crkveno posuđe sastoji se od nekoliko pokaznica, kaleža s pliticama, čestičnjaka, kadionica s lađicom, svjetiljki za vječno svjetlo, vrčića za vodu i vino s pladnjevima, te vrlo velikog broja svijećnjaka raznih veličina, oblika, od raznih materijala.

Slike i kipovi, križevi, relikvijari

Na svim dijelovima samostana nailazimo na *slike* vrlo raznorodnih svetaca. Veći dio ima umjetničku i povijesnu vrijednost, jer su neke donesene iz Bratislave, a neke smo otkupili ili dobili od isusovaca. Izvjestan broj izrađen je uz razne značajne događaje.

Zahvaljujući Ministarstvu za kulturu kao i zauzetoj stručnosti naših restauratora, dosta velik broj njih je obnovljen, a druge će biti u dogledno vrijeme. Neke su slike stvarale same redovnice, bilo da su učile slikanje kod sestara, bilo da su slikari dolazili u samostan za učenice i redovnice.

Kipovi nisu tako brojni, ali određeni broj pokazuje umjetničku vrijednost i izvjesnu zanimljivost, ako što je to slučaj s velikim kipovima sv. Kuzme i Damjana. Najveći se broj čuva u crkvi, gdje se ističe fina gotička Madona ili barokni sv. Ivan Nepomuk. Nešto je od tog blaga konzervirano. Najveći je problem s manjim voštanim figurama: nekoliko primjeraka Praškog Isusa, nekoliko kipića Isusa u jaslama, te jedna Madona vrlo precizne obrade; voštani nježni plašt posve je u raspadu.

Moramo posebno istaknuti kipove na crkvi, iako ne ulaze izravno u muzejsku baštinu. U konzerviranju su se velikim marom istaknuli naši varaždinski konzervatori i svi koji su im pomagali skinuti kipove s pročelja crkve i natrag ih obnovljene postaviti.

Križeve nailazimo posvuda po kući: velike i male, zidne, stolne, procesijske; drvene, metalne, sedefne, porculanske. Neki su u dobrom stanju, drugi su oštećeni, više ili manje. Isto vrijedi za *relikvijare.* U drvene ili metalne okvire relikvijara, sve ukrase oko relikvija načinile su same redovnice. Sačuvani su «radni» materijali: kalupi, listići, cvjetići, metalni konac raznog profila, bujoni, titranke (fliteri), poludragulji, perlice svih boja i veličina.

Namještaj, stolno posuđe, pribor

Nailazimo na predmete raznih stilova, u crkvi, npr. lijepe klupe, u blagovaonici, u raznim prostorijama, na hodnicima: ovalni stolovi, vitrine i ormare. Posebno treba naglasiti isusovačku kupljenu baštinu: klupe, rezbarene stolove i besjedište, «kancl» za čitanje u blagovaonici. Grofica Katarina Patačić popunila je samostan namještajem, ali stvari za redovnice odisale su jednostavnošću.

Jedaći pribor, kositrene posrebrene ili srebrne čaše, tanjuri, zdjelice; porculanske vaze, kamenina i sl., odavalo je prisutnost većeg broja grofica koje su to donijele kao miraz.

Ostaci školskih kabineta

U jesen 1945. morali smo predati sve školske zbirke, knjižnicu, inventar, školski pribor, zemljopisne karte. Nešto je korisno upotrijebljeno za druge škole, a dosta je toga otišlo na zaprežnim kolima i predano uništenju. Ipak su sestre uspjele sačuvati mali dio toga, jer su nešto prenijele u samostan, a nešto je bilo kod redovnica.

Tako se sačuvao dio serije prirodopisnih slika biljaka i životinja, koje je na izvanredan način oslikala m. Augustina Ružička uz otvaranje realne gimnazije i učiteljske škole (1940.-1941. g.). Imamo mnogo uzoraka i uzornika ručnih radova učenica najrazličitijih tehnika: od pletenja i kukičanja do bijelog veza, raznih raspleta, povlake, križića, goblena, mrežanja, uzlanja, do tenerife te lepoglavske venecijanske čipke (kerica). Bio je zastupan i rad na tilu te rad sa zrncima, «Perlarbeit». Sačuvani su brojni narisani i opisani uzorci, a jednako tako i veća količina pribora za ručni rad (batići, okviri za napinjanje materijala, okvirići za obamitanje, kukice, pletaće igle...). Bili su uz redovnu nastavu ručnog rada i posebni tečajevi, tako da su neke učenice postale «kitničarke», modistice. Posebno je divna izrađena kongregacijska zastava, koju je 1912. g. izvezla tehnikom «slikanje iglom» m. Stanislava Vanino s gđicom Katinom Vičić.

Sačuvane su i neke školske klupe, ploče i pločice s pisaljkama, dosta crteža i slika učenica, pokoja zemljopisna karta. Od aparata sačuvan je stari epidijaskop sa svojim stalkom, kompletni pribor za fotografiranje i razvijanje filmova i dijapozitiva, šapirograf, telurij, teodolit, mornarski dalekozor, koji nam je ostavio brat m. Florijane Karger.

Na kraju spomenimo da muzej posjeduje i vrijednu zbirku *metalnih i gumenih pečatnjaka* kao i nekoliko *odlikovanja.* Tri su sestre bile odlikovane; m. Antonija Volčić dobila je 1902. g. «Jelisavinu kolajnu». Ona je sačuvana. M. Florijana Karger dobila je

1857., a m. Agneza Guštek 1865. «Krst s krunom», no nemamo ni jedno slično odlikovanje. Imamo dva ordena «Križ za zasluge», i to prvi orden Tita Kargera, brata m. Florijane, a drugi Danijela Ostoića, oca m. Georgije Ostoić. Još imamo tri odličja neidentificiranih osoba: lik cara Franje Josipa I. s krunom, zatim jedan križ za zasluge (bez vrpce) i križ za čovječnost s tekstom: «ORDO TEUT. HUMANITATI, 1871.»

C. KNJIŽNICA /S. Gracija RAJKOVIĆ/

O knjižnici uršulinskog samostana već je pisano u stručnoj literaturi[7], no, studiozniji pristup bit će moguć tek kad cjelokupni fond bude prikladno smješten i objedinjen. Za sada to nije moguće zbog nedostatka prostora. Knjižnica se, iako u nešto blažem obliku, susreće s istim problemima kao i arhiv i muzej.

Knjižnična građa još je uvijek smještena na više odvojenih lokacija unutar samostana, a u prostoriji koju nazivamo "knjižnicom" nalazi se stari fond (do 1800. g.) te mali dio novijega.

Stari fond trenutno je složen kronološki, ali se prema signaturnim oznakama može zaključiti da je kroz 300 godina bio više puta preslagivan, pregrupiran i inventariziran. O tome svjedoče i stari katalozi. Mnoge knjige darovale su samostanu obitelji sestara i prijatelji, te takve imaju zanimljive rukopisne dodatke i oznake prijašnjih vlasnika. Većina knjiga u ovom dijelu fonda pisana je glagoljicom na njemačkom jeziku, a manji dio latinicom, na francuskom.

Najstarija knjiga je *Nachfolge Christi* (Nasljeduj Krista), tiskana u Dillingenu 1600. godine

U stručnim radovima spominje se i knjižica "Drei Bettbüchlein St. Augustinus" za koju je u kataloškom zapisu naznačena 1543. godina kao godina izdanja. Pomnim pretraživanjem fonda, utvrđeno je da je knjiga zapravo tiskana **1643**. u Grazu te da je, zbog sitnog i teško čitljivog teksta na naslovnoj stranici, godina izdavanja pogrešno upisana u katalog.

Noviji fond nastao je objedinjavanjem više malih knjižničnih cjelina: crkvene, glavaričine, učiteljske, učeničke... te knjižnicâ raznih grupa koje su djelovale u samostanu (Marijina kongregacija, Križarska organizacija i td.) Posebno je bogata i raznolika školska knjižnica (učiteljska i učenička; tj. dio koji su sestre uspjele spasiti nakon 1945.) koja ukazuje na važnost koju su sestre pridavale širini i kvaliteti vlatite izobrazbe te odgoja djece.

Na novi fond trenutno primijenjujemo Univerzalnu decimalnu klasifikaciju, a katalogiziramo ga u strojno čitljivom zapisu Unimarc koji je implementiran u aplikaciji "Metel" koju pri tom koristimo. Nadamo se da ćemo jednom biti umreženi s drugim spomeničkim knjižnicama u Republici Hrvatskoj te je, pod tim vidom, ovakav način katalogiziranja važan.

Za kvalitetniji rad potrebno nam je više prostora i prikladnija oprema za smještaj i daljnju katalogizaciju. Kada fond postane pregledniji bit će ujedno i dostupniji za proučavanje i upotrebu. Tek tada će se moći utvrditi važnost i uloga knjige i pisane riječi u odgojnom radu sestara uršulinki kroz proteklih 300 godina. A ovo su tek početni koraci na tom putu.

---

[7] Đurđica Cesar, *Knjižnica uršulinskog samostana*, Radovi zavoda za znanstveni rad HAZU 8-9, Varaždin, 1996.

Eduard Vargović, *Knjižno blago Varaždina*, Zbornik soboškega muzeja 6, murska Sobota, 2001.

SAŽETAK

Tijekom svoje 300. godišnje povijesti, Uršulinski samostan u Varaždinu stekao je vrijedno i obilno arhivsko, muzejsko i knjižnično blago. U sadašnjem času velik je problem njegov smještaj i prikladnija oprema.

SUMMARY

STATUS OF THE ARCHIVES, THE MUSEUM AND THE LIBRARY OF THE VARAŽDIN CONVENT

Throughout its 300-year long history, the Ursuline Convent in Varaždin has developed a rich and valuable archive, museum and library holdings. At the moment the greatest issue is their storage and more adequate equipment.

TOMISLAV HITREC[1]
Zagreb

UDK: 796.5:2
Izvorni znanstveni članak
Original Scienific Paper

TRADICIJA I SUVREMENOST: VJERSKI TURIZAM U SVIJETU I KOD NAS

VJERSKI TURIZAM – terminološke dvojbe

U širokoj lepezi pobuda što su oduvijek pokretale mase na putovanja, one vjerske dokazano su jedne od najstarijih. Prema međunarodnoj statističkoj definiciji putovanja što se nazivaju turističkima, u njih se ne ubrajaju samo ona iz rekreacijskih motiva u užem smislu, već i mnoga druga, pa i iz vjerskih razloga (Hitrec 1990). Posljednjih nekoliko desetljeća i te su migracije počele zaokupljati pozornost znanstvenika u užoj disciplini turizma koji je teorijski i empirijski istražuju suočavajući se i s osnovnom dvojbom glede termina. Naime, u kontekstu proučavanja suodnosa turizma i religije koji je bez sumnje mnogoznačajan, pojavila se sumnja u ispravnost kolokvijalnog naziva *vjerski turizam.* Riječ je i o suštini pojave koja je upravo nakon posljednjeg svjetskog rata postupno počela jačati i uklapati se u maticu globalnih turističkih tokova izazvanih brojnim poticajima u materijalnoj i duhovnoj sferi. Konkretno, stajališta vjerskih zajednica, posebice onih koje izriču svoj sud o turizmu kao svojevrsnom *znaku vremena* i obilježju suvremenog doba, nerijetko izbjegavaju putovanja potaknuta vjerom, u prvom redu hodočašća, označavati vjerskim turizmom. To je i razumljivo, jer se ne želi isticati svjetovni, sekularni, aspekt tih kretanja, već upravo naglasiti onaj duhovni, spiritualni.

Takvom mišljenju priklanjaju se i tradicionalniji istraživači te pojave već i stoga što na turizam gledaju kao na eminentno hedonistički fenomen, dok su putovanja potaknuta duhovnim motivima ipak više usmjerena na pokoru, askezu, molitvu, meditaciju i uopće odricanje od profanoga.

Ipak, svi se slažu da pritom nisu realna nikakva oštra razgraničenja te da u svakom vjerom motiviranom putovanju i boravku ima dosta i drugih elemenata, u najmanju ruku onih koji povezuje sve putnike, a to je akt potrošnje. Bez daljnje rasčlambe kojoj su međutim skloni relativno brojni teoretičari, može se s puno opravdanja usvojiti mišljenje D. Timothy-ja koji kaže da se hodočasnici mogu smatrati turistima motiviranih vjerom a hodočašća oblikom turizma (Timothy 2002). U literaturi nailazimo i na obrnutu tvrdnju, naime, da je *turizam oblik hodočašća* što nalazi uporište u poznatoj Mac Cannellovoj tezi o turizmu kao kolektivnom ritualu odnosno o turističkim atrakcijama kao religijskim simbolima.[2]

U svakom slučaju, povijest hodočašća, koja nipošto ne počinje u Srednjem vijeku kao što se nerijetko pogrešno misli, duga je kao povijest religije, a štovanje svetih mjesta i kulta predaka bilo je poznato još davno prije objavljenih religija. Pohode se tako grobovi svetih ljudi, svete rijeke, brda, štuju se i časte slike i kipovi, časte se moći, iskazuje se pobožnost u hramovima, crkvama, džamijama, a suvremeno doba razvilo je i specifična kultna mjesta svojih heroja Holocausta, New age-a i dr.

---

[1] Dr. sc. Tomislav Hitrec, znanstveni savjetnik u Institutu za turizam, Zagreb, Vrhovec 5;
tel (01) 39-09-645 fax (01) 39-09-667

[2] D. Mac Cannel (1976): The Tourist – a New Theory of Leisure Class, New York

O tome svjedoči klasifikacija svetih mjesta što ju je nedavno izradila britanska znanstvenica M. Shackley (Shackley 2001):

KLASIFIKACIJA SVETIH MJESTA

VRSTA	PRIMJERI
POJEDINAČNI OBJEKTI	Katedrala u Canteburry-ju; smaragdni kip Bude(Bangkok), Aja Sofija (Istambul)
ARHEOLOŠKI LOKALITETI	Machu Picchu (Peru), katakombe (Rim), piramide (Egipat)
GROBIŠTA	katakombe (Rim), piramide (Egipat)
IZDVOJENI HRAMOVI/SVETIŠTA	Angkor Wat (Kambođa), Amritsar (Indija)
GRADOVI	Rim, Jeruzalem, Assisi
KOMPLEKSI HRAMOVA/SVETIŠTA	Potala (Tibet), Samostan sv. Katarine (Egipat)
LOKALITETI POSEBNE ENERGIJE ZEMLJE	Glastonburry (V.Britanija); Nazea Lines (Peru)
SVETA BRDA/ PLANINE	Mt.Everest, (Nepal), Athos (Grčka), Fuji (Japan)
SVETI OTOCI	Iona(V. Britanija); Mt.St. Michel (Francuska)
PROŠTENIŠTA	Santiago de Compostela (Španjolska), Meka,Medina (S. Arabija)
LOKALITETI SVJETOVNIH HODOČAŠĆA	lokaliteti Holocausta

Izvor: M.SHACKLEY: Managing Sacred Sites, op.cit. str.2

Već iz ovog ilustrativnog pregleda raspoloživih destinacija vjerskih migracija, može se donekle zamisliti njihova složenost i raznolikost u okvirima pojedinih denominacija i vjerskih skupina, pa i onih laičkih koje iskazuju slične ili srodne značajke te ih suvremeni istraživači stavljaju uz bok onim religijskim.

U okvirima kršćanstva, tradicionalni *trolist* srednjovjekovnih hodočasnika Jeruzalem - Rim - Santiago de Compostela, dopunjen je brojnim drugim odredištima posebice u 19. stoljeću, porastom štovanja Djevice Marije u nizu njezinih prošteništa.

Katolička crkva dala je snažan poticaj razvoju hodočašništva proglašenjem prve tzv. jubilejske (*svete*) godine 1300., da bi u povijesnom slijedu od idućih 700 godina, organizirala još desetke sličnih manifestacija, posljednju 2000. godine. Val kretanja prema Rimu i drugim mjestima nije zaustavio ni negativan stav Reformacije prema hodočašćenju, što konstatiraju i neki suvremeni autori analizirajući primjerice posjet engleskim katedralama unatoč tradicionalno odbojnog stava službenog anglikanizma prema takvoj praksi (Jackson & Provo 1995). Analogno se istražuju i vjerska putovanja Mormona, Sikha pa i drugih čiji službeni autoriteti također ne stimuliraju slična putovanja, ali ih toleriraju.

Zanimljiv je i često obrađivan slučaj poznatog galicijskog prošteništa u Španjolskoj u Composteli koji je svjetsku slavu stekao upravo zahvaljujući mreži *hodočasničkih putova* što su bili osobito frekventirani u Srednjem vijeku, a čija je važnost obnovljena u najnovije doba. Svetište sv. Jakova u tom gradu već je odavno bitna sastavnica *geografije prošteništa* što su snažno obilježila kulturnu povijest starog kontinenta, a proglašenjem *prvog europskog kulturnog puta* prema Composteli reafirmiralo ju je čak i Vijeće Europe 1987. godine (Hitrec, 1996).

Što se pak tiče mogućnosti aktualnog statističkog obuhvata ove vrste putnika, nailazi se na ozbiljne teškoće, pa i unutar određenih vjerskih zajednica. Pojedine od njih, osobito one tradicionalnije, raspolažu podacima za neka mjesta, dok druge ne pružaju ni približne procjene. Tako su kretanja u okviru Budizma, Taoizma, Hinduizma, pa i Islama trajna nepoznanica, a parcijalne podatke mogu podastrijeti tek rijetki specijalizirani organizatori sličnih putovanja. U nastavku će se ipak navesti neki ilustrativni kvantitativni pokazatelji.

PUTOVANJA MOTIVIRANA VJEROM - svjetski fenomen

Sociolozi definirajući hodočašća *eminentno kolektivnim činom*[3] ukazuju na masovnost tih kretanja, posebice u velikim središtima kršćanskog svijeta vezanim uz marijanska prošteništa Lurd (od 1858.), Fatimu (od 1917.), Czestochovu, Guadalupe, Lujan, Gou i mnoga druga. Podložna sezonskim oscilacijama, ta mjesta registriraju višemilijunske posjete koji kulminiraju u prigodnim blagdanima, a aktualna prihvatna i prateća ponuda razvila se do neslućenih razmjera iz tradicionalnih gostinjaca (hospicija) što su ih mahom osnivale redovničke zajednice (primjerice Ivanovci).

Lurd se npr. po broju hotelskih kreveta u Francuskoj svrstava odmah iza Pariza. Taj grad u Pirinejima godišnje posjeti i do 5 milijuna posjetitelja, nešto slično kao i Czestochovu, a Fatimu oko 4 milijuna. Izvan Europe, Guadalupe i Lujan u Latinskoj Americi privlače i višestruko veće posjete; prvo čak do dva milijuna u vršnom danu. Hotelska ponuda u Lurdu broji više od osamnaest tisuća soba (jedna soba po stanovniku). Od oko četiristotine prodajnih mjesta preko 85 posto je specijalizirano za prodaju devocionalija. Milijunske mase hodočasnika i turista dolaze iz više od 120 država, a u organiziranim dolascima dominiraju stranci koji stižu i posebnim vlakovima (*trains blancs)*, autobusima ali i na obližnji aerodrom u Tarbesu. Tamo se servisira od 500 do 800 tisuća putnika godišnje pa je riječ o trećoj po važnosti čarter zračnoj luci u zemlji, iza Pariza i Nice. Za razliku od Lurda, Fatima je međunarodnu važnost glede priliva hodočasnika zadobila tek polovinom šezdesetih godina prošloga stoljeća i više je usmjerena na posjetitelje luzofonskog porijekla.

Tijekom posljednje *Svete godine* (2000), Rim je posjetilo blizu 25 milijuna gostiju: hodočasnika i turista. Računa se da Italija ima blizu 1800 hodočasničkih mjesta koja se uklapaju u nacionalnu shemu promidžbe zemlje prema sloganu ARTE-FEDE-CULTURA.

Broj hadžija u Saudijskoj Arabiji gdje se nalaze dva nasvetija mjesta Islama dostiže višemilijunske cifre, (i do dva milijuna na pojedine blagdane), a hinduistička i budistička sveta mjesta zbog mnogoljudnosti azijskih država u kojima dominiraju te religije, višestruko nadmašuju sve pokušaje procjena.

Dakako, sve te destinacije ne privlače samo vjernike već i brojne znatiželjnike, turiste, prolaznike i namjernike koji u tom fenomenu traže tek kulturni ili pustolovni doživljaj. To je i jedan od glavnih razloga nemogućnosti preciznijeg utvrđivanja tipičnih *vjerskih* od ostalih posjetitelja, ali i mogućih *konflikata u upravljanju* tim odredištima. Valja naime pronaći pravu mjeru tj. ravnotežu interesa vjerskog i profanog i po mogućnosti izbjeći

[3] Jukić, J. (1987): Religijske i društvene odrednice hodočašća, CUS br.2,Split

sukobe koji su potencijalno stalno prisutni pa se posebno i znanstveno istražuju. Ne treba zaboraviti da je pritom riječ o lokalitetima izuzetne povijesne, umjetničke i uopće kulturne važnosti u kojima je usredotočen golem patrimonij neprocijenjive vrijednosti dostojan maksimalne zaštite.

Vrlo je bitna i *politička kontrola* tih mjesta jer praksa pokazuje i s te strane njihovu veliku osjetljivost na trzavice, posebice u multireligijskim i multietničkim sredinama (primjer Sveta zemlja).

Što se pak tiče raspoloživih procjena o broju sudionika u suvremenim vjerskim migracijama (dakako onima izvan konteksta izbjeglištva, što nije predmet ovih razmatranja), riječ je o masi od 220 do 250 milijuna. Od toga se oko 60 do 70 posto odnosi na razne kršćanske crkve i sljedbe ili oko 150 milijuna. Nadalje, samo u Europi oko 30 milijuna kršćana, pretežno katolika, dio svojih godišnjih odmora ili blagdana koristi da bi hodočastili u sveta mjesta (Kania, 1999). U Poljskoj, primjerice, više od 15 posto stanovništva, ili 5 do 7 milijuna uključeno je godišnje u hodočasničke tokove.

Nagli razvoj tih kretanja bez sumnje su potakla učestala apostolska putovanja Ivana Pavla II i njegova karizmatska ličnost koja privlači goleme mase u svim državama koje posjećuje.

Već spomenuta marijanska svetišta, smatra se, privlače čak do 80 posto svih vjerskih kretanja u Kršćanstvu, a Rim kao njegovo svjetsko središte, čak 15 posto. Sve te procjene dosta variraju pa se u literaturi nailazi i na skromnije cifre (Kušen, 1995). No, bez obzira na to, razvidno je da hodočasništvo, simbolizirajući čovjeka kao putnika (*homo viator*) danas predstavlja *univerzalni fenomen* koji se očituje ne samo u višeslojnom iskustvu vjere, već i iskustvu promjene prebivališta i boravku u specifičnim odredištima. Ona, kao integralni dijelovi tradicije i kulture s najrazličitijim sakralnim sadržajima, predstavljaju izuzetne *civilizacijske vrednote* čovječanstva svakog, pa i hrvatskog naroda. Unatoč naglašenim trendovima sekularizacije, reafirmacija duhovnosti i religioznosti također je prisutna a to je dodatna šansa i za vjerski turizam u svim njegovim brojnim oblicima i manifestacijama (Geić, 2002).

VJERSKE ZAJEDNICE I TURIZAM- šanse i opasnosti

Etablirane vjerske zajednice, pogotovo tradicionalne Crkve posljednjih su desetljeća nerijetko izricale meritorne sudove o turizmu kao sveopćoj pojavi modernoga doba. To se prije svega odnosi na kršćanske Crkve, Katoličku i Crkve proizašle iz Reformacije. U nizu dokumenata koji su publicirani, najbrojniji i najsustavniji su oni što ih je izdalo crkveno učiteljstvo u Rimu te brojne nacionalne biskupske konferencije, pa i na našim prostorima. Svi se oni oslanjaju s jedne strane na teološki promišljene duhovne odrednice turizma, a s druge strane na pastoralnu skrb za putnike odnosno turiste, a šire i na sve vrste migranata. Prepoznavši brojne vrednote upravo u turizmu kao "miroljubivom kretanju ljudi" i u turistima *kao ambasadorima mira*, svojedobno je osnovano *Papinsko vijeće za pastoral selilaca i putnika* koje je vrlo aktivno u organiziranju različitih međunarodnih skupova, izdavačkoj djelatnosti, a prije svega u objavljivanju službenih naputaka i smjernica. Neke od njih donio je sam Papa, posebice u prigodi Jubilarne 2000 godine.[4]

[4] Najveća katolička nakladnička kuća u nas KRŠĆANSKA SADAŠNJOST (KS) u nekoliko nizova svojih izdanja objavila je sljedeće dokumente relevantne za pastoral turizma.
-Pismo biskupskim konferencijama o Crkvi i svijetu u pokretu (D-52);
-Hodočašće u Velikom jubileju 2000. (D-113)
-Selilaštvo na pragu trećega tisućljeća (IZ)
Ove tekstove objavilo je Papinsko vijeće za pastoral selilaca i putnika koje je nadležno za dušobrižništvo i drugih, dakle neturističkih migracija.
Papa Ivan Pavao II objavio je posebno Pismo o hodočašću u svetim mjestima što ga je također tiskala KS (D-120).

Drugi vatikanski koncil osvrće se također na turizam u svojoj konstituciji Radost i nada (*Gaudium et Spes)* u br. 61 gdje se tvrdi da ....." *turizam profinjuje čovjekov duh, a povrh toga uzajamnim poznanstvom obogaćuje ljude.....* " Ističe se i važnost *Općeg direktorija za pastoral turista* iz 1969. godine čiju je najnoviju verziju pod naslovom: *Smjernice za pastoral turista* donijelo nadležno Vijeće 2001 godine. Osim priznavanja nesumnjivih pozitivnih elemenata turizma (zbližavanje, upoznavanje, uklanjanje predrasuda, gospodarska i kulturna važnost itd.), taj dokument ističe i moguće negativnosti. To su; ugrožavanje kulturnog identiteta naroda i etničkih skupina, uništavanje i pljačka prirodnog i kultiviranog okoliša, izrabljivanje zaposlenika, ekcesne vrste turizma (npr. tzv.seks turizam) i dr. U općoj ocjeni turizma polazi se dakako od katoličke društvene nauke odnosno njezinih načelnih postavki: solidarnosti, poštivanja ljudskih prava, pravednosti i skrbi za siromašne. Ne skrivaju se pritom opasnosti što ih može donijeti nekontrolirani rast turizma za spomenike kulture, pa i one sakralne često izložene fizičkom pritisku posjetitelja, naročito u sezoni.

Turizam se međutim promatra i kao *novi Areopag evangelizacije*, dakle kao šansa i izazov koje valja iskoristiti, osobito u hodočasničkim središtima, ali i uopće[5].

Ostale velike, no hijerarhijski neorganizirane religije uglavnom nisu donosile službene dokumente o turizmu, što ne znači da se njima nisu bavile, a to vrijedi i za Islam. Na ekumenskoj razini nailazimo i na dokumente što ih je o toj materiji objavilo Svjetsko vijeće Crkava u Ženevi.

Općenito se može ustvrditi da većina vjerskih zajednica u praksi nema teškoća s uporabom sintagme *vjerski turizam* identificirajući ga uglavnom s pojmom hodočašća, a u smislu ranijih objašnjenja. Nije međutim uvijek prisutna svijest o važnosti i ulozi vjerskih zajednica kao čuvara i upravitelja svetih mjesta i objekata i njihovoj prezentaciji što je nerijetko preduvjet i njihovog očuvanja upravo putem turističke valorizacije.

Taj zahtjev nameće se kao nužnost uz onaj osnovni - brigu za prikladnu pastorizaciju tj: pružanje vjerskih usluga posjetiteljima tijekom njihovog boravka u lokalnoj sredini. O tome je u više navrata raspravljao i naš *Odbor za pastoral turizma* osnovan 1972. u sklopu Biskupske konferencije bivše države koji je organizirao nekoliko skupova, prvi još 1975 g.[6]

HODOČAŠĆA – hrvatska nacionalna tradicija

Povijesni izvori dokazuju aktivno sudjelovanje Hrvata u hodočašćima, osobito u srednjovjekovnom razdoblju kada ta kretanja čine bitnu sastavnicu europske pučke pobožnosti, pa i uljudbe uopće[7]. Kršćanskog *peregrinusa* iz Hrvatske spominje i Dante u svome Raju (31, 103), a obrađuju ga, dakako i mnogo ranije, crkveni oci, primjerice Grgur Veliki i Augustin. Tek u kasnom Srednjem vijeku ta se kretanja omasovljuju, premda su i na ovim prostorima prakticirana još od najranijih kršćanskih vremena. To zasigurno potiče zamah štovanja relikvija te vjerovanje da su to mjesta u kojima se događaju čuda, neobjašnjiva fizička i duhovna izlječenja (Ladić, 1999). Iz starih putopisa i dnevnika što su ih mahom pisali strani hodočasnici prolazeći našim krajevima, razvidno je da su domaći ljudi odlazili u brojna prošteništa u Italiji koja su bila dostupna uglavnom morskim putem. Nakon prelaska Jadrana posjećivao se Assisi, Padova, Loreto, Monte Gargano, a dakako i Rim. Kombiniranim prijevozom morem i kopnom stizalo se preko Genove, Milana i

[5] prema napisu u *Glasu koncila* od 22.07.2001.

[6] Prvi pastoralni simpozij o turizmu održan je u nas u Zadru 1975., a radovi su mu objavljeni u zborniku: *Turizam zbližava narode* 1976. Otad je organizirano više skupova na tu temu.

[7] Tadašnje društvo čak je i križarske ratove shvaćalo kao oblik hodočašća što je bilo povezano s dobivanjem oprosta, a križarski su pokreti smatrani "putovanjima " u Svetu zemlju.

Barcelone i do Compostele. Zanimljivo je nadalje da su sve naše primorske općine, od Poreča do Dubrovnika, bile postaje za odmor i opskrbu prije duge i opasne plovidbe do Svete Zemlje, ponekad uključujući i Sinaj. Također je poznato da su u brojnim priobalnim mjestima djelovali gostinjci o čemu svjedoče statuti tih komuna u kojima su postojali i *lazareti* s odgovarajućim sanitarnim propisima. Valja spomenuti i veći broj istaknutih domaćih redovnika-franjevaca koji su stoljećima djelovali u Svetoj zemlji, a povijest kasnijeg *Hrvatskog zavoda sv. Jeronima* u Rimu seže još u polovinu 15. stoljeća (1453.), kada je on bio pravno utemeljen.

Podaci o hrvatskim hodočasnicima raspoloživi su već iz 9. stoljeća, a od kraja 13. stoljeća oni su brojni i iscrpni predstavljajući dragocjen izvor spoznaja suvremenim istraživačima. Nije stoga čudno što i današnji autori te izvore nerijetko uzimaju kao još jedan dokaz pripadnosti Hrvata zapadnoeuropskom kulturnom krugu.

Tradicija hodočašća ostala je, uz manje oscilacije izazvane političkim, gospodarskim, a napose ratnim neprilikama, trajna oznaka hrvatskog naroda do danas. Rijeke jednostavnih romara slijevale su se u lokalna i regionalna svetišta diljem zemlje i dostizala vrhunce posjeta u razdoblju od proljeća do jeseni, naročito na velike vjerske blagdane, o čemu svjedoče brojne župne i druge kronike.

VJERSKI TURIZAM U HRVATSKOJ
- aktualno stanje i razvojne mogućnosti

Vjerski turizam u smislu prethodnih objašnjenja na prostoru današnje Republike Hrvatske razvijao se najvećim no ne isključivim dijelom oko marijanskih svetišta kojih, prema jednom novijem autoru, aktualno ima čak 358 (Mirković 1995). Samo u zagrebačkoj nadbiskupiji 128 crkava posvećeno je Mariji u kojoj se nalazi i 1971. godine proglašeno nacionalno bistričko svetište. Tamo je 2002. godine održano čak 271. zavjetno hodočašće Zagrepčana iako se u Bistricu odlazi već više od tristo godina. U to mjesto vodi pet tradicionalnih prilaznih putova, a puk se okuplja od kraja ožujka do kraja listopada. Prije Domovinskog rata, godišnji priliv kretao se na razini od 700 do 800 tisuća osoba[8], da bi ih 2000 godine bilo oko pola milijuna, a uzlazni se trend bilježi još od 1995. Pojedini značajniji datumi odnosno obljetnice u M. Bistrici privlače tijekom jednog dana i do 400 tisuća ljudi, pa i više, što je primjerice bio slučaj 9.rujna 1984. u spomen 1300. obljetnice pokrštenja Hrvata. Taj broj je nadmašen 3. listopada 1998. u prigodi beatifikacije kardinala Stepinca i boravka Pape.

U brojnim poznatijim središtima vjerskog turizma u Hrvatskoj:Trsatu, Sinju, Voćinu, Aljmašu, Krasnu te nizu lokalnih, također se vode barem približne statistike i tako prati njihov razvoj, nažalost u više slučajeva nasilno ometan razaranjima u nedavnoj agresiji. Pored marijanskih, pozornost se poklanja i onima drukčije geneze, primjerice Ludbregu i Krašiću, a na tu temu održani su i neki značajniji skupovi i izdane reprezentativne edicije.

Osobito zanimanje šire javnosti jamačno privlači svetište u Međugorju kao recentni fenomen koji od 1981. neprestano privlači sve veći broj posjetitelja, na dane obljetnica i do sto tisuća (npr. 26.-27.6.2001.). Pretvorivši se u vrlo poznato internacionalno središte vjerskog turizma, to je malo hercegovačko mjesto doživjelo svojevrstan *boom* i u gospodarskom pogledu. U literaturi se primjerice navodi da su 1988. talijanski organizatori putovanja u Međugorje zaradili čak oko deset milijardi dolara(!), a mjenjačnice u samom mjestu zamijenile valute u protuvrijednosti od šest milijuna dolara (Vukonić, 2002.). Jasno je da se vjera, turizam i ekonomija isprepleću na relativno ograničenom prostoru što

[8] Preuzeto iz glasila Svetišta br. 3, 1996, s. 8

predstavlja izazov za sve: crkvene strukture, ali i turističko gospodarstvo: od ugostiteljstva do turoperatora i agencija, od prijevoznika do trgovaca i komunalaca[9].

Prihvatne mogućnosti samog mjesta i njegove okolice rapidno su narasle kao i broj trgovina i pratećih djelatnosti. Logično je da se sve više javljaju opravdani zahtjevi da se takva i slična mjesta sačuvaju od pretjerane *komercijalizacije* i *profanacije* što je međutim u datim uvjetima teško spriječiti, no potrebno ih je, prihvaćanjem dobrih tuđih uzora, barem ublažiti. Promatrajući pod tim vidom i Međugorje je, kao i svaki drugi hodočasnički lokalitet, i vrlo složen *turistički slučaj* koji se dosad mahom razvijao stihijski, bez jasne koncepcije, a kamoli vizije. To tim više što je definitivno prošlo vrijeme kad se ta vrsta kretanja ljudi iz političkih razloga svjesno suzbijala. Planski pristup je potreban ne samo iz funkcionalnih razloga prihvata mnoštva vjernika i drugih posjetitelja, već i zbog spomenute ekonomske važnosti tog oblika povremenih migracija za dotična mjesta, širu regiju, pa i cijelu zemlju.

Na lokalnim razinama, a posebice nakon demokratskih promjena, postupno raste svijest o važnosti ekipiranja mjesta gdje se održavaju tradicionalna proštenja ili upriličuju vjerske svečanosti. Poboljšava se infrastruktura: prilazne ceste, parkirališta i dr., uljepšava vanjski izgled i uređenje mjesta: hortikultura, fasade, sanitarni prostori i sl., a i s crkvene strane sustavnije se dopunjuju sadržaji za vjernike. Štoviše, koordinira se rad crkvenih i građanskih vlasti na pojedinim projektima kroz rad mješovitih odbora i povjerenstava. Umnažaju se inicijative s terena koje se aktivno uključuju u razvojne planove i programe, što su pozitivni znaci i pomaci od dosadašnjih stavova prema kojima je hrvatski turizam gotovo isključivo predestiniran na priobalje. Posljednjih godina sve su glasniji zahtjevi da se u sklopu turističke valorizacije unutrašnjosti ne zaborave nesumnjive šanse hrvatskog prostora i za taj oblik turizma s obzirom da mogućnosti nisu ni izdaleka iskorištene. Štoviše, bila bi vrlo poželjna *nacionalna strategija razvoja* tog oblika turizma, čemu bi trebala prethoditi opsežna *inventarizacija* resursa odnosno atrakcijske osnovice. Sukladno tome ni stanovništvo ne poznaje dovoljno vrijednu vjersku baštinu svojih predaka, a često, uglavnom u organizaciji raznih prijevoznika, ali i brojnih župnih ureda, odlazi u inozemna prošteništa, a da slabo ili uopće ne poznaje svoja, pa ni ona najbliža. Ipak, valja pozdraviti noviju pojavu *specijaliziranih turističkih agencija* i *hodočasničkih ureda* jer su oni veća garancija profesionalizacije i kvalitete usluga u smislu svih potreba sudionika u tim putovanjima.

Nesumnjivo je da u hrvatski turistički proizvod valja ugraditi ponudu vjerskih sadržaja, uz usku suradnju crkvenih struktura u svim fazama planerskog procesa kako se ne bi sve ostavilo spontanom djelovanju tržišta. Jer, Crkva i pojedini redovi raspolaže golemim umjetničkim i kulturnim blagom, nepokretnim i pokretnim, koje je još velikim dijelom skriveno od javnosti (primjerice Lepoglavski spomenički kompleks). Otvaraju se doduše crkveni muzeji i zbirke, no mnogo je još ostalo nepoznato dijelom i zbog teškoća prezentacije: neadekvatnih ili neuređenih prostora i depoa, nerestaurirane muzejske građe, otpora ili neupućenosti odgovornih osoba itd. Prezentacija stoljetnih, pa i tisućljetnih crkvenih i samostanskih trezora: slika, kipova, predmeta umjetničkog obrta, knjižnog fonda, liturgijskih ali i *svjetovnih* predmeta nije vezana samo uz posjetitelje - vjernike već ima izuzetnu funkciju u senzibiliziranju svih segmenata potražnje za duhovnim vrijednostima uopće. Stoga upravo crkveni muzeji, galerije i zbirke imaju *posebnu misiju,* a odlične primjere za to nalazimo u Zadru (*Stalna izložba crkvene umjetnosti* koju vode Benediktinke), a dakako i drugdje (Košljun, Visovac, Zaostrog itd.).

Nesumnjivo je da i hrvatski kontinentalni prostor obiluje skrivenom sakralnom baštinom koja još čeka da bude stručno obrađena i predstavljena, a Varaždin i njegova

[9] Prema podacima s terena obj. u Glasu koncila od 22.9.2002., samo u kolovozu te godine u Međugorju je bilo podijeljeno 213.000 pričesti, što je najviše u posljednjih dvadeet godina.

okolica u tome mogu imati značajan udjel. Na istom tragu su i sve popratne manifestacije koje obilježavaju jubilarnu *tristotu obljetnicu dolaska Uršulinskog reda* i njegovog plodnog djelovanja u tom jedinstvenom baroknom gradu.

ZAKLJUČNI OSVRT

Vjerski turizam u svijetu predstavlja jedan od vrlo dinamičnih segmenata na tržištu koje je danas pod naletom globalizacije i pojačane konkurencije destinacija, umnogome specifično (Russell, 1999). Ta su kretanja kontaktno područje religije, turističkog gospodarstva i kulture, što upućuje na njihovu složenost, ali i višestruku osjetljivost, posebice u smislu predviđanja željenog razvitka.

Bez obzira na spomenute terminološke, točnije semantičke dvojbe, suština problema nije sporna, o čemu svjedoči bogata literatura na raznim jezicima koja na internetu obuhvaća čak oko dvadeset tisuća referenci.[10]

Praksa, s druge strane koristi najrazličitije marketinške instrumente za popularizaciju vjerskih odredišta, a i vjerske organizacije pribjegavaju širokoj promidžbi tih putovanja, čak i uvođenju novih, originalnih oblika ponude. Pritom je ilustrativan primjer nekih samostana u zapadnoj i srednjoj Europi koji organiziraju boravke za vanjske goste u svojim zajednicama, uz specifične duhovne programe (to je npr. slučaj u Austriji prema programima *Klosterreich*, ali i u Njemačkoj, Nizozemskoj i drugdje).

U Hrvatskoj tržište putovanja motiviranih vjerom dosad se razvijalo spontano, a mjesta tih okupljanja bila su više decenija uglavnom razvojno zapuštena i urbanistički neuređena. Dobar primjer za sve to je nesumnjivo Krašić, koji se tek od devedesetih godina počeo slobodno razvijati u hodočasničko mjesto i primati posjetitelje, velikim dijelom đačke i druge ekskurzije[11]. U najnovije vrijeme, taj je uzlazni trend nažalost usporen, a raspoloživa lokalna ponuda nije primjerena zahtjevima i potrebama gostiju. Taj, ali i drugi primjeri govore u prilog izrade odnosno provedbe već usvojenih *razvojnih studija* koje su dimenzioniranjem resursa odnosno prihvatnih kapaciteta prostora usmjerile viziju destinacije vjerskog turizma. Vidljive rezultate u tom smislu postigla je M. Bistrica, no zahvaljujući zalaganju ne samo lokalnih već i županijskih, pa i republičkih čimbenika.

Druga pak mjesta koja s time ne mogu računati trebaju se okrenuti realnim mogućnostima, nastojati produžiti tradicionalnu hodočasničku sezonu (npr. Ludbreg), otvarati centre za duhovnu obnovu, ponuditi originalne suvenire itd. Poželjno je i povezivanje više lokaliteta, npr. u *hodočasničke itinerere*, kao što je npr. Ivanečki romarski put (na potezu Ivanec- M. Bistrica), u nas prvi sustavni pokušaj u tome smjeru.

Valja razmisliti i o povremenim *sajmovima vjerskog turizma* po uzoru na slične inozemne manifestacije (npr. u Italiji) kao mjestu susretišta potražnje i ponude te poslovnih aranžmana. To su dakako tek primjeri, a svaki slučaj traži konkretna rješenja, no uklopljena u šire razvojne programe na razini županija, regija, pa i cijele zemlje (Kušen 1994).

Ta kretanja nadahnuta religijsko - etičkim elementima, napokon, pogodna su i za promicanje održivog turizma temeljenog na ekološkoj svijesti svih sudionika, što uključuje opću kulturu putovanja i humanizaciju tih kretanja uopće.

---

[10] Podatak S.A.- Attixa u časopisu Tourism Recreation Research, vol.27,br.2,s.55, a riječ je o destriptoru *pilgrimage.*

[11] Prema izjavi krašičkog župnika J. Baloga u Glasu koncila od 11.2.2001, to je mjesto tijekom deset godina (1991-2000) primilo oko 90 tisuća hodočasnika.

SAŽETAK

U svom prilogu autor sažima složenu problematiku vjerskog turizma odnosno putovanja motiviranim vjerskim pobudama zadržavajući se ponajprije na nekim terminološkim dvojbama. Govori zatim o tim migracijama kao svjetskom fenomenu pružajući i raspoložive kvantitativne pokazatelje. Iznosi i stajališta vjerskih zajednica, posebno Katoličke crkve o turizmu te ukazuje na šanse i opasnosti što proizlaze iz tih kretanja za prirodni i društveni okoliš. Ukratko upoznaje čitatelja i s hodočašćima kao hrvatskom nacionalnom tradicijom te aktualnim stanjem vjerskog turizma u zemlji.

Sukladno tome naznačuje bitne odrednice mogućeg i poželjnog razvoja tog oblika turizma u Hrvatskoj.

KLJUČNE RIJEČI: vjerski turizam; sveta mjesta; hodočašća: Hrvatska

SUMMARY

TRADITION AND MODERNITY: RELIGIOUS TOURISM IN THE WORLD AND IN CROATIA

In his article the author summarizes the complex phenomenon of religious tourism viz. travels motivated by religion.

First and foremost, he discusses some crucial terminological problems and then stresses the importance of global migrations known as pilgrimages also presenting quantitative indicators.

He informs about relevant opinions on tourism expressed by religious communities, particulary the Catholic Church.

In that context, one has to consider possible chances and dangers of those migrations on natural and man-made environments as well.

In separate chapters, the present-day state of pilgrimages is given with regard to Croatia where they are a partcular national and cultural tradition. Due to available resources, Croatia has good chances for developing religious tourism even more in the years to come.

KEY WORDS: religious tourism; holy places; pilgrimages; Croatia

LITERATURA

1. Geić, S. (2002)
   Turizam i kulturno- civilizacijsko nasljeđe
   Veleučilište, Split, 141-142

2. Hitrec, T. (1990)
   Vjerski turizam-razvitak, obilježja,perspektive
   Acta turistica (2) br.1, Zagreb, 9-49
3. Hitrec, T. (1996)
   Kulturni itinereri-važan segment europske turističke ponude
   Turizam (44) br. 3-4, Zagreb, 47-60

4. Jackson, R.H.&Provo, L.H. (1995)
Pilgrimage Tourism and English Cathedrals
The Role of Religion in Travel
Revue de tourisme (50) no.4, St. Gallen, 40-48

5. Kalina, S. (1999)
Osobitost hodočašća u velika marijanska svetišta
Seminar u Neumu, II-III 1999, *Internet*

6. Kušen, E. (1994)
Vjerski turizam-bez razvojne strategije
UT (42), br.6, Zagreb, 39

7. Kušen, E. (1995)
Vjerski turizam
Razvoj ruralnog turizma u kontinentalnom dijelu Hrvatske (Zbornik), Zagreb, 120-125

8. Ladić, Z. (1999)
Hrvatska hodočašća u Srednjem vijeku
Hrvatska matica iseljenika-Hrvatski iseljenički zbornik,
Zagreb, 326-333

9. Marković, D. (1995)
Hodočašća Hrvata u marijanska svetišta Hrvatske
Hrvatski geografski kongresi (Zbornik), Zagreb, 380-391

10. Russell, P. (1999)
Religious Travel in the New Millennium
Travel and Tourism Analyst no.5, London, 39-68

11. Shackley, M. (2001)
Managing Sacred Sites
Continuum, London-New York, 1-206

12. Timothy, D.J. (2002)
Sacred Journeys:Religious Heritage in Tourism
Tourism Recreation Research, Lucknow, vol 27, no.2,3-6

13. Vukonić, B. (2002)
Religion, Tourism and Economy: A Convenient Symbolism
Tourism Recreation Research, Lucknow, vol.27, no 2, 59-64

ZAHVALJUJEMO SPONZORIMA

CROATIA OSIGURANJE-FILIJALA VARAŽDIN
ELEKTROSTROJARSKA ŠKOLA VARAŽDIN
GIMNAZIJA VARAŽDIN
GOSPODARSKA ŠKOLA VARAŽDIN
METEOR D.O.O. VARAŽDIN
OTVORENO SVEUČILIŠTE VARAŽDIN
SREDNJA STRUKOVNA ŠKOLA VARAŽDIN
STROJARSKA ŠKOLA VARAŽDIN
ŠKOLA ZA DIZAJN, TEKSTIL I ODJEĆU VARAŽDIN
VARAŽDINSKE VIJESTI VARAŽDIN D. D.
VARTEKS D.D., P.J. TISKARA VARTEKS VARAŽDIN
VTV-VARAŽDINSKA TELEVIZIJA
JAVNI BILJEŽNIK RANKICA BENC VARAŽDIN
JAVNI BILJEŽNIK BISERKA ČMRLEC-KIŠIĆ
JAVNI BILJEŽNIK MELANIJA DUIĆ VARAŽDIN
JAVNI BILJEŽNIK JAGODA VAJDIĆ SEVŠEK

Nakladnici:
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Zavod za znanstveni rad u Varaždinu
Uršulinski samostan Varaždin

Za nakladnike:
akademik Andrija Kaštelan, glavni tajnik HAZU
Ankica Mihaela Dumbović, glavarica Uršulinskog samostana Varaždin

Grafički urednik:
Darko Sačić, akad. slikar

Lektura: Autori

Korektura: Ljiljana Biškup
Korektura prijevoda sa slovačkog jezika: Bosiljka Paska

Adresa uredništva:
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zavod za znanstveni rad u Varaždinu
Nazorova 14
42000 Varaždin
tel./fax 042 214 503
e-mail:
hazu-vz@vz.htnet.hr

Prva strana korica:
Povelja carice i kraljice Marije Terezije kojom se 14. studenoga 1777.
utemeljuje kod redovnica sv. Uršule u Varaždinu

Četvrta strana korica:
Pismo M. Ane Julijane Drašković Gradskom poglavarstvu

Obrada korica: Davor Puttar

Tisak:
Varteks d.d. P.J. Tiskara Varteks

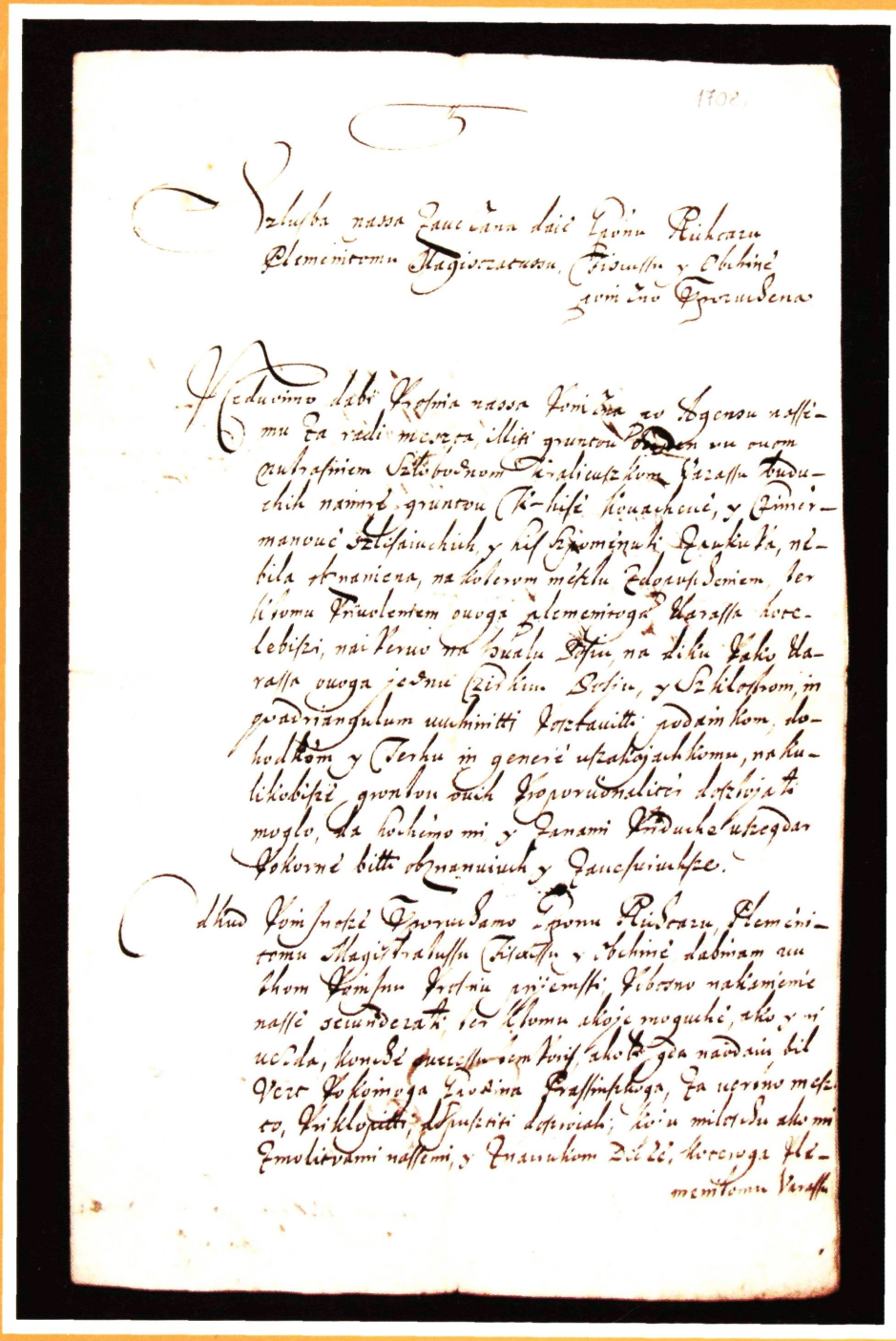

ISBN 953-154-602-9